R. P. ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA, VALLISOLETANI,

Societatis IESV Theologi,

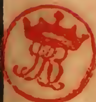
COMMENTARII LITTERALES, ET MORALES in Vetus, ac Nouum Testamentum.

TOMVS SEPTIMVS,

CONTINENS DVODECIM PROPHETAS Minores, & Libros Machabæorum.

NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODIT.

LVGDVNI,
Sumptib. PHIL. BORDE, LAVR. ARNAVD, ET PETRI BORDE.

M. DC. LXVII.

CVM APPROBAT. ET PRIVILEGIO

NOBILISSIMO D.D.

EMANVEL COLOMA

D. IACOBI EQVITI INSIGNI D. Bartholomæi Collegij Maioris Salmanticensis toga insignito, Regis à consiliis, & in Regia Cancellaria Vallisoletana causarum Hispanæ Nobilitatis Iudici.

D. Manuel Coloma.

ANAGRAMMA.

El Numa Colmado.

OMMENTARIOS hosce in Sacram Scripturam, NOBILISSIME EMANVEL, tuo nomine apparere studeo, audacter fortasse, verùm nihil, vt reor, moliri videor alienum, vel à tua humanitate, qua neminem scies repellere: vel à Patroni titulo, qui ad tuam fidem atque tutelam non modò facilem sternit viam, sed summum mihi ius, ac legitimum vendicat aditum. Tua enim Nobilitas, Tua Sapientia, Tua Pietas certam spem ad tutamen exponunt. Recole, obse-

cro, nominis tui literarum Anagramma *D. Manuël Coloma*, id eſt, *El Numa Cotmado:* & Periandri Carm. ad Celſ. lege ſententiam. *Dum tui ſtemmatis ô Celſe, monumenta conſpicio, dum ſapientiæ tuæ radij meos perſtringunt oculos, dum morum tuorum ſynceritatem annoto, Te Superiorem Numa contemplor.* Si nomen *Celſi in Emanuelem*, vel aptiùs nomini *Emanuëlis* epitheium Celſi adiiciam *deti Celſe Emanuël* Græcum id ceciniſſe, quis dubitare poſſit? Ait Libius lib. de Orbe cond. de Numa Pompilio, *Numa ſecundus à Romulo Romanorum Rex ſapientia, ac pietate inſignis, qui ad cultum deorum animum adiecit.*

Tuam nobilitatem proferunt verba illa: *Numa ſecundus à Romulo Romanorum Rex.* Quid Rege nobilius? Haud id concedit Herodotus aſſerens purum omnino ſanguinem Regiam non ſemel Nobilitatẽ ſuperare, *cum fortuna Regem aliquando conſtituat virum ex fortitudine, vacuum alias Nobilitate: ſanguinis autem pura vena ſemper nobiles enitatur.* Atauorum tuorum præcelſam Nobilitatẽ tua præclariſſima ſtemmata enunciant: & Tui clariſſimi Parentes apertè demonſtrant. Pater Tuus D. D. Petrus Coloma Diui Iacobi Eques, Dominus Oppidorum *de Chozas*, *de Canales*, *& Iunclillos*. Regius Conſiliarius *Belli*, & *Indiarum* Magni Philippi IV. Ipſius à ſecretis *Status*, & vniuerſalis negotiorum expeditionis, vulgariter, *Secretario del Deſpacho vniuerſal.* Electus ſecundus Miniſter ad expediendos tractatus pacis inter potentiſſimos Hiſpaniæ, ac Galliæ Reges: & ad omnes conferentias ad *Statum* attinentes, quæ difficilioris ac præſtantioris conſequentiæ ſui munetis tempore acciderunt. Quales extitere tres Regiæ Nuptiæ, & Magni Turcæ Legatio, &c. Te enixa eſt clariſſima D. D. Mariana de Eſcolano digniſſima tanti viri vxor, cuius progenitorum gloriam vbertim Eſcolanus in ſuis Aragoniæ Annalibus deſcripſit. Et P. Aris è noſtra Societate Domus de Coloma fulgorem cum Vrbis Abulenſis renuntiat Magnalia, recenſet. Fundatores hi clariſſimi Tui Progenitores ex priuilegio à primorum Aragoniæ Regum cunabulis extiterunt nobilis admodum Oppidi de Longarce. Vna & altera Domus de Coloma & Eſcolano ſunt cognatione coniunctæ cum Hiſpaniæ illuſtrioribus. In cunctis ſæculis ex eis Heroës auguſtioris æſtimationis prodiere, qui in Politicis, ac Militaribus Muniis communi Hiſpaniæ plauſu floruerunt. Vnum ex. gr. Fratrem tuum Virum egregium memoro D. D. Petrum Coloma Equitem Commendatarium de Auñon, & Berliches militaris Ordinis Calatrauæ, fortiſſimæ Arcis de Porcuna Præfectum, Regis Philippi IV. & Caroli II. à Conſiliis, Secretarium in Italiæ Supremo in iis, quæ ad Siciliam ſpectant, prudentia, dexteritate, ac virtute omnium iudicio, oreque eximium, Viuat feliciter ad præcelſiora Munera agnatus. Niſi Tuam modeſtiam attaminare vererer, hîc innumeros cognatione aut affinitatem coniunctos tibi recenſerem celeberrimos. Quos quidem antiquorum Annalium periti haud poſſunt ignorare.

rare. Opus itaque fuit ſani (loquor cum Guatrico ſer.3. de Nat. Ioan.) *tanti Nominis authoritas prima* (Elogij Tui) *fronte præferri; quod totum exinceps* (meum etiam) *commendabilius reddet Opus.* Tanti fulgoris participatione.

Pergit Libius, *ſapientia ac pietate* Numa *inſignis*, Periander verò. *Cum ſapientiæ Tuæ radij meos perſtringunt oculos: cum Te Numæ ſuperiorem contemplor.* Stemmatis tui radios tot ſtellæ fulgentiſſimæ dum emittunt, ſapientiæ Tuæ pulchrã dedunt imaginem. Ingenij Tui acumen & in literis excellentia, cum in Salmantina degeres Academia, inſignis Collegij D. Bartholomæi ſapientiſſimos Collegas attraxit, vt Te nobiliſſimæ Togæ ſocium expeterent, cum vix iuuentutis iniiſſes exordium: vbi Cathedras cunctas aſcenderes, niſi ob famam ſcientiæ & prudentiæ tuæ Te ambirent Regia Tribunalia: vndè ad Regiam Valliſoletanam electus nobilitatis cauſas iudicas, perbreui ad auguſtiora Miniſteria aſcenſurus. Adoluiſti ſapientia pariter ac ætate: omniſque eruditionis lima excultus, ad omnia ſumma conſummatus euaſiſti.

Quid denique de Tua pietate attexam? Aiebat Libius, *Numa pietate inſignis, qui ad cultum deorum animum adiecit.* Et Græcus, *Dum morum tuorum ſynceritatem annoto, &c.* An non morum tuorum puritatem ſtemmatis tui Columba modeſtiſſimo gemitu canit? Huic argumento daturus operam, non vereor adulationis ſubire cenſuram. Maiorum tuorum gloriam ingenij tui dotibus ampliaſti; ſed quod iubar ſanguinis præſtitit, virtus tua glorioſiùs conſummauit, Vberiorem planæ ſtemmatis tui ſtellis claritatem infundis morum tuorum auctatio. Neque ideo Morum tuorum gloriæ cenſus deuenuſtatur, *Nam* (vt aiebat D. Cyrillus Alex. Epiſ. ad Theodoſ.) *illis glorioſum eſt, quod à tua virtute ſuperentur.* Prælucens filiorum ex probitate iubar ſplendentia Parentum ex eadem probitate lumina non interſtinguit, ſed mirifico lucis fœnore ſplendidius accendit, nouos indè fulgores micantius reuerberans. An non illud argutè verum. *Filios prudenter* (loquor cum Sidonio Apol. lib. 7. in Conc.) *inſtituit, quibus comparatus pater, inde felicior incipit eſſe, quia vincitur.* Si enim magnum eſt à Maioribus aliquid magnum accepiſſe: maius profectò erit, magnis parentibus aliquid adieciſſe magnum, velut fluctu glorias reciprocante. Et quidem Tu ſingulariter in iuuenta, in morum naufragiis probitatis portum ſoſpes tenuiſti, dum inconditam plerumque adoleſcentiam ſtipendiis ſenectutis, ſtipendiis exornas, & cana in Te conſilia vigent. Adeò vt valeas cum ſapiente dicere: *Flores mei flores honoris, & honeſtatis.* Eccli. 24. 23. Nimirum in florido ætatis vere præcoci morum fructu autumnas. Belga Anonymus de Cæſare dixit: *Cæſaris* (Emanuelis inquam) *laudes exequi velle, ſtudium quidem dulce, ſed non & cura mediocris, cuius in virilitatis ingreſſu non eruptione virtutis tumens germen non flos præcurſor indolis bonæ, quàm vberior apparet; ſed iam facta*

grandi fera, & contrà communem ætatis rationem, maximorúmque fructuum matura perceptio.

Enim verò vt præmiſſum tui Nominis Anagramma perficiam, illam operæ pretium eſt particulam premere: *Colmado*, id eſt, Nobilitas, Sapientia, & Pietas Tua cumulum facit ſuper Numæ Nobilitatem, Sapientiam, ac Pietatem: quod Græcus ille aiebat: *Te ſuperiorem Numa contemplor. Nobilitate* quidem; quia vt Auſonius ait, *Omnis immaculata Nobilitas Imperatorum dignior Mater, quàm electio popularis, obiicitur.* Numa factus fuit Imperator; Tu natus tanta ſanguinis puritate, vt parens eſſe poſſes Imperatorum. *Sapientia* autem, quia poſt exactam canitiem Numa Sapientis acquiſiuit elogium: Tu verò vix vigeſimum tertium annum attigiſti, cum ſapientiſſimum Regium Miniſtrum Te Regia illuſtriſſima Cancellaria Valliſoletana acclamat, vbi meritam tuæ dexteritatis, tui ingenij acuminis famam quotidie roboras. *Pietate* denique, quia Numæ Pietas ſolum commendatur, quòd inanium Deorum ſacra promouit: alias ipſe vanitati ſęculi litator. Tu autem ſingulis hebdomadis vero Te Sacrificio Euchariſtico reficis: & qui Tuam Modeſtiam, ſenilem Grauitatem, Puritatem morum contemplatur, non ſæcularem Equitem, ſed in Clauſtris Regularem ſe aſpicere profitetur. Vale, viue, & ad altiora Munia aduola tuæ Columbæ, Aquila peritioribus pennis, votis,

EXCELLENTIÆ TVÆ

Humillimi ſerui

ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA.

LECTORI MEO.

Vnt Prophetæ Minores Duodecim, nempè Oseas, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, & Malachias. Qui quidem *Minores ideò* (ait D.Augustinus de Ciuit. lib.18.cap.29.) *dicuntur, quia sermones eorum sunt breuiores eorum comparatione, qui Maiores ideo vocantur, quia prolixa Volumina condiderunt.* Et Ruffinus in Osea præfat. *Minores,* inquit, *non pro merito, sed pro numero versuum nominantur.*

DECEM ET NOVEM ANTILOGIA,

Ex Prophetis Minoribus.

Seu, quæ inter se videntur pugnare, Testimonia.

CAPVT I.

Ex Osea, Ioël, & Amos, octo.

I.
Ose 4. 15.
Quando licet iurare, & quando non licet.

NEque iuraueritis: Viuit Dominus: At Deut. 6. 13. *Per nomen Domini Dei iurabis.* Quomodo iurare præcipimur, si iurare prohibemur. Cum adest iustitia, & veritas, ac necessitas vrget, per Deum iurare præcipimur. Cum autem hæ circumstantiæ desunt à iuramento omnino abstinendum.

II.
Ose. 5. 6.
Sæpe accidit, vt peccator vocatus à Deo & non respondens, Deum ipse quærat, & non inueniat.

Vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient ablatus est ab eis. At Iere. 29.13. *Quæretis me, & inuenietis.* Et Deut. 4. 29. *Cum quæsieris ibi Dominum Deum tuum, inuenies eum.* En quæsitus Deus inuenitur, & non inuenitur. Sæpe quidem accidit, vt semel & iterum à Deo vocatus peccator, & non respondens: in duritiei supplicium demum quærens ille Deum, non inueniat, permittente Deo, vt veraciter, seu ex corde non requirat.

III.
Ose. 13. 12.
Peccatum quod in Confessione absconditur sæpe in supplicium cunctis reuelatur. Agnatum peccato manifestari.

Absconditum est peccatum Ephraim. At cap. 7. 4. *Omnes adulterantes quasi clibanus succensus,* qui minimè potest abscondi. Quomodò ergo absconditur, & non absconditur? Certè quia eo ipso, quod quis peccatum curet abscondere, nec in Sacramentali confessione reuelare: assolet sæpe cunctis esse manifestum. Adde, agnatum esse peccato, manifestari.

IV.
Ioël. 2 14.
Non erit dubia Dei venia, si pœnitentia dubia non fuerit.

Quis scit, si Deus conuertatur, & ignoscat? Dan. 4. 24. *Forsitan ignoscet delictis tuis.* At Ezech. 18. 21. Non sub dubio, sed certo asseritur: *Si impius egerit pœnitentiam: : vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius non recordabor.* Profectò dubia non erit ex parte Dei venia si ex parte peccatoris pœnitentia dubia non fuerit.

V.
Ioël 3. 20.
Tribulationes impiorum è peccato procedunt.

Iudea in æternum habitabitur, & Ierusalem in generationem, & generationem. Et Vers. 17. *Erit Ierusalem sancta: & alieni non transibunt per eam amplius.* At scimus Romanos esse alienos, & etiam Turcas: quorum possessioni Terra Sancta cessit. Ergo alieni per eam transierunt. Annota illud verbum: *Erit Ierusalem Sancta,* id est, si sancta fuerit, non tradetur alienis: recessit à sanctitate, & alienis cessit in possessionem. Cunctæ enim impiorum tribulationes in peccato procedunt.

VI.
Amos 3. 2.
Deus peccatores non cognoscit, quia sunt quasi nihil.

Tantummodo vos, ô Israëlitæ *cognoui ex omnibus cognationibus terræ.* At Psal. 138. 5. *Ecce Domine, tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua.* Quomodo igitur solum Israëlem cognouit? Certe omnia Deus noscit, sed quod nihil est, quonammodo cognoscere potest? Et quidem peccatores ad nihilum quodammodo rediguntur.

VII.
Amos 3. 2.
Deus facit malum tribulationis iustorum: & malum non facit, quia illis cedunt in bonum.

Si erit malum in Ciuitate, quod Dominus non fecerit. At Habac. 1. 13. *Mundi sunt oculi tui, ne videant malum: & respicere ad iniquitatem non potes.* Quod si ideo verba Amos non de peccati malo sed de laborum incommodo intelligenda sint, Sap. 1. 13. dicitur: *Deus mortem non fecit.* Ergo Deus facit, & non facit malum. Profectò facit malum laborum, quibus iusti ad virtutis probationem, & augmentum afficiuntur: & tunc malum non facit, quia illæ quidem *malum* non sunt, cum iustis magnum cedant in bonum.

VIII.
Amos. 7. 14.
Sancti ex humilitatis affectu non agnoscunt honorem, quo fulgét.

Non sum Propheta At Vers. 15. *Dominus dixit ad me: Vade, Propheta ad populum.* Ergo Amos est & non est Propheta. Propheta verè est, sed in ipsius æstimatione Propheta nō erat. Sancti enim ex humilitatis affectu, honorem, quo fulgent, non agnoscunt. Hinc rogatus Ioannes an esset *Propheta*: licet plusquam Propheta esset, *Non* sum respondit. Et Deipara, quam Archangelus vere Dominam appellauit, se cognouit ancillam.

CAPVT II.

Ex Iona, Michæa, Nahum, Sophonia, Aggæo, Zacharia, & Malachia, decem.

IX.
Iona. 1. 3.
Inobediens semper erat in via.

IOnas, *vt fugeret in Tharsis, descendit in Ioppen.* At naues Regis Iosaphat 2. Paral. 20 36. *vt irent in Tharsis,* soluerunt *ex Asiongaber.* Maris Rubri portu, non ea Ioppe Maris Mediterranei. Quomodo ergo Ionas ex Ioppe in Tharsis tetendit? Certè quia inobediens Deo nauigationem apparuit Nam qui contra obedientiæ imperium

rium graditur, errat in via, & vt vulgariter exponam: *El inobediente siempre va descaminado*

X. *Mich. 2. 11.* *Vtinam non essem vir habens Spiritum: & mendacium potius loquerer*: At Prou. 12. 22. *Abominatio Domino labia mendacia.* Quomodo ergo vir Propheta cupit habere, quod Deo est abominatio? τὸ *vtinam* non est cupientis sed in hunc modum affirmantis: si non essem vir habens spiritum, seu si vir spiritualis, aut spiritualibus studens non essem, mendacium loquerer. Apte quidem, omnino enim virum spiritualem dedecet mentiri.

Virum spiritualem mentiri dedecet.

XI. *Mich. 5. 2.* *Tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda*, seu cunctis Iudææ Oppidis es minimum. At Mat. 2. 6. Tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iudææ Vrbibus. Si minima est in communibus Oppidis, quomodo in Principibus non est minima? Quia domus panis, quæ est Ecclesia quanto suis in oculis minor fuerit, tanto in Dei conspectu maior apparet.

Iustus quanto minor suis apparet in oculis in Dei conspectu maior extat.

XII. *Naum. 1. 15.* *Afflixi te, ô Ierosolyma, & non affligam te vltra, vt pertranseat in te Belial.* At *Nabuchodonosor.* iterum transiuit 4. Reg. vlt. & Antiochus 1. Mach. 1. & *Vespasianus*, ac *Titus* Luc. 19. 43. Transiuit. Electi à Deo populi labores, qui transeunt vix possunt labores vocitari. Vnde qui transeunti calamitate affligitur quasi non affligitur. Veram enim vocauerim afflictionem, quæ in æternum permanebit.

Afflictio quæ transit vix afflictio potest vocitari.

XIII. *Soph. 2. 9.* *Moab vt Sodoma erit: & filij Ammon quasi Gomorrha: desertum vsque in æternum.* At ibidem dicitur: residuos gentis Iudaïcæ illos esse possessuros. Et Dan. 11. 41. *saluabuntur Edom, Moab, & Ammon.* En Moabitæ & Ammonitæ pereunt, & non pereunt. Quomodo precor? Planè quia mutatis moribus, sententia mutatur.

Mutatis peccatoris moribus, Dei sententia mutatur.

XIV. *Soph. 3. 13.* *Reliquiæ Israel non facient iniquitatem* Et Vers. 17. *Gaudebit Dominus super te in lætitia.* At Ezech. 20. 34. *Educam vos de populis in quibus dispersi estis: & in furore effuso regnabo super vos.* An lætitia & furor vna in sede morantur? Dum Israel *non facit iniquitatem*: super eum Dominus valdè lætatur; dum autem ad delicta recurrit, eum in furore opprimit: quia *cum peruerso peruertetur.*

Deus cum peruerso peruertitur.

XV. *Agg. 2. 7.* *Adhuc vnum modicum est, & veniet desideratus cunctis gentibus.* At à secundo anno illo Darij quando hoc prophetatur, vsque ad Christi aduentum anni 515. defluxêre. Illudnè tempus, *vnum modicum* est? Est quidem; quia omnia temporalia peruolant in instanti: solum in æternitate debet duratio computari.

Omne temporale peruolat in instanti.

XVI. *Zach. 1. 9.* *Angelus qui loquebatur in me.* At Vers. 8. Angelus *stabat inter myrteta, quæ erant in profundo.* Si stabat in profundo, quomodo in Propheta ipso loquebatur? Plane quia etsi à longe loquitur, Propheta in aure cordis verba excipit: & ideo in illo Angelus loquebatur. Quamuis Præsul imperans admodum sit remotus, in veri obedientis corde præsens adest ad imperij promptam executionem.

Quamuis Rector absens iubeat, veri obedientis præsens adest in corde, ad executionem.

XVII. *Zach. 11. 12.* *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proijce illud ad statuarium decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis.* At Mat. 27. 9. tribuuntur hæc Ieremiæ Prophetæ dicenti: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, & dederunt eos in agrum figuli.* An figulus statuarius est? Ita quidem. statuarius hominis imaginem non efformat; Hoc est eius officium. Idem figulus præstat, dum vasa lutea perficit. Quid enim sunt homines nisi lutea vasa fragilitati obnoxia?

Homo vas luteum fragilitati obnoxium.

XVIII. *Malac. 1. 5.* *Oculi vestri videbunt.*

Quid? Nempe quæ post quadringentos annos euenient. An illi superstites tot annos perstitêre? Minime: sed id eorum oculi viderunt, cum eorum aspexêre nepotes: qui idem videntur esse cum auis.

Nepotes & aui quasi vnum.

Facultas R.P. Prouincialis Prouinciæ Castellanæ Societatis IESV.

PETRVS Pimentel in Prouincia Castellana Societatis IESV Prouincialis, potestate mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro GOSWINO NICKEL Præposito Generali, facultatem facio, vt *Commentaria in totum Vetus, ac Nouum Testamentum* (exceptis Sapientialium libris) *Auctore* P. ANTONIO DE ESCOBAR ET MENDOZA Theologo eiusdem Societatis grauium, Doctorúmque hominum iudicio approbata, typis mandentur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, nostróque sigillo munitas dedimus, Vallisoleti die 1 Octobris, anno 1653.

PETRVS PIMENTEL.

APPROBATIO.

REuerendi Patris ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA Societatis IESV, *Commentarios Literales & Morales in Sacram Scripturam* nos infrascripti ex eadem Societate Theologi legimus, & vtiles, atque luce dignos iudicauimus. Lugduni 8. Martij anno 1667.

IOSEPH CIBALINVS.
LAVRENT. GRANNON.

PRIVILEGIVM.

EGo IOANNES PLATIERE Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, Præpositus Prouincialis, Opus, quod inscribitur ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA Societatis IESV Theologi, Commentarij Literales & Morales in I. & II. Libr. Paralipomenon, in primum & secundum Esdræ, in Tobiam, in Iudith, in Esther, in Iob, in Psalmos, in Prouerbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, Sapientiam, Ecclesiasticum, Maiores & Minores Prophetas, in primum & secundum Machabæorum, in Euangelia, in Acta Apostolorum, in Epistolas Pauli, in Epistolas Catholicas & Ioannis Apocalypsin, eiusdem Societatis grauium Doctorum iudicio approbatum, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis HENRICO III. 10. Maij 1583. HENRICO IV. 20. Decembris 1606. LVDOVICO XIII. 14. Februarij 1611. & LVDOVICO XIV. nunc regnante 23. Decembris 1650. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque Superiorum permissione imprimant. Permisit PHILIPPO BORDE, ET LAVRENTIO ARNAVD, Bibliopolis Lugdunensibus, vt ad decem proximos annos excudere ac liberè diuendere possint. Datum Lugduni 10. Martij 1667.

IOANNES PLATIERE.

ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA,

E SOC· IESV THEOLOGI·

Commentarij Literales, & Morales in Vetus, ac Nouum Testamentum.

PROPHETÆ MINORES.

LIBER PRIMVS.

PROLVSIO.

Ob scriptorum breuitatem dicti sunt *Prophetæ Minores.* Numero extitére duodecim, totidem æui sui Patriarchæ, & Apostoli, duodecimque Tribuum Doctores. Verum *Osee* idem est Hebræis, quod *vv. salus*, à radice *iasca*, seu *saluauit.* Optat enim vbique, orátque Deum pro populi salute. Quàm pulcher typus Deiparentis, quæ salutis ministra nunquàm non pro spiritualibus omnis Ecclesiæ commodis deprecatur. Vndè clamitat illa quotidiè: *Sancta Maria, succurre miseris, &c. Ora pro populo, interueni pro clero, intercede pro deuoto fœmineo sexu. Sentiant omnes tuum iuuamen*, vt æternæ salutis felicitate potiantur. Maria salutis ministra, pro salute nostra séper precatur.

CAPVT PRIMVM.

Oseas Dei iussu ducit fornicariam vxorem, ex qua filios fornicationis procreat. Quorum natalitio Israëlitarum idololatriam pungit: quorum nominibus, tristem illorum repudium imminens præsignat.

1. VERBVM Domini, quod factum est ad Osee filium Beeri,
in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ, regum Iuda, &
in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israël. 2. Principium
loquendi Domino in Osee: & dixit Dominus ad Osee: Va-
de, sume tibi vxorem fornicationum, & fac tibi filios forni-
cationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino.
3. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim: & concepit,
& peperit ei filium. 4. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen eius Iezrahel:

quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Iezrahel super domum Iehu, &
quiescere faciam regnum domus Israël. 5. Et in illa die conteram arcum Israel
in valle Iezrahel. 6. Et concepit adhuc, & peperit filiam. Et dixit ei: Voca no-
men eius Absque misericordia: quia non addam vltrà misereri domui Israël, sed
obliuione obliuiscar eorum. 7. Et domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Do-
mino Deo suo: & non saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, &
in equitibus. 9. Et ablactauit eam, quæ erat Absque misericordia. Et concepit, &
peperit filium. 9. Et dixit: Voca nomen eius: Non populus meus: quia vos non
populus meus, & ego non ero vester. 10. Et erit numerus filiorum Israël quasi
arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur. Et erit in loco vbi dicetur eis:
Non populus meus vos: dicetur eis: Filij Dei viuentis. 11. Et congregabuntur filij
Iuda, & filij Israël pariter: & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra: quia
magnus dies Iezrahel.

COMMENTARII.

I.

Dei iussu Oseas meretricem ducit in vxorem.

ERS. 1. 2. Verbum Domini, quod factum est ad Osee, &c. Hoc fuit primum vaticinium quod Oseas filius Beeri à Domino accepit sub ea tempora, quibus in Ierusalem Ozias, Ioathan, Achaz, & Ezechias: in Samaria Ieroboam Ioas filius imperarunt. *Principium loquendi Domino in Osee, &c.* Sic Dominus primùm fuit ad Oseam locutus. Quamprimùm ducito vxorem, quæ fornicatio quæstui dederit operam: & licet ex legitimo toro, filios tamen suscipies, qui matris fornicariæ potius, quàm casti parentis mores secuti, meretricias captabunt voluptates. * Plerumque enim filij matris exemplum imitantur, eos enim matrissare à Philosopho asseritur.] * Si ob legitimum matrimonium fœmina illa non manebat fornicaria, sed vxor, cur Oseas dicitur filias fornicationis suscepturus? Crediderim quia apud populum nomen meretricis publicæ vix detergitur, etiam subsequente matrimonio. Vndè indecens nobili viro huiusmodi fœminas sibi coniugio colligare.] In hisce fornicationum filiis suam dignoscet intemperantiam terra Israëlitica, quæ à Deo suo, quasi vxor adultera à viro recedet, & idololatriæ se totam quasi vagæ amatorum libidini prostituet.

Filij matris sæpè mores imitantur.

Meretrix etiam matrimonio subsequente, vix à prælapsa nominis fama apud populum expeditur.

Vers. 3. 4. 5. Et abijt, & accepit Gomer filiam Debelaim, &c. Diuino Oseas præcepto parens matrimonio sibi legitimo colligauit Gomer nomine fœminam, filiam Debelaimi, quæ ex Prophetæ consuetudine concepit, & enixa est filium. * Ex hac prompta Oseæ obedientia eius eximiam colligo sanctitatem. Difficillimum enim obseruatu præceptum viro ingenuo est, vxorem tanto notatam dedecore ducere.] *Et dixit: Dominus ad eum: Voca nomen eius Iezraël, &c.* Tunc ad Prophetam Dominus: Impone filio tibi recens nato nomen *Iezrael*, id est, *semen Dei*, sed frustra effusum, ac perditum. Quia cædem, & stragem à Iehu contra domum Achab patratam in Vrbe valli Iezraël vicina, ob fœdam Achabi, eiusque posterorum idololatriam, inducam vicissim super Ieroboam Regem, & reliquam omnem Iehu familiam ob æquè fœdam idololatriam posteriorum eius: vt sicut Achabo pares sunt in crimine, sint etiam in pœna pares. * Cum videris, vel audieris, aliquem à Deo affectum supplicio ob aliquod speciale flagitium; te simili pœna percutiendum existima, eiusdem sceleris patratorem.] *Et quiescere*, seu desinere faciam decem Tribuum Israël Regnum. *Et in illa die conteram arcum Israel in valle Iezrael.* Vires, ac robur omne decem Tribuum in eadem valle Iezrael conteri faciam per Assyrios. Cæsi fuere inibi ab Assyriis Israelitæ, qui deinde victoriam prosecuti, Samariam obsederunt, & euerterunt: ideoque dicitur Regnum Israël quieuisse, seu perijsse.

Ex præcepti difficultate postulat magis obedientiæ iustorũ præstantia.

Cum audis aliquem affectum supplicio ob speciale aliquod crimen, existima eadem te pœna percutiẽdum eiusdem sceleris patratorem.

Vers. 6. 7. 8. E concepit adhuc, & peperit filiam, &c. Rursus Gomer concepit, & peperit filiam, cui, iubente Deo, hoc nomen est inditum *lo rachama*, id est, *Absque misericordia.* Quod nomen Israëlitis pro symbolo erit, quod illorum vltra non miserebor, sicut miserebor Iudæorum. *Et domui Iuda miserebor, &c.* Longè aliter Iudæ accidet, cum illam Babylonius in exilium abduxerit: illius enim miserebor; & per memet ipsum, non aliena manu non militari machina, non bellici apparatus strepitu, liberabo. *Et ablactauit eam, quæ erat absque misericordia, &c.* Cum verò ad eam progressa fuit ætatem puella, quam vocitari dixi *Absque misericordia*, vt à maternis vberibus abstraheretur: concepit Gomer tertio, filiumque ex vtero edidit.

Vers. 9. Et dixit: voca nomen eius, &c. Tunc ad Prophetam Dominus: voca filium, quem tibi vxor enixa est, *Non populus meus.* Quia tuum populum meum minimè agnoscam: neque me illi sicut antea me Deum ac patrem exhibebo. Itaque Oseas primo ex Gomer suscepit filium Iezraëlem nomine, quo Israëlitici Imperij interitus præsignatur. In filia verò, quæ secundò ex fornicaria nata est vxore, alienum se Dominus ostendit à populo, cui ad suam misericordiam aditum dicit esse præclusum. In tertio denique, cui nomen esse voluit, *Non populus meus*, status portenditur, quo nullus infelicior potest excogitari: cum populus, quem Deus appellauit, & ornauit vt suum, sic abijciendus erat, vt illius obliuio summa dicatur sempiterna. * Quid homini in felicius, quàm qui heri per gratiam Dei filius erat, hodie per peccatum diaboli mancipium existat.]

Summa infelicitas hodie per peccatum fieri diaboli mancipium, qui heri per gratiam Dei filius erat.

Vers. 10. 11. Et erit numerus filiorum Israël, quasi arena maris, quæ sine mensura est, &c. Neque tamen ideò non præstabo, quod olim populi ingrati huius parentibus promisi. Nam licet

licet dicantur Israëlitæ obliuioni traditi sempiternæ: succedent tamen illorum loco è Gentilico populo, qui verè spiritu ac fide possint Israëlitæ vocitari, eo numero, vt cum maris arena, cuius nemo mensuram assignauerit, valeant comparari. Quia eodem loco, vbi illi filiorum, & populi mei nomen amittent, nempe inter Gentiles, erunt qui sic viuant, vt veros Israëlitas imitentur, & ideo populus meus vocabuntur, & filij, ac cultores non simulacrorum, quæ vitæ sunt, ac motus expertes, sed veri atque viuentis Dei. *Et congregabuntur filij Iuda, &c.* Congregabuntur tandem filij Israël, & filij Iuda, & sub vno Principe ac Duce Zorobabele in gratiam reuertentur, post longam tamen ac duram seruitutem. * Si Israëlitæ tandem in gratiam sunt reuersuri, vt verè Dei populus rursum vocari valeant; quare eis Dominus obliuionem indixit æternam? Certè quia Deo hærescere tantum est bonum, vt ab eo vel modico tempore separari, tam dirum malum sit, vt eius duratio videatur æterna.] Porrò hunc locum (vt innui) non de solis naturalibus Israëlitis ac Iudæis è captiuitate in patriam reductis, & è Iudaismo ad Christum conuersis; sed etiam, & quidem principaliùs, de mysticis spiritualibus, hoc est, de Gentilibus ex infidelitate ad lumen fidei reductis intelligo. Et sicut naturales Iudæi ac Israëlitæ non manserunt dissecti in duo Regna à reditu suo è Babylone, sed in vnum coaliti vni Zorobabeli omnes paruere: sic spirituales Israëlitæ, & Iudæi ex quantacumque Gentium, ac nationum diuersitate in vnam Ecclesiam coalescent: & vni Principi, Duci, Pastori, nempe Christo Domino, & eius Vicario Romano Pontifici submittentur. Et sub eius auspiciis ascendent de terra sursum, crescentes paulatim magis, ac magis, seseque per vniuersum orbem propagantes. Profectò *magnus* erit *Iezrahelis dies*, felicissimus vtique, illud nempe sæculum, quo benedictum semen istud Dei germinabit, florebit, fructificabit: quo Verbum diuinum incarnabitur, nascetur, patietur, resurget, cœlum conscendet, mundum iudicabit: & quo populus Dei ex Iudaïsmo, ex Gentilismo, ex scelerum abysso ascendet ad fidem, ad cultum veri Dei, ad montem virtutum, ad perfectionis verticem, ad vitam cœlestem, ad gloriam, æternumque gaudium.

A Deo hominem separari per culpam tam dirum malum est, vt vel modica eius duratio æterna videatur.

CAPVT II.

Israëlem ingratitudinis ac perfidiæ arguit Propheta. Pœnitenti tamen bona cuncta promittit, fœdúsque cum eis à Domino interminabile.

1 DICITE fratribus vestris: Populus meus; & sorori vestræ,
Misericordiam consecuta. 2. Iudicate matrem vestram, iu-
dicate: quoniam ipsa non vxor mea, & ego non vir eius: aufe-
rat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio
vberum suorum. 3. Ne fortè expoliem eam nudam, & sta-
tuam eam secundùm diem natiuitatis suæ: & ponam eam
quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & in-
terficiam eam siti. 4. Et filiorum illius non miserebor: quoniam filij fornica-
tionum sunt. 5. quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ concepit eos:
quia dixit: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, la-
nam meam & linum meum, oleum meum, & potum meum. 6. Propter hoc
ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & semitas suas non in-
ueniet. 7. Et sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: & quæret eos, &
non inueniet, & dicet: Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia benè mihi
erat tunc magis quàm nunc. 8. Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, &
vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.
9. Idcircò conuertar, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum
in tempore suo, & liberabo lanam meam & linum meum, quæ operiebant ignomi-
niam eius. 10. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius: & vir
non eruet eam de manu mea: 11. & cessare faciam omne gaudium eius, sollem-
nitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & omnia festa tempora eius.
12. Et corrumpam vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: Mercedes hæ,
meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei: & ponam eam in saltum, & come-
det eam bestia agri. 13. Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat in-
censum, & ornabatur inaure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei
obliuiscebatur, dicit Dominus. 14. Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & du-
cam eam in solitudinem: & loquar ad cor eius. 15. Et dabo ei vinitores eius ex
eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem: & canet ibi iuxta dies iuuen-

tutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti. 16. Et erit in die illa,
ait Dominus, vocabit me: Vir meus: & non vocabit me vltrà, Baali. 17. Et au-
feram nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum. 18. Et
percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum
reptili terræ: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra: & dormire eos
faciam fiducialiter. 19. Et sponsabo te mihi in sempiternum: & sponsabo te mihi
in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus. 20. Et sponsabo te
mihi in fide: & scies quia ego Dominus. 21. Et erit in die illa, Exaudiam, dicit Do-
minus, exaudiam cælos, & illi exaudient terram. 22. Et terra exaudiet triticum, &
vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel. 23. Et seminabo eam mihi in terra, &
miserebor eius, quæ fuit Absque misericordia. 24. Et dicam non populo meo: Po-
pulus meus es tu: & ipse dicet: Deus meus es tu.

COMMENTARII.

VERS. 1.2. *Dicite fratribus vestris: Populus meus: & sorors vestra: Misericordiam consecuta.* O vos, qui inter Israëlitas ita religiose viuitis, vt populi mei nomen vestros optimè in mores cadat: dicite fratribus vestris, à Gomer meretrice prognatis, quos ego propter vitæ turpitudinem illustri admodum hoc populi mei titulo dignatus non sum. Et vos, quorum vita misericordiam consecuta est, dicite sorori vestræ Israëlitarum familiæ, quæ se misericordia ac pace indignam exhibuit. *Iudicate matrem vestram, iudicate, &c.* Dicite inquam illis, vt increpent, & arguant matrem suam Synagogam, seu cœtum Israëlitarum idola colentium: eique meo nomine denuncient, quòd quandiu hæc persistet in scelere, mea vxor non sit, sed adultera repudiata: & ego non vir eius, sed Iudex, & vindex. Recedat ergo ab idololatria sua, nec amplius me præsente, ac vidente aliis amasiis copuletur, seu simulacris cultum exhibeat. Auferat etiam adulteria, id est, signa, & illecebras adulterij de medio vberum suorum. Allodit ad bullas, gemmas, & torques aliaque pectoris meretricum ornamenta, quibus amasios in sui concupiscentiam pelliciunt. * Itaque huiusmodi ornamenta adulteria vocantur, vt innuat, nimium ornatus huiusce apparatum in solutis fœminis meretricium, in coniugatis adulterum affectum subolere.] Similia quidem ornamenta gestabant Israëlitæ in idolorum suorum honorem, præsertim eorum imagines quas à collo suspensas ad pectus deferebant. *vers. 13. his.* Vt his signis palam facerent se talis idoli cultores. Et vt his illecebris sui idoli memoriam & affectum non modo in se, sed & in aliis obuiis excitarent. * Vndè taxabiles admodùm obiiciuntur, qui turpibus imaginibus parietes exornant: quarum obiecto ad Veneris memoriam animus excitatur.] * Docemur simul ex prauo idololatrarum horum affectu, medallia, & imagines Christi, Deiparæ, ac diuorum piè cum orario è cingulo appendere, vt in nobis, & in aspectantibus Christi, Deiparæ, ac sanctorum memoriam acuamus.] * Expende verbum illud: *Et adulteria sua de medio vberum suorum.* Profectò vberum profana denudatio appensaque è collo ad vbera monilia adeò sunt perspicua libidinis

Nimius fœminarum ornatus libidinem subolet.

Taxabilis admodum, qui impudicorum obiectorum imagines ad Parietum ornatum exponit.

Laudabilis, qui Sanctorũ medallia è cingulo appendit.

Vberum denudatio & monilium à collo ad eadem appensio signa libidinis.

plerumque documenta, vt aptè possint nomine ipsius adulterij figurari.]

Vers. 3.4. Ne forte expoliem eam nudam, &c. Ni resipiscat, eam sinam in primam infantiæ suæ miseriam, qua afflicta fuit in Ægypto, deuolui: vbi paupercula, abiecta, carens Rege, ac religione sub Pharaonis tyrannide infelicem vitam trahebat. Pari modo iam permittam eam ab Assyriis spoliari. Vt in eam speciem & squalorem adducatur, quam habet regio quæ a nemine calcatur, quia sterilis est, neque a nubibus aliquod accipit incrementum. Haud aliter eam siti extinguam, efficiens, vt nihil in ea succi, aut viriditatis relinquatur. *Et filiorum illius non miserebor, &c.* Filiorum eius misererer, si deprehenderem innoxios, vt sæpè promisi (*Ezech.* 18.20) sed iam eorum minimè miserebor; quia idololatrij ipsi addictissimi impiissimam matrem imitantur.

Vers. 5. Quia fornicata est mater eorum confusa est, &c. Illorum mater turpi se fornicatione fœdauit, & illam subiit ignominiam, qualem quæ alterius petulantiæ succumbens subire assolet. In quod libidinis meretriciæ institutum induxit vana spes, qua sibi persuadebat habere se, habituramque deinceps ab amatoribus non solùm ad vitam necessarios, sed & ad luxum magnificos, ac liberales sumptus. * O stultissimum mentis errorem. Tam arcta, tam exigua est meretricij instituti merces, vt vix vnius, seu alterius diei necessario sumptui sufficiat.] Sic itaque secum vesana meditabatur: Perpetuò meis amatoribus adhærebo, à quibus panem & aquam ad vitæ subsidium: lanam, & linum ad corporis ornamentum, & cultum accepi: à quibus habeo potum, vt reficiar, & oleum ad formæ nitorem, & ad corporis fomenta. * Hæc meretrix illa falsò putabat, se ab amatoribus accepturam. Esto vera esset præsumptio: quid quæso ad sumptus alendæ vitæ se recepisse, aut recepturam asserit? *Qui dant panes mihi, & aquas.* Certè panis & aqua stricti ieiunij cibus est. Hoc ergo ab amatoribus meretrix accepit, nunquam non strictè ieiunare.] Non tamen ignoro, vt litteram expediam) in pane & aqua per Synecdochen esculenta, ac poculenta omnia intelligi ad splendidum conuiuium solita adhiberi: sicut in lana & lino omne tegumenti genus comprehenditur. Oleum autem non solum est, quod ex oliua exprimitur: sed etiam quod odoriferum est, & alio nomine vocitatur vnguentum, quale est nardinum, myrrhi

Quàm exigua sit meretricij instituti merces.

Quàm stricta instituti meretricij merces.

myrrhinum, Potus verò iam aliquid hic eſt aliud ab aqua, ſumitur enim pro quacumque potione, quæ arte fit, ſed præcipue pro vino. * Nec enim poterant Veneris deliciæ ſine Bacho foueri.] Quinam autem ſunt illi amatores? An dij alieni, cum quorum religione vana veram & auitam Iſraël commutauit? An populi Gentilium, quibus ſe Iſraëlitæ religionis communione miſcuerant? Crediderim in amatoribus tam Gentilium Deos, quàm populus contineri Gentilicos: vtriſque enim Gens Iſraëlitis ſeſe in amatorio lectulo commiſcuit: idolis quidem dum illorum religioni ſeruit: populis vero Gentilicis, dum commune cum illis vitæ genus, & religionis formam amplectitur.

Vini vſus fouet libidinem.

Verſ.6. Propter hoc ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, &c. Ne ergo ad amatores procax egrediatis, vias omnes præcludam, murum apponam, ſeu incurſione, & obſidione hoſtili, multiſque calamitatibus te circumuallabo: vt ſemitas, quibus ad amatores tuos, id eſt, ad idola, & idololatras Syros, Ægyptios, alioſque tibi cōfœderatos Gentiles procurrere ſolebas, iam apertas minimè inuenias. Tales ſpinæ ac maceria ubi erunt Phulbelochos 4. *Reg.* 15.19. Teglatphalaſſar, *ibi. v.* 29. & Salmanaſſar. *cap.* 17.3. qui copiis ſuis vias omnes tibi præcludent tuos ad amaſios procedendi. * Maximum planè Dei beneficium eſt, peccatorem immiſſis laboribus continere, ne præceps ad iniqua procedat.]

Dei magnum eſt beneficiū, peccatorem laboribus continere, ne ad iniqua procedat.

Verſ. 7.8. Et ſequetur amatores ſuos, &c. Licet multæ fuerint ad amatores accurrendi viæ, nunquam tamen eos ſibi affectos inueniet: quia ex eorum deſpectu erga illam, idem erit, ac ſi nulla ei via pateſceret. Quare cum laborem ſuum otioſum eſſe compererit, apud ſe dictabit Ad virum, quem mihi prius legitimo colligaui nexu, recurram; illo enim tempore melius mecum, atque felicius agebatur. * Et quidnam felix poteſt euenire peccatori, qui felicitatis auctorem ſibi inimicum delinquendo conſtituit?] *Et hoc neſciuit, quia ego dedi ei frumentum, &c* Cum Iſraël ad idolorum cultum quidquid bonorum habuit, tam profusè contulerit, aut ignorauit plane, aut ignoraſſe affectauit à mea munificentia accepiſſe frumentum, vinum, oleum, vim auri, & argenti magnam, quæ omnia Baal expendit in cultum. * Intolerabilis erga largitorem muneris ingratitudo, acceptis muneribus vti ad illius odium, & offenſionem.]

Nihil felix verè accidit peccatori, Deo ſcilicet inimico.

Magna ingratitudo, accepto munere vti ad dātis offenſionem.

Verſ.9.10.11. Idcirco conuertar, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, &c. Quare vt tandem agnoſcat, quos in vſus accepta à me munera debeant expendi, reſumam frumentum meum, ac vinum meum, cum eorum vſus magis neceſſarius aduenerit: & linum, ac lanam, queis ſuam ignominiam tegebat, quaſi ab alieno poſſeſſore, cui iniuſtè ſeruiebant, liberabo. * Si cum diuitiis afflueris, vſus eis fuiſti ad ſcelera patranda, & poſtmodùm te inopem aſpexiſti, crede, miſeriam huiuſmodi à delictis tuorum habuiſſe.] * Preme verbum. *Et liberabo lanam meam, &c.* Diuitiæ, quæ ad peccandum in obſequium Baal, ſeu diaboli expenduntur, quaſi tyrannicè poſſidentur; vnde Deus ſe illas loquit liberaturum, vel redempturum.] *Et nunc reuelabo ſtultitiam eius in oculis amatorum eius, &c.* Nunc ergo in oculos amatorum eius nempe Gentilium populorum peccata producam, quæ cæca ac inſipiens Synagoga admiſit. Neque vllus erit, qui meorum conſiliorum executionem impediat, aut à mea vindice manu tanti ſupplicij ream abſtrahere valeat. *Et ceſſare faciam omne gaudium eius, &c.* Cum è patria in alienum ſolùm extorris exceſſerit, ceſſabit prorſus quidquid feſtiuum fuit. Nulla iam erit antiquarum ſolemnitatum iucunda proceſſio. Non redibit Sabbatum poſt ſeptemdialem curſum; neque ineunte menſæ Neomenia: neque feſta alia, quæ legitimo tempore recurrunt. * Agnata quidem eſt animo delinquenti triſtitia.]

Honorum temporariorum penuria diuitiæ peccatis ſæpè prouenit.

Diuitiæ à peccatore quaſi tyrannicè poſſidentur.

Agnata eſt peccatori triſtitia.

Verſ 12.13 Et corrumpam vineam eius, & ficum eius, &c. Vineam, ficum (ſeu omnes fructiferæ arbores) quæ à me (de Hebræorum more) dotis nomine accepit, quæ ipſa impudenter data ſibi aut putabat, aut fingebat ab adulteris ſibi fuiſſe collata: prorſus corrumpam aut ſciſſà, aut areſacta radice: eòque redigam vt nihilo ſit ſylua, aut ſolitudine melior: quam immundæ ac ſylueſtres feræ populabuntur. Vt radicitus euulſa vinea, nulla iam annotino proceſſu fructuum adſit illi ſpectatio. Extremam hic Deus inopiam Synagogæ ingratæ minatur. *Et viſitabo ſuper eam dies Baalim, &c.* Tunc dabit pœnas illa pro diebus, quibus ſolemnia Baalim inſtituit, diis ſcilicet alienis, quo ritu Gentilico fuit venerata, Et vt ab eis velut ab amatoribus gratiam iniret, in auribus monilibuſque, & aliis meretriciis lenocinijs ornabatur, neque magis mei recordationem gerebat, quàm ſi nullas a me delicias, nulla munera vnquam recepiſſet.

Verſ.14.15. Propter hoc ecce ego lactabo eam, &c. Quoniam autem ſatis pœnarum, ac diu dabit bonis ſpoliata, & ſuis etiam amatoribus facta ludibrio: ideò blanditijs verè amantis animi eam ad ſtatum antiquum, ac coniugale fœdus reuocabo. Ideò (quod Solemni Iudæorum ritu fieri aſſolet in nuptiarum ſacris) ducam illam in ſolitudinem, vnde in geniali ferculo in Vrbem noui coniuges reducamur: & inibi blandis, ac amatoriis verbis animi ſolabor ægritudinem, & meam in eam beneuolentiam explicabo. * Illa expende verba: *Propter hoc,* id eſt, quia tanta erga me ingratitudine afficitur adultera coniux, *ducam eam, &c.* ſeu ad feliciſſimum antiquum ſtatum reuocabo. Tanta etenim Deus diffluit pietate vt ex ſumma hominum ingratitudine anſam ad ſummam miſericordiam arripere videatur.] *Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco, &c.* Chaldæos pro *vinitores Gubernatores ſcripſit.* Sicut olim vineæ meæ, ſeu Synagogæ ex Ægypto procedenti dedi cultores (ſiue Gubernatores) Moyſen, Aaronem, Ioſue: ita eidem ex Aſſyria reduci dabo Eſdram, Nehemiam, Zorobabelem, Aggæum, Malachiam, &c. Et tempore Chriſti Apoſtolos, Euangeliſtas, alioſque Paſtores, ac Doctores *ex eodem loco*, ſeu ex eadem ſtirpe Iſraëlitica. Ex hac quippè educti fuere Eccleſiæ Chriſtiani primi Præſules, quibus poſteà ex Gentibus aſſumpti ſucceſſere, vti Iſaias *cap.* 61.5. futurum prænunciarat. Dabo quoque eidem ſponſæ meæ *vallem Achor,* amœnam, ac fœcundam, ſed Achani ſacrilegio fœde turpatam: poſt illud tamen ſcelus

Videtur Deus è ſumma hominū ingratitudine anſam ad ſūmam miſericordiam arripere.

iusto expiatum supplicio, facta est eadem vallis omnis victoriæ, ac felicitatis Israëlis initium. Egressis autem è Chaldæa Israëlitis, erit hæc ipsa vallis ad aperiendam spem nouæ perpetuæque salutis, ac prosperitatis omnibus obuenturæ. At tempore Christi Iudæa (cuius typus, imò pars est hæc vallis Achor) per Romanos excisa, etsi Iudæis triste, Christianis tamen lætum erit omen, & initium amplioris victoriæ, & salutis per orbem vniuersum obtinendæ. * Vallis quidem Achor à villa Gethsemani vsque ad Golgotha ducitur, & significat *turbationem*. Innuitur, Christi Domini turbationem passionis ianuam nobis ad æternam felicitatem aperire.] * Quod si Vallis Achor etiam sonat *humiliationem*, & *tribulationem*: edocemur, labores pœnitentibus ianuam esse spei, & victoriæ ac salutis initium.] Et canet ibi epinicion simile ei, quod regressa de Ægypti captiuitate exultans cecinit.

Passio Christi ianuam nobis ad salutem reserauit.

Tribulationis labor pœnitentibus spei, victoriæ, ac salutis initium.

Vers. 16. 17. *Et erit in die illa, ait Dominus: vocabis me, Vir meus: & non vocabit me vltra, Baali.* Profectò eo tempore, cum ad fidem, & thalamum, ex quo prius exciderat, redierit, vocabit me אישי *isi*, id est, *O vir meus*, non autem בעלי *baali*, id est, *O Domine mi.* Nam licet Baali nihil significet indecorum: quia tamen cum Baal, quem ante coluit, aliquid vel ex sono habet affine: nomen illud quia mihi ingratum & odiosum ipsa volo quoque vehementer horrere. * Ex peccati baratro exsurgens (maximè ex luxuriæ voluptatibus) nihil te, aut voce retineas, quod possit tuæ memoriæ voluptatis prælapsæ illectamenta obiicere.] *Et auferam nomina Baalim de ore eius, &c.* Efficiam, vt in illius ore nomina Baalim nunquam audiantur: neque in illius mentem eorum vnquam recordatio vel leuissima redeat. * Vel à leuissimis in materia luxuriæ piaculis abstine, si studeas castitatem persistenter amplecti. Veniale enim peccatum faciliùs in hac materia, quàm in aliis ad grauiora disponit ob hominis fragilitatem, & innatam ad voluptates inclinationem.]

E luxuriæ baratro emergens nihil retineas, quod voluptatis prælapsæ recordetis.

In materia luxuriæ à leuissimis piaculis abstinere studiosiùs, quàm in aliis procurandum.

Vers. 18. 19. 20. *Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, &c.* Vt prius cum à fide defecit Israël illi me hostem ostendi creaturas omnes in eius excitans exitium: sic cum in pristinam fidem, ac thalamum pœnitens sponsa redierit, omnem creaturarum impetum ab eius incommodo retraham: neque patiar illius finibus ab hostili ferro aliquid perturbationis inferri: sed omnia sic reddam ei secura, vt placidè valeat somnum ducere. * Felix hîc gratiæ status innuitur ab omni perturbatione alienus.] *Et sponsabo te mihi in sempiternum, &c.* Eritque ô Synagoga rursus sponsa mea vsque dum repelles meũ Saluatorem, & sponsum. Sed tunc potiorem tui partem mihi desponsatam retinebo: faciámque illam Ecclesiam meam, à qua æternùm minimè diuellar. Desponsabo autem eam mihi quadruplici dote. Primò, *iustitia*, quâ te, tuâque perpetuo tuebor. Secundò, *iudicio*, quo aduersarios tuos acriter puniam. Tertiò *misericordia, & miserationibus*, seu misericordia ex viscerali commiseratione profecta (est hendyadis) Quartò *fide*, seu fidelitate. His quatuor virtutibus sponsi thalamus, & Dei thronus fulcitur.

Gratiæ status ab omni alienus perturbatione.

Vers. 21. 22. *Et erit in die illa: exaudiam, &c.* Ne tibi desint commoda, quæ tibi in data fide constanti promisi faciam, vt res etiam inanimes, tuis commodis inseruiant, de tua sine commoditate sollicitæ. Quare clamabunt aërei cœli, vt ipsis impertiar pluuiales aquas, quas in agros sitientes profundant: quorum clamores ego non inuitus exaudiam. Clamabit ad cœlos terra cum laborat siti, & eius vocibus obsecuti cœli largis facient eam imbribus satiari. *Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel.* Cum autem fruges succum à terra trahant, sicut à matre fœtus: famescentes, aut sitientes ad eam clamabunt, vt sibi ad vitam, & incrementum necessaria exhibeat: & illa se eorum votis ex rore à cœlis accepto obsequentem ostendet. Neque minùs hæ fruges opimæ ex irrigatione *Iezraelis*, id est, afflicti populum votis acquiescent.

Vers. 23. 24. *Et seminabo eam mihi in terra: & miserebor eius, quæ fuit absque misericordia.* Deoique populum, quem in filia *lo Ruchama*, id est, *Absque misericordia significari dixi*, quamque à patriis finibus longè dispersi: in sua rursum regione colllocabo: & miserebor illius populi, quem à mea benignitate repuleram. *Et dicam non populo meo: Populus meus es tu: & ipse dicet: Deus meus es tu.* Rebus autem ea ratione constitutis, populum te meum vocitabo, quem meum esse populum antè negauetam. Vicissim tu me Deum appellabis tuum, quem esse me Deum antè negasti. * Hinc edisces, populum, qui tot flagellis percussus adhuc suæ hæserat pertinaciæ ad Deum hisce affectum promissionibus supplicem rediisse. Sæpè enim subditus facilius Præsulis benignitate, quàm duritie ad meliora reducitur.]

Faciliùs sæpè subditus Præsulis amore, quàm rigore ad meliora adducitur.

CAPVT III.

Oseas iubetur, adulteram in domum suam deducere, cum eáque pacisci, vt seorsim à coniuge suo, & procul ab adulteris quasi celeps domi desideat vt miserum Israëlis sine Deo, sine idolis, sine lege, sine Rege mansuri, repræsentet statum.

1. ET dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem
dilectam amico & adulteram: sicut diligit Dominus filios
Israël, & ipsi respiciunt ad deos alienos, & diligunt vinacia
vuarum. 2. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & co-
ro hordei, & dimidio coro hordei. 3. Et dixi ad eam: Dies
multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris vi-
ro: sed & ego expectabo te. 4. quia dies multos sedebunt
filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod,
& sine theraphim. 5. & post hæc reuertentur filij Israël, & quærent Dominum
Deum suum, & Dauid regem suum: & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius,
in nouissimo dierum.

COMMENTARII.

1.

Eam Propheta adulteram fœmină in mancipiū Dei iussu.

Totus mariti amor in sola coniuge collocandus.

VERS. 1 *Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico, &c.* Adhuc præter Gomer, (de qua suprà) aliam fœminam dilige amico, id est, marito dilectam. * Maritus enim per antonomasiam dicitur vxoris amicus. Vt innuatur, totum mariti amorem esse in sola coniuge collocandum: debereque vnius vxoris esse virum.] Aliam, inquam, fœminam dilige marito dilectam, sed tamen adulteram, & à marito profugam, quo possit liberius libidini indulgere. * Exaggeratur delictum vxoris, quæ dilecta à marito, alium expetit amatorem.] Dilige, & eme tibi non in vxorem, sed in ancillam, vt domi tuæ quasi celebs lateat, donec post aliquot annos ad maritum suum reuocetur. Hic amicus, seu maritus Israëlis est Deus, qui eam tenerrime diligit, & illi tamen fœdissimis se polluunt adulteriis, deflectentes ad deos alienos, & relictis vuis præstantissimis, vinoque nobilissimo, quo domi mariti sui potabantur, appetunt *vinacia*, seu aridos, & exsuccos vuarum folliculos, qui in torculari expressis vuis vinoque exhausto supersunt.

Exaggeratur delictum vxoris, quæ dilecta è marito alium admittit amatorem.

Vers. 2. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei. Pro *fodi* Syrus habet emi. LXX. *mercede conduxi.* Emi, aut conduxi eam quindecim argenteis seu quindecim argenti siclis, & sesqui coro hordei pro annua eius sustentatione. Sexqui corus autem continebat quadraginta quinque modios Hebræos, qui ferè quadraginta & octo modiis Romanis æquiualent. Porrò hordeaceus panis cibus erat seruorum. * Aptè quidem fœminæ impudicæ hordeaceus cibus præparatur. Vitium enim luxuriæ homines in bruta conuertit.] * Si autem miraris, mancipium quindecim argenteis, vilissimo planè pretio coëmi: recordare, fœminam impudicam adeò à cordatis despici, vt nullius esse valoris, aut æstimationis iudicetur.]

Luxuria homines vertit in bruta.

Fœmina impudica nullius esse pretij iudicatur.

Vers. 3. Et dixi ad eam. Dies multos expectabis me, &c. Quatuor huius conductionis pacta recensentur. Primum est, Dies multos, seu annum integrum expectabis me, siue iussa mea, Hebr. *Sedebis mihi*: mihi deseruies, instar strenuæ ac fidelis ancillæ. Secundum, Non fornicaberis, nec alienis toto eo tempore commisceberis. Tertium, Et non eris viro seu proprio marito tuo colliganda. Quartum, *Et ego expectabo te*, vt post finem anni purgatam, ac pœnitentem te marito conciliem, ac restituam

Vers. 4. Quia dies multos sedebunt filij Israël sine Rege, &c. Iam præfata Israëli Propheta accommodat. Quæ hùc vsque (ait) præmisi Israëlitici populi euentus enunciant. Quia abductæ decem Tribus in Assyriam, dies multos, seu vsque ad mundi terminum sedebunt desolati, ac dispersi, afflictique sine Duce, sine sacrificio, sine ephod Sacerdotali, & sine *theraphim*, hoc est, sine idolorum simulacris, maximè verò Larium, seu Penatum. (Hæc enim passim in Scripturis per *theraphim significantur.*) Ac si diceret, erunt sine vero Deo, & sine Laribus ac Penatibus suis, quibus assueuerunt, nempe sine vitulis aureis, Serapide, & Baal.

2.

Præfata Israëli Propheta accommodat.

Vers. 5. Et post hæc reuertentur filij Israël, &c. Postquam diu gens illa in exilio adultera consederit à sui sponsi complexu, & indulgentia mulliori distracta reuertetur, quæretque in suo domicilio & quasi connubiali secessu Christum Dominum, qui è Dauidico semine propagabitur. Quem summa reuerentia quasi pauens, & attonita præ magnitudine beneficij

beneficij prosequetur, donata scilicer ab eo Spiritus sancti muneris, ac præcipuè bono illo, quod per antonomasiam *Bonum* appellatur, nempe sacerrima Eucharistia, de qua Zach. 9. 17. *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Sed hæc non accident Israëli nisi sub mundi finem, quando extincto, cui tanquam Messiæ suo adhæserat, Antichristo, perspectis illius dolis, à suo errore resiliet, & ad Christum suum verum sponsum conuerretur: & sic (vt præfatur Apostolus Rom. 11. 26. *Omnis Israel saluus erit*: & omnes Orthodoxi æterna felicitate donabuntur. * Quam dura, quàm pertinax Gens Hebræorum, quæ mundi terminum vsque in sui Messiæ expectatione persister incredula!]

Pertinax admodum Hebræorum Gens.

CAPVT IV.

Cur vindex Dei manus adeò in Israëlis decem Tribus desæuitura sit, causas Oseas recenset.

1. AVDITE verbum Domini filij Israël, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. 2. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem retigit. 3. Propter hoc lugebit terra: & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri, & in volucre cæli, sed & pisces maris congregabuntur. 4. Verumtamen vnusquisque non iudicet: & non arguatur vir: populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti. 5. Et corrues hodie, & corruet etiam propheta tecum: nocte tacete feci matrem tuam. 6. Conticuit populus meus, eò quòd non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego. 7. Secundùm multitudinem eorum sic peccauerunt mihi: gloriam eorum in ignominiam commutabo. 8. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum. 9. Et erit sicut populus, sic Sacerdos: & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei. 10. Et comedent, & non saturabuntur: fornicati sunt, & non cessauerunt: quoniam Dominum dereliquerunt in non custodiendo. 11. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. 12. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei: spiritus enim fornicationum decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo. 13. Super capita montium sacrificabant, & super colles accendebant thymiama: subtus quercum, & populum, & terebinthum, quia bona erat vmbra eius: Ideò fornicabuntur filiæ vestræ, & sponsæ vestræ adulteræ erunt. 14. Non visitabo super filias vestras cùm fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras cùm adulterauerint: quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effeminatis sacrificabant, & populus non intelligens vapulabit. 15. Si fornicaris tu Israël, non delinquat saltem Iuda: & nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen, neque iurauetitis: Viuit Dominus. 16. Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israël: nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. 17. Princeps idolorum Ephraim, dimitte eum. 18. Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt: dilexerunt afferre ignominiam protectores eius 19. Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificiis suis.

COMMENTARII.

1. Cur Deus sic iratum se Israëli ostentaturum Propheta recenset.

VERS. 1. *Audite verbum Domini, filij Israel, &c.* Audite ô decem Israëliticæ Gentis Tribus Dei meo ex ore querelas. Hebet enim Deus, quod in iudicio, & pro tribunali iustè vobiscum expostulet. Non est in terra Israël fidelitas, qua pacta, ac promissa seruentur, seu Deo, seu proximis: exulat quippè *veritas.* * Abominabilis quidem Deo, qui vota ei emissa, & hominibus factas violat promissiones.] Non est erga egenos, & pauperes, *misericordia.* Vnde criminum patratores non habent, vnde Dei heberent iram. * Eleemosyna etenim vindicem Dei impetum pauperum preculo clamore retardat.] *Dei* autem ne *scientia* quidem, maximè practica, qua eum vera fide cognitum æstimet, reuereatur, eius obseruatione mandatorum. *Qui enim dicit se nosse Deum,*

Abominabilis Deo, qui vota ei emissa, & promissionem homini factam non implet.

Eleemosyna Dei vindicē impetum inope qui eam accipit, exorante retardat.

Qui Dei mandata nō ſeruat, ſe cū bauđ noſſe aſſeuer.

Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. 1. Ioan. 2.4. Quomodo ergo credam te noſſe Deum, quem tam facile delinquendo contemnis?]

Verſ. 2. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, &c. Sic maledictum ſeu conuicium, & contumelia, ſic mendacium, furtum, homicidia, & adulteria complevêre Ciuitates, publicoſque conuentus, vt inſtar fluminis, quod ripas excedens, latè campos inundat: ſic ipſa vbique locorum in omni hominum conditione late graſſantur. * Sicut magna vi aquæ è nubibus profluente elluuium efformatur, quo auelluntur proceres arbores, pontes concutiuntur, euertuntur domus: ſic communitatis publica flagitia perimunt Vrbes, Regna afferũt ad exitium.] *Et ſanguis ſanguinem tetigit.* Continens eſt peccandi filum, neque vllum tempus à peccando intermittitur: aut nullus tam abditus eſt locus, tam publicus, tã religioſus, quem non inũdet delictorum immenſa proluuies. Eſt quidem hæc prouerbialis forma, qua ſignificamus aliquid eſſe perpetuum, & nunquam interruptum: ita vt laborem labor, & calamitatem calamitas contingat. Sic apud Senecam in Hercule furente Megara,

Peccata publica Vrbes euertunt, Regna afferunt in exitium.

——— *Nulla lux vnquam mihi ſecura fulſit; finis alterius mali*
Gradus eſt futuri.

& Martial. l. 1. Epig. 16.

Expectant curæque, catenatique labores.

Vt ergò catenati dicuntur labores, & curæ, quia ſibi ipſis continenter ſuccedunt: ſic etiam catenata ſibique ipſis connexa dici poſſunt flagitia; quia vnum continuò excipit alterum, & aliis atque aliis ſine intermiſſione contextis longum & continens filum trahitur.

Verſ. 3. Propter hoc lugebit terra, &c. In pœnam igitur tot, tantorumque ſcelerum *lugebit.* Chald. *vaſtabitur, & deſolabitur*, omnis terra Iſraël: & omnes eius habitatores fame conficientur, *in*, id eſt, cum beſtiis agri, & cum cœli volucribus, æquoriſque piſcibus: quæ quidem omnia ad eundem mortis aceruum congregabuntur. Chald. *Deficient, & morientur.* * Sic Deus ſolet hominum impiorum, qui terra, & aqua, volucribus, iumentis, & piſcibus abutuntur, luxum ſterilitate punire.]

Deus ſterilitate punit luxum peccatorum, qui ad eum creaturis abutuntur.

Verſ. 4. Veruntamen vnuſquiſque non iudicet, &c. Cum igitur (ait Dominus) ô Oſea, eò ſit infelix populus adactus vt inſtar inſanientis ægroti omne reſpuat medicamen: nemo illum aut doceat, aut arguat; quia in illo ſiue ſanando, ſiue inſtruendo oleum perdet, & operam. Sunt enim tui Iſraelitæ eorum ſimiles qui Sacerdoti contradicunt, neque illius iudicia verentur: quibus ideò à lege iudicium capitale decernitur. * Vt exaggeret Deus Iſraelis peruerſitatis, atque malitiæ cumulum, comparat ei, *qui Sacerdoti contradicit*, aut non reueretur. Vt ſcilicet innuat, grauiſſimum piaculum eſſe, grauem irreuerentiam ſtatui Sacerdotali inferre. Qui ergo Sacerdotem grauiter offendit omnis malitiæ cumulum quodammodò attingit.]

Qui grauem irreuerentiã Sacerdotali infert ſtatui malitiæ cumulum quodammodo attingit.

Verſ. 5. Et corrues hodie, &c. Ergo ô popule inſipiens, cades ab eo nomine, quod dignitatis plenum olim habuiſti: cades à patria, & libertate ſimul cum Prophetis, quorum falſa fuiſti promiſſione deceptus. Neque in ſummo dolore matri tuæ Synagogæ conqueri, aut lacrymari impunè licebit. * Cùm tamen in aduerſa fortuna lacrymæ ſolent eſſe laborantis animi conſolatio.]

In aduerſa fortuna lacrymæ ſunt patientis ſolatium.

Verſ. 6. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit ſcientiam, &c. Quod autem populus tacere cogatur, neque ſuam libere deplorare miſeriam, ideo eſt, quia ſcientiam non habuit veram, eam ſcilicet, quæ mores componit. * Quantumcumque enim quis polleat Sapientia, ſi animi morbos neſcit depellere, omninò eſt inſipiens.] Et quia tu ô Gens, quæ ex Leuitico genere decem Tribus es ſecuta, & vitulis aureis, variiſque Gentilium ſimulacris Sacerdotalem operam nauaſti; repellerra à me, ne vnquam in Templo meo Sacerdotali mihi miniſterio fungaris. * Profectò Sacerdos, qui Veneris idolo, ſeu libidini litat obſequium, indignus planè eſt, qui Agni immaculati offerat ſacrificium.] Et quia tu, ô Iſraël, obliuioni præſcriptam à me legem tradidiſti: ego quoque tuorum obliuiſcar filiorum, direque à barbaro hoſte iactari permittam.

Inſipiens eſt Sapientiſſim⁹ quiſq; ſi mores componere neſcit.

Sacerdos deliciis ſtudens altari non hæreat.

Verſ. 7. 8. Secundum multitudinem eorum, ſic peccauerunt mihi, &c. Quò magis aucti beneficiis, ac numero Sacerdotes, eò magis in me, iteratis ſceleribus, iniurij fuerunt. Vnde cum in benefactoris iniuriam beneficia conuerterint, efficiam, vt pro gloria, qua prius potiti ſunt, eximia, ignominia ſuccedat. *Peccata populi mei comedent, &c.* Eò ſpectant Sacerdotum ſtudia, vt oblationes, quæ ab aliis frequenter pro peccatis litantur, ſuæ commoditati, ac lucro accommodent: & dum ſacrificiis illis offerentium animas à peccatorum ſordibus dicunt expiari, ſpe tam facilis, ac quotidianæ expiationis, eorum peccata magis ac magis alunt, atque confirmant. * Hos planè Sacerdotes imitantur confeſſarij nimium faciles ad abſolutionem pro grauibus ſceleribus, leui Satisfactione iniuncta, ſuperſiendam. Qua quidem facilitate non tam eluuntur, quam aluntur piacula.]

Confeſſarij nimium faciles ad abſoluendum non tam diluunt quàm alunt peccata.

Verſ. 9. 10. Et erit ſicut populus, ſic Sacerdos, &c. Quia idem Sacerdotum ac popularis turbæ viuendi genus: idem etiam erit ſupplicij modus. Eorum enim vitam ſeuero iudicio condemnabo: & qualia in alios exitialia quidem gerebant, talia in illos infortunia colligabo. * Quidquid proximo incommodi intuleris, ſupra tuum caput à Domino conuertetur.] *Et comedent, & non ſaturabuntur, &c.* ſtudebant illi, vt furtiuis opibus animum ſatiarent: non tamen, vt famem impleant, aſſequentur; quia ſpirituali fornicatione cum idolis impio ſe concubitu miſcuere: neque dùm animum habent ab ea metaphorica libidine alienum: in quam ideò ſunt tàm intemperanter proiecti, quia à Dei mandatorum obſeruatione receſſerunt. * Illud preme: *Comedent, & non ſaturabuntur.* Furtiuus enim cibus minime ſatiat. Inutile enim poſſeſſori eſt, quidquid iniquè acquiritur.] Et illud: *Fornicati ſunt, & non ceſſauerunt.* luxuriei enim vitium tantæ eſt inhærentiæ, vt difficillimè ab homine pellatur.] * Aptius dixerim, *Non ceſſauerunt* fornicari, ſeu replicare delicta, quia Deum dereliquerunt *in non cuſtodiendo* eius præſcripta. Aſ-

Quidquid proximo incommodi intuleris in caput tuum à Domino cõuertetur.

Inutile eſt poſſeſſori quicquid iniquè acquiſitur.

Luxuriei vitium difficilè ab homine pellitur.

Permittit Deus peccatores replicare delicta, vt vnum peccatum alterius sit pœna, horribilis planè.

solet enim Deus in criminum supplicium permittere, vt in alia & alia excidát peccatores. Replicatis enim delictis magis ac magis flamma tartari accrescit.] Illud denique pondera: *Et erit sicut populus, Sic sacerdos.* Errore enim ouium error Pastoris indicatur. Praui ciuium mores indicant sacerdotum in docendo, & in exemplum exhibendo desidiam.]

Ex ciuium moribus sacerdotū mores colliguntur.

Vers. 11. 12. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Hanc verò insaniam populi fornicatio inuexit, quæ eius cor euertit, tanquam si homo à vino, & ebrietate totus incalesceret. *Vinum*, ait, *& ebrietas*; quia vinum quis potest haurire, & non incurrere ebrietatem. Vt innuat libidinem non solùm ex ebrietate, sed ex vini inmoderato vsu accendi.] *Populus meus in ligno suo interrogauit, &c.* Populus meus tanta laborabat cœcitate, vt negligens me Deum viuum consulere consuluit lignum surdum, & mortuum: & baculus eorum eis rogantibus responsum præbuit. Porrò baculus vna ex parte decorticatus, & in altum eiectus si primo casu latus decorticatum appareret, & secundo casu latus vestitum: prosperum eis successum pollicebatur; sin contra minabatur aduersum, si autem vtroque iactu vel nudatum, vel vestitum latus ostenderetur: mixtum, dubiumque euentum prænunciabat. En perspicuum Israëlis dementiæ indicamentum, quid fortuito iactui & casui baculorum quasi diuino oraculo fidem haberent. Nec aduerterent, spiritum fornicationis illius, seu idololatriæ, vel Dæmon ei fornicationi promouendæ inuigilans eos hac via decipiat, vt sic eos ad fornicandum à Deo suo, seu ad recedendum à vero sponso pertrahat.

Luxuria non solùm ex ebrietate, sed ex immoderato vini vsu accenditur.

Vers. 13. 14. Super capita montium sacrificabant, &c. Illo itaque spiritu metaphoricæ fornicationis abrepti in montium fastigiis, & locis nemorosis idolis aromata adolebant: eligentes quercus, terebinthi, ac populi vmbraculum, quod innoxium esse putabant. Ideò filiæ vestræ materiali fornicatione, cum captiuæ ab Assyriis abducentur, defœdabuntur, Assyriis pro libito eis abutentibus. Vt filiarum vestrarum fornicationes, & adulteria sint vobis spiritualis fornicationis in supplicium. Peccata enim parentis, vel mariti assolet Deus punire, permittendo, filiam, vel vxorem infami libidine deturpari.] Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ: & super sponsas vestras, cum adulterauerint: quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effeminatis sacrificabant: & populus non intelligens vapulabit. Non puniam filias vestras, nec impediam scortatores qui eas violant, quia vos ipsi perpetuo fornicamini non modo cum meretricibus, sed & cum effeminatis, seu scortis masculis consecratis Priapo, aut Veneri, aut Baali, aut Astaroth. Vnde tanta vos capit dementia, vt existimetis idem esse turpiter cum eis effœminatis cōmisceri, ac diis eis inanibus, quibus illi sacrati sunt, sacrificia litare. Sic explico verbum illud: *Cum effeminatis sacrificabant.* * Illud expende: *Non visitabo super filias vestras*, id est, haud eas, illato supplicio, à libidine retraham. Magnum Dei irati signum est, peccatori permittere habenas laxare, non emissa, dum delinquit tribulatione, quæ solet eum à delictis retrahere.] Illud autem sine pondere non prætereat: *Non visitabo filias vestras quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur.* Ac si diceret: Nec immissis laboribus, curabo filias Israëlitarum ab impudicitia retrahere, cum parentes earum impudicitię operam impendant. Adeò enim forte est prauum parentum exemplum, vt filios ad eandem attrahat prauitatem: vt nec immissis laboribus, qui fortes solent esse ad alios peccatores reducendos, insufficientes quodammodo sint ad filias abtrahendas ab actionum paternarum imitatione.]

Ob peccata parentis, vel mariti, permittit aliquādò Deus filiam fornicatione, sponsam adulterio fœdari.

Magnum Dei irati signum est, dū permittitur peccator semper peccare, non immissis laboribus, qui solent eum à delictis retrahere.

Fortissimum est prauum parentum exemplum, vt attrahat filios ad eorū imitationem.

Vers. 15. 16. Si fornicaris tu, Israël, non delinquat saltem Iuda: &c. Quod si tu ô decem Israël Tribus, obstinatè decreueris in fornicationibus, seu idolorum cultu persistere ne pestis hæc in Iuda ad duas primarias Tribus serpat Templo, pontificatu, ac speciali Dei præsentia decoratas: nolite ô Iudæi vos ad idola locata in Galgalis ingredi, nec ad Bethauen *domum iniquitatis* (sic Hebraicè conscendere.) * Ipse enim profanitatis locus, domus ipsa libidinis solet homines ad libidinem, quæ inibi exercetur, attrahere.] Neque iurau eritis per vitulum tribuendo ei nomen *Iehoua*, seu Dei, dicendo de eo, *Viuit Dominus*, seu *Iuro per hunc Deum* tanquam per primam, increatam, ac infallibilem veritatem, qui quidem est Latriæ actus. *Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israël, &c.* Cauete ergo vobis ô Iudæi ab Israëlitis tam consuetudine, quàm exemplo. Quia ille tanquam iuuenca indomita, quæ à pingui pabulo, in quo saginatur, & lasciuit, abduci non potest, ad Gentium idola declinauit. Sed interim dum Israëlitæ vbertimis vagantur, ac pascuntur in agris; reuera saginantur à Domino non aliter quam agni ad macellum aluntur. * Cum videris peccatores bonis abundare fortunæ, quibus abusi omne studium deliciis impendunt: noli eorum felicitati inuidere: fortè enim miseri ad macellum tartareum saginantur.]

Frequentare domum vbi viget libido solet homines ad libidinem pellicere.

Ne inuideas peccatorum temporariæ felicitati, quā fortasse ad macellū tartari saginantur.

Vers. 17. 18. 19. Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Noli, ô Iuda, cum Ephraim, seu decem hisce Tribubus aliquid inire commercij, ne mores tuos illius consuetudo corrumpat. Sic enim idolis adhæsit, vt illorum ingenij particeps, in eandem cum illis naturam abiisse videatur. * Hæc est etenim probi, aut improbi socij vis, eum, qui illi hærescit, quo ad morum exercitamenta in eandem veluti naturam efformare.] *Separatum est conuiuium eorum, &c.* Loco Gentilium ô Iudæi, Israëlitas habetote, ideóque cum eis mensam communem non habeatis. Ex aliorum casu cautelam ediscite. Nam consuetudo cum Gentium idolis fecit, vt hi, qui populus Dei olim erant, derelicto cœlesti sponso, meretrici idololatriæ totos se tradidissent. Sacerdotes enim, ac Principes illorum, qui religionis esse debuerant *protectores*, in sordidum cultum vesano consilio, exemploque induxere. * Cum enim Principes peccati *ignominiam diligunt*, subditos facillimè ad eandem sectandam deducunt.] *Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificiis suis.* Dispergentur igitur Israëlitæ ingrati velocissimè, ac variè, perinde atque si ventorum pennis essent alligati: neque à diis, quos stulti coluere, habebunt aliquid præter ignominiam, & confusionem.

Malus, aut bonus socius eum, qui ei hærescit, quasi in eandem naturam efformat.

Principum mores subditi ęmulantur.

CAPVT

CAPVT V.

Sacerdotes, ac Principes, qui Israëlitæ fuerunt in ruinam, ad iudicium vocat. Eis cum Israëlitis, imò cum Iudæis qui eorum scelera æmulabantur, prædicit excidium.

1. AVDITE hoc Sacerdotes, & attendite domus Israël, & do-
mus regis auscultate: quia vobis iudicium est, quoniam la-
queus facti estis speculationi, & rete expensum super Tha-
bor. 2. Et victimas declinastis in profundum: & ego erudi-
tor omnium eorum. 3. Ego scio Ephraim, & Israël non est
absconditus à me: quia nunc fornicatus est Ephraim, con-
taminatus est Israël. 4. Non dabunt cogitationes suas vt
reuertantur ad Deum suum: quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Do-
minum non cognouerunt. 5. Et respondebit arrogantia Israël in facie eius: &
Israël & Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Iudas cum eis. 6. In gregi-
bus suis, & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient:
ablatus est ab eis. 7. In Dominum præuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt:
nunc deuorabit eos mensis cum partibus suis. 8. Clangite buccina in Gabaa, tu-
ba in Rama: vlulate in Bethauen, post tergum tuum Beniamin. 9. Ephraim in
desolatione erit in die correptionis: in Tribubus Israël ostendi fidem. 10. Facti
sunt principes Iuda quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam
iram meam. 11. Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio: quoniam cœpit
abire post sordes. 12. Et ego quasi tinea Ephraim: & quasi putredo domui Iuda.
13. Et vidit Ephraim langorem suum, & Iuda vinculum suum: & abiit Ephraim
ad Assur, & misit ad regem Vltorem: & ipse non poterit sanare vos, nec soluere po-
terit à vobis vinculum. 14. Quoniam ego quasi læna Ephraim, & quasi catu-
lus leonis domui Iuda: ego ego capiam, & vadam: tollam, & non est qui
eruit. 15. Valens reuertar ad locum meum: donec deficiatis: & quæratis faciem
meam.

COMMENTARII.

1. *Vocat ad iudicium Israëlitarum Sacerdotes, & Principes.*

VERS. 1. *Audite hoc Sacerdotes, & attendite domus Israel, &c.* Vos, ô Sacerdotes Israëlitæ, ipsáque Israëlitica progenies, domusque Regia, Deus aduocat ad iudicium, vt causam vestram audiatis, & meritam damnationis sententiam. Quia populo vestræ speculationi, seu curæ: & custodiæ commisso facti estis laqueus ad exitium: illis omninò similes, qui in monte Thabor, qui aucupio abundat & venatione, volucres, & feras in laqueos, aut casses inducunt.

Vers. 2. 3. Et victimas declinastis in profundum: & ego eruditor omnium eorum. Vestro consilio victimæ, quæ iuxta legis præscripta in vno tãtùm Solymitano Templo poterant immolari, diuertistis ad aras idolorum in Dan & Bethel miserrimum populum. Sic *in profundum* idololatriæ, & in consequens ea scelera exitium. Cumque ego monuerim sæpè, & ab hoc consilio voluerim abducere, nihil tamen facti estis mea monitione meliores. *Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me, &c.* Probè perspectum habeo ingenium Ephraim, seu Tribus inter vos regiæ: & Israël, id est, reliquarum nouem Tribuum. (Hic & *vers. 5.* videtur distinguere primates, ac regiam familiam à reliquo populo.) Est quidem Ephraim, seu regia familia omnis fornicationis genere contaminatus: est omnium vitiorum Israël, seu populus fœdatus proluuie; neque si iterum ac sæpiùs moneatur, prauos mores exuet. * Ad ingenium Principum assolent ciuium mores efformari.]

Ad Principum ingeniũ solẽt ciuium mores efformari.

Vers. 4. 5. Non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad Deum suum, &c. Adeò sunt idololatriæ iniquitati hærentes, vt nullum admittant de morum mutatione consilium. Quia illorum animis mysticæ huius fornicationis insedit spiritus, à quo id habent, vt verum Deum neque curent, nec velint agnoscere. *Et respondebit arrogantia Israel in facie eius, &c.* Superbia autem Israëlis, quo Deum, ac diuina spernit, non est opus vt multis probetur argumentis, aut signis: Sat *respondebit in facie eius*, id est, sat est cernere illam in eius vultu. * Relucet enim in oculis, & in superciliis tumidis, & inflatis cordis fastus, atque superbia.] Qui autem superbos sibi spiritus assumpserat, ignominiosè in luxuriei vtriusque excidet fœditatem. * Frequenter enim superbia in luxuriam assolet exturbari. Vt bellum a subiecta carne suscipiat, qui

In facie relucet cordis superbia.

Frequenter superbia flectere assolet in luxuriam.

R. P. Am. de Esc. & Mend. SS. in Ser. 20. VII. p. 1.

Auctorem suum superbiendo contemnit.] Neque meliori in statu erit Iuda, cum iisdem sese sceleribus implicuerit.

Vers.6.7. In gregibus suis, & in armentis suis, vadent, ad quærendum Dominum, &c. Cùm verò scelerum suorum cœperint Dei iram vindicem experiri, victimas agnorum, & vitulorum ei offerent, vt reddant placatum. At Deus sic ab illis animum habebit alienum, ac si se ab eorum oculis longè subduxisset, ne eorum videret lacrymas, aut gemitus audiret. * Certum est, lacrymas, ac gemitus illos ex pœnitentiæ affectu non prodiisse, sed ex tribulationibus, quibus premebantur dolore. Si enim ex vera fluerent pœnitudine lacrymæ, vnica procul dubio sufficeret, ad omnia cordis piacula diluenda. Lacrymæ igitur & gemitus Deum non placant sine interna animi compunctione.] *In Dominum præuaricati sunt, &c.* Neque hoc supplicium graue plus æquo videtur esse, quando ipsi tam grauiter deliquere. Nam parentes à Deo, à cultu, à pietate recedentes filios simili modo à Deo & religione alienos genuerunt. Porrò reiectos *nunc* ac desertos, id est, iam iam cum omnibus partibus suis, (LXX. *cleris* seu *sortibus*) id est, cum omnibus agris, & terris, quæ sortito cuilibet Tribui, & familiæ obuenerunt, deuorabit, ac perdere incipiet mensis proximè sequens. Videtur Oseas hæc dixisse iam finibus imminente Assyriorum exercitu.

Lacrymæ & gemitus Deũ non placant sine interno cordis dolore.

Vers.8.9. Clangite buccina in Gabaa, &c. E specula Vrbium Gabaa & Rama (erant sitæ in monte in Tribu Beniamin) buccina, ac tuba personate: nunciate omnibus Syros adesse. Etiam vobis ô Beniaminitæ, ô Iudæi à vicino hoste periculum imminet. Ecce enim vlulatus captorum, & iugulatorum Israëlitarum in Bethauen ad cœlum conscendit post tergum tuum, seu iuxta te, ô Beniamin. Vndè etiam iugulo tuo imminet. *Ephraim in desolatione erit in die correptionis: in Tribubus Israel ostendi fidem.* Decem Tribus Israël tempore punitionis per Assyrios planè desolabuntur. Et de hoc præmoneo tempestiuè omnes: sic ostendens *fidem*, seu fidelitatem, quam amicis meis olim Israëlitis debere videor. * Innuitur ineffabilis Dei pietas, qui memor præteritæ hominum iustitiæ, gratis quidem eos sæpè, immissis inspirationibus, admonet de imminenti damnationis exitio, vt meliora resumant.]

Memor Deus præteritæ hominum iustitiæ cor delinquẽtes admonet sæpè, vt à periculo damnationis recedant.

Vers. 10. 11. 12. Facti sunt Principes Iuda quasi assumentes terminum, &c. Quia Principes Iuda, quos cautos facere debuisset vicinorum extrema calamitas, sic expressere Israëlitarum mores, quasi illorum terminos assumpsissent, & eisdem ac illi finibus vixissent, ac legibus: ideò in illos quoque sic effundam iram, vt cum torrente, qui præceps, atque copiosè fluit, valeat comparari. * Meritò Dei iram incurrit, qui vnius aut plurium peccatorum illatum aspicit supplicium, à simili impietate gerenda non illicò recedit.] *Calumniam patiens est Ephraim, &c.* Sub impiorum Assyriorum iugo Israëlitæ calumniis agitatur: etsi quando, vt calumnias depellat, & calumniaturos obtundat, vult iudicio contendere cum illis, ab iniusto Iudice frangitur, & conteritur. Et ita ei accidit, quia post idola sordida quidem abire cœpit. * In vindictam namque alicuius peccati commissi, permittit sæpè Deus, peccatorem iniustè ab alio calumnia affici, vel ab iniquo Iudice immeritò condemnari.] *Et ego quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domui Iuda.* Ego autem licet iustissimè possem Israëlem subita calamitate omninò delere: nolo tamen vno ictu conterere sontes, sed ero ei quasi tinea paulatim absumens decem Tribus Assyriorum tyrannide. (4.*Reg.*15. 19. & 29.) Domui quoque Iuda quasi putredinem, me præstabo, vel cariem, quæ lignum morsu tacito, ac lento corrodit, ac perdit. * Hoc nostra (heu) tempestate experimur, viget in Regnis iniquitas, vt autem Deus iustam sumat vindictam, non subito ea calamitate omninò delet, sed tarda ac lenta quasi corrosione eorum debilitat vires, demum si ad meliorem se frugem non receperint, omninò deleantur.]

Meritò Dei ira incurrit, qui videns puniri aliquẽ peccatorem, à simili peccato non recedit.

Ob alia crimina patrata permittit Deus, vt peccator aliàs iniustè diuexetur.

Ob ciuium crimina, paulatim Vrbes, & Regna deficiunt, & delentur.

Vers.13. Et vidit Ephraim langorem suum, & Iuda vinculum suum, &c. Israëlitæ vires suas laborare langore dignouerunt. Iudæi etiam agnouerunt, se plagam accepisse, quam adhuc fasciis à Chirurgi manibus obligatam habebant. Quare miserunt Israëlitæ ad Phul, & Salmanassar Regem Assyriorum: & Iudæi sub impio Rege suo Achaz ad Regem Teglatphalassar legatos & munera tanquam ad communem oppressorum *Vltorem*. Symmachus, *defensorem*. Israël petebat viribus fulciri langorem. Iuda verò medicamine vulnus curari: sed frustra. Quia ego sum, qui bellum contra Israël gero, ego qui Iudam vulnere saucio.

Vers.14.15. Quoniam ego sicut leæna Ephraim, &c. Ego quidem tanquam ferocissima ceruicibus Israëlis immineo: & instar leonis impauidus, & inuictus catulus Iudæam persequor, & vulneribus vulnera adiicio. Tantùm absum, vt priori vulneri medicamen adhibeam. *Vadens reuertar ad locum meum: donec deficiatis, & quæratis faciem meam.* Quemadmodum leo è Sylua egressus feratum se sanguine explet, deindè se ad sua lustra refert: vt rursus lacerata præda suam iterum famem exsaturet. Sic ego (dicit Dominus) ita me vobiscum geram, donec omnes deficiaris, & longè iam experimento edocti, nihil in vanis Gentium simulacris esse præsidij, ad me reuertamini, quem solum potentem ad protegendum, & ad curandum Sapientem inuenistis. * Hæc vis laborum sustinentiæ, peccatores ad Deum, à quo scelera abstraxerant, deducere.]

Labores ad Deum peccatores adducunt.

CAPVT

CAPVT VI.

Israëlitas, & Iudæos afflictione affectus monet, vt ad Deum, requirendi medicaminis gratia, reuertantur. In eos inuehitur, qui Dei cultores ad Solymitanum Templum ascendentes interficiebant.

1. IN tribulatione sua manè consurgent ad me: Venite, & re-
uertamur ad Dominum: 2. Quia ipse cepit, & sanabit
nos: percutiet, & curabit nos. 3. Viuificabit nos post duos
dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu
eius: Sciemus, sequemúrque vt cognoscamus Dominum:
quasi diluculum præparatus est egressus eius, & veniet qua-
si imber nobis temporaneus, & serotinus terræ. 4. Quid
faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? misericordia vestra quasi nubes ma-
tutina, & quasi ros manè pertransiens. 5. Propter hoc dolaui in prophetis, oc-
cidi eos in verbis oris mei: & iudicia tua quasi lux egredientur. 6. Quia miseri-
cordiam volui, & non sacrificium; & scientiam Dei, plusquam holocausta. 7. Ip-
si autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. 8. Ga-
laad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine. 9. Et quasi fauces viro-
rum latronum, particeps Sacerdotum, in via interficientium pergentes de Si-
chem: quia scelus operati sunt. 10. In domo Israël vidi horrendum: ibi fornica-
tiones Ephraim: contaminatus est Israël. 11. Sed & Iuda pone messem tibi, cùm
conuertero captiuitatem populi mei.

COMMENTARII.

1. *Monet Israelem & Iudã afflictos vt ad coelestem Medicum accurrant.*

ERS. 1. 2. *In tribulatione sua manè consurgent ad me, &c.* Cum Israël & Iuda, irruentibus vndique tribulationibus, quas mea in illos ita adegit, quasi à somno excitati, seipsos hisce verbis ad pœnitudinis excitabunt effectum: Agite dum, venite, & ad Deum, à quo per crimina fuimus abducti, quàm ocyssimè possimus, recurramus. Neque enim hostium humanorum potentia capti sumus, & à nostris finibus in exilium adlati; sed à Deo sumus percussi, qui quidem leonis instar, nobis fugientibus occurrit: a quo vno salus, & libertas poterit sperari.

Vers. 3. Viuificabit nos post duos dies, &c. E tristissima captiuitate, in qua velut mortui, imò quasi arida ossa degimus, in libertatem quasi in nouam vitam nos Deus reducet, *post duos* misertimos *dies*, seu post duo tempora, primum captiuitatis Assyriacæ, secundum captiuitatis Babylonicæ. Suborta die tertia læta admodùm victoriarum Cyri, resuscitabit nos à morte ciuili ad vitam libertatis. * Vides Israëlis, ac Iudæ ipsius ore captiuitatem tot annorum duorum dierum molestiam vocitari, *Post duos dies.* Tam agnata enim est laborum impassibilitas, vt vel ij, qui sunt eorum osores, id profiteri teneantur.] Scio, omnes fere orthodoxos Doctores hic de Christo Domino, & de redemptione, ac resuscitatione à morte peccati, & æterna ad vitam gratiæ, iustitiæ, ac gloriæ per Christum toti orbi obuentura post *duos*, id est, paucos dies, seu post breue tempus circiter 690. annorum (tot enim effluxére ab hoc tempore vsque ad Dominicam mortem) agi contendere. Tunc verò, ait Propheta, cognoscemus Deum, & quo illum magis deinde cognoscamus, sequemur illum, & ab eo nunquam amplius recedemus. Tunc autem nostræ vitæ ac libertatis auctor, talis nobis aduenjet, qualis aurora, quæ nocturnas tenebras ablegans, lucem terræ ac lætitiam apportat: aut qualis imber serotinus, qui sitientem exsaturat tellurem, fœcundoque exhilarat rigatu.

Laborum impassibilitas.

Vers. 4. 5. Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda, &c. Quid ô Israël tu ac Iudæi, faciam, quando ex tam assiduo studio, quo vos ad meliorem frugem aduocare contendi, vestrum induratum animum non emolliui, neque vllum ex pertinacia vestra fructum percepi: nisi manum munificam continere, & extendere ad supplicium. Si quando enim misericordiam in fratres ostentare voluistis, ea fuit tam momentanea ac futilis, vt non duraret amplius, quàm matutina nubes, aut ros, quæ vbi primùm Sol exortus fuerit, statim euanescant. * Ergo si misericordia in fratres diù persisteret, munifica Dei manus non contineretur. Vt vim annotes eleemosynæ ad Dei iram infringendam.] *Propter hoc dolaui in Prophetis, &c.* Quemadmodùm, qui rude lignum, aut saxum in aliquam conatur pulchram speciem informare, omnem adhibet artis solertiam, omne ferramentum: ita vos, vt aliquam

Maxima eleemosynæ vis ad Dei iram infringendam.

formam pietatis exprimerem, sæpè *dolaui*, iam minacibus Prophetarum verbis tundendo, iam blandioribus mulcendo promissis. Cuncta accipere frustrà: imò potius scalpta mea confregi: ministros ac Prophetas meos *occidi*, dum verbis oris mei, id est, monitis, ac iussis, quibus, præscripto meo, vos instruebant, minabantur, carpebant, occasio illis sui necis à vobis illatæ. Testor Iehu Hanani filium, Addo, & tot alios Prophetas à Iezabele interemptos, *Iudicia* ergò, seu condemnatio vestra ô Israël, Iuda, in diuino, ac humano iudicio, quasi *lux* egredietur, id est, ab omnibus vbique, velut in clarissima luce videbitur, censebiturque esse iustissima.

Vers. 6. Quia misericordiam volui, &c. Nec est, quod putetis, me victimis, quas importunè ingeritis, fore placandum. Misericordia mihi gratior est, quàm victimæ: & illa Dei practica scientia, seu cognitio, quæ animum ad illius legem, voluntatem informat, & regit, multo magis quàm holocausta placet. LXX. *Misericordiam malo, quam sacrificium.* * Licet sacrificium nobilius sit ratione formalis obiecti, quod est Dei honor: tamen misericordia ratione charitatis eam imperantis, & ratione necessitatis eam exigentis sæpè melior, nobiliorque est, ideoque præferenda.] Porrò misericordia hìc non sumitur pro solo actu externo, sed prout est internæ coniunctus pietati. Sic *scientiam Dei* intelligo in præsenti non merè speculatiuam, sed practicam, quæ cum interna, externaque reuerentia, pietate, charitate coniungitur. Opponit enim hìc vetam, solidamque pietatem nudo externo actui sacrificij. Quo solo Israëlitæ contenti inter nos, verosque pietatis actus neglexére. * Non magna tibi videatur illa religio, ac pietas, quam in altarium, Templorumque ostentas ornatu ad solemnia Eucharistiæ, Deiparæ, vel Diuorum celebranda. Si enim internus non simul comitetur deuotionis affectus, fallax est illa, ac fucata religio.]

Misericordia præferẽdane sacrificio?

Cum externè Diuorum festa celebrãtur, internus adsit deuotionis affectus.

Vers. 7. 8. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, &c. Sic pactum, (seu fœdus, quo stipulatus sum, vt tam internum, quàm externum mihi cultum deferrent) liberrimè transgressi sunt: & *ibi*, id est, in ea re audacissimè contra me Deum suum præuaricati fuére, non secus ac si pactum, quod mecum inierunt, pactum esset Adam, id est, hominis, seu cum simplici homine initum, qui non intuetur cor, neque curat interna sicut ego, qui externis solis ceremoniis non annuo, sed veras internas, solidasque virtutes exposco. *Galad ciuitas operantium idolum: supplantata sanguine.* Ciuitas Sacerdotalis & refugij Galaad (ideoque sancta eis Iordanem, alio nomine Ramatha, vel Ramoth Galaad) iam facta est ciuitas, & metropolis *operantium*, seu fabricantium idola: *supplantata* (Hebræi *fœdata*) *sanguine*. Ita scilicet dedita est sanguini profundendo, vt sub plantis incolarum nihil nisi sanguis appareret, in quo tota ciuitas natare videtur.

Vers. 9. Et quasi fauces virorum latronum, &c. 2.
Galaad secum Sacerdotibus idololatris adiunxit, vt alios ab Ierosolyma, ac Templo prohiberet eo in loco, vnde per Sichem patet ad Ierosolymam accessus. Ibi autem occupauere illi locorum angustias, sicut latrones assolent montium fauces insidere, vbi maior viatorum frequentia, & præparatior. Porrò Galaaditæ ideò tam ardenter studebant, nè quis Ierosolymam adiret, nè cõtemptis vitulis aureis, Gentiumque idolis, quibus singendis ipsi dabant operam, institutus ea de re quæstus interiret. * Si Sacerdotes illi excitare non laborarent, dignoscerent planè plus ab ipsis idola contemni, dum quæstui prætextu religionis student. Vt edificant nostri Sacerdotes, sacrum vilipendi ministerium cum pro temporali pretio vilissimo semper (si est temporarium) commutatur.]

In eos inuehitur, qui Dei cultores Ierosolymam ascendẽtes trucidabant.

Despici sacrum ministerium videtur ex Sacerdotum ad quæstum studio.

Vers. 10. 11. In domo Israël vidi horrendum, &c. Horribile planè scelus, execrandumque admodum Israël patrauit: quod cum magna offensione aspexi, cum verum Deum cum comedente fœnum vitulo commutauit. Id quidem contraxit primùm ab Ephraim, vnde ortus Ieroboam, qui conflatis vitulis Israëlitas contaminauit. *Sed & Iuda, pone messem tibi, &c.* At tu ô Iuda, capies messem, & fructus alios: non tamen cum in tuis finibus hostile grassabitur ferrum; sed postquam euacto annorum septuaginta curriculo, in patriam redieris.

CAPVT VII.

In nequitiam Regis Iehu, totiusque Israëlis cum eo idola colentis, inuehitur. Idque varijs similibus exponit.

1. CVM sanare vellem Israël, reuelata est iniquitas Ephraim, &
malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium: & fur in-
gressus est spolians, latrunculus foris. 2. Et ne fortè dicant
in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum:
nunc circumdederunt eos adinuentiones suæ, coram facie
mea factæ sunt. 3. In malitia sua lætificauerunt regem: &
in mendaciis suis principes. 4. Omnes adulterantes, quasi
clibanus succensus à coquente: quieuit paululùm ciuitas à commistione fermenti,
donec fermentaretur totum. 5. Dies regis nostri: cœperunt principes furere à vi-
no: extendit manum suam cum illusoribus. 6. Quia applicuerunt quasi clibanum
cor suum, cùm insidiaretur eis: tota nocte dormiuit coquens eos, manè ipse suc-
census

census quasi ignis flammæ. 7. Omnes calefacti sunt quasi clibanus, & deuoraue-
runt iudices suos: omnes reges eorum ceciderunt: non est qui clamet in eis ad me.
8. Ephraim in populis ipse commiscebatur: Ephraim factus est subcinericius panis,
qui non reseruatur. 9. Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit: sed & cani
effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. 10 Et humiliabitur superbia Israël in facie eius:
nec reuersi sunt ad Dominum Deum suum, & non quæsierunt eum in omnibus
his. 11. Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor: Ægy-
ptum inuocabant, ad Assyrios abierunt. 12. Et cùm profecti fuerint, expandam
super eos rete meum: quasi volucrem cæli detraham eos, cædam eos secundùm
auditionem cœtus eorum. 13. Væ eis, quoniam recesserunt à me: vastabun-
tur, quia præuaricati sunt in me, & ego redemi eos: & ipsi locuti sunt contra
me mendacia. 14. Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cu-
bilibus suis: super triticum & vinum ruminabant, recesserunt à me. 15. Et ego
erudiui eos, & confortaui brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiam.
16. Reuersi sunt vt essent absque iugo: facti sunt quasi arcus dolosus: cadent in
gladio principes eorum, à furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in Terra
Ægypti.

COMMENTARII.

I.

In vnguentario Iehu, & totum Israëlis consulitur.

VERS. 1. *Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, &c.* Cum per Regē Iehu quasi per Chirurgum meum euocatum è Galaad (vbi ob aromatum, & pharmacorum abundantiam plurimi præstantissimi medici, & chirurgi degunt) Sanare intenderem apostema idololatriæ Israëlis per Ierobam, Acbab, & Iezabelem nuper inuectæ: atque in hunc finem ei præciperem, cultum Baal euertere, eiusque Prophetas, ac totam Achab familiam extinguere: en tibi præter omnium opinionem reuiuiscentem, palamque reuelatam per eundem Iehu Ephraim iniquitatem, id est, idololatriam per Ieroboamum ex Ephraim oriundum in Israëlem inuectam: puta cultum vitulorum aureorum, quem neglectum iamptidem, & super inducto cultu. Baal penè suppressum Iehu rursus excitauit, & in lucem pertraxit. Idque malitia *Samariæ*, id est, maligno Samaritanorum consiliatiorum Regis astu, qui mendaciter nuuo Regi suggerebant, haud posse nisi hac via subditos in fide, & obedientia Regis contineri. * Dixi, *mendaciter* id consiliarios Regi suggerere. Solidum enim Regni fundamentum, ac firmamentum est vera fides, vera religio, & sincerus veri Dei cultus.] * Annoia Regem Iehu prauum deprehensum à Deo fuisse chirurgum ad Israëlis vulnera curanda. Nam qui eodem saucius est vulnere, quonammodò poterit aliorum ægritudini medicamen adhibere?] * Nec non animaduerte, prauorum consiliariorum aut inscitiæ, aut malitiæ Regum, ac Regnorum attribui calamitates.]

Regni firmamentum est vera fides, ac sincerus veri Dei cultus.

Vulneratus spiritu ineptè aliorum vulneribus medicamina adhibebit.

Praua consiliarii calamitates Regni tribuuntur.

Vers. 2. 3. Et nè fortè dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum, &c. Non est quod cogitent, aut quærantur, me præteritam parentum eorum iniquitatem memoriæ retinentem, ob eum solam filios punire; nam crimina, quæ quotidie impudētiores, coram facie mea perpetrare audent, tanto numero accrescunt, vt eos vndique circumdent, & in vrbem cingant adeò, vt eas occultare, negare, vel excusare minimè possint. *In malitia sua lætificauerunt Regem: & in mendaciis suis Principes.* ergo illi pessimi Regem Iehu, & Principes cum eo conspirantes exhilararunt sua perfidia, qua defecerunt à regia familia Achabi, eius septuaginta filius occiderunt suæ fidei commissos, & quadraginta fratres Ochoziæ. Hæc enim omnia patrauerunt non intuitu iussi diuini, quod ignorabant) sed affectu complacendi nouo Regi tyrannicè (vt opinabantur) inuadenti Regnum. Quod enim Iehu mandato Dei per Prophetam esset inunctus, & creatus Rex, secretum erat, & latebat Samaritas. * Quodcumque à Ministris regiis geritur, aut dicitur non tuendæ veritatis gratia, sed adulandi studio, in Reipublicæ perniciem, ipsorúmque adulatorum exitium vertitur.] Vnde

Quidquid iniquè gerit adulator minister in Reipublicæ exitium vertitur.

Vers. 4. 5. Omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente, &c. Omnes sunt idololatrantes maximè circà aureos vitulos. Quorum cultui in noui Regis gratiam adeò inhiant, vt illis colendis haud posse satiari videantur: sed Vt clibanus succensus, quo plus fomenti iniicitur, eo magis accenduntur. Non autem simul eodémque momento ad hoc malum prorumpunt, sed sensim, ac pedetentim. Quandiù enim Iehu operam dabat cultus Baal extirpationi, & posteris Achabi delendis, tacuit de vitulorum Ciuitas cultu, ac ita quieuit Samaria tunc à fermenti illius commistione, vt sineret tamen occultè, ac paulatim etiam publicè fermentum idololatriæ illius inualescere, atque ad plures proserpere, donec tandem, adiectis etiam legibus, ac mandatis, queis Rex iussit, publicè vitulos vbique coli, tota Reipublicæ fuit massa corrupta. * Praui mores, Reipublicæ pestes haud repentè in omnes virus omne profundunt: paulatim veluti cancer serpunt. Vndè si non illico medela adhibeatur, tota Respublica miserè interibit.]

Praui Reipublicæ mores paulatim inducuntur vsque ad illius exitium.

Vers. 5. 6. Dies Regis nostri: cœperunt Principes furere à vino, &c. Acclamantis populi hæ sunt voces: Dies hæc est Regis nostri læta, fausta, & qualem diu studuimus nobis euenire. Nec in plebeis res stetit: cœperunt enim omnes Primates Regni furere quasi ebrij ex pestilenti hoc idololatriæ vino. Quin & Rex ipse ad eosdem calices manum extendit: id est, etiam ipse vnà cum illusoribus hisce Samaritis publicè cultum vitulis obtulit: nec aduertit,

hoc

hoc politico, ſed peſtilenti conſilio turpiter ſibi illudi: vt ſic fieret hoſtibus ſuis præda, & vt citius Regno priuaretur, & omnis excinderetur ſtirpitus eius poſteritas. *Quia applicuerunt quaſi clibanum cor ſuum, &c.* Profectò deceptus Rex decepit & ſuos. Quia cum anxius de ſucceſſu rei *inſidioſè* per emiſſarios ageret cum primariis, vt eos ad cultum vitulorum pelliceret, omnes ſtatim eo applicuere cor ſuum quaſi clibanum affectu erga idola hæc æſtuantem. Quo cognito Iehu ſecurus, inſtar hominis tota nocte in vtramque aurem dormientis, permiſit eos in hoc ſuo errore coqui, id eſt, fermentari paulatim: ipſe interim, inſtar piſtoris furnum tota nocte calefecit, cui maſſam plenè iam fermentatam ſummo *mane*, id eſt, prima commoditate inſerret: qua oblata, intulit tanto ardore, vt totus ipſe ardere, imò eſſe flamma ardens videretur.

Verſ. 7. Omnes calefacti ſunt quaſi clibanus, &c. Qua quidem regia flamma ita omnes viciſſim calefacti ſunt, vt non iam viderentur eſſe maſſa furno impoſita: ſed ipſemet clibanus flamma ſuccenſus. Vnde mox, in clibani ardentis morem, in ſe, ſuamque idololatriam pertraxerunt *Iudices* ſuos, ſi qui forſan integri ſupereſſent. Quare nullus deinceps fuit ex Regum, Iudicumque numero, qui non ad vitulorum aras ſupplex accederet. Neque vllus eorum ſupplices ad me manus, aut clamores ſuſtulit. Preme illud: *Deuorauerunt Iudices ſuos*, hinc in ſuam perfidiam pertraxerunt Principes illi. Cum Iudices ad impietatem adducuntur, actum eſſe de Iuſtitia, imò de tota Republica, quis poſſit dubitare?]

Cum Iudices ad impietatem adducūtur, actum eſt de iuſtitia, & de tota Republica.

Verſ. 8. 9. Ephraim in populis ipſe commiſcebatur, &c. Populus Iſraël variis populis Gentilium, puta Ægyptiis, Tyriis, Syris, Aſſyriis, cum quibus fœdus, amicitiam, & commercia iniit, connubia iunxit, miſcebatur: & hæc fuit eius ruinæ miſerrimæ occaſio. * Mirum enim eſſet, ſi iuſtus à iuſtitia non deuiaret, cum impij iniens ſocietatem.] Vnde factus eſt Iſraël in tribulationis clibano quaſi panis cineri ac prunis ſuppoſitus, *qui non reuerſatur*; quia ab ea calamitate, quam ab hoſte ſuſtinuit, à qua non aliter combuſtus eſt, quàm ab ardente cinere ſuppoſitus panis, nunquam ad antiquam patriam, & gloriam reuertetur. *Comederunt alieni robur eius, &c.* Gentes illæ, quibus commiſtus fuit, ſenſim Iſraëlis opes, ipſo neſciente, rapuerunt, ac deuorarunt. Sed ille infantilis, ac pudendus Iſraëlis fuit error, quod capite iam canus atque rugoſus facie poſt tot annos, poſt tot Prophetarum monita non agnouit. * Idolis cultum adiicere, hoc eſt, Veneri, ſeu voluptatibus indulgere, in adoleſcente malum, peius in viro, in ſene autem omninò eſt peſſimum. Cani enim cum floribus turpiter colligantur.]

Iuſtus, exiidit à iuſtitia cum impiis iniens ſocietatem.

Valdè turpis & indecens eſt in ſenibus luxuria.

Verſ. 10. 11. Et humiliabitur ſuperbia Iſraël in facie eius, &c. Quemadmodum cineri ardenti panis ſuppoſitus torretur, Iſraël iuxta menſuram ſcelerum diuexabitur: neque tamen ad Dominum non reuertetur, ſicut cineritius ille panis non reuerſatur: neque cum tot quotidiè aut moneatur vocibus, aut aculeis vexationum ſtimuletur Dominum vnicum in tribulatione perfugium non requiret. * Excors omninò, & inſenſibilis eſt peccator, quem labores non frangunt, quem tribulationes ad pœnitudinem non adducunt.] *Et factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor, &c.* Fuit planè fatuus Iſraël, ſicut columba, cui nihil videtur eſſe cordis, vel ſenſus: cum actus laboribus, ad Aſſyrios Ægyptioſque accurrerit, à quibus potius exitium debuit timere, quàm ſubſidium ſperare. * Damnantur hinc, qui acti anguſtia, ab hominibus ſubſidia requirunt inaniter quidem, cum Deus vnicum ſit in tribulatione ſolatium.]

Inſenſibilis eſt peccator, quem labores ad Deum quærendum non adducunt.

Actus tribulatione ad Deum (non ad homines inaniter quidem) accurre.

Verſ. 12. 13. Et cum profecti fuerint, expandam ſuper eos rete meum, &c. Cum Iſraëlitæ ad fœderatos ſibi tutelares Aſſyrios, & Ægyptios accurrerint auxilij requirendi gratia: meum expandam rete, & ſicut auceps volucres, ita ego illos quantumcumque ſe ſupra nubes ſuſtulerint, comprehendam, cædam demùm ſæpè, quemadmodum de ſuorum criminum ſupplicio imminenti Prophetarum ex ore audierunt. *Væ eis, quoniam receſſerunt à me, &c.* Heù vicem illorum doleo: & ſupplicium eis imminens, eo quod à me receſſerint ingratiſſimi, ægrè meum animum afficit. Quid autem aliud faciam, cum ego ſim, qui redemi eos, & eduxi de manu Ægyptiorum per Moyſen, Chananæorum per Ioſue, Madianitarum per Gedeonem, Ammonitarum per Iephte, Philiſtæorum per Samſonem, per Samuelem, per Dauidem, Syrorum per Eliſæum, &c. Ipſi tamen eiuſmodi redemptionem non mihi, ſed idolis ſuis, vel Gentibus auxiliatricibus mendaciſſimè adſcribunt. * *Væ eis*, dicit Dominus, quaſi eorum dolens vicem, qui æterno erant addicendi ſupplicio. Tanta enim eſt damnationis æternæ miſeria, vt vel ipſe Deus qui ab eis eſt tot iniuriis affectus, quique eos inimicos velut hoſtis inſequitur, eorum vicem quodammodò doleat, & ad compaſſionem excitetur.] * Illa pondera verba. *Ego redemi eos.* Si tanto ſupplicio afficiuntur meritò Iſraëlitæ eo quod a temporariis tyrannis redempti ingratos ſe Domino oſtentarunt: quanta digni erunt pœna, qui redempti à Chriſti Domini ſanguine a peccato, à diabolo, æternoque exitio, tot audent aduerſus eum ſcelera perpetrare?]

Tanta eſt æternæ damnationis miſeria, vt quodammodo Deus licet iuſtè iratus vicem damnandi doleat.

Ingratitudo peccatoris poſt redemptioné Chriſti morte peractam, pœnæ æternæ agnata.

Verſ. 14. 15. Et non clamauerunt ad me in corde ſuo, &c. Non mihi illum honorem tribuere, vt ex animo ad me in anguſtiis clamarent. Sed cum ficte in aliorum oculis preces effundere viderentur: in receſſu tamen, & tenebris Gentilium more vlulabant, mugiebantque, deorum ſuorum opem depoſcentes. De reliquo non aliud cogitant, quam ſuper vinum, & triticum ruminare, id eſt, eſcis & potibus ventrem implere, ſloci pendentes opem meam, quam toties ſunt experti. * Suſpiria quæ cordis ex affectu non prodeunt, quæ pœnitentiæ ex animo non eliciuntur, exiſtima eſſe vel lupi vlulantis, vel bouis mugientis, inutilia quidem ad Deum placandum.] *Et ego erudiui eos, &c.* Ego eos docui viam, qua poſſent ſe à tribulatione expedire: & robur, ac induſtriam addidi, vt quod facto opus eſſe noſcent, reipſa perficerent. Aſt ipſi id pro eo beneficio obtulere gratiæ, vt quæ à me accepiſſent, debellatis hoſtibus, & regionibus in ſuam redactis poteſtatem illa omnia non mihi, ſed idolorum poteſtati malitioſè tribuerint.

Inutilia ad Deū placandum ſuſpiria quæ ex cordis affectu pœnitentis non prodeunt.

Verſ.

Verſ. 16. Reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, &c. Ad priſtinum ſuum ingenium reuerſi fuere, vt filij eſſent Belial, id eſt, abſque iugo, effrænes, exleges, athei, omnis impatientes diſciplinæ. Imò facti velut arcus, qui ſagittam in ſagitarium remittit. Iehu enim cum ſuis copiis Arigebatur, vt idola, & idololatras extingueret, at ille telum in me rotorſit, meique excidit cultum, & cultum idolorum propugnauit. At viciſſim ego non modo plebem, ſed Principes eorum ob impias blaſphemias iam recenſitas mox faciam Syrorum gladio exitialiter vulneratos. Iſta eſt inſolita, & conſueta ſubſannatio eorum, qua mihi perpetuo illuſerunt, & plauſerunt idolis, iam inde à tempore, quo in terra Ægypti greſſi fuere captiuitate: nihil nouum eſt ſic Iſraëlitas delirare. * Hæc quidem eſt prauæ vis conſuetudinis, vt facilè homo ad priſtina flagitia recurrat.]

Homo prauæ affectuæ conſuetudine, facilè ad priſtina peccata recurrit.

CAPVT VIII.

Iſraëlitis Deus minatur excidium, quia exceſſerint à domo Dauid, vitulos aureos coluerint, Aſſyriiſque fuerint confœderati.

1. IN gutture tuo ſit tuba quaſi aquila ſuper domum Domini:
pro eo quòd tranſgreſſi ſunt fœdus meum, & legem meam
præuaricati ſunt. 2. Me inuocabunt: Deus meus cognoui-
mus te Iſraël. 3. Proiecit Iſraël bonum, inimicus perſeque-
tur eum. 4. Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes ex-
titerunt, & non cognoui: argentum ſuum & aurum ſuum
fecerunt ſibi idola, vt interirent: 5. proiectus eſt vitulus
tuus Samaria, iratus eſt furor meus in eos. vſquequò non poterunt emundari?
6. Quia ex Iſraël & ipſe eſt: artifex fecit illum, & non eſt Deus: quoniam in ara-
nearum telas erit vitulus Samariæ. 7. Quia ventum ſeminabunt, & turbinem
metent: culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciet farinam: quod & ſi fecerit,
alieni comedent eam. 8. Deuoratus eſt Iſraël: nunc factus eſt in nationibus quaſi
vas immundum. 9. Quia ipſi aſcenderunt ad Aſſur, onager ſolitarius ſibi:
Ephraim munera dederunt amatoribus. 10. Sed & cùm mercede conduxerint na-
tiones, nunc congregabo eos: & quieſcent pauliſper ab onere regis, & principum.
11. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum: factæ ſunt ei aræ in de-
lictum. 12. Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ
ſunt. 13. Hoſtias offerent, immolabunt carnes, & comedent, & Dominus non
ſuſcipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum: ipſi in
Ægyptum conuertentur. 14. Et oblitus eſt Iſraël factoris ſui, & ædificauit delubra:
& Iudas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignem in ciuitates eius, & deuo-
rabit ædes illius.

COMMENTARII.

1. Minatur Deus Iſraeli idololatræ excidium.

VERS. 1. *In gutture tuo ſit tuba quaſi aquila ſuper domum Domini, &c.* Publicè, ô Oſea clamore quaſi tubali profer hæc: En imminet tyrannus Aſſyrius, & poſt etiam Chaldæus, qui, inſtar aquilæ ſommo impetu ruet in terram ſanctam primò decem Tribuum, dein reliquarum duarum, imò in ipſum Dei Templum, omniaque diripiet, ſuccendet, exſcindet. Alij hæc accipiunt de Aſſyrio Sennacherib: alij de Salmanaſare: ego autem de Nabuchodonoſoris tyrannide locum expono.

Verſ. 2. 3. Me inuocabunt: Deus meus cognouimus te Iſraël. Tunc cum viderint ſibi imminere exitium, inuocabunt proclamantes: O Deus noſter, populi tui propitius recordare. Nos qui ſumus Iſraël, ſeu Iacobi filij, & hæredes, te Deum vnicum protectorem, ac ſaluatorem ſemper *cognouimus.* * Hæc plane tribulationis peccatorum vtilitas, eos ad preces humiles Deo offerendas attrahere.] *Proiecit Iſrael bonum: inimicus perſequetur eum.* Iſraël (ait Dominus) omne à ſe bonum excuſſit, ſcilicet Deum, fidem, religionem, pietatem: nec niſi ex ſeruili metu iam ad me confugit, cum à nullo ſcit ſe poſſe iuuari. Vndè iuſtè ei meam negabo opem, qua deſtitutus, diras obruet hoſtis in manus. * Nunquam non Deus verè pœnitentes excipit peccatores. Vndè curandum eſt, vt peccatoris clamor non ex ore ſolùm, ſed ex cordis compuncti procedat affectu.]

Tribulatio peccatorem attrahit ad preces Deo proferendas.

Vt Deus peccatoris preces exaudiat, ex cordis compuncti clamor procedat affectu.

Verſ. 4. 5. Ipſi regnauerunt, & non ex me, &c. Peribunt cum populo ipſi quoque Principes, quia ſuo arbitratu potius, quàm meo præſcripto publicam rem adminiſtrarunt. Ideò quod ipſi ſua abuſi poteſtate geſſere, ego nec cognoui, nec probaui. Porrò dum ex argento, & auro ſuo ſibi inaniter ſimulacra finxêre deorum, cauſam ſimul inſtantis ſupplicij conflauerunt. * Peccator namque eadem actione, & ſcelus patrat, & pœnam præparat ſubeundam.

Nulla actio peccati poteſt verè aſſe ad delicias, ſiquidem eſt æterni ſupplicij reatu colligata.

CAPVT IX.

Opibus lasciuienti Israëli, deosque Gentium quasi earum largitores festis colenti Propheta horribilia mala minatur.

1. NOLI lætari Israël, noli exultare sicut populi: quia fornicatus
es à Deo tuo, dilexisti mercedem super omnes areas tritici.
2. Area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis.
3. Non habitabunt in terra Domini: reuersus est Ephraim
in Egyptum, & in Assyriis pollutum comedit. 4. Non liba-
bunt Domino vinum, & non placebunt ei: sacrificia eorum,
quasi panis lugentium. omnes, qui comedent eum, conta-
minabuntur: quia panis eorum animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini.
5. Quid facietis in die solemni, in die festiuitatis Domini? 6. Ecce enim pro-
fecti sunt à vastitate: Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: desiderabile
argentum eorum vrtica hereditabit, lappa in tabernaculis eorum. 7. Venerunt
dies visitationis, venerunt dies retributionis: scitote Israël stultum prophetam, in-
sanum virum spiritualem propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem
amentiæ. 8. Speculator Ephraim cum Deo meo: propheta laqueus ruinæ factus
est super omnes vias eius, insania in domo Dei eius. 9. Profundè peccauerunt,
sicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.
10. Quasi vuas in deserto, inueni Israël: quasi prima poma ficulneæ in cacumi-
ne eius, vidi patres eorum: ipsi autem intrauerunt ad Beelphegor, & abalie-
nati sunt in confusionem, & facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.
11. Ephraim quasi auis auolauit, gloria eorum à partu, & ab vtero, & à con-
ceptu. 12. Quòd & si enutrierint filios suos, absque liberis eos faciam in ho-
minibus: sed & væ eis cùm recessero ab eis. 13. Ephraim, vt vidi, Tyrus erat fun-
data in pulchritudine: & Ephraim educet ad interfectionem filios suos. 14. Da
eis Domine. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia. 15. Om-
nes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos: propter malitiam adinuen-
tionum eorum, de domo mea eiiciam eos: non addam vt diligam eos, omnes
principes eorum recedentes. 16. Percussus est Ephraim, radix eorum exsicca-
ta est: fructum nequaquam facient. Quòd & si genuerint, interficiam amantissima
vteri eorum. 17. Abiiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi
in nationibus.

COMMENTARII.

1. *Horribilia mala Prophetæ Israëli in opibus lasciuienti, & idola colenti minatur.*

VERS. 1. 2. *Noli lætari, Israël, noli exultare sicut populi, &c.* Noli ô Israel exultare, noli ludis, ac festis publicis, vti populi Gentilium assolent, innuere animi tui gaudium ex eo conceptum, quod à Deo tuo auersus, iam idolis cultum exhibeas: à quibus quasi à nouis amasiis diligis, & expetis meretritiam mercedem (pro adulterio tuo) *super*, seu ex omnibus areis tritici, ab eis expectans messium, ac frugum omnium terræ prosperitatem. Nec enim hæc idolorum sunt, sed mea. * Illam preme particulam: *Fornicatus es à Deo tuo*, id est, ob fornicationem, *à Deo* es separatus. Porrò si de venerea fornicatione locum libeat exponere: sic fornicatio à Deo longè homines separat, & distrahit, vt idem prorsus sit *fornicari à Deo*, quam à Deo semoueri.] *Area, & torcular non pascet eos: & vinum mentietur eis.* Vt autem agnoscas non ab idolis, sed à me eos prodire terræ fructus; neque ex area deinceps frumentum accipies, quo vescaris: neque torcular tibi exprimet merum, quo tuam sitim expleas; erit enim ager mendax, & vinea, quæ spem fallent tuam, teque ieiunum, & hiantem relinquent. * Fallax semper spes, quæ in mendaci diaboli promissione, non in Dei munificentia firmatur.]

Luxuriæ peccatum longè à Deo hominem separat.

Fallax spes, quæ in promissione diaboli, non in Dei munificentia firmatur.

Vers. 3 4 Non habitabunt in terra Domini, &c. Idololatræ hi haud diu habitabunt in terra, quam Deus olim Israeli promisit. Ad Assyrios etenim abducentur, vbi cibis vescentur immundis, & à lege prohibitis: quod perinde erit, ac si duram in Ægypto subirent seruitutem, qualem parentes olim subiere. *Non libabunt Domino vinum, &c.* Inibi libabunt vinum non Deo, sed idolis: vel certè si qui Deo voluerit sacrificium agere, ei minime eiusmodi

sacrificia placebunt, quia sine interna pietate, & quia extra locum à Deo præscriptum, nempe extra Solymitanum Templum offeruntur contra expressum Dei mandatum *Leu.* 17. 3. & *Deut.* 12. 6. Vnde eorum sacrificia erunt quasi *lugentium panis*, id est, immunda prorsus, quæ contaminant eos, qui ex illis degustant: sicut epulum funebre degustantes omnes per septiduum reddit immundos. *Num.* 19. 11. Quia soli animæ ipsorum, seu vitæ fouendæ deseruire, non autem inferri in domum Domini permittitur, vt Deo offeratur, cum sit immundus eiusmodi cibus.

Vers. 5. 6. *Quid facietis in die solemni, in die festiuitatis Domini?* O quàm triste, ô miselli, vobis in exilio agendum Pascha, Pentecoste, scenopegia, & reliqua anni festa, quæ tanto gaudio in patria peragere solebatis. * Horribilis admodum erit in exilio tartareo pœna damnatis interminabilis beatorum festiuitatis recordatio.] *Ecce enim profecti sunt à vastitate, &c.* Ab excidio Samariæ profugi Israëlitæ Ægyptum vulgare asylum, sed fatale inierunt. Ab Ægyptiis recipientur ferro, veneno, inopia, tabe mox è viuis abducendi, Memphis primaria Regni ciuitas, (ex publico ærario) ære omni anteà exhaustos eos sepeliet. Interim in Palæstina palatio & cubilia eorum argento ita exornata, vt montes argentei viderentur ad solum vsque Assyrius sternet, & radet, adeò vt loco eorum vrticæ, & lappæ germinent. Quidnam *lappa?* Flos est spinæ aculeis plenus, qui à ludibundis pueris iniectus in vestem, tenaciter adhæret.

Horribilis pœna damnatis interminabilis beatorum festiuitatis recordatio.

Vers. 7. 8. *Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis, &c.* Sustinui iam diù vltricem dexteram: aduenit tandem dies, in quo populo debita supplicia rependam. Visitabo scelera, quæ ab stulto populo non vidisse, aut dissimulasse putabar. Disces, Israël, quanto in errore fueris, cum verum Prophetam stultum appellabas, & insanum eum, quem diuinus spiritus afflabat. Tu verè insanus fuisti, & ideò quia insigniter fuisti iniquus, & amens, spiritualem virum amentiæ, & insaniæ damnabas. * Quàm commune est, stultos, vel iniquos, alios stultos, vel iniquos esse cogitare! Vnde vulgare apud Hispanos illud: *Piensa el ladron, &c.*] *Speculator Ephraim cum Deo meo, &c.* Fuere apud Israëlitas speculatores, ac Prophetæ veri, qui Dei præscripta eis indicerent. Fuere & falsi, qui fallaci adulatione eos in laqueum, & ruinam induxére. Hi verè fuerunt insani: quid enim in deorum suorum delubris præter insaniam potuerunt ediscere? * Et quidem Concionatores, qui blandimento dulcium, sed futilium, ac inutilium verborum lactare auditores student, dum eos minis terrere deberent, eos in laqueum, & exitium adducunt.]

Iniquus alios iniquos esse cogitat.

Concionator inutilia proferens, vt aures demulceat, auditoribus fit laqueus ruinæ.

Vers. 9. 10. *Profundè peccauerunt, sicut in diebus Gabaa, &c.* Ex contempto verorum Prophetarum, falsorumque æstimatione, ad eam Israëlitæ impietatem abducti fuére, vt profundum iniquitatis attigerint. Neque enim eorum mores minus corrupti fuerunt, quàm Gabaonitarum: vndè non mitiora, quam illi, supplicia subierunt. *Quasi vuas in deserto inueni Israel, &c.* Israëlem inuentum desertum ab omnibus ego gratum, charumque habui, quasi si lassus, ac famelicus in solitudine vuas, vel ficus primitias è cacumine recēs decerptas ab alio casu periissem. Et vt charum habui, laui, foui, mihi deuinxi. At ipse ingratus, stolidus me fugiens probrosum, immundumque Priapum, amorum idolum requisiuit. Sic nunc quoquè post tot à me accepta beneficia, me spreto currit ad vitulos. Ex quo id consecuti sunt, vt in omnium ludibrium abierint, non iam cunctis minus abominabiles, quam quæ in ea professione execrabili dilexere. * Profectò luxuriæ vitium nobilissimum quemque apud cordatos reddit infamem.]

Luxuriæ vitium cultores suos reddit infames.

Vers. 11. 12. *Ephraim quasi auis auolauit, &c.* Decem Tribuum posteritas, quæ solet esse gloria, decus, ac gaudium parentum) non diù superierit: nàm, auis instar, visa est mihi auolare, seu extingui, partim illico à partu matrum; partim ab vtero, priusquam prodeant in lucem: partim à primo conceptu, priusquam vel embryo formetur. Ac si diceret: sterilitate laborabit Israel, nec deinceps masculam, aut robustam prolem educet. * Dum Priapo cultum offerūt, illicitis daut operam voluptatibus? Legitimæ prolis parentes non fient. Solet Deus coniuges illicitæ voluptati addictos ad prolem legitimam ineptos reddere.] *Quod si enutrierint filios suos, absque liberis, &c.* At si fortè contigerit, aliquam eorum prolem adolescere, aut immaturi excident gladio confecti, aut in exilium à parentum oculis abstahentur, quod parentibus perinde erit, ac si iam è viuis decessissent. Heu quàm dira eis accurrent incommoda, cum animum ab eis paternum subtraxero. * Quodnam quæso Deus præbet indicamentum, quod nondum ab illis peccatoribus paternum affectum misericors admodùm non auerterit? Credo, quia eos adhuc monet, corrigit, carpit, tribulatione immissa. Cum delinquens laboribus affliceris Dei adhuc benignissimi patris flagellum recognosce. Vndè væ peccatori, quem Deus delinquere impunè permittit.]

Solet Deus ad legitimā prolem ineptos reddere coniuges illicitæ Veneri addictos.

Cum Deus peccatorem laboribus agitat, se patrem flagellantem ostēdit.

Vers. 13. 14. *Ephraim, vt vidi, Tyrus erat, &c.* Meæ Israëliticæ gētis patrono sic erat munita, vt Tyro non cederet, quæ pulcherrimam habuit, eandemque fortissimam munitionem. At cum ab illa recessero sic erit infirma, & infelix, vt filios, quos ad arcendum Assyriorum impetus armauerit, non tam ad aciem, quàm ad necem eduxisse videatur. *Da eis Domine, &c.* Da eis Domine vuluam concipiendo, ac efformando fœtui minimè idoneam. Da si quando fœtum lucem aspicere contigerit, vbera arentia, vt ab vtero filius ad tumulum translatus videatur. * Ad quid enim Israëlitica gens multiplicabitur, si satius sit non nasci, quam ad populum derelictum à Domino pertinere.]

Satius non nasci, quam pertinere ad populum à Deo derelictum.

Vers. 15. *Omnes nequitiæ eorum in Galga, &c.* Grauissima (ait Dominus) eorum iniquitas in Galgalis fuit patrata. Quia cum ibi magna à me beneficia recepissent, primùm Baalim, & Astaroth idola erexerunt. Deinde Dei regimine excusso, sibi proprium poposcerunt Regem, qui more Gentilium nationum, eos pro libito gubernaret. * Aggrauatur equidem maximè delictum, cum post beneficia accepta perpetratur.] Ideò eiiciam eos procul à patrio solo, neque iam iterùm sicut anteà diligam. Quia Principes illorum, quorum exempla turba

Aggrauatur delictū post beneficia à Deo accepta.

turba sequitur imperita, à meis præscriptis excesserunt.

Vers. 16.17. Percussus est Ephraim, &c. Percutitur itaque Israël, neque priorem vnquam remeabit ad gloriam, sicut arbor, quæ vbi exsiccata est radix, neque fructus edit, neque viriditate & flore rediuiua conspicitur. Quod si vt arbor germinat, ab ipsis filios procreati contigerit, charissimam illorum sobolem ex hoc gladio hostili deuoueo. *Abijciet eos Deus meus, &c.* Illos (ait Propheta) Deus abiiciet, quia eius præscriptis se obsequentes non præstiterunt. Vndè a suis sedibus expellentur sic, vt nullibi consistant, sed odiosi omnibus, sedibus incertis diuagentur.

CAPVT X.

Viti frondosæ botris vacuæ, & vitulæ amanti trituram comparat Israëlem. Hortatur ad sectandam iustitiam, vt sic lætam benedictionum messem valeant cum exultatione triturare. Quod si neglexerint Decem Tribus, eis horribile minatur excidium.

1.
VItes frondosa Israël, fructus adæquatus est ei : secundùm
multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vber-
tatem terræ suæ exuberauit simulacris. 2. Diuisum est cor
eorum, nunc interibunt ipse confringet simulachra eorum,
depopulabitur aras eorum. 3. Quia nunc dicent : Non est
rex nobis : non enim timemus Dominum : & rex quid faciet
nobis? 4. Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœ-
dus : & germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri. 5. Vaccas Betha-
uen coluerunt habitatores Samariæ : quia luxit super eum populus eius, & æditui
eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. 6. Siquidem &
ipse in Assur delatus est, munus regi vltori : confusio Ephraim capiet, & confunde-
tur Israël in voluntate sua. 7. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam
super faciem aquæ. 8. Et disperdentur excelsa idoli, peccatum Israël : lappa &
tribulus ascendet super aras eorum : & dicent montibus : Operite nos, & collibus :
Cadite super nos. 9. Ex diebus Gabaa, peccauit Israël, ibi steterunt : non compre-
hendet eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis. 10. Iuxta desiderium meum
corripiam eos : congregabuntur super populi, cùm corripientur propter duas ini-
quitates suas. 11. Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super
pulchritudinem colli eius : ascendam super Ephraim, arabit Iudas, confringet sibi
sulcos Iacob. 12. Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ, inno-
uate vobis nouale : tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit
vos iustitiam. 13. Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem
mendacij : quia confisus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum. 14. Con-
surget tumultus in populo tuo : & omnes munitiones tuæ vastabuntur, sicut vasta-
tus est Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, matre super filios allisa.
15. Sic fecit vobis Bethel, à facie malitiæ nequitiarum vestrarum.

COMMENTARII.

1.
ERS. 1. 2. Vitis frondosa Israel, fructus adequatus est ei, &c. Israel fuit, estque vitis frondosa, Hebr. בוקק *boker, euacuans se* primum in pulcherrimas frondes, deindè opimos fructus, qui adæquati sunt ei, id est, responderunt paliorum numero. Vberes terræ sanctæ prouentus, opes, victorias, delicias, quibus Israelitæ abundabant, ingrati in Dei conuerterunt iniuriam. Nam quanto plura percepere bona, tanto plura non Deo eorum bonorum largitori, sed dæmonibus construxerunt altaria, immunda Delubra ædificarunt. * Horum quidem imitator est ille, qui diuitias, pulchritudinem, vires, alisque beneficia cœlitus accepta in maleficia vertunt, diuitias in vitia, fruges in gladios, speciem in sagittas, quibus contra Deum pro diabolo decertant.] *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt, &c.* Animi eorum mutuis odiis inter se dissidentes, ad summum laborant interitum. Volunt enim hi Assyrios muneribus placari, alij bello impeti, alij fieri deditionem, alij Ægyptios, Syrosque euocari aduersus communem hostem; ideò *interibunt*, LXX. *exscindentur*, An idem est exscindi populum ac interire? Ita planè. Schisma enim est caussa etiam maximorum Imperiorum ruinæ.] Ipse hostis Assyrius tam sacra eorum, quam profana comminuet, deuastabit.

Peccator Dei beneficia in maleficia vertit ingratus.

Schisma, seu diuisio est causa Regnorum ruinæ.

 Vers.

Verſ.3. 4. Quia nunc dicent : Non eſt Rex nobis, &c. Tunc capto Rege, & occupata regia, Iſraëlitæ dicent deſperatione affecti : Regem non habemus, qui nos aduerſus Aſſyrios tutari valeat. Imò etiam ſi Regem, qui nos defendere curaret, haberemus, nihil proficeret, cum à Rege Regum Deo, quem non colimus, fuerimus deſerti. * Si populus ſine Deo eſt, parum ei proderit, à Rege forti, ac Sapienti admodùm gubernari, vt ab incommodis liberetur : populari enim crimine prudentiam gubernatoris infatuari, fortitudinem infirmari, experimento didicimus.] *Loquimini verba viſionis inutilis, &c* Nunc heus Pſeudoprophetæ, proferte iam populo viſionis mendacis oracula, qua omnia Iſraëli felicia pollicebamini. Fœdus cum Aſſyrio ferictis : at ex eiuſmodi fœdere ſolummodo amarum vobis iudicium germinabit, damnatio ſcilicet, & ſupplicium, non vnum, neque ſimplex, ſed multiplex, & copioſum : vtpotè ſuper omnes agri veſtri ſulcos. * Si ex ſeminato crimine ſupplicium germinat : copioſæ criminum ſeminationi, meſſis pœnarum copioſa admodum reſpondebit.]

Populus ſine Deo periclitetur à prudenti, ac forti Principe gubernetur.

Copioſæ peccatorum ſeminationi copioſa pœnarum meſſis reſpondet.

Verſ.5.6. Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, &c. Vitulas à Ieroboamo collocatas in Bethel & Dan, aut potius in Bethauen coluere hucuſque Samaritæ : & Sacerdotes fani earum in glorioſo cultu earum exultauerunt. Aſt lugebunt mox, quod vtraque vitula ſua ab eis in Aſſyriam demigrabit, Regi Salmanaſari communi oppreſſorum vltori, & iam vindici pro iniuria tùm Deo, tum ſibi illatæ ſingulari pro munere deferenda. Ideò addit : *ſiquidem & ipſe in Aſſur delatus eſt, &c* Deferentur itaque vaccæ ſeu vituli aurei inter alia ſpolia ad Regem Aſſyriorum, cuius nomen *vltor*, ſeu vindex erat, tanquam aliquod egregium munus. Quod cum fieri viderint decem Tribus erubeſcent pudore ſuffuſi, ſuumque conſilium ſerò damnabunt : cum aſpexerint, tam facilè, tam ignominiosè eſſe delectum, quo ſubſidio ſibi fore valido exiſtimabant. Hebraicè illi vituli aurei dicuntur עגלות *eglot*, quod fœmineum eſt, & *vitulam* ſignificat : & ita LXX. vertunt. Noſter autem ferè ſemper vertit *Vitulum*. Quod ſi huiuſmodi ſimulacris fœmina forma expreſſis laſciuia ſignatur (vti nonnulli affirmant :) non miror cæcos Iſraëlitas luxuriæ cultores ità miſerè periiſſe. Hoc enim vitium ſuos exitialiter vulnerat amatores.

Luxuria ſuos cultores interficit.

Verſ.7.8. Tranſire fecit Samaria Regem ſuum, &c. Amiſit Samaria Regem ſuum *Oſee*, eum ad cultum vitulorum allíciens. Qui ſic euanuit à Regno ſublatus, ſicut ſpuma quam excitauit in pelago ventus, aut feruor ſuper flumen, quæ momento temporis tota diſſipatur, ac perit. Infeliciter viuunt, & infelicius moriuntur Principes, qui veram auitam religionem puram aſſeruari non ſatagunt.] *Et diſperdentur excelſa idoli, peccatum Iſrael, &c.* Non tantum vituli Samariæ, ſed & excelſa eis conſecrata perdentur, in quibus commiſſum fuit ab Iſraële huiuſce idololatriæ crimen. Vbi verò vitulorum aræ aromate, ac victimis frequentèr fumarunt, lappe ac tribuli exorientur. Tunc autem eo Iſraël mœrore afficietur, vt ſtatum illum cupiat cum diro mortis genere commutare. Ideò malis vrgentibus inclamabit : O montes, ô colles, in quorum fugimus ſpeluncas, cadite, operite, & obruite nos. Si temporale malum homines tam dirum commouet ad affectum : quid mala æterna, omni ſpe ſtatus melioris ablata, in corde damnatorum efficiet? Haud mirum, teſte Domino, prolaturos, Montes, *cadite ſuper nos.*]

Infeliciter moritur Rex, qui verá religionem puram non curat aſſeruari.

Quid interminabilium malorum in damnatorum animo horror efficiet?

Verſ.9.10. Ex diebus Gabaa, peccauit Iſrael, &c. Vicerunt porrò Iſraëlitæ in delinquendo Gabaitas : quorum mores fuere olim in omnem proiecti turpitudinem, & infamiam, & diù in illis perſtitere. Ideóque longe grauiori prælio diuexabuntur ab externis hoſtibus, quàm quo à cognatis Tribubus ciues Gabaa iniquiſſimi fuere confecti. *Iuxta deſiderium meum corripiam eos, &c.* Victricibus igitur externorum populorum armis iræ meæ, atque deſiderio ſatisfaciam, cum illos propter duo ſcelera, quæ patrauerunt, ſeuerè corripiam. Alterum fuit incontinentia qualis olim fuit apud Gabaitas : alterum idololatria, quam ad Gabaitarum luxuriem addidere. * *Propter duas* (ait) *iniquitates ſuas*, luxuriam ſcilicet, & idololatriam. Annon (ſi ſpiritum loci huius rimemur) hæc duo vitia pariter incedunt? Intemperantiæ ſeu circa gulam, ſeu circa luxuriam Deus eſt venter; hæc enim vitia Dei ingerunt homini obliuionem, vt ſolum voluptatibus liter obſequium.]

Luxuria & idololatria pariter quodammodò incedunt.

Verſ. 11. Ephraim vitula docta diligere trituram, &c. Ephraim ſeu Iſraël eſt inſtar vitulæ, quæ non arare, ſed triturare didicit. Detrectat ſubire legis diuinæ iugum, quia laborioſum : amat inter medios ſegetum aceruos ambulare, vt ſegetes ore carpat, ex alienoque labore fructus decerpat. Ego autem inſiliens tranſibo ſuper tam pulchrum collum, iniectoque iugo, & ſtimolo impacto, tumentes eius ceruicum toros edomabo, & ad aratra in remotiſſimis à paſtu locis, nempe in Aſſyria, trahenda vel inuitam ablegabo Profectò vitulæ ſic domitæ exemplo Iudas ſat ante petulcus ac rebellis metu ſimilis mali iugum meum ſponte ſubibit, & meo ex præſcripto arabit, & diuinæ legis meæ ſulcos aperiet, glebas ſcelerum confringet. * Supplicium enim vni peccatori illatum alterum aſſolet ad frugem adducere meliorem.] Demum Iacob, id eſt, plurimi ex reliquiis Regni Iſraëlitici excisi, in Iudæam profugi, idem cum Iuda tunc tanquam famuli eius facient Iudæorum exemplo. * Famuli enim facile proba, aut praua dominorum ſuorum æmulantur exempla.]

Supplicium vni peccatori illatum alterum ad frugem meliorem adducit.

Famuli dominorú bonos, vel prauos mores imitantur.

Verſ.12.13. Seminate vobis in iuſtitia, &c. Terræ itaque cordis veſtri ô Iſraëlitæ tradite non impietatis ſemina, ex quibus vobis iam imminet triſtis pœnarum meſſis : ſed ſemina iuſtitiæ, nempe iuſta deſideria, pia opera : & in *ore miſericordiæ*, metetis, id eſt, ſecundùm os, & capacitatem diuinæ miſericordiæ. Veniam ſcilicet aſſequemini culparum, & imminentium pœnarum remiſſionem. Si ergò ſapitis, operi manus quamtocyus admouete, ſpinas tot vitiorum euellite, vt inſtar agri nouiter exculti virtutum ſemina excipiatis, foueatis, faciatiſque vbertimè germinare. Et dum tempus adeſt Dominum requirendi, ne illud perire patiamini : ſed expectate, donec propitius Deus te ipſa doceat, & oſtendat fructus, qui ex miſericordiæ ac iuſtitiæ ſulcis pullulabunt. *Araſtis, impietatem*

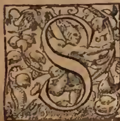
tem

tem messuistis,&c. Satisdiù ò Israëlitæ lusistis, ac perdististis operam: Seminastis enim in impiis alienæ regionis sulcis corrupta criminum semina, & supplicium ex stulto illo labore retulistis. Pepcristis vobis sementis illa mendacē ac lapidosum panem: quia abiecto Deo, qui vnicus protector esse poterat, in vestris consiliis, bellatorumque multitudine ac robore spem omnem collocastis.

Vers.14.15. Consurget tumultus in populo tuo, &c. Repentè hostium tumultus excitabitur, & quidquid munitionum aduersus eorum impetum comparasti, vastabitur. Non aliter quam superbissimus, & potētissimus Salmana à Gedcone (qui per irrisionem dixerat, Baal esse vindicandum) eodem die, quo primum est initum prælium, superatus fuit. Et non solum qui in castris Salmana erant, confecti sunt à suo, vel hostium gladio, sed etiam liberis ipsæ quoque matres, quæ bello nōn interfuerunt trucidatæ conciderint, *Sic fecit vobis Bethel, à facie malitiæ nequitiarum vestrarum.* Hanc vobis aurei vituli stragem adducent, quos pro diis in Bethel collocastis. Hic vestrarum iniquitatum amarus est fructus. * Et quomodo ex amara peccati radice, pestilenti ligno, dulces poterant fructus prodire.] Peccatorum amari fructus.

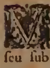
CAPVT XI.

Israëli plurimis à Deo beneficiis onerato ingratitudinem exprobat, captiuitatemque prædicit. Quibusdam tamen vna cum Tribu Iuda reditum in patriam pollicetur.

1. SICVT manè transit, pertransiuit rex Israël. Quia puer Israël,
& dilexi eum: & ex Ægypto vocaui filium meum. 2. Vo-
cauerunt eos, sic abierunt à facie eorum: Baalim immola-
bant, & simulachris sacrificabant. 3. Et ego quasi nutritius
Ephraim, portabam eos in brachiis meis: & nescierunt quod
curarem eos. 4. In funiculis Adam traham eos, in vinculis
charitatis: & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eo-
rum: & declinaui ad eum vt vesceretur. 5. Non reuertetur in terram Ægypti, &
Assur ipse rex eius: quoniam noluerunt conuerti. 6. Cœpit gladius in ciuitatibus
eius, & consumet electos eius, & comedet capita eorum. 7. Et populus meus
pendebit ad reditum meum: iugum autem imponetur eis simul, quod non aufe-
retur. 8. Quomodo dabo te Ephaim, protegam te Israël? quomodo dabo te sicut
Adama, ponam te vt Seboim? Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata
est pœnitudo mea. 9. Non faciam furorem iræ meæ: non conuertar vt disperdam
Ephraim: quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingre-
diar ciuitatem. 10. Post Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet: quia ipse ru-
giet, & formidabunt filij maris. 11. Et auolabunt quasi auis ex Ægypto, & quasi
columba de terra Assyriorum: & collocabo eos in domibus suis, dicit Dominus.
12. Circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israël: Iudas autem
testis descendit cum Deo, & cum sanctis fidelis.

COMMENTARII.

1. Israëli collata in eum beneficia exprobrat.

VERS. 1.2. *Sicut manè transijt, &c.* Osee Rex Israëlis in alteram vitam transiit velut *mane*. Hebr. *in aurora*, seu sub Regni sui initio, cum post longam erumnarum ab Assyriis Regibus inflictarum noctem Israël nonnihil lucis ac prosperitatis maximè ex accursu *sua* Regis Ægypti persentiscere cœpisset, subita Salmanassaris indignatione spes omnis euanuit, Rex captus, & occisus, Samaria obsessa, & scissa fuit. Tanti mali causa fuit Israëlis in me ingratitudo, & rebellio. Quia cum ipse adhuc puer esset tenellus, se regere nescius, ab Ægyptiis oppressus, & neci destinatus: ego eum instar nutricij, imò instar matris dilexi, foui, & quasi filium meum vterinum ex Ægypto euocaui in terram patribus olim eius promissam. *Vocauerunt eos, &c.* Moyses & Aaron Israëlis filios vocauerunt, & eduxerunt ex Ægyptiaca seruitute, & idololatria. At ipsi mihi, & illis rebelles obuerterunt eis terga currentes ad Baalim, id est, ad idola, puta ad vitulos aureos, ad Beelphegor, seu Priapum, & ad alios deos Gentium, quibus, me vidente, hostias litabant.

Vers. 3.4. Et ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachijs meis, &c. Suscepi Israëlitas licet ingratos ea indulgentia, qua nutricius delicatum clientulum suæ tutelæ commissum, qui non solùm alimento pascit, regit consilio, sed etiam quasi materno fouet in sinu. * Tanta enim Dei misericordia, vt quodammodo ex nostra maiori ingratitudine vberiora concipiat miserendi excitamenta.] Cùm autem ego populum illum suscepissem, ac curassem, sicut Medicus

Immensa Dei misericordia ex nostra ingratitudine concipit vberiora miserendi excitamenta.

Medicus variis ægritudinibus laborantem infirmum: ille tamen quo erat mentis stupore, non intellexit, aut saltem in agendo, animum beneficij memorem non ostendit. * Quàm aptè addidit: *Et nescierunt, quod curarem eos.* Ingratitudo enim hominem indicat insipientem, & stupidum.] *In funiculis Adam traham eos, &c.* Ad me eos traham in funiculis *Adam*, LXX. *hominis*, id est, funiculis, quibus solent homines trahi, nempè doloribus, tribulationibus. * Misericors enim Deus peccatori labores immittit, vt velut fræno ab iniquitate auertat, & velut calcaribus ad pietatem instimulet.] Ego aptius de funiculis beneficiorum expono. Israëlem etsi petulcæ vitulæ (*cap.*10.11.) more mihi obnitatur, nolo tamen vt bestiam tractare, & flagellorum vinculis inuitam cogere, sed vt hominem ingenuum beneficiis allicere decreui. * Profectò nihil sic ingenuum hominem ad rectitudinem attrahit, quam collatio beneficiorum.] Tales funiculi fuére columna in deserto, manna, aqua de saxo, & tot victoriæ. Et cum aliquid laboris in longo illo deserti, difficilique transitu subirent, ego sic eos releuabam, sicut agricola solet laborantem bouem, quem à iugo liberat, & à labore submouet, vt suis se temporibus pabulo se reficiat.

Ingratitudo hominis est insipientis & stupidi.

Labores hominē à peccatis auertunt.

Beneficia ingenuum hominē ad rectitudinem adducūt fortius quàm flagella.

2\. *Vers.*5. 6. 7. *Non reuertetur in terram Ægypti, &c.* Cùm populo ingrato illo adeò clementer egi ne rursus ad Ægyptiam seruitutem remearet. Porrò licet parentes eius in Ægyptum reuersi non fuére, imò nec posteri, tamen ad Assyrios abierunt, quorum non erat mitior dominatus. Quia à via, qua ingressi fuerant, iniusta, ad me conuerti noluerunt, diriorem subiére tyrannidem. * Recurrit enim grauius supplicium, si recurrat iniquitas, è qua Dei beneficio recesseras.] *Cœpit gladius in ciuitatibus eius, &c.* Iam Assyrius gladius vastare cœpit Israëlis Vrbes, & quod reliquum est, totum absumet: illos etiam, in quorum potestate, atque arbitratu erat Reipublicæ summa, conficiet. * Si commune totius populi expressérat excidium, cur addidit. *Et comedet capita eorum?* An quia frequenter cunctis ciuibus vapulantibus, assolent proceres à flagello communi liberari? Ita planè.] *Et populus meus pendebit ad reditum meum, &c.* In ea rerum angustia populus pendebit ex me, expectabitque, vt benignus redeam, qualis anteà solitus antiqua parentum suorum memoria: serò tamen & frustra. Sustinebunt etenim iugum, quod nullus ex eorum ceruicibus exsoluat. * *Sero*, inquam, *& frustra.* Quia sera pœnitudo sæpè clamat inaniter, quia ipsa inanis Dei oculis ostentatur: cum scilicet peccatoris clamor potius ex vulneris dolore, quam ex cordis compunctione procedit.]

Supplicium Israëlis minatur.

Recurrit grauius supplicium, si ad priorem recurris iniquitatem.

Omnibus ciuibus pereū tibus, solent proceres à flagello eripi ex diuitiis.

Sera pœnitentia plerūque suspecta.

*Vers.*8 9. *Quomodò dabo te Ephraim, protegam te Israël, &c.* Quonammodò paterno pectori possibile erit, vt totum te ô Israël, dem Assyriis excidendum? Quid ergo? Protegam ne te tam mihi rebellem, tam obstinatum filium? Non permittunt scelera tua, quæ in cælum vindictam inclamant. Quid ergo? Dabo te, sicut olim dedi Sodomam, Gomorrham, Adamam, & Seboim Pentapoleos Vrbes? Quomodò id pectus feret maternum? En luctam amoris diuini cum vindicatiua eiusdem iustitia. Vtrius erit victoria? Vincat amor. Conuersum est in me, & immutatum cor meum, intimo animi sensu quasi pœnitens conturbor, dum menti tam seuera sententia subit. *Non faciam furorem iræ meæ, &c.* Quare non totam meam iram exsaturabo, vt omninò Israëlem disperdam. Quod quidem homo faceret, si iracundia simili similem etiam facultatem vlciscendi doloris haberet. Ego verò Deus sum, qui possum iram continere, & illam misericordia temperare: non homo, qui furorem adductis habenis non solet cohibere. * Ergo qui cohibet, qui iniuratori parcit, se non iam hominem, sed Deum quodammodò ostentat.] Quare non ingrediar ciuitates Israëlis eo modo, quo Sodoman olim sum ingressus, vt igne immisso, omninò cæderet in fauillam.

Qui iracundiam seu cohibere, & inimico parcit, se quasi Deū ostentat.

*Vers.*10. 11. *Post Dominum ambulabunt, &c.* Nonnulli Israëlitarum post me ambulabunt, mihique ad meliorem mentem redacti, legitima sacrificia offerent. At non prius, quam quando rugiam sicut leo, & per Assyrios Regnum illorum in frusta discerpam. Quia igitur sic vestra vult pertinacia, ego rugiam tam horribili rugitu, vt formidini sim insulanis, & transmarinis, seu vsque extremos fines orbis. Qui verò hoc acti rugitu conuersi ad me fuerint, pereuntibus aliis, saluabuntur. Nam per Cyrum libertati pristinæ reddentur. *Et auolabunt, quasi auis ex Ægypto, &c.* Cum autem rugitu meo Assyrios, Ægyptiosque concussero, redibunt ex eorum regionibus vbi agebant extorres Israëlitæ, ea celeritate, qua ad nidos suos columbæ, aut aues aliæ, quas agit ad propria diuerticula atra tempestas, reuertuntur. * Memoria laborum, quos in peccati captiuitate subiisti, te quidem stimulat, vt velocius rectam virtutis semitam arripias.]

Memoria laborum, quos in peccato subiisti, te faciunt velocius virtutis viam arripere.

Vers. 12. *Circumdedit me in negatione Ephraim, &c.* Israël denegauit mihi omni ex parte debitum amorem & cultum, inhærens *mendacio*, (sic Hebræus) seu cultui mendacium, & falsorum deorum: & *dolo*, seu fraudi multiplici, qua quisque proximum suum fallere conatur. Non sic Tribus Iuda, quæ sub pio Rege Ezechia testis diuinitatis meæ omni ex parte fidelis, etiam ad vos conuertendos, *descendit cum Deo, & cum sanctis*, id est, innitens singulari Dei ope fulta, & Sacerdotum suorum auxilio (quos Rex per omnes Tribus Israël misit legatos, & Doctores) vt errantes ad vnius Dei cultum reuocaret. * Profectò, qui saluti proximorum incumbunt, *cum Deo descendunt*, quia Deus & eos comitatur, & ad sacra gerenda ministeria exhibet adiutorium.] In tantæ verò charitatis compensationem, cum exscindam Regnum decem Tribuum, Regno Iudæ parcam, faciamque, vt adhuc per plures annos dominetur, Chaldæus quidem illud Hebraicum *ed rad*, quod Noster vertit *testis descendit*, mutatis nonnihil punctis, legit, *od rad*, id est, *adhuc dominatur*. Ezechiæ itaque iussu doctores Concionatores immissi fuere ad Israëlitarum conuersionem, quorum *fidele testimonium*, & ergà fratres charitas Deum adduxit, vt Iudæ æternaret Imperium. * Vt edoceantur Reges, eam circa conuersionem proximorum salutem curam, quam adhibent Concionatores immittendo, eorum Regna stabilire.] * Hinc Regis

3\. *Quibusdam reditum in patriam pollicetur.*

Deus comes est eorū, qui saluti proximorum incumbunt.

Stabiliuntur Regna, dum curat Reges, fidem propagari.

Cõmendatur Catholici Regis pietas sactos

Regis Catholici pietatem commendo, qui Ezechiam vincens non semel vt ille, sed annis singulis sacros ministros remittit ad Indos promulgaturos Gentibus, Euangelium, & Christicolas iam in fide, ac pietate confirmaturos.]

ministros ad Indos immittẽtis

CAPVT XII.

Exprobrat Israëli, quod opis causa ad idola, ad Ægyptios, & Assyrios accurrat: Iudæos quoque taxat, quod, Deo in eos munificentissimo neglecto, iisdem simulacris adhæreat. Israëli ob hanc ingratitudinem captiuitatem prædicit: Iudæ verò minatur eandem, nî resipiscat; sed spatium dat ei pœnitentiæ.

1. EPHRAIM pascit ventum, & sequitur æstum: tota die mendacium & vastitatem multiplicat: & fœdus cum Assyriis
iniit & oleum in Ægyptum ferebat. 2. Iudicium ergo Domi-
ni cum Iuda, & visitatio super Iacob: iuxta vias eius, & iuxta
adinuentiones eius reddet ei. 3. In vtero supplantauit fra-
trem suum: & in fortitudine sua directus est cum Angelo.
4. Et inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit, & ro-
gauit eum, in Bethel inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum. 5. Et Dominus
Deus exercituum, Dominus memoriale eius. 6. Et tu ad Deum tuum conuerte-
ris: misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper. 7. Chanaan,
in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit. 8. Et dixit Ephraïm: Verum-
tamen diues effectus sum, inueni idolum mihi: omnes labores mei non inuenit
mihi iniquitatem, quam peccaui. 9. Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægy-
pti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. 10. Et
locutus sum super prophetas, & ego visionem multiplicaui, & in manu prophe-
tarum assimilatus sum. 11. Si in Galaad idolum: ergo frustrà erant in Galgal bobus
immolantes: nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri. 12. Fugit Iacob
in regionem Syriæ, & seruiuit Israël in vxorem, & in vxorem seruauit. 13. In
propheta autem eduxit Dominus Israël de Ægypto: & in propheta seruatus est.
14. Ad iracundiam me prouocauit Ephraïm in amaritudinibus suis, & sanguis
eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei Dominus suus.

COMMENTARII.

1. *Taxat Israëlitas ex idololatria, & recursu ad Gentiles opis quærenda gratia.*

VERS. 1. *Ephraïm pascit ventum, &c.* Israël, qui seruiendo mihi posset immensos fructuum aceruos colligere, colendo idola, & fœdera cum Gentilibus sanciendo, ventum pascit, id est, nihil habet solidi, rebus nugatoriis seducitur: quemadmodum si qui captus mente non cibo, sed vento se reficere studeret. Dum verò ab externis requirit auxilium, id agit amens, vt vmbram gratam, ac refrigerantem expetens, ventum vrentem exitialem sequatur. Quod magno suo malo experturos esse Israëlitas monet Oseas, sed frustra. Quomodo enim veræ fidei osores fideliter, aut feliciter. *Tota die*, seu continuò student Israëlitæ multiplicare sibi non modo *mendacium*, seu res futiles, ac fallaces, sed & *vastitatem*, seu quæ vastitatis ipsis causa erunt: puta fœdus cum Assyriis, & cum Ægyptiis. *Et oleum in Ægyptum* ea de causa ferebant. En vastitatis occasionem. Nam cum Salmanassar Assyriorum Rex intellexit, Regẽ Israël *Osee* sibi tributariũ, misso oleo, (quo Samaria abundat, & caret Ægyptus) Pharaonem *Sua* ad fœdus secum ineundum sollicitasse: (4. *Reg.* 17.4.) vsque eo exarsit, vt omne Regnum Osee funditus euerterit.

2. *Iudam etiã reprehendit.*

Vers. 2. 3. 4. 5. *Iudicium ergo Domini cum Iuda, &c.* Igitur iudicanda iam sunt nunc Israëlis, & posteà Iudæ crimina: quibus Deus post seuerum examen talia reddet supplicia, qualia vtriusque merita exigunt. *In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum Angelo*, Audiat Israël, & Iuda, quænam ego beneficiis illorum, genus à principio fuerim prosecutus. Cum adhuc inclusus esset in vtero Israëlitarum pater Iacob manu calcem Esaü fratris apprehendit, qui in partu præcesserat: & ea fuit à Deo præditus fortitudine, vt Angelo fuerit superior in certamine. *Et inualuit ad Angelum, & confortatus est, &c.* Robur itaque Iacobo datum est cælitus, quo directus, feliciter & cum victoria luctam iniit cum Angelo Dei vices gerente, quo signabatur eum cunctis hostibus suis præualiturum. Fleuit Iacob, & flendo Angelum rogauit, vt sibi benedictionem impertiret. * Oratio enim cum

Efficax est oratio cum lacrymis.

ſacrymis ſemper exorat, & potitur optatis.] Hoc quidem ea reuelatione, vel ex traditione Oſeas didicit, & Geneſeos hiſtoriæ ſuperaddidit. Petitam autem benedictionem tùm ſpiritualium, tùm temporalium bonorum oranti ac flenti Iacobo Deus impertiuit, ac præ omnibus Meſſiæ ex ipſius ſemine procreandi. * Vt vis precum cum lacrymis amplius innoteſcat, ſiquidem Verbi incarnationem cæleſtium benedictionum maximam fuit aſſecuta.] Inuenit præterea Iacob Dominum in Bethel ſcalæ inniaum (*Gen* 28.13.) ſibi, ac poſteritati ſuæ promittentem de cœlo tutelam, de terra hæreditariam portionem lacte ac melle manantem. De hac enim nobis exhibenda locutus eſt ibi Deus *nobiſcum*, nempè in Iacobo patre noſtro. *Et Dominus Deus exercituũ. Dominus memoriale eius.* Deus inquam nobis locutus eſt non falſus aut fictus vt eſt Apis, ſeu vitulus veſter, vel Baal, vel Beelphegor; ſed IehouaDeus exercituum. Quo nomine & memoriali vult à nobis coli, ac nominari.

Oratio cum lacrymis Verbi incarnationem aſſecuta fuit.

3.

Veniam promittit reſipiſcenti populo.

Verſ. 6. 7. *Et tu ad Deum tuum conuerteris, &c.* *Et* (id eſt, ideircò) ô Iuda tu quoque *conuerteris* Hebræa enallage pro *conuertere* ab idolis, quæ colere cœpiſti, ad verum Deum tuum patris tui Iacobi veſtigiis inſiſtens, ſi benedictionis ipſi conceſſæ hæres eſſe velis. Erga proximum tuum cuſtodi charitatem, ſimul & iudicium, ſeu iuſtitiam, nemini nocendo, ſed ſuũ tribuendo ius vnicuique. *Chanaan, in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit.* Porrò Chananæi mercatores ſunt auari, & doloſi iuſtitiam minimè cuſtodientes; noli ô Iuda eos imitari, in quibus eſt ſtatera falſa, & contra Inſontes, & infirmos inſtructa calumnia. *Et dixit Ephraim: Veruntamen diues effectus ſum, &c.* Imò neque Iſraëlitas imiteris, qui ineſcati lucri dulcedine, dicit: Lucro qualicumque via parto ditior fio, nihil obſtrepentium monita; aut minus curo. Inueni mihi, quod quærebam, *idolum*, LXX. *diuitias.* *Reuera diuitiæ auaro ſunt idolum, cui ſeruit, cui litat, Deum verum ſpernens, ſi fraudibus aut rapinæ vacandi ſeſe dedat occaſio.] Adeò autem oculos mentis obcæcant diuitiæ, vt licet vſuris ac fraudibus omnes pene contractus ſcateant, auſit tamen auarus cum Ephraïmo iactare ſe tanquam neſcium vllius iniuſtitiæ: omnes labores mei, omnis negotiatio mea, omnia pondera, omnes contractus mei mundi ſunt ab omni iniquitate, & iniuſtitia. * Hæc vſurarij cæcitas. ſic dubiis, imò omninò falſis opinionibus adhæreſcere affectat, vt lucrum quod apertè eſt iniuſtum, ſine vllo piaculo poſſit recipi, ac retineri.]

Diuitiæ vt idolis ſeruit auarus.

Vſurarius falſis opinionibus hæreſcere affectat.

Verſ. 9. 10. *Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægypti &c.* Nihilominus ô Iſraël ego Deus iam pridem tibi notus, ex quo proauos tuos ex Ægyptiaca ſeruitute liberaui, meliora cogita, eundem erga te animum retinebo, quem olim parentes in me dignouerunt. Neque ſinam, in caput tuum aliquid Aſſyriorum potentiam moliri. Hærebis ocioſus, & ſecurus in patria, vbi patrio ritu feſtiuitates coles, & in his illam, quæ anniuerſaria ſolemnitate, fixis de more tabernaculis, colitur. Ac ſi diceret: ſedere te faciam in Vrbibus tuis non triſtem, non miſerum non oppreſſum ab hoſte: ſed liberum, ſed lætum, ſicut ſoles in feſto Scenopegiæ, & aliis feſtiuitatibus. Tibi Itaque adhuc parcã, vt probem ſi an decreueris pœnitere.* Sæpè enim Deus peccatoribus temporalem addit felicitatem, vt bis onerati beneficiis, ſe gratos oſtendant ab iniquitatis via recedentes.] *Et locutus ſum ſuper Prophetas, &c.* Quo verò olim, & nunc in te ô Iſraël, animo ſim, hinc licet intelligas. Sæpè cum Prophetis de te, & ad te per Prophetas locutus ſum: qui & meo nomine, & meam perſonam agentes, mandata ad te mea detulerunt. * Magnum planè diuinæ in nos pietatis eſt documentum, cum Miniſtri Euangelici nos errantes corripiunt, ignorantes edocent, pertinacibus minas intentant.]

Peccatori Deus ſæpe bona temporalia auget, vt gratus ab iniquitate recedat.

Dei pietatis in peccatores ſignũ eſt Concionatores ad eos immittere.

Verſ. 11. 12. *Si Galaad idolum, &c.* Si vitulus cultus ab Iſraële in Galaaditide non eſt niſi idolum (Hebraicè און *auen*, *vanitas* fictio) impotens ſe, ſuoſve clientes tutari aduerſus hoſtes, vt oculis veſtris conſpicitis; nam vitulorum altaria nunc in lapidum aceruos adacta videtis: cur ergo etiam vos vſque eo inſanitis, vt iiſdem bubus, ſeu vitulis hoſtias in ditione veſtra nempè in Galgalis, immoletis: idque nullo veſtro commodo, ſed fruſtra prorſus, Imò cum maximo veſtro ſpirituali, ac temporali damno. *Fugit Iacob in regionem Syriæ, &c.* Aufugit olim Iacob in Meſopotamiam, & me prouidente manus fratris ſui Eſaü non incurrit. Seruiuit auunculo ſuo Labano ſeptem annis ad vxorem ſibi hoc ſeruitio coëmendam nempe Rachelem aliis idem ſeptem annis ad aliam vxorem Liam ſcilicet ſibi comparandam ſeruiuit: & pauit ſoceri oues tam felici ſucceſſu, vt tam ipſe, quàm ille quaſi in immenſum ditarentur.

4.

Adhuc accepta ab Iſraël beneficia recolit.

Verſ. 13. 14. *In Propheta autem eduxit Dominus Iſraël de Ægypto, &c.* Prophetæ Moyſis miniſterio Iſraëlem Deus ex Ægypti captiuitate eduxit: & per eundem ſeruatus eſt toties in maris rubri tranſitu, in Sinaï, in tot aliis locis in deſerto. Noli ergo tu ô Iuda, pro tot beneficiis te mihi ingratum exhibere: ſicut ſe Iſraël præbuit ingratum. *Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, &c.* Sceleribus amariſſimis maximè idololatria, & homicidiis me ad iram Iſraël concitauit, ſed non Impunè. Sanguis enim eius ſuper eum veniet, id eſt, pœnas omnium ſcelerum dabit. Opprobriis afficientur pro opprobrio, quo Deum inuerecundus populus affecit: quando ſcilicet illi & aureos vitulos, & idolorum ſordida figmenta præpoſuit. * Illa premè: *In amaritudinibus ſuis.* Siue in peccatis. Cur peccatum vocat amaritudinem? Certè quia totus peccatorum ſtatus amaritudinibus eſt abundans: ex fonte enim peccati cunctæ profluunt amaritudines, imò ipſæ voluptates aculeis ſunt pungentibus plenæ. Itaque peccatum idem eſt, quod amaritudo.]

Peccatum idẽ eſt, quod amaritudo.

CAPVT

CAPVT XIII.

Idololatris Iſraëlitis excidium prædicere pergit : pœnitentibus tamen poſt multa tempora, maximè per Chriſtum Dominum, liberationem promittit.

1. LOQVERE Ephraim, horror inuaſit Iſraël, & deliquit in
Baal, & mortuus eſt. 2. Et nunc addiderunt ad peccandum:
feceruntque ſibi conflatile de argento ſuo quaſi ſimilitudi-
nem idolorum, factura artificum totum eſt: his ipſi dicunt:
Immolate homines vitulos adorantes. 3. Idcircò erunt
quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus præteriens,
ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus de fumario.
4. Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Ægypti: & Deum abſque me neſ-
cies, & ſaluator non eſt præter me. 5. Ego cognoui te in deſerto, in terra ſoli-
tudinis. 6. Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt: & leuauerunt cor
ſuum, & obliti ſunt mei. 7. Et ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſy-
riorum. 8. Occurram eis quaſi vrſa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris
eorum: & conſumam eos ibi quaſi leo, beſtia agri ſcindet eos. 9. Perditio tua Iſ-
raël: tantummodò in me auxilium tuum. 10. Vbi eſt rex tuus; maximè nunc
ſaluet te in omnibus vrbibus tuis, & iudices tui, de quibus dixiſti: Da mihi regem,
& principes. 11. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione
mea 12. Colligata eſt iniquitas Ephraim, abſconditum peccatum eius. 13. Do-
lores parturientis venient ei: ipſe filius non ſapiens: nunc enim non ſtabit in con-
tritione filiorum. 14. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero
mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne: conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis.
15. Quia ipſe inter fratres diuidet: adducet vrentem ventum Dominus de deſerto
aſcendentem: & ſiccabit venas eius, & deſolabit fontem eius, & ipſe diripiet theſau-
rum omnis vaſis deſiderabilis.

COMMENTARII.

1. *Pergit idololatræ populo prædicere excidium.*

VERS. 1. *Loquente Ephraim horror inuaſit Iſrael, &c.* Cum Ieroboam de Tribu Beniamin nouam vellet religionem inducere, ad impiam illam, & inſperatam vocem cohorruit Iſraël. Iuſtè quidem. * Nihil enim ſic fidelium animos debet turbatione afficere, quam cuiuſlibet verbi prolatio, quod videatur fidei ſacræ puritati contradicere.] At vbi obſecutus Regis voluntati, pro Deo voluit aſſumere Baal, ſcilicet peregrinos deos, deſtinatus eſt exilio, ferro, & tam externarum, quam vicinarum Gentium ludibrio. * Cur obſecutus fuit regiæ voluntati populus, quem ſola auditio illa impia horrore affecit? Certè quia iniquum Principis exemplum tandem ſubditos ad eandem impietatem adducit.] At Ieroboamus ſimul atque coli iuſſit idola mortuus eſt, non ſolùm morte ſpirituali. (* Peccatum enim mortem eſſe quis dubitet?) ſed & corporali, exciſa tota eius domo & ſtirpe regia 3. *Reg.* 15. 29. & ciuili etiam morte, nullo deinceps loco habitus, ſed vilis, infamis, ab omnibus reiectus. * Sic punit Deus Reges veræ fidei oſſores.]

Fideles afficere debet turbatione quidquid fidei puritati contradicere videatur.

Prauũ Principis exemplum ſubditos ad eandem adducit impietatem.

Peccatum mors.

Reges fidei oſſores dirè puniuntur.

R.P. Ant. de Eſc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. I.

Verſ. 2. 3. Et nunc addiderunt ad peccandum, &c. Etiam nunc idem peccatum idololatriæ repetunt, & adaugent. Conflarunt enim ex argento ſimulacrum, pro vt cuique viſum eſt, quod totam nihil amplius habuit, quàm quod ab artifice recepit. *His ipſi dicunt: Immolate homines, vitulos adorantes.* Quodque ſceleratiſſimum eſt edicunt præconis voce: O vos, qui vitulos aureos adoratum venitis, immolate iis non ſolas oues vel boues (victimæ iſtæ nimis vulgares ſunt) ſed etiam homines vitulis immolate. Gentilium exemplo. *Idcircò erunt ſicut nubes matutina, &c.* Idcirco dabunt mihi celerrimè grauiſſimas pœnas, Abſumentur namque ab Aſſyriis, ſicut à ſole nubes, vel ros matutinus abſumitur: & puluis, vel fumus turbine diſſipatur. * Meritò tam dirè torquentur illi, qui non ſolùm ſe iniquos oſtendunt, ſed *dicunt*, id eſt, alios curant ad eandem allicere iniquitatem.]

Dirè à Deo torquentur peccatores, qui alios ad eandem iniquitatem curant allicere.

Verſ. 4. 5. 6. Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Ægypti, &c. Ego verò facultatem habeo, vt poſſim: & pietatem, vt velim ab omni te periculo adſtruere incolumem. Quod facilè iam inde potuiſti dignoſcere, ex quo de dura Ægypti ſeruitute iam olim abſtraxi. Et quamcumque in partem ſtudium, cogitationemque conuertas, nullum præter me, qui te ſaluare poſſit, Numen inuenies. *Ego cognoui te in de-*

 ſerto

ferto, in terra solitudinis. In solitudine, vbi tot sese dederunt tibi vitæ discrimina, te sic fouendum suscepi, non solùm, à morte eripuerim sed etiam ad delicias vsque indulgenter, affatimque aluerim. *Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, &c.* Ad satietatem vsque illis exundauit annona, seu familiare pabulum. Et quo magis ex eo pinguea, eo fuére insolentius elati, & à me longius abiere. * Maximæ peruersitatis est documentum, cum beneficiorum multiplicatio, quæ fugientem peccatorem deberet ad Deum adducere, ad celesiorem fugam impellit: & ansam ex eis ad liberius delinquendum arripere.]

Magna iniquitas est, ex beneficiis ansã ad liberius peccandum arripere.

Vers. 7. 8. Et ego ero eis quasi leana, sicut pardus in via Assyriorum Alia nunc meditari me cogunt. Haud me iam munificum sicut anteà, ac mitem exibebo, sed durum fidei violatæ vltorem. Nam cum ses illis erit cum Assyriis sicut leana, & pardus hianti rictu, & extortis ad lacerandum vnguibus occurram. *Occurram eis quasi vrsa raptis catulis, &c.* Occurram item velut vrsa furens, cum raptos videt catulos, quos tanto labore animauit, & finxit: & illorum dilacerabo, effundamque præcordia. Quemadmodum fera prædam dilacerat & euiscerat. Horribile malum est ingratitudo, quæ immensam Dei pietatem, diram vertit in feram.]

Ingratitudo pietatem Dei in feram cõuertit.

Vers. 9. 10. Perditio tua Israël, &c. Hanc perditionem, cladem hanc ô Israël non sæuitiæ meæ sed tuis sceleribus adscribe. Nam ego non aliud opto, aut conor, quam tibi auxiliari, te tutari. Et præter me nullum toto orbe reperies, qui tibi auxilio esse vel possit, vel velit. *Vbi est Rex tuus? maximè nunc saluet te in omnibus Vrbibus suis, &c.* Vbinam est nunc Rex tuus, cum maximè illius auxilio indiges? Vrbes custodiat, te eripiat à clade. Vbinam Iudices illi tui? quomodo ad succurrendum tibi non accurrunt? Vana quidem est omnis spes auxilij aduersus Assyrios etiam à Rege tuo, quem tamen tanta contentione tibi dari à Samuele postulasti: 1. *Reg* 8. 5.

Vers. 11. 12. 13. Dabo tibi Regem in furore meo, &c. Etiam nunc vltimum Regem Osee dabo non tam ex amore, quam ex ira mea depromptum; qui non sit tibi auxilio, sed exitio: & mox eum de medio auferam vna cum toto Regno suo, Sic exigentibus. Sic me cogentibus sceleribus tuis. Si propter Israëlia scelera Deus ei Regem Osee noxium præposuit, quare mox eum de medio tulit, & non eius vitam produxit, vt diutiua Israëlis crimina contunderentur? * An quia plerumque post malum Principem alius peior exurgit?] * An quia, mortuo Rege licet noxio, gubernatoribus segi Imperium, grauius est

Plerumque prauo Principe mortuo, alius nequior exurgit.

subditorum incommodum?] *Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum eius.* Nunc iucundè degere Israël videtur, dum adhuc peccatum manet occultum & impunitum, sicut fœtus, qui cum voluptate concipitur, nihilque affert, aut parum molestiæ, dum in vtero tegitur, & absconditur. *Dolores parturientis venient ei, &c.* Quemadmodùm conceptionis voluptatem grauissimus sequitur in puerperio dolor: sic pro iucũditate modi difficilem miser populus ac diuturnum dolorem subibit. Nec tamèn vel sic resipiscet filius vere insipiens, qui cum si vellet, posset stare, seu in priori statu persistere: mauult iam in terram prosterni, pedibus Assyriorum conculcari, & vna cum omibus filiis conteri.

Graue incõmodum est Reipublicæ, per gubernatores regi.

Vers. 14. 15. De manu mortis liberabo eos, &c. 2.
Nolo tamèn spem salutis omnino à meis antiquis clientibus adimere: de potestate mortis, seu inferni eos eripiam. Primo per Cyrum, qui captiuos, & morti, ac sepulchro deuotos Israëlitas vnà cum Iudæis pristinæ libertati quasi vitæ nouæ restituet. Secundò ac potius per Christum Cyriantitypum, qui merito passionis ac mortis suæ in resurrectione tùm sua, tum generali omnium hominum mortis & inferni destruet imperium. Tunc igitur, ô mors, tuo te pugione confodiam, quandò ipse mortuus resurrexero. pignusque resurrectionis aliorum certum ostendero: & quando in fine sæculorum, qui iam fuerint in tabem, puluerémque redacti, ad vitam excitauero. Sed redeo (Prophetę sunt verba) ad interrupta, ad populi nempe plagam, à qua modicè declinarat oratio. Tam video grauem esse plagam, ô Israël, quæ sibi iam iam imminet, vt nihil omninò aspiciam, quo consolari, aut leuare dolorem meum valeam. *Quia ipse inter fratres diuidet, &c.* Hanc plagam ideo Israël excipiet, quia à Templo & & antiqua religione discessit, seque ipsum à duabus, sibique cognatis Tribubus diuisit. * Diuisio enim seu discordia inter fratres, quos charitatis vincula colligabat, nunquam non exitialis existit.] Hanc igitur ob causam Deus immittet Assyriorum exercitum, qui decem Tribuum Israel populabitur, ac deformabit fines, omnesque opes, ac ornamenta diripiet, non aliter quam ventus calidus ac pestilens, qui à deserto perflat, fontes exhaurit, atque omnes aquarum exsiccat scatebras. * Illud recole: *Quia ipse inter fratres diuidet.* Quisnam hic asseritur Israelitas à Iudæis, decem Tribus à duobus diuisurus? *Ipse diabolus* Patres exponunt. Sicut enim Deus fratrum amat vnionem, sic dæmon diuisionem diligit. Nec enim ostium vt ad nocendum communitati irrumpat, inuenit, nisi quando, rupto fraternæ charitatis muro, rima patescit.]

Liberationem per Christum futuram aliquando promittit.

Diuisio inter fratres exitialis est.

Diabolus diligit fratrum diuisionem.

CAPVT

CAPVT XIV.

Samariæ duci idololatriæ totius Iſraëlis excidium prædicit. Omnes ad pœnitentiam hortatur, quibus felicitatem omnem per Chriſtum maximè, promittit.

1. PEREAT Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit
Deum ſuum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, &
fœtæ eius diſcindantur. 2. Conuertere Iſraël ad Domi-
num Deum tuum: quoniam corruiſti in iniquitate tua.
3. Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad Dominum:
& dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum: & red-
demus vitulos labiorum noſtrorum. 4. Aſſur non ſalua-
bit nos, ſuper equum non aſcendemus, nec dicemus vltrà: Dij noſtri opera
manuum noſtrarum: quia eius, qui in te eſt, miſereberis pupilli. 5. Sanabo con-
tritiones eorum, diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis. 6. Ero
quaſi ros, Iſraël germinabit ſicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani. 7. Ibunt
rami eius, & erit quaſi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani. 8. Conuer-
tentur ſedentes in vmbra eius: viuent tritico, & germinabunt quaſi vinea: memo-
riale eius ſicut vinum Libani. 6. Ephraim quid mihi vltrà idola? ego exaudiam, &
dirigam eum ego vt abietem virentem: ex me fructus tuus inuentus eſt. 10. Quis
ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia rectæ viæ Domini, & iuſti am-
bulabunt in eis, præuaricatores verò corruent in eis.

COMMENTARII.

1. *Samaria, quæ dux fuit idololatriæ Iſraelis, excidium decernitur.*

VERS. 1. *Pereat Samaria, &c.* LXX. *Peribit Samaria.* Prophetarum enim more optatiuum pro ſubiunctiuo ſumit. Samaria ſedes regia Regum Iſrael, quæ reliquis Vrbibus decem Tribuum dux fuit, & auctor idololatriæ: dux etiam erit in pœna: prima ab Aſſyriis obſidebitur, prima capietur, prima afficietur excidio. * Auctores enim criminum præproperè, & diriter à Domino puniuntur.] Abſynthium populum ad idola ducendo porrexit? Pereat igitur. Peribunt viri adultæ iam ætate gladio, ad ſaxa paruuli allidentur, diſciſſo prægnantium vtero, tam ipſæ matres, quam immaturi fœtus in ipſarum viſceribus extinguentur.

Auctores criminis maturè præpropere, ac diriter à Deo puniuntur.

2. *Ad pœnitentiam Iſraelem hortatur.*

Verſ. 2. 3. Conuertere Iſraël ad Dominum Deum tuum, &c. Si autem ô Iſraelitarum regia ſedes horribile ſupplicium expetis declinare, abiice religionem impiam, totamque ad Deum verte. Hæc enim tibi infortunia impendent, quia à Domino, delinquendo, receſſiſti. *Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad Dominum, &c.* Reuertere ergo ad Dominum, & verba tecum aſſume viro digna pœnitente, & dic ad Dominum: Obſecro, Domine, ab omni me delictorum labe purifica, vt bonum tibi ſit, & gratum ſacrificium deinceps tuum immolare meditor ad obſequium, Reddam enim tibi pro beneficiis fructus labiorum meorum, gratiarum ſcilicet actiones, quæ tibi non erunt minus acceptabiles, quam immaculati vituli, qui tibi ritu legitimo ad aram immolantur. * Illud obſerua. *Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad Dominum.* Verba nempe deprecatoria. Præambula enim oratio maximè confert ad veram animi contritionem eliciendam.]

Ad veram pœnitentiam eliciendam valde confert præambula oratio.

Verſ. 4. Aſſur non ſaluabit nos, &c. Meliore ô Domine, iam mente deteſtor ſuperiora conſilia, quæ tibi diſplicuiſſe iam noſco. Quare fateor, neque ab Aſſyriis, neque ab alio quouis militari inſtructu poſſe ſalutem expectari. Profiteor deinde, in ſaxo, & ligno, quæ manus meæ in idola efformarunt, nihil eſſe Numinis: neque illa deinceps Deum, aut ſeruatorem meum ſalutabo. Tu enim verè Deus, & ſeruatores, qui populi tui iam quaſi pupilli ab omni auxilio deſtituti, ipſa cogente naturæ bonitate, miſereberis.

3. *Pœnitentibus augusta bona promittit.*

Verſ. 5. 6. Sanabo contritiones eorum, &c. Ad hanc pœnitentis animi vocem, ſic reſpondit Deus: Quidquid detrimenti ab hoſtibus paſſus eſt Iſraël, ego reficiam: & quos auerſos odio proſequebar, conuerſos iam à ſeipſis ego quoque à furore meo conuerſus *ſpontaneè* diligam, gratuitò ſcilicet, ſine ipſorum meritis de condigno, ex mera beneuolentia. Hebr. eſt, נדבה *nedaua*, id eſt, animo liberali, magnifico, regio. * Hinc veræ pœnitentiæ vim maximam annota, quæ Deum tam auerſus potuit tam propitium temporis momento reddere.] *Ero quaſi ros, Iſrael germinabit ſicut lilium, &c.* Quemadmodùm cæleſtis imber largiter irrorans languida & emortua gramina recreat, eiſque nitorem, rediuiua radice, reſtituit: ſic ego ero quaſi ros Iſraeli, quo adeò pulchre germinabit, vt cum lilio poſſit de pulchritudine, ac odoris ſuauitate decertare: nec minus creſcet, quam illæ ſpecioſæ plantæ, quæ nutriuntur in Libano.

Maxima pœnitentiæ vis ad Deum placandum.

Vers. 7. 8. *Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani.* Hæc radix firma quidem propagines ſuas latè quoquouerſus exporriget, eritque glorioſa quaſi oliua nouellis circumfuſa ramis, & ſicut arbores Libani, quæ thure ſtillant, odoratæ. Signatur, (vt ex Chaldæo didici) multiplicandos Iſraelis filios, & virtutibus, & animis, & opibus largiter à Deo eſſe donandos. * En amaræ radicis pœnitentiæ quam ſuauia, quam pulchra ſunt germina.] *Conuertentur ſedentes in vmbra eius, &c.* E captiuitate Iſraelitæ reuertentur in patriam, vbi felices degent ſub vmbra, ſeu tutela Eccleſiæ remigrantes è poteſtate diaboli in filiorum Dei libertatem. *Viuent*, & abundabunt *tritico*, ſeu annona tum corporali, tùm ſpirituali verbi Dei, & ſacramentorum, & præ omnibus Euchariſtiæ. * Quo ſacerrimo tritico verè viuent. *Quia qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*] Memoria autem, ſiue commemoratio Iſraëlis omnibus gratiſſima, accidet, ac ſuauiſſima, ſicut merum è monte Libani collectum, quod ex ſoli fœcunditate, & radiorum ſolis refractione nobiliſſimum iſtic etiamnum exoritur, auctore Brochardo, & aliis.

Amaræ radicis pœnitentiæ dulcia germina.

Sumens Euchariſtiam, verè *tritico viuet.*

Vers. 9. 10. *Ephraim quid mihi vltra idola, &c.* O Iſraël, quid mihi vltrà iungis, & obiectas idola, res vanas, vmbraticas, & nihili? Ego ſum ſolus, qui exaudiam rogatus: Iſraëlem: ego qui eum ad optatam metam rectà deducam, & in altum eueham vt abietem, quæ ſemper viret. (hæc quidem in celſiſſimam altitudinem filo recto, ac penè ſine nodo aſcendit.) Nec ſolummodo ſola trunci altitudine, ac frondium amœnitate præcelles, vt abies: inſuper etiam ſuauiſſimus fructibus vt vitis, & oliua abundabis. *Quis Sapiens, & intelliget iſta, &c.* O vtinam aliquis ita ſit Sapiens, vt calleat hæc, quæ à me per Prophetam ſunt Iſraëli enunciata: & ita intelligens, vt ea non ignoret. Nempe viam Domini viam eſſe rectam, per quam iuſti inambulant, & conſequuntur vitam, & à qua ſi præuaricator aberrauerit, qui illam nouit, & contempſit, in exitium rapietur.

LIBER

LIBER SECVNDVS. COMMENTARII LITERALES, ET Morales.

IOEL, AMOS.

PROLVSIO.

Ioel Descensus Dei sonat Hebtæis. *Amos* autem *Populus auulsus* à Deo interpretatur. Si verò vnam & alteram nominum significationem coniunctim recolo, non possum non ad Deiparam mentem adducere. Dei enim descensum ad Virginis vterum contemplor, vt nos populus quidem à Deo auulsus ad Deum feliciter per Deiparam reuocemur.

Dei ad Mariam Descensus fuit noster per eam ascensus ad Deũ.

IOEL.

CAPVT PRIMVM.

Per varias Chaldæorum irruptiones Iudæam atterendam prædicit. Ad pænitentiam populum adhortatur.

1. VERBVM Domini, quod factum est ad Ioel filium Pha-
tuel. 2. Audite hoc senes, & auribus percipite omnes ha-
bitatores terræ: si factum est istud in diebus vestris, aut in
diebus patrum vestrotum? 3. Super hoc filiis vestris nar-
rate, & filij vestri filiis suis, & filij eorum generationi alte-
ræ. 4. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum lo-
custæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo.
5. Et expergiscimini ebrij, & flete, & vlulare omnes qui bibitis vinum in dulce-
dine: quoniam periit ab ore vestro. 6. Gens enim ascendit super terram meam,
fortis & innumerabilis: dentes eius vt dentes leonis: & molares eius vt catuli leo-
nis. 7. Posuit vineam meam in desertum, & ficum meam decorticauit: nudans
spoliauit eam, & proiecit: albi facti sunt rami eius. 8. Plange quasi virgo accin-
cta sacco super virum pubertatis suæ. 9. Periit sacrificium & libatio de do-
mo Domini: luxerunt sacerdotes ministri Domini. 10. Depopulata est regio,
luxit humus: quoniam deuastatum est triticum, confusum est vinum, elanguit
oleum. 11. Confusi sunt agricolæ, vlulauerunt vinitores super frumento, &
hordeo, quia periit messis agri. 12. Vinea confusa est, & ficus elanguit: malo-
granatum

granatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt: quia confusum est gaudium à filiis hominum. 13. Accingite vos, & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris: ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei: quoniam interiit de domo Dei vestri sacrificium & libatio. 14. Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum Dei vestri: & clamate ad Dominum. 15. A a a, diei, quia propè est dies Domini, & quasi vastitas à potente veniet. 16. Num quid non coram oculis vestris alimenta perierunt de domo Dei nostri, lætitia & exultatio? 17. Computruerunt iumenta in stercore suo, demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ: quoniam confusum est triticum. 18. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? Quia non est pascua e's: sed & greges pecorum disperierunt. 19. Ad te Domine clamabo: quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. 20. Sed & bestiæ agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te: quoniam exsiccati sunt fontes aquarum, & ignis deuorauit speciosa deserti.

COMMENTARII.

1. *Iudaeam per varias Chaldaeorum irruptiones atterendam praedicit.*

ERS. 1.2.3. *Verbum Domini, quod factum est ad Ioel filium Phatuel.* Hoc est verbum, seu vaticinium, quod Ioel Phatuelis filius à Domino accepit. *Audite hoc senes.* O viri ætate graues, adeste huc animis, & audite: aures simul attigite quotquot terram à Deo promissam habitatis, & videte, n m vestra, patrumque memoria simile aliquid aliquando contigerit? *Super hoc filiis vestris narrate, &c.* Hac igitur de re filios vestros monete, vt idem illi nepotibus, & tertiæ posteà generationi nepotes impertiant. * Innuitur hic obligatio parentum instruendi filios de rebus ad legis custodiam attinentibus cœlestes exprimendo minas, quæ transgressoribus indicuntur.]

Tenentur parentes, filios instruere circa legis obseruationem.

Vers. 4. Residuum erucæ comedit locusta, &c. In fines vestros ingruent Chaldæi, qui variis irruptionibus rem Iudaicam penitus diripient, quodque prius prædabundi reliquere, id postea totum secum abducent, non secus atque in agris haud rarò contingit. Nam quæ ærugo non tetigit locusta deuorat: & si quid fuerit à locusta reliquum, bruchus absumit, ac demum illa, queis bruchus, ac aliæ agri pestes pepercerunt, rubigo exurit. Porrò eruca, quæ leuiter fruteta arrodit, Pharao Nechao Rex Ægypti est, qui occiso Iosia Rege Iuda, filium eius Ioachaz captiuum abduxit in Ægyptum, & tributum Iudæis indixit. Locusta *vstulans*, seu exurens fuit Nabuchodonosor Rex Babylonis, qui primo Regni sui anno, & tertio Regni Ioakimi, Regem, & Regnum Iudæorum sibi subiecit. Bruchus locustæ pullus, seu primus partus designat Chaldaicos exercitus, Syriacos, Moabiticos, & Ammoniticos, quos Nabuchodonosor anno octauo Regni sui, id est, anno vndecimo Ioakimi effudit in Iudæam, qui Ioakimum occiderunt, & filium eius Ioachin, seu Iechoniam Babylonem cum vasis Templi, & præcipua Iudæorum nobilitate deuexere. Brucho denique superuenit Rubigo (Hebr. *chasil*, id est, *perditor* agrorum.) Qua designatur vltima Nabuchodononosoris aduersus Iudæos expeditio anno vndecimo Sedeciæ, qua & Templum, & Vrbs regia excisa, & populus vel occisus, vel cum Rege suo fuit Babylonem auectus.

Vers. 5.6. Expergiscimini ebrij, & flete, &c. O viri opulenti, qui solummodo indulgendo ventri natiesse videmini, grauem istum soporem excutite, qui à mente vos eripit. Flete quibus à vino familiaris est voluptas, ea enim vobis adeò angusta tempora impendent, vt neque vobis summis etiam labiis merum libare liceat. * Plerumque enim deliciarum, ac diuitiarum redundantiam penuria sequitur.] *Gens enim ascendit super terram meam fortis, & innumerabilis, &c.* Terram, quam à me accepistis, quam primum gens numero infinita, fortitudine præstans inuadet: quæ dentes habet ad lacerandum acutos, & duros instar leonum. Leoninorum dentium symbolo hostilis exercitus crudelitatem exprimit.

Deliciarum, ac diuitiarum redundantiam penuria sequitur.

Vers. 7.8. Posuit vineam meam in desertum, &c. Hæc gens vti bruchus & locusta noxia, & vti leo truculenta populum meum, quem non minus accuratè ac sedulò, quàm vineam, quam ficum ante excolui: ita dissipauit, vt in Syluam redegerit vineam, & tabem ficui intulerit, detracto cortice, & omni tam ornamento, & tegumento spoliatam abiecit, & rami iam sine virore, ac succo incanuerunt. En miseræ Reipublicæ desolationem. *Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ.* O Iuda, quam mox vineam vocitaui, ac ficum, plange nuptiali cultu abiecto, & asperum indue tegumentum: qualem assumeret sponsa viduata coniuge cui adhuc virgo, & in ætate puerili nupsit.

Vers. 9.10. Perijt sacrificium, & libatio de domo Domini, &c. Iam instituendi à te planctus causas recenseo. Prima est, quia Chaldæorum impietas omne sacrificium, ac libamen à Templo remouebit. Vastaui enim oliueta, vineas, & segetes: quare non erit, vnde ex more libamenta fiant. Pecudes, & armenta aut occidet, aut abstrahet: neque erit, vnde sumantur victimæ. Lugebunt Sacerdotes, quia neque ad sacrificia facultas aderit, neque ipsis sacrorum ministeria ad domesticos sumptus necessaria subsidia suggerent. * Prima, seu præcipua planè est Regni calamitas, quando ob penuriam, quam nimia Regum tributorum causat exactio sacri cultus decens aufertur ornatus.] Imò quando Sacerdotalis status meritò queritur, quod deseruiens altari cogatur rei tributariæ seruire: vnde non habet, quomodò ex altario valeat victitare.] *Depopulata est regio, &c.* Alter fletus est causa: quod regio vastabitur, terræ

Præcipua Regni calamitas est, quando ex nimia tributaria exactione cultus sacer minuitur.

Et quando Sacerdotalis status luget, qui non habet annonam.

terræ facies fœdè admodum deformata erit, sic aut cæli siti, aut ab hostili furore inclementer accepta, vt nullus ex illa frumenti, vini, aut olei possit prouentus sperari.

Vers. 11 12. *Confusi sunt agricolæ, &c.* Agricolæ autem animi sui dolorem graui gemitu prodidere: cum rei vinatiæ, ac frumentariæ inutiliter molestissimam operam impendunt. *Vinea confusa est, & ficus elanguit, &c.* Omne arborum genus, quæ gignuntur, in agris exaruit: atque adeo ab hominibus omnis est materies exultandi sublata.

Vers. 13. 14. *Accingite vos, & plangite Sacerdotes, &c.* O Sacerdotes vestem vobis cilicinam accingite. Ingredimini Templum, & ibi pro molli lectulo saccum, cineremque substernite: quoniam nullum erit amplius in domo Domini sacrificium, nulla libatio. *Sanctificate ieiunium*, Ieiunium sanctum, quo Deus placari assolet decernite: ad Templum cœtus hominum, maximè eos, qui propter ætatem ac consilium prudentia pollent, aduocate: omnibus denique promissæ terræ incolis hoc ipsum indicate: & cuncti eodem studio, & quasi vno ore ad Dominum clamores profundite. * Communitatis enim preces ad Deum placandum auolant fortiores.] * Et quidem ex ieiunio validiorem imbibunt efficaciam. Id.ò præmisit: *sanctificate ieiunium*] Illud expende: *Congregate senes, omnes habitatores terræ in domum Dei vestri.* Certè vt omnes ciues ad ieiunij, precumque exercitationem adducantur, senes præcedunt. Eorum enim exemplo præeunte facilius reliqui alliciuntur pietatis ad opera.]

Communitatis preces validiores ad Deum placandum.

Oratio ex ieiunio validiorem trahit efficaciam.

Pietate senum præeuntе, faciliùs reliqui ciues ad pietatis opera alliciuntur.

Vers. 15. *A a a, diei, quia propè est dies Domini, & quasi vastitas à potente veniet.* Sic inquam clamate: *Aaa, diei.* LXX. *Hei mihi, hei mihi in diem*, quo scilicet Ierosolyma, totaque Iudæa à Chaldæis vastabitur! Dies Domini instat: imminet tempus vindictæ cælestis per Chaldæos potentissimos exercendæ.

Vers. 16. 17. *Nunquid non coram oculis vestris alimenta perierunt de domo Dei nostri, lætitia, & exultatio?* En quomodo spectantibus, à dolentibus vobis, alimenta tùm à pluuiæ defectu, tùm ab hoste calcata, ac direpta omninò periere: vnde neque fuerunt victimæ quæ ritè in Templo litarentur, neque libationes, quæ ex terræ prouentibus solitæ offerri: atque ideò omnis est à domo Domini sublata lætitia.
* O tempora lacrymabilia planè, quando non iam à Chaldæis impiis, sed à Christicolis pietatis prætexto alimenta à Templis, id est, ab Ecclesiæ ministris abstrahuntur: vnde & Sacerdotes fame cruciantur, & minus decenter exornantur altaria!] *Computruerunt iumenta in stercore suo, &c.* Non modò homines, sed & iumenta hæc clades euertet. Hæc enim ob vicinum hostem pascuis exclusa cogentur in stabulis computrescere, deficiente non solùm gramine, sed & fœno. Ab eodem hoste scissæ sunt apothecæ, in quibus annona recondebatur. Hostili incursione conculcatis messibus *confusum est*, seu erubuit triticum, videns se non respondere agricolarum votis, & laboribus.

Infelix tempus, quando pietatis prætextu Ecclesiæ alimenta deficiunt.

Vers. 18. *Quid ingemuit animal, &c.* Quid commeruere irrationalia animantia, vt tam grauia patiantur incommoda, Ingemuere enim mutæ bestiæ, quæ labori, atque operi natæ sunt ad hominum subsidium, valarunt ouium greges, mugierunt armenta, quia omnibus pabula periere. * Hæc quidem mala irrationali creaturæ hominum attulere piacula. Animantes enim cuncti hominis in familia annumerantur, & hero delinquente, sæpe familia tota incommodis diuexatur.]

Sæpè ob heri peccata tota familia vexatur incõmodis.

Vers. 19. 20. *Ad te Domine, clamabo, &c.* Ad te igitur ô Domine clamores dirigam, à quo vno sperari potest, ac præstari salus. Sic deficiente pluuia, campus exaruit: Sic quæ in deserto speciosa videbantur, emarcuere: Sic regionis totius arbores deformatæ obiiciuntur, ac si flamma omnia peruasset, atque absumpsisset. *Sed & bestiæ agri, quasi area sitiens imbrem, &c.* Bestiæ agris assuetæ viridibus, nunc in stabulis vacuis fame, ac siti enectæ suspiciunt ad te, ô Deus, & suo balatu, mugitu, rugitu vociferantur, & opem tuam clamant, quemadmodùm sicca imbrem inclamat area. Fontes enim præcisis venis, vel interruptis, & auersis riuis exsiccati ipsi sunt ab hoste, & omnes speciosæ villæ, horti, pomaria, arbores, segetes, & quidquid ruri erat pulchrum, igni absumpta fuére. * Agnatus enim peccato effectus est omnium rerum desolatio.]

Agnatus peccati effectus omnium rerum desolatio.

CAPVT II.

Fatalis diei excidij Ierosolymæ & sub huius typo excidij vniuersi, & extremi iudicij horrorem describere pergit. Pœnitentibus Salutem per Cyrum, & multò magis per Christum Dominum promittit.

1. CANITE tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: Quia venit dies Domini, quia propè est.
2. dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi manè expansum super montes populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsque in annos generationis & generationis.
3. Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma: quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti, ne-

que est qui effugiat eum. 4. Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: & quasi equites sic current. 5. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. 6. A facie eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam. 7. Sicut fortes current: quasi viri bellatores ascendent murum: viri in viis suis gradientur, & non declinabunt à semitis suis. 8. Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabunt: sed & per fenestras cadent, & non demolientur. 9. Vrbem ingredientur, in muro current: domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur. 10. A facie eius contremuit terra, moti sunt cæli: sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. 11. Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia verbum eius: magnus enim dies Domini, & terribilis valdè: & quis sustinebit eum? 12. Nunc ergo dicit Dominus: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu. 13. Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum: quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. 14. Quis scit si conuertatur, & ignoscat, & relinquat post se benedictionem, sacrificium & libamen Domino Deo vestro? 15. Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, vocate cœtum, 16. congregate populum, sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, congregate paruulos, & sugentes vbera: egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. 17 Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri Domini, & dicent: Parce Domine, parce populo tuo: & ne des hereditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. quare dicunt in populis: Vbi est Deus eorum? 18. Zelatus est Dominus terram suam, & pepercit populo suo: 19. Et respondit Dominus, & dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis frumentum, & vinum, & oleum, & replebimini eis: & non dabo vos vltrà opprobrium in Gentibus. 20. Et eum, qui ab Aquilone est, procul faciam à vobis: & expellam eum in terram inuiam & desertam: & faciem eius contra mare Orientale, & extremum eius ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbè egit. 21. Noli timere terra, exulta & lætare: quoniam magnificauit Dominus vt faceret. 22. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederunt virtutem suam. 23. Et filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum, sicut in principio. 24. Et implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. 25. Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus, & rubigo, & eruca: fortitudo mea magna, quam misi in vos. 26. Et comedetis vescentes, & saturabimini: & laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum: & non confundetur populus meus in sempiternum. 27. Et scitis quia in medio Israël ego sum: & ego Dominus Deus vester, & non est amplius: & non confundetur populus meus in æternum: 28. Et erit post hæc: Effundam spiritum meum super omnem carnem: & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. 29. Sed & super seruos, & ancillas in diebus illis effundam spiritum meum. 30. Et dabo prodigia in cælo, & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. 31. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem: antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. 32. Et erit: omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit Dominus, & in residuis, quos Dominus vocauerit.

COMMENTARII.

I. *Ierosolyma excidium pingit describere, & sub eius typo extremi iudicij horrorem.*

ERS. 1.2. *Canite tuba in Sion, &c.* Classicum canite triste & horrisonum, quale assolet cani hoste appropinquante: ideo omnes Iudææ habitatores tremore concutiantur. Ecce enim duce Nabuchodonosore exercitus innumerabilis fortitudine excellens in Iudæam infunditur, sicut auroræ prima lux super montes expanditur. Tanta militum copia nunquam Iudæam inuasit, nec quidem inuadet ad vnam, alteramque, imò ad plures generationes, & sæcula. Puta vsque ad Romanos, qui eius Iudæos diuexabunt.

Vers. 3.4.5.6. Ante faciem eius ignis vorans, &c.

&c. Ignis Chaldæorum insigne, præcedet exercitum: & subsequetur furoris militum horribilis flamma, quæ totam Iudæam, segetibus, arboribus, ædibus, arcibus, Vrbibus, ciuibus nudatam redigat in solitudinem; quæ quidem anteà erat perpulcher voluptatis hortus. *Quasi aspectus equorum, aspectus eorum, &c.* In quolibet hostium Chaldæorum videre te existimabis speciem aliquam & spirantem imaginem equi ad cursum velocis, & ad pugnandum impauidi: qui ea erunt io currendo pernicitate, vt pedites cursum equorum possint adæquare. *Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient, &c.* Eo quidem impetu, ac strepitu ad summa montis Sion ascendet exercitus, quo quadrigæ cum magna equorum incitatione rapiuntur: eo stridore, quo ignis, qui vbi syluas aut stipulas apprehendit, sursum vsque ad montium fastigia progreditur. Ita denique se geret Chaldæorum exercitus, Sicut decet populum, qui strenuus est, & acer, & qui optimè ad præliandum instructus, ad vim, & sanguinem aspirat. *Ad faciem eius cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam.* Dum verò igne, & ferro hostiliter grassatur, siue dum horribili specie, consternatione, ac metu spectantea exanimat, afferret populis dolendi causam. Ex quo illum contrahent colorem, quo nigrescit olla ex familiari fumo, aut ex igne supposito. Sic Isa. 13 8. *Facies combusta vultus eorum* Timor enim sanguinem vndique retrahit ad cor tutandum: vnde extremæ corporis partes velut exangues, & exanimes primo pallescunt: mox metu ingrauescente, nigrescunt, & instantis mortis lurido vestiuntur, vt videre est in iis, qui suffocantur, vel strangulantur.

Vers. 7. 8. Sicut fortes current: quasi viri bellatores ascendent murum, &c. Scandent Vrbium muros Chaldæi velocitate summa, vt fortes decet milites: Sed tamen seruatis perpetuo ordinibus, vt moris est in acie rectè instructa. Viri enim singuli gradientur in viis sibi ab archistratego designatis. * Nec enim victoriæ cedunt fortitudini simpliciter: sed fortitudini præscriptis Ducum obsequenti.] *Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, &c.* Haud se milites inuicem in acie comprimen, nec ordines turbabunt. Tantaque erit eorum agilitas, vt etiamsi è fenestra in subiectum solum dilabantur, noxam non accipiant.

Fortitudini cedit victoria, cum præceptis Ducum obsequitur.

Vers. 9. 10. 11. Vrbem ingredientur, &c. Nullum illos impedimentum morabitur quominus ingrediantur Vrbes, muros supereot, in illisque audacter decurrant, & sicut latrones in domibus opes ad rapinas, sic illi viros ad exorbendum eorum sanguinem exquirent. *A facie eius contremuit terra, &c.* Ab eorum conspectu ea erit in Iudæorum animis perturbatio, ea caligo mentis, vt nihil putent esse tutum, & omnia nutare, ac tremere, & clarissima cœli luminaria splendorem suum aut subtraxisse, aut amisisse videantur. Sunt, qui hæc non hyperbolicè, sed propriè accipiunt, voluntque Deum horrendis procellis, terræ motibus, fulguribus ante exercitum suum, siue appropinquantibus Chaldæis Iudæorum animos perculisse. * Verius alij allegoricè, hæc referunt ad iudicij extremi tempus, cuius hoc Iudææ excidium typum egit. Expende versiculum, & viuam illius *R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. I.* temporis, occasus scilicet vniuersi, & horribilis iudicij aspicies imaginem.]

Extremi iudicij horribilitas.

Vers. 12. 13. Nunc ergo dicit Dominus: Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c. Vt tam 2.
horribilia mala vitare possitis fletu, planctu, ieiunio cordis dolorem indicate. *Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, &c.* Nec satis esse existimetis ad veram, seriamque pœnitentiam vestimenta lacerare; necessum est, vt lacerato corde, peccator a seipso mutetur, spiritus deponat pristinos, ac nouos assumat. Hoc igitur modo vos ad Dominum verè conuertite. Neque est, quod malitiæ consideratio vos in desperationem adducat: plurima enim diuinæ pietatis documenta indicabo. Primum, *misericors* est, Hebraicè, *Commiserans* ex intimis visceribus. Secundum, *patiens*, longanimis, tardus ad vindictam. Tertium, *multa misericordia*, Hebraicè, *multus pietate*, ac bonitate. Quartò, *præstabilis*, id est, præstans, excellens, eminens super malitia. Quasi dicat: Maior, potentior, fortior est omni ira, & cupidine vindictæ; nec sinit se ab ea regi, aut vinci: sed ipse vt Dominus eam vincit, frænat, & regit. * In Hebræo loco illius particulæ, *Præstabilis super malitia* est, *Pœnitens super malum*, id est, super afflictione, & punitione, quam peccatoribus est comminatus. Vnde seria peccatoris pœnitentia facit Deum pœnitere quodammodò de supplicio, quod impœnitenti inferre decreuerat.]

Ad pœnitentiam Iudæos hortatur, eis per Christum salutem promittens.

Pœnitentia nostra de peccato, facit Deum, quasi pœnitere de supplicio inferendo.

Vers. 14. 15. 16. Quis scit, si conuertatur, &c. Fieri etenim potest, (nec quisquam aliud contra valeat asserere) vt si verè conuertamur ad Deum, ipse qui à peccantibus se auersum ostendit, ad nos pœnitentes conuertatur: & quos spoliare statuit ornamentis, & opibus, eosdem ornet, relinquatque liberali manu benedictionem, seu rerum omnium abundantiam, ex quibus fiant sacrificia consueta, & in Dei cultum quotidiana libatio. * Cur solius sacrificij, ac libaminis memoriam fecit, nec addidit, etiam homines necessariis ad victum fore donandos? Crediderim, quia vnicum illud hominum, circa Dei cultum, studium, eum quasi obligat, vt eis necessaria ad temporales vsus profluenter impendat, iuxta illud: *Quærite primum Regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis.*] *Canite tuba in Sion, &c.* Tubarum itaque clangore ex Sion hominum cœtus, eisque edicite, vt ieiunium sanctum, legitimumque constituant. *Congregate populum, sanctificate Ecclesiam, &c.* Segregate, & indicite sanctos conuentus populi iam pœnitentis, & sanctificari, conuocentur ad Deum placandum omnes nullo excepto. Adsint paruuli, vt vagitu ad misericordiam Deum prouocent, vti factum est *Iudith* 4 9 Nec deesse permittite sponsos.* Quia etiam licitis voluptatibus pœnitentiæ tempore nuncium est remittendum.]

Dum homo de cultu Dei vnicè curat, Deus de temporali ipsius abundantia largienda satagit.

Vel à licitis abstine voluptatibus pœnitendæ tempore.

Vers. 17. 18. 19. Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini, &c. Inter vestibulum, siue porticum sitam ad eam partem Templi, quæ *sanctum* dicitur, & altare holocaustorum, quod aderat in Sacerdotum atrio ante ipsum Templum, Sacerdotes Dei ministri lacrymas ac gemitus profundent, clamantes: Parce ô Domine, parce populo, quem tuum speciali modo esse voluisti; neque permittas hæreditatem tuam, id est, populum, de

quo Deut. 32.9. dixiſti. *Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius*, ab alienis, barbariſque nationibus occupari. Quod quod quidem non ſolum nobis, qui à noſtra pellimur poſſeſſione, ſed etiam tibi opprobrio dabitur ab inſultantibus Gentibus: qui impio occinent ore, fidelitatem in te, aut potentiam requiri: cum ſeruare aut nolis, aut non poſſis gentem illam, quam in tuam fidem, atque tutelam recepiſti. *Zelatus eſt Dominus terram ſuam, &c.* Zelo rurſus affectus Dominus & indignatus quod tàm dure populus ab hoſtibus premeretur: & parcet ei, cum ſcilicet Cyrum inflectet, vt eum à Babylone in Iudæam liberum dimittat. Ploranti autem ſacrorum miniſtrorum Senatui per me Ioelem reſpondit. Frumentum, reliquaque vitæ ſubſidia, quæ per erucam, locuſtam, bruchum, & rubiginem abſtuli (*cap.* 1 4.) vobis iam placatus reſtituam.) Hoc factum eſſe putarim, poſtquam reuerſi fuere ex captiuitate Babylonica; tunc enim populus fertiliate ditatus fuit, & bonis auctus.) Nec patiar vos Gentibus amplius eſſe ludibrio.

Verſ. 20. 21. *Et eum, qui ab Aquilone eſt, procul faciam a vobis, &c.* Præterea Nabuchodonoſorem, qui ſuas in veſtros fines copias parat, a vobis auertam, abigamque in terram minus hominum veſtigio frequentem, in mare Orientale, ſeu Galileæ aut Tyberiadis, & ad mare Mediterraneum, quod Iudæis extremum, vel Occidentale eſt. Sic tamen late numeroſas illas copias concidam, vt putredo, ac fœtor, quem ſtrata cadauera exhalabunt, totam regionem, vbi iacebunt inſepulta, fœdè contaminent, quod idoneum erit arrogantis animi ſupplicium. * Et quandò non ſuperbia humiliatione plectitur?] * Iam vides populi Dei hoſtes diro ſupplicio affectos, vtediſcas. Deum quidem ſæpe permittere ſuos flagellari, ſed tandè percutientem virgam fractam igni committi.] *Noli timere terra, &c.* O terra, quam graues à Domino terrores exagitant, metum depone, animoque iam meliore exulta; aderit enim aliquando aureum verè ſæculum, quandò Deus magnificum ſe & liberalem ſuum in populum oſtendet. * *Vt faceret*, ait, nec quid facturus ſit, exponit. Alludit namque ad Meſſiæ aduentum, quod quidem Dei opus omnino eſt ineffabile.

Superbia humiliatione plectitur.

Permittit Deus ſuos flagellari, ſed tandem flagellum igni tradit.

Opus redemptionis eſt omninò ineffabile.

Verſ. 22. 23. *Nolite timere animalia regionis, &c.* Si verè ô populi conuertamini ad Deum, nihil vobis, quod timeris eueniet. Non enim experiemini, quod antè fueram comminatus, ſcilicet omne animal præ fame periturum, & à ſiti terram prorſus exſiccandam. Germinabit namque deſertum, à quo greges opportunum ſuæ naturæ pabulum habebunt: nec hominibus à terræ frugibus commodum deficiet alimentum. Arbores enim abundabunt fructibus, ficus, & vineæ quidquid à ſua natura virtutis retinent, terræ ac imbrium cœleſtium ope ad vſum hominum abundè parturient. *Et filij Sion exultate, &c.* Specialiſſimam ô Iudæi, exultandi in Domino cauſam habetis, quia fixo ſuo decreto dedit iam, dabitq; re ipſa ſuo tempore Doctorem iuſtitiæ, nempe Meſſiam toties per Prophetas nobis promiſſum: qui non verba modo ore proferet, ſed qui interna cordium illuminatione nos deducet ad veram ſanctitatem. Ipſe quidem non ſolùm vel cauſa prima deſcendere faciet matutinum imbrem, qui ſemina recens terræ mandata humectet, & faciat in autumno germinare: & ſerotinum, qui tempore verno ſegetes incraſſet: ſed vt Meſſias ad id à Patre immiſſus copiam frugum ſpiritualium hominibus impertiet. Scio hîc alludi ad Zachariam, Aggæum, Malachiam, aliosque Prophetas, qui poſt captiuitatis Babylonicæ ſolutionem Iudæi dati fuere doctores. Primariò autem de antitypo omnium Doctorum Christo Domino agi communis eſt Patrum ſententia. * Et quidem tàm illuſtris, tàm præclarus hic titulus eſt *Doctor iuſtitiæ* & ſanctitatis, vt per antonomaſiam Chriſto Deo & homini debeatur.] * Vt ediſcant Concionatores, qui ſolummodò ſtudent animarum ſpirituali profectui, Chriſti ſe oſtendere æmulatores.]

Titulus hic: *Doctor iuſtitiæ* propriè Chriſto Domino congruit.

Chriſtū imitatur Concionator, qui ſolū curat docere iuſtitiā auditores.

Verſ. 24. 25. 26. 27. *Et implebuntur areæ frumento, &c.* Areæ frugum aceruis implebuntur vino, & oleo torcularia exundabunt. Sed multo magis Eccleſiæ nouæ ſinus cæleſtium bonorum, maximè frumenti, ac vini Euchariſtici largitas implebit. * In Euchariſtia enim fideles omnium bonorum fruimur redundantia.] *Et reddam vobis annos, &c.* Reddam vobis fructus præteritorū annorum, quos eruca, locuſta, & aliæ agrorum peſtes abſumpſére, ſequentibus annis pluſquam duplices meſſes ac fructus offerentibus. * Hinc colligo, merita, ac virtutes ante per peccatum lethale deperditas per pœnitentiam reuiuiſcere, non ſolùm in altera vita, (vt nonnulli volunt) ſed & in præſenti, & quidem primo pœnitentiæ inſtanti, nec tantum per actus pœnitentiæ prioribus virtutum actibus intenſiores (vti aliqui cenſent) ſed per actus eiuſdem remiſſiores. Lege Suarium *opſc.* 5. d. 2. *ſect.* 3.] Reſtituam, inquam, vobis, quæ abſtulere bruchus, locuſta, rubigo, & eruca, quæ meæ fuerunt fortitudinis inſtrumenta, ad veſtræ ſupplicium iniquitatis. *Et comedetis veſcentes, & ſaturabimini, &c.* Tunc ad ſatietatem vſque oblatis ante cibis veſci licebit: & de more Deum pro tanta bonorum largitate laudabitis, qui vos, ad miraculum vſque tam munifica complexus eſt manu. Neque deinceps populus inopiam, aut aliam ignominiam patietur. * Illa ſine pondere non labantur: *ſaturabimini, & laudabitis nomen Domini.* Laus enim Dei, ſeu actio gratiarum debet eſſe conſequens refectione. Vndè taxantur qui pecudum inſtar, ſatiantur, & ingrati perſiſtunt, haud memores, refectionem illam à Dei manu accepiſſe.] *Et ſcietis, quia in medio Iſrael ego ſum, &c.* Ex tanta rerum affluentia apertè dignoſcetis, me ad antiquum erga vos animum rediſſe, & in medio veſtri conſiſtere. * Nam cum Deus ad pœnitentis animum redit copia bonorum ſtipatus aduenrat.] Credite, quod idola, quibus aliquid ineſſe diuinum exiſtimabatis, vana eſſe figmenta, neque vllum eſſe Deum præter me. Vndè eueniet, vt nulla æternùm ignominia afficiamini.

In Euchariſtia omnium cœleſtiū bonorum redundantia fruimur.

Merita per pœnitentiam reuiuiſcunt.

Gratiarum actio poſt refectionem debetur Deo largitori.

Deus ad pœnitentis animam redit bonis ſtipatus.

Verſ. 28. 29. 30. *Et erit poſt hæc: Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, &c.* Poſt Chriſti Doctoris aduentum prædicationem, mortem, reſurrectionem, aſcenſum effundam magna copia Spiritum meum ſanctum primò viſibiliter in Pentecoſte, deinde inuiſibiliter *ſuper omnes homines* (ſic Arabicus) per Baptiſmum Chriſto incorporatos. Diuino autem hoc Spiritu afflati vigore prophetico è veſtro

ſemine

ſemine ſexum vtrumque implebitur. Prophetabunt enim filij veſtri, ac filiæ: neque tantum ſenes ætate graues, ſed etiam iuuenes per viſiones, ac ſomnia occultarum rerum à Domino illuſtrationes, & intelligentiam accipient. *Sed & ſuper ſeruos meos, &c.* Neque hoc beneficium proprium erit Iudæorum, ſed commune etiam cum populo Gentilium. Spiritum enim meum illis impertiar quocumque fuerint genere prognati, aut quocumque ſexu, aut fortuna notati, qui fidelem mihi ſeruitutem litauerint. A Deo enim nobilitas ſanguinis ſine pietate deſpicitur, virtus verò vel in vili homuncione magni æſtimatur.] *Et dabo prodigia in cœlo, &c.* Pro ſeruis Chriſti ea, quæ retuli præſtabo, pro hoſtibus verò ipſius, id eſt, pro incredulis & impiis, dabo prodigia, ac portenta in aëre, & in terra ad illos terrendos, & à criminibus ablegandos. Cœperunt hæc in paſſione Chriſti: creuerunt in excidio ſolymitano per Titum: ſed perfectè complebuntur ſub mundi finem, ante extremum iudicium, & excidium vniuerſi. Porrò hîc per *ſanguinem* horrendas cædes hominum intelligo: per *ignem* fulgura, cometas, prunaſque ignitas, quas cælum depluet, quo terrena omnia conflagrabunt, & in vaporem, ac fumum euaneſcent.

Apud Deum ſola æſtimatur virtus.

Verſ. 31. 32. Sol conuertetur in tenebras, &c. Quia ante diem extremum horribilem plane impiis iudicandis *erunt ſigna in Sole, & Luna, & ſtellis, &c.* Tunc ſaluabitur omnis, & ſolus, qui Deum coluerit, eique fideliter ſeruierit, in ſpirituali monte Sion, id eſt, in Eccleſia Chriſti, ſicut alibi dicit Dominus (*Iſai. 2. 2.*) Tunc etiam *in reſiduis* erit Saluatio, id eſt, in reliquis Iudæorum poſt Antichriſti extinctionem à Deo vocandis, & ad Chriſtum conuertendis: quod & Apoſtolus ad *Rom. 11. 26.* edocet.

CAPVT III.

Extremum iudicium, reproborum pœnam, electorium præmium deſcribit.

1. QVIA ecce in diebus illis, & in tempore illo, cùm conuerte-
ro captiuitatem Iuda & Ieruſalem: 2. Congregabo omnes
Gentes, & deducam eas in vallem Ioſaphat: & diſceptabo
cum eis ibi ſuper populo meo, & hereditate mea Iſraël, quos
diſperſerunt in nationibus, & terram meam diuiſerunt. 3. Et
ſuper populum meum miſerunt ſortem: & poſuerunt pue-
rum in proſtibulo, & puellam vendiderunt pro vino vt bibe-
rent. 4. Verùm quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæſti-
norum? nunquid vltionem vos reddetis mihi? & ſi vlciſcimini vos contra me, citò
velociter reddam viciſſitudinem vobis ſuper caput veſtrum. 5. Argentum enim
meum & aurum tuliſtis: & deſiderabilia mea & pulcherrima intuliſtis in delubra
veſtra. 6. Et filios Iuda, & filios Ieruſalem vendidiſtis filiis Græcorum; vt longè
faceretis eos de finibus ſuis. 7. Ecce ego ſuſcitabo eos de loco, in quo vendidiſtis
eos: & conuertam retributionem veſtram in caput veſtrum. 8. Et vendam filios
veſtros, & filias veſtras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis genti
longinquæ, quia Dominus locutus eſt. 9. Clamate hoc in gentibus, ſanctificate
bellum; ſuſcitate robuſtos: accedant, aſcendant omnes viri bellatores. 10. Con-
cidite aratra veſtra in gladios, & ligones veſtros in lanceas. Infirmus dicat: Quia
fortis ego ſum. 11. Erumpite, & venite omnes gentes de circuitu, & congrega-
mini: ibi occumbere faciet Dominus robuſtos tuos. 12. Conſurgant, & aſcen-
dant Gentes in vallem Ioſaphat: quia ibi ſedebo vt iudicem omnes gentes in cir-
cuitu. 13. Mittite falces, quoniam maturauit meſſis: venite, & deſcendite, quia
plenum eſt torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata eſt malitia eorum.
14. Pupuli populi in valle conciſionis: quia iuxtà eſt dies Domini in valle con-
ciſionis. 15. Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem
ſuum. 16. Et Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam: &
mouebuntur cæli, & terra: & Dominus ſpes populi ſui, & fortitudo filiorum Iſrael.
17. Et ſcietis quia ego Dominus Deus veſter, habitans in Sion monte ſancto
meo: & erit Ieruſalem ſancta, & alieni non tranſibunt per eam amplius. 18. Et
erit in die illa: ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte: & per omnes
riuos Iuda ibunt aquæ: & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem
ſpinarum. 19. Ægyptus in deſolationem erit, & Idumæa in deſertum perditionis:
pro eo quòd iniquè egerint in filios Iuda, & effuderint ſanguinem innocentem in
terra ſua. 20. Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ieruſalem in generationem &
generationem. 21. Et mundabo ſanguinem eorum, quem non mundaueram: &
Dominus commorabitur in Sion.

COMMENTARII.

1\. *Extremum describit iudicium.*

ERS.1.2. *Quia ecce in diebus illis, & in tempore illo, &c.* Nouissimis mundi tẽporibus: cum captiuitatem Iuda non Babylonicam, sed Babylonica adumbratam longéque crudeliorem sub iugo peccati, & diaboli, cæso iam Antichristo eius putatiuo Iudæorum Messia, conuertero ad fidem, & cultum Christi paucis post annis ad extremum iudicium instituendum: congregabo vndique omnes homines quotquot toto orbe vsque ad illud tempus fuerint: & ad vallem Iosaphat, vallem nempe latam, longam, profundam, quæ est inter Ierosolymam, ac montem Oliueti, quam torrens Cedron perluit. Vbi hortus erat Gethsemani, in quo Christus Dominus orauit, & à Iuda fuit proditus. Vbi Virgo Deipara fuit sepulta, & Topheth, siue gehenna inerat, in qua infantes idolo Moloch cremabantur. * Quàm apposité Mariæ sepulchrum iuxtà gehennam illam collocatum inuisitur; Vt scilicet moneamur iudicandi, Deiparæ intercessione tartareæ gehennæ flammam extingui? Si tamen ad eius protectionem antè illum diem horribilem accedamus.] Vallis hæc Vrbi Ierosolymitanæ propinqua coniacet, suprà cuius verticem Christus Iudex tribunal regium figet, è quo disceptabit, seu iudicio contendet cum omnibus gentibus in subiecta valle Iosaphat, vicinisque circum regionibus in vnum collectis. Haud video in toto orbe, commodiorem locum posse designari, quam illum, in quo Iudex per passionem & mortem suam totius orbis salutem fuit operatus. Vt vbi ipse ab impiis iudicatus, & damnatus, fuit summa ignominia affectus, summo honore ab omnibus excipiatur. * Et vt constet, quàm merita sit impiis damnationis sententia in conspectu tantæ Domini patientis, ac morientis pro ipsis misericordiæ.] Scio, quod nomen Iosaphat Hebraicè idem est ac *Domini iudicium.* Vt Dei miserationem animaduertas, qui ab ipsa vallis constitutione horribili Dei iudicaturi vocabulo impios à peccandi libidine deterreat.] Vel solum enim nomen iudicij Dei deberet nobis frænum iniicere, nè ad illicita progrederemur.]

Deiparæ intercessione ignis gehennæ extinguitur, si ad eam ante iudicium accurramus.

Quàm merita damnatio his, qui post Deum patiẽtem delinquere audent!

Vel nomen iudicij futuri nos debet à delinquendo abstrahere.

Vers.3. Et super populum meum miserunt sortem, &c. Sortitò dispertiunt inter se populum meum & eius bona. Alludit ad sortem, quam misit Aman super Iudæos, ad eligendum mensem, & diem, qui illi essent trucidandi, *Est.3.7.* Prostituere in prostibulo puerum, vt quæstum facerent. Deinum puellam vendidere aliis, à quibus pro commutatione libidinis vinum accepere, vt gulæ indulgere possent. Recenset triplicem scelerum classem, sub quibus alia peccata intellige, de quibus impij in iudicio sunt arguendi. Prima est auaritia, & iniustitia. Secunda est luxuria. Tertia vero gula. * Eligit autem speciatim has scelerum nominatim species, vt innuat vitium auaritiæ, luxuriæ, & gulæ magis esse damnationi obnoxium.] Porrò non solum in genere omnes simul impios Iudex coarguet, sed etiam in specie, & sigillatim compellabit singulas gẽtes, singula Regna, singulas Vrbes, singulas familias, singula capita. Pro exemplo autem subiicit Tyrios, Sidonios, & Philisthæos vicinitate, & sceleribus, apud Iudæos, notissimos.

Vitia auaritiæ, luxuriæ, & gulæ magis tartaro obnoxia.

Vers.4.5.6. Verum quid mihi, & vobis Tyrus & Sidon, &c. Vos ô Tyrij, & Sidonij, quique terminos Palæstinos habitatis, quid cum populo meo, imò quid mecum longo ac pertinaci odio contenditis? An vt in populo meo insultetis mihi? quæ isthæc audacia, atque impudentia est? Quod si id vobis studio est, abire impunitum non patiar, sed vesanum hoc consilium in caput vestrum sine vlla cunctatione conuertam. *Argentum enim meum, & aurum tulistis, &c.* Tulistis aurum & argentum meum, quæ ad altare seruiebant. Et quidquid pretiosum erat & optabile in Templo meo, ad inanium deorum impia delubra, vsusque execrandos inuexistis. *Et filias Iuda, & filios Ierusalem vendidistis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus suis.* Iudæos Solymitanos ciues Gentilibus populis pretio vendidistis: in longissimis nempè finibus, ne qua redeundi in patriam spe leuarentur. * Si difficilis remeandi ad patriam spes meritò exules illos tam diré vulneraret: quàm crudele erit damnatis vulnus, scire, nunquam ad cælestem patriam instituendam eis fore reuersionem!]

Dira erit dãnatis torsura, priuari spe, vnquam ad patriam cœlestem remeandi.

Vers.7.8. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos: & conuertam retributionem vestram in caput vestrum. In alienos fines, & planè quasi mortuos alienæ voluntati seruos alligastis illos: sed ego è seruili statu, quasi è puluere & tumulis eos excitabo: quodque in illos ioiq; cogitastis, id ego vicissim in caput vestrum ex aduerso conuertam. * Quodcumque enim aduersus proximos impiorum studium, quælibet actio iniusta quasi exemplar Deo obiicit, vt similia delicto supplicia decernat.] *Et vendam filios vestros, & filias vestras in manibus filiorum Iuda: & venundabunt eos Sabæis genti longinqua: quia Dominus locutus est.* Vt enim vos Iudæorum, Solymitanorumque filios, ac filias Græcis pretiu in seruitutem addixistis: Sic ego per Iudæos filios ac filias vestras, vendam Sabæis longè dissitis. Neque hisce verbis pondus aberit, quia Dominus est locutus.

Peccator Deo exemplar obiicit in delicto, vt simile ei supplicium decernat.

Vers.9.10.11. Clamate hoc in Gentibus, sanctificate bellum, suscitate robustos: accedant, ascendant, omnes viri bellatores. O igitur Gentes sanctorum populo infensæ, ad iudicium vos tanquam ad certamen præparatæ. Quare omnem militarem apparatum instruite, adiectis militibus bellum legitimo, & religioso more militari sacramento sanctificate. Eos euocate, qui strenui sunt, robusti descendant ad certamina, illi, inquam; qui de militari laude gloriantur. *Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat: Quia fortis ego sum.* Quod in summo periculo repentè irruente hoste, & armis deficientibus, extremum solet adhiberi subsidium, instrumenta ruralia ab bellicos vsus sedulo conuertite: gladium ex vomere, & lanceam ex ligone conflate. Neque infirmus putet eximi se posse ab hac prælianda necessitate: sed potius audaciam simulet, & inesse sibi ad dimicandum vires, inclamet. * Si hic extremi diei instantia innuitur, & iudicium certaminis symbolo signatur: agricolis præualendi in hoc bello spes offertur, dum vomerem & ligonem in bellica instrumenta conuertere monentur. Afflictis

In die iudicij agricolis afflictis hic æterna victoria promittitur.

flictis enim in hoc sæculo in die iudicij victoria promittitur.) *Erumpite, & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos.* Venite ergo, & congregamini ex omni loco, qui iudicij vallem latè circumstat: (est vallis Iosaphat in terræ meditullio) ibi enim sternet, atque conficiet Dominus eos etiam, qui fuerint in acie robustissimi, vbi quodammodò *vix iustus securus* adstabit. * Hinc diei illius horrorem contemplari licet.]

Diei iudicij horror.

Vers. 12. 13. 14. Consurgant & ascendant Gentes in vallem Iosaphat; quia ibi sedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Obscurius huc vsque, & allegoricè Dominus, nunc iam clarius de iudicio loquitur. Conueniant, ait, omnes gentes, quæ quasi in Symbolo in illis significatæ sunt populis, qui Iudæorum fines vndéquaque circumstant. Conueniant, inquam in vallem Iosaphat, vbi Iudex omnium caussas seuero, ac legitimo iudicio discutiam, *Mittite falces, quoniam maturauit messis: venite, & descendite, quia plenum est torcular: exuberant torcularia: quia multiplicata est malitia eorum.* Agite ergò ô vos, quos meæ iustitiæ administros esse volui, tempestiuam iræ falcem assumite, quià messis idoneam habet maturitatem. Et quia torcular plenum est à copiosa vindemia, quam mensuram implebit multiplicata hominum iniquitas: descendite, calcate, præloque infelices racemos submittite. *Populi, populi in valle concisionis: quia iuxtà est dies Domini in valle concisionis.* O quanta populorum multitudo in illo valle concidetur, quæ ideò *concisionis* vallis appellatur. Nequè longè abest tempus illud, in quo in illa concisionis valle innumerabiles hominum cateruæ sternentur.

Vers. 15. 16. Sol, & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Cælestia luminaria, quæ signa proximi iudicij iam extincto fulgore præmiserant, Christo Domino ad tribunal auolante cælicolis stipato, rursum obtenebrabuntur non absolutè, vt prius, sed respectu claritatis Christi, & tot aliorum corporum sanctorum, suo fulgore eorum lumen offuscantium. *Et Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suam: & mouebuntur cæli, & terra: & Dominus spes populi sui, & fortitudo filiorum Israel.* Dominus & Iudex omnium Christus ex sublimi throno suo aëreo supra Ierusalem omnibus conspicuus, instar leonis, spirans iras in impios horribili voce, & quasi rugitu sententiam damnationis in eos torquebit tanto fragore, vt cæli, & terra, si non re ipsa, (vt nonnulli asserunt) certè externa apparentia concutiantur, & contremiscant. At qui impiis tam terribilem se ostendet, populo suo vero & spirituali Israëli erit summo solatio, omnis spei complementum: & fortitudo tùm animi, tum corporis eorumdem, vt constantes, immoti, interriti Iudicis sententiam excipiant.

Vers. 17. 18. Et scietis, quia ego Dominus Deus vester, &c. Experimento sentietis, me vobiscum, imò in vobismet habitare non solum per gratiam, sed & per gloriam, exhibendo vobis diuinos thesauros in Sion, seu in visione pacis, quæ omni ex parte sancta est sine macula, & ruga: per quam alieni, id est, hostes minimè incedent, vti eam profanent, vt terrenam Ierosolymam sæpius deuastarunt. *Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedinem, &c.* Montes cælestis Ierosolymæ seu tres diuinæ Personæ dulcedinem, ac suauitatem omne genus perpetuò in beatorum animos stillabunt, pro cuiusque captu, ac conditione: & colles Angelorum, ac nobiliorum sanctorum, vti diffluunt ipsi lacte, & melle, id est, omnibus deliciis, ita & in alios eas deriuant. * Cum enim beati charitatis vinculo constringuntur, inferiores gloria superiorum gloriæ non inuident: sed de eorum augustiori felicitate gloriantur.] Omnes etiam riui etsi minimorum hortorum omnigenis aquis gaudiorum scatebunt. Fons enim vberrimus, seu bonorum profluuium perpetuò emanabit de domo Dei, de sede Dei & Agni, fluxuque continuo irrigabit *torrentem*, seu alueum *spinarum*, id est, hominum spinis olim tribulationum obsitorum. * Felix, qui hîc spinis pungitur, torrenti enim spinarum, seu laborum æterni gaudij torrens præparatur.]

2. Præmium electorum, reproborum supplicium præmunciat.

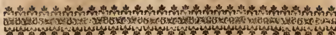
Beati inferiores gloria de aliorum superiori felicitate gaudent.

Torrenti spinarũ, seu laborum felicitatis æternũ torrens respondet.

Vers. 19. 20. 21. Ægyptus in desolationem erit, &c. Ægyptus adeò vobis noxia, & Idumæa tàm infensa, perdentur, excindentur, desolabuntur. Sub his intelligo cuncta mundi Regna iustis pari modo inimica. *Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ierusalem in generationem & generationem.* Iudæa Ierosolymi cœlestis æternum erit beatorum habitaculum, & per vicos eius æternum alleluia occinetur. *Et mundabo sanguinem eorum, &c.* Vlciscar cædes, & iniurias sanctis meis illatas, quas dùm mundus stat, & floret, non decreui plenè pro meritis vlcisci. LXX. pro *mundabo* vertit *vindicabo*. Hoc optant, & inclamant sancti Apo. 6. 10. *Vsquequo, Domine, non vindicas sanguinem nostrum?* Porrò, peracta vltione, Christus Dominus cum omnibus sanctorum suorum agminibus ad cælestem Sionem, seu cælum empyreum reuersus, istic in omnem æternitatem commorabitur. * Vulgata Scripturæ phrasi polluta manet terra sanguine iniustè profuso: quin & ipse etiam sanguis infami, ac probrosa simul atque iniusta sui profusione manet pollutus saltem hominum existimatione? Patienter expecta quisquis huiusmodi affectus iniuria fuisti: iusta enim cœlestis Iudicis sententia, vltione, ac vindicta emundabitur, dum eius puritas omnibus innotescet.

Dies iudicij sanguinem, quem iniustè malitia polluit, emundabit.

AMOS.

AMOS.

CAPVT PRIMVM.

Prædicit Damasco, Gazæ, Tyro, Idumææ, & Amonitidi ob scelera magna, præcipuè in Iudæos admissa, excidium.

1. VERBA Amos, qui fuit in pastoribus de Thecue: quæ vidit
super Israël in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam
filij Ioas regis Israël, ante duos annos terræmotus. 2. Et di-
xit: Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem
suam: & luxerunt speciosa pastorum, & exiccatus est vertex
Carmeli. 3. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus
Damasci, & super quatuor non conuertam eum: eò quòd
triturauerint in plaustris ferreis Galaad. 4. Et mittam ignem in domum Azael,
& deuorabit domos Benadad. 5. Et conteram vectem Damasci: & disperdam
habitatorem de campo idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis: & trans-
feretur populus Syriæ Cyrenen, dicit Dominus. 6. Hæc dicit Dominus: Super
tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor non conuertam eum: eò quod transtule-
rint captiuitatem perfectam, vt concluderent eam in Idumæa. 7. Et mittam ig-
nem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius. 8. Et disperdam habitatorem de
Azoto, & tenentem sceptrum de Ascalone: & conuertam manum meam super
Accaron, & peribunt reliqui Philisthinorum, dicit Dominus Deus. 9. Hæc dicit
Dominus: Super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum:
eo quòd concluserint captiuitatem perfectam in Idumæa, & non sint recordati fœ-
deris fratrum. 10. Et mittam ignem in murum Tyri, & deuorabit ædes eius.
11. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non
conuertam eum: eò quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit mi-
sericordiam eius, & tenuerit vltrà furorem suum, & indignationem suam seruaue-
rit vsque in finem. 12. Mittam ignem in Theman: & deuorabit ædes Bosræ.
13. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super qua-
tuor non conuertam eum: eò quòd dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum
terminum suum. 14. Et succendam ignem in muro Rabba: & deuorabit ædes
eius in vlulatu in die belli, & in turbine in die commotionis, 15. Et ibit Melchom
in captiuitatem, ipse, & principes eius simul, dicit Dominus.

COMMENTARII.

1\. *Dei iram describit impetratrices Gentes.*

ERS. 1. *Verba Amos, qui fuit in pastoribus de Thecue, &c.* Hæc est prophetia Amos qui inter Thecuanos pastores pascebat armenta, quam accepit à Deo, dixitque spiritu prophetico afflatus, quo tempore Iudææ Regnum Ozias, & Ieroboamus Israëlis obtinebat, filius scilicet Ioas, biennio ante quam celebri illo motu terra contremuisset. Porrò Thecue patria Amos Vrbs erat Iudææ, vnde illa Thecuitis, quæ Absalomo reditum à Dauide impetrauit 2. *Reg.* 14.4. in monte sita, vberrimis cincta pascuis: sex passuum millibus, seu duabus leucis a Bethlehemo, tribus ab Aelia contra Meridionalem plagam. Terræ motus, cuius hìc Amos meminit, accidit anno vigesimo quinto Regni Oziæ, quando victoriis contra Philisthæos, Arabes, & Ammonitas insolentior factus, arrogauit sibi munus Sacerdotale, & Templum ingressus in altari thymiamatis incensum adoleuit. Tunc enim & lepra percussum Regem, & terram Iudææ vehementer concussam, & vicinum montem diffissum tradit Iosephus *lib.9. antiq. c.* 11. * Vt ostenderet Deus ipsius commotione naturæ horribile esse delictum, Reges audere in messem Ecclesiæ falcem emittere.]

Grauissimum delictum, audere Reges Ecclesiastica munia subire.

Vers. 2. Et dixit: Dominus de Sion rugiet, &c. Dixit ergo Amos primum: Aderit aliquando tempus, in quo Deus, qui suum sibi domicilium Ierosolyme locauit, rugiat tanquam leo: & ex Sionis monte minacibus rugitibus ita sæuiat ac fremat: vt quæ speciosa sunt in terra, & pascendis gregibus opportuna, exsiccentur, & lugeant: & quod agricolis est maiori

sori in pretio, qualis est Carmelus, quasi à cœlo fuerit fulminatum, reddatur inutile. Hac rustica metaphora rusticus Propheta designat deuastationem terræ sanctæ, & vicinarum regionum per Chaldæos, & Assyrios, quorum incursu exsiccatus est Carmeli vertex, id est quidquid altum, excelsum, splendidum, fertile, amœnum fuit, instar Carmeli, qui typus est amœnitatis, fertilitatis, ac præcellentiæ. Vnde Chaldæus vertit, *Desolabuntur habitacula Regum. & præsidium arcium illorum.* * Dum verò Amos pastor rusticos metaphora rustica Dei iræ exponit effectus non rusticè, sed sapienter admodùm edocet, neminem vltra captum esse processurum. Aptè tractant *fabrilia fabri*, qui si ad altiora conarentur ascendere, minus habentes inuenirentur.]

Suprà captum studia & opera non instituas.

2. Excidium Damasci.

Vers. 3. 4. Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Damasci, &c. Hæc de Damasco dicit Dominus: Admisit Damascus multa scelera, propter quæ illam ab excidio, quod in eam capitale decreueram, non eximerem: sed nunc præcipuè propter illud, quod ad extremum addidit, quasi scelerum cumulum, non conuertam, nec liberabo eam ab strage, quam meretur. Quodnam verò quartum istud peccatum omnium maximum Damascenorum scelus, ideoque quoad vindictam irremissibile? Porrò quod Israelitas habitantes in Galaditide crudelissimo spectaculo stratos humi rotis subtus ferreis ac dentatis triturauerint, seu perinde contriuerint, vt solent spicæ in area conteri, vt grana excutiantur. Quam sæuitiam in populum Dei non potuit non grauissimo supplicio amantissimus Pater vlcisci. * Cum enim sit infinitè benignus, inuisum est ei admodum quidquid speciem crudelitatis obiicit.] *Et mittam ignem in domum Azael, &c.* Flamma ideò & ferro Assyriorum grassabor in domum, seu in familiam & posteros tam crudelis tyranni Azael & filium eius Benadad, & in huius successorem Rasin, quem quidem occidit Teglat phalassar, & Damascenos transtulit in Cyrenen. 4 *Reg.* 16. 9.

Crudeles inuisi sunt admodum benignissimo Deo.

Vers. 5. Et conteram vectem Damasci, &c. Perfringam igitur vectes, & portas, munimentaque omnia, quæ Damascum Syriæ Damascenæ metropolim ab omni hostium incursione, & machinis tuentur: & illos, qui Ciuitatem incolunt, in qua idolorum impia sunt sacra, & aræ frequentes: neque parcam illis, qui in deliciosa illa, ac molli Ciuitate dominantur. Denique populus totus à Damascenis sedibus ad Cyrenen vsque traducetur. Hæ autem minæ haud ab ore fulminantur humano, sed à diuino: quare inanes non excident.

3. Excidium Gazæ.

Vers. 6. 7. Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Gazæ, &c. Hoc duro vaticinio Deus contra Gazæos infremuit, proclamans: Scelera sunt plurima, quibus Gaza vindicem incitabat manum: sed præcipuè nunc vrget eam crimen, quod postremo loco quasi cumulum adiecit, ob quod suspensam adhuc pœnam demùm infligam. Quodnam illud? Fecerunt Gazæi, vt duram populus meus atque perfectam captiuitatem subiret, cum illum Idumæis vendidere, duris quidem dominis, qui ab Esau sui generis auctore immortales cum Israëlitis inimicitias aluerunt: à quibus populus ille miser neque libertatem, neque

benignum animi clementis officium expectabat. Triplicem reperio, vnam Mediæ, alteram Æthyopiæ, tertiam Palestinæ, posteà Gazera dictam, estque vna ex quinque Satrapiis, seu Vrbibus primariis Philisthinorum: quæ omnes (vna dempta Geth patria Goliath) hîc enumerantur, & pari modo, quo Damascus excidendæ prædicuntur. * Profectò peccatum maximum Gazæorum fuit, quod populum Dei vendiderint Idumæis iuratis Iudæorum hostibus, à quorum prauo affectu nihil non dirum timere poterant? En expressum damnatorum statum miserrimum, qui dæmoniis iuratis Dei inimicis vulnerandi, torquendi mancipia traduntur.] *Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius.* Quare mittam hostiles acies in Gazæ muros, & in illius ædes, à quibus non leuius subeat incommodum, quam ab igne. Miseri enim Gazæi sic excidentur, ac si diro incendio conflagrassent.

Crudelissimi in damnatos sunt Dæmones vti Dei æternùm irati inimici.

Vers. 8. Et disperdam habitatorem de Azoto, &c. Omnes Gazæorum Vrbes excidio afficiam. Azotum enim occisis, vel abductis ciuibus ab habitatoribus nudam relinquam: neque vltricem manum ab Accarone reprimam: neque vllæ à communi cæde ex tam frequenti hominum prouincia reliquiæ supererunt. Dei est vaticinium, cuius potentiam nemo effugiet, & cuius fidem certissimus sequetur euentus.

Vers. 9. Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Tyri, &c. Hæc etiam Deus contra Tyrios præfatur: Plurima alia Tyrus delicta gessit venia quidem indigna. Sed quod ad extremum quasi mensuræ complementum patrauit, suspensam hactenus vindicem manum ad exitiale iudicium laxauit. Quodnam tam immane scelus? Quia Tyrij Gazæorum exemplum æmulati, Idumæorum seruituti perfectæ populum meum adstrinxere. Neque rationem habuerunt vllam illius fœderis, quod olim cum Israële percusserant, quo cum habere socialem animum fraterno similem debuere. Fœdus hoc olim fuit initum inter Regem Tyri Hiram & Salomonem Regem Israël, arctissimum adeò, vt se inuicem fratres vocitarent. 3. *Reg.* 5. 9. Peccatum itaque Tyriorum fuit, quod cum Gazæis sua arma sociarunt ad Israëlitas *perfecta* captiuitate, id est, nunquam laxanda, in Idumæa diuendendos. * Malum enim, à quo leuamen speras, perfectum malum haud esse existima: vndè temporalia mala quantumcumque grauia mala non sunt perfecta, quia terminum sortitura sunt. Solummodo perfecta mala dixerim tartareas pœnas, in quibus nulla adest vnquam leuaminis expectatio.]

4. Excidium Tyri.

Mala, quæ finem habẽt, perfecta mala non sunt: sed quæ æterna.

Vers. 10. Et mittam ignem in murum Tyri, &c. Mittam ego vicissim Tyriis excidium per Nabuchodonosorem, qui post terdecim annos obsidionis, Vrbe potitus, eam excidit, vti anteà exciderat Philisthæos, Idumæos, & Ammonitas.

5. Excidium Idumææ.

Vers. 11. Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Edom, &c. Non parcam Idumæis (pergit Dominus) tum propter alia scelera quàm plurima: tùm vel maximè propter illud scelus, quo ad extremum superiora cumularunt. Quia cum Israëlitis habuere & implacabile odium, & immortale bellum: & illis, cum ipsorum indigerent misericordia, districtum

obiecerunt gladium & ſupplices ab omni humanitatis officio repulere: & paterni odij tenaciſſimi ad finem vſque id obſtinato conſilio conſeruarunt. * Profectò ij, qui tenaciter odia conſeruant (maximè auita) admodum ſunt Numini inuiſi. Eiuſmodi enim in malo tenacitas animum arguit æternæ damnationis obſtinationi agnatum.]

Quàm inuiſa Deo hominum in odio tenacitas.

Verſ. 12. *Mittam ignem in Theman, & deuorabit ædes Boſræ.* Sic igitur diruam muros Theman & Boſra quæ præcipuè ſunt Idumææ Vrbes, ſic ædes deiiciam, vt in illis diu graſſatum incendium videatur.

6. Excidium Ammon.

Verſ. 13. 14. 15. *Hæc dicit Dominus: ſuper tribus ſceleribus filiorum Ammon, &c.* Non auertam ab Ammonitis cladem propter alia plurima illorum peccata, ſed maximè ob quartum, quod iniquitatis menſuram oppleuit. Quia vt fines ſuos, Galaaditis ſublatis, latè propagarent, vſque adeò in illos ſæuierunt, vt prægnantes euiſcerarent, ne fœtum vtiliter enitentur. *Et ſuccendam ignem in muro Rabba, &c.* Quapropter tanquam flammam hoſtiles immittam in Rabba, quæ eo vlulatu, quo victores ſolent, & impetu, ac turbinis inſtar, excitato muros excindent, & domos ſubuertent. *Et ibit Melchon in captiuitatem, ipſe, &c.* Tam autem aberit Melchon Ammonitarum Deus, vt populum ſuo vano cultui addictum à nece, & captiuitate tueri valeat: vt euitare non poſſit, quominus ipſe captiuus eum Principibus abducatur. Hæc per me Dominus Ammonitis prænunciat. * Vidiſti in omnibus præfatis plagis prænunciatis, Deum tria peccata, ſeu multa non illico punire, quartum verò ſeu crimen, quod aliorum menſuram cumulauit, Deum ſic irritare, vt id, & alia ſimul punire accingatur. Vt qui plura crimina perpetraui mus, timeamus, aliud adiicere, nè fortè ſit, quod menſuram implebit, vndè illico ac ſubito à Domino puniamur.]

Peccatis patratis time aliud crimen adiicere, ne fortè ſit, quod menſurã impleat, & ſubitò à Domino puniaris.

CAPVT II.

Moabitidi, Iudææ, & Iſraëli prædicit excidium. Ob ingratitudinem, & alia peccata exprobat Iſraëlitis.

1. HÆc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Moab, & ſuper
quatuor non conuertam eum: eò quòd incenderit oſſa regis
Idumææ vſque ad cinerem. 2. Et mittam ignem in Moab,
& deuorabit ædes Carioth: & morietur in ſonitu Moab,
in clangore tubæ: 3. & diſperdam iudicem de medio eius,
& omnes principes eius interficiam cum eo, dicit Dominus.
4. Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Iuda, &
ſuper quatuor non conuertam eum: eò quòd abiecerit legem Domini, & manda-
ta eius non cuſtodierit: deceperunt enim eos idola ſua, poſt quæ abierant patres
eorum. 5. Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit ædes Ieruſalem. 6. Hæc di-
cit Dominus: Super tribus ſceleribus Iſraël, & ſuper quatuor non conuertam eum,
pro eo quòd vendiderit pro argento iuſtum, & pauperem pro calceamentis.
7. Qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium
declinant: & filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen ſanctum
meum. 8. Et ſuper veſtimentis pignoratis accubuerunt iuxta omne altare: &
vinum damnatorum bibebant in domo Dei ſui. 9. Ego autem exterminaui
Amorrhæum à facie eorum: cuius altitudo, cedrorum altitudo eius, & fortis ipſe
quaſi quercus: & contriui fructum eius deſuper, & radices eius ſubter. 10. Ego
ſum: qui aſcendere vos feci de Terra Ægypti, & duxi vos in deſerto quadraginta
annis, vt poſſideretis Terram Amorrhæi. 11. Et ſuſcitaui de filiis veſtris in pro-
phetas, & de iuuenibus veſtris Nazaræos: numquid non ita eſt filij Iſraël, dicit Do-
minus? 12. Et propinabitis Nazaræis vinum, & prophetis mandabitis dicentes:
Ne prophetetis. 13. Ecce ego ſtridebo ſubter vos, ſicut ſtridet plauſtrum
onuſtum fœno. 14. Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem
ſuam, & robuſtus non ſaluabit animam ſuam: 15. & tenens arcum non
ſtabit, & velox pedibus ſuis non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit ani-
mam ſuam: 16. & robuſtus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit
Dominus.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. Moabitarum excidium.

ERS. 1. *Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Moab, &c.* Hæc dicit Dominus de Moabitis: Propter alia multa peccata non eximerem ab excidio Moab: sed præcipuè propter aliud, quod addidit mihi magis inuisum, amplius non differre supplicia decreui. Quia scilicet incendio tradidit exhumata ossa Regis Idumææ, illaque redegit in cineres. Rex hic Idumææ fuit ille, qui vna cũ Iosaphat, & Ioramo Moabitas impugnauit 4 *Reg.* 3 Erant enim crebra bella inter Moab & Edom ob confinia: & in aliquo horum certaminum victor Moab potuit effossis sepulti æmuli sui ossibus hanc iniuriam, & contumeliam ei intulisse. * Meritò hoc scelus cælestis vindictæ maturauit instantiam; Crudelem namque admodum, & in furore pertinacem se ostendat, qui vel cadaueri inimici non parcit.] * Imò qui ad aspectum cadaueris mortis memoriam refricantis audet tantum scelus committere, sese iniquissimum ostentat.] * Deus iniuriam non iam in populum Israëliticum, sed in profanum Regem admissam Deus vlciscitur, vt orbi ostendat, se non solùm Iudæorum, sed & aliarum Gentium esse Deum, curatorem, ac vindicem.] * In cunctis hominibus relucet humanitas, quàm vel in infidelibus debent humani reuereri.]

Crudelissimũ se ostentat, qui defunctis inimici cadauerì infert iniuriam.

Iniquissimum se præbet, qui in cõspectu cadaueris audet delinquere.

Deus vel Gẽtilium, & infidelium est curator.

Vel in peccatoribus debemus humanitatem reuereri.

Vers. 2. 3. *Et mittam ignem in Moab, &c.* Quare hostilem gladium inueham in Moabitas, qui tanquam ignis ædes Carioth funditus scindat. Porrò Moab inter bellicos clamores, sonitusque tubarum interimetur. *Carioth* idem est Hebræis, quod *Vrbes.* At hîc existimo proprium esse nomen Metropolis Moab, quæ ob amplitudinem sic vocari videtur, quasi plures Vrbes in se complectatur. *Et disperdam Iudicem de medio eius, &c.* Neque parcam his, qui Ciuitatibus præsunt, Iudicibus scilicet, & Principibus, penes quos est summa rerum: hos enim dicit Dominus eodem cum aliis impetu conficiam. Si generatim dixerat totum Regnum Moab periturum, cur speciatim asserit Iudices, & Principes etiam excidio afficiendos? Certè quia omni populo pereunte, solent proceres ob potentiam, ob diuitias à clade communi liberari. Eiusmodi enim personæ in cœtu hominum haud esse videntur, vndè cum hominibus non flagellantur.]

Iudices, & proceres Reipublicæ potentia, & diuitiæ à communi eximit clade.

2\. Iuda excidium.

Vers. 4. *Hæc dicit Dominus super tribus sceleribus Iuda, &c.* Ob plurima (Deus inquit) scelera non parcerem Iudæ, sed omnium maximè ob quartum prioribus adiectum. Quia legem Domini quasi vile aliquid ac nugatorium esset, impiè contempsit. Secuti fuere Iudæi parentum vestigia, & spe falsa delusi idolorum sacris adhæsere, à quibus cuncta futura pro votis existimabant.

Vers. 5. *Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit ædes Ierusalem.* Ea propter irruet tanquam ignis Chaldæorum exercitus, qui Solymitanas domos à fundaminibus euertat.

3\. Israëlis excidium.

Vers. 6. *Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Israel, &c.* Decem Tribus Israël quam multa patrauere delicta, quæ meam instimulantiam, ad cædemque prouocant: sed illud præcipuè, quod pauperis iusti causam muneribus corrupti proderere; quod perinde est, ac si iustum ipsum vendiderint, cum à suo iure, ac possessione deiectus, cogatur iniquo seruire creditori. Hoc facit auarus & infidelis Iudex, ne sibi vile aliquod pereat lucrum, quale est pretium, quo emi calceamenta possint. * Diuinam porrò in se facit vltionem properare Iudex, qui pauperem iniustè condemnat, cum potius deberet eius specialissimè, quia pauper est, contrà diuites protectionem assumere.] Scio ab aliquibus locum hunc ad Christi Domini venditionem, seu traditionem referri. * Tunc enim triginta argenteis, pretio quidem vili, vix ad calceos emendos sufficienti, diuitiarum largitor, pauper pro hominibus effectus, traditus ad cædem iniquissimè fuit.]

Deum valdè irritat Iudex, qui iniustè pauperem in iudicio condemnat.

Christus vilissimo pretio ad necem traditus.

Vers. 7. 8. *Qui conterunt super puluerem terræ capita pauperum, &c.* Hæc Iudicum in pauperem est iniuria: sed alia magis crudelis. Conterunt enim pugnis pauperem, & vi deprimunt ad terram: neque seruant illum iudicandi modum, quem lex, & natura præscribit. * Turpe admodum est, Iudicem non solum in insontem, sed & insontes propria manu percussurum insurgere.] Accedit aliud omnibus commune flagitium. Nam filius cum puella concubuit, cum qua pater prius rem habuerat. Ex quo id consecutum est, vt nomen sanctum meum, quo præcepta mea sunt consignata vile, ac pollutum censeretur, iactantibus passim Gentilibus: En quàm spurci, quàm obscœni sunt Israëlitæ. Quàm spurca ergo eorum fides, & religio, quam fœdus Deus, qui ista tolerat, nec punit. * Profectò apud Christicolas non semel tam grauia scelera patrantur, vt ansa infidelibus contra fidem oblatrandi præbeatur. O quàm horribile perditis hisce hominibus supplicium præparatur.] *Et super vestimentis pignoratis accubuerunt, &c.* Et quod animi est crudelis, & impij, super vestibus stragulis cubabant, quas pignori ab inopibus acceperant: quasque dominis ante noctem restitui lex imperabat: ne humi, aut nudi cum aliud tegumentum non haberent, cubare cogerentur. * O tempora quando non ex Iudicum, vel Magistratuum imperio, sed ex inferiorum ministrorum crudelitate, & auaritia miseris agricolis auferuntur stragula; vnde nudi cubare humi coguntur.] Ipsi verò aut in illis dormiebant, aut impia agebant peruigilia ad idolorum aras, & ad turpem illam quietem pignoratas sibi vestes substernebant, quas ad illud tempus pauperibus redditas esse oportuit. Ibidem autem in templis gentilico ritu vinum bibebant, quod sibi ad luxum coëmerunt, extorta pecunia ab his, quos corrupto iudicio condemnarunt.

Turpe admodum, iesũ à propria Iudicis manu vulnerari.

Supplicio horribili subiacet, qui insigni aliquo scelere patrato, ansam dat infidelibus contra fidem oblatrandi.

Coguntur agricolæ humi cubare ob exactorum tributi auarit. crudelitatem.

Vers. 9. 10. 11. *Ego autem exterminaui Amorrhæum à facie eorum, &c.* Innumeris te ô Israel, complexus sum officiis, pro quibus mihi perfidiam retulisti. Ego è suis finibus Amorrhæum exturbaui, vt tu in eius habitacula succederes: cuius si spectes fortitudinem, instar erat quercus: si proceritatem, proceris cedris haud erat inferior. Quem tamen ita exterminaui, vt non solùm fructu ac frondibus spoliauerim, sed etiam ab imis vsque stirpibus ex- 4.

Ob ingratitudinem, & alia scelera Israëlitas taxat.

cidi, ne inibi spes vlla in posterum germinandi remaneret. *Ego sum qui ascendere vos feci de terra Ægypti, & duxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrhæi.* Vt te in Amorrhæorum regione non tanquam hospitem, sed tanquam verum possessorem collocarem. *Et suscitaui de filijs vestris in Prophetas, &c.* Vobis eo tempore Propbetas dedi, ex vestro sanguine ortos: & de vestra iuuentute adolescentes elegi, quos meo cultui sactos esse volui, & qoasi à profana turba segregatos Nazaræos vocitari constitui.

Vers 12. 13. *Et propinabitis Nazaræis vinum, &c.* Illa tamen, quæ ad populi dignitatem, religiosumque viuendi modum ego decreui, tu ô Israël, quod in te fuit, impiè dissoluisti. Nazaræis enim contra votum & professionem ipsorum, vinum *propinabas* (sic legunt Græci) & siceram: & Prophetis à Deo ad te corripiendum submissis mandabas ne propheta-rent, nec te scelerum tuorum admonerent, pœna necis proposita, qui id ausint. Duplex hinc documentum elicio. * Vnum, grauissimè delinquere, qui Religiosos incitat, vt contra vota professionis suæ aliquid exerant. Grauius enim delinquit qui mystici huius Nazaræatus leges violat, vnde grauissimè peccat, qui velque eos ad illarum pellicit transgressionem.] * Alterum verò, impiorum Israëlitarum æmulatores esse, qui sacros Præcones impediunt, ne libere proferant veritatem, publica carpendo delicta: & qui eos in exilium dari curant eo quod iuxta ministerium suum aliquid fuerit prolatum ab eis, quod cordatis ad Dei gloriam, proximorumque vtilitatem dictum fuisse videbitur.] *Ecce ego stridebo super*

Grauissimè delinquit qui Religiosum ad vota, aut leges sui instituti pellicit violatio nem.

Grauissimè peccat, qui Concionatorem impedit ne liberè proferat veritatem, ac vitia corripiat.

vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno. Ego sub vestrorum scelerum onere, quod iam dudum porto, sic gemo, quemadmodum plaustrum cum fœno onustum graui pergranatum onere stridet. Notat stridorem, & strepitum armorum, & bellicæ vastitatis per Assyrios breui excitandam. Nimis grauatus Deus nostrorum scelerum pondere sub infami hoc onere indignabundus fremit. * Tantum quippe peccati est pondus, vt infinitæ Dei fortitudinis humeros quodammodò premat, & sub onere quasi gemere videatur.]

Tantum peccati pondus, vt quodammodo Dei fortitudo sub eo onere gemat.

Vers 14. 15. 16. *Et peribit fuga à veloce, &c.* Eo autem tempore nemo dexteræ vltricis ictum poterit euitare, non velox cursu, non fortis robore, non potens viribus assequetur, vt horribilem effugiat interitum. *Et tenens arcum, non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam.* Quantumcumque homo fuerit sagittas emittendi peritus, corruet: nec vllus erit tam pedum pernicitate leuis, qui mortem effugiat: neque efficiet quisquam equestri fuga, vt instantem à tergo inimicum euadat. *Et robustus corde inter fortes, nudus fugiet in illa die, dicit Dominus.* Et qui audaci fuerit pectore, & fortissimos robore vicerit, in illis rerum angustiis, sic se debilem ostendet, vt quasi ab omni fuerit virtute nudus, fugam putet sibi futuram esse vnicum vitæ subsidium. Vel fortasse aptius ex Tigurina: *Qui inter heroes magnanimus est*, non poterit sustinere Assyriorum impetum, sed fractis animis, proiectis armis, terga vertet: etsi acciderit nocturno indulgere somno, audito tumultu bellico, nudus aufugiet.

CAPVT III.

Israëlem in prædam Assyriis, & Deo irato quasi leoni dandum prædicit. Conuocat Philisthæos, & Ægyptios vt stragis Israëlitarum sint spectatores quemadmodùm scelerum testes extitére.

1\. AVDITE verbum, quod locutus est Dominus super vos,
filij Israël: super omnem cognationem, quam eduxi de terra
Ægypti, dicens: 2. Tantummodò vos cognoui ex omni-
bus cognationibus terræ: idcircò visitabo super vos omnes
iniquitates vestras. 3. Numquid ambulabant duo pariter,
nisi conuenerit eis? 4. Numquid rugiet leo in saltu, nisi
habuerit prædam? numquid dabit catulus leonis vocem de
cubili suo, nisi aliquid apprehenderit: 5. numquid cadet auis in laqueum ter-
ræ absque aucupe? numquid auferetur laqueus de terra antequam quid ceperit?
6. Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? si erit malum in ciui-
tate: quod Dominus non fecerit? 7. Quia non facit Dominus Deus verbum, nisi
reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. 8. Leo rugiet, quis non ti-
mebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? 9. Auditum facite in
ædibus Azoti, & in ædibus terræ Ægypti: & dicite, Congregamini super montes Sa-
mariæ, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetrali-
bus eius. 10. Et nescierunt facere rectum, dicit Dominus, thesaurizantes iniqui-
tatem & rapinas in rapinas in ædibus suis. 11. Propterea hæc dicit Dominus
Deus:

Deus: Tribulabitur, & circuietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua, & diri-
pientur ædes tuæ. 12. Hæc dicit Dominus: Quomodò si eruat pastor de ore leo-
nis duo crura, aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israël, qui habitant in Sa-
maria in plaga lectuli, & in Damasci grabato. 13. Audite, & contestamini in do-
mo Iacob, dicit Dominus Deus exercituum: 14. Quia in die cùm visitare cœ-
pero præuaricationes Israël, super eum visitabo, & super altaria Bethel: & ampu-
tabuntur cornua altaris, & cadent in terram. 15. Et percutiam domum hiema-
lem cum domo cum æstiua: & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes
multæ, dicit Dominus.

COMMENTARII.

1. *Prædicit Israëlem dandum in prædam Assyrijs.*

VERS. 1. 2. *Audite verbum, quod locutus est Dominus super vos, &c.* Omnes Israeliticæ familiæ duodecim Tribuum, quos de tyrannide Ægyptiorum vindex, & protector eduxit Dominus ait, audite, quæ ego Amos eius ex nomine oracula de vobis detonui. Audite me, imò non me, sed Dominum dicentem audite: *Tantummodo vos cognoui de omnibus cognationibus terræ, &c.* Ex cunctis terræ populis vos eo studiosum complexus, vt nihil aliud curasse, aut cognouisse existimari potuerim ab iis, qui generalem prouidentiam meam non agnoscunt. Ideò qui tanto beneficio ingrati non gratiam, sed iniuriam retulistis, visitabo cunctas iniquitates vestras, & quo vberius beneficij pondus, eo grauior erit beneficij magnitudo. * Hinc Religiosi, qui ex omnibus sæculi asseclis electi à Deo fuere ad altiorem, & securiorem vitæ rationem, ediscant, quam gratitudinem teneantur tam munifico electori exhibere. * Preme illa: *Tantummodò vos cognoui: idcirco visitabo.* Post beneficium à Deo homini collatum iudicium sequitur, vbi districtè de gratitudine vel de ingratitudine causa disseritur, & deciditur.] * *Tantummodo* (ait) *vos cognoui*, seu beneuolentia speciali amplexatus sum: *idcirco visitabo*, seu puniam *iniquitates vestras*. Deus enim quos diligit, corripit, & flagellat.

Electum te à Deo fuisse ad Regulare institutum, magnam ex te exigit gratitudinem.

Post beneficium à te à Domino acceptum, iudicium instat.

Quos Deus diligit, corripit.

Vers. 3. 4. 5. Numquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Num duo ambulabunt simul maximè pater & filius, nisi inter eos conuentio sit, id est, alter ab altero se regi sinat, & ductum patris libens filius sequatur. At en filius, me spreto, mauult cum idolis conuenire. Ergo non ambulabo deinceps cum eo vt pater, sed vt Iudex, vt hostis, vt carnifex. *Numquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam, &c.* Sicut leonem cum præda, sicut aucupem cum aue capta, & sicut venatorem cum fera me cum ingrato hoc populo geram. Pugiam ergo in Israëlem quasi in prædam, laqueos ei instruam, insidiabor illi per Assyrios ministros meos, nec desistam, donec cepero, & captum pro meritis castigauero. Leo enim non rugit, quin prædam capiat, laceret, & deuoret. Nec laqueus ab aucupe tolli assolet, nisi capta auicula. Haud putetis fortuitò vobis Assyrios obuenturos, & casu vos ab illis illaqueandos. Nam auicula non excidit in laqueum absque aucupis industria. Ego vobis auceps sum, meo ductu irruet in vos Assirius: ferrum quod ille stringet, flamma quam iniiciet, strages edet, à me credite proficisci. * Ne peccator cum laboribus angitur, iniuria afficitur, contra diuexantes homines irascatur. Deus peccati vindex auctor est illius tribulationis, quam per manus hominis exerere disposuit.]

Ne peccator cum tribulatione afficitur, contra hominē irascatur: Deus enim auctor est tribulationis ad peccati supplicium.

Vers. 6. 7. 8. Si clanget tuba in Ciuitate, &c. Si clangente tubâ ab humano anhelitu inspirata, homines timent, seque ad hostis aduentum maturè præparant: quid agere oportet illos, qui diuino spiritu vident Prophetarum fauces inflari, & aliquid horribile insonare? Quidquid enim malorum Prophetæ denunciant, id à Domino scelerum vindice prædicitur, & infertur. Sinè eius namque nutu nullus seu dæmonum, seu hominum potest manum mouere, vel effutire verbum, quo quis lædatur. Et pari modo cum voluerit ipse ferire, non est vel in cælo, vel in terra, qui præpedire valeat. Et ecce iam in altum manum tollit, vt vos percutiat, & hoc ego vice ipsius vobis prænuncio: nec tamen horrescitis, aut de ipso placando satagitis? *Quia non facit Dominus Deus verbum, &c.* Hoc porrò malum vobis priusquàm irrumpat annuncio. Deus enim salutis vestræ studiosus mihi de more hoc arcanum aperuit. De more inquam. Quia nullam olim Pharaoni plagam inflixit, nisi per Moysen prius illum præmonuisset, Sic & ergà Saulem, erga Dauidem, erga Ieroboamum, ergà tot alios semper se gessit. Ego itaque tuba sum Dei classicum insono, Assyrios iam iam accessuros præclamo: prospicite, pœnitemini, malis occurrite. * Hunc in finem Deus Concionatorum clamoribus imminentes pœnas peccatori prænunciat. Vt certus de grauitate earum, de auctore, de infallibili effectu, curet per pœnitentiam causam tollere, Deum placando pœnas diuertere.] *Leo rugiet, quis non timebit, &c.* Ad leonis fremitum, quis non exhorrescat? Timere sanè debet ille, quem diuinus rugitus designat; quia non erit inanis. Quis autem audito tam horribili rugitu, non prophetabit? id est, non prædicet amicis suis imminentia pericula. Certè amicus non essent, si amicis hic imminentem cladem non reserarem. * Haud Concionator se proximorum iactet amicum: si placida auditui verba proferat, & imminenti supplicij peccatoribus instantiam non præclamet.

Audiens peccator Concionatorum minas, curet per pœnitētiam Deum placare.

Non est proximorum amicus. Concionator, qui instantiam supplicij peccatoribus nō præclamat.

Vers. 9. 10. Auditum facite in ædibus Azoti, &c. Agite igitur Prophetæ, & in Azoti ædibus, totaque Palestina: atque etiam longius in Ægypto clamate, & dicite: O Palestini, ô Ægyptij, qui nostis quam Deus in hunc populum beneuolus fuerit, atque munificus ad montes Samariæ properate, vbi frequentes visuntur idolorum aræ, & videre, quanta in Samaritano tractu vigeat impietas: & quem- 2.

Aduocat Gētiles, vt sint supplicij Israëlis spectatores, qui scelerum fuere testes.

admodum

admodum in ipsis penetralibus per vim, & calumniam à potentioribus infirmi exagitentur. *Et nescierunt facere rectum, &c.* Qui publicis præsunt iudiciis, vsque adeò ab æquitate recessere, vt rectum & fas nunquam didicisse videantur. Hi ergo qui largitionibus corrupti venale iudicium habuere, thesaurizauerunt diuitias in ædibus suis, suæ iniquitatis exitiale pretium. * *Nescierunt* (inquit *facere rectum.* Praua etenim delinquendi consuetudo ad eum statum peccatorem adducit, vt etiamsi velit rectum agere, quodammodo nesciat.] Verum ideò quia ad rectum velle non accommodatur. Dixerim vulgariter. *La mala costumbre le haze, que no se amane querer de veras.*]

Ex praua consuetudine peccator quodammodò nescit rectum facere, etiamsi velit.

Vers. 11.12. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Tribulabitur, & circuetur terra: &c Terra (inquit propterea Dominus) violenta, & iniusta, quæ alicuis gloriatur, & triumphat impendiis obsidebitur, ac diuexabitur ab hoste potentiori: & illis ornamentis nudabitur, quæ fraude, aut calumnia congesserat: & profanæ illæ ædes, quas extortæ miserorum opes excitarunt, aut incendio absumentur, aut machinatione hostili vastabuntur. * Non solum ornamenta fraude aut vi acquisita pereunt, sed corruunt simul ædes, quæ illis exornabantur impendiis. Quia non solum bona iniquè acquisita dilabuntur, sed etiam propria bona, quibus aliena rapta hæresçunt, omnino depereunt.] *Hæc dicit Dominus: Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, &c.* Quomodo pastor reliquias colligit, quas à lacerata pecude leo reliquit, scilicet duo crusculа, aut extremum auriculæ, quibus fidem faciat domino gregis, à leone fuisse laceratam ouem, non pastoris incuria periisse: sic nunc filiis Israël continget, qui ægri, vel læsi decumbunt in lectulo plagati apud Samariam, vel Damascum: hi enim pro reliquiis relinquentur ibidem ab Assyriis tantæ cladis superstites, vt fidem posteris faciant cæsæ & scissæ gentis Israëliticæ, olim tam florentis, ac potentis.

Non furto acquiritur, perditur, & propria bona, queis adiunguntur, perire facit.

* Itaque soli pauperes, ægri, & miseri, qui in finibus Samariæ vel Damasci deprehenduntur, à cæde liberantur: quasi ipsa tyrannis, gladius ipse eos qui labores patiuntur, reuereretur.]

Gladius ipse reueretur eos, qui labores patiuntur.

Vers. 13.14.15. Audite, & contestamini in domo Iacob, &c. Audite igitur ô Prophetæ, & aduocatis testibus, & interposita diuinæ fidei firmitate, legitima forma hæc domui Iacob meo nomine denunciate. *Quia in die cum visitare cœpero prævaricationes Israel, &c.* Cum visitare, ac iudicare cœpero peccata, quæ Israël patrauit, visitabo, seu iudicabo in primis ipsum, & pro scelerum mensura supplicium apponam. Visitabo item altaria, quæ pro vitulorum aureorum cultu in Bethel sunt erecta: & eorum cornua, à quibus plurimum ornamenti habuere, in terra detruncata concident. *Et percutiam domum hyemalem cum domo æstiua, &c* In ea vero visitatione æstiua, ac hiberna cubicula subuertam, neque parcam domibus ex ebore elaboratis: multæ denique domus exscindentur. Mutabant proceres, & alij diuites domos suas pro varietate temporum frigoris, & caloris, hyeme affectantes, quæ Austrum respiciunt, æstate quæ Aquilonem. Duplex autem reperitur ebur, alterum proprium, os videlicet elephanti. Alterum quod licet ebur non sit, quia non ex osse: propter similitudinem tamen vocatur ebur, & est saxum quoddam miri candoris, quod præsertim ex Tiburtino monte ceditur. Vndè non miror Principes illos ædes sibi eburneas construxisse, cum id faciant ætate nostra, qui longè sunt vel dignitate, vel opibus inferiores. * Huiusmodi profanæ ædes, quæ nimium dominorum luxum, ac vanitatem adstruunt, Dominus destruit, eas feriens corruere, dùm humilia pauperum habitacula præseruantur à clade.]

Profanæ diuitum ædes corruere assolent faciliùs, quàm humilia pauperum habitacula.

CAPVT IV.

In Armeniam abducendos Israëlitas prædicit. Taxat eos, quod variis tribulationibus acti, meliores effecti non fuerint. Vndè extremum exitium illis euenturum affirmat.

1.
VDITE verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis dominis vestris: Afferte, & bibemus.
2. Iurauit Dominus Deus in sancto suo: quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus. 3. Et per aperturas exibitis altera
contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit Dominus.
4. Venite ad Bethel, & impiè agite: ad Galgalam: & multiplicate præuaricationem: & afferte manè victimas vestras, tribus diebus decimas vestras. 5. Et
sacrificate de fermentato laudem, & vocate voluntatis oblationes, & annuntiate: sic enim voluistis filij Israël dicit Dominus Deus. 6. Vnde & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris: & non estis reuersi ad me, dicit Dominus. 7. Ego quoque
prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres menses superessent vsque ad messem: &

plui

plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatem non plui: pars vna complu-
ta est; & pars, super quam non plui, aruit. 8. Et venerunt duæ & tres ciuitates
ad vnam ciuitatem vt biberent aquam, & non sunt satiatæ:& non redistis ad me,
dicit Dominus. 9. Percussi vos in vento vrente, & in aurigine, multitudinem
hortorum vestrorum, & vinearum vestrarum: olíueta vestra, & ficeta vestra co-
medit eruca: & non redistis ad me, dicit Dominus. 10. Misi in vos mortem in
via Ægypti, percussi in gladio iuuenes vestros, vsque ad captiuitatem equorum
vestrorum: & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras: &
non redistis ad me dicit Dominus. 11. Subuerti vos, sicut subuertit Deus Sodo-
mam & Gomorrham, & facti estis quasi torris raptus ab incendio: & non redistis
ad me, dicit Dominus. 12. Quapropter hæc faciam tibi Israël: postquam au-
tem hæc fecero tibi: præparare in occursum Dei tui Israël. 13. Quia ecce for-
mans montes, & creans ventum, & annuntians homini eloquium suum, faciens
matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ Dominus Deus exercituum
nomen eius.

COMMENTARII.

1. *In Armeniā abducendas Israëlitas prædixit.*

ERS.1. *Audite verbum hoc, vaccæ pingues, &c.* Vobiscum mihi disceptatio est ô viri Israël, qui sicut vaccæ pingues ad saginam pascuntur in Samariæ montibus: sic vos tantum gulæ ac voluptati operam impenditis. Qui sic pudorem ac humanitatem obliuioni tradidistis, vt per calumniam pauperes bonis euertatis, & violêter opprimatis egenos. Qui Iudicibus, Magistratibus, proceribus importuna prece suadetis, ex direptis aliorum bonis vobis conuiuia instruere, & vinum largè propinare. * Multi Doctores existimant hic intelligi Samariæ mulieres lasciuas, salaces, rapaces, & imperiosas, vaccis apprimè similes. Vnde Symmachus vertit *Vaccæ lasciuientes.* Hæ quidem vitiis saginantur, vt macello æternæ damnationes inseruiant.]* Alij existimant vaccas esse Sacerdotes Dan, & Bethel. O quàm absonum Sacerdotibus est compotationis vitium vel gentilibus! Quid Sacræ Ecclesiæ Ministris? Crediderim, vaccis hisce significari proceres, & opulentos, sed effœminatos, lasciuos, bona pauperum depascentes toti gulæ addictos, atque ita saginæ & mactationi sese apparantes.] * Profectò quicumque hi sint, lasciuiæ & gulæ vitio infecti esse notantur. Et quando nimium vini vsum luxuria non sequitur?]

Fœminæ lasciuæ damnationis macello saginantur.

Absonum Sacerdoti cōpotationis vitium.

Diuites effœminati, ac gulosi apparantur mactationi.

Nimium vini vsum luxuria sequitur.

Vers.2.3. Iurauit Dominus Deus in sancto suo. Quia ecce dies venient super vos, &c. Audire ergò ô vaccæ pingues, iam iam cultro, atque macello destinatæ, quid Deus de vobis, concepto per semetipsum iuramento, confirmet. Veniet, inquit, aliquando tempus, in quo aderunt, qui vos in contis, ac perticis vnco præferratis eleuent, & ollis feruentibus iniiciant. Hoc est, vos Assyrij leuabunt *in hastis* (sic Theodotion) seu cæsorum capita lanceis siue contis affixa deferent in triumphum: & *reliquias*, seu plebem in speluncis, ad quas confugient, quasi vaccæ fragmenta in ollis elixabunt, & comburent. * Et quidem huiusmodi vaccæ pinguis & lasciuæ caro feruenti æternum ollæ apparatur.] *Et per aperturas exibitis, &c.* Per murorum aperturas balistis, & arietibus disruptorum exibitis captiuæ binæ & binæ, & proiiciemini in stabula Armon, seu in Armeniam, sic dictam ab *Aram* filio Sem vicinam & subiectam Assyriis. *Gen.* 10.23.

Caro lasciua & gulæ addicta ollæ feruenti apparatur.

Vers. 4.5. Venite ad Bethel &c. Accurrite ô vaccæ ad pinguia vestra pascua in Bethel, vitulamini istic cum vitulis vestris aureis, & cum aliis idolis in Galgalis. Satiate vos victimis, quas manè & vesperè, instar iugis sacrificij à me instituti, offerre ipsis consueuistis: ditate vos decimis, quas tribus solemnioribus anni diebus simiæ Iudæorum, vestra ad idola affertis, vti olim ad me in Templum Solymitanum litare solebatis. * Prauum vsum in rectum conuertere, pium quidem est: rectum verò vsum ad prauum transferre, intolerabilis est iniquitas, de qua merito queritur Dominus.] *Et sacrificate de fermentato laudem, &c.* Sacrificium laudis, seu gratiarum actionis, quod mihi, ex præscripto meo, non potest nisi ex azymo litari, vos vestris idolis ex fermentato offerte: & indicite, & inclamate, vt vndique vobis afferant voluntarias oblationes, quales frequenter mei fideles solent Solymitano in Templo mihi offerre. *Leu.* 7.16.

Bonū vsum in malū trāsferre intolerabilis est iniquitas.

2. *Taxat Israëlitas, quod varijs plagis vulneratos, ad Dominum non redierunt.*

Vers.6 7.8. Vndè & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis Vrbibus vestris, &c. Vt ego vos ab impia illa vitulorum religione deducerem, à qua abundantiam, & salutem expectabaris: feci vt votis vestris contraria omninò acciderent. Quare dedi vobis dentium stuporem, ne possetis etiam in summa abundantia vesci sine dolore ac fastidio cibis. Abfuit itaque in ciborum copia edendi facultas, quod idem est, ac si fame extrema vos perire fecissem. * In ciborum abundantia fame premi, miserrimum esse statum, quis non sciat? O Sacerdos, qui in panis Eucharistici domo famelicus habitas ob impios mores, ob ausus sacrilegos, queis indignè assidere sacerrimæ mensæ non vereris, tuam vicem quis non doleat, videns in panis abundantia ob stuporem dentium fame deperire?] *Ego quoque prohibui à vobis imbrem, &c.* Cum adhuc ad messem tres menses superessent, pluuiam serotinam prohibui: quod non accidisse fortuito, ex eo vobis constare potest, quia Ciuitatem vnam largo imbre madefeci, ad alteram nulla pluuiæ cælestis influxit stilla. Vnde pars telluris vna abundanter commaduit, altera siti exaruit. * Hinc edisce qui ex agri victitas prouentibus à peccato abstinere; ex Deo enim propitio

Prauus Sacerdos in abundātia Eucharistici panis fame perit.

Ex Deo propitio fluguni prouentus abundantiæ.

fructuum

fructuum prouenit abundantia.] *Et venerunt duæ, & tres Ciuitates ad vnam Ciuitatem, &c.* Non solùm aqua cælestis defuit, quæ irrigaret agros: sed pluuialis in cisternis collecta, quæ hominum, ac pecorum sitim expleret. Vndè premente siti homines ad alienas cisternas pergebant: neque tantum illis à Ciuitate compluta aquæ propinabatur, quantum erat ad sitim extinguendam sufficiens. Neque tamen cum istæc tam grauiter vrgerent incommoda, ad me rediistis.* Hinc collegerim, omnia, queis Christicolæ premuntur, incommoda, bella, famem pestem, paupertatem nobis à Dei miseratione prouenire, vt ad se nos alliciat, qui solus potest his ægritudinibus mederi.]

Labores Dei nobis immittit, vt ad se alliciat, qui solus potest nos ab eis liberare.

Vers. 9, 10. Percussi vos in vento vrenti, &c. At si acceperunt agri serotinæ pluuiæ beneficium, frugesque ad culmum adductæ fuerunt: feci, vt ventus perflaret vrens, qui aurigine, seu vredine festinantes iam ad maturitatem fructus excoqueret, & agricolarum expectationem eluderet. Neque hostis, ac vineis sua calamitas defuit. Misi enim erucam, quæ hortos corroderet, quæ vineas, olivueta, ficetaque vestra perderet. Neque tamen tot affecti malis, infanda idololatriæ damnata, ad me rediistis. *Misi in vos mortem in via Ægypti, &c.* Post ingentem illam cladem, qua cæsus fuit à Syris totus Israëlitarum exercitus (4. *Reg.* 13.) aër cadauerum putredine infectus pestem superstitibus afflauit, *sicut in via Ægypti*, id est, iuxta modum, quo in Ægypto contigit, vbi, agente Moyse, pestis exarsit iam grauis, vt ea extincti fuerint non sulùm homines, sed & equi, asini, cameli, reliquaque Ægypti animantia. Qui itaque inter vos pullebant robore, confecti sunt gladio, capti sunt, ac interfecti equi; & teterrimus ex putridis cadaueribus odor vestras nares afflauit. Neque tamen hæc grauissima plaga perfecit, vt ad me quærendum, gradum reuocaretis.

Vers. 11. 12. 13. Subuerti vos, sicut subuertit Deus Sodomam, &c. Demum sic estis à me iactati, atque subuersi, quam Sodoma olim subuersa fuit: neque aliam speciem à dira vexatione retulistis, quam habet lignum, quod à flamma vstulatum eripitur. Neque tamen tam ignominiosa plaga vos ad patriam religionem reduxit. *Quapropter hæc faciam tibi, Israel, &c.* Siquidem superiores hæ plagæ non te adduxerunt, vt fidem resumeres, illaque tibi iam anteà minatus sum sæpè, supplicia experieris. Attamen non adeò te procul à me abiiciam ô Israël, vt non etiam te serio pœnitentem benignus amplectar. Quare postquam te duris hisce plagis vulnerauerim, præparare, vt mihi iam beneuolo gratus occurras. * Hæc vis seriæ est pœnitentiæ, vt vel ingratus animos, à quo Deus longissimè recedit iratus scilicet huius vitij inimicus, facillimè ad se valeat eum reuocare.] *Quia ecce formans montes, & creans ventum, &c.* Præpara, inquam, te ô Israël, vt occurras Domino Deo tuo, à quo sperare potes, quæ desideres, omnia. Ipse enim est non sicut idola à te adorata, quæ mota sunt, in quibus nihil spiritus inuenitur: sed viuus, & potens rerum cunctarum auctor: à quo montium vertices fuere exaltatæ: à quo animantes omnes habent, quod sint, & viuant: qui sua consilia multo ante prænunciat, & illorum fidem rerum ipsorum euentu confirmat: qui nebulam creat, & matutinum rorem; qui quæ in terra excelsa sunt dominanti gressu percurrit: ille denique est, qui Dominus virtutum, atque exercituum appellatur.

Tanta est vis pœnitentiæ, vt vel ingratos ad Deum reconciliet.

CAPVT V.

Extremum, imò æternum Israëlitici Regni plangit ob enormia scelera excidium. Ad pœnitentiam tamen, vt id auertant, omnes hortatur.

1. AVDITE verbum istud, quod ego leuo super vos planctum:
Domus Israël cecidit, & non abiiciet vt resurgat. 2. Virgo Israël proiecta est in terram suam, non est qui suscitet
eam. 3. Quia hæc dicit Dominus Deus: Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israël. 4. Quia hæc dicit Dominus domui Israël: Quærite
me, & viuetis. 5. Et nolite quærere Bethel, & in Galgalam nolite intrare, & in
Bersabee non transibitis: quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis.
6. Quærite Dominum, & viuite: ne forte comburatur vt ignis domus Ioseph, &
deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel. 7. Qui conuertitis in absynthium
iudicium, & iustitiam in terra relinquitis. 8. Facientem Arcturum & Orionem,
& conuertentem in manè tenebras, & diem in noctem mutantem: qui vocat aquas
maris, & effundit eas super faciem terræ: Dominus nomen est eius. 9. Qui subridet vastitatem super robustum, & depopulationem super potentem affert.
10. Odio habuerunt corripientem in porta: & loquentem perfectè abominati sunt.
11. Idcircò, pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab
eo:

eo : domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis : vineas plantabitis
amantissimas, & non bibetis vinum earum: 12. Quia cognoui multa scelera ve-
stra, & fortia peccata vestra: hostes iusti accipientes munus, & pauperes depri-
mentes in porta: 13. Ideò prudens in tempore illo tacebit,quia tempus malum est.
14. Quærite bonum, & non malum, vt viuatis: & erit Dominus Deus exerci-
tuum vobiscum, sicut dixistis. 15. Odite malum, & diligite bonum, & consti-
tuite in porta iudicium: si fortè misereatur Dominus Deus exercituum reliquiis
Ioseph. 16. Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator: in om-
nibus plateis planctus: & in cunctis, quæ foris sunt, dicetur væ væ: & vocabunt
agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere. 17. Et in omni-
bus vineis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus. 18. Væ,
desiderantibus diem Domini : ad quid eam vobis ? dies Domini ista, tenebræ:
& non lux. 19. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrsus,
& ingrediatur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum
coluber. 20. Numquid non tenebræ dies Domini, & non lux ; & caligo, & non
splendor in ea? 21. Odi & proieci festiuitates vestras: & non capiam odorem cœ-
tuum vestrorum. 22. Quòd si obtuleritis mihi holocautomata, & munera vestra,
non suscipiam:& vota pinguium vestrorum non respiciam. 23. Aufer à me tumul-
tum carminum tuorum : & cantica lyræ tuæ non audiam. 24. Et reuelabitur quasi
aqua iudicium & iustitia quasi torrens fortis. 25. Numquid hostias & sacrificium
obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israël ? 26. Et portastis ta-
bernaculum Moloch vestro,& imaginem idolorum vestrorum.sidus dei vestri, quæ
fecistis vobis. 27. Et migrare vos faciam trans Damascum, dicit Dominus, Deus
exercituum nomen eius.

COMMENTARII.

Extremum Israelitici Regni plangit excidium.

1. ERS. 1.2.3.4. *Audite verbum istud, quod ego leuo super vos planctum, &c.* O Israelitæ lugubre hoc carmen, quod sumo de vobis, (sic Tigurina) erit sepulti Regni vestri epitaphium. Decem Tribuum Regnum excisum ab Assyriis, nunquam resurget. Semel enim Israëlitæ in Assyriam abducti, & per vicinam Mediam, & Armeniam dispersi, nunquam vlterius in vnam Rempublicam coaluere, nec in patriam fuere reuersi, nisi pauci, qui se Tribui Iudæ inseruerant. * Nam felicitatis, aut infelicitatis particeps fit, qui bonis, aut prauis sociis hæ-rescit.] *Virgo Israel proiecta est in terram ; non est, qui suscitet eam.* Talem aspicio Regnum Israel in terra sua, qualis est puella, quæ recens à puerperio in materni sanguinis relicta est volutabro : neque adest vllus, qui illam breui in illo statu perituram è terra eleuare festinet. *Quia hæc dicit Dominus Deus: Vrbs, de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum, &c.* Quia, vt à Domino accepi, sic Israëliticum atteretur Imperium, vt in Ciuitatibus singulis tantum decimus quisque relinquatur : vbi scilicet, mille, centum : & vbi centum, ibi decem futuri sint reliqui. * Quod quidem ad salutis æternæ negotium si accommodare lubeat, ex mille hominibus bis centum : ex centum autem bis decem liberos ab æterno exitio reperies. *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*] *Quia hæc dicit Dominus domui Israel : Quærite me, & viuetis :* Veruntamen ô Israelitæ, vale dicite insano idolorum cultui, & me quærite : vobis non inuitus, sed volens, sed instar benignissimi patris, placidus vobis obuiam procedam : & vitam, cui iam supremus dies imminet, asseruabitis. * Verè etenim pœnitenti facillimus est ad Deum & ad vitam recursus.]

Fit particeps felicitatis, aut infelicitatis quisque pro bonis aut prauis sociis hæsit.

Quàm pauci saluantur, si eos cum damnandorum turba conferas.

R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. I.

Pœnitenti facilis est ad Deum, & ad vitam recursus.

Vers. 5.6.7. Et nolite quærere Bethel, &c. Si sapitis, non accedetis ad Bethel, ad Galgalam, ad Bersabee, vt istic idola colatis. Galgala enim etsi Tribus, ac sortis Iuda, tamen propter viciniam decem Tribuum idolis adhæsit : & sic diuina prouidentia etiam cum decem Tribubus erit excindenda. * O quàm noxia est iustis impiorum societas!) Et Bethel, quæ Domum Dei significat, erit *in Auen* (sic Hebr.) id est, erit nihili, erit domus inutilis, vacua & inanis. * Non dixit : Ne colatis idola in Bethel, & in Galgalis, sed, *Nolite quærere Bethel, & in Galgalam nolite intrare.* Quia loca ipsa, vbi adest delinquendi periculum cordato sunt, fugienda.] *Quærite Dominum, & viuite, &c.* Vitam agetis vere vitalem, si sequutus Deum : eum itaque quærite : nè si aliud vobis patrocinium ambieritis, domus Ioseph, id est, decem Tribuum : grassante incendio, in fauillam auolet : quia ignem à Deo immissum, nulla vis humana restinguet. *Qui conuertitis in absynthium iudicium) &c.* Nec mirum si vobis excidium intentem, cum multò aliter viuatis, quàm officij, aut iudicij ratio requirit. Nam pro sanctitate impietatem diligitis, & iniustitiam, quæ vobis instar erunt absynthij, dum me in caput vestrum durum esse, & amarum efficient. Iniustitia igitur *absynthium* appellant appositè. Omnis enim iniquitas, quæ dulcis apparet delinquenti, verè amaritudinem auri operculo continet.]

Noxia est admodũ iustis impiorũ societas.

Loca, vbi adest peccandi periculum, fugienda.

Omne peccatum amaritudinẽ auri operculo cõtinet.

Vers. 8 9.10. Facientem Arcturum, & Orionem, &c. Cur quæritis ô filij Israël idola vacua, & inutilia prorsus : & relinquitis illum, à cuius omnipotenti manu rerum vniuersitas fuit excitata. Ab illo Arcturus & Orion habent,

quod in cælis splendeant. A quo fieri potest, vt matutina lux vertatur in noctem, & nox in matutinam lucem conuersa, repentè refulgeat. Qui à mari aquas amaras euocat, redditque dulces, easque ad terræ effundit fœcunditatem. Cui *Dominus* est nomen. *Qui subridet vastatatem super robustum, &c.* Cui ea est fortitudo, quasi ludens in orbe terrarum, Ciuitates euertat, quas robustorum hominum præsidia tuentur: neque maiori labore vitam potentem, qui se ab aliis haud superari posse putabat, deiiciet, & euertet. *Odio habuerunt corripientem in porta &c.* Nec immeritò quasi ludens & ridens potentes illorum comminui: quia hi non solum ludibrio habuerunt, sed & odio prosequuti sunt tam Prophetas, quàm alios, qui legitimè prauos mores ipsorum in porta, vbi frequentes hominum ad iudicia conueniunt, corripiebant. * Ad Iudices enim attinet publicos ciuium excessus corrigere.]

Officium Iudicū est publica peccata corripere.

Vers. 11. 12. Idcirco pro eo, quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, &c. Quapropter vos, qui quod suo labore parauit inops, ad vsus vestros per vim, & calumniam auertistis: ædificabitis domos quadrato lapide ad firmitatem instructas: nec tamen vobis habitaculum exhibebunt, quia hostium cedent potestati. Neque ex vineis quas nobilissimas plantastis, vinum exprimetis: & si quod forsitam fuerit expressum, haurient alieni. * Ex opibus expillatione pauperum acquisitis nullus fructus, infallibile dictum.] *Quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra. &c.* Perspexi (ad Magistratus, & Iudices ait Dominus) scelera vestra numero plurima, grauissima genere, qualia ab illis, qui robusti sunt in peccando, assolent perpetrari. Sic enim estis in pauperes ac iustos animati, quasi vobis cum illis esset hostile dissidium: qui largitionibus iudicia corrumpitis, & in publico portæ iudiciariæ consessu inopem venali sententia condemnatis.

Ex opibus pauperū expillatione acquisitis, nullus fructus.

Vers. 13. 14. Ideò prudens in tempore illo tacebit, &c. Ideircò Prophetæ prudenter agent, si cum videant tempus instare malum, & exitium ab hoste, neque ab obstinatis animis aliquid mentis melioris posse sperari: silentium in eo rerum articulo teneant; ne fine vllo laboris pretio verba facta disperdant. * Profectò extremò peccatrici Vrbi instabit supplicium, cum tempus acciderit, in quo prudenter se gerant Concionatores, omninò tacendo: cum à Paulo didicerint: *Insta opportunè, importunè argue, increpa.* Et à Propheta. *Clama, ne cesses.*] *Quærite bonum, &c.* O viri Istaëlitæ mala declinate, amplectimini recta: & tunc vobis talis vitæ modus obtinget, qualis à prudente potest expeti. Tunc Deus vobiscum erit, *sicut dixistis,* Chald. *sicut optastis.* Vel sicut dixistis sæpè Deum fore semper vobiscum, quia filij Abrahæ estis.

Extremum exitium Vrbi paratur, cum Cōcionatores Dei monitis, aut instinctu tacent nec scelera corripiant.

2\. *Vers. 15. 16. 17. Odite malum, & diligite bonum, & constituite in porta iudicium, &c.* Ad honestatem animus à vitiis conuertite: iudicariis portis æquitatem quæ diu exularat, restituite. Fortè miserebitur Dominus Iosephi filiis, qui ex tot hostium plagis fuere superstites. *Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator, &c.* Luctus erit vobis (ait iratus Dominus omnium rerum moderator excelsus) in breui in omnium Vrbium vestrarum plateis & etiam in vicis, & villis, quæ foris adsunt. Nam etiam agricolas euocabunt ad luctum, & quotquot sciunt, seu possunt plangere. Ac si diceret: Vniuersalis erit clades, & omnes plangent, & à minimo ad maximum *væ væ* proferentes, vlulabunt. * Itaque illud. *Qui sciunt plangere*, idem est, quod omnes ciues. Omnes enim Adæ filij plangere scimus in lacrymarum valle degentes.] *Et in omnibus vineis erit planctus, &c.* Neque solùm in locis frequentibus erit planctus: quia in illis etiam extra ciuitatem in vineis: quia in illis quoque hostilis grassabitur furor, quem Dominus ipse belli Dux, & auctor inducet. * An hostes materialiter ad destruendas vineas irrumpent? Crediderim, non sic excidendas ab hoste: sed quia impendia ad bellum necessaria speciatim ab agricolis exiguntur: vnde non habentes quid cultui vinearum impendant, eas omninò sinunt exiccari, & destrui.]

Vt auertat iram, & constituat in porta iudicium, Deus Israel supplicium, cum ad pœnitentiam hortatur.

Omnes homines plangere scimus, in lacrymarum valle viuentes.

Nimia exactio agricolarum vineas, messesque depeditat.

Vers. 18. 19. 20. Væ desiderantibus diem Domini, &c. Væ illis, qui expetere se iactant diem Domini, quem horribilem clamant fore Prophetæ: quasi eorum minæ aliquid sit inane, ac nugatorium. Porrò non est, cur diem illum tantopere adueutare cupiant, cum nihil ab ea habituri sint amplius, quàm horrorem, & tenebras. * Qui verè iustus est, horret quidem cum illius diei, in quo rationem est de rectè aut pranè gestis Deo redditurus, recordatur. Tunc enim D. Thoma asserente *iustus vix erit securus.*] *Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & occurrat ei vrsus, &c.* Hic quocumque se animo vertat, nihil à periculo vacuum inueniet: & cum vnum velit declinare malum, aliud incurret. Quomodò si aliquis effugere leonem velit, quem frementem audit, & in vrsum incurrat: & vrsum declinans, curtat ad domum: & dum parietem apprehendit, quem saltu superet, ibi mordeatur ab aspide, quæ in cauerna maceriæ latitabat. En successum eorum, qui diem Domini expetere se iactitant. *Numquid non tenebra dies Domini, & non lux, &c.* Numquid non verum existimabitis, quod nuper accepistis: statum vestrum miserum appellari posse caliginem, in quo nullibi aliquid occurrit non obscurum, non amarum, non horribile? * Et quomodo in statu peccati poterat aliquid esse iucundum?]

Iustus pauet, cum iudicij diei recordatur.

In statu peccati nihil potest esse iucundum.

Vers. 21. 22. Odi, & proieci festiuitates vestras, &c. Neque est, cur propter festiuitates vestras, aut victimarum seu aromatum frequentiam, aliquid lucis expectetis: iam enim hæc abominatus sum, & tanquam aliquid terrum, & molestum abieci: solemnitates vestras minimè probo, & suffimenta, quæ in cœtibus adoletis, grauem mihi halitum aspirant. *Quod si obtuleritis mihi holocaustomata, & munera vestra, &c.* Quod si vel in altaribus, quæ extra Templum in finibus vestris extruxistis, vel in ipso Solymitano Templo obtuleritis holocausta, propitius non admittam: neque respiciam sacrificia vestra, quantumcumque pinguia sint, & sacris obeundis idonea.

Vers. 23. 24. Aufer à me tumultum carminum tuorum, &c. Quos tu cantus numerosos esse putas ac dulces, ego pugnantium, vel rixantium tumultus interpretor: vnde nec cantico aures exhibebo, nec citharæ aut lyræ sonitum perci

Preces illius, cuius animi adhæret, Dei auribus iniucundè sonant.

percipiam. Preces enim eorum, qui tenaciter sceleri adhærent, Dei auribus iniucundè personant.]. *Et reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis.* Cito comparebit, & deuoluetur super capita vestra iudicium meum, & ex iudicio emanans supplicium: sicut emanat, & prorumpit ingens vis aquæ è fonte prius occluso, & obturato, vel ex aggeribus ante coarcto torrente. * Iræ enim diu næ torrens, quem Dei diù patientia repressit, vberiori demum aquarum vi obruit peccatorem.]

Post diuturnam Dei patientiam grauius supplicium peccatori paratur.

Vers. 25. Numquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi, &c. Nec puteris me vestris sacrificiis indigere, cùm quadraginta annis illis caruerim peregrinantibus vobis in deserto. Nulla enim vnquam die post dedicatum in Sinai tabernaculum certi erant Israëlitæ de stabili aliqua mansione in deserto: sed omni hora ad motum columnæ nubis parati esse debebant ad mouenda castra. Vndè non integrum eis erat pro decentia vel victimas parare, vel ad sacrificandum concurrere. * Vt edisсas, quam indecenter ad offerendum verum Agnum in Eucharistico sacrificio non prius aptè præparatus accedat: si ad typicam victimarum oblationem ausi non fuere Hebræi sine diurina præparatione, qua carebant, se in deserto accingere.]

Indecenter ad Eucharistiæ sacrificiũ sine diuina præparatione accedis.

Vers. 26. 27. Et portastis tabernaculum Moloch vestro, &c. Interim tamèn sat spatij, sat otij, sat animi vobis erat, ad portandum tabernaculum Moloch, victimasque illi litandum. Hoc quidem Scriptura ibi non commemorat: ex hoc tamen loco, & ex S. Stephani narratione *Act. 7.* cui ex maiorum traditione, vel ex diuina reuelatione id innotuit, certissimum est, ita accidisse. Deportastis item alia plurima inanium deorum simulacra: & sidus *Rephan*, quæ omnia suis sibi manibus vestri maiores fabricarunt. Existimo ex Hebræorum mente hunc *Rephan* fuisse Veneris stellam, quæ manè præiens solem *Lucifer*, vespere sequens *Hesperus* vocitatur. Quæ quidem ab Ægyptiis, Phœnicibus, Assyriis. & Syris deorum numero erat adscripta. Vnde & ab Hebræis ex Ægypto procedentibus Lucifer fuit in deserto cultus, quasi dux itineris in terram promissam idque in columnæ ignis, ac nubis despectom. *Et migrare vos faciam trans Damascum, &c.* Quare cum neque vestra, neque parentum merita aut leniant offensionem, aut iram retardent: vltra Damascum in terras longissimè dissitas captiuos abducam. Hæc quidem sunt verba, Domini, qui Deus vocatur exercituum, cuius potentiæ nemo valet obsistere.

CAPVT VI.

Inuehitur in Israëlis optimates ex rapinis diuites. Vndè iurat, illos funditùs euertendos.

1. VÆ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ: optimates capita populorum, ingredientes pom-
paticè domum Israel. 2 Transire in Chalane, & videte,
& ite inde in Emath magnam, & descendite in Geth Palæ-
stinorum, & ad optima quæque regna horum: si latior
terminus eorum termino vestro est. 3. Qui separati estis in
diem malum: & appropinquatis solio iniquitatis. 4. Qui
dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de
grege, & vitulos de medio armenti. 5. Qui canitis ad vocem psalterij: sicut
Dauid putauerunt se habere vasa cantici. 6. Bibentes vinum in phialis, & op-
timo vnguento delibuti: & nihil patiebantur super contritione Ioseph. 7. Qua-
propter nunc migrabunt in capite transmigrantium: & auferetur factio lasci-
uientium. 8. Iurauit Dominus Deus in anima sua, dicit Dominus Deus exer-
cituum: Detestor ego superbiam Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatem
cum habitatoribus suis. 9. Quòd si reliqui fuerint decem viri in domo vna, &
ipsi morientur. 10. Et tollet eum propinquus suus, & comburet eum, vt efferat
ossa de domo: & dicet ei, qui in penetralibus domus est: Numquid adhuc est pe-
nes te? 11. Et respondebit: Finis est. Et dicet ei: Tace, & non recorderis nomi-
ni. 12. Quia ecce Dominus mandabit, & percutiet domum maiorem ruinis, &
domum minorem scissionibus. 13. Numquid currere queunt in petris equi, aut
arari potest in bubalis, quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fru-
ctum iustitiæ in absynthium? 14. Qui lætamini in nihilo: qui dicitis: Numquid
non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? 15. Ecce enim suscitabo
super vos domus Israël, dicit Dominus Deus exercituum, gentem: & conteret vos
ab introitu Emath, vsque ad torrentem deserti.

COMMENTARII.

I. *In Optimates Israelis inue hitur.*

ERS. 1. *Væ qui opulenti estis in Sion, &c.* Væ vobis, qui affluentes opibus delicatè ac molliter viuitis in Sion, quæ duarum Tribuum caput est, & præsidium. Væ item vobis, quibus Samariæ montes spiritus addunt, & audaciam, quasi nunquam eo aduersaria potentia valeat aspirare. Qui tanquam populorum Principes cum ambitioso fastu inter Israëlitas, superbum aliquid spirantes, inceditis. * Hebræum vocabulum השאננים *hassaananim* non solum significat *opulentos* sed etiam *securos* indéque *insolentes*. Insluunt enim opes animo diuturum diuturnæ vitæ securitatem, & consequenter insolentiam morum. Obliuio enim mortis facit homines insolescere, & opibus vti ad aliorum despectum, & ad captandas vel difficiles voluptates.]

Mortis obliuio influit diuitibus maxim insolentiam.

Vers. 2. 3. Transite in Chalane, & videte, &c. Et vt agnoscatis non solum vos ingratos esse largitori, sed stupidos, lustrate alias regiones, quæ ab hominibus habentur illustres: & videte, an aliqua earum cum vestra vobis à me dedita valeat aut amplitudine, aut vbertate, aut specie comparari. Transite ad Chalanè, quæ in tractu Babyloniæ est nobilissima inde ad Emath, quæ terram vestram à plaga Aquilonari definit: tandem ad Geth, quæ in campo Palestinæ est illustrissima: & quanto sit nobilior regio, quam meo beneficio possidetis, expendite. *Qui separati estis in diem malum, &c.* At ea est vitæ vestræ peruersitas, vt vobis hæc tot nominibus commendata regio sit deserenda. Dum enim eius delicijs, ac commodis abusi, cupiditati vestræ intemperanter indulgetis, ideftis mercedis consecuti, vt in diem malum, nempè in direptionem, exilium, & ferrum separemini, tanquam victimæ è grege culto destinatæ Et tamen adhuc portas frequentatis, & in solio sedetis: vnde iniquè iudicando, id scelerum contraxistis, quod vastitatem vobis, exilium-que peperit. *. Annotans Deum Israëlitis exprobrare, quod optima in regione nati, se largitori prauè viuendo ingratos se ostendant, recognosco, haud vulgare Dei esse beneficium ab illustri, aut nobili regione ortum habere. Quod quidem beneficium video à cunctis agnosci, sed à paucis gratias cœlesti largitori referri.]

Gratos se ostēdāt Deo, qui ex nobili regione ortum ducunt.

Vers. 4. 5. 6. Qui dormitis in lectis eburneis, &c. Cubatis in lectis eboreis, alioque superbo, ac superfluo ornatu decoratis: & in tricliniis mensalibus omni genere pretiosorum stragulorum instratis gulæ, ac lasciuiæ indulgetis, ex rapinis, & sanguine pauperum splendidè conuiuantes: mensæ enim de agticolarum pauperum grege agnum pinguem, & de armento vitulum adhibetis. *Qui canitis ad vocem psalterij, &c.* Quibus satis non est, exquisitis cibis gulam explere, sed prurientes etiam aures carmine mulcetis, & cum citharæ numetoso cantu humanam quoque vocem sociatis. Et quidem isti sibi stulta cogitatione blandiuntur, & licere sibi putant, inter pocula musicorum organa adhibere: quia in Dauide audiunt, illud esse commentarum. Cum tamen Dauid id gereret, ad diuinas laudes celebrandas: hi verò inter dapes, & pocula in media ebriosorum turba ad animos lasciuientes oblectandum. * Inter dapes taxabilis musica, quæ solùm diuinis celebrandis laudibus sacrari deberet: præcipuè cum sacertimum Eucharistiæ epulum fidelibus exponitur.] *Bibentes vinum in phialis, &c.* Ne vllus sensus à sua voluptate vacaret, ad vinum in phialis largè diffusum gratissimus vnguentorum odor accedebat, quibus coniuiæ inungebantur. Nec ad eorum mentem occurrebat, quid interea incommodi, famis, ac egentiæ Ioseph, id est, decem Tribus paterentur, quæ partim iam dudum vexatæ fuerant, partim eadem incommoda ab hoste vicino poterant formidare. * Hinc subtaxatur diuitum crudelitas qui abundantia potiti, inopum miseriæ non recordantur.]

Profana in mensa musica reprehenditur, in Eucharistico epulo commendatur.

Diuites in abundantia pauperū minimè recordantur egestatis.

2. *Excitium diuitibus hic prædicit.*

Vers. 7. 8. 9. Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium, &c. Ideò hi, qui primi sunt opibus, omnium primi captiuitatis subibunt incommoda & qui in captandis deliciis in vnum consilium conspiratunt, pariter in exilium abducentur: vt quorum vna fuit intempetantia, vna sit pœna. * Haud aliter ad tartarum raptores cum raptoribus lasciui cum lasciuis, &c. tedacti ad fasciculos immittentur.] *Iurauit Dominus Deus in anima sua &c* Hoc ipsum Deus iuramento per animam suam, seu per se ipsum interposito: dicens, abominationi sibi esse superbos Israëlitarum, ambitiosósque fastus, & domos ad stultam gloriam, ac lasciuiam exædificatas. Vnde concludit Ciuitatem insanis ædificiorum molibus insolentem cum suis habitatoribus inimicorum manibus esse tradendam. * Et quando superbiam secuta deiectio non fuit?] *Quod si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi morientur.* Si contigerit autem, ex vna cognatione seu familia decem inimicorum ferrum effugere: haud ipsi diu superstites erunt, aut enim fames, aut pestis, aut dirior aliqua calamitas illos extinguet.

Raptores cum raptoribus, lasciui cum lasciuis redacti in fasciculos mittentur ad tartarum.

Superbiam nunquam nō deiectio sequitur.

Vers. 10. 11. Et tollet eum propinquus suus, &c. Tunc propinquus illius veniet, vt cadaueri impendat extremum funeris honorem: & igne comburat, vt cineres in honesto loco sepeliat. Hic dicet illi, qui furtè in interiori domu est, an aliquid prætereà supersit, quo foras exerat, vt id simili funeris pietate prosequatur. *Et respondebit: Finis est, &c.* Cumque ille responderit, superesse neminem aut mortuum, qui producat, & cremet, aut viuum, qui in illis latebris mortem effugiat: iubebit illi rursus propinquus, cum ex mœrore, & indignatione aliquid impium in Deum tantæ cladis auctorem dicturus videretur, vt sileat: neque contra Deum impiam linguam exerat. * Taxentur hinc, qui morte filij, aut ea simili tribulatione affecti mœrore stulto contra Deum audent ineptas querelas excitare.]

Taxantur, qui aliqua affecti tribulatione contrā Deum stultas excitant querelas.

Vers. 12. 13. Quia ecce Dominus mandauit, &c. Portò si contra Deum aliquid indecorum, aut blasphemum quis audeat iactare: à maledica lingua Deus prouocatus, sic delebit Ciuitatem, vt domum aut amplam, aut humilem non relinquat, quin omninò sternat. * Ob vnum ciuem blasphemum Deus toti Vrbi minatur excidium. Vt edisces, singularia cuiusuis scelera communitati esse exitialia.] *Numquid currere queunt in petris equi, &c.* Præposteræ laboratis

Ob singulare vnius ciuis crimen Deus communitatem totā sæpè percutit.

boratis ô Israëlitæ, cùm ex cultu idolorum, ex rapinis paupero, quos in iudicio amaritudine afficitis, ex aliisque sceleribus vos, vestramque Rempublicam augere, & stabilire conamini. Perinde enim agitis, ac si in præruptam ropem aut equum ad cursum, aut ad arandum boues incitaretis: quod non modo inutile, sed & noxium omninò fore quis non videat? Credant Principes, eorumque consiliarij, se Regno exitium præparare, quoties ex Ecclesiæ, vel pauperum bonis intendunt aut bellorum sumptibus succurrere, aut aliis Regni incommodis subuenire.]

Regnorum exitium parat, qui curat bonis Ecclesiæ, aut pauperum belli sumptibus prouidere.

Vers. 14. 15. Qui lætamini in nihilo, &c. Ad vestram iniquitatem accedit, quod idolis diuinos honores impenditis, & in eorum lucis ac delubris festiuos dies ducitis. Quod denique potentiam vobis arrogatis: & quod intolerabilioris est insolentiæ, non ab alio eam, quam à vobis ipsis & habuisse quondam, & nunc habere libere prædicetis. *Ecce enim suscitabo super vos, domus Israel, &c.* Vt igitur tot hæc scelera puniam, & experiamini à vobis nihil vobis inesse potentiæ: Excitabo (ait Dominus exercituum) aduersum vos inimicam gentem, quæ tanquam imbelles conterat: & quidquid vestris viribus acquisitum superbè iactabatis ab vltimis vsque finibus eripiat, ab ingressu Emath vsque ad torrentem Ægypti, qui terram promissionis ab Aquilonari ac Australi plaga definiunt, id est, ab vna extremitate patriæ vestræ vsque ad alteram, vos Deus per Chaldæos & Assyrios comminuet. Porrò Emath *magna* (dicitur sic *vers.* 2. ad distinctionem Emath minoris, quæ alio nomine Reblatha dicebatur.) est Antiochia caput Syriæ. Quæ olim ab Antiocho eius instauratore sic fuit nominata, cum anteà Emath, seu (vt in Hebræo est) *Chammat* diceretur, id est *Sol*, quod Solis instar, inter cunctas Orientis Vrbes effulgeret: tam vasta, vt ab aliquibus Tetrapolis vocitetur, quod ambitu suo quatuor Ciuitates complecteretur, quarum vnam multitudo incolarum construxerat, alteram Antigonus primus ab Alexandro magno Asiæ Minoris Rex, tertiam Seleucus Callinicus, quartam Antiochus Epiphanes, à quo etiam Epiphaniæ nomen fuit sortita.

CAPVT VII.

Amos precibus suis locustæ & ignis plagam ab Israële auertit, qui tamen ob replicata scelera in interitum ruit. Amasias Pseudosacerdos conatur impedire Amos, ne in Bethel prophetet. Sed Amos illi multiplicem prædicit calamitatem: Israëlique captiuitatem, & excidium.

1. HÆc ostendit mihi Dominus Deus: & ecce fictor locustæ
in principio germinantium serotini imbris, & ecce serotinus
post tonsionem regis. 2. Et factum est: cùm consum-
masset comedere herbam terræ, dixi: Domine Deus propi-
tius esto, obsecro: quis suscitabit Iacob, quia paruulus
est? 3. Misertus est Dominus super hoc: Non erit, dixit
Dominus. 4. Hæc ostendit mihi Dominus Deus: & ecce
vocabat iudicium ad ignem Dominus Deus: & deuorauit abyssum multam, & co-
medit simul partem. 5. Et dixi: Domine Deus quiesce, obsecro: quis suscitabit
Iacob, quia paruulus est? 6. Misertus est Dominus super hoc: Sed & istud non
erit, dixit Dominus Deus. 7. Hæc ostendit mihi Dominus: & ecce Dominus
stans super murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. 8. Et dixit Dominus
ad me: Quid tu vides Amos? Et dixit: Trullam cæmentarij. Et dixit Dominus:
Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israël: non adiiciam vltrà superindu-
cere eum. 9. Et demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israël desolabuntur:
& consurgam super domum Ieroboam in gladio. 10. Et misit Amasias sacerdos
Bethel ad Ieroboam regem Israël, dicens: Rebellauit contra te Amos in medio do-
mus Israël: non poterit terra sustinere vniuersos sermones eius. 11. Hæc enim
dicit Amos: in gladio morietur Ieroboam, & Israël captiuus migrabit de terra sua.
12. Et dixit Amasias ad Amos: Qui vides, gradere, fuge in terram Iuda: & come-
de ibi panem, & prophetabis ibi. 13. Et in Bethel non adiicies vltrà vt prophe-
tes: quia sanctificatio regis est, & domus regni est. 14. Respunditque Amos, & di-
xit ad Amasiam: Non sum propheta, & non sum filius prophetæ: sed armentarius
ego sum vellicans sycomoros. 15. Et tulit me Dominus cùm sequerer gregem: &
dixit Dominus ad me: Vade propheta ad populum meum Israël. 16. Et nunc au-
di verbum Domini: Tu dicis: Non prophetabis super Israel, & non stillabis super
domum idoli. 14. Propter hoc hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate fornica-
bitur: & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur: & tu
in terra polluta morieris, & Israël captiuus migrabit de terra sua.

COMMENTARII.

1. *A locuſtis & igne metaphorica plaga Amos oratio liberat.*

VERS. 1. *Hæc oſtendit mihi Dominus Deus, &c.* Cogitationi meæ Dominus ſpeciem hominis obiecit, qui fingebat locuſtarum agmina eo tempore, in quo ab imbre ſerotino terra rigatur, & fruges ſub vernum tempus: calamo germinante luxuriant. Poſtquàm Aſſyriorum Rex rem Iſraëliticam magnis incommodis contudiſſet. Nempè floreſcente, & quaſi repullulante per Ieroboamum Iſraelitarum Republica, quam variis irruptionibus detonderat, & demeſſuerat Rex Syriæ Benadad, & Hazael, infudit ſe in eam ingens exercitus. Aſſyriorum, ductore Phulbelocho.

Verſ. 2. 3. Et factum eſt, cum conſummaſſet comedere herbam terræ, &c Cum verò in oblato illo ſpectro conſpicerem, in fruges germinantes inuolaſſe locuſtarum agmen, & omnem regionis herbam peſtilenti morſu corroſiſſe, indolui, & halce ad Deum ſupplex preces effudi. Miſerere, Domine, precor, & à plaga vltricem manum cohibe. Si enim tu exhauſtum iam populum durius vulneraueris, quis illum inſtaurare poterit? *Miſertus eſt Dominus ſuper hoc. Non erit, dixit Dominus.* Quod optabam, Dominus meis precibus largitus eſt, manumque ab illa plaga, quæ iam iam impendere videbatur, aliquandiu ſuſpendit. Id eſt, cladem, quam Aſſyriorum exercitus inferre feſtinabat, ad preces Amos Deus auertit, redempta per Manahem mille talentorum argenti pretio vexatione 4. *Reg* 15 19. * Iuſti enim ſupplex oratio vltricem Dei manum ſuſpendit, ne ad vulnerandos ſceleſtos homines exeratur.]

Oratio iuſtorum Dei irā cohibet, ne ſceleſtos percutiat.

Verſ. 4. 5. 6. Hæc oſtendit mihi Dominus Deus, &c. Alia deinde mihi fuit ſpecies oblata. Videbar enim videre Dominum, qui ad iudicium de Iſraël ignem aduocabat, cui permiſit, vt in gentem illam peccatricem graſſaretur. Qui quidem ignis abyſſum & fontes exiccauit, quibus ſors Iſraelitica irrigabatur, & florebat: & ipſa pars fœcunda humore deficiente deficiet, & areſcet ab illa horribili flamma conſumpta. Profectò ignis lictor huius condemnationis fuit Theglatphalaſſar, qui ignis inſtar, ingenti ardore, celeritate, ac ferocia maximam populi turbam deuorauit, ſeu attriuit, puta, Tribum Ruben, Gad, & dimidiam partem Tribus Manaſſe trans Iordanem humili loco velut in abyſſo ſitas. Et ſimul comedit partem alteram inſignem Iſraëlis cis Iordanem, puta Tribum Nephthalim, Aſſer, & Zabulon. *Et dixi: Domine Deus, quieſce obſecro, &c.* Ego quidem ad ſubitum illud incendium totus cohorrui, & in hæc verba ſupplex oraui: cohibe precor ô Domine, vindices ab incendio flammas: quis enim, te infenſo, exigui huius & exhauſti populi poterit ruinas inſtaurare? *Miſertus eſt Dominus ſuper hoc, &c.* Ad preces meas Dominus aſpiciens, & miſeratus populi calamitatem, incendium, quod iam iam graſſaturum videbatur, ſuſpendit. Abſumpſiſſet profectò flamma etiam reliquas omnes Tribus, ni Deus flexus precibus Amos ardorem tyranni Aſſyrij inhibuiſſet.

Verſ 7. 8. 9. Hæc oſtendit mihi Dominus, &c. Alia inſuper mihi fuit ſpecies oblata, Videbatur mihi aſpicere Dominum præ ſe ferentem cæmentarij habitum cum trulla ſuæ artis inſtrumento ſuper murum, quem prius incruſtarat, ſolidataque tectorio, quo firmior paries redderetur ad ferendum hoſtium impulſus. *Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos, &c.* Rogatus à Domino, quid viderem: videre me reſpondi fabri murarij trullam. Tunc autem Dominus, quid illa portenderet, aperuit. En ego (ait) trullam ſubmoueo à murorum fabrica, populique cuſtodia, & in populi medium cum faſtidio proiicio. Haud amplius trulla vtar ad tectorium inducendum, aut muros inſtaurandos; quia iam Ciuitas ruinæ eſt deſtinata. * Hæc quidem meo calamo materiam dedere in die, quo ſocietas noſtra renouationem ſpiritus celebrauit. Qua veluti ſuæ prudentiæ ac prouidentiæ trulla D. Ignatius calcem adiicit noſtri ſpiritus muro, vt eum muniat, firmet, & exornet.] *Et demolientur excelſa idoli, &c.* Luci, in quibus idolorum aræ viſebantur, euertentur: cuncta nefariæ religionis funditus ſacraria corruent: & ſuper domum Ieroboami, Regnumque Iſraeliticum armatam manum iratus extendam. * Loco verbi illius, *Demolientur excelſa idoli*, in Hebræo habetur, *excelſa Iſaac*, id eſt, *excelſa riſus*, vt vertunt LXX. ſeu altaria idolorum verè ridicula, & riſu explodenda. Et quidem omnia, quibus diabolus curat nos à Deo ſeparare, ſcilicet vanitas, diuitiæ, voluptates (quæ idolorum ſeruitus) ridicula procul dubio ſunt.]

Renouatio ſpiritus Ieſuitis præſcripta, murum perfectionis roborat.

Ridicula planè ſunt omnia idola, ſeu illectamēta, queis diabolus nos à Deo ſeparare curat.

2. *Verſ. 10. 11. Et miſit Amaſias Sacerdos Bethel ad Ieroboam Regem Iſrael, dicens, &c* Profectò cum Amaſias Sacerdos Bethel hoſce ſermones minaces audiuiſſet, timeretque, ne ſi quod moliebatur obtineret Propheta, lucrum periret, quod ex vitulorum ſacrificiis capiebat: adij Ieroboamum Regem Iſraël, & Amos incuſauit, quod in ipſius Regno contra Regem moueret ſeditionem, & talia loqueretur audax, qualia populus haud poſſet ſuſtinere. * Sæpè videris prauum Sacerdotem auaritiæ morbo laborare.] *Hæc enim dicit Amos, &c.* Hæc ô Rex, de te, ac de populo tuo ſeditioſus Amos profatur: Ferro Ieroboamus occumbet, & populus, deſerto patrio ſolo, in peregrinam regionem abducetur. * O tempora, quando Concionator, qui veritatem Principibus profert, contra eos *rebellare dicitur*. LXX. verbum, *contra te rebellauit*, ſic vertunt, *Congregationes, & coniurationes contra te ô Rex, facit.* Vndè tanquam rebellis & coniurator exilio punitur!] Non autem credidit Rex Pſeudopontificis contra Prophetam Dei calumniam. * Vt vel ex impio pij Reges ediſcant, non facilè credendum delationibus.]

Amaſias curat, ne Amos prophetet. At & contra illum vaticinatur.

Prauus Sacerdos plerumque auaritiæ morbo laborat.

Concionator, qui veritatem Principum prodit, rebellare cōtra eum ab impiis dicitur.

Rex delationibus nō facile credat.

Verſ. 12. 13. Et dixit Amaſias ad Amos, &c. Cum Amaſias nihil contra Amos obtinuiſſet à Rege, ipſe Prophetam adiit, & pro ſua auctoritate edicit, vt prophetare deſinat, aut alio detorqueat vaticinium, ſi ſuo capiti velit eſſe conſultum. Si Propheta es, (ait) ô Amos, & eo miniſterio tibi alimoniam paras, hinc quamprimum te nobis aufer, & in terram Iuda proficiſcere:

ficiscere : ibi quæstiariam hanc artem immunia profiteberis : quo tibi victum & necessaria vitæ subsidia acquirere poteris. *Et in Bethel non adiicies vltra,&c.* Porrò si in Bethel vaticinia edere instes, tibi exitium parabis, dum contra vitulos aureos protendis sermonem. Bethel enim est locus sacer a Rege Israëlis ad vitulorum cultum specialiter designatus in decem Tribuum sorte, sicut Ierosolyma in sorte duarum Tribuum ad publicum Dei cultum est consecrata. Prætereà Rex Israël in Bethel suum palatium habet, in quo frequens degit. Vndè metuendum est, ne te publicum vitulorum suorum hostem capiat, ac interfici impetret.

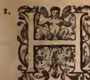
Vers. 14. 15. Respondítque Amos, & dixit ad Amasiam,&c. Ad Amasiæ adhortationem sic Amos. Ex primaria mea professione Propheta non sum, nec patrem Prophetam habui : Ordinarium enim officium meum est pascere armenta. Vndè propheticum, quem à Deo accepi, spiritum venalem non habeo, vt ex eo victum acquiram. Neque mihi de victu admodùm est curandum, cum vltrò in syluis, & montibus occurrat : vitam namque meam vellicatis sycomoris vtcumque sustento. Hanc arborem vellicabat Amos, quia frondes in pastum pecorum decerpebat, fructus verò immaturos ferreis vnguibus incidebat, vt maturescebant, maturos suos colligebat in vsus. Sycomora enim quià dura, & amara, incidi solent, vt à sole penetrentur, ac matura dulcescant. Dixit itaque Amos : Ego non propheto spe lucri, vt tu facis ô Amasia, sed sycomoris agrestibus contentus victito. * O quàm male olet à Concionatoribus temporariam expectari mercedem, & immensi valoris Dei verbum pro vilissimo pretio commutari!] *Et tulit me Dominus, cum sequerer gregem. &c.* Cum autem pascendis gregibus rusticam nauarem operam, aduocauit me Deus, & iussit, vt indè profectus, in Israëliticis finibus prophetarem.

Taxatur Cōcionator. qui pro ministerio suo temporanā mercedem ambit.

Vers. 16. 17. Et nunc audi verbum Domini, Et tu, ô Amasia, qui obiectis terroribus linguam meam cohibere conaris à prophetando contrà idolorum domicilium, durum ad te pertinens vaticinium exaudi. *Propter hoc hæc dicit Dominus : Vxor tua in Ciuitate fornicabitur, &c.* Vxor tua vim patietur à petulante ac luxoriosa hostium turba : filios ac filias tuas mucro hostilis configet : agros tuos hostes inter se metatrice regula, ac funiculo distribuent : & tu in aliena ac polluta terra, in Gentilico scilicet solo morieris : & totus denique Israël captiuus ad alienos abducetur.

CAPVT VIII.

Israëlitas ab Assyriis in exilium agendos, vncino quo poma ex arbore decerpuntur, Amos præsignat : eisdemque prædicit saccum caluitium, extremámque omnium rerum inopiam esse subeundam.

1. ÆC ostendit mihi Dominus Deus : & ecce vncinus pomo-
rum. 2. Et dixit : Quid tu vides Amos ? Et dixi : Vncinum
pomorum. Et dixit Dominus ad me : Venit finis super po-
pulum meum Israël : non adiiciam vltrà vt pertranseam
eum. 3. Et stridebunt cardines templi in die illa, dicit
Dominus Deus : multi morientur : in omni loco proiicietur
silentium. 4. Audite hoc qui conteritis pauperem, & de-
ficere facitis egenos terræ, 5. dicentes : Quando transibit mensis, & venumda-
bimus merces : & Sabbatum, & aperiemus frumentum : vt imminuamus mensu-
ram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas, 6. vt possideamus
in argentos egenos & pauperes pro calceamentis, & quisquilias frumenti venda-
mus? 7. Iurauit Dominus in superbiam Iacob : Si oblitus fuero vsque ad finem
omnia opera eorum. 8. Numquid super isto non commouebitur terra, & lugebit
omnis habitator eius : & ascendet quasi fluuius vniuersus, & eiicietur, & defluet
quasi riuus Ægypti ? 9. Et erit in die illa, dicit Dominus Deus : occidet sol in
meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis : 10. & conuertam festiui-
tates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum : & inducam super
omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitium : & ponam eam
quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarum. 11. Ecce dies ve-
niunt, dicit Dominus : & mittam famem in terram : non famem panis : neque sitim
aquæ, sed audiendi verbum Domini. 12. Et commouebuntur à Mari vsque ad
mare, & ab Aquilone vsque ad Orientem : circuibunt quærentes verbum Domini,
& non inuenient. 13. In die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes insiti.
14. Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt : Viuit Deus tuus Dan, & viuit via
Bersabee : & cadent, & non resurgent vltrà.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. *Vnci symbolo designatur, Israelitas ab Assyrijs in exilium agendos.*

VERS. 1. *Hæc ostendit mihi Dominus Deus: & ecce vncinus pomorum.* Aliud rursus mihi fuit spectrum oblatum. Videbam enim perticam præferratam vnco, qualem solent habere qui colligendis fructibus dant operam: vt quos nequeunt ramos manu contingere, eos ad se hamata virga deprimant. Pagninus vertit, *Ecce corbem æstatis*, in quem scilicet colliguntur æstiui fructus. Sed Hebræum כלוב *kelub* propriè significat instrumentum attractorium, quale est *vncinus*. * Alicui vncinus hic mors est (symbolicè) quæ attrahit ramos pomis graues, id est familias copiosas, è quibus etiam robustissima capita decerpit, & quæ à morte esse remotissima videbantur.]

Mors est vncus fructus quantumcunque remotissimos decerpens.

Vers. 2. 3. *Et dixit: Quid tu vides Amos, &c.* Interrogatus à Deo, quid viderem, aspectare me dixi vncinatam virgam, qua ab arborario poma decerpuntur. Et iterum ad me Dominus: Vncinus iste aduenisse iam tempus præsignat, in quo Israëlis Imperium est periturum. Satis iam diù manum à vindicta cohibui: laxabo furoris impetum antè repressum. Patientiæ meæ venit, & Israëlis finis. *Et stridebunt cardines Templi in die illa, &c.* Delubrorum, in quibus ab Israële idola colebantur, cardines concrepabunt, quia multitudo hostium ardens per illos irrumpet. Magna erit tunc hominum strages, magnum vbique silentium, quia terra ab habitatoribus vacua manebit.

Vers. 4. 5. 6. *Audite hoc, qui conteritis pauperem, &c.* Audite ô viri potentes, & immites, qui pauperes opprimitis, & eorum exugitis sanguinem, eóque eos adigitis, vt exangues deficiant omnino, aut vitam non vitalem agere cogantur. *Dicentes: Quando transibit mensis, &c.* Quando tandem (inquiritis) finietur mensis septimus Tisri, quo iubemur toto octiduo, imò toto ferè mense feriari? Quando transibit longum illud, & mercatoribus incommodum Sabbatum, quo possimus, minuente iam annonæ copia, nostri frumenti ostia reserare, & carius populo esurienti diuendere? Nec contenti pretium auxisse, etiam fraudes adhibeamus: minuamus mensuram, qua frumentum emptoribus tradimus: & è contrario cum nos aliquid ab aliis ememus, augeamus *siclum* (Hebraïcè *pondus*) id est, pecuniæ pondus; & merces dolosa ponamus statera: quæ dum eminus leuitatis plus: dum vendimus plus æquo grauitatis habeat. * Video mercatores illos plenos dolo, & iniquitate Sabbato tamen reuerentiam exhibere, quia in illo nundinari nefas. Vndè non possum non Christicolas mercatores, & artifices subtaxare, quod facillimè Sabbati sacrariotis, seu festorum Ecclesiæ religionem audeant violare.] *Vt possideamus in argento egenos, &c.* Eo artificio pauperes ipsos quasi ememus, & voluntari nostræ perpetuo nexu alligabimus, cum æs ea pactione contractum soluere non possint. Quare illos pro vsurario argento, aut pro venditis rebus etiam vilissimis, qualia sunt calceamenta, seruos possidebimus. Neque peribunt nobis pargamenta frumenti, aut areæ quisquiliæ, ex quibus, quasi res foret ventilata, & pura, pecunia redigetur. * Pondera verbum illud: *Vt possideamus in argento egenos.* En nostrorum peruersitas temporum, quando tanta est tributorum exactio, tanta caritas mercium, vt pauperum ciuium non solùm bona, sed & ipsos videamus iam ab exactione à necessitate possideri.]

Taxantur mercatores & artifices, qui violant festorum immunitatem.

Non solùm bona pauperum, sed ipsi pauperes ab exactione possidentur.

Vers. 7. 8. *Iurauit Dominus in superbiam Iacob, &c.* Quamobrem, iuramento interposito, decem Tribubus minatus est Deus, quarum superbiam, & auaritiā detestatur, se futurum semper memorem operum, quæ scelerate commiserunt, neque relicturum impunita. *Numquid super isto non commouebitur terra, &c.* Huiusmodi sunt Israëlitarum horumce opera, vt propter illa terra commoueri, dehiscere, & illius habitatores vlulare debeant. Vndè ascendet contra illos Assyriorum exercitus quasi fluuius *vniuersus*, id est, instar Nili totam terram inundabit Israëliticam, nec prius defluet, quam omnia euerterit, & absumpserit. * Vtitur comparatione Nili potius quam alterius fluminis, quia auari illi & iniusti mercatores ex Ægypto (vtpotè totius Orientis horreo) vim magnam frumenti solebant arcessere, quod deinde dolosis mensuris pauperibus diuendebant. Vt vnde materiam scelerum acquirebant, inde instantis supplicij similitudo duceretur. Vndè iniquitas, inde prodit supplicium.]

Inde supplicium, vnde prodit iniquitas.

2\. *Multa subituram Israelem prædicit incommoda.*

Vers. 9. 10. *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, &c.* Eo autem tempore sic Israëlitarum auaritiam puniam, vt in ipsa abundantia, quam furtis & dolis comparauere, penuria premantur. Quod perinde erit, atque si in meridiano splendore solis densis tenebris offundantur: & illis sit nox tristis qui cunctis dies est claritate conspicuus. * In mediis diuitiis semper eget auarus.] *Et conuertam festiuitates vestras in luctum, &c.* Indulsistis choris ad idolorum aras? Ego efficiam, vt luci, & delubra eadem, vbi dies geniales agebantur, & læti, personent vlulatu: & pro amictu molli saccum ex cilicino textu induent: & caput cincinnata cæsarie illustre (vt putatis inaniter) caluitio deformi faciam horrere. Et nulla pars erit regionis vestræ, in qua lugubre lamentum non audiatur, quasi vbiuis Vnigeniti funus procederet. * Si mors vnigeniti tam amara est parentibus, vt dies obitus eius dies *malus* per antonomasiam appelletur: edisce quam amarus Deiparæ extiterit dies ille, in quo Christum Dominum Patris ac Matris Vnigenitum crudelissimè extinctum, vitam vtrique mortuam deplorauit.]

In mediis diuitiis semper auarus indiget.

Quàm crudelis fuit Deiparæ dies, in quo Iesu Vnigeniti mortem deplorauit.

Vers. 11. 12. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, &c.* Despexistis, cum fastidioque verbum meum in Prophetarum ore, tanquam quid nugatorium abiecistis? Aderit ideò tempus quo illud expectatis, non aliter quam panem famelicus, & sitiens aquam assolet concupiscere. Nempè cum maximè egebunt Prophetarum oraculis ad consilia capienda, quomodò possis hostibus obsisti, iis destituentur, & ita inopes mentis, & consilij in interitum irruent. * Monentur hinc Reges circa belli administrationem non solùm debere à regiis consiliariis sententiam audire, sed simul & præcipuè à Deo sacrificiis, & precibus profusis, consilium capere: qui quidem regij Senatus iudicia ad vtiliorem inclinabit euentum.] *Et commouebuntur*

Reges inconsulto precibus Deo, belli non decernant instanter.

tur

tur à mari vsque ad mare, &c. Tunc autem temporis etiamsi ab omnibus terrarum angulis totum orbem oberrent, & lustrent quærendi Prophetarum oracula, studio minimè inuenient, quia nunc ea hostiliter auersantur. * Respuit peccator quæ nunc passim salutis remedia ei obiiciuntur? aderit hora nouissima, in qua fortè ei ad pœnitudinem nec instans temporis permittatur.]

Non est cō[...] ad Deū [...] (margin note)

Vers. 13. 14. In die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes in siti. In illis rerum angustiis non modo senes & infantes, quibus minus est virium siti deficient: sed etiam qui in sexu vtroque fortiores existunt, quales sunt adolescentes & virgines, quibus cum pulchritudine, & specie firmitas etiam accessit, &, ad incommoda perferenda, constantia. *Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit Deus tuus Dan, &c.* Porrò malorum, quæ Israël patietur causa impietas est. Iurant enim per vitulum quem Ieroboamus & secuti eum Reges summo scelere delegerunt toti Regno Samariæ, seu Israëlis in Deum. Imo iurant, & vniuersaliter colunt, honorant non solùm vitulum; sed & viam, qua ad vitulum itur, dicentes: Floreat, frequentetur assiduò tam nobilis via, qua peregrini pergunt à Dam vsque Bersabee, id est, ab vno extremo terræ sanctæ vsque ad alterum. Vt igitur viri pij iurant, Viuit Deus, impij Israëlitæ iurabāt: Viuit vitulus, viuit via, qua ad vitulum proceditur. Quare sic Israëlitæ cadent, vt spes sit nulla resurgendi. Ideò autem per viam solitos iurare crediderim, quia erant multa per viam illam erecta sacella, aræque idolis (quasi in memoriam peregrinantium istic olim Abrahæ, Isaacci, & Iacobi.) quæ postea Iosias profanauit, atque destruxit. 4. *Reg.* 23 8. * Prætextu igitur reuerentiæ sanctis illis Abrahæ Isaacci & Iacobi debitæ, aræ idolis erigebantur in via. Vereor ne in via, quæ ad remotiora Templa deducit, quandoque non erigatur aliquod Baccho, aut Veneri sacellum. Huiusmodi enim peregrinationes, præsertim cum viri & fœminæ pariter incedunt, ab huiusmodi obstaculis vacare non assolent.]

Periculosa est peregrinatio, dum viri ac fœminæ pariter incedunt. (margin note)

CAPVT IX.

Israëlitas Deus ob horrenda crimina Gentilibus populis comparat: vnde dicit illis simul in supplicio adæquandos. Per Messiam autem eis iam repurgatis instaurationem bonorúmque omnium affluentiam promittit.

1. IDI Dominum stantem super altare, & dixit: Percute car-
dinem, & commoueantur superliminaria: auaritia enim in
capite omnium, & nouissimum eorum in gladio interfi-
ciam: non erit fuga eis. Fugient, & non saluabitur ex eis
qui fugerit. 2. Si descenderint vsque ad infernum, indema-
nus mea educet eos: & si ascenderint vsque in cælum, inde
detraham eos. 3. Et si absconditi fuerint in vertice Car-
meli, inde scrutans auferam eos: & si celauerint se ab oculis meis in profundo ma-
ris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. 4. Et si abierint in captiuitatem
coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos
super eos in malum, & non in bonum. 5. Et Dominus Deus exercituum, qui
tangit terram, & tabescet: & lugebunt omnes habitantes in ea: & ascendet sicut
riuus omnis, & defluet sicut fluuius Ægypti. 6. Qui ædificat in cælo ascensionem
suam, & fasciculum suum super terram fundauit: qui vocat aquas maris, & effun-
dit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius. 7. Numquid non vt filij Æthio-
pum vos estis mihi, filij Israël, ait Dominus? numquid non Israël, ascendere feci
de terra Ægypti: & Palæsthinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? 8. Ecce
oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: Verum-
tamen conterens non conteram domum Iacob, dicit Dominus. 9. Ecce enim
mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur
triticum in cribro: & non cadet lapillus super terram. 10. In gladio morientur om-
nes peccatores populi mei; qui dicunt: Non appropinquabit, & non veniet super
nos malum, 11. In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reæ-
dificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo: & reædificabo
illud sicut in diebus antiquis. 12. Vt possideant reliquias Idumææ, & omnes na-
tiones, eò quod inuocatum sit nomen meum super eos: dicit Dominus faciens hæc
13. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & comprehēdet arator messorem, & calcator

vux mittentem ſemen: & ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti
erunt. 14. Et conuertam captiuitatem populi mei Iſrael: & ædificabunt ci-
uitates deſertas, & inhabitabunt: & plantabunt vineas, & bibent vinum ea-
rum: & facient hortos, & comedent fructus eorum. 15. Et plantabo eos ſuper
humum ſuam: & non euellam eos vltra de terra ſua, quam dedi eis, dicit Dominus
Deus tuus.

COMMENTARII.

ERS. 1. *Vidi Dominum ſtantem ſuper altare, &c.* Vidi Deum ſuper altari, quod in Bethel erat vitulo conſecratum, qui dixit mihi: Indica populo Iſraëlitico percutiendos eſſe cardines profani delubri, & eius concuſſu ſuperliminaria conuellenda. Quia nullus eſt inter Iſraëlitas, qui auaritiæ ſtudio non ſeruiat. Quare omnes gladio: percutiam: neque vllus erit, qui quantumcumque viribus contendat: impendens ſibi exitium effugiat. Hoc ſymbolo præſignauit Deus, ab Aſſyriis Templum, religionem, Regnum, Rempublicam Iſraëlitarum à cardine, & ab imis fundamentis eſſe conuellenda. * Cur verò totius Regni ſtragem Templi Ieroſolymitani (de qua D. Hyeronimus hîc agi ſignificat, & ſubuerſione ſignificat, non ſpeciatim ipſius Regni annotat excidium? Crediderim, quia ex Templi, ſeu religionis ſtabilimento tota Regni ſtabilitas pendet: quæ quidem corruit, cum veræ religionis cultus deperit. * Multa erant Iſraëlitarum ſcelera. Cur ergò de ſola auaritia agit Deus mentionem? An quia auarus vt ei cupiditati ſeruiat nullum præceptum non tranſgreditur, nullam non admittit iniquitatem? Ita planè. Quare Deus omnia Iſraëlitarum inſinuat ſcelera cum ſolius auaritiæ agit memoriam.] Certè agi hîc de Templo non Ieroſolymitano, ſed de Iſraëlitico in Bethel patet ex *verſ. 7. & 14.*

Dùm religio ſtat, Regna conſeruātur: religione corruente, corruunt & Regna.

In vno auaritiæ vitio quaſi omnia ſcelera continentur.

Verſ. 2. 3. 4: Si deſcenderint vſque ad infernum, &c. Si ferarum, ac ſerpentum inſtar, confugiant ad latebras, & ad profundos hiatus, ad ipſaque terræ præcordia deſcendant, inde extraham illos. Si volucrum in morem ſupra nubes ſe ſublimes attollant, vt aucupis laqueos euitare valeant, inde illos ad laqueos abducam. *Et ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli, &c.* Si ſpeluncas ſubeant, quæ in Carmeli vertice ſunt miſerorum perfugia, ſcrutabor illos, & extraham inde. * Iam ſæpè audiſti, & legiſti Virginem Deiparam Carmelo comparari. Quid ergo ô Domine, ſi ad Mariæ pietatem peccatores aufugiant? Num à Carmelo auferes eos? Minimè.] * Sed *ſcrutans* videbo, an prauo affectu ad Matris meæ patrocinium accurrant, nempè vt ſecurius poſſint vitiis indulgere. Tunc enim inſtar leonis è Carmelo eos auferam, & diriter comminuam. Si verò pœnitudinis affectu ad intercesſionem Mariæ aduolent peccatores, poſt ſtudioſam *ſcrutationem* eos ad ſupplicium non inueniam. Ipſa enim illos ab irato Numine abſcondi.] Etſi, vt oculos meos lateant, ad maris profunda vſque deſcenderint, ibi draconem inuenient marinum, cui ego imperabo pelagi Dominus, vt illos morſu laceret. *Etſi, abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis, &c.* Si ad captiuitatem abducti, ſe iam euaſiſſe gladium putent, quem ſubiere ſocij cum hoſte congreſſi: ibi extra belli diſcrimina gladium inuenient, dominorum vulnerati tyrannide. Vbicumque terrarum extiterint, in eos non beneuolos, vt ſaluem: ſed vt perdam, infenſos intendam. Id eſt, infligam illis omne genus afflictionis, ſine admiſtione ſolatij, aut alterius boni. * Hinc peccator perpendat, quot, quantiſque ſe exponat incommodis, cum delinquit, ſiquidem certum eſt, benigniſſimos Dei oculos in exitiales, culpa ab homine admiſſa, conuerti.]

Deipara ſecurū eſt peccatorum perfugium.

Si ad Mariam Carmelum accurrāt peccatores pœnitudinis affectu, Deus vel *ſcrutans*, eos ad ſupplicium non inueniet.

Peccatori benigniſſimi Dei oculi in exitiales cōuertuntur.

Verſ. 5. 6. 7. Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, & tabeſcet, &c. Hæ minæ ſunt à Domino exercituum, cuius ea eſt potentia, vt ſi ei libeat, leui quodam terram attactu diſſoluet. Ille ergo ad eam deſtructionem Iſraëliticam terram adiget, vt in nihilum videatur exceſſiſſe. Vndè vlulabunt miſeri, qui illam felices incolebant: & quemadmodum fluuius Ægypti, qui aquarum vi videtur omnium riuorum, ac fluminum eſſe colligationem, in mare dilabitur à fonte ſuo: ſic Iſraëlitæ à patriis ſedibus in peregrinas terras abducentur. *Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam, &c.* Hæ, inquam, Dei ſunt minæ, qui thronum ſuum in cælo, & ſcabellum pedum ſuorum in terra locauit. Qui euocat à mari ſalſas vndas, eaſque attenuatas, ac dulces ad terræ fœcunditatem profundit: cuius nomen eſt Dominus. *Numquid non vt filij Iſrael, &c.* Sanctorum parentum filij eſtis ò Iſraëlitæ: ſed quia animos ducitis ab illorum pietate degeneres: eo vos habeo numero, quos ex Æthyopico ſanguine progenitos aſpicio. Neque quia vos de Ægypto euocaui, & terræ Iſraëlitidis donaui poſſeſſione, exiſtimetis, æternam vobis delinquentibus eſſe futuram. Simile enim nationes aliæ à me beneficium accepere, & tamen non eſt à me illis æterna conceſſa poſſeſſio. Videtis enim Paleſtinos de Capadocia, & de Cyrene Syros in regiones veſtræ vicinas à me fuiſſe tranſlatos.

Verſ. 8 9. 10. Ecce oculi Domini Dei ſuper Regnum peccans, & conteram illum à facie terræ: veruntamen conterens non conteram domum Iacob, dicit Dominus. Sicut ergo cecidi millionem Ethyopum ſub Rege Aſa (2. *Paral.* 14. 9.) & tot Philiſthæorum falanges ſub Ioſue (*Ioſ.* 12. 22.) Samuele (1. *Reg.* 7. 10.) & Dauide (1. *Reg.* 17. 40.) & Regem Regnúmque Syrorum breui per Teglatphalaſſar exſcindam (4. *Reg.* 16. 9.) ita & vos, Regnumque veſtrum per eundem Teglatphalaſſar, eiuſque ſucceſſorum Salmanaſſar deſtruam. Iuſtus enim ſum Iudex pœnas pro meritis ſuper omne Regnum peccans decernens. Non tamen Iſraëlis domum funditus exſcindam, ſed reliquias ex ea mihi adſeruabo. * *Non conteram* (inquit) *domum Iacob.* Quaſi memor ſancti parentis Iacobi ingratos filios nolit omninò deleri. Sæpè enim Deus ob iuſtitiam

Ob iuſtum parentē Deus ſæpè iniquū filium non tā ſeuerè punit.

ſtitiam

ſtiam parentum iniquos filios ad frugem meliorem adducit: vel non ita grauiter in eorum flagitia deſæuit.] *Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Iſrael, &c.* Concutiam Iſraëlem per Aſſyrios, diſpergamque per omnes gentes: non tamen vt ſordes, quæ prorſus abiiciuntur: ſed vt frumentum, quod in vanno non in alium finem concutitur, quam vt à paleis, aliiſque ſordibus ſecernatur, & purgetur, & purum in horreo recondatur: nec ſinitur vel *lapillus*, id eſt, *granum* (ſic alij) duritie ac forma ſua lapillum referens in terram decidere. Sic nec ego ſinam ſpiritualiter perire quemquam Iſraëlitarum iuſtorum, etſi eodem cribro afflictionum corporalium cribrandi ſint vna cum impiis. * Hac enim cribratione puriores euadent.] *In gladio morientur omnes peccatores populi mei, &c.* Peribunt peccatores qui in Iſraëlis domo non erant grana, ſed ſtipulæ, ac ſtramenta paluſtria. Hi ſunt quidem, qui Prophetarum minas nihili faciunt, neque futurum putant, vt aliquando malum, quod ipſis denunciatur, adueniat.

Cribrũ tribulationis puriores reddit iuſtorum unicum.

2\. *Verſ. 11. 12. In die illa ſuſcitabo tabernaculum David, &c.* Poſtea autem Euangelij tempore, aduocatis Gentilibus, (qui eo quod mores exprimerent iuſti iam Iſraëlis, Iſraëlitæ vocari, & Abrahami filij iuſte poterunt) inſtaurabo tabernaculum Dauidis & quidquid in eo hians videbatur, ac debile, confirmabo, complebo: & ad præclaram illam ſpeciem reſtituam, qua pollebat antiquitus. Porrò Regnum Dauidis tam ſpirituale quam materiale, quod variis ſciſſuris paulatim per Ieroboamum, per Syros, per Ægyptios, per Aſſyrios, per Chaldæos, per Aſiaticos, per Romanos attritum, tandem omninò corruit ſub Herode tyranno, qui quidquid erat reliquum regiæ ſtirpis exſcidit: excíſum ſuſcitabo rurſus per Meſſiam, cui reddam ſedem regiam Dauid patris eius, & regnabit per ſe & per Vicarios ſuos Pontifices & Reges in tota domo Iacob, non vno, vel altero ſæculo, ſed in æternum, *& Regni eius non erit finis.* (*Luc. 1.32.*) *Vt poſſideant reliquias Idumææ, &c.* Eo tempore nationes cunctæ animo prius ac religione alienæ, imò ipſi Idumæi Iſraëlitici nominis infeſtiſſimi hoſtes ad Dauidis tabernaculum, id eſt, ad Chriſti ſeruatoris Eccleſiam accedent: quia & latas à Chriſto leges accipient, & ab illius nomine compellationem aſſument. Hoc dicit Dominus, cuius proprium hoc eius erit opus.

Per Meſſiam omnium malorũ ablationẽ, & bonorũ ſpiritualiũ abũdantiam promittit.

Verſ. 13. 14. 15. Ecce dies venient, dicit Dominus, &c. Dies venient in quibus tanta erit frugum & vini abundantia, vt meſſis duratura ſit vſque ad arandi tempus, & vindemia vſque ad tempus ſeminandi. Scio, hoc ab aliquibus ad reduces è Babylonia Iudæos accommodari non aptè; quia tunc potius inopia frumenti, & vini, Iudæi laborarunt. Aggæo teſte. *capit. 1.6.* Per hanc quidem meſſis, & vindemiæ abundantiam deſignatur, tantam fore in Eccleſia Chriſti conuertendarum & excolendarum animarum copiam, vt nullum permittant agricolis, ſeu paſtoribus tempus quietis. * Patuit hoc in D. Paulo, Antonio Paduenſi, & in noſtro Franciſco Xauerio, & tot aliis ſacri verbi præconibus tantùm non obrutis laborum multitudine & aſſiduitate. Annumera, ſi potes, quos meus Xauerius Gentiles ſacra vnda diluit, & comperies, de ipſo verificari poſſe: Comprehendet arator meſſorem, &c.] *Et conuertam captiuitatem populi mei Iſraël, &c.* Tunc ſpiritualis Iſraël, de peccati, ac diaboli captiuitate in gratiæ procedet, me duce, libertatem. Templa per orbem extruent, vineas ſacramentorum excolent, maximè Euchariſtiæ frequentiam, & Dominici ſanguinis nectare potabuntur. Degentque in pace, & omnium bonorum cæleſtium abundantia potientur. *Et plantabo eos ſuper humum ſuam, &c.* Sicut arbores in terra fœcunda, ſic veros ſe ſpirituales illos Iſraëlitas in Eccleſia mea, quaſi in ſua iam regione plantabo: neque inde auellam, ſicut Iſraëlitidem gentem totam eradicaui, & in regionem peregrinam abduxi. Hæc verba Dei ſunt, cuius neque fallax eſt fides, nec infirma manus ad promiſſa effectui dedenda.

Meſſis ac vindemiæ Euãgelicæ abundãtia ex Frãciſco Xauerio.

LIBER TERTIVS. COMMENTARII LITERALES, ET Morales.

ABDIAS, IONAS, MICHÆAS.

PROLVSIO.

Cum tres hoſce nominaui Prophetas, non potui non Dominæ meæ, cuius ope ad eorum expoſitionem egeo, recordari. Si enim *Abdias* idem eſt ac *Dei ſeruus*. Chriſtum, qui *ſeruus Dei* dictus fuit *Iſa.* 42. 1. repræſentat, filium vtique illius, quæ cùm Domina ab Angelo vocaretur, ſeſe ſine ſimulatione, ſed ſeriò (vti annotauit Hugo Card. *Luc.* 1.) appellauit ancillam. *Ecce ancilla Domini.* Si *Ionas* idem eſt ac *Columba*, Mariam refert Spiritus ſancti ſponſam, quam ipſe ſæpè ſuam columbam appellauit omnis ſinceritatis, ac puritatis epilogum. Si denique *Michæas* idem ſonat, ac *Quis ſicut Deus?* Nulla poterit creatura ſic Dei magnitudinem explicare, ac illa, cui Dei omnipotentia *magna fecit.* Ex iis nempe miraculis, virtutibus, perfectionibus, quæ in Mariam Deus colligauit, poteſt ipſa experimento edocta clamare, *Quis ſicut Deus?*

Maria quæ ſe ancillam profitetur, tam ſublimis eſt, vt nulla creatura ſic Dei magnitudinem in ſe repræſentet.

ABDIAS.

CAPVT VNICVM.

Idumæis propter inhumanitatem in fratres ſuos Iudæos excidium prædicit. Iudæis è contrario poſt reditum è Chaldæa felicia omnia promittit.

1. ISIO Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus ad Edom: Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes miſit: Surgite, & conſurgamus aduerſus eum in prælium. 2. Ecce paruulum dedi te in Gentibus: contemptibilis tu es valdè. 3. Superbia cordis tui extulit te, habitantem in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſolium tuum: qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram? 4. Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus. 5. Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quomodo conticuiſſes; nónne furati eſſent ſufficientia ſibi; ſi vindemiatores introiſſent ad te, numquid ſaltem racemum reliquiſſent tibi? 6. Quomodo ſcrutati ſunt Eſaü, inueſtigauerunt

gauerunt abſcondita eius? 7. Vſque ad terminum emiſerunt te: omnes viri fœ-
deris tui illuſerunt tibi: inualuerunt aduerſum te viri pacis tuæ: qui comedunt tè-
cum: ponent inſidias ſubter te: non eſt prudentia in eo. 8. Numquid non in diè
illa, dicit Dominus, perdam Sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſaü?
9. Et timebunt fortes tui à Meridie, vt intereat vir de monte Eſau. 10. Propter
interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confuſio,
& peribis in æternum. 11. In die cùm ſtares aduerſus eum, quando capiebant
alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & ſuper Ieruſalem
mittebant ſortem: tu quoque eras quaſi vnus ex eis. 12. Et non deſpicies in diè
fratris tui, in die peregrinationis eius: & non lætaberis ſuper filios Iuda in die perdi-
tionis eorum: & non magnificabis os tuum in die anguſtiæ. 13. Neque ingredie-
ris portam populi mei in die ruinæ eorum: neque deſpicies & tu in malis eius in die
vaſtitatis illius: & non emitteris aduerſus exercitum eius in die vaſtitatis illius,
14. Neque ſtabis in exitibus vt interficias eos qui fugerint & non concludes reli-
quos eius in die tribulationis. 15. Quoniam iuxta eſt dies Domini ſuper omnes
gentes: ſicut feciſti fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum. 16. Quo-
modo enim bibitis ſuper montem ſanctum meum, bibent omnes Gentes iugiter: &
bibent, & abſorbebunt, & erunt quaſi non ſint. 17. Et in monte Sion erit ſalua-
tio, & erit ſanctus: & poſſidebit domus Iacob eos qui ſe poſſederant. 18. Et erit
domus Iacob ignis & domus Ioſeph flamma, & domus Eſau ſtipula: & ſuccenden-
tur in eis, & deuorabunt eos: & non erunt reliquiæ domus Eſau, quia Dominus lo-
cutus eſt. 19. Et hereditabunt hi qui ad Auſtrum ſunt, montem Eſau, & qui in
campeſtribus Philiſtiim: & poſſidebunt regionem Ephraim, & regionem Samariæ: &
Beniamin poſſidebit Galaad. 20. Et transmigratio exercitus huius filiorum Iſrael,
omnia loca Chananæorum vſque ad Sareptam: & transmigratio Ieruſalem, quæ in
Boſphoro eſt, poſſidebit ciuitates Auſtri. 22. Et aſcendent ſaluatores in montem
Sion indicare montem Eſau: & erit Domino regnum.

COMMENTARII.

Idumæis prædicit excidiũ ob inhumanitatem in fratrem ſuum Iudam.

1. ERS. 1. *Viſio Abdiæ, &c.* Hæc eſt Abdiæ Prophetia, & hoc vaticinium Dei contra Idumæos. Hoc audiuimus non ſolum ego, ſed & Eſaias, Ieremias, Ioël, aliique Prophetæ, quibus ſua Deus conſilia aperuit: & quæ per legatum ſuum iuſſit Gentibus, quas ad Idumæorum armauit interitum, denunciari. Hæc quidem erat legati vox, & ad arma capienda adhortatio: Agitedùm, contra Idumæos ad certamina ſurgite: ego enim vobis adero, ac ſimul vobiſcum cum hoſte congrediar. * Nullus Princeps deberet ad bellum ſurgere, niſi certus omnind eſſet, quod Deus ſimul cum eo ad campum proficiſcitur: hoc eſt, niſi certa admodum ſit belli iuſtitia. Tunc enim Deus & cum fideli Principe pergit, & cum hoſte congreditur.]

Cum bellum eſt iuſtum, Deus cũ Rege pugnaturo pugnaturus ſimul pergit ad campum.

Verſ. 2. 3. Ecce paruulum dedi te in Gentibus, &c. Ecce ô Eſaü, à quo genus ſuum Idumæi ducunt, ſedes tuas anguſtis occloſi finibus: vndè neceſſe fuit, vt eſſes paruulus. Et cum in cauernis habites petrarum, lociſque ſubterraneis, non potes eſſe non abiectus, ac ſordidus vehementer in opinione hominum. * Qui quidem omnium merita ex apparatu metiuntur externo. Nobilis pauper ſemper *paruulus*: ignobilis diues ſemper magnus ab hominibus reputatur.] *Superbia cordis tui extollit te, &c.* Arrogantia tua fecit, vt de te magnificè ſentires. Nam cum belluarum more in terræ voraginibus habites, ſic te inſolenter habes, ſic te inſolenter effers, vt putes tibi ſupremum deberi faſtigium: & tacitus tibi meditaris, ac dictitas: Ecquis erit, qui me in terram ex hoc ſcopulari throno deturbet? * Magnum virum ſe efferre, malum eſt, ſed non mirum, At ſe efferre paruulum, intolerabilis eſt ſuperbia.]

Homines ex apparatu externo omniũ merita metiuntur.

Intolerabilis ſuperbia eſt, paruulum ſe efferre.

Verſ. 4. 5. 6. Si exaltatus fueris, vt aquila, &c. Si tuam ſedem tibi ea in præcelſa rupe ſtatueris, vbi aquila ſuum ſibi nidum extruere aſſolet: imò ſi nubes tranſgreſſus, ad ipſa etiam ſidera liceat remeare: non tamen aſſequi poteris, vt graues meas manus effugias: indè enim te ad ima vſque terræ deturbabo. *Si fures introiſſent ad te, &c.* Si fures nocturni, te præ metu prorſus conticeſcente, domum tuam ſpoliarent, pro libito auferentes quantum ſufficere ſibi putarent: non ità tamen omnia exhaurirent, & expilarent, ac exhaurient te, & expilabunt Chaldæi mox à me ſubmittendi, Quin neque vindemiatores etſi pretio ad id à te conducti racemos ad vnum omnes decerpunt. At Chaldæi tibi omnia decerpent, quantumcomque abſcondita. *Quomodo ſcrutati ſunt Eſau, &c.* Quid igitur facies, cum Chaldæi latebras omnes ſcrutentur, vbi tuas opes condidiſti, & nec fures, vnum obolum in arca, nec vindemiatores racemum vnicum in vinea relinquant? Accidit ita anno quinto poſt ſciſſam Ieroſolymam Nabuchodonoſore Regni ſui vigeſimo ſecundo anno inuadente, & vaſtante Idumæam.

Verſ. 7. 8. 9. Vſque ad terminum emiſerunt te, &c. Gentes tibi confœderatæ, & vt videri volunt, amicæ, nempè Ammonitæ, Moabitæ, & alij vicini populi illudentes tibi, & Chaldæis ſe adhærentes eliminarunt te deditione tua, & extra proprios fines expulerunt, nullibi paſſi te ſubſiſtere. Non eſt prudentia in populo Idu-

mææ, qua possit fidos ab infidis discernere. * Imprudens admodum est, qui facilè se vel vicinis fidit, & non prius eurat vafriis experimentiseorum ingenia, ac fidem explorare.] *Numquid non in die illa, dicit Dominus, perdam Sapientes de Idumaa, &c.* Eripiam ait Dominus in illa die, quæ Idumæis infelix & extrema accidet, à senibus consilium, & prudentiam ab illis, qui Idumæam administrare Sapienter posse videbantur, Prudentes erant valde Idumæi, vt patet ex Iobo, eiusque amicis, qui omnes erant Idumæi. * At Deus eum destinauit Rempublicam euertere, à Magistratibus prudentiam aufert, vt insipientibus consiliis in ipsa securitate impingant. *Et timebunt fortes tui à Meridie, &c.* Fortes bellatores tui, nempè Themanitæ, qui tibi sunt ad Meridiem dextrum regionis tuæ latus claudentes, hucusque toti formidabiles orbi, Chaldæis ab Aquilone aduenientibus, sui obliti roboris, timebunt ad primos eorum ingressus. Si ergo Themanitæ, qui à Chaldæa maximè distant, animo erunt pauido: quid sperandum de illis erit, qui magis vicini Chaldæis, eum ille ingruerit rerum articulus, in quo Idumæis omnibus sit pereundum?

Imprudens est, qui etiam vicinis facilè se fidit.

Cū Deus vult Regnum aliquod euertere, aufert à Magistratibus prudentiam.

Vers. 10. 11. 12. *Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum.* Hæc quidem stragestibi ô Idumæa, accident, quia iniquus fuisti, & vsque ad internecionem crudelis in populum Israëliticum: in gentem scilicet tibi sanguinis propinquitate coniunctam. Alludit ad Esau ergà fratrem Iacob maleuolentiam. Cuius memores Idumæi filij Esau Iudæo Iacobi filios iurato odio prosequebantur. * O quam inuisi Deo, grauissimoque digni supplicio, qui odia parentum mente ac manu (id est, affectu prauo, & iniustis operibus) quasi hæreditario iure acquisita conseruant.] *In die cum stares aduersus eum, &c.* Cuius crudelitatis in Iudæos fratres documentum exhibuisti, quando armatus stetisti contrà Ierosolymam & exercitum, seu præsidium eius militare: eum extranei, seu Chaldæi, Ammonitæ, Moabitæ, captâ iam Vrbe Ierosolyma, fortes, mittebant super spoliis, & captiuis, tu quoque pari modo illam inuadebas, spoliabas, deuastabas: quin & alios ad eam funditus excindendam incitabas. *Esdra.* 4. 45. dicitur Templum Ierosolymitanum ab Idumæis fuisse incensum. Iustè ergò plectam te pœna talionis: etiam tu per eosdem Chaldæos exsciaderis, Solet Deus peccatoribus supplicium ad sceleris normam adaptare.] *Et non despicies in die fratris tui, &c.* Cum tamen illius tantæ cladis die, & eum frater tuus peregrinus à patria abduceretur, non debuisses illum despicere; neque exultare, cum filij Iuda spoliati bonis, extremam fortunam paterentur. Neque cum illi priuatam, ac publicam calamitatem deplorarent, non debuisses, illorum sortem crudeliter insectari, insolenter prædicans tuam tanquam superiorem & fortunæ ludibriis, & inimicorum armis. * Porrò crudelis est animi, in fratris, seu proximi afflictionibus non condolere.]

Taxātur qui parentū odia in alios quasi hæreditario iure conseruant.

Aptat Deus suppliciū ad normā sceleris.

Crudelis animi est, cū afflicto non affligi.

Vers. 13. 14. *Neque ingredieris portam populi mei in die ruina eorum, &c.* Nec debuisti cum hostibus Ingredi Ciuitatem, & ad easum iam pronam impellere, vt rueret omninò; sed potius aut labentem sustentare, aut iacentem erigere. Verùm nec humanitas, nec generis communio patiebatur, vt eum populus ille incommodis diris afficeretur, illum negligeres. Et multo minus, vt armatus in illum inueheris, aut emissus ab hoste Babylonico, cui operam nauabas militarem, illum fugientem insequeteris. *Neque stabis in exitibus, vt interficeres eos, &c.* Denique impium, & inhumanum fuit, omnes viarum exitus occupare custodia: na cui illorum facilis esset, aut impunita fuga: & omnes, qui à fuga trepidi abstinuissent, sic vndique intra mœnia anguste eoneludere, vt nullus se eis ad fugam aditus aperiret.

Vers. 15. 16. *Quoniam iuxta est dies Domini super omnes gentes, &c.* Idest, iam dies Domini dicus contra omnes gentes, quæ manus armatas contra Dei populum aliquando intulere. E quarum ô Esau tu es primus: eadem patietis, quæ aliis incommoda intulisti: & quæ in alienum caput molitus es, eadem in tuum vicissim conuertentur. *Quomodò enim bibistu super montem sanctum meum, &c.* Quomodò voa ô Idumæi, eum diriperetur Ierosolyma geniales duxistis dies, & splendidas apposuistis mensas: sic etiam Gentes, eum vestras diripient opes, & patriam euertent, poculis se frequentibus, & mensis splendidis oblectabunt. Neque tamen illis erit diuturna hæc lætitia: nam ab hoste potentiori sic eoncidentur, vt videri possint nunquam fuisse. * Punit enim Deus peccatores aliorum tyrannide tanquam flagello: attamen vulneris illius instrumentum omninò comminuit.

Deus peccatores punit aliorū tyrannide, sed vulneris instrumentum postea comminuit.

Vers. 17. 18. *Et in monte Sion erit saluatio, & erit sanctus: & possidebit domus Iacob eos, qui se possederant.* Filij verò Iacob, qui Chaldæorum armis subiecti fuerant, ab exilio erepti, & Sioni restituti, (in qua iterum *Sanctus*, id est, Templum, in quo Deus tanquam in proprio domicilio habitet, instaurabitur) possidebunt eos, à quibus in aduersa fortuna fuerant possessi. *Et erit domus Iacob ignis, &c.* Neque aliter domus Iacob (siue Iudæi) perdet domum Esau (siue Idumæos) quàm flamma stipulam, seu aridam materiam, quam apprehenderit. Inuadent enim Idumæos Iudæi, illosque conficient, neque plures ex Idumæa reliquiæ ex incendio supererunt quam ex igne consumpta supersunt stipula. Porrò hæc verba suo pondere non carebunt, quia ex Deo sunt auctore profecta.

2.
Iudæis à contrario felicia omnia fore promittit.

Vers. 19. 20. 21. *Et hereditabunt hi, qui ad Austrum sunt, &c.* Et Iudæi illi, qui eam partem Iudææ incolunt, quæ magis vergit ad Austrum, hereditabunt montem Esau, id est, Idumæos sibi conterminos possidebunt. Et qui eam partem Iudææ habitant, quæ Sephela dicitur, & campestris ac plana est, possidebunt Vrbes, & agros Philisthinorum sibi viciniores, puta Gazam, Ascalonem, Geth, &c. imò Tribum Ephraim, & reliquam Samariam, quæ illis ab Oriente vicina exponuntur. Et Tribus Beniamin Galaaditim sibi vicinam obtinebit. *Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel, &c.* Qui verò ex decem Tribubus Israëlitæ in peregrinas sedes transmigrarunt, ad suas restituti Chananitidem terram vsque ad Sareptam Sidoniorum Vrbem obtinebunt. Qui verò, ex duabus Tribubus, Iudæi Solymi-

tantum solum reliquêre, reuersi in Australem plagam, quam possederant ante, ex quocumque loco, , ad quem fuerint ab hoste abducti, Australes Ciuitates, à quibus exciderant, recuperabunt. Quid verò de *Bosphoro?* Profectò hîc de duabus Tribubus est sermo, quæ à Bosphoro, hoc est, ab vltimis vsque terræ finibus vbicumque peregrinari, aut exulare contigerit, ad Ciuitates Austri, id est, ad Iudæam, & Ierosolymam, quæ ad partem Australem promissæ terræ pertinent, aliquando remigrabunt. Ita D. Hieronymus docet, qui pro Hebræos ספרד *Sepharad* vertit *Bosphorum*, in quo prouerbiali forma intelligit quamcumque regionem, quæ longè dissita est, sicut Bosphorus procul à terra promissionis aberat: aut quæ regionem aliquam definit, vltra quam non est, quo progressum extendas. *Et ascendent Saluatores in montem Sion*, Ex monte autem Sion, ad quem exules reuocati rursus ascendent; egredientur viri robusti, qui patriam seruent, & amplificent: & subacto monte Esau, rem ita constituant, vt Dominus, sicut prioribus sæculis, in antiqua sua regnet hæreditate. Non me latet ab aliquibus nouæ notæ auctoribus hoc vaticinium de Hispanis intelligi, Qui felici nauigatione Euangelicam lucem in transmarinas intulere regiones. Putant hi vocem *Sepharad*, pro qua Vulgatus reddidit *Bosphorum*. Significare Hispaniam, vnde egressi, qui *vers.* 21. dicuntur *Saluatores*. Hi occupabunt (inquiunt) Ciuitates Austri, id est, quæ trans Oceanum sunt, ad eam regionem, quæ ad polum pertinet Australem. Horum studium laudo, & si spiritualem, seu accommodatitium sensum sequi lubeat, eis me ob gloriam Hispaniæ Saluatores ad Indos immittentis, asseclam constituo.

Ex Hispania ad Indos Saluatores sunt profecti.

IONAS.

CAPVT PRIMVM.

Ionas in Niniuem à Deo immissus in Tharsis fugit. Sorte deprehensus causa esse tempestatis volens in mare mittitur, & vnde sedantur.

1. T factum est verbum Domini ad Ionam filium Amathi, di-
cens: 2. Surge, & vade in Niniuen ciuitatem grandem, &
prædica in ea: quia ascendit malitia eius coram me. 3. Et
surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis à facie Domini, & de-
scendit in Ioppen, inuenit nauim euntem in Tharsis: &
dedit naulum eius, & descendit in eam vt iret cum eis in
Tharsis à facie Domini. 4. Dominus autem misit ventum
magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur
conteri. 5. Et timuerunt nautæ, & clamauerunt viri ad deum suum: & miserunt
vasa, quæ erant in naui, in mare, vt alleuiaretur ab eis: & Ionas descendit ad interio-
ra nauis, & dormiebat sopore graui. 6. Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei:
Quid tu sopore deprimeris? Surge, inuoca Deum tuum, si fortè recogitet Deus
de nobis, & non pereamus. 7. Et dixit vir ad collegam suum: Venite, & mitta-
mus sortes, & sciamus quare hoc malum sit nobis. Et miserunt sortes: & cecidit
sors super Ionam. 8. Et dixerunt ad eum: Indica nobis cujus causa malum istud
sit nobis: quod est opus tuum? quæ terra tua, & quò vadis; vel ex quo populo es
tu? 9. Et dixit ad eos: Hebræus ego sum, & Dominum Deum cæli ego ti-
meo, qui fecit mare & aridam. 10. Et timuerunt viri timore magno, & di-
xerunt ad eum: Quid hoc fecisti? (cognouerunt enim viri quòd à facie Domini
fugeret, quia indicauerat eis.) 11. Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi, &
cessabit mare à nobis quia mare ibat, & intumescebat. 12. Et dixit ad eos: Tol-
lite me, & mittite in mare, & cessabit mare à vobis: scio enim ego quoniam pro-
pter me tempestas hæc grandis venit super vos. 13. Et remigabant viri vt reuerte-
rentur ad aridam, & non valebant: quia mare ibat, & intumescebat super eos.
14. Et clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Quæsumus Domine, ne perea-
mus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem: quia tu Do-
mine, sicut voluisti, fecisti. 15. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare: & stetit
mare à feruore suo. 16. Et timuerunt viri timore magno Dominum, & immola-
uerunt hostias Domino, & vouerunt vota.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. *Fugit in Tharsis Ionas.*

ERS. 1.2. *Et factum est verbum Domini ad Ionam,&c.* Ionas filius Amathi accepit à Domino vaticinium in hanc sententiam: Refello hinc Hebreos, qui asserunt Ionam fuisse Abdiæ Prophetæ filium mariti, vt aiunt, Viduæ Sareptanæ. Quod fieri non potuit; quia Ionas non erat Sareptanus, sed Gethæus: & à morte Achab (quo tempore Ellias filium viduæ illius à morte excitauit) vsque ad mortem Ieroboami secundi Regis Israël (quo tempore prophetauit Ionas) centum supra decem & sex anni intercessere. Agedum (inquit Deus) ô Iona proficiscere in Niniuem Vrbem latam spatiis, & ciuium multitudine copiosam: & (quod prophetici ministerij est) meum circa eius excidium decretum annuncia. Neque enim iàm amplius differri potest, quod iam pridem ab illis suspendo supplicium: cum illorum malitia iam apud me clamet, & meam in illos iram instimulet. Porrò *Niniue* est *Ninnaue*, Hebraicè, id est, *Nini habitatio, vel Nini pulchritudo*, à radice נוה *naue*, quæ & pulchritudinem, & habitationem significat. Erat enim pulcherrima Monarchiæ Assyriorum habitatio, & sedes regia: non ad Eufratem sita, vt aliqui volunt: sed ad Tigrim, vt alij veriùs existimant. Prædicare iubetur in ea Propheta non pœnitentiam, vt putat Arias; sed subuersionem, & excidium: eo quod malitia nimis exorbitans vindictam inclamabat. * Qualia fuerint hæc scelera facile assequetur, qui sordidissimos Sardanapali tunc illis imperantis mores ex Tulio 3. *Tusc.* & Iuuen. *Sat* 3. perspectos habuerit. Nam ad exemplum Regis, totius Regni subditorum actiones componuntur.]

Ad Regis exemplũ totũ Regnum cõponitur.

Vers. 3.4. Et surrexit Ionas, vt fugeret Tharsis à facie Domini, &c. surrexit autem Ionas non Niniuem versus, vt diuinum præscriptum impleret. Sed quam longissimè aliorum à Niniue, vt datum sibi negotium declinaret. Fugit igitur non à Dei oculis (quod videbat esse impossibile) sed à Dei voluntate: concessit in Ioppem, vbi nauem reperit, quæ suum in Tharsis cursum destinarat: solutóque vecturæ pretio, nauem conscendit, vt simul cum conuectoribus aliis ad designatam animo prouinciam appelleret. Tharsis seu Tharsus est primaria Siliciæ Vrbs remotissima quidem à Niniue. Sperabat enim ex tam remotis regionibus se à Deo non reuocatum, nec remissum iri in Niniuam. Descendit (ait) in Ioppen portum celebrem in Iudæa hodie Iaffa appellatum à Iaphet Noë filio Vrbs primùm condita, sita ad mare in edito promontorio, ex quo potest Ierosolyma aspectari.

2\. *Vers. 4.5. Dominus autem misit ventum magnum in mare, &c.* Tunc verò Deus, vt fugientem detineret Ionam, ventum euocauit, qui vehementem tempestatem excitauit in pelago, quæ sic nauem afflixit, vt parum abfuerit, quin absorberetur fluctibus, aut illisa scopulis frangeretur. * Si cum à Deo per peccatum excedere studens tribulationis fluctibus fueris agitatus, frænũ illã esse crede, quo benignissimus Deus te detinere curat, ne ab illo fugiẽs misere pereas.]

Tempestas excitatur in pelago.

Tribulatio est, frænum, quo Deus fugientem peccatorem detinet.

Et timuerunt nautæ, & clamauerunt viri ad Deum suum, &c. Ingens tunc horror nautas inuasit. Quare suorum quisque deorum patrocinium implorat; & quo nauis leuior sæuientem tempestatem sufferret facilius omnia, quæ oneri esse poterant, in mare proiiciunt. Interim autem dum alij de naui vitaque soliciti omnia adhibent artis adiumenta, Ionas in imæ naui, ad quam ante descenderat, alto sopore correptus tenebatur. * O quam stultè audet peccator somno indulgere nesciens scilicet, an intereà ab irato Numine contra eius vitam sit exitialis tempestas excitanda.]

Non audeat peccator sõno indulgere, nesciens, an interim exitialis tẽpestas sit ei excitanda.

Vers. 6.7. Et accessit ad eum gubernator, &c. Porrò gubernator, cuius fidei, & arti omnium salos & nauis commissa fuerat custodia, ad Ionam subiratus ait: Quid tu in hoc rerum articulo tam profundè dormis, tam securus stertis? Surge, & sicut alij suos, sic tu Deum tuum precibus allicere cura, vt miseris ferat opem. Fieri enim potest, vt mitioribus nos oculis aspiciat, & ab eo periculo, in quod salus nostra deducitur benignus expediat. *Et dixit vir ad collegam suum: Venite, & mittamus sortes, &c.* Cum proiecissent in mare merces, & omnia, quæ ei esse oneri poterant: nec tamen è periculo liberari: collegerunt, non naturæ vi, sed cælesti furore rem propter alicuius crimina regi. * Et quidem nauis periclitabatur submergi ex peccati Prophetæ onere: vnde post immissas ad mare merces nauis non leuabatur.] Quare omnibus visum est oportere, vt illius immanis tempestatis causam sortibus explorandam committerent. Cum autem omnia legitimè fierent, ac ritè ex ethnica disciplina, exit sors, quæ Ionam vnum ex omnibus tempestatis auctorem exposuit. Porrò nautæ satis periti videbant subitam illam ex tranquillo æquore tempestatem naturalem non esse, sed sine præuiis signis, & præter cursum ventorum, siderum, aliarumque causarum secundarum, repentè cælitus immissam. Quo casu decebat, vt quisque conscientiam suam consuleret: consuleret & alios, num quis aliquem, vel aliquid nosset tanti mali causam. Sortes diuinatorias mittere (sine speciali iussu, vel inspiratione Dei) prorsus est illicitum, propter commercium sortitioni inclusum cum dæmone, qui istic quasi doctor consulitur. Certè chartula nomine Ionæ inscripta primo loco educta fuit ex vrna Deo sortem, licet malam ac superstitiosam, ob maius bonum, quod inde elicitum voluit, sic temperante: vel per dæmonem dirigi permittente, vt Ionas reus deprehenderetur. * Agnatum quidem dæmoni officium peccata hominum publicare.]

3\. *Sorte deprehẽditur Ionas causa esse tẽpestatis.*

Peccati grauissimũ onus.

Agnatũ dæmoni officiũ peccata hominum publicare.

Vers. 8.9. Et dixerunt ad eum: Indica nobis, cuius causa malum istud sit nobis, &c. Vbi autem sors sceleris reum prodidit, ab illo omnes exquirunt ecquid admiserit, propter quod omnes tam dira iactatione diuexentur: quod illi ministerium, aut vitæ modus, ex qua gente ortus, quo iter institueret, ex quo populo aut natus, aut profectus. * Vides, ob vnius peccatum omnes socios iactari, vt fugias, cum impio societatem inire.] *Et dixit ad eos: Hebræus ego sum, & Dominum Deum cæli ego timeo, &c.* Ad hæc Ionas, ex Hebræorum gente se natum esse dixit, nec alium à se Deum agnosci ac coli,

Ob vnum peccatorem, multi socij diuexantur.

præter

præter illum, qui terræ, ex qua proximè soluerant: & maris, in quo variis tunc afflictabantur fluctibus, conditor est.

Vers. 10. 11. 12. Et timuerunt viri timore magno, &c. Audito Dei nomine, quem Ionas grauiter offendisse, deprehensus fuerat, magno perturbationis æstu concussi sunt nautæ: & causam rogarunt, cur indignum illud facinus esset aggressus; iam enim ab illo didicerant, fuga se a Domino subducere voluisse. *Et dixerunt ad eum. Quid faciemus tibi, & cessabit mare a nobis, &c.* At cum adhuc æquor magis ac magis intumesceret ab ipso Iona (vt qui melius nosset, quomodò Hebræorum Deus esset placandus) rogitant, quid factu esset opus, vt Deo iam propitio, illa maris tempestas sedaretur.

In mare proiicitur, & sedatur tempestas.

4. *Vers. 12. 13. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite in mare, &c.* Ad quos ille: Hinc me quamprimùm sublatum accipite, & proiicite in mare: neque amplius erit vobis à tempestate metuendum. Mihi enim compertum est, hos tantos motus mea causa fuisse concitatos. Ex instinctu diuino sciebat, velle Deum, vt quasi in piaculum & lustramentum immitteretur in sinum irati pelagi. Alioquin rem suasisset illicitam. * Aquam lustralem, innui fuisse Ionæ submersionem ad peccatum quodammodo obruendum, Tribulatio enim est reliquiarum sceleris lauacrum, postquam per pœnitentiam (quam iam egisse Ionam actu contritionis elicito cum nonnullis probabile putarim) fuit culpa remissa.] *Remigabant viri, vt reuerterentur ad aridam, &c.* Remigabant interim nautæ, vt ad terram alicubi appellerent, & Ionam in littus exponerent. Certabat enim pietas nautarum cum charitate, ac magnanimitate Ionæ: cupiebantque non minus ipsi consultum, quam sibi. Irrito planè id gessere conatu, quia mare sæuiebat magis, atquè magis, ità vt absorbendi viderentur à gurgite.

Labores aqua lustralis sunt, peccati abluens reliquias.

Vers. 14. 15. 16. Et clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Quæsumus Domine, nè pereamus in anima viri istius, &c. Cum autem nihil conatu illo pio proficerent, iam de proiiciendo Propheta certi, prius tamen vt omne à suo capite scelus, ac periculum auerterent, in hunc modum precantur: Quæsumus Domine, ne hominis huius interitum nostro exitio luamus, neque sanguinem huius, à quo nihil mali accepimus, in nostrum caput conuertas. Scimus enim, te facilè gerere posse, quodcumque animo collibuerit. *Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare: & stetit mare à feruore suo.* Cum igitur viderent se nulla via posse eluctari, ea oratione præmissa, satius arbitrati vnum perire, quàm omnes, Prophetam in mare emiserunt, quo facto cessauit ab æstu, tumore, & furore: iam enim optatum pignus visceribus suis stringebat, quid vltra irasceretur. R. Eleazarus addit, nautas Ionam funibus alligatum in mare sæpius collotenus immersisse, rursùmque eductum recepisse in nauim: sed quoties demitteretur, mare conquieuisse; iterum verò infremuisse, quoties reciperetur. Eoque signo certiores factos diuinæ voluntatis, tandem penitus pelago permisisse. * Vel à barbaris edocemur ingeniosam admodum esse charitatem in proximos: pluraque gerenda esse, priusquam eis incommodum aliquod intentemus.] *Et timuerunt viri timore magno Dominum.* Ex illa tanta, ac tam subita rerum mutatione, dignouere nautæ, verum esse Deum, cui venti, mareque paruerant. Quarè præcipuâ quadam religionis obseruantia immolauerunt hostias, & in reliquum, quod facere assolent nauigantes, cum in portum emerserunt incolumes, vota nuncuparunt. Credunt aliqui, eos etiam Iudaicis sacris initiatos, & proselytos effectos. Egregium enim charitatis facinus vel in Gentili, Dei excitat pietatem, vt benignus accurrat, eumque à via praua abducens, ad rectam adducere dignetur.]

Charitas ingeniosa admodum ad proximū liberandum à quocumque incommodo.

Egregia charitatis actio vel in Gentili. Deum allicit, vt illum ad rectitudinis viam adducat.

CAPVT II.

Ionas à ceto absorbetur, & Deum eius in ventre laudans, die tertia in aridam euomitur.

1. ET præparauit Dominus piscem grandem vt deglutiret Io-
nam: & erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, & tribus
noctibus. 2. Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de
ventre piscis. 3. Et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad
Dominum, & exaudiuit me: de ventre inferi clamaui, &
exaudisti vocem meam. 4. Et proiecisti me in profundum
in corde maris, & flumen circumdedit me: omnes gurgites
tui, & fluctus tui super me transierunt. 5. Et ego dixi: Abiectus sum à conspectu
oculorum tuorum: verumtamen rursus videbo templum sanctum tuum. 6. Cir-
cumdederunt me aquæ vsque ad animam: abyssus vallauit me, pelagus operuit ca-
put meum. 7. Ad extrema montium descendi: terræ vectes concluserunt me in
æternum: & subleuabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus. 8. Cùm
angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum: vt veniat ad te oratio
mea ad templum sanctum tuum. 9. Qui custodiunt vanitates frustrà, misericor-
diam suam derelinquunt. 10. Ego autem in voce laudis immolabo tibi: quæ-
cumque voui, reddam pro salute Domino. 11. Et dixit Dominus pisci: & euo-
muit Ionam in aridam.

COMMENTARII.

1. *Absorbetur Ionas à pisce, in cuius ventre Deum laudat.*

VERS. 1. *Et praeparauit Dominus piscem grandem, vt deglutiret Ionam, &c.* Præparauerat autem Deus piscem grandem siue cetum, qui eiectum ex naui Ionam deuoraret: in cuius stomacho tribus diebus, totidemque noctibus delituit. LXX. *Praecepit Deus ceto magno.* Hebræi enim omnem ordinationem, seu prouidentiam Dei *praeceptum*, vocitant. * Diuinæ prouidentiæ erga eos, qui labores sustinent pulchritudinem annota. Prius enim, quam instet tribulatio, ab ea præparat euasionem.] Cetum hunc balænam fuisse communiter existimant expositores. Ast ego non capio, tantam balenæ gutturis, ac ventriculi in esse vacuitatem, vt hominem integrum atque illæsum deglutire, ac continere posset: vnde existimo hunc Ionæ piscem fuisse, quem Theophrastus vocitat *carchariam*, seu *lamiam*, nec nisi generali nomine cetum vocari, quomodo quisque magnus piscis vulgò cetus solet appellari. Patebat itaque rictus huius monstri instar apertæ ianuæ, per quam in ventrem quasi in speluncam ingressus Prophetæ dab tur. Porrò hîc multa agnosco miracula. Primum, quod venter calidissimus vt alios cibos Ionam non absumpserit. Secundum, quod respirationem, & aëris frigidi attractionem permiserit. Tertium, quod fœtore suo hominem non exanimarit. Quartum, quod non vitæ tantùm, sed & mentis compotem reliquerit.

Prius quàm instet tribulatio, Deus ob ea euasionem præparat.

Vers. 2. 3. Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum ex ventre piscis. In illo autem angusto, obscœno, & horribili ventris secessu ad Dñm Ionas orauit. * Oratio enim est præstantissimum in omni labore, ac tribulatione remedium.] *Et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, &c.* Narrauit autem Ionas, postquam à vomente bellua fuit in littore expositus: quid sibi tam in ceti ventre, quam ante, quando exturbatus è nauigio, à fluctibus iactatus, ad imum vsque gurgitem est demersus. Et prius illa commemorans, quæ passus est in pelago, in hunc modum ait: Cum in eam tribulationem essem deductus, vt iam actum esse de me existimarem: cum in ceti stomacho non aliter quam in sepulchro iacerem: clamaui ad te Domine, & preces meas ad aures, & ad animum tuum propitius admisisti. * Orans in tribulatione illicò à Domino exauditur, quia tribulatio nos edocet elata voce, ardenti scilicet affectu exorare.]

Oratio præstantissimum in tribulatione remedium.

Tribulatio nos edocet affectuosè orare.

Vers. 4. 5. Et proiecisti me in profundum in corde maris, &c. Proiecisti me in aquarum abyssum, ita vt vndecumque immensa aquarum moles circumfunderet. Omnes fluctus occultique gurgites æstuantis æquoris in caput meum tumentes induxisti. *Et ego dixi. Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum, &c.* Cum ex illa pelagi voragine nullum viderem ad salutem effugium patescere: mecum ipse dicebam. Auertit iam à me Deus misericordes oculos, paternam de me solitudinem abiecit. Post verò cum diutius traherem anhelantem spiritum, confirmaui me, ac dixi, adeundum esse iterum Templum Domini, vbi gratias pro liberatione debitas agerem, & concepta pro salute vota persoluerem. * Vnde nam precor Ionas tanta actus calamitate sperauit fore, vt rursus Dei templum videret? Certè quia labores patienter tolerati non solùm æternam felicem adstruunt vitam, sed & temporalem producere assolent.] * Nihil prius cogitat è tribulatione emersurus Ionas, quam Templum inire, vt de beneficio Deo gratias referat, vt edoceamur, primam actionem post beneficium acceptum ad gratos nos largitori ostendendos, dirigi debere.]

Labores patienter tolerati etiam temporalem vitam solent producere.

Post beneficium acceptum, prima sua actio sit, Deo gratias referre.

Vers. 6. 7. 8. Circumdederunt me aquæ vsque ad animam, &c. Iam actum esse de mea vita putabam, cum eo me fluctus adegissent, vt respirandi facultas tolleretur, & iam propè essem, vt exhalarem animam: circumuallabat namque me immensa gurgitis altitudo, in caput meum penitus pelagus incumbebat. *Ad extrema montium descendi, &c.* LXX. Ad *fissuras*, vel *incisuras*, seu ad fines, ad extremitates, vbi montes terminantur. In promontoriis enim, vbi (quæ mox *vectes terræ vocat*, quia illis quasi vectibus terra concluditur, & inaccessa redditur) solent esse horrendæ fissuræ, & cauernæ, quibus quasi cubilibus ceti recipiuntur. Ab hoc (inquit itaque) ceto deuectus sum in montosa saxosa, & scopulosa loca, è quibus in æternum non emersissem absque diuinæ potentiæ tuæ singulari ope. *Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum, &c.* Cum autem in illo marinæ belluæ sordido ac viuo hospitio diuersaret, Dei sum recordatus. * Labores enim faciunt peccatorem somno correptum, inuigilare, vt Deum obliuioni iam traditum referat ad memoriam.] Vndè speraui fore, (idque ipsum à te Domine precatus sum) mihi vt liceret tuum inire Templum, & tuam ibi potentiam agnoscere, & orando eximiam potentiam commendare.

Labores nos faciunt Deũ traditũ obliuioni ad memoriam referre.

Vers. 9. 10. 11. Qui custodiunt vanitates frustrà, misericordiam suam derelinquunt. Qui diis supplicant peregrinis, & frustrà post religiones vanas abducuntur: quod à tua benignitate acceperint neque curant, neque recordantur. *Ego autem in voce laudis immolabo tibi, &c.* Ego verò acceptæ à te vitæ memoriam non deponam: sed lubens & gratus alacriter immolabo, ac soluam, quæ tibi pro salute mea vota nuncupaui. *Et dixit Dominus pisci: & euomuit Ionam* 2.
in aridam. Cum illa Ionas maris, & ceti subiisset incommoda, & feruens orasset: præcepit Dominus pisci, vt creditum sibi depositum integrum redderet. Ille verò nihil cunctatus, ex pelago in aridam ripam euomuit incolumem. In quam quæsierim ripam? An in maris Rubri littus? An in Ponti Euxini arenam? An in Niniuæ littora? Affirmant id alij. Ast ego crediderim, eiectum Ionam non procul à Ioppe, vnde soluerat; indeque ascendisse Ierosolymam, quæ in vicino est, & ibi gratias Deo, & vota illi facta persoluisse. Docens quidem, promissiones, & vota emissa illicò impleri debere.] * Vox illa *euomuit* innuit, Ionam ita grauasse, & afflixisse ventrem ceti, vt coëgerit eum euomere. Haud aliter Christus antitypus Ionæ descendens in mortem, & infernum, ita afflixit illa, vt cogerentur euomere non modo Christum, sed & sanctos omnes, quos antè absorpserant.]

In aridam Ionas euomitur.

Vota Deo emissa illicò implenda.

Christum & simul cum eo omnes quos absorpserãt, mors & infernus euomuere.

CAPVT

CAPVT III.

Excidium post dies quadraginta Ionas prædicit. Niniuitæ cum suo Rege pœnitentiam agunt. A Deo illis parcitur.

1. ET factum est verbum Domini ad Ionam secundò, dicens:
2. Surge: & vade in Niniuem ciuitatem magnam: & præ-
dica in ea prædicationem, quam ego loquor ad te. 3. Et
surrexit Ionas, & abiit in Niniuem iuxta verbum Domini:
& Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum. 4. Et
cœpit Ionas introire in ciuitatem itinere diei vnius: & cla-
mauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies: & Niniue subuer-
tetur. 5. Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum; & prædicauerunt ieiunium, &
vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem. 6. Et peruenit verbum ad regem
Niniue: & surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est
sacco, & sedit in cinere. 7. Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis & princi-
pum eius, dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quidquam:
nec pascantur, & aquam non bibant. 8. Et operiantur saccis homines, & iumen-
ta, & clament ad Dominum in fortitudine, & conuertatur vir à via sua mala, &
ab iniquitate, quæ est in manibus eorum. 9. Quis scit si conuertatur & ignoscat
Deus: & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? 10. Et vidit Deus opera
eorum, quia conuersi sunt de via sua mala: & misertus est Deus super malitiam,
quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.

COMMENTARII.

1. *Excidium Niniue prædicit.*

VERS. 1.2. *Et factum est verbum Domini ad Ionam, dicens, &c.* Secundò Dominus locutus fuit Ionæ, illique dixit: Age ô Iona, & in Niniuem Ciuitatem magnam, copiosam scilicet, & lautam proficiscere: & ei denuncia quodcumque à me verbum, & mandatum acceperis. * *Et prædica*, inquit, *prædicationem*. vt decet Concionatorem à Deo immissum. Multi enim prædicant non *prædicationem*, sed vanis, sed futilibus clausulis student emulcere aures, non corda auditorum ad virtutem allicere.

Taxantur Concionatores, qui prædicationem non prædicant, sed verba inania.

Vers. 3. Et surrexit Ionas, & abiit in Niniuem iuxta verbum Domini, &c. Paruit Propheta statim Dei præscripto. * Memoria enim incommodi, quod ex inobedientia subiit, facit subditum properè, & alacriter præceptis obedire.] Erat autem Niniue Ciuitas amplissima, quanta non minus triduano itinere ab altero in alterum extremum posset permeari. Porrò cum Ciuitas hæc primo à Nino conderetur, habebat in circuitu stadia 480. seu milliaria 60. id est, Hispanicas & Gallicas leucas viginti teste Diodoro Siculo *lib. 3. cap. 1.* Quanta autem incrementa existimas tredecim sæculorum spatio illi accessisse Vrbi, in qua totius ferè orbis Monarchæ residebant. Ptolemæus asserit Niniuem non solum fuisse Babylone maiorem, sed & aliis omnibus Vrbibus, quæ vel antè, vel post eam conditæ fuere. Quod ergò hîc de Niniue dicitur fuisse *magnam itinere trium dierum*, non accipio de ambitu Vrbis vt nonnulli volunt multo minus de plateis simul omnibus, & vicis ac mæandris (vt alij existimant; sed accipio de solo Vrbis diametro: nempè vt ad eam ab vno extremo ad aliud directa via peruadendam, tridui totius opus esset itinere. * Vt hinc perpendas quàm omnia temporalia caduca, cum ex tàm ingenti Vrbe vix pro monumento nuda sit appellatio relicta.]

Incommoda quæ ex inobedientia subiit, facit subditum promptè obedire.

Cuncta temporalia admodum caduca.

Vers. 4. Et cœpit Ionas introire in Ciuitatem, &c. Ionas ergo primam Ciuitatis partem peruadit, quæ erat tertia diametri pars, clamans vbique, & omnium auribus intonans: exactis quadraginta diebus, impendere Ciuitati extremum exitium. Ionam non deterret à dato sibi negotio, neque quod homo esset peregrinus, & ignobilis, neque quod sibi cum ingeniis duris conflictandum esset: & quæ iampridem molliores blanditiæ ad omnem motum intemperantiam eneruassent: quod denique nuncium allaturus esset, ex quo sperare nihil poterat, nisi sannas, plagas, & mortem. Sed norat iam magno suo periculo, omnia subesse Deo, nec sibi quidquam, nisi permittente Deo, ab humana potentia fore metuendum. Ideò audacter inclamat: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.* Edocens Concionatores, audacter scelera carpere, nec vllum periculum, cum Dei causam agunt, esse timendum.]

Nihil timeant Concionatores cum Dei causam agunt.

Vers. 5.6. Et crediderunt viri Niniuitæ in Deum, &c. Tunc vero concionante Propheta, & Dei nomine cæleste supplicium denunciante: conterriti Niniuitæ in Deum credidere, & præconis voce publicum ciuibus indixere ieiunium. Qui mandatum illud lubentes amplexi à maximo ad minimum induti Sacco acce-

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. I.

ptum à Senatu ieiunandi præceptum obiecerunt. * Cum publicam pietatis actionem proceres Vrbis agere incipiunt facillimè populus eorum exemplum æmulantur.] * Porrò Senatus ad compunctionem ciuium apposite ieiunium indixit. Vt enim peccator à culpa ieiunet, optima est ieiunium præparatio.] *Et peruenit verbum ad Regem Niniue, &c.* Minaces illæ Ionæ voces ad aures vsque regias peruenerunt, postquam indictum esset ieiunium, & populus erat formidine affectus. * Serò enim veritas solet ad Regum aures peruenire.] Rex quidem confestim desiliit è solio, & insigni regio, mollique vestimento abiecto, aspetum induit saccum, & pauimentum, in quo iaceret, cinere constrauit. Tunc temporis erat Niniuæ Rex Sardanapalus. Hic enim tempore Ieroboami secundi Regis Israël, & initio Azariæ seu Oziæ Regis Iuda erat Assyriorum Monarcha. Qui etsi perditissimis esset moribus, totusque luxu difflueret, auditis tamen Prophetæ minis, compertoque ex nautis & vectoribus miraculo eductionis Ionæ è ventre ceti, quod iam toto oriente celebrabatur, compunctus, & conuersus est, egitque cum omnibus suis Niniuitis pœnitentiam. * Potentia tanta est in sacro verbo à feruenti prolato Concionatore.] Innui verò ex variis Doctoribus ad Regis aures peruenisse miraculum eductionis Ionæ è ventre piscis postquam ad tempestatem sedandam à nautis fuit in mare proiectus: ex qua quidem historia Rex ad meliorem se frugem recepit. * Vndè colligo exempla, quæ de more à Iesuistis quadragesimali tempore narrantur apposita admodum esse ad peccatorum conuersionem.]

Piam actionē publicā procerum facilè populus imitatur.

Ieiunium ad compunctionē disponit.

Veritas sero peruenit ad Regū aures.

Verbum sacrum à ferueti Concionatore prolatū, est potentissimum.

Exēpla, quæ à Iesuitis de more narrātur quadragesimæ tempore, valdè conferunt ad peccatorum cōuersionē.

Vers. 7. 8. Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore Regis, &c. Tum etiam ex suo Principumque nomine publicè præconis voce edixit, vt neque homines quidquam esculentum, aut poculentum degustent: & omnes pecudes atque armenta à pabulo ac potu prorsus arceantur. *Et operiantur saccis homines, &c.* Nec tantum hominibus & armentis abstinendum indicit: sed etiam addit, vt iumenta muta, sicuti homines, saccis cilicinis operiantur: vt omnes meliorem vitæ modum amplexati, antiquum detestentur, & à vi, atque rapina rapaces manus ac violentas abstineant. Quorsum animantibus culpæ expertibus ieiunium & saccus indicitur? Certè cum Rex ac Senatus cognoscerent, ciuitatem ita esse contaminatam, vt vix, imò nec fortasse vllus à culpa esset immunis: prudenter intento in se furori diuino animantium ieiunium, & afflictionem opponunt: quæ cum nihil vnquam in Deum peccassent, illius iram auerterent, & in homines scelerum reos diuinam misericordiam prouocarent. Quomodo enim, cum præ fame ac siti balantes pecudes, mugientes boues, & sua cuiusque natura ferebat gementes animantes audiret, non alliceretur ad misericordiam, qui omne animal benedictione implet. Tanta est vis communis clamoris ad Deum placandum, vt vel irrationabilium clamores cum quodammodò ad pietatem alliciant.]

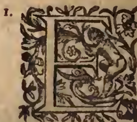
Magna est vis cōmunis clamoris ad Deum placādum.

Vers. 9. 10. Quis scit. Si conuertatur, &c. Sperabat Rex fore, vt Deus in tot gemitus, ac lacrymas intentus, mutaret animum, & ignosceret illis, & ab intentato supplicio liberaret, quos tam dura comminatione concusserat. *Quis scit,* inquiunt, *si ignoscat Deus.* Non dubitant de remissione culpæ, sed solius pœnæ. Nemo enim quantumuis iustus potest de condigno satisfacere pro pœna accidentali temporanea, & extraordinaria, qualis hîc erat Niniuæ euersio: sed neque potest aliquid facere, quod infallibiliter de congruo talis pœnæ remissionem consequatur. Vti ex his ac similibus locis docet Suarius (*to. 4. de pœnit. disp. 37. sect. 9.*) *Et vidit Deus opera eorum, &c.* Cum autem Deus videret illorum opera, quæ à delicatis, & mollibus extorsisset aut supplicij metus, aut conceptus ex peccati turpitudine dolor: quodque mores abiecissent antiquos, & de meliore viuendi more cogitarent: misertus est illorum; & ab inferendo supplicio, quod minatus fuerat, manus abstinuit. Vera fuit Niniuitarum pœnitentia, de qua nec antiqui Patres, nec quisquam sanus ac pius potest dubitare, cum Christus Dominus, qui non simulatam sed veram pœnitentiam probat, hanc Niniuitarum *Mat. 12. 41.* commendauit. Pro verbo illo, *Misertus est.* Hebræus posuit, וינחם *vaiinachem*, quod idem valet, ac *Deum pœnituit*. Quasi Niniuitarum Dei quoque pœnitentia respondeat. Si te de peccato pœniteat, Deum etiam de supplicio, quod inferre parabat, pœnitebit.] Deus itaque tunc illis pepercit, paulò autem post relapsis omnibus in pristina vitia, & Rex, & regia Vrbs, & omnis regia stirps per Babylonios, ac Medos fuit excisa.

Si te de peccato pœniteat, Deū de supplicio inferendo pœnitebit.

CAPVT IV.

Quod Deus Niniuitis parcat, ægrè fert Ionas. Quem Deus per vmbram hederæ vermemque illam corrodentem corrigit.

1. ET afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est: 2. &
orauit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, numquid
non est hoc verbum meum, cùm adhuc essem in terra mea?
propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharsis: scio enim
quia tu Deus clemens & misericors es, patiens & multæ
miserationis, & ignoscens super malitia. 3. Et nunc
Domine tolle quæso animam meam à me: quia melior est
mihi mors, quàm vita. 4. Et dixit Dominus: Putásne benè irasceris tu?
5. Et

5. Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra Orientem ciuitatis: & fecit si-
bimet vmbraculum ibi, & sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid acci-
deret ciuitati. 6. Et præparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super ca-
put Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eum (laborauerat enim) &
lætatus est Ionas super hedera, lætitia magna. 7. Et parauit Deus vermen ascensu
diluculi in crastinum: & percussit hederam, & exaruit. 8. Et cùm ortus fuisset sol,
præcepit Dominus vento calido & vrenti: & percussit sol super caput Ionæ, & æstua-
bat: & petiuit animæ suæ vt moreretur, & dixit: Melius est mihi mori, quàm viue-
re. 9. Et dixit Dominus ad Ionam: Putásne benè irasceris tu super hedera? Et
dixit: Benè irascor ego vsque ad mortem. 10. Et dixit Dominus: Tu doles super
hederam, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est,
& sub vna nocte periit. 11. Et ego non parcam Niniuæ ciuitati magnæ, in qua sunt
plusquam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram &
sinistram suam, & iumenta multa?

COMMENTARII.

ERS. 1. *Et afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est.* Cum videret Ionas in Ciuitate nouam illam pœnitentiæ formam, fierique suspicaretur, vt miserrus Deus supplicium indictum aut temperaret, aut omitteret: timerétque, nè ipse ideò nugator haberetur, & fallax: afflictus est vehementer, & graui quadam indignatione condoluit. * Disco ex his, quanto clementior sit Deus homine etiam sancto. Si Ionas in hac causa Iudex sedisset, in omnes Niniuitas etsi pœnitentes, sententiam mortis ob præcedentia scelera tulisset. At Deus ob pœnitentiam omnes vt à culpa, sic & à pœna absoluit. *Melius ergò est incidere in manus Dei, quam in manus hominum.* 2. Reg. 24. 14. Peccauitnè Ionas? Non peccauit lethaliter, quia optauit rem iustam, nempè vt Niniuitæ ob peccata prælapsa temporali pœna punirentur: & sententia Dei semel in eos lata non reuocaretur, esto pœniterent. Sic Iudex latronem suspendit, esto pœniteat. Quia tamen Ionas id zelo indiscreto exoptat, & vano fine, nempè vt suo honori consulat, cum tanto Niniuitarum incommodo, saltem venialiter deliquit.

Melius incidere in Dei quàm in hominis sancti manus.

Vers. 2. 3. Et orauit ad Dominum, &c. Tunc verò conuersus ad Dominum in hunc modum orauit: Obsecro Domine, liceat mihi de te paulis perqueri. Numquid non prudenter fugiendum mihi putaram in Tharsis, vt declinarem ignominiam, quam antè præuideram? Sciebam enim te Deum esse misericordem, qui neque festinus es, neque præceps in sumendo supplicio: sed peccatorum pœnitentiam patienter expectas: cuius pietatem nulla vincet criminum multitudo, nulla scelerum exhauriet immanitas. * Amicus Dei Ionas, cui diuinum ingenium erat manifestum, scire se dicit, tantam esse Dei pietatem, vt nullatenus sibi persuadere posset comminatoriam illam sententiam effectum habituram. Quasi Dominus minas sciret portendere, non tamen sortiri minarum effectum.] *Et nunc Domine, &c.* Et nunc, Domine, quandò ita de meo nomine, & de Niniuitarum salute statuisti: quam illis minatus es mortem in me conuerte. Optabilius enim mihi est mortem oppetere, quàm plenam ignominiæ vitam sustinere. * Quænam, precor, tanta ignominia illa Prophetæ, cuius maior sit, quam mortis horror? Certè à Niniuitis haberi mendacem. Et quidem viro ingenuo inter suprema opprobria potest annumerari, quod mendax habeatur.]

Deus scit minas portendere, quodammodò verò nescit supplicium inducere.

Viro ingenuo opprobriū est morte ditius, quod mendax habeatur.

Vers. 4. 5. Et dixit Dominus: Putasne bene irasceris tu? Ad Ionam Dominus: Numquid, iustam tibi irascendi causam inesse? Iniustam esse omninò ego tibi euidenter ostendam: *Et egressus est Ionas de Ciuitate, &c.* Cogitabat hæc Ionas, quærebaturque cum adhuc esset in Vrbe, & præsens Niniuitarum pœnitentiam aspiceret. Egressus autem, indè in Ciuitatis regione consedit, quæ solem Orientem spectabat. Ibi raptim sibi construxit vmbraculum, vbi in opaco loco vmbram captaret, & quasi in specula, quid eueniret denique Ciuitati prospiceret.

Vers. 6. 7. Et præparauit Dominus Deus hederam. Tunc autem fecit Dominus, vt subitò nasceretur, & cresceret hedera, quæ illud operiret vmbraculum, & Ionæ caput à caloris inclementia defenderet: laborauerat enim dum feruidæ prædicationi dedit opus: & tunc ex præcedentis laboris æstu defatigabatur. Ex quo quidem tam inspetato atque opportuno subsidio magnam Propheta cepit voluptatem. * Illa rursum verba resume: *Laborauerat enim,* prædicando. Cui Deus opportunè, & iustè prouidit refrigerium. Hi enim, qui tàm laborioso concionandi ministerio student, meritò debent aliquo temporario refrigerio subleuari.] *Et parauit Deus vermem, &c.* Cum verò Ionas gaudio ingenti exultaret, iam Domius præparauerat vermem submatutinum crepusculum, qui arrosa radice, fecit, vt hedera repentè exaresceret, & tota illa viriditas ambitiosa deflueret. Ne nimium exultent illi, quos mundi viriditas luxuriosa delectat. Eodem enim tempore, quo prosperitas nascitur, assolet & vermis mortis oriri, qui pulchram exsiccet viriditatem.

Qui laborioso concionandi ministerio student, aliquo vel temporali subsidio leuari debent.

Dū homini nascitur prosperitatis viriditas, solet simul vermis mortis oriri.

Vers. 8. 9. Et cum ortus fuisset Sol, &c. Cum Sole autem Oriente excitatus est ventus vehementer calidus, quem Deus contrà Prophetam euocauit: cui cum se Solis acer calor adiungeret, & vterque simul Ionæ caput percuteret vehementi molestia ille affligebatur, neque vim caloris poterat sustinere. Vndè mortem iterum optat, dixitque doloris impatiens: Melius est mihi animam agere, quàm spiritum sic

Æternæ flammæ horribilitas. laborantem ducere. * Descende hinc mente quæso ad æternam illam qua damnati flamma intolerabili carpuntur: & ex momentaneo quo Ionas adeò afflictus afficitur æstu, qui eum cogit potius mortem oppetere, quàm illum sustinere: collige æterni illius miserrimi status desperationem, cum mors in affectu semper, nunquam adsit in affectu.] *Et dixit Dominus ad Ionam &c.* Ad Ionam Dominus: Iustamne causam habere te existimas vt propter hederam tibi ira efferuescat? Propheta respondit: Iustissimam omninò me causam habere puto, & adeò grauem, vt ad mortis vsque desiderium me æstus adigat impatientem.

Vers.10.11. Et dixit Dominus: Tu doles super hederam, &c. Rursus ad Ionam Dominus: Tu doles propter hederam, quæ neque à te plantata est, neque tua, vti vides, industria creuit: quæ vsque adeò est futilis, vt vna nocte sit nata, & eadem viriditatem, & vitam amisit. Et ego non doleam de tantæ Vrbis interitu? Non pareant Niniuæ antiquissimo, amplissimoque populo, in quo, vt aliam innumerabilem hominum omittam multitudinem, plura sunt, quam centum ac viginti paruulorum millia, qui nihil, quo debeant depetire, admiserunt: quique adeò tenera sunt ignari, vt nullum noscant dexteræ ac sinistræ discrimen: multa denique iumenta, quibus Vrbe cadente, simul esset cum hominibus pereundum? * Ob innocentiam facta vnda minime diluto-rum infantium Deus tot hominibus sceleratissimis ignouit: & non indulgentiorem sese præstabit Christiano populo, in quo quamuis in multis (heu) scelera vigeant, tanta est in infantibus baptismo dilutis innocentia gratior, & in adultis tanta sanctitas floreseit?] Profectò Niniuitarum pœnitentia, licet, seria, diuturna non fuit; nam paulo post in antiqua relapsi scelera fuére. * Praua etenim consuetudo facilè homines ad prælapsas abducit voluptates.] Ob innocentes Deus cōmunitati peccatrici ignoscit, eam ad pœnitentiam alliciens. Ideò irato Domino nono anno Oziæ seu Azariæ Regis Iuda à Phul Babyloniorum Præfecto & ab Arbace Medo validissimis exercitibus eiucti expugnati, ac subiugati sunt, Sardanapalo Rege, nè suis hostibus esset ludibrio, in medio Vrbis in pyra excelsa se, suasque concubinas ac thesauros omnes flammis absumente. * Qui à Deo misericorditer exceptus sceleribus nuncium remisit, caueat, nè rursum ad crimina dilabatur. Ingratos enim post tantum beneficium acrius Deus assolet vulnerare. Porrò Ionas vnus ex omnibus Prophetis missus est ad Gentes, in quo typus fuit Christi Domini, vti in reditu suo die tertia ex ventre ceti: *Math.12.40.* Vitæ sanctitate illustris, catalogo sanctorum adscriptus est in Martyrologio die 21. Septembris. Sepulchrum eius ostenditur in Geth viculo haud grandi, secundo à Sephotim (nunc Diocæsarea euntibus Tyberiadem milliario. Plura de Iona omitto.

MICHÆAS.

CAPVT PRIMVM.

Prædicit excidium Samariæ, quia prior idololatriæ dedit studium. Et Tribui Iuda, quia Samariæ in eadem idololatria æmulatrix adhæsit.

1. ERBVM Domini, quod factum est ad Michæam Morasthitem, in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ, regum Iuda:
quod vidit super Samariam, & Ierusalem. 2. Audite populi omnes, & attendat terra, & plenitudo eius, & sit Dominus Deus vobis in testem, Dominus de templo sancto suo.
3. Quia ecce Dominus egredietur de loco suo; & descendit, & calcabit super excelsa terræ. 4. Et consumentur montes
subtus eum: & valles scindentur sicut cera à facie ignis, & sicut aquæ, quæ decurrunt in præceps. 5. In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israël, quod scelus Iacob? nónne Samaria? & quæ excelsa Iudæ? nónne Ierusalem? 6. Et ponam Samariam quasi aceruum lapidum in agro cùm plantatur vinea: & detraham in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo. 7. Et omnia sculptilia eius concidentur, & omnes mercedes eius comburentur igne, & omnia idola eius ponam in perditionem: quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsque ad mercedem meretricis reuertentur. 8. Super hoc plangam, & vlulabo: vadam spoliatus, & nudus: faciam planctum velut draconum, & luctum quasi struthionum. 9. Quia desperata est plaga eius, quia venit vsque ad Iudam, tetigit portam populi mei vsque ad Ierusalem. 10. In Geth nolite annunciare, lacrymis ne ploretis, in domo Pulueris puluere vos conspergite. 11. Et transite vobis habitatio

tatio Pulchra, confusa ignominia : non est egressa quæ habitat in exitu : planctum
Domus vicina accipiet ex vobis, quæ stetit sibimet. 12. Quia infirmata est in
bonum, quæ habitat in amaritudinibus : quia descendit malum à Domino in por-
tam Ierusalem. 13. Tumultus quadrigæ stuporis habitanti Lachis : principium pec-
cati est filiæ Sion, quia in te inuenta sunt scelera Israël. 14. Propterea dabit emis-
sarios super hereditatem Geth : domus mendacij in deceptionem regibus Israël:
15. Adhuc heredem adducam tibi quæ habitas in Maresa : vsque ad Odollam ve-
nient gloria Israël. 16. Decaluare, & tondere super filios deliciarum tuarum : dilata
caluitium tuum sicut aquila : quoniam captiui ducti sunt ex te.

COMMENTARII.

1. *Excidium Samariæ.*

VERS. 1. *Verbum Domini, quod factum est ad Michæam, &c.* Hoc verbum à Domino Michæas Morasthites contra Samariam, & Ierosolymam accepit, id est, contra duodecim Tribus, in duos populos ordinesque distinctas, quo tempore Iudaicarum rerum Ioathan, Achaz, & Ezechias arbitrio potiebantur. Morasthis viculus erat Tribus Iuda iuxta Eleutheropolim. Nonnulli Doctores hunc Michæam cum altero Michæa confundunt, qui non ex Iuda, sed ex Ephraim fuit ortus : nec vixit sub Ioathan, Achaz, & Ezechia, sed centum quinquaginta antè annis sub Achab, & Iosaphat. 3. *Reg.* 22.14.

Vers. 2.3.4. *Audite populi omnes, &c.* Incolæ omnes terræ sanctæ audite latam cælitus de sceleribus vestris plectendis sententiam. Et Deus de cælo, in quo tanquam in Templo suo, & palatio regali gloriosus residet, sit vobis mihique testis, quod muneri mihi commisso sum fideliter functus, vos monendo, corripiendo, & imminentes capitibus vestris tribulationes annunciando. * Hoc quidem est Concionatoris Euangelici officium, auditores monere, peccata corripere supplicia impiis præparata prænunciare : non aures adulatoriis verbis demulcere. An verò fideliter suo officio fungantur, Deus è Templo muneraturis zelum, desidiam puniturus, testis & Iudex adstat.] *Quia ecce Dominus egredietur de loco suo, &c.* Quia Deus noua expeditione suscepta, è cælesti throno descendet iratus, & conteret, exscindet etiam Principes terræ quantumcunque potentes. * Imò primum videtur excelsis terræ excidium minitari quia ex illorum prauo exemplo reliqui deteriores existunt.] *Et consumentur montes subtus eum, &c.* Principes itaque, qui in montibus signantur, & inferior alia multitudo, quæ in vallibus exprimitur ; sic tabescent, cum Deus vltor descenderit, sicut cera solet ab incendio diffluere. Nec plus firmitatis habebunt, quàm aqua, quæ in decliui stare nescit, sed præcipiti impetu ad inferiora delabitur.

Concionatoris officiũ est auditores monere, vitia carpere; nõ aures demulcere verbis adulatoriis.

Primò Deus ostendit, se iratũ in Principes, quia eorum prauum exemplum inferiores imitantur.

Vers. 5.6. *In scelere Iacob omne istud, &c.* Omne terræ sanctæ excidium quonam, quæso profluit ex fonte ? Certè ex scelere posterorum Iacob, & ex horrendis peccatis totius domus Israël. * Omnia enim mala, omnis strages, queis populus affligitur, ex peccato procedunt.] Quis ais, causa fuit transgressionis Iacob ? Certe Reges Samariæ, seu decem Tribuum, qui acceptos à Ieroboamo primo vitulos aureos, cultu perpetuo prosecuti sunt, aliisque, vt prosequerentur, auctores, & impulsores fuerunt. Nam & Tribus Iuda, quæ hucusque penè inuicta permanserat, nunc similibus tota sordibus inficiatur sub impio Rege Achaz, quo imperante excelsa idolis per totam Iudeam sunt erecta. 4. *Reg.* 16.3. Quænam itaque causa, quisnam auctor, vel vnde excelsa ista Iudæ anteà istic incognita ? Nonne ex Ierusalem ? nonne à sacrilego Rege Achaz, qui in ipso quoque Dei Templo statuas idolorum, & aras erexit, & hoc exemplo suo pestem hanc inuexit in Regnum ? * Grauissimum fuit Ieroboami scelus idololatriæ Israelis inuentoris. Duci enim, & inuentori alicuius criminis tota morum ruina tribuitur eorum, qui impietatem ab illo edocentur.] * Nec minus graue fuit peccatum Achaz, qui Templum Domini ausus est profanare aras idolis erigens. Hunc æmulantur, qui sacerrimo loco ad libidinem sectandam vtuntur : Veneris enim inibi erigunt simulacrum.] *Et ponam Samariam, &c.* Samaria ergo vt princeps, & origo huius mali primo loco plectenda. Per Assyrios enim in puluerem redigam muros eius, templa, & palatia: vt ex iis nihil præter aceruum lapidum supersit, reliqua Vrbe solum vineis plantandis, & conserendis agris deseruitura.

Omnia mala, quibus affligimur, ex peccato profluunt.

Inuentores sceleris alicuius grauissimè delinquunt, eisque tribuitur omnis populi perditio.

Qui Templo ad libidinem vtuntur, Veneris in eo erigunt simulacrum.

Vers. 7.8. *Et omnia sculptilia eius concidentur, &c.* Omnia simulacra, quæ in idolorum cultum Samaria conflauit, conterentur : & donaria omnia, quæ ad illorum ornatum luxuriosè contulit, tradentur incendio. Idola quoque cuncta disperdam, quæ ex meretricio quæstu fabrefecit execranda idololatriæ luxuries. Et dona, quæ diis à Samaria fabrefactis erepta fuerint ab Assyriis, illa eadem ad Assyrios deos, quasi ab vno prostibulo in aliud transferentur. * Illud expende. *Quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsque ad mercedes meretricis reuertentur.* Vt Propheta exaggeret summam Samariæ imminentem miseriam, eam mercedi meretricis comparat. Nihil enim meretricia mercede vilius. Quidquid enim quæstus misetæ mulieres acquirunt vel in ipsa receptione dilabitur. Vulgariter exponam : *Es entrada por salida.*] *Super hoc plangam, & vlulabo, &c.* Cum tot Israëli infortunia immineant, plangam, & vlolabo. Quid enim faciam, vbi à barbaris contribulium meorum sic status atteritur ? Discindam, quod in mœrore assolet, vestimenta, & Ciuitatis plateas nudus obibo. Sic autem vlolabo sicut draco, quando graui elephantis pondere oppressus extinguitur : aut sicut struthio, cum paratam à venatore cædem filiis suis auertere non valet. LXX. pro *struthionibus* vertunt *Sirenes*, alludentes ad meretrices per Sirenes designari solitas, quæ more præfi-

Vilissima est artis meretricum merces, vel in ipsa receptione dilabitur.

earum composito luctu ac planctu solent amasios suos detinere ne se deserant, aut amores inchoatos abrumpant. * Nihil enim fœminæ impudicæ dirior, tristiorque fortuna, quàm amasij ab illa recessus. Liceat vulgari idiomate explicare. *No ay cosa, que mas sienta, que serde lada.*]

Fœminæ impudicę nihil acerbius, quàm ab amasio deseri.

2. *Vers 9.10.11. Quia desperata est plaga eius, &c.* Plorabo, inquam, quia plagæ, qua ab Assyriis Israëliticus populus iàm iam afficietur, instaurandæ, nulla sese offert spes. Sic latè pestis illa bellorum grassabitur, vt ad Iudam, ipsasque Ierosolymæ portas perueniat. * Crudelis nimium, imò stupidus admodum est, qui de communi suæ patriæ clade non doleat.] *In Geth nolite annunciare, &c.* Sic vos gerite, ô viri Israëlitæ in communi luctu, vt nullus ex Gethæis hostibus vestris vestrum calleat dolorem. * Nihil enim lætius inimico, quàm eius, quem odio prosequitur, tristis amaritudo.] Quare cohibete in lacrymando gemitos erumpentes: & siquidem pulueris, ac cineris abundè est in patriæ siue ruina, siue busto, puluere vos ac cinere conspergite, ac tacitè regionis vestræ fortunam deplorate: sit pro vlulatu cinis. *Et transite vobis habitatio pulchra, &c.* O Samaria Ciuitas vbertatis, ac amœnitatis eximiæ, transibis ignominiosè traducta ad Assyrios: neque egredietur vicina prouincia Iuda, quæ te videbit à tuis finibus extorrem abduci, vt tecum fleat, & familiari lamentatione consoletur: quia ipsa, licet nihil ab hoste passa fuerit, tamen in tuo exitu, ac capite discet, quid suo capiti sit timendum. * Cum videris vicinum, aut proximum tuum aliqua tribulatione vexari, recogita, te (homo cum sis) similii calamitati esse obnoxium.] Porrò Iuda id timebat, quià sciebat se eadem Israëlitarum idololatriæ ægritudine laborare. * Vt cum supplicij alieni peccatori inflicti sis conscios, eredas, eodem te afficiendum qui eiusdem criminis reum te esse cognoscis.]

Excidium Iuda.

Crudelis, & stupidus est, qui de communi suæ patriæ clade nō dolet.

Qui aliquem odio habet, eius tristitia lætatur.

Quocumque homo alius labore affligitur, existima, simili te hominem posse vexari.

Cum videris peccatorem à Deo puniri, time, ne peccati similis reus similiter puniaris.

Vers. 12.13.14. Quia infirmata est in bonum, &c. Non miretis, si cognata ac vicina Iuda Israëlis lacrymas non comitetur, cum sortem suam, quam adhoc illibatam videt, diù fore incolumem non speret. Quarè in angore viuit, dum occursat sæpè oculis labentis patriæ species. Quin malum hoc, quod tibi ab Assyriis contigisse cernit, ad portas Ierosolymæ aliquando perueniet. * Fuge impiorum vicinitatem, ne tribulationes agnatæ impietati ad tui etiam incommodum (saltem ex compassione) deriuentur.] *Tumultus quadrigæ, &c.* Ex Iudæ Ciuitatibus prima omnium sonitum quadrigarum, & ex eo stuporem ab Assyriorum exercitu excipiet Lachis, quæ Ephraïmiticos, seu Israëliticos fines attingit, & quæ ex noxia illa ac pestilenti vicinitate corruptos Samariæ, & quasi Gentilicos mores contraxit: vnde ad reliquas Vrbes Iudæ, & ad ipsam filiam Sion, & Ciuitatem sanctam contagium serpit. * O quàm facile praui mores ex impiorum vicinitate contrahuntur!] *Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth, &c* Quoniam à Sennacherib Assyriorum Rege, post euersam Samariam capta est Lachis, ex ea emissarios submoet, & expeditos milites in hæreditatem seu in agros, & vicos hæreditario iure subiectos Vrbi, & satrapiæ Geth, vt eam depopulentur: eo quod Gethæi, qui semper fuerunt domus mendacij, & fefellerunt Reges Israël: nunc etiam instigarunt eosdem Israëlitas, & eiues etiam Lachis Ciuitatis Iudæ, vt Assyriis resisterent promittentes omnem opem, sed nullam præstantes.

Fugienda impiorum vicinitas.

Facilè praui mores ex vicinitate impiorum contrahuntur.

Vers. 15.16. Adhuc hæredem adducam tibi, &c. Nec propterea ô Maresa hærede destitueris, hæredem enim tibi adducam non Geth, sed Assyriorum Regem, vt sis deinde iuxta nomen tuum illius *maresa*, id est, *hæreditas*. Et copiis suis perueniet vsque ad Odollam, id est, ornamentum, seu *gloriam* Israël. *Odella* enim, seu *Odulla*, iuxta quam Dauid latuit 1. *Reg.* 22.1. Vrbs fuit antiqua, sedesque regia, potens, & elegans; qua corruente fortitudo, & gloria Israël corruere censebatur. *Decaluare, & tondere super filios deliciarum tuarum, &c.* Nunc igitur ô Israël, abrade tibi, more lugentium, cæsariem è capite: & pro filiis, quos delicate antè nutrieras, induc tibi deforme caluitium. Nec satis sit rasisse caput, talem assume speciem pilis radicitùs auulsis, qualem aquila, cui ità plumæ toto ex corpore defluxere, vt nulla sit reliqua radix, ex qua deciduæ plumæ iterum repullulent. Neque multum abs te exegisse videor, cum non vnus tibi, sed omnes filij lugendi sint, quos captiuos è complexu tuo Assyrius abducet. * Illud annota: *Dilata caluitiam tuum sicut aquila.* Sub hac aquilæ depilatione video tacitè promitti nouam Israëli gloriam litteraliter per Cyrum, allegoricè & principaliter per Christum Dominum. Et quandò is, qui velut aquila tribulationibus auellentibus plumas, seu commoda, decaluatur, qui sicut eadem aquila pulchriores, ac vegetiores non resumat.

Ex laboribus deiectus, aliquando felicior assurgit.

CAPVT

CAPVT II.

Taxat Iudæos, & Israëlitas ob iniustas pauperum oppressiones, aliósque proximis iniurias illatas. Vnde ipsis comminatur excidium.

1. VÆ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus
vestris: in luce matutina faciunt illud, quoniam contra
Deum est manus eorum. 2. Et concupierunt agros, &
violenter tulerunt, & rapuerunt domos: & calumniabantur
virum, & domum eius, virum, & hereditatem eius. 3. Id-
circò hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super familiam
istam malum: vnde non auferetis colla vestra, & non
ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est. 4. In die illa sumetur su-
per vos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate, dicentium: Depopula-
tione vastati sumus: pars populi mei commutata est: quomodo recedet à me,
cùm reuertatur, qui regiones nostras diuidat? 5. Propter hoc non erit tibi mit-
tens funiculum sortis in cœtu Domini. 6. Ne loquamini loquentes: Non stillabit
super istos, non comprehendet confusio. 7. Dicit domus Iacob: Numquid abbre-
uiatus est spiritus Domini, aut tales sunt cogitationes eius? Nónne verba mea bona
sunt cum eo, qui rectè graditur? 8. Et è contrariò populus meus in aduersarium
consurrexit: desuper tunica pallium sustulistis: & eos, qui transibant simpliciter, con-
uertistis in bellum. 9. Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum:
à paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum. 10. Surgite, & ite, quia
non habetis hic requiem: propter immunditiam eius corrumpetur putredine pes-
sima. 11. Vtinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer:
stillabo tibi in vinum, & in ebrietatem: & erit super quem stillatur populus iste.
12. Congregatione congregabo Iacob totum te: in vnum conducam reliquias Is-
raël, pariter ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum, tu-
multuabuntur à multitudine hominum. 13. Ascendet enim pandens iter ante
eos: diuident, & transibunt portam, & ingredientur per eam: & transibit rex eorum
coram eis, & Dominus in capite eorum.

COMMENTARII.

1. *Taxat Iudæos, & Israëlitas ob iniustas pauperum oppressiones.*

VERS. 1. *Væ qui cogitatis inutile, &c.* Væ vobis, quorum cogitationes sunt ad omne peccatum intentæ. Qui fraudes instruunt in cubili, & tunc putant noctem præclare esse transactam, cum longo peruigilio ad iniqua consilia expeditum aditum aperiunt. Et cum primùm illuxit, quæ architectati fuerant, sollicitè complent. Quia vt intentus est ad malum animus, sic contra Deum est manus armata, & ad omne flagitium expedita. * Illud Hebræum און *auen, malum inutile* Pagninus vertit *rapinam.* Aptè rapina malum, seu peccatum inutile vocitatur. Quia quod rapina acquiritur, tam citò euanescit, vt nulli commodo valeat deseruire.] * Loco autem verbi illius. *Quoniam contra Deum est manus eorum,* LXX. legerunt: *Quia non leuauerunt ad Dominum manus suas.* Neglectus enim orationis est impiis tam multiplicium scelerum causa. Nam qui crebro ad Deum manus in oratione leuat, quomodo poterit eas ad iniquitatem patrandam extendere?]

Quod furto acquiritur prorsus est inutile.

Neglectus orationis scelerum causa.

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. L

Vers. 2. 3. Et concupierunt agros, &c. Cum primùm ad alienos agros, auaros oculos adiecerunt, aut ad splendidas aliorum domos, in illorum possessionem inuolarunt ac si hæreditario iure à parentibus accepissent, aut propria pecunia comparassent. Addunt calumnias, queis virum, quem oppugnant, destruant: aut hæreditatem, quam ambiunt, acquirant. *Idcircò hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super familiam istam malum, &c.* Quapropter en ego, qui pauperum sum patronus, & vindex, & spiritus superbos humilio, talia in vos, familiamque vestram cōsilia meditor, qualia vos in aliorum fortunam humilem fuistis meditati. Non amplius erigetis superbam ceruicem, ac tumidum collum, quia tempus, quod inducam vobis *pessimum est*, seu extremæ calamitatis, quod superbiam & tumorem vestrum facilè contundet, ac deprimet. * *Ecce* (inquit) *ego cogito super familiam istam malum.* Oppressor pauperum sic Deum irritat ad vindictam, eamque suprà modum horribilem, vt quasi supplicia iam decreta à Deo non sufficerent tanto crimi-

Qui pauperē opprimit sic Deum irritat, vt quasi nouas pœnas ei inferendas cogitet.

ni torquendo noua quodammodo mala inferenda ei cogitet.]

Vers. 4.5.6. In die illa sumetur super vos parabola, &c. Eo tempore, quo collum habebitis iugi pondere pressum, de vestra ærumna, de vobis sumetur vulgare illud prouerbium, & occinetur vobis cum irridentium voluptate conuitiale illud canticum per mimesin in vestra persona frequenter iteratum. Audietis vtique ab hoste victore id, quod vos cum extremam timeretis fortunam vobiscum dicebatis: actum est iam de nobis, quia populi pars magna è suis sedibus captiua migrauit, nec est, cur nobis mitiora speremus. Heu quomodò nostra etiam sors nobis ablata ad Assyrios transibit, cum repetent iterum Israëliticos fines, & subactas bello regiones fortitò distribuent! *Propter hoc, &c.* Propter hoc (sic dicebant ante, cum metu afficerentur, Israëlitæ, & hæc eadem oggerent Assyrij victores) iam omninò despero futurum esse funiculum, ac hæreditatem in ea regione, quam Deus electo sibi populo habitandam attribuit. *Ne loquamini loquentes, &c.* Quarè definite iam, ô viri Israëlitæ Pseudoprophetarum vaticiniis delusi, Prophetarum voces contemnere, quasi somnia forent delirantium, & nullum essent pondus habituræ, neque vobis pudorem allaturæ, & ignominiam. Aliter aptius expono versiculum ex Hebræo; loco enim illius verbi, *Ne loquamini loquentes* scribit, *Ne stilletis stillantes*, id est, nolite ô Prophetæ prophetare, nolite loqui tam rebelli, tam incredulo populo: non enim comprehender eos confusio, dolor, pœnitentia propter monita vestra. * Magno supplicio Deus veros Concionatores à peccatrice ablegat Ciuitate.]

Magno supplicio Deus veros Concionatores à peccatrice Ciuitate retrahit.

Vers. 7.8. Dicit domus Iacob: Numquid abreuiatus est spiritus Domini, &c. Domus Iacob obstrepens dicit: An arctatus ac contractus est misericordiæ Dei spiritus, vt nolit nos amplius pro populo suo agnoscere, habere, tutari? Num cogitationes Dei tales sunt quales nobis Prophetæ referunt, tristes, exitiales?] Porrò potius constat nobis, benignas esse, suaues, ac pacificas iuxta quod ipsemet ait ex Ieremiæ ore: (cap. 29. 11.) *Ego cogito super vos cogitationes pacis, & non afflictionis.* * Hæc quidem est stulta impiorum de infinita Dei misericordia præsumptio, qui immemores interim sunt etiam Dei iustitiam esse infinitam.] At Dominus obstrepentibus respondet: Reuera misericors infinite sum, & oracula ac promissa mea salutaria sunt bonis & rectis, qui recta scilicet via mandatorum meorum gradiuntur, mihique obedire, ac placere student. At hostibus meis dura sunt, tristia, & plena austeritate. *Et è contrario populus meus in aduersarium consurrexit, &c.* Vos autem populus olim meus hostiliter contrà me consurgitis: & miramini, me durius vobiscum agere? querimini, me vindicem in homicidas, & raptores insurgere? *Desuper*, seu præter tunicam etiam pallium sustulistis, id est, pauperibus omnia, quæ habebant crudeliter eripere non dubitastis, tam quæ ad victum domi habebant, quàm quibus in publicum prodibant. * Vereor ne easdem possit Deus hodiè querelas excitare aduersus immites tributorum exactores, qui tam crudeliter cum pauperibus se gerunt agricolis, *vt desuper tunica pallium auferat*, nec vlla necessaria vitæ subsidia relinquant.] Insuper eos, qui simpliciter per viam transeunt nullaque re vos lædunt, inermes, nihilque mali metuentes vos *in bellum conuertistis*, prouocastis ad rixam, vulneribus confecistis.

Stulta impiorũ de infinita Dei misericordia præsumptio, ad delinquẽdum spe veniæ.

Crudeles sunt in miseros agricolas tributorum exactores.

Vers. 9. 10. Mulieres populi mei eiecistis, &c. Neque his contenti, vt prædia occisorum, & ædes occuparetis etiam eorum vxores filias populi mei tantopere curæ mihi iam viduas & omni ope destitutas tyrannice deiecistis de domo, quæ solebat eis esse deliciosissima in maritorum, liberorúmque societate. Et earum paruulos eo deduxistis, vt superstitiosam, ac vanam complexi, veram religionem abiiciant, atque à suis labiis, ac conuentibus diuinæ laudis officium extermninent. *Surgite, & ite, &c.* Quare vt debitas iniquitatis vestræ pœnas exoluatis, hinc vobis procul abeundum est in exilium, neque diù in regione vestra tranquillum otium ducere permittent. Illum enim locum quietis vestræ, quem hactenus possedistis, auferent hostes, fœdabúntque stratis cadaueribus, ex quibus fœtor erumpet, qui regionem olim floridam & fragrantem fœda exhalatione contaminet.

2.

Vers. 11. Vtinam non essem vir habens spiritum, &c. O viri Israëlitæ, non putetis, optare me calamitatem quam denuncio. Optabilius enim mihi esset spiritu carere prophetico, quàm ab eodem cogi animos vestros tam duro vaticinio sauciare. Vtinam quæ vobis nunc à Deo proponuntur oracula, eo successu careant, quem designant: & dum vobis nihil aduersi accidat, ego fallax Propheta haberi non recusarem. Sed heu, nimis vera sunt mea hæc oracula. Ego enim tibi ô Israël, ô Iuda mitor à cœlesti Symposiarcha minister, & velut pincerna. En calicem vobis à Deo submissum. Huius iussu in populum mistum instillo vinum inebrians, nempè strages, cædes, exilia, excidia prænuncio.

Iuda, ac Israëlis minatur excidium.

Vers. 12.13. Congregatione congregabo Iacob totum te, &c. Disperdam te omnino ô Israël, neque vllus effugiet horribilem cladem: neque vllas patiar superesse reliquias. Adigam te quasi greges ad caulam vbi se comprimen, & tumultuabimtur homines: quia angustus erit præ moltitudine locus. *Ascendet enim pandens iter antè eos, &c.* Præcedet Deus tanquam Dux & Imperator Assyriorum agmen, quod conscripsit ad Israëlis exitium: illo verò auspice ac Duce, Assyriorum Rex aut primus omnium, aut inter primos per diuisum murum in Ciuitatem irrumpet. Quod ideò facilè feliciterque præstabit, quia Deus illius est agminis Princeps.

CAPVT

CAPVT III.

Principes iura peruertentes taxat. Pseudoprophetas fausta falsò promittentes populo increpat. Ierosolymæ & Templo comminatur excidium.

1. ET dixi: Audite principes Iacob, & duces domus Israël:
Numquid non vestrum est scire iudicium, 2. qui odio
habetis bonum, & diligitis malum: qui violenter tollitis
pelles eorum desuper eis, & carnem eorum desuper ossi-
bus eorum? 3. Qui comederunt carnem populi mei, &
pellem eorum desuper excoriauerunt: & ossa eorum confre-
gerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in
medio ollæ. 4. Tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos: & abscondet
faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis.
5. Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum: qui mor-
dent dentibus suis, & prædicant pacem: & si quis non dederit in ore eorum quip-
piam, sanctificant super eum prælium. 6. Propterea nox vobis pro visione erit,
& tenebræ vobis pro diuinatione: & occumbet sol super prophetas, & obtenebra-
bitur super eos dies. 7. Et confundentur qui vident visiones, & confundentur di-
uini, & operient omnes vultus suos, quia non est responsum Dei. 8. Verumtamen
ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, iudicio, & virtute: vt annuntiem
Iacob scelus suum, & Israël peccatum suum. 9. Audite hoc principes domus Ia-
cob, & iudices domus Israël: quia abominamini iudicium, & omnia recta peruer-
titis. 10. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. 11. Prin-
cipes eius in muneribus iudicabant, & Sacerdotes eius in mercede docebant, & pro-
phetæ eius in pecunia diuinabant, & super Dominum requiescebant, dicentes:
Numquid non Dominus in medio nostrum? non venient super nos mala. 12. Prop-
ter hoc, causa vestri. 12. Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruus
lapidum erit, & mons templi in excelsa siluarum.

COMMENTARII.

1. *Principes iura peruertentes taxat.*

ERS. 1.2. *Et dixi: Audite Principes Iacob, & Duces domus Israel, &c.* Ad Principes Israël hoc à Deo vaticinium accepi: Audite ò Principes Iacob, & vos, qui in Israëlitica familia præcelsum locum obtinetis. Numquid non vestri muneris est, nosse quid iustum sit, & æquum, & ex æquo & iusto publicum iudicium exercere. * Prima conditio boni Iudicis est *scire iudicium.* Insipiens enim Iudex, quomodo quod suum est cuique attribuere poterit, si ignorat quid cuiq; pertineat?] At sic animos vestros induxistis, eo vestra videntur intenta iudicia, vt à bono toto cælo abhorreant, & malo totis viribus adhæreant. Quare pro malo susceptum est à vobis patrocinium. Ab illis enim, quos fouere deberetis, & tegere, sic substantiam detrahitis, vt non solum pellem ex carne, sed hanc etiam ex ossibus detraxisse videamini: non aliter ac lanius ouem excoriat, exossat, & in frusta concerpit. * Preme illas particulas *Pelles eorum carnes eorum, carnes eorum. Ossibus eorum. Eorum.* inquit, nec determinat cuinam substantiuo sit adiectiuum illud accommodandum. Porrò per se notum erat pauperes sub illo indeterminato nomine *Eorum* esse intelligendos. Quos solùm praui Iudices opprimere, excoriare, & exossare audent.]

Primò requiritur in Iudice scientia iuris.

Praui Iudices solùm audent pauperes excoriare, quasi est per se notum.

R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Set. to. VII. p. I.

Vers. 3.4. Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum, &c. Sic illi crudeles Principes imbellem, atque inopem turbam necessariis naturæ commodis spoliarunt, vt pellem abstulisse, execuisse carnes, confregisse ossa, & omnia in frusta concidisse videantur, non aliter, quam à coquo in lebetem & ollam congeri assolent. *Tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, &c.* Clamabant pauperes cum barbara potentiorum hominum crudelitas vrgebat, neque tamen ab inclemente pectore, extorquebant miserationem? Sic cum ipsi, vrgentibus vndecumque malis clament ad Dominum, ipse, qui pauperum est patronus, & vindex, parem illis vicem referet. Obsurdescet enim ad illorum voces, neque placatam faciem ad illorum preces, lacrymasque conuertet. * Deum etenim peccatores modo adhibito ad iniquitatis executionem, quasi edocent modum inferendi supplicium.

Modo adhibito ad peccati executionem quasi docet peccator Deum inferendi supplicij modum.

Vers. 5.6. Hæc dicit Dominus super Prophe- 2.

2. *tas, &c.* Hæc autem Deus ad Prophetas, qui fallaci vaticinio populum in exitium abducunt. Qui pacem illis, felicitatemque prænunciant, à quibus aliquid acceperunt in cibum quo vescantur: illis autem, à quibus nihil acceperunt, aut sperant, bellum, calamitatemque prædicant. * Hos quidem Pseudoprophetas aulici nonnulli ex parte æmulantur. Nam quia aliquid semper à Regibus sperant accipere, nihil illi proferunt infaustum, prospera ei cuncta promittunt assores omnino veritatis.] *Propterea nox vobis pro visione erit, &c.* Ideò pro visione, quam accepisse à Domino iactabatis, tenebræ vobis erunt. Hoc est, loco pacis, luco prosperitatis & gaudij, quæ falsò diuinatis obuenturæ, obruet vos altissima nox, & horribiles calamitatum tenebræ, adeò quidem, vt præ pauore, ac mœrore Sol vobis in meridie occumbere, & dies obtenebrari videatur.

Pseudoprophetas increpat.

Taxantur aulici, qui Regibus Regnorum calamitates nõ aperiunt.

Vers. 7. Et confundentur qui vident visiones, &c. Cum autem diuini, & qui somniis suis diuinam ab aliis fidem postulabant, cum ipso rerum euentu deprehensi fuerint, meras nugas habuisse venales, præ pudore suam faciem operient. Quæ quia ipsa maximè ab ignominia paritur, ideo sanguine ex pudore suffunditur. * Nihil magis ignominiosum viro, quàm in mendacio deprehendi] Addunt alij illos vultum operire tanquam mortis supplicio addictos, His enim facies velabatur, *Est.* 7. 8. Viro quidem, si sapiat, perinde debet esse comperiri mendacem, ac damnationi capitali addici.]

Nihil magis ignominiosum viro, quã in mendacio deprehendi. Virum ingenuum haberi mendacem idem est, ac capitali sententiæ addici.

3. *Vers. 8. 9. Verumtamen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, &c.* Mihi autem (Michæas ait) alia mens est, quam illis, qui sermone adulatorio vtuntur. Est enim mihi datum ab afflatu diuino spiritus, robur, & iudicium, vt nihil audeam adulatorium, & fallax annunciare: & nihil non audeam, ad quod idem me spiritus impellit. Quare non dubitabo Israëli ac Iudæ exprobrare, quod sceleratè gessit. * *Iudicium* itaque ac *virtutem*, seu robur, se habere Prophetæ profatur, iudicium, vt veritatem annunciet, virtutem, vt non timeat eam publicare: Quod Sacer præco imitari debet, si suo muneri expetit satisfacere. *Audite hoc Principes domus Iacob, &c.* Audite igitur, & te ipsa cognoscite, me spiritu diuino afflatum, ô Principes, qui in Israële publico iudiciario hæretis tribunali: qui in leges sic estis malè affecti, vt iura peruertatis, ea scilicet, quæ à natura & Deo, & quæ à consuetudine, vel humana lege sunt constituta.

Ierosolyma minatur excidium.

Concionator vera annunciet, & sine timore proferat.

Vers. 10. 11. 12. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. Qui in Sion seu Ciuitate Ierosolymæ pauperum opibus domos vobis splendidas ædificatis, male scilicet partis diuitiis: quod perinde est, ac si pauperum ædificetis sanguine. * Quid autem sanguis pauperum aget in domorum fundaminibus nisi contra auaritiam vestram inclamare. Vndè illicò solo impiè structa moles æquabitur.] Vndè Principes qui palatia extruunt, caueant, nè aliquid ad pauperes attinens propriis sumptibus misceatur, si ad perpetuitatem ædificare cupiunt.] *Principes eius in muneribus iudicabant, &c.* Principes iudicia non exercent, nisi spes affulserit lucri: Sacerdotes à doctrinæ abstinent proferendæ, si absit merces: Prophetæ falsi illas suas quascumque diuinationes pro pretio commutant. * Corruet iudicium, doctrina, & prædicatio, vbi venale exponitur ministerium. Auaritiam enim omnia defœdare, quis dubitet.] Nec pudet fallaces illos Prophetas requiescere *super Dominum*, id est, innixi, & incumbere diuinæ curæ, ac benignitati: persuadentes populo Deum ipsi affuturum, nec permissurum vnquam, vt Ierosolyma, vbi Dei sedes, hostium cedat libidini. * Hinc discant Concionatores, sic diuinæ misericordiæ vim exponere peccatoribus, vt eiusdem iustitiæ ponderis obliuiscantur. Infinitè enim misericordem ad parcendum, infinite simul iustum esse ad puniendum quis fidelis ignorat?] *Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur, &c.* Propter hæc igitur peccata, quæ Ciuitati ex pauperum sanguine constructæ fuerunt exitio: eò Ciuitas habitatoribus olim frequens, & ædificiis nobilis redigetur: vt non aliter quàm arabilis ager aratro subigatur, & pro ædibus ambitiosè extructis solum appareant ex ruina Vrbis saxorum cumuli: & mons, vbi Templum antè fuerat syluestri fruttice in modum syluarum inhorrescat.

Domus ædificata bonis pauperum illicò corruet.

Iudicium, & doctrina corruit vbi venalis exponitur.

Concionator sic commendet Dei misericordiã erga peccatores, vt iustitiæ seuerissimæ non obliuiscantur.

CAPVT IV.

Montem Sion, seu Templum, quod à Chaldæis vastandum prædixerat, restituendum promittit per Christum Dominum, qui Ecclesiam suam in monte Sion inchoabit.

1. ET erit: In nouissimo dierum, erit mons domus Domini
præparatus in vertice montium, & sublimis super colles:
& fluent ad eum populi. 2. Et properabunt gentes mul-
tæ, & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini,
& ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis suis, &
ibimus in semitis eius: quia de Sion egredietur lex, & ver-
bum Domini de Ierusalem. 3. Et iudicabit inter populos
multos, & corripiet gentes fortes vsque in longinquum: & concident gladios
suos

suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gens aduersus gentem gla-
dium: & non discent vltrà belligerare. 4. Et sedebit vir subtus vitem suam,
& subtus ficum suam, & non erit qui deterreat: quia os Domini exercituum lo-
cutum est. 5. Quia omnes populi ambulabunt vnusquisque in nomine Dei sui:
nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei nostri in æternum & vltrà. 6. In
die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem: & eam, quam eieceram, colli-
gam: & quam afflixeram? 7. Et ponam claudicantem in reliquias: & eam: quæ labo-
rauerat, in gentem robustam: & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc
nunc & vsque in æternum. 8. Et tu turris gregis nebulosa filiæ Sion vsque ad te
veniet: & veniet potestas prima, regnum filiæ Ierusalem. 9. Nunc quare mœrore
contraheris? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia compre-
hendit te dolor sicut parturientem? 10. Dole, & satage filia Sion quasi partu-
riens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsque ad
Babylonem: ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuo-
rum. 11. Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, quæ dicunt: Lapidetur:
& aspiciat in Sion oculus noster. 12. Ipsi autem non cognouerunt cogitationes
Domini, & non intellexerunt consilium eius: quia congregauit eos quasi fœnum
areæ. 13. Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas
tuas ponam æreas: & comminues populos multos, & interficies Domino rapinas eo-
rum, & fortitudinem eorum Domino vniuersæ terræ.

COMMENTARII.

1. Templum à Chaldæis vastatum per Christum restituendum esse affirmat.

VERS. 1. 2. *Et erit: In nouissimo dierum, &c.* Iam audistis ô filij Israël, quæ ad vestræ Ierosolymæ terrenæ siue gloriam, siue exitium sunt comparata: nunc ad ampliorem, magisque gloriosam aliam Ierusalem contemplandam, animos excitate. In extremis namque diebus vestræ Ciuitatis præparabit, fundabitque Deus Ciuitatem aliam, quæ sese longè supra montium verticem attollet, ad quam magni vndique omnium gentium concursus fiant. *Et properabunt gentes multæ, &c.* Et festinato cursu ascendent ad illam nouam Ierosolymam frequentes populi: & mutuò se ad illius sinum cohortari dicent: Venite, ineamus Christi Ecclesiam in monte Sion inchoatam, quam sibi, nobisque Dominus extruxit, & ibi ab eo nouis instructi legibus, in eius semitis, quæ rectæ quidem sunt, alacres gradiemur. Quoniam de Sion exibit lex illa noua, & de Ierusalem verbum, quod dignum est Deo. Hactenus enim legem habuimus Gentiles, quæ sui auctoris fallax & veteratorium ostendebat ingenium: & oracula prorsus vana, à quibus nos in fraudem trahebamur, & exitium.

Vers. 3. 4. Et iudicabit inter populos multos, &c. Magnus ille legislator Deus deinceps reget Gentes superstitione delusas, & erroris, in quo anteà vixerant, coarguet. Erit autem rerum tanta mutatio, vt qui anteà arma nunquam è manibus deponebant, iam affulgente pace, quam status Euangelicus adducet, rei rusticæ potius, quam militari vacent. Quare gladios in vomeres, & hastas commutabunt in falces: neque alter altori ferrum intentabit, aut plagam: neque ab ipso ætatis tyrocinio militaribus studiis dura se palestra comparabunt ad prælium. * Pondera illa verba: *Et non discent vltrà belligerare.* Ars quidem est militia, quæ agnata non est hominibus sicut leonibus: sed studio & exercitio comparanda. Vndè taxantur, qui ad certamina abducunt agricolas nunquam militari addictos studio. Difficilè admodùm est vomeres in gladios, & ligones concidere in hastas.] *Et sedebit vir subtus vitem suam, &c.* Aderit eo tempore rerum tanta tranquillitas, vt quilibet extrà Ciuitatis mœnia sedeat, & sub vite, ac ficu pacificè quiescat. Nec vllus erit, qui somnum interpellet. Porrò huic promissioni pondus inerit, quæ est non ab humano sed à diuino afflatu profecta. * Prima per legem gratiæ promissio est pax, & securitas: vt constet, bella à peccato ortum habere.]

Ineptè agricolæ ad bella abducuntur, disciplinæ militaris primitudinem ignorantes.

Pax à gratia: bellū à peccato deriuatur.

Vers. 5. 6. Quia omnes populi ambulabunt, &c. Sequentur alij vesano consilio gentilicos deos pro suo quisque studio ac fallaci religione: nos autem nunquam committemus, vt à Deo, quem experti sumus fidelem & verum, vnquam recedamus, semper Christi legi adhærebimus. Profectò de fide est, hîc de Euangelica lege agi. Putuit autem Michæas licet veteris testamenti filius, animo, voto, fide, & spe se filiis noui testamenti, seu Christianis coniungere, quasi suis fratribus, ex eodem parente Christo Domino regeneratis. Quia sancti veteris testamenti ob fidem in Christum venturum, ex quo omnem gratiam ad salutem necessariam hauriebant, non secus atque iam Christiani, possunt ex ea saltem parte dici etiam ad nouum testamentum pertinuisse. *In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem, &c.* Tempore Messiæ, ac noui testamenti Synagogam, ac Iudæorum collectionem in fide, & religione claudicantem: quam idcircò è patria sua in exilium exturbaram, congregabo, & colligam. *Quàm afflixeram,* inquit, *congregabo.* Pati enim labores, afflictionibus à Deo immissis affici, futuræ mox recreationis est documentum.

Afflictionibus affici, documētum est mox venturæ leuaminis.

Vers. 7. 8. Et ponam claudicantem in reliquias) &c. Congregabo, inquam, claudicantem populum, non tamen totum, sed exiguum ex eo numerum, ità vt non tàm populus, quàm reliquiæ populi valeant appellari. Illis tamen reliquiis, quæ prius infirmæ erant, & debi-

les, quæque claudicantem moliebantur incessum, robur virile adiiciam, & constantes spiritus: super quas Dominus in Sion regnabit ex eo tempore ad moram sæculorum sempiternam. *Et tu turris gregis nebulosa filia Sion vsque ad te veniet, &c.* Et tu ô Ierosolyma, quæ propter conditionem duram, & abiectam circumfusa tenebris merito potes vocitari, ad meliorem spem animum eleua. Ad te enim veniet secura illa quies de qua proximè. In te regnabit primum legislator Christus: & ex te ad alia loca prima potestas deriuabitur. * Hinc diuinam pietatem commendandi argumentum assume: cum Ierosolymam Deicidam nouæ legis filiorum in matrem, & Christi verterit in sponsam.]

Tanta Dei pietas, vt Ierosolymam Deicidā quasi matrem Christianorum fecerit.

Vers. 9. 10. Nunc quare mœrore contraheris, &c. Cur igitur nunc graui percussa vaticinio te tàm acriter afflictas? Cur te eo dolore discrucias, quo fœmina afficitur, cum difficili puerperio laborat? Numquid Rex non est tibi, aut consiliarius abest, ad quem in rebus dubiis, ac perplexis confugias? Profectò si consiliarius fidus non adesset tibi, meritò tanta afflictione laborares. Quia ex consiliariis piis, prudentibus, ac fidis tota pendet Regni felicitas.] *Dole, & satage filia Sion, &c.* Fateor tamen ô filia Sion in præsenti causam adesse dolendi, non leuiorem, quàm puerperæ. Quia ex tuis finibus in alienos extorris abibis, & difficili via tandem in Babylonem captiua abduceris. Iam verò in gaudium tristitia conuertatur, quia in Babylone liberaberis, ac redimeris primò per Cyrum, postmodum autem per eius antitypum Christum Dominum.

Ex fidis consiliariis tota Regni felicitas pendet.

Vers. 11. 12. 13. Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, &c. Interim dum supplicij tempus producetur, congregabuntur populi in tuum exitium coniurati, qui eo studio ad tuum ferentur interitum, quo populus in adulteram, quam lex publicæ lapidationi submittit. Quare omnes vno ore clamabunt: Lapidetur, ac pereat. Et dum misera casu horribili corruit, oculos nostros, & animos oblectemus. *Ipsi autem non cognouerunt cogitationes Domini, &c.* Illi, qui tam auide in tuum exitium ô Sion, ferebantur, non dignouerunt, quidnam de ipsorum capite Deus statuisset. Sic enim illos congregauit ad subitum interitum, quomodò ad tribulam, & ventilabrum fœnum in rustica area congregatur. * Quis enim electi populi tunc Iudaici, nunc Christiani inimicus non miserè deperiit?] *Surge, & tritura, filia Sion, &c.* Quapropter, ô filia Sion, ex puluere exurge, in quo exanimata iaces, viriles spiritus assume: & populos, quos tibi sicut fœnum prosternam nihilo lenius contere, quàm messis equorum vngulis, aut dentata tribula conteruntur. Dabit etenim tibi Deus robur, quale esse solet à ferreo cornu: & æreas vngulas, quibus nulla poterit durities resistere. His populos, qui in tuum coniurarunt exitium, comminues, euertes: & illorum opes, quas, auspice Domino, diripies & erepta arma, quibus tuam antea salutem oppugnarunt, gratulationis ergò victori, ac triumphatori Deo consecrabis. * Discant hinc Duces debere post victoriam ab hostibus adeptam, ope quidem cælesti, Dei Templum inire supplices, & gratiarum actionis ergò ex spoliis victoriæ ei munera litare.]

Christiani populi inimici tādem pereunt.

Post victoriam Duces plenis manibus ad Templum accurrant, gratias acturi.

CAPVT V.

Christi Domini prædicit natalitium, ex quo totius orbis incolæ innumeris, planè felicibus, & vtilibus effectibus potietur.

1\. NVNC vastaberis filia latronis: obsidionem posuerunt super
nos, in virga percutient maxillam iudicis Israël. 2. ET TV
BETHLEHEM Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te
mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus eius
ab initio, à diebus æternitatis. 3. Propter hoc dabit eos
vsque ad tempus, in quo parturiens pariet: & reliquiæ
fratrum eius conuertentur ad filios Israël. 4. Et stabit, &
pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui: & conuertentur, quia nunc magnificabitur vsque ad terminos terræ. 5. Et erit iste pax: cùm
venerit Assyrius in terram nostram, & quando calcauerit in domibus nostris: &
suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines. 6. Et pascent terram Assur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius: & liberabit ab Assur
cùm venerit in terram nostram, & cùm calcauerit in finibus nostris. 7. Et erunt
reliquiæ Iacob in medio populorum multorum quasi ros à Domino, & quasi stillæ super herbam, quæ non expectat virum, & non præstolatur filios hominum,
8. Et erunt reliquiæ Iacob in Gentibus in medio populorum multorum, quasi leo
in iumentis siluarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum: qui cùm transierit, & conculcauerit, & ceperit, non est qui eruat. 9. Exaltabitur manus
tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. 10. Et erit in die illa, dicit
Dominus:

Dominus : Auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.
11. Et perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones tuas, & auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te.
12. Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui : & non adorabis vltrà opera manuum tuarum.
13. Et euellam lucos tuos de medio tui, & conteram ciuitates tuas.
14. Et faciam in furore & in indignatione vltionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt.

COMMENTARII.

1. *Christi prædicit natalitium.*

VERS. 1. *Nunc vastaberis filia latronis, &c.* Hebræum vocabulum גדוד *gedud* & *militem* significat, & *latronem.* Intelligit autem Assyriorum exercitum, & Sennacherib castra. O filia latronis, seu militaris expeditio hostium Israëlis latrociniis assuetorum, qui velut latrones Iudæam sunt populati, & Ierosolymam obsederunt : ignominiosèque tractarunt Regem Ezechiam, & Principes, ac legatos ipsius *Isa.* 36. nunc vastaberis ab Angelo, vna nocte cæsis 185. millibus militum eius in castris. Alludit more suo Michæas ad Isaiam, qui similia de Assyrio totidem verbis tum *cap.* 10. 5. tum *cap.* 33. initio, prædixit.

Militum latrocinia ex incuria eorũ, ad quos attinet exercitui annonã prouidere, assolent prouenire.

* Vndenam, quæso, miles & latro eodem vocabulo exprimuntur? An ars militaris exigit latrocinandi exercitium? Crediderim ex incuria illorum, ad quos attinet exercitui annonam prouidere, cogi aliquandò milites, ne pereant, furto acquirere, quo victitare valeant. Vndè magna à Principibus adhibenda est cura, vt militibus necessaria subsidia non desint.]

Vers. 2. 3. *Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, &c.* Tu ô Ierosolyma, quæ sustulisti, quæ tibi ab hostium latrociniis & iniuriis obuenerunt incommoda, expecta sæculum illud felix, ac verè aureum, quod tibi afferet Christus, de quo tibi proxime facta promissio. Hostibus enim vastationi deditis, pace ac requie frueris. Quia in Bethlehem, quæ etiam dicitur Ephrata, & in Iudææ funiculo continetur; nascetur verus Rex, & Iudex Israël. O Bethlehem licet numero exigua, nequaquam vltimo loco inter Iudææ Ciuitates annumerabitis : quia ex te Dux egredietur, qui Israëlem meliorem regat : cuius ortum non certa aliqua & definita temporum mensura, sed ipsa tantùm, quæ nullo tempore circumscribitur, intuetur æternitas. *Propter hoc dabit eos vsque ad tempus, &c.* Redeo ad Ierosolymam, cui ab hostibus dura impendent incommoda, & barbaræ subdita potestati graui afficietur cruciatu velut parturiens, donec tandem pariat, & à dubio puerperij labore expediatur. Quod continget, cum à captiuitate recedens libertate potiatur (in quo species quædam apparet Ecclesiæ prius afflictæ postmodum quiescentis) At ex multitudine captiuorum non multi admodum ad propria reuertentur : quod typus erit illorum paucitatis, qui ex genere Israëlitico ad Ecclesiam accedent.

Vers. 4. 5. *Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, &c.* Dominus autem tunc populi sui causam patronus suscipiet. Stabit namque pro gente sua, & pascet illam abundanter, prout ipsius decet fortitudinem. Et ad patriam reuocato populo ad vltimos vsque terræ fines sui nominis gloriam latè diffundet. Sic teget, proteget, pascet Ecclesiam inuicto robore : oues inquam, quæ ex vniuerso orbe subdi ei voluerint tam ex Iudæis, quàm ex Gentilibus. *Et erit iste pax, &c.* Nouus hic Pastor nobis omnia non solùm præsidia, sed etiam ornamenta præstabit : ab hoc solo pax, libertasque sperari potest, quia *Princeps pacis.* Quasi si quando hostes aduenerint, quales fuerunt, qui Israëliticos inuaserunt fines Assyrij, nihil ab illis periculi timendum est; quia si regionem fideliu*m* incessu militari calcauerint : inuenient illam non sicut anteà Israëlem & Iudam Ducibus vacuam : sed pastoribus, & optimatibus abundantem, non modò ad propulsandum, sed & ad inferendum bellum egregiè paratos.

Vers. 6. 7. *Et pascent terram Assur in gladio, &c.* Propulsabuntur, vastabunturque gladio, atque hasta regiones, quibus olim præfuerunt Assur, & Nemrod, quæ sub Assyriorum continentur Imperio. Et si quando Assur, aut ad eius exemplar hostis quicumque alius fidelium nouæ Ecclesiæ terram inuaserit, illo fugato, aut domito Christianorum Principum potentia vtens eique vires addens, suam Ecclesiam incolumem ab omni vastatione, atque iniuria præstabit. *Et erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorum, &c.* Pauci autem illi, qui è Iudæis in patriam remeabunt; & verius qui in Ecclesia Apostolico spiritu acceptam à Christo lucem per Gentilium populos latè diffundent, id præstabunt Gentibus, quas Euangelicis disciplinis instituent, quod ros, aut imber demissus à Domino, qui vbi in arentem herbam, aut in agrum sitientem inciderit, qui non nouit vllam agricolarum industriam, viriditatem tamen, & vitam assumit.

* Hinc ministri Euangelici discant, fructus, quos ex sacri verbi prædicatione colligunt, non sibi, sed Deo esse tribuendos, qui eos immittit, & agrum donat fœcunditate. Vnde *non expectat virum, & non præstolatur filios hominum.* Suis enim ministris diuinus Agricola ad terram subigendam tanquam aratro vtitur: Agricolæ autem non aratro opus est tribuendum.]

Fructus ex prædicatione Euangelica Concionator non sibi, sed Deo soli attribuat.

Vers. 8. 9. *Et erunt reliquiæ Iacob in Gentibus in medio populorum, &c.* Vt autem exiguus ille populus, qui docili erunt ingenio, erunt instar roris, ac pluuiæ : sic aliis, qui consilio veteri hærere voluerint, talem Messias stragem afferet, qualem leo iumento, ac pecori in syluestribus locis, in quæ cum inciderit, vulnerat, & conficit : neque vllus est tam robustus, & audax qui prædam ex illius vnguibus extorqueat. Exprimit Propheta leonis symbo-

lo

S. Inquisitionis tribunal aciter persequitur Iudæorum reliquias suæ peruersitati hærentes. lo persecutionem piam admodum, qua Iudæi pertinacea afficiendi sunt in Ecclesia ab augustissimo S. Inquisitionis Tribunali, tutamine quidem fidei Catholicæ.] *Et exaltabitur manus tua super hostes tuos, &c.* Exaltabis ô Domine, manus tuas contra eos, qui tibi ac populo tuo aut si fuerint aduersarij:& eos,qui pertinaci consilio contra stare voluerint, omnipotenti dextera comminues.

2. Mirabiles incarnationis Dominicæ fructus prosequantur. *Vers.* 10.11.12. *Et erit in die illa, dicit Dominus, &c.* Eo tempore, Deus ait, eum Princeps pacis Christus nouum Regnum Euangelica disciplina formatum instituerit: auferam equos,& quadrigas, & cætera bellorum instrumenta, cum effulgente iam pace, necessaria non erunt. Cælitibus concinentibus, *Et in terra pax, &c.* Quia vero tunc nullus erit hostis, qui ad Vrbium direptionem exsurgat: ita etiam necessaria non erunt murorum propugnacula. Quarè quia illorum vsus amplius non sit futurus, perinde censebuntur, ac si nunquam fuissent ædificata. Neque iam amplius erunt in re diuinationes,& maleficæ artes, quæ alienæ religionis deliramenta, & fraudes inuexere. *Et perire faciam sculptilia tua, &c.* Disperdam quæcumque tibi simulacra inanium deorum conflasti: neque operibus, quæ tibi tuæ elaborauere manus, vlterius cultum diuinum offeres,

Vers. 13.14. *Et euellam lucos tuos de medio tui, &c.* Lucos succidam, in quibus impiæ exponebantur aræ, & nefariæ victimæ litabantur. Efficiamque nè Ciuitates, quæ impuræ religioni seruiebant,illa nefaria sacra magis obeant atque si nunquam forent excitatæ. *Conteram* enim *Ciuitates*, seu faciam, vt eiuea seria animi contritione idololatriæ scelera diluant. *Et faciam in furore, &c.* In illos autem grauiter animaduertam,qui datis à me nouæ legis præscriptis obsecuti non fuerint. Huiusmodi vltionem fecit Deus in Iudæis rebellibus per Romanos, in apostat s prouinciis per Christianos Reges: quorum plurima exempla lege apud Historiographos.

CAPVT VI.

Taxat Iudæorum ingratitudinem post multa à Deo accepta beneficia ad idola deflectentium. Ostendit eis qua via possint Deo reconciliari. In suis sceleribus si persistant, minatur eis exitium.

1.
VDITE quæ Dominus loquitur: Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam. 2. Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ: quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israël diiudicabitur. 3. Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi. 4. Quia eduxi de terra Ægypti, & de domo seruientium liberaui te: & misi ante faciem tuam Moysem, & Aaron, & Mariam? 5. Popule meus memento quæso quid cogitauerit Balach rex Moab; & quid responderit ei Balaam filius Beor, de Setim vsque ad Galgalam, vt cognosceres iustitias Domini. 6. Quid dignum offeram Domino? curuabo genu Deo excelso; numquid offeram ei holocautomata, & vitulos anniculos? 7. Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? 8. Indicabo tibi ô homo quid sit bonum,& quid Dominus requirat à te: Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam,& sollicitum ambulare cum Deo tuo. 9. Vox Domini ad ciuitatem clamat, & salus erit timentibus nomen tuum: Audite tribus, & quis approbabit illud? 10. Adhuc ignis in domo impij: thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. 11. Numquid iustificabo stateram impiam,& saccelli pondera dolosa? 12. In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. 13. Et ego cœpi percutere te perditione super peccatis tuis. 14. Tu comedes, & non saturaberis:& humiliatio tua in medio tui: & apprehendes, & non saluabis: & quos saluaueris, in gladium dabo. 15. Tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo; & mustum, & non bibes vinum. 16. Et custodisti præcepta Amri,& omne opus domus Achab, & ambulasti in voluntatibus eorum, vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in sibilum: & opprobrium populi mei portabitis.

COMMEN

COMMENTARII.

1\.
[illegible]

ERS.1.2.3. *Audite, quæ Dominus loquitur: Surge, &c.* Surge, ô Michæa, & meo nomine litem iudiciariam institue aduersum montes ac colles Iudææ, quibus quasi fortibus fũdaminibus terra fulcitur, & continetur. Est prosopopœia, qua montes vt personæ viuę ac rationales scelerumque reæ ad tribunal citantur. Sed per metonimiam ipsi Iudæi incolæ montium intelligũtur. * Et Symbolicè designantur Principes, & Magistratus, fundamenta, ac fulcra Reipublicæ, qui in populu eminent, sicut in terra colles.] *Audiant montes iudicium Domini, &c.* Audiant ergo, qui eo sunt loco ac munere, vt non solùm excelsi montes, sed terræ fundamenta firma possunt appellari: quæ Deus in iudicium, & disceptationem cõtrà Israëlem, & cum ipso etiam Israële conuenire vult. *Popule meus, quid feci tibi, &c.* Ecquid fuit ô popule, in quo tibi vnquàm molestiam attulerim? Edissere, an aliquod fuerit tempus, vel occasio, in quo aut paterni animi prouidentiam in me, desideraueris?

Principes, & Magistratus debent esse Reipublicæ fulcra.

Vers. 4. 5. Quia eduxi te de terra Ægypti, &c. Num in eo me aut iocuriæ, aut crudelitatis accusas, quia olim te ex Ægypti sordibus, & seruituris incommodis eduxi: & in longa, ac difficili via duces tibi Moysem Aaronem, & illorum sororem Mariam esse prouidi? Ægyptus vocatur *domus seruientium.* Chald. *seruitutis*, non solùm quod ibi Israëlitæ seruierint, sed etiam quod ipsimet Ægyptij fuerint antonomasticè *serui*, à Noë quandam maledicente filio suo Cham, eiusque posteris, *seruus seruorum erit fratribus suis.* Gen.9. Misit autem Dominus Moysem, vt doceret populum iudiciorum præscripta, Aaronem ad expiandum populum. Mariam autem ad quudnam ministerium emisit? An ad eruditionẽm feminarum? Non dubito. * Attamen altius timor Mariæ mysterium. Nam cum profectio illa ex Ægypto ad terram promissam typus sit profectionis à sæculo ad cælestem patriam, quis sine Mariæ Dei parentis ducatu poterit optatos illos terminos attingere?] * Æternus Pater nobis in Muse mandara præscribit. Christus in Aarone hostiam pro nobis offert salutarem, magnus quidem Sacerdos & oblatio. At Mariæ intercessio Patrem placat, ne contrà præceptorum transgressores vindex assurgat: & ostendens vbera Filio, efficit, vt ille Patri vulnera ad eius iram debellandam propitior ostendat.] *Popule meus, memento quaso, &c.* Ad memoriam ô popule, reuoca, quidnam consilij ceperit contra te Balach Moabitarum Rex: & quod à Balaam Propheta filio Beor responsum acceperit Recognosce quæ à Setim vsque ad Galgala beneficia acceperis, quo tempore grauiter contra benefactorem deliquisti: & quam fuerit in te Deus benignus edisces. Porro Balaam ariolus pessimum consilium Regi Balacho suggessit, nempè vt puellas Moabitides, & Madianitides speciosas quasi venditutas edulia Israëli in castra submitteret continuò per omne Israëlis iter à Setim vsque ad Galgalam, id est, ab initio vsque ad finem Regni sui: vt prolixior esset hæc puellarum tentatio & ad fornicationem, & per hanc ad idololatriam sollicitatio. Vndè continuò & diu peccarent Israëlitæ ideóque desererentur à Deo, & deserti à Moabitis cæderentur. Et quidem successisset exitiale consilium, nisi id Deus per Moysem discussisset, occurrendo primis initiis, primosque delinquentes Principes suspendendo, & viginti quatuor millia de populo similiter addicendo interfectioni. *Num.* 25.9. * Prauum de immittendis ad Israëlitas puellis consilium nos monet, validiora Diaboli arma, ab abducendos homines à salutari via, esse mulieres, seu luxuriei tentamina.] * Quæ quidem tentatio à principio ad finem ditionis Principis huius mundi persistit, vt ediscas nullam ætatem esse securam à luxuriei impugnatione. *A Setim* vsque *ad Galgalam*, seu à prima ad vltimam ætatem periculum imminet.] * Quod si consilium illud dirigebatur ad Israëlitas ad idololatriam abducendos: monemur hinc, luxuriæ vitium sic mentes hominum obcæcare, vt faciat Dei omninò obliuisci, Venerique, ac Baccho litare adorationem.] * Vt Deum contrà Israëlem prouocarent Moabitæ ideóque suo gladio darentur, curarunt, eum ad peccata pellicere. Ob populi enim peccata bella irrumpunt.] * Primis initiis Moyses ad remedium accurrit. Nisi enim spiritualis ægritudinis principiis obstes, serò medicina parabitur.] * Vt denique populus à delinquendi libidine abstraheretur, aptè Moses Principes suspendi imperauit. Populares enim tenaciter vitiis inhærent, dùm vident proceres sine supplicij formidine delinquere.]

Sine Maria Deipara quis ex mũdi Ægypto, patriæ cælestis terminos attinget? Mariæ intercessio placat Patrem, & Filium propitiũ ampliùs reddit.

Validiora diaboli arma sunt mulieres.

Luxuriæ impugnatio nulli parcit ætati. Vnde timendũ semper.

Luxuria facit homines idola colere.

E populi peccatis bella exitialia prodeunt.

Initiis ægritudinis spiritualis obstãdum.

Si Principum vitia nõ puniãtur, populus liberè delinquet.

2\.
Ostendit, quâ viâ possint Deo reconciliari.

Vers. 6.7. Quid dignum offeram Domino, &c. Videre te videor ô popule, quasi conuictum, & compunctum in hoc iudicio deliberare, quomodò Deum tibi iratum placare valeas. Quare tecum tacitè meditantem aspicio: Quid dignum, & gratum Deo offeram? Curuatis ne genibus eum adorabo, aut holocausta, & vitulos anniculos immolare audebo? *Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, &c.* Placabiturne mihi Deus, si multa arietum, & hircorum millia cœlesti aræ cultro subiiciam? Nùm quem ex meis viscetibus genui, primogenui pro victima litabo, vt quod pro scelere meo subire debeo mortis periculum, vitare valeam?

Vers. 8.9. Indicabo tibi ô homo. &c. Tibi ô Israëlita, qui placari tibi Deum expetis, ostendam gratum Numini sacrificium, & quid à te maximè Deus requirat. Nempè vt cuique, quod suum est tribuas: teque omnibus exhibeas innoxium: miserationibus seu eleemosynis assuescas: diuinam explores voluntatem, illique diligentissime obsequaris. * Profectò recta viuendi ratio, maximè eleemosynarum elargitio optima est pro delictis prælapsis satisfactio.] *Vox Domini ad Ciuitatem clamat, &c.* Hæc vox est Domini, quæ in Ciuitate clamat, & quid maxime ei placeat, vniuersis ostendit: quæ simul Salutem, ac felicitatem promittit iis, qui illius præscripta alacri voluntate susceperint. Audite hæc ô Tribus Israël, quia magni interest, hæc vobis esse nota. Sed heù, quis è tanto numero audiet, aut præstabit audire, probabitve, quæ per me Deus ingrato populo

Eleemosyna est proba pro delictis satisfactio.

R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. 10. VII. p. I.

Vadenam tam exiguus è prędicatione fructus legitur!

denunciat. * Si feruens Prophetæ prædicatio tam exiguum fructum legebat ab auditoribus: quem sperabit fructum Concionator frigidus, qui solummodo auditorum demulcere aures studet?]

Minatur excidium in sceleribus persistenti populo.

3\. *Vers.* 10.11.12. *Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis, &c.* Quia mea monita audiendi auribus non percipitis, adhuc domi rapina est, & thesauri violentia congesti. Intus est mensura minor, & infidelis, familiare iniquæ negotiationis instrumentum, quæ diuini est plena furoris. Quare intus est ignis, qui domum inflammat, & ab ipsis vsque fundaminibus euertat. * Hinc discant mercatores, quod ex mensura qualibet mercimonij mensurandi deest, ex diuinæ iræ igne suppleri, ad totam scilicet domus ruinam.] *Numquid iustificabo stateram impiam, & sacelli pondera dolosa?* Numquid is ego sum, (Dominus ait) quem negotiatores isti fraudulenti decipiant: quique stateram infidelem, & inæquale pondus, quod gestat in sacculo mercator iniquus, aut ignorem, aut probare videar, dum abire impunita patior? *In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, &c.* Horum ponderum inæqualitate, & statera iniusta negotiatores isti multis se rapinis & sceleribus onerarunt. Accedit lingua mendax, quæ nihil meditatur, aut loquitur, quod fraudulentum aliquid non insonet, & iniquum.

Dei ira super mercatores, qui infideli mensura vtuntur.

Vers. 13.14. *Et ego ergò cœpi percutere te perditione super peccatis tuis.* Ergo ne tibi ô popule improbe videaris innoxius, supplicio, quod de te exigere aggressus sum, iā ostendere cœpi, tuū viuendi institutum mihi non probari.* Illa pondera: *Cœpi percutere te.* Quanam precor plaga Deus populum tunc iam percusserat? Propheta non exprimit. Ast crediderim percussum iam esse agnato ipsius rapinæ effectu, scilicet bene partas, opes destruere. Vnde à Domino superius asseritur *Adhuc ignis in domo impij: & mensura minor igne plena.* Ex mensura enim minore ignis postquam illam impleuit vacuitatem, seu absumpsit quod ex mensuræ fallacia acquisitum fuit, ad totius domus properauit exitium,] *Tu comedes, & non saturaberis, &c.* Erit itaque tibi tam parcus cibus, vt famem non expleat, sed augeat. Ab hostibus in Ciuitate ipsa variis modis ab hostibus humiliaberis. Quod si aprehenderis filias tuas, vt ab stupro militum defendas, illas ab illorum petulantia non vindicabis. Si autem illas nunc ab illorum expedias iniuria, diù tamèn non erunt incolumes, quia vis iterum redibit hostilis, & nihil liberum à cæde, & infamia relinquet. Illata itaque filiæ à petulanti viro iniuria parentis est infamis humiliatio. Vndè filiæ nè tanta parentes afficiant iniuria, debent vel leuia fœdandæ puritatis horrere pericula.]

Quod iniquè acquiritur non solùm deperditur, sed perdit omnia alia bona iustè possessa.

Etiam vi maculata filiæ castitas parentū infamis humiliatio est.

Vers. 15.16. *Tu seminabis, & non metes, &c.* In sudore vultus, seu in manuum labore Adamus suo pane vescebatur: tu verò post exantlatos labores fructu non potieris. Nam seminabis agros, neque tamen ex illis quicquam comedes in horrea; calcabis oliuam, atque vindemiam: neque tamen aut olei experieris lenitatem, aut suauitate meri animum tuum exhilarabis. *Et custodisti præcepta Amri, &c.* O stolide ac scelerate popule, hæc te corripient incommoda, quia non à fidelibus Iuda Regibus, sed ab impiis Regibus Israël Amri, & Achabi viuendi formam expressisti. Eo autem vitæ instituto id consecutus es, vt iam te delere funditus statuerim, & aliis deridendum exponere. Portabis denique infortunium illud, & opprobrium, quod iam olim fuit à me transgressori populo prænunciatum, puta excidium, captiuitatem, reliquaque diræ seruitutis incommoda.

CAPVT VII.

Se prædicando frustrà laborasse Propheta queritur. Captiuitatem Babylonicam Iudæis prædicit, à qua promittit per Cyrum, sed præcipuè per Christum Dominum esse liberandos.

1\. VÆ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non est botrus ad comedendum, præcoquas
ficus desiderauit anima mea. 2. Periit sanctus de terra, &
rectus in hominibus non est: omnes in sanguine insidiantur,
vir fratrem suum ad mortem venatur. 3. Malum manuum
suarum dicunt bonum: principes postulat, & iudex in reddendo est: & magnus locutus est desiderium animæ suæ, &
conturbauerunt eam. 4. Qui optimus in eis est, quasi paliurus: & qui rectus,
quasi spina de sepe Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit: nunc erit vastitas eorum. 5. Nolite credere amico: & nolite confidere in duce: ab ea, quæ dormit in
sinu tuo, custodi claustra oris tui. 6. Quia filius contumeliam facit patri, & filia
consurgit aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius. 7. Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salu-
tarem meum: audiet me Deus meus. 8. Ne læteris inimica mea super me, quia
cecidi

cecidi : consurgam, cùm sedero in tenebris, Dominus lux mea est. 9. Iram Domi-
ni portabo, quoniam peccaui ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudicium
meum : educet me in lucem, videbo iustitiam eius. 10. Et aspiciet inimica mea,
& operietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi
mei videbunt in eam: nunc erit in conculcationem vt lutum platearum. 11. Dies
vt ædificentur maceriæ tuæ: in die illa longè fiet lex. 12. In die illa & vsque ad te
veniet de Assur, & vsque ad ciuitates munitas; & à ciuitatibus munitis vsque ad flu-
men, & ad mare de mari, & ad montem de monte. 13. Et terra erit in desolatio-
nem propter habitantes suos, & propter fructum cogitationum eorum. 14. Pasce
populum tuum in virga tua, gregem hereditatis tuæ, habitantes solos in saltu, in
medio Carmeli: pascentur Basan & Galaad iuxta dies antiquos. 15. Secundùm
dies egressionis tuæ de Terra Ægypti ostendam ei mirabilia. 16. Videbunt gen-
tes, & confundentur super omni fortitudine sua : ponent manum super, os, aures
eorum surdæ erunt. 17. Lingent puluerem sicut serpentes, velut reptilia terræ
perturbabuntur in ædibus suis: Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt
te. 18 Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem, & transis peccatum reliquia-
rum hereditatis tuæ : non immitet vltra furorem suum, quoniam volens misericor-
diam est. 19. Reuertetur, & miserebitur nostri : deponet iniquitates nostras, &
proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra. 20. Dabis veritatem Iacob,
misericordiam Abraham, quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis.

COMMENTARII.

1. Se prædicando frustrà laborasse queritur Michæas.

ERS. 1. *Væ mihi, &c.* O me miserum oleum, & operam perdidi. Post prolixos labores vineæ Domini Sabaoth excolendæ tot annis impensos, cum copiosam vindemiam sperarem, vix licuit racemationem instituere, qua pauculos racemos vindemiæ relictos collegi : sed botrum esui aptum ne vel vnum recepi. Pauculos ex auditoribus suis Ierosolymitanis proceribus ac ciuibus reperit, qui minis Prophetæ territi resipiscere velle videbantur : sed cum ad deserenda pocula, scorta, rapinas pergeretur, id nimis acerbum erat : vel si qui se induci finerent, inolita delinquendi consuetudine putrefacti, cito ad vomitum recurrebant. Præcoquas, seu præ aliis primo calore solis bene excoctas ficus famelicus expetiui : at ne vel ex his quidem vnam assequi potui. * O quanta tristitia verus Concionator afficitur, cum videt, integram vindemiam ac messem à diabolo in tartareum torcular, ac horreum conuehi : Christo autem vix racemationem, & spicilegium adaptari!]

Verus Concionator dolore afficitur de exiguo prædicationis fructu.

Vers. 2. 3. Periit sanctus de terra, &c. Iustum in terra Iudææ nullum inuenio. Omnes enim eo intentum habent studium, vt aliorum bona diripiant, quod perinde est, atque aliorum sanguini insidiari. Neque vlla colitur domesticæ consuetudinis, aut cognationis ratio. Frater enim naturæ immemor, quæ id execratur, sanguinem fraternum profundere curat, sicut venator ad feræ cruorem anhelat. *Malum manuum suarum dicunt bonum, &c.* Cum omnia quæ agunt aut meditantur sint iniquissima, bona tamen esse clamant, quasi à pio corde profecta. Princeps, qui Iudici forum, seu iudicandi facultatem vendit, à Iudice pecuniam postulat. Iudex autem ne excidat à Principis gratia, extorquet inique pecuniam à litigatoribus, quam ex pactione debet. Quia vir ille magnus, ac potentior suam illi voluntatem aperuit : vnde Princeps & Iudex rem totam conturbant, & peruertunt : & tamen suæ rapinæ aliquam honestatis prætendunt speciem. * Hinc apertè colligitur, quàm absonum, quàm Reipublicæ exitiale sit iudiciaria officia esse venalia.]

Exitiũ Reipublicæ est, iudiciaria officia venalia exponi.

Vers. 4. Qui optimus in eis est, quasi paliurus, &c. Qui inter illos piissimus esse videtur, verè est quasi *paliurus*, spina scilicet aspera & acuta: (vulgo *agrifolium* dicitur) & qui rectus & iustus vult videri, est velut spina de sepe, quæ pungit, & lædit : & licet vitæ parcat, sanguinem elicit, cutem lacerat, & vestem detinet. * Praui Principes, & Iudices aptè spinis comparantur, siquidem ciues lacerant, pauperum vestes retinent, vt eos denudent.] Sed tantis malis quodnam remedium? Certè nullum præter sectionem, & vstionem inuenio. Ergo aderit breui tuæ visitationis seu supplicij tempus per Chaldæos. Visitabuntur, & excidentur omnes isti Principes, & Iudices, qui iustitiam, Charitatem, ac fidem omnem proscripsere. * Si quilibet cordatus Minister meritò timet illam, quæ aliquando à Rege immittitur superioris Iudicis visitationem : quantò vberiori debet timore affici, sciens certissimè se à Regum Rege visendum esse, & puniendum, si iura transgrediatur?]

Timeant Iudices cœlestis Regis visitationem sine dubio gerendam.

Vers. 5. 6. 7. Nolite credere amicos, &c. Durante autem huiusmodi vel Principum perfidia, suaserim cuique, ne credat amico, (Hebr. *socio*) ne confidat in Duce, Rege, Principe : cuius alioqui verbum deberet esse sacrosanctum. * Tempora admodum infelicia, cum regiis verbis fides adhibenda non esset : si tanta in promissi Regis impletione debeat esse securitas, vt vel vulgare sit prouerbium, *Regis verbum*, seu *Palabra de Rey*. Verbus Regis opus iam debet existimari.] Caue quoque, ne secreta tua cuipiam aperias, ne vxori quidem, ne filio tuo etsi dilectissimo. * Tanta enim iam est omnium perfidia, vt nulli quantumcumque arcto vinculo seu sanguinis, seu beneficio adstricto tibi credere, aut fidere possis.] *Quia filius contumeliam facit patris, &c.* Nulla tanta erunt officiorum naturæque vincula, quæ non

Verbum, seu promissio Regis opus debet existimari, siue executio ipsa.

Secretum nulli reuelãdum rarus enim est, qui custodiat, vel pullus quidem.

prærumpat priuata vniuscuinsque aut commoditas, aut agnata reuelandi secreti libido. Patris namque secretum aperiet filius, neque maior erit filiarum in matrem, aut nurus in socrum reuerentia, & fidelitas. Denique à domesticis quasi ab intestinis hostibus est cauendum. * Imò intestini hostes diriori vulnere te conficient, qui liberius possunt ferrum exercere.] *Ego autem ad Dominum aspiciam, &c.* Ego autem (Michæas ait) in vno Deo fiduciam collocabo, in quo vno & secuta est fides, & inconcussa constantia. Ipse me exaudiet precantem, & quæ promisit cumulatè præstabit.

Domestici diriores assolent esse inimici.

2. *Vers.8.9.10. Ne læteris inimica mea super me, &c.* Et tu ô Babylon (insultat Propheta populi personam agens Babyloni, quàm in Iudæorum cæde exultantem contemplatur) quæ in me armatas manus intulisti inimica: ne vsque adeò tibi placeas, quod tuis oppressa viribus corrui. Quia Deo auspice ac Duce, quem mihi resipiscenti propitium futurum spero, à misera conditione consurgam. * Nullus adeò a fortuna deiectus in infimum, qui non possit eius rotæ volubilitate rursus deuehi ad fastigium.] *Iram Domini portabo, &c.* Subibo supplicium, quo iustissimè mihi delinquenti Deus vltor imposuit, dum ipse lux mihi vitalis affulserit, qui post scelerum vltionem suam in me parcendo, & ab incommodis diris liberando, suam exerat pietatem, postquam iustitiam eius in puniendo aspexi. *Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione, &c.* Tunc Babylon tantam rerum vicissitudinem aspiciens ingenti pudore afficietur, quæ nunc insultans mihi dictitat: Vbi est Deus tuus, à quo omnipotentem cum prædicares, omnia spetabas? Tunc Babylonem despiciemus, sicut anteà nos Babylon: & eo erit pretio apud nos, quo lutum in plateis ab omnibus cum fastidio calcatum. * Frequenter videbis eum, qui in aduersa fortuna existens ab inimicis irridetur, commuta illa in prosperam pristinos irrisores irridere.]

Prædicit à captiuitate solutionem.

Nullus sic à fortuna deiectus, qui euehi rursù sperare non possit.

Ne deiectum irrideas, ne tu deiectus aliquãdo ab illo euecto iam irridearis.

Vers. 11.12.13. Dies, vt ædificentur maceriæ tuæ: in die illa longè fiet lex. Illucescet dies, ô Ierusalem, cum maceries diruta à Babyloniis instauretur: & cesset lex illa, quam barbarus tibi dominus imposuit, siue vt ancillæ, vt vilia subires ministeria: siue vt captiuæ, vt suprà vires vectigalia solueres. *In die illa, & vsque ad te veniet de Assur, &c* In illa die exules Iudæi ad te reuertentur ex Assyria, vbi dispersi morabantur: & à Ciuitatibus munitis, à mari & fluminibus, & montibus, quæ erant inter hostes in peregrino solo, reuertentur ad maria, ad flumina, ad montes, & Ciuitates munitas, quæ in Israëlitica patria reliquerunt. *Et terra erit in desolationem, &c.* Longè aliter sub idem tempus Babyloniis accidet, quorum Regnum propter habitatorum scelera, & propter studiorum, ac cogitationum impiarum sceleratos fœtus, desertum, ac vacuum ab incolarum frequentia manebit. * Vides, non solum iniqua opera, sed & cogitationes impias vel in præsenti rigidè vindicari.]

Non solùm impia opera, sed & cogitationes vel hic dirè puniuntur.

Vers. 14.15.16. Pasce populum tuum in virga tua, &c. Pascebas antè ô captiue popule, gregem alienum aliena virga, & pabulo alieno: quare si quis fructus à grege capiebatur, ad alienum dominum attinebat. At posteà gregem pasces tuum, non aliena, sed tua virga in vberrimis pascuis Libani atque Basan, vbi solum pasces tuos, neque alienos tuis gregibus adhærebis. Quarè quidquid indè fructus capietur tuos tantum pertinebit ad vsus, non aliter quàm antiquis felicioribus sæculis. *Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam ei mirabilia.* Talia ostendam prodigia, cum te ex Babilonica abstraxero seruitute, qualia ostendi, cum te ex Ægyptia captiuitate eripui. *Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua, &c.* Videbunt hæc omnia Gentes electi populi, & stupebunt quod omnibus machinationibus suis illi obesse non poterunt. Contra mutire non audebunt, & præ inuidia, & dolore obturabunt aures ne prosperos Israëlis successus audire cogantur.

Vers. 17.18. Lingent puluerem sicut serpentes, &c. Lingent interim terræ puluerem sicut serpentes, id est, victoribus Iudæis supplices humi adsternentur, & more gentium suarum fronte humum ferient, vt ore terram tangere, ac lambere videantur. Et è suis ædibus non aliter extrahentur, quàm è cauerna coluber, aut quoduis aliud reptile; non quidem compulsus egredi suis pedibus, sed totius corporis tractu, sicut reptatu serpens è cauernis extruditur. Porrò edocti rerum successu Gentes illæ quàm sint idola vana & mendácia, quàm sit Deus fidelis & fortis edoctæ illum timebunt, & omni desiderio ac studio amplectentur. *Quis Deus similis tui, &c.* O Domine, à quo facta est tanta rerum mutatio, quæ tibi similem inueniemus, cuius clementiam multitudo criminum non exhaurit: qui non solum tempestas quidquid in supplicio videbatur acerbum, sed etiam aufers, atque condonas iis, quos ex multis reliquos tam ærumnosa exilij conditio. * Itaque ex eo, quod iniquitatem aufert, dignoscit Propheta nullum Deo similem posse inueniri. Dei namque (vti canit Ecclesia) proprium est, misereri semper, & parcere.]

Dei propriũ est, misereri semper, & parcere.

Vers. 19.20. Reuertetur, & miserebitur nostri, &c. Abiecit nos impios Deus ab humanitate, qua nos anteà parentum memoria complexus fuerat: nunc ad animum verè clementem reuersus, nos resipiscentes misericors leuabit. Et nostra scelera, & quod illis debetur supplicium sic aspiciet, ac si nunquam illa fuerint perpetrata, & hoc fuisset indebitum. Neque magis illorum recordabitur, quàm si in profundum pelagi essent demersa. * Vnde pœnitentiæ ingens vis innotescit.] *Dabis veritatem Iacob, &c.* Dabis itaque ô Domine fideliter Iacobi filiis, quod misericorditer Abrahamo, & antiquis Patribus iuramento firmasti.

Magna vis pœnitentiæ.

LIBER QVARTVS.

COMMENTARII LITERALES, ET Morales.

NAHVM, HABACVC, SOPHONIAS, AGGÆVS.

PRÆLVSIO.

Adhuc in Prophetarum nominibus Deiparæ agnoſco myſterium. Nam Maria conſolatrix noſtra.
ſi *Nahum* idem eſt ac נחם *Noë*, ſcilicet *conſolator* à radice *Nacham*, afflictorum conſolatricem Mariam vocat Eccleſia. Noë arcæ ſtructione conſolatus eſt mundum, ne viuentes omninò perirent. Maria Maria cum Deo luctatur ad hominũ defeſionem.
autem ſeipſam hominibus obtulit arcam, ne cœleſtis iræ fluctibus obruerentur. Si *Habacuc* idem eſt, quod *luctator*, *amplexator*: cum Deus aduerſus peccatores iratus exſurgit, cum eo Maria, Iacobi inſtar, luctatur, & ne vulnus infligat, materno detinet amplexu. Si *Sophonias Dei abſconditus* ſonat, vel *Dei ſpeculator*, aut *Dei ſpeculum*: Maria ſpeculum Dei.
qui Dei perfectiones humanæ rationi abſconditas ſpeculari voluerit, ad Mariam accurrat ſine macula ſpeculum Deificæ ſcilicet *bonitatis*. Maria ſemper feſtum agens.
Si denique *Aggæus* idem eſt, quod *feſtum agens*: Maria à primo conceptionis inſtanti agit ſine communi labore feſtum.

NAHVM.

CAPVT PRIMVM.

Niniuitis prædicit excidium. Aſſyriaci Imperij hoſtis Iſraël ſtragem prænunciat.

1. ONVS Niniue: Liber viſionis Nahum Elceſæi. 2. Deus æmulator, & vlciſcens Dominus: vlciſcens Dominus, & habens furorem: vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, & iraſcens ipſe inimicis ſuis. 3. Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem. Dominus in tempeſtate & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedum eius. 4. Increpans mare, & exiccans illud: & omnia flumina ad deſertum deducens. Infirmatus eſt Baſan, & Carmelus: & flos Libani elanguit. 5. Montes commoti ſunt ab eo, & colles deſolati ſunt: & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo. 6. Ante faciem indignationis eius quis ſtabit? & quis reſiſtet in ira furoris eius? indignatio eius effuſa eſt vt ignis: & petræ diſſolutæ ſunt ab eo. 7. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: & ſciens ſperantes

in se. 8. Et in diluuio prætereunte, consummationem faciet loci eius : & inImicos
eius persequentur tenebræ. 9. Quid cogitatis contra Dominum : consummatio-
nem ipse faciet : non consurget duplex tribulatio. 10. Quia sicut spinæ se inuicem
complectuntur, sic conuiuium eorum pariter potantium : consumentur quasi stipu-
la ariditate plena. 11. Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiam : mente
pertractans præuaricationem. 12. Hæc dicit Dominus : Si perfecti fuerint, & ita
plures ; sic quoque attondentur, & pertransibit : afflixi te, & non affligam te vltrà.
13. Et nunc conteram virgam eius de dorso tuo, & vincula tua disrumpam. 14. Et
præcipiet super te Dominus, non seminabitur ex nomine tuo ampliùs : de domo
Dei tui interficiam sculptile, & conflatile, ponam sepulchrum tuum, quia inhono-
ratus es. 15. Ecce super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem : ce-
lebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua : quia non adiciet vltrà vt pertranseat
in te Belial : vniuersus interiit.

COMMENTARII.

1\. *Niniuitis prædicit excidium.*

ERS. 1.2.3. *Onus Niniue : Liber visionis Nahum Elcæsæi.* Liber Nahum Elcæsæi, in quo durum, & minax vaticinium contra Niniuem toties relapsam in scelera continetur. *Deus æmulator, & vlciscens Dominus, &c.* Deus zelotypus est, & vltor : vltor inquam, est Deus, & ira plenus, qui vindictam expetet de hostibus suis, & quam iam pridem concepit iracundiam, in suos cuomet inimicos. * Acceruat Propheta particulas *Æmulator, Vlciscens, Irascens.* Quare precor? Quia Niniuitæ sæpè relapsi in scelera etiam post veniam Ionæ prædicationis tempore adeptam. Vndè Dominus illi scelerum replicationi & accruationi replicat, & acceruat instantis supplicij magnitudinem.] *Dominus patiens, & magnus fortitudine, &c.* Est patiens Deus : infinitam enim, quam habet, fortitudinem, in tolerando manifestat. * Tanta enim peccati malitia, vt quodammodo Deus sua omnipotentia vtatur, vt seipsum reprimat à vindicta inferenda illico peccatori.] Porrò qui prius prædicante Iona Niniuitis pepercit idem, quia animum obstinarunt in delinquendo, non amplius ignoscet. Ad sumendam ergo de Niniue vindictam, ea Deus celeritate ac impetu veniet, quasi eum turbo deferret, aut rapida tempestas. Ex cuius incessu tantus excitabitur puluis, vt densissimæ obtineat speciem.

Relapsis post veniã in crimina ; acceruat Deus suppliciorũ grauitatem.

Tanta peccati malitia, vt Deus, ne illicò peccatorẽ puniat, quodammodo à suamet omnipotentia reprimitur.

Vers. 4.5.6. Increpans mare, & exsiccans illud, &c. Num difficilè erit Deo Niniuem copiosam Ciuitatem comminuere, cui facillimum erit imperio minaci exiccare pelagus, & loca fluminibus irrigua, imò flumina ipsa in desertum redigere, quæ sicco viatorum vestigio pateant? Quod si quicquam ita fuerit speciosum, & cultum, vt cum Basan, Carmelo, aut Libano valeat comparari : id totum prosternet tempestas, quam Deus Assyriorum inuehet in fines. *Montes commoti sunt ab eo, &c.* Ad ingressum illius montes, & colles graui motu contremiscent, & excident : neque minus acriter terram, illiusque incolas turbo concutiet. *Ante faciem indignationis eius quis stabit, &c.* Quis erit vsque adeò audax, qui Deo ad vindictam properanti possit occurrere? Quis adeò insanus, qui se illius indignationi temerarius opponat? Illius etenim ira non aliter erumpit, quam ignis violentus, qui ipsa etiam saxa exurit, ac soluit.

Vers. 7.8. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, &c. Porrò vt Deus seuerus est in eos, qui in populum suum immisericordes se ostenderint : sic è contra, benignus, ac munificus in suos, qui ergà proximos se pios præstant, ostenditur. Diligit quidem illos, & vt suos agnoscit, qui omnia ab ipso sperant, & ad eum in omni aduersitate spe firma confugiunt. *Et in diluuio prætereunte consummationem faciet loci eius, &c.* In castris numerosis Sennacherib, instar diluuij inundantibus Iudæam, consummatè, & plenè perdet *locum*, seu Assyrios castrametantes in loco per tyrannum ad id delecto. Inimicos quidem hosce quocumque se verterint, horrentes persequentur tenebræ, seu assidua vrgebunt incommoda. Nam si declinare contingat hostile ferrum, non tamen Dei vindicis iram effugient.

Vers. 9.10. Quid cogitatis contrà Dominum, &c. Quid ô Assyrij spiritus contra Dominum arrogantes alitis, cogitantes scilicet, ab illius potentia nullum vobis posse præparari periculum? Ille, cuius vos tam contemnitis, funditus vos euertet, nec è re vestra quicquam supererit. Et vos ô Solymitani ciues, qui timetis, vobis idem quod decem Tribubus infortunium, ab Assyriis obuenturum bono animo estote : Neque enim id vnquam assequetur Assyrius, vt duplicem Israëlitico generi inferat plagam. * Si solùm decem Tribubus plaga erat inflicta, duabus Tribubus incolumitate fruentibus : Assyriis ad Iudæ Tribum irruentibus non erit duplex, sed singularis plaga. Quomodo autem dicit Nahum, *Non consurget duplex tribulatio?* Certè quia dum decem Tribus Israël premebantur ab hoste, duæ aliæ Tribus eadem molestia in fratribus afficiebantur. Nam si proximum vt meipsum amare debeo, eo quo affligitur proximus incommodo, necessarium est, me simul affligi.] *Quia sicut spinæ se inuicem complectuntur, &c.* Dum in Iudææ obsidione Assyrij sicut spinæ se inuidem complectentur epulantes, compotantes, & obsessis insultantes : ex improuiso manu sternentur Angelica 4. *Reg.* 19.35. & quasi aridæ stipulę cælestis vltionis igne absumentur. Pari modo capietur à Chaldæis & Medis Niniue, cum ciues muris suis præsidentes conuiuiis vacabunt. Ita factum Diodorus *lib.* 3. testatur.

2\. *Assyriaci Imperij prænunciat stragem.*

Qui amat proximum sicut seipsum eodem quo ille affligitur incommodo.

Vers. 11.12. Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiam, &c. Ex te ô Niniue Rex tuus

Senna

Sennacheribus exibit, qui more priscorum gigantum cum ipso Deo bellum gerere præsumit, populum, Vrbem, Templum ipsi Sacrum, & tam charum præsumens exscindere. *Hæc dicit Dominus: si perfecti fuerint, &c.* Etsi Assyrij ita perfecti fuerint copiis, opibus, & viribus, vt nihil ipsis deesse videatur; & ità plures, vt Iudæi cum illis comparari non valeant: tamen attondebit eos Angelus suo gladio pertransiens, & feriens: nempè quasi capillos facillimè quotquot volet resecabit: & sic pertransibit, ac euanescet omne illud robur exercitus Assyriorum: & ipsis præ omnibus Rex Sennacherib probrosa fuga pertransibit è Iudæa in Assyriam: & tibi manu filiorum suorum ex hac vita transibit ad tartarum. * Omnia etenim in hoc mundo *transeunt*, transit potentia tyrannorum, transiit tribulatio, transeunt Regna. Vnde nec felicitate tumescere, nec aduersitate affligi debemus.]

Omnia transeunt in mūdo felicitas, & aduersitas.

Vers. 13. 14. Et nunc conteram virgam eius de dorso tuo, &c. Potestatem Assyrij conteram, & lora quæ ceruicibus tuis, iugoque parauerat, antequam sui studij compos fiat, omnino confringam. *Et præcipiet super te Dominus, non seminabitur in nomine tuo amplius, &c.* Audi denique tu ô Sennacherib, quid de te Deus statuit. Extinguetur Imperium tuum, neque ex subditorum labore frumenta regia inferrentur in horrea. Neque amplius colebuntur dij illi, quorum tu supplex precabaris ad aras. Neque enim vllum aderit simulacrum aut dolatum è ligno, aut exculptum è saxo, aut conflatum ex ære, quod non penitus comminuatur. Tam verò longè erit, vt à diis, queis humili litabas reuerentia, salutem assequare, vt in illorum conspectu, ac delubro vilis necem, ac sepulchrum inuenias.

Vers. 15. Ecce super montes pedes euangelizantis, &c. Aspicere te existima ô Ierosolyma, properantes nuncios & audire clamores, quibus è montium fastigiis, occiso potentissimo Iudæorum hoste Sennacheribo, pacem, ac securum otium annunciant. Secura iam poteris, quæ legitima, aut ex votis sacrificia debes, celebrare, diesque sacros indemnis obire. Quia vir audax & exlex Sennacherib interiit, qui non sinebat pauidos Iudæos illa præstare, quæ religio præscribit. * Porrò Doctores hæc allegoricè diabolo, & morti per Christum Dominum prostratis, cæsis, & contritis accommodant.]

Christi contra diabolū, ac peccatum victoria.

CAPVT II.

Vrbis Niniues, & Imperij Assyriorum per Chaldæos, & Medos prædicit exitium, Chaldæorum, ac Medorum depingit exercitum.

1\. ASCENDIT qui dispergat coram te, qui custodiat obsidionem: contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valdè. 2. Quia reddidit Dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israël: quia vastatores dissipauerunt eos, & propagines eorum corruperunt. 3. Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis: igneæ habenæ currus in die præparationis eius, & agitatores consoniti sunt. 4. In itineribus conturbati sunt: quadrigæ collisæ sunt in plateis: aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia. 5. Recordabitur fortium suorum, ruent in itineribus suis: velociter ascendent muros eius, & præparabitur vmbraculum. 6. Portæ fluuiorum apertæ sunt, & templum ad solum dirutum. 7. Et miles captiuus abductus est: & ancillæ eius minabantur gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus suis. 8. Et Niniue quasi piscina aquarum aquæ eius: ipsi verò fugerunt: state, state, & non est qui reuertatur. 9. Diripite argentum, diripite aurum: & non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. 10. Dissipata est, & scissa, & dilacerata: & cor tabescens, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus: & facies omnium eorum sicut nigredo ollæ. 11. Vbi est habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum, ad quam iuit leo vt ingrederetur illuc, catulus leonis, & non est qui exterreat; 12. Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leænis suis: & impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina. 13. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, & succendam vsque ad fumum quadrigas tuas, & leunculos tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædam tuam, & non audietur vltrà vox nuntiorum tuorum.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. *Niniues prædicit exitill, hostiumq; describit exercitum.*

ERS. 1. 2. Ascendit qui dispergat coram te, &c. O Niniue quæ tibi inuincibilis esse videris, aduersus te ascendit hostis Chaldæus, & Medus, qui in oculis tuis in suburbana tua suas copias militares dispergat, quibus aggeres, valles, ac munitiones tuas dissipabit: & toto biennio obsidionem producet, arctissime te concludens omni è regione. E speculis tuis contemplare viam, quo hostes vndique ad te cingendam properant: collige igitur quidquid virium habes, vt aduentantibus obsistere valeas. *Quià reddidit Dominus superbiam Iacob, &c.* Quia vltor Deus reddidit Niniuitis pœnam debitam superbiæ ac tyrannidi exercitæ per Sennacherib in Iacob, seu in duas Tribus tori familiæ Iacub reliquas: & in Israël, siuè in Regnum decem Tribuum per Teglathphalassar, & Salmanassar, qui propagines seu familias eorum partim exeidio, partim exilio comminuerunt.

Vers. 3. 4. Clypeus fortium eius ignitus, &c. Contemplare igitur è specuia militum Chaldæorum, & Medorum apparatum, & qualem illi in dimicando ardorem & constantiam præsignent. Illorum clypeus sic tersus, vt igneos ex se radios euomere videatur. Vestibus milites coccineis vtuntur: & in phaleris atque habenis, quæ ad bella comparant tantum adiiciunt gemmarum & auri, vt igneum ex se splendorem emittant. Quod vero ad militares spiritus attinet, talis illis inerit animus, tàm præceps, ac violentus furor, qualis in temulentis assolet spectari, quibus vinum nihil mentis, ac

Homo iratus haud differt ab ebrio.

consilij reliquit. * Innuit pulchrè, iratum hominem parum, vel nihil ab ebrio differre.] *In itineribus conturbati sunt, &c.* In incessu tam erit concitata festinatio, vt ordo nullus ex disciplina militari seruetur; ita vt non in viis solùm angustis, sed in plateis locisque patentibus quadrigæ, quæ ardentes incredibili velocitate voluuntur, in seipsas impingant, & ineuitabili congressu collidantur. Aspectus illorum sic erit inflammatus, vt ex toto ore furor emicet, ac crudelitas, non aliter quam ex ardente nube fulgura discurrunt.

Vers. 5. 6. 7. Recordabitur fortium suorum, &c. Hic erit Chaldæorum & Medorum ardor. Tunc verò Assyriorum Imperator, cum rem ad extremam aleam viderit esse deductã, strenuos quosque duces aduocabit, qui in data sibi statione,

Toxantur qui è bello cōmoda ambiunt duces, periculo aufugiunt.

& in congressu militati deficient. * Nonnulli enim duces ducatus delectantur honore, emolumentis officij vtuntur: sed irruente instantia dimicandi imbelles pericula declinant.] Meliori consilio atque animo Chaldæi, & Medi, quorum alij ad muros aduolabunt, & illos ascendent: alij sibi, totique exercitui ad ferendas diuturnæ obsidionis molestias tentoria præparabunt. *Porta fluuiorum aperta sunt, &c.* Tandem dirutus est murus, & ciuitatis ostia

Peccata Vrbium ac Regnorum ruinam operantur.

reserata, per quæ exercitus quasi fluuius irrumper: & templum, quod Vrbis erat ornamentum, & præsidium, funditus exscindetur. * Putabant idololatræ illi templum suum præsidium esse Ciuitatis: sed ruinæ auctorem esse non dubiro vanam simulacrorum adorationem. Vndè postquam apertas fuisse portas expressit, mox templi ruinam exposuit. Vt ediscas peccata Vrbium, ac Regnorum excidium operari.]

Templa Vrbium præsidium.

* Habes simul veri Dei Templa verè Vrbium esse præsidium.] *Et miles captiuus abductus est, &c.* Quod verò ad milites atrinet, & ad Ciuitatis incolas, planè species miserabilis. Nam milites, qui præsidio magnæ Vrbi erant, in solùm alienum captiui remearunt. Fœminæ autem siue liberæ, siue Dominæ iam ad ancillarem conditionem adductæ, à victore non secus atque à pastore pecudes minabuntur: quæ cum non audebunt suam coram barbaro hoste deflere fortunam, secum ipse columbarum instar, illam rerum conuersionem tacitè ingemiscent.

Vers. 8. 9. Et Niniue quasi piscina aquarum aqua eius, &c. Interim tota Niniue quasi lacus erit aquarum, scatens aquis, quas Tigris confractis cataractis in eam sitam vtique humili, ac paludoso loco infundet. Incolæ verò eius & milites præsidiarij viso hoste diffugient, frustra Principibus Niniues inclamantibus: Consistite viriliter, consistite intrepidi, & hosti resistite. *Diripite argentum, diripite aurum, &c.* Melius auscultabunt Chaldæi & Medi milites ducum suorum monitis: Aurum, & argentum tot sæculis vnam congestum in Vrbem, vasaque ac monilia eius numero infinita, & specie pulcherrima diripite, diripite.

Vers. 10. 11. Dissipata est, &c. Ad prædam ô Chaldæi & Medi quam primum properate: nihil enim est, quod sitim vestram remorari possit. Patet iam omnibus dissipata Ciuitas. Neque ab incolis, qui in Vrbe remanserunt, aliquid potest timeri periculi: sic enim sunt animo languido, vt cor in illorum pectore extabuisse videatur: vires ita confractæ, vt dissoluta genua corporis molem sustinere non valent. Neque minus laborant, quàm fœminæ, queis grauis accidit in puerperio lumborum contritio. Ex quo illum contraxere colorem, quo ex igne supposito olla nigrescit. *Vbi est habitaculum leonum, &c.* Vbinam sunt ô Niniue superba, illa leonum habitacula, ad quæ illi (nempe ciues tui) magnam vndecumque terrarum prædam comportabant? Vbinam illa pascua pinguissima, quæ leunculorum famem ad satietatem vsque, imò ad vomitum explebant? Ad quæ quidem sic leo prædator maximus (Rex scilicet) & illius catuli sic ingrediebantur, vt nullus eos timor, aut pudor arceret.

Vers. 12. 13. Leo cepit sufficienter catulis suis, &c. Leo ille magnus Assyrius affatim iam cepit, occidit seu prædatus est, vt filiis, ac concubinis suis catulis, & leænis epulum instrueret opiparum. Eius namque rapinis sua sibi latibula ac speluncas impleuit. *Ecce ego ad te, &c.* Ego ad te ô Niniue exscindendam per Chaldæos, & Medos adsum in procinctu. Omne robur bellicum, omnia arma, omnes milites, qui leones se fore iactabant, omnia præsidia tua, quibus te securam esse ab hostili impugnatione putabas, in flammam & fumum conuertam. Neque vltrà audietur vox emissariorum tuorum, quos vel ad Vrbes debellandas,

Quod ex rapina acquiritur nulli seruit.

dam, vel ad tributa colligenda solebas Regina per vniuersum orbem destinare. * Illa obserua: *Exterminabo de terra prædam tuam.* Non dixit, de Vrbe, sed *de terra* omni prædam exterminandam. Nam quod ex prædatione, aut rapina acquiritur, nulli seruit.]

CAPVT III.

Chaldæorum, & Medorum, à quibus Niniue excisa fuit ob rapinas, ac cædes describere pergit exercitum. Cum Alexandria comparat illam in ciuibus, in opibus, in sceleribus, in supplicio.

1. VÆ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione ple-
na: non recedet à te rapina. 2. Vox flagelli, & vox impe-
tus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ feruentis, & equi-
tis ascendentis: 3. & micantis gladij, & fulgurantis ha-
stæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ: nec est finis
cadauerum, & corruent in corporibus suis. 4. Propter
multitudinem fornicationum meretricis speciosæ, & gratæ,
& habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, & familias in
maleficiis suis: 5. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, & reuelabo
pudenda tua in facie tua, & ostendam Gentibus nuditatem tuam, & regnis igno-
miniam tuam. 6. Et proiiciam super te abominationes, & contumeliis te affi-
ciam, & ponam te in exemplum. 7. Et erit: omnis, qui viderit te, resiliet à te, &
dicet: Vastata est Niniue: quis commouebit super te caput? vnde quæram con-
solatorem tibi? 8. Numquid melior es Alexandria populorum, quæ habitat in
fluminibus? aquæ in circuitu eius: cuius diuitiæ, mare: aquæ, muri eius. 9. Æthio-
pia fortitudo eius, & Ægyptus, & non est finis: Africa & Libyes fuerunt in auxilio
tuo. 10. Sed & ipsa in transmigrationem ducta est in captiuitatem: paruuli eius
elisi sunt in capite omnium viarum, & super inclytos eius miserunt sortem, & om-
nes optimates eius confixi sunt in compedibus. 11. Et tu ergo inebriaberis, &
eris despecta: & tu quæres auxilium ab inimico. 12. Omnes munitiones tuæ sicut
ficus cum grossis suis: si concussæ fuerint, cadent in os comedentis. 13. Ecce po-
pulus tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis adapertione pandentur portæ terræ
tuæ, deuorabit ignis vectes tuos. 14. Aquam propter obsidionem hauri tibi: ex-
strue munitiones tuas: intra in lutum, & calca subigens tene laterem. 15. Ibi
comedet te ignis: peribis gladio, deuorabit te vt bruchus: congregare vt bruchus:
multiplicare vt locusta. 16. Plures fecisti negotiationes tuas, quàm stellæ sint
cæli: bruchus expansus est, & auolauit. 17. Custodes tui quasi locustæ: & par-
uuli tui quasi locustæ locustarum, quæ considunt in sepibus in die frigoris: sol ortus
est, & auolauerunt, & non est cognitus locus earum vbi fuerint. 18. Dormitaue-
runt pastores tui, rex Assur: sepelientur principes tui: latitauit populus tuus in
montibus, & non est qui congreget. 19. Non est obscura contritio tua, pessima est
plaga tua: omnes qui audierunt auditionem tuam, congresserunt manum super te:
quia super quem non transiit malitia tua semper?

COMMENTARII.

1. Describere pergit Chaldæorum ac Medorum exercitum, quo fuit Niniue excisa.

VERS. 1. *Væ Ciuitas sanguinum, &c.* Væ tibi ô Ciuitas Niniue Gentium omnium sanguine ebria, in qua nulla veritas, nulla iustitia, sed omne mendacium, omne fraudis ac doli genus prædarum dilaceratione, ac rapinis exundans. Nunquam enim rapina à te recedet, quam à tot sæculis cœpisti exercere perpetuò continuabis. * Victitare enim tritico, quod non seminasti res placida est, vnde difficilè quis à furandi vitio recedit.]

Difficilè quis à furandi vitio recedit.

Vers. 2. 3. Vox flagelli, &c. Audire iam videor flagelli sonitum, quo babylonij aurigæ quadrigarum equos moderantur: rotarum, quæ magna celeritate voluuntur, horribilem strepitum: fremitum equorum, & ardentium quadrigarum fragorem: & illorum, qui in illas ascenderunt, minacem sonitum, celeumaque bellicum. Iam oculis meis splendentis gladij fulgor, & hastæ fulgurantis ignis: & ex vtriusque collisione sonitus auribus obiicitur: morientium etiam clamor, & gemitus, & à ruente domo

domo fragor anditut, Tanta autem erit Niniuitatum ſtages, cadaoerum tanta multitudo, vt viam tùm Aſſyriis fugieotibus, tum Chaldæis inſequentibus intercludatut, vtriſque in eaimpingentibus, ac cortuentibus.

Verſ. 4. 5. Propter multitudinem fornicationum: &c. Mala hæc omnia Niniue obuenient ob multitudinem fornicationum impudentia meretricis huius, quæ & nomine & re ſpecioſa eſt, ac proinde omnibus gentibus grata, cum ob maleficia ſua & ſuperſtitiones, atteſque magicas, quibus omnium faſcinat oculos, & incautos in ruinam præcipitat, omnibus eſſe deberet exoſa. Innumeras enim familias, imò integras gentes ſibi qua vi, qua dolo, qua aliis malis artibus ſubiectas, & in ſeruitutem redactas, pto eo quod opibus ſuis, vt Reginam decebat, eas paſceret, ac ptotegeret ſumma perfidia vendidit hoſti, dum prætextu idolorum propugnandorum, dilatandorumque finium, coëgit eas ſecum exire in aciem contra Chaldæos, & Medos, obiiciens incautas gladiis hoſtilibus, ouiculatum inſtar, mactandas. * Illud expende, *Meretricis ſpecioſa & grata: quæ vendidit gentes in fornicationibus ſuis.* Vt hominum videas hebetudinem, quibus grata eſt ſpecies, qua nunquam non venditionis gerendæ machinatio abſconditur: quo quidem cunctis ingratiſſima eſſe deberet] *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, & reuelabo pudenda tua in facie tua, &c.* Et nunc ô Niniue futura tibi mecum, (Dominus ait) eſt concertatio. Deformitatem tuam, & ignominiam artificioſè celabas, eaque ratione honeſta ac pulchra videbaris. Nunc efficiam, vt & tu teipſa, quæ tibi futura ſunt pudori, antè oculos habeas: & gentes aliæ, ac Regna quæ fallaci pulchritudinis fuco decepiſti, ignominiam tuas ac ſordes agnoſcant. * Non te fœminarum decipiat ſpecies, tolle fucum, ornatum abſtrahe: quid non vile, ac ſordidum apparebit? O quam fallax illa *grata* hominibus pulchritudo!]

In impudicæ fœminæ ſpeciæ nūquam non abſconditur vendē di amatores machinatio.

Fallax fœminarū pulchritudo apparet, ſi fucus, & ornatum tollas.

Verſ. 6. 7. Et proyciam ſuper te abominationes, &c. Faciam, vt quæ tibi futura ſunt pudori, aliis autem abominationi, quaſi tuarum ſordium, ac ſcelerum documenta, manifeſtè circumferas. Efficiam demùm vt in tuo capite ediſcant alij, quo ſint ſupplicio digna, qua acerbitate plectenda peccata, quæ in te tam ſeuere vindicari vident: vt hoc exemplo eiuſdem generis horreant errata. * Quotidiè oculis tois huiuſmodi obiiciuntur exempla, tot pulchris fœminis libidinis contagio putreſcentibus, tot viris Venerea affectis corruptione: nec tamen te omninò à ſectanda libidine auucant: vnde te hebetem ac ſtultum agnouerim.] *Et erit omnis, qui viderit te, &c.* Qui te tam graui ruina collapſam aſpexerint, ne ex vicino malo, aliquid incommodi contrahant, à te longè recedent, profantes: O Niniue, quis erit qui moto miſerationis affectu capite, tuam ſoletur ægritudinem? Vndenam gentium conſolatorem aduocabo, cum nulla ſit regio, quam aut dolo, aut bello non offenderis? * Qui in ægritudine vult ſolatores habere, eos in valetudine officiis ſibi affectos aſciſcat.]

Stultus eſt, qui videns Venereæ voluptatis ęgritudines, eis implicari nō fugit.

Qui vult in ægritudine ſolatores habere, illos in valetudine officiis ſibi conciliare curet.

Verſ. 8. 9. 10. Numquid melior es Alexandria populorum. &c. Iam nota eſt tibi Alexandria Vrbs potentiſſima Ægypti, quam vndique flumina, ac paludes circumdant: ad quam per mare tanquàm ad commune totius orbis emporium omnium diuitiarum genus influit: quam marinæ, fluuiales, ac paluſtres aquæ pro murorum ſunt munimento. Hæc ſuperba Ciuitas periit: & te ab eiuſmodi caſu futuram eſſe liberam ſtulta præſumes? *Æthyopia fortitudo eius, &c.* Accedebat ad Alexandriæ naturale munimentum aliarum nationum non vulgare ſubſidium. Adfuit Æthyopia, tota ad filiam defendendam mater adfuit Ægyptus. Quid in commemorandis auxiliaribus copiis moror? Si ſingula perſequar, nullum eſt habitura finem narratio. Vt autem ſummatim omnia complectar, ſubſidio tibi fuere ô Alexandria, Aphrica, & Lybies, in quibus prouinciæ plurimæ continentur, *Sed & ipſa in tranſmigrationem ducta eſt in captiuitatem, &c.* Nihilominus ipſa in alienum ſolum extorris traducta eſt, neque ab infantium cæde abſtinuit hoſtis. Illorum enim corpora alliſa ſaxis Ciuitatis compita conſtrauere. Viri inter Alexandrinos primates variis ſortitò dominis ſunt addicti: & qui in poteſtate vixerant, alligati compedibus aliorum placito ſeruiere. Alexandria itaque metropolis Ægypti Hebraicè dicta *Minno amon*, ſiue *No.* poſt terna ſæcula ab Alexandro vocata fuit Alexandria. Ab Oriente & Occidente Nilo, à Septemtrione mari, à Meridie lacu Mareotico vallabatur; à Chaldæis denique expugnata periit.

Verſ. 11. 12. 13. Et tu ergo inebriaberis, &c. Similia tibi ô Niniue ab hoſte Chaldæo accident. Sic te aſſiduè coarctabunt incommoda, vt vilis ſis apud omnes, & quaſi felle, & abſynthio inebriata. Neque aderit tibi beneuolus aliquis, ad quem in illa miſera conditione aufugias: ſed eo te adigent infauſti ſucceſſus, vt cogaris ab hoſte miſericordiam implorare. *Omnes munitiones tuæ ſicut ficus, &c.* Munitiones cunctæ, quas contra hoſtium incurſus apparaſti, tam facile corruent ad hoſtilem appulſum, quam facilè groſſi, vbi maturuerunt, in terram leuiter concuſſa arbore, decidunt. Spolia verò ſic in Chaldæorum ſinus venient ſine vllo prædatorum labore, ſicut groſſi illi in os comedentis ſponte defluxerunt. *Ecce populus tuus mulieres in medio tui, &c.* Neque mirum ſic facilè pereas, cum omne Ciuitatis ſit futile, & inane præſidium. Nam ſi ad duces & milites propugnatores aſpiciam, ſiue in pugnando robur, ſiue in deliberando conſilium conſiderem, nihilo eos infirmo ac imprudenti fœminarum ſexu meliores inuenio. Quare ad primum Chaldæorum impetum Ciuitatis clauſtra pandentur, & ignis quæcumque poſſint eſſe impedimento, comburet. * *Mulieres* (ait) *in medio tui.* Duces enim ac milites, qui ſolo militaris nominis ambiunt honorem, lucraque expetunt, ſed belli ſatagoot pericula aufugere, *mulieres* meritò vocitabis.]

Imbelles Duces, ac milites mulieres à Domino vocitantur.

Verſ. 14. 15. Aquam propter obſidionem hauri tibi, &c. Quocirca adhibe ô Niniue, quidquid animo ſiue arte vales, vt mœnibus firmitas addatur, etſi quid apparet rimoſum, nouis obſtruatur operibus. Hauri aquam, ſubige lutum, lateres finge, & coque: etſi quid eſt ruinæ obnoxium accuratè confirma. *Ibi comedet te ignis: peribis gladio, &c.* Sed nihilominus promouebis nihil: quantumcumque enim moliaris, gladium, & incendium non auertet.

tes. Chaldæi namque te absument, quemadmodùm bruchus germina abrodit. Licet autem tantam euoces, aut mercede conducas militum multitudinem, vt bruchorum, aut locustarum superent agmina: haud poterunt te ab excidio cælitus inferendo liberare. * Si aduerso Numine decerras, nullæ copiæ, nulla potentia, ars nulla tibi proderit ad victoriam.]

Nulla potentia, nulla ars proficiet ad victoriã. Deo non propitio.

Vers. 16. 17. *Plures fecisti negotiationes tuas, &c.* Negotiatoris sedulo studio tibi plures milites aduocasti, quàm in cælis numerantur stellæ. Sed illi milites, quos nuper bruchis assimilaui, expansi quidem sunt, & diffusi per plateas, ac mœnia Ciuitatis: cum tamen ingruit Chaldæorum exercitus, aliò atque aliò omnes fuere dilapsi. *Custodes tui quasi locustæ, &c.* Illi auxiliares duces à te aduocati, quos locustis assimilari affirmo: & milites, quos locustarum filiis comparo: diù sese in Vrbe, cum pacata essent tempora, continuere: vbi autem tubarum, ac armorum clamor increpuit, quam primum à datis sibi stationibus auolarunt. Quemadmodum locustæ, quæ in arbustis ac sepibus nocturno tempore consederunt, cum primum Sol exoritur, aliò se statim volando corripiunt, neque in loco, vbi prius constiterant, amplius inueniuntur. * Corripio hinc duces, ac milites, qui auaritiam mercedis diligunt tempus belli produci, & à conflictu abstracti solo militum nomine, re minimè, victitare.]

Taxãtur milites, qui procurant bellĩ tempus produci, vt sine cõflictus periculo militari mercede victitent.

Vers. 18. 19. *Dormitauerunt pastores tui, Rex Assur, &c.* Quos tu ô Assyriorum Rex quasi pastores gregi præposuisti: cum excubare maximè debuissent, inertes se otio, ac somno tradidere. Ideò ceciderunt, ac tumulo addicti sunt Principes: & qui se à dito abduxere periculo, in montium latuere cauernis: neque vllus fuit, qui pallantes reuocaret ad Vrbem, & ad nauandam ei militarem operam accenderet. *Non est obscura contritio tua: pessima est plaga tua, &c.* Hæc plaga, quæ te ô Niniue penitus conteret, sic manifesta erit, vt neminem lateat: sic grauis, vt neque vllam medicinam admittat: neque vllo valeat modo leuari. Omnes illi, quorum aures de tua insperata ruina rumor afflauerit, sui animi lætitiam festiuo manuum plausu significabunt. Neque id mirum, cuiquam videri debet, cum nulla gens fuerit, quæ abs te aliquid ignominiosum, aut durum non sustinuerit. * Qui vult in ruina solatores habere, stans curet se beneficum cunctis ostendere.]

Si cadens via habere solatores, stans cura te beneficum cũctis exhibere.

HABACVC.

CAPVT PRIMVM.

Prophetæ ob delicta Iudæorum saucio Deus asserit, per Chaldæos esse Iudæam excidio afficiendam, Quem Propheta precatur, vt quasi filiam eam virga corripiat, non veluti inimicam ferro vulneret, & comminuat.

1. ONvs, quod vidit. Habacuc propheta. 2. Vsquequò Do-
mine clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim pa-
tiens, & non saluabis? 3. Quare ostendisti mihi iniquitatem
& laborem, videre prædam & iniustitiam contra me? & fa-
ctum est iudicium, & contradictio potentior. 4. Propter
hoc lacerata est lex, & non peruenit vsque ad finem iu-
dicium: quia impius præualet aduersus iustum, propterea
egreditur iudicium peruersum. 5. Aspicite in gentibus, & videte: admiramini,
& obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cùm
narrabitur. 6. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos: gentem amaram & velocem,
ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua. 7. Horri-
bilis, & terribilis est: ex semetipsa iudicium, & onus eius egredietur. 8. Leuio-
res pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis; & diffundentur equites eius:
equites namque eius de longè venient, volabunt quasi aquila festinans ad come-
dendum. 9. Omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens: & congre-
gabit quasi arenam, captiuitatem. 10. Et ipse de regibus triumphabit, & tyranni
ridiculi eius erunt: ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit agge-
rem, & capiet eam. 11. Tunc mutabitur spiritus: & pertransibit, & corruet: hæc
est fortitudo eius dei sui. 12. Numquid non tu à principio Domine Deus meus,
sancte meus, & non moriemur? Domine in iudicium posuisti eum: & fortem, vt
corriperes, fundasti eum. 13. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum: & respi-
cere ad iniquitatem non poteris. quare respicis super iniqua agentes, & taces de-
uorante impio iustiorem se? 14. Et facies homines quasi pisces maris, & quasi rep-

tile non habens principem. 15. Totum in hamo subleuabit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suum. Super hoc lætabitur & exultabit. 16. propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus. 17. Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere Gentes non parcet.

COMMENTARII.

1. *Minatur Deus Iudæam per Chaldæos exscindendam.*

VERS. 1. 2. 3. *Onus, quod vidit Habacuc Propheta.* Dorum vaticiniom, quod Habacuc Propheta à Domino accepit. *Vsquequo Domine, clamabo, &c.* Quandiu ô Domine, clamabo ad te, & aures ad meum clamorem non applicabis, sed ab eo potius auertes? Quandiù oppressus ab iniqua Iudicum vi patrooum te àduocabo, neque tamen me à calumnia, & fraude potentiorum eripies? *Quare ostendisti mihi iniquitatem, &c.* Quare ô Domine, eò me deduxisti, vt quotidie illa oculis obiiciantur, quæ præcordia grauissimo dolore afficiunt? Prædam dico, corrupta iudicia, venale forum, in quo iustitia potentiorum calumniæ succumbit. * Actum est de Republica cum causa potentioris cum infirmiore ad tribunal deducitur, & potentioris ratio præualet semper, non quia melior sit, sed quod à potentiori in inferioris iniuriam adducitur.]

Actum est de Republica cū in iudicio pluris æstimatur ratio diuitis, eo quod diues sit.

Vers. 4. 5. Propter hoc lacerata est lex, &c. Propter hoc lex omnis tam diuina, quam humana iacet dissipata, & iudicium non peruenit ad *finem suum*, seu non assequitur, quod intendit, nempè vt cuique ius suum tribuatur: vnde nunquam pauperi victoria cedit. Et cum ab impiis opprimatur iustus, prodit tandem iudicium à lege, rectaque ratione distortum. *Aspicite in Gentibus, & videte, &c.* Dominus ait: O vos, qui querimini, me humanarum rerum curam abiecisse, desinite putare, casu omnia fieri, & Deum scelerata hominum consilia non curare, neque de illorum cogitare supplicio. Aspicite iam quas gentes aduocem, per quas ab illis, quos liberos à metu existimatis, diras exigam plagas. Neque minor vos stupor, & admiratio capiet, cum afflictam illorum fortunam spectare dabitur, quam cum illos exultantes, & vestris spoliis onustos, me aspectante, & Iudice, vidistis. Talia enim in illorum capita apparebunt pœnarum exempla, vt nemo eum audierit, fieri id humanis potuisse, sibi persuadeat.

Vers. 6. 7. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, &c. Haud diu hoc differetur supplicium. Ego enim mox è Chaldæa gentem adducam adeò ferino ingenio, vt nullo ætatis, aut conditionis respectu, nullis precibus, vel lacrymis inflectatur ad pietatem: quæ vt velox est ad cursum, sic etiam festinato aget stragem: quæ adeò ditionis propagandæ auida est, & ad pericula aggredienda intrepida, vt latè peragret terras vt aliena Imperia suo dominatui subiiciat. *Horribilis, & terribilis est, &c.* Accedit ad hæc species quædam eius vultui inhærens horribilis, quæ ferinum aliquid præ se fert. Ex hac gente exibit illud onus seu supplicium ô Ierosolyma, quod tibi denuncio, & illud iudicium, quod Dominus tuis sceleribus consentaneum apparat. * Vt peccator ediscat, Deum somno non corripi, dum ipse delinquit. Vigil namque scelera ponderat, vt pro meritis subito inferat supplicia.]

Dum peccatores delinquūt, Deus pōderat crimina, & præparat supplicium.

Vers. 8. 9. Leuiores pardis equi eius. &c. Chaldæorum equi pardorum cursum celeritate superant, nec cedent lupis, dum diurnam famem nocturna præda exsaturare gestiunt. Equites autem, quos magno vndecumque numero Chaldæus coget, è longinquo ea celeritate ad direptionem Iudææ aduolabunt, qua esuriens aquila sibi, pullisque suis aduolat ad prædandum. *Omnes ad prædam venient, &c.* Quorum ingressus sic erit truculentus, vt ad prædam captandam venisse, non ad bellum gerendum videantur. Vndè facies eorum Iudæis erit noxius quasi graminibus ventus exurens. Et ex Iudæa tantam captiuorum abducent multitudinem, vt cum pelagi arena conferri valeat. Chaldæus sic: *Quidquid faciebus eorum obycitur, flaccidum fit, ac si vredo illud exussisset. Et sicut turbine congregantur arena, ita Chaldæi colligent innumeros captiuos.*

Vers. 10. 11. Et ipse de Regibus triumphabit, &c. Porrò Nabuchodonosor sic erit superbus & potens, vt Reges subiugatos ducat in triumphos, & omnium tyrannorum potentiam superbè despiciat, habeatque ludibrio, faciens eos scabella pedum. Vti Sapor postea fecit Cæsarem Valerianum, & Tamberlanes Baiazetum Turcarum Imperatorem. * Illud preme: *Et tyranni*, (id est, *Reges*) *ridiculi eius erunt.* Cur Reges tyranni quasi proprio vocabulo appellantur? Crediderim, quia tam agnata solet esse pluribus Regibus nimia tributorum exactio, quæ tyrannidem olet, vt idem sit aliquem compellari Regem, ac vocari tyrannum: licet piis Regibus nominis huius significatio minimè conueniat.] *Tunc mutabitur spiritus, &c.* Postquam verò Nabuchodonosor omnia sibi subiecta dignouerit, mutabit *spiritum* humanū, & sibi fatua cogitatione diuinum attribuet. Tunc verò finietur eatenus formidata maiestas, & omninò concidet. Illa namque fortuna, quæ illi diuinos arrogauit spiritus, in statum longè infrà humanum, imò belluino proximum euasit. * Superbia enim ascendendo deiicitur.] Volet vtique Nabuchodonosor in aurea statua sua adorari vt Deus: ideo in ferinum spiritum fuit mutatus ita vt bos sibi esse videretur: vnde ex hominum cœtu ad conuictum belluinum pertransibit. Hæc est diuina fortitudo eius, ac *Dei sui.* Est ironica irrisio. Ac si diceret: Glorietur nunc de sua, & Beli sui fortitudine, qua adeò insolescebat.

Regis ac tyranni vocabulum idem sonat, quia pluribus Regibus velut agnata est nimia tributorum exactio, quæ tyrannidem olet.

Superbia ascēdēdo deiicitur.

2. *Precatur Habacuc Deum, vt tātā à populo suo stragem auertat.*

Vers. 12. 13. Numquid non tu à principio Domine, &c. Profectò minis hisce irati Dei in Iudæos territus Habacuc, totius nomine populi Deum precatur, stragem tantam vt auertat. Bene, inquit, Domine, nobiscum actum est, quod à principio electi, & constituti populi tu nobis es Deus. Quarè te bonorum omnium auctorem, & malorum depulsorem habemus.

bemus. Te solum, contempta omnium deorum fallaci turba, Deum sanctum, & religioso cultu dignum agnoscimus. Hoc animos nostros spe certa confirmat, & vitæ nobis verè vitalis promittit vsuram. Si enim hactenus corripuisti nos, & afflixisti, fecisti vt pater, qui de filij salute sollicitus est: aut vt Iudex, qui iudicio suo id meditatur, & agit, vt errantem corrigat. Ideò spiritus dedisti bellaces Chaldæorum Regi, vt auderet: & robur, vt posset cogitata perficere. Neque enim quicquam posset nisi te fauente, quem in illam curam quasi Iudææ flagellum apparasti. *Mundi sunt oculi tui, &c.* Mens, & affectus tui, ô Domine, mundissimi, & iustissimi sunt adeò vt non possis æquis oculis aspectare, seu approbare iniquitatem, aut illi fauere. Quare igitur nunc respicis super Chaldæos tam multa iniqua gerentes, & permittis, vt ipsi tuum populum deuorent? Esto enim sumus peccatores, tamen Chaldæis idololatris & tyrannis sumus minus iniusti?

Vers. 14. 15. Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens Principem. Quare populum tuum sic deseruisse videris, vt neque Principem habeat, qui eum regat: neque patronum, ad quem in afflicta fortuna confugiat: sed similis obiicitur æquo reis piscibus, quorum nullus est Dominus, quos piscator exagitat, & in sagenam, & rete, nullo obstante, recludit? *Totum in hamo sublenauit, &c.* Vt totum Nabuchodonosor Iudæorum Regnum ciuibus exhauriat, omne bellicum instrumentum admouebit, vt piscator admouere assolet piscatorium, nempe hamum, rete, sagenam. Tantum vero aberit, vt regium animum de aliena calamitate tangat dolor, vt potius exultet, & de felici sagenæ suæ iactu glorietur. * Peccatoris enim perditissimi est, de patrato scelere gloriari, ex quo deberet affici confusione.] Perditissimi peccatoris est, de patrato scelere gloriari.

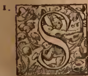
Vers. 16. 17. Propterea immolabit sagenæ suæ, &c. Propterea quod Chaldæus Rex tanta piscatur felicitate, sacrificia litabit reti, ac sagenæ vti Deo tanti emolumenti auctori. Ac si diceret, Arti suæ militari, & suis suorumque viribus, & non tibi ô Deus suos triumphos adscribet, vt Mezentius apud Virgilium lib. 10. Æneid.

Dextra mihi Deus, & telum, quod missile libro.

Et tam impio, tam blasphemo fauebis? Patierisque, vt his suis retibus pergat in dies incrassare magis suam imperialem sortem, & mensas suas selectis ex toto orbe dapibus instruere? *Propter hoc ergò expandit sagenam suam, &c.* Idcirco quia hoc piscationis genus quæstuosum esse vidit, nunquam ab expandendo reti manus, seu à gentium cæde gladium continebit. * Certè à crimine illo, ex quo quæstus acquiritur, difficile homines separantur. Hinc furis, vsurarij, ac meretricis non facilis ad meliora reductio.] Difficilè homo separatur à crimine, ex quo quæstus acquiritur.

CAPVT II.

Quæritur Propheta, indignum esse Deo, quod tam multa Chaldæis concedat Deus respondet, illicò perditurum illos, postquam illorum gladio Iudæos, aliásque gentes flagellauerit. Vndè carmen lugubre Abacuc Nabuchodonosori occinit.

1.
SVPER custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem: & contemplabor, vt videam quid dicatur mihi, &
quid respondeam ad arguentem me. 2. Et respondit mihi
Dominus, & dixit: Scribe visum, & explana eum super tabulas, vt percurrat qui legerit eum. 3. Quia adhuc visus
procul, & apparebit in finem, & non mentietur. si moram
fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. 4 Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: iustus au-
tem in fide sua viuet. 5. Et quomodo vinum potantem decipit: sic erit vir super-
bus, & non decorabitur: qui dilatauit quasi infernus animam suam: & ipse quasi
mors, & non adimpletur: & congregabit ad se omnes gentes, & coacervabit ad se
omnes populos: 6. Numquid non omnes isti super eum parabolam sument, &
loquelam ænigmatum eius: & dicetur: Væ ei, qui multiplicat non sua? vsquequò
& aggrauat contra se densum lutum? 7. Numquid non repentè consurgent qui
mordeant te: & suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis? 8. Quia tu
spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis, propter
sanguinem hominis, & iniquitatem terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea.
9. Væ qui congregat auaritiam malam domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, &
liberari se putat de manu mali. 10. Cogitasti confusionem domui suæ, concidisti populos multos, & peccauit anima tua. 11. Quia lapis de pariete clamabit:

bit: & lignum, quod inter iuncturas ædificiorum est, respondebit. 12. Væ qui
ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. 13. Num-
quid non hæc sunt à Domino exercituum? Laborabunt enim populi in multo igne,
& gentes in vacuum, & deficient. 14. Quia replebitur terra, vt cognoscant glo-
riam Domini, quasi aquæ operientes mare. 15. Væ qui potum dat amico suo mit-
tens fel suum, & inebrians vt aspiciat nuditatem eius. 16. Repletus es ignominia
pro gloria: bibe tu quoque, & consopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, &
vomitus ignominiæ super gloriam tuam. 17. Quia iniquitas Libani operiet te,
& vastitas animalium deterrebit eos de sanguinibus hominum, & iniquitate ter-
ræ, & ciuitatis, & omnium habitantium in ea. 18. Quid prodest sculptile, quia
sculpsit illud fictor suus, conflatile, & imaginem falsam? quia sperauit in figmen-
to fictor eius, vt faceret simulachra muta. 19. Væ qui dicit ligno: Expergis-
cere; Surge, lapidi tacenti: numquid ipse docere poterit? Ecce iste coopertus est au-
ro & argento: & omnis spiritus non est in visceribus eius. 20. Dominus autem in
templo sancto suo: sileat à facie eius omnis terra.

COMMENTARII.

1.
Querulo Prophetæ quod Deus Chaldæorum scelerate tumias, respõdetur ei, illos esse excindendos.

VERS. 1. *Super custodiam meam stabo, &c.* Etsi tot tentationum ictibus sim agitatus, firma tamen mente consistam in ea statione, ac spelunca, quam à me Deus seruari, ac teneri disposuit. Atque inibi intento ad diuinam illustrationem animo expectabo, quid Deus per me dictum, ac factum velit: quidue de me, ac populo meo constituat: ac tandem quid querulo, & oblatranti populo possim respondere. Ac si diceret: Non capio, qua ratione velit Deus populum suum tàm scelesto tyranno excidendum addicere: nolo tamen ideò vel tantillum muneri mihi commisso deesse. Interim summa attentione ediscere a Deo curabo, quarram arguenti populo, & plura huiusmodi prouidentiæ obiicienti solutionem adiiciam. * Illa pende: *super custodiam meam stabo.* Fidelis enim ministri est, nulli labori, nullæ subditorum oblatrationi cedere, vt ab iniuncto à Domino munere vel tantillum abscedat.]

Prelatus nullo labori, nullæ subditorũ oblatrationi actus, vel tãtillum ab iniuncto munere recedat.

Vers. 2. 3. Et respondit mihi Dominus, &c. Deus autem non diù expectationem meam moratus, respondit: Quodcumque videris, aut audieris, in tabulis scribe ita distinctè, & clarè, vt à prætereunte, ac festinante viatore legi commodè valeat, & intelligi. * Subtaxat scriptores, & Concionatores, qui tam obscuris phrasibus sacra dogmata obnubilant, vt vix à sapientibus post crebram verborum euolutionem intelligi valeant.] *Quia adhuc visus, procul, & apparebit in finem, &c.* Cur autem hæc scribi, & in tabulis asseruari iubeam, ea est causa: quia quæ nunc tibi aspicienda propono, successum habebunt. Quare etiamsi lentior videatur esse mora, euentum expecta, quia procul dubio veniet, neque diu erit suspensa expectatio. * Si post longa tempora successus aduenturus asseritur, quomodò congruit verbum illud, *Veniens veniet, & non tardabit?* Quia omne tempus quantumcumque diuturnum, breue quidem, imò momentaneum est, si cum æternitate componatur. Vndè nec labore frangaris, nec felicitate superbias.]

Scriptores, & Concionatores difficilibus verbis vtentes taxantur.

Quãtũcumque longum sit tempus, breuissimum procul dubio est.

Vers. 4. 5. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. Qui huic sermoni in tabulis exarando fidem habuerit, eique se obsequentem adiecerit, vita secura potietur. Qui contra gesserit aut diram, ignobilemque mortem subibit, aut vitam aget nullo modo vitalem. * Molestior quidem est, & durior impiorum libertas, quam iustorum strictio.] *Et quomodò vinum potantem decipit, &c.* Quemadmodùm qui vino immoderatè indulsit, cum ignominia à mente assolet deturbari: sic vir potens, & superbus ab statu ignominiosè excidit. Qui non magis expletur honoribus, atque opibus, quàm infernus, seu mors, quæ cum à mundi initio vorarit, voretque quotidiè infinitam hominum multitudinem, haud tamen est illius fames extincta. Sic ergo Nabuchodonosor omnes gentes potestati suæ deberi sibi persuadebit: ideoque ad eorum direptionem anhelabit.

Vers. 6. 7. Numquid non omnes isti super eum parabolam sument, &c. Omnes isti, qui per Nabuchodonosorem tyrannicè affligentur, postmodum ludent prouerbiali carmine in eum & subsannabunt illum dicentes: Væ illi, qui alienas opes suam duxit esse prædam: qui cum diuitias, quæ nihilo meliores sunt, quam lutum coactum, & densum, vndecumque congesserit: non tamen latos animi sinus, & immensam auiditatem potuit explere. * *Aggrauat* inquit *contra se densum lutum.* Vt ridiculi tibi (si sapis) sint, qui vt lutum acquirant, tot subeant labores, tot sceleribus implicantur.] *LXX. pro *densum lutum*, posuere *torquem suam.* Sed torques hæc erit diuiti laqueus, & catena, quibus ille, & omnis familia eius illaqueatur, & strangulabitur: quia diuitias furto acquisitas nec ipsi, nec hæredes restituunt, & ideò miserè depereunt.] *Numquid non repentè consurgent, &c.* Sorgent ô Chaldæi omnium gentium prædatores, qui paria vobis incommoda referant. Vt enim vos luporum more alios mordebatis, & ex illis vobis catulisque vestris quærebatis cibum: sic accurrent alij, qui vicem rependant, neque minus lacerent dirè, & auidè præda, quam congessistis, saginentur. * Vltor enim Deus efficit vt quæ quis furto congerit, aliorum furto dilabantur.]

2.
Nabuchodonosori carmen lugubre occinet.

Diuitiæ nihilo meliores sunt quã densum lutum.

Diuitiæ male partæ raptori, & hæredibus sunt in laqueum, quo strangulantur.

Quæ furto quis cõgerit, aliorum furto dilabũtur.

Vers. 8. 9. 10. Quia tu spoliasti gentes multas, &c. Quia tu ô Nabuchodonosor, & vitæ subsidiis, & pacis ornamento nudasti: qui reliqui à communi cæde fuerint, à te exigent pœnas cruoris effusi,

effusi, & Vrbis Solymitanæ subuersæ, quæ terræ promissæ est facile Princeps. Et incolarum eius seueri Iudices, omni te præsidio, ac ornamento denudabunt. *Væ qui congregant auaritiam malam domui suæ, &c.* Væ illi, qui stulto consilio diuitias sibi congerere expetit iniostè. Neque enim aliud sibi moliri videtur, quàm vt domum suam exitium afferat ad extremum. Dum habitationem suam in alto construit, (sicut in præruptis rupibus aquila, nidum) putans suprà omne incommodum, & fortunæ aleam esse erectam; Sed planè decipitur. *Cogitasti confusionem domui tuæ, &c.* Cum enim prædam meditabaris, & cædem, in dumum tuam grauem pernitiem es meditatus, quia inde ei extrema pernities adhæsit. Vndè non tam in alienum, quam in tuum caput, & fortunas peccasse videbaris. * Ne cadat sine pondere illa particola: *Væ qui congregat auaritiam malam domui suæ.* Auaritia mala vocatur non illa quæ auarus ex propriis bonis illiberalis retinet: sed quæ aliena bona furari, aut retinere studet. Hæc quidem non solùm mala est auaro, sed & ipsius domui; bona enim iniustè acquisita non solùm euanescunt, sed & faciunt bona iustè possessa omninò disperdi.]

Bona iniquè acquisita faciunt bona possessa iustè omnino disperdi.

Vers. 11. 12. Quia lapis de pariete clamabit, &c. Lapides enim, quos ex dirutis aliorum ædibus ad domum tuam ædificandam transtulisti, tuam tyranicam auaritiam, & rapinam accusabunt: & ligna, quæ parietes sustentant, & alligant, cum lapidum clamoribus suas quoque querelas coniungent. *Væ qui ædificat Ciuitatem in sanguinibus, &c.* Væ illi, qui alieno sumptu, atque alimento, quæ hominibus instar sanguinis sunt, suam ædificat Ciuitatem, illamque pecuniis inique extortis exornat.

Vers. 13. 14. Numquid non hæc sunt à Domino exercituum, &c. Hæc ô Rex Chaldæorum, à Deo definita sunt. Laborauerunt multi populi, vt Vrbem tibi construant, & amplificent: sed superbæ illæ moles conflagrabunt incendio, in nihilumque properabunt. *Quia replebitur terra, &c.* Tunc vastata prius Iudæorum regio exulibus à Babylone redeuntibus implebitur. Ex illa autem rerum immutatione omnes regiones Dei gloriam agnoscent: quæ adeò erit illustris & copiosa, vt sicut aquis operitur maris alueus sic tota terra conscia successus fama potentiæ Domini opplebitur.

Vers. 15. 16. Væ qui potum dat amico suo mittens fel suum, &c. Væ Nabuchodonosori tyranno Regi, qui amico suo pro suaui nectare bilem, amaritudinemque furoris sui propinanit, vt inebriato, ac turpiter denudato irrideus illuderet. Porrò crudelis ac barbarus ille etiam amicos Reges tandiu armis diuexauit iniquis, donec opibus, regiisque insignibus, ac libertate eos denudasset. *Repletus es ignominia pro gloria, &c.* Tu quoque Nabuchodonosor, gloriam cum ignominia commutabis. Tibi enim diuina manus circumductum poculum porriget, quale nationibus aliis propinauit, quod te turpiter inebriet, atque consopiat. Tunc enomes, quod immoderate hausisti: & turpis ille vomitus, qui nunquàm sine nausea contingit, splendorem tuum ignominiosè fœdabit. * Qui fel aliis propinat, intelligat sibi ab aliis fellis poculum esse propinandum.]

Si quis fel propinat proximo, ab alio ei fel propinabitur.

Vers. 17. 18. Quia iniquitas libani operiet te, &c. Iniquitas à te commissa in Libano, & circa Libanum, id est, in Iudæa obruet, ac perdet te sicut enim Ierosolymam exeidisti, Templum Dei exussisti tot alias nobiles euertisti Vrbes: ita pari modo tua Babylon, tua Chaldæa à à Persis, & Medis euertetur, & exuretur. Et vastitas *animalium* id est, vastatio inferenda per Medos & Persas, qui quasi pardi, vrsus, leones, ac similes feræ Chaldæam irrumpêt, deterrebit, consternabit Chaldæos, nè contrà latrare, vel mutire audeant. *Quid prodest sculptile, &c.* Experimento discent tunc Babylonij, quam fuerint futiles illi dij, quos suis sibi manibus conflauére: & quam errauerint, qui ab inanimatis manuum suarum figmentis vitam, & libertatem sperarunt.

Vers. 19. 20. Væ qui dicit ligno, &c. Væ illis, qui à saxo, & ligno in dubiis rebus consilium, in angustis auxilium implorant. Quibus (arbitrantibus quidem deos suos iacentes ac soporatos esse) familiare est, dicere: Expergiscere, surge consiliarius, aut protector. An à saxo, aut ligno potest consilium aut auxilium sperari, quod neque linguam, neque spiritum habet? Intecta quidem est vilis illa materia auro, & argento: at in visceribus spiritus, aut sensus non adest. * Idololatris haud dissimiles hisce sunt, qui Dei immemores, & ab eo per crimina abstracti, existimant, in auro, & argento omnimodam habere protectionem ad quæque pericula.] *Dominus autem in templo sancto suo, &c.* At Dominus noster in cælo est, & in Templo sacerrimo suo, vnde supplicantium vota potest audire, & optata concedere. Quare sileat, ac timeat ante eius conspectum mortalis omnis, & humana caro: à quo vt sperare omnia, sic etiam omnia potest formidare.

Idololatris similes sunt, qui à Deo per scelera abstracti à diuitiis putāt omnem habere protectionem.

CAPVT III.

Recreatus Propheta diuino responso de Babylonis excidio, & Iudæorum liberatione, Deo læto carmine gratias agit.

1. DOMINE audiui auditionem tuam, & timui. Domine opus
tuum, in medio annorum viuifica illud. In medio annorum
notum facies: cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis:
3. Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan.
Operuit cælos gloria eius: & laudis eius plena est terra.
4. Splendor eius vt lux erit: cornua in manibus eius: Ibi
abscondita est fortitudo eius: 5. ante faciem eius ibit mors.
Et egredietur diabolus ante pedes eius. 6. Stetit, & mensus est terram. Aspexit,
& dissoluit Gentes: & contriti sunt montes sæculi. Incuruati sunt colles mundi, ab
itineribus æternitatis eius. 7. Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur
pelles terræ Madian. 8. Numquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus
furor tuus? vel in mari indignatio tua? Qui ascendes super equos tuos: &
quadrigæ tuæ saluatio. 9. Suscitans suscitabis arcum tuum, iuramenta Tribubus
quæ locutus es. Fluuios scindes terræ: 10. viderunt te, & doluerunt montes:
gurges aquarum transiit. Dedit abyssus vocem suam: altitudo manus suas leuauit.
11. Sol & luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum, ibunt in
splendore fulgurantis hastæ tuæ. 12. In fremitu conculcabis terram: in furore
obstupefacies Gentes. 13. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo
tuo. Percussisti caput de domo impij: denudasti fundamentum eius vsque ad
collum. 14. Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus vt turbo
ad dispergendum me. Exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.
15. Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. 16. Audiui,
& conturbatus est venter meus: à voce contremuerunt labia mea. Ingrediatur
putredo in ossibus meis, & subter me scateat. Vt requiescam in die tribulationis:
vt ascendam ad populum accinctum nostrum. 17. Ficus enim non florebit: &
non erit germen in vineis. Mentietur opus oliuæ: & arua non afferent cibum.
Abscindetur de ouili pecus: & non erit armentum in præsepibus. 18. Ego autem
in Domino gaudebo: & exultabo in Deo Iesu meo. 19. Deus Dominus fortitudo
mea: & ponet pedes meos quasi ceruorum. Et super excelsa mea deducet me victor
in psalmis cauentem.

COMMENTARII.

1. *Deo Propheta læto carmine gratias agit ob Babyloniorum excidium.*

VERS. 1. *Oratio Habacuc Prophetæ pro ignorantiis.* Oratio Habacuc numerose composita, in qua suam ignorantiam fatetur: & quæ prius liberius dixisse videbatur, retractat, & emendat. Scio, ex aliorum sententia, Prophetam pro ignorantiis, seu peccatis populi exorare. Quæ quidem aptè ignorantiæ culpabiles, seu affectatæ vocantur, quia omni peccato quantumcumque voluntario semper coniuncta est aliqua ignorantia, & error, nempè inconsideratio. * Si enim peccator, vt par est æstimaret malitiam, turpitudinem, & damna peccati, Deumque consideraret vindicem, cuius in se prouocat iram, & æterna tormenta, vtique non delinqueret.]

Omnis peccans, ignorans.

Vers. 2. Domine, audiui auditionem tuam, &c. Existimabam ô Domine, te de Iudæorum iniuriis vlciscendis non curare, & ideò querelas citaui. Nunc verò cum audio, qualiter à Chaldæis Iudæi vexandi sunt, & qualiter Chaldæi à Persis, ac Medis sunt excidendi: vehementer cohorrui. Quare obsecro, vt definito tempore opus verè tuum, qui misericors es, cumulatè compleas: & populum tuum, qui sepultus videri potest in exilio, oblata libertate, viuifices. Noui enim ingenium tuum, cui ita proprium est misereri, vt in summa etiam indignatione misericordiç recorderis.* Vnde etiam in tartaro Dei miseria fulgurat: citra condignum enim damnatorum scelera punit.]

Etiam in tartaro Deus suæ misericordię recordatur.

Vers. 3. Deus ab Austro veniet, &c. Deus, olim patribus nostris ex Ægypto egredientibus Saluator aduenit à læta regione Australi, nempè à monte Sinai, vbi lex diuina concessa: denique ex monte Pharan, vbi spiritus prophetieus in septuaginta illapsus est Iudices: Ita pari modo iam per Cyrum, & Da-

do iam per Cyrum, & Darium à Perside, & Media, quæ Chaldæis ab Austro sunt Hebræis idem Deus Saluator adueniet. Et postmodum homo factus ad nos aduentabit ex Austro, è Bethlehem scilicet, quæ ad Austrum est Ierosolymæ: & ex Sione, vbi erecta Crux Christi, vbi noua lex promulgata, vbi Discipuli spiritu sancto fuere repleti: Dei vero gloria tunc cunctis hominibus fulgurabit.

Vers. 4. Splendor eius vt lux erit: cornua in manibus eius. Quemadmodum antè Deus Chananæos debellaturus horribilem se in scintillante nube præbuit: Sic eodem splendenti habitu debellaturus Iudæorum populum aduentabit: & manus armatas cornibus in eos exeret, manus, inquam, Chaldæorum, in quibus suam fortitudinem, ac potentiam abscondet.

Vers. 5. Ibi abscondita est fortitudo eius, &c. Sicut Deus olim antè populum suum crabrones præmisit, mortem, & pestem, diabolum denique, qui ad Chananitidem terram aditum aperiret: Sic etiam antè Chaldæorum faciem mors antecedet, mors præcedet: & diabolus, qui ad victoriam omnem expediat aditum, & impedimenta remoueat. * Scio, hæc Christo Domino à Doctoribus accommodari, qui brachia, velut bina cornua taurus victor extendens, mortem & diabolum repulit, fudit, fugauit, & quasi ferales lictores suos in sui populi hostes immisit.]

Christus Cruci affixus mortem, & diabolum in fugam, adiecit.

Vers. 6. Stetit, & mensus est terram, &c. Stetit hoc modo victor mortis, & diaboli Deus, & per Iosue, per Esdram, per Christum admensus est populo suo terram olim promissam, cum priusquam solo qua toruo aspectu dissoluisset animos, ac manus aduersariorum omnium, qui antea ac magnitudine ac firmitate quasi montes æternum immobiles, & inaccessi videbantur. Sed illos facili negotio expugnatos cedere loco Deus coëgit *itineribus æternitatis* suæ, id est, æternis, & perpetuis *deambulationibus.)* Hebraicè sic.) * Deambulat namque semper Deus cum iustis, illos custodiens, & pro illis decertans.]

Deus cum iustis deambulat semper custos, & protector.

Vers. 7. Pro iniquitate vidi tentoria Æthyopiæ, &c. Castra Æthyopum Orientalium, id est, Madianitarum (per hos intelligo etiam reliquos populi Dei hostes) sub pellibus suis, & tentoriis expansa, vidi prorsus turbari, & euerti sub Moyse, sub Cyro, sub Christo, idque pro iniquitate in populum Dei toties perpetrata.

Vers. 8. Numquid in fluminibus iratus es Domine, &c. Cum fluuium Iordanem, & Rubrum æquor aperires, nec fluuialibus aquis eras infensus, nec in marinas inflamabaris. Sed eo spectabat illa, quæ videri poterat indignatio, vt populi tui libertati, ac incolumitati consuleres. Cum hæc edebas mira tuæ fortitudinis documenta, id agebas, quod Imperator strenuus, qui equos, ac quadrigas ascendit, quo populum suæ fidei commissum ab omni periculo præstet incolumem.

Vers. 9. Suscitans suscitabit arcum tuum, &c. Age igitur Domine, & arcum intende, quem videris iam deposuisse, contra tui populi, ac nominis inimicos: & excita iuramenta: quoniam fidem olim obligasti de tuendo populo, cui huius terræ possessionem olim promisisti.

* Preme particulam, *Suscitans suscitabis arcum tuum, & iuramenta.* Arcus enim potentiæ vindicatiuæ Domini; & iuramentum quod olim fecerat de tuendo populo quasi obdormire videbatur. Excitat igitur Propheta arcum, & iuramentum vt arcus dirior exurgat in hostes, & iuramentum diuinæ promissionis effectum instimulet. Hinc D. Ignatij prudentiam laudo, qui spiritus renouatione, quam bis in anno geri à Iesuitis præscripsit, quasi spiritus *arcum* suscitat fortasse languentem, & dormientem: suscitat & *iuramentum*, seu tria vota religionis emissa ad perfectiorem eorum executionem.]

Renouatio spiritus bis in anno Iesuitis præscripta commendatur.

Vers. 10. Fluuios scindet terra, &c. Renoua ô Domine, prælapsorum temporum memoriam, & talia nunc populo tuo ostende, qualia pro suis parentibus excitastis miracula. Marinas olim, ac fluuiales vndas diuisisti; Complanati fuere montes; defluxere Iordanis inferiores aquæ superioribus à suo cursu compressis, & saxeæ molis instar quasi stabili fundamento firmatis. Tunc verò gurges diuisus, & abyssus exiccata, & aquarum immensa profunditas tuam potentiam, modo quo possunt, vocum contentione, & manuum eleuatione commendant.

Vers. 11. Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, &c. Cælestibus prodigiis olim tuam in populum tuum munificentiam ostentasti. Fecisti enim vt victoria cederet Israëli multis nominibus illustris, nempè sub Iosue duce Sol & Luna cursum retardarunt, vt dies esset longe quam antea productior. Vt autem de cœlo tonante, ac fulgurante contra Sisaram, & ad mare Rubrum pugnatum olim fuit, & hostes aut interfecti, aut in fugam acti: Sic nunc hostes excuso de cælo fulmine, & exploso tonitru, quæ tibi pro telis, ac sagittis sunt, aut conflagrabunt miseri, aut imbelles fugæ se tradent.

Vers. 12. In fremitu conculcabis terram, &c. Quadrigarum tuarum sonitu, seu horribili tonitruorum ac fulminum fremitu hostilem conculcabis, & truculenta specie omnibus Gentibus stuporem incuties.

Vers. 13. Egressus es in salutem populi tui, &c. Egredieris ô Domine, vt populum tuum captiuum salute ac libertate dones, cum Christo tuo Cyro, cuius ad populi liberationem, & Chaldæorum exitium manum apprehendes. Et Babylonis, seu iniquæ domus caput impium, Regem scilicet, elides, & à pedibus ad collum vsque nudum expones. Sexta editio vertit. *Egressus es, vt saluares populum per Iesum Christum tuum:* & sicut percussisti Pharaonem Regem Ægypti: sic percuties Balthassarem caput familiæ Chaldaicæ; & demum caput mundanæ, & infernalis nequitiæ diabolum tui sussixi Iesu viuifica morte.

Vers. 14. Maledixisti sceptris eius, &c. Maledices Chaldæorum *sceptro*, seu imperio, seu Regi, ita vt infeliciter pereat: & bellatorum capiti, ita vt animos despondeant, & vires amittant. Qui quidem turbinis instar, in meos fines irruperunt, vt meos contribules quos æquè ac me ipsum curo, latè alio, atque alio ventilarent. Qui sic exultabunt, quasi iam Iudæorum exuuiis potirentur. Neque magis timebant, quàm si in abscondito ac tenebroso

recessu pauperis cuiusdam fortunam diripe-
rent, cui nullus esse poterat in illa occulta ve-
xatione subsidio. * Vexationem, qua pauper
afficitur, aptè *deuorationem* vocitauit, Tanta
enim in pauperes omni subsidio carentes solet
esse diripientis crudelitas, vt eum ipsum post
ablatam omnem substantiam deuorasse videa-
tur.]

Quam dira solaet esse in pauperes aua ri crudelitas.

Vers. 15. Viam fecisti in mari equis tuis, &c. Sicut populo tuo quondam in mediis fluctibus viam aperuisti, & limosum alueum ita siccasti, vt in maris, fluuijque transmissione nihil è cœno adhæresceret vel calceis Hebræorum: sic tuis equis, quibus vltores Persæ vehebantur ad liberandos tuos, & debellandos Babylonios fluminis alueum peruium reddidisti.

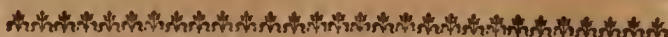
Vers. 16. Audiui, & conturbatus est venter meus, &c. Viscera cohorruere mihi, cum audirem, quid à Chaldæis populo meo incommodi immineret. Et vocis instrumenta ita contremuerunt, vt ad vocem exprimendam nihil haberent facultatis. Cum autem didici, quid à Domino circa populi liberationem fuit decretum, meliori sum animo, & in summis rerum angustiis lætitia perfundor. Quapropter si tabes adueniat, quæ corpus exulceret, ita vt totus vermibus scateam, libenti animo feram: dum à tribulatione, futura sit requies, & accenseat populo nostro *accincto* gladio, cum bellandum erat: tunc cum parta erit victoria, baltheo, & paludamento triumphali. * Si spes quietis temporalis efficit hominem patienter incommoda tolerare, quid de momentanea quereris tribulatione, qui æternæ felicitatis spe niteris?]

Felicitatis æternæ spes dulces facit labores.

Vers. 17. Ficus enim non florebit, &c. Si ficus futuri prouentus nullam mihi spem obiiciat: si vineæ florem, & germen aut glacies excoquat, aut ventus exurat: si labor in oliueto colendo adhibitus expectationem eludat: si ab ortu mortui nascantur fœtus: si ab ouibus caulæ, si præsepia vacent ab armentis.

Vers. 18. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Si omnia naturæ ac fortunæ commoda defuerint, saluatore meo à me stante exultabo. Quia fiducia ex eius fidelitate concepta mihi omnium instar rerum existet.

Vers. 19. Deus Dominus fortitudo mea, &c. Deus est fortitudo mea, qui vires ad pugnandum tribuet, & veloces pedes ad malum declinandum. Qui tandem victor de Chaldæorum potentia plausu triumphali reducet in patriam, cælestem melius adducet in gloriam.

SOPHONIAS,

CAPVT PRIMVM.

Ierosolimam, Iudæámque totam ob idololatriam, aliáque scelera excindendam prædicit à Chaldæis. Planctum Iudæorum exponit.

1. VERBVM Domini, quod factum est ad Sophoniam filium
Chusi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezeciæ, in diebus Iosiæ
filij Amon regis Iudæ. 2. Congregans congregabo omnia
à facie terræ, dicit Dominus: 3. congregans hominem &
pecus, congregans volatilia cæli & pisces maris: & ruinæ
impiorum erunt: & disperdam homines à facie terræ, dicit
Dominus. 4. Et extendam manum meam super Iudam, &
super omnes habitantes Ierusalem: & disperdam de loco hoc reliquias Baal,
& nomina æditu orum cum sacerdotibus: 5. Et eos qui adorant super tecta mi-
litiam cæli, & adorant & iurant in Domino, & iurant in Melchom. 6. Et qui
auertuntur de post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec inue-
stigauerunt eum. 7. Silete à facie Domini Dei: quia iuxtà est dies Domini, quia
præparauit Dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos. 8. Et erit: in die hostiæ
Domini, visitabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt
veste peregrina: 9. & visitabo super omnem, qui arroganter ingreditur super li-
men in die illa: qui complent domum Domini Dei sui iniquitate & dolo. 10. Et
erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris à porta piscium, & vlulatus à Secunda,
& contritio magna à collibus. 11. Vlulate habitatores Pilæ: conticuit omnis po-
pulus Chanaan, disperierunt omnes inuoluti argento. 12. Et erit in tempore illo:
scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fæcibus suis, qui
dicunt in cordibus suis: Non faciet benè Dominus, & non faciet malè. 13. Et
erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum, & ædificabunt
domos, & non habitabunt, & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.

14. Iuxtà,

14. Iuxtà est dies Domini magnus, iuxtà est & velox nimis, vox diel Domini amara, tribulabitur ibi fortis. 15. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies
calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis. 16. dies
tubæ & clangoris super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. 17. Et tribulabo homines, & ambulabbunt vt cæci, quia Domino peccauerunt: & effundetur
sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. 18. Sed & argentum
eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini: in igne zeli
eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.

COMMENTARII.

1. *Prædicit, Chaldæos totam Iudæam excissuros.*

ERS.1.2.3. *Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam, &c.* Hoc vaticinium accepit à Domino contra Iudæam in diebus Iosiæ filij Amon Regis Iuda, Sophonias filius Chusi, Godoliæ nepos, & pronepos Ezeciæ. *Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit Dominus.* Auferam procul dubio, ait Dominus, omnia de terra, in qua nunc Iudæi antiqui illius habitatores commorantur. *Congregans hominem, & pecus, &c.* Auferam, inquam, inde homines, & omne pecus tam quod ad mensam, quam quod ad rusticum, & domesticum ministerium alitur. Nec parcam volucribus, quæ cæli aërei ingentes tractus permeant: aut piscibus, qui æquoreo celantur in gurgite: ex quorum interitu magna sequetur impiorum ruina, qui communia hæc bona propriis sibi vsibus accommodant. Ac tandem sic homines disperdam, vt ne vnus quidem sit reliquus in tota terra à duabus antea Tribubus habitata. * Non tantum homines impij, sed omnia eorum seruitia è medio tolluntur. Vt discas, qui seruile agis ministerium, à Domino impio separari, ne & tu illius fias incommodi particeps.]

Qui seruit impio, illius sit incommodorum particeps.

Vers.4.5.6. Et extendam manum meam super Iudam, &c. Vindicem contra Iudam leuabo manum, sed præcipuè contra Ierosolymam. Vndè quod reliquum est superstitionis impiæ, Baalis scilicet, & aliorum simulachrorum Ita delebo, vt ne nomen quidem illorum in Iudæa, ac Ierosolyma supersit. Faciam denique, ne Sacerdotum, ac æditnum qui nefariis operantur sacris, nomen deinceps audiatur. * *Nomina inquit, æditnum cum Sacerdotibus.* Sunt enim plures sacri Ministri, qui verè Sacerdotes, sacriue Ministri non sunt, sed Sacerdotum *nomina.*] *Et eos, qui adorant super tecta militiam cæli, &c.* Neque mitius agam cum illis, qui tecta conscendunt, vt propiùs ibi, atque commodius stellas adorent: qui non plus honoris nomini meo, quam Melchonis nomini impendunt, tam enim per meum, quam per Melchonis nomen iuramenta emittunt. Super tecta, quæ plana erant in Iudæa adorabant Iudæi militiam, seu exercitum cæli, cuius Rex est Sol, Regina Luna, signifer Lucifer, alia sidera turmæ ac falanges instructæ. * Sidera vero aptè *militia* vocitantur, ob vigilem & assiduam suæ stationi, ac ministerio persistentiam, quæ milites decet strenuos.] Queritur autem Deus de iuramento Iudæorum per idolum factum. Iuramentum enim est actus latriæ, quo protestamur, eum, per quem iuramus, esse primam & increatam veritatem (hæc enim sola est infallibilis) ac proinde esse Deum. *Et qui auertuntur de post tergum Domini, &c.* Idem manet exitus, qui cum primùm ad diuinam legem se totos addicere statuissent, idque fecissent aliquandiù: postmodum vero se totos à Deo, quem à tergo sequebantur, auerterunt. Neque alia sors erit illorum, qui neque vnquam Dominum quæsierunt: neque de illius verò cultus cognitione laborarunt. * Dirè quidem agitur cum illis, qui sectator aliquandiù virtutis, bene viuendo satiatus, vitia repetit, quæ reliquerat.]

Plures Sacerdotes verè Sacerdotes non sunt, sed nomina Sacerdotum.

Sacerdotum nominû exercitum siderum militia sit æmulatur.

Qui sectator virtutis remeat ad vitia dirè plectitur.

Vers.7. Silete à facie Domini Dei, &c. Silentes igitur præ admiratione & stupore, timete, seruite, reueremini Dominum. Quia instat dies eius, quo solemnem victimam, & sacrificium designauit offerre: in quo vos ô Iudæi victima seu hostia eritis: Chaldæi autem erunt ministri seu Sacerdotes, ad hanc lanienam à me è Chaldæa euocati, auctoritati, & quasi consecrati.

Vers.8.9. Et erit: in die hostia Domini, &c. Eo autem tempore, in quo victima, seu strages illa executioni dabitur, non eximentur ab hostili cultro Regis, aut Principes Ciuitatis, quorum vita ab iniuria magis videbatur aliena. Neque illi, qui vestibus vtuntur, quæ proditam indicant religionem: aut qui aliud moribus, aliud habitu & cultu viuendi genus profitentur. * Religiosos, ac Sacerdotes subtaxat, qui sub sacra veste sæculares mores, eosque iniquos abscondunt. Seù quorum vita vestis asperitati, seu honestati non respondet.] *Et visitabo super omnem, qui arroganter ingreditur super limen in die illa: qui complent domum Domini Dei sui iniquitate, & dolo.* Neque parcam illis, qui Templi limen superbo vestigio calcant, non tanquam supplices à Domino oraturi veniam, sed ea specie, vt aliis veniam concessuri videantur. Qui non tam in Templo supplicant, quàm illud iniquitate, ac dolo commaculant. Videtur maximè notare Sacerdotes, qui dilatatis phylacteriis magno fastu quasi præfecti Templi per atria, ac vestibula illius solebant incedere. * Vnde taxantur Sacerdotes nostri, qui sericis vestibus vtuntur, quæ magis profanam arrogantiam, quam clericalem modestiam halant.]

Taxantur Religiosi & Sacerdotes, quorum mores sunt vesti dissimiles.

Taxantur Sacerdotes Sericis minus modestâ vestibus vtentes.

Vers.10.11. Et erit in die illa, dicit Dominus: vox clamoris à porta piscium: &c. Cum iudicij huius tempus aduenerit, nullus erit locus à porta piscium (siuè iuxta arcem Dauid in valle Mello inter montem Sion, & Ciuitatem inferioram) vsque ad *secundam*, seu ad plagam Occidentalem (id est in toto Ciuitatis ambitu) vbi fletus, & vlulatus non audiatur. Nulla, in-

2. *Planctum Iudæorum exponit.*

quam, pars erit inter duos colles Sionem scilicet, & Moriam, in qua non grassetur, ac vulneret hostile ferrum, quod omnium ciuium gemitus comitabitur. Porrò dicta *Porta piscium* fuit, quod per eam à Ioppe, & à mari Galilææ pisces quotidie in Vrbem inferrentur. Per hanc portam Chaldæi primum in Vrbem irrupisse, fracto muro existimo, & cæsis de plebe, obiis quibusque: irruisseque in murum secundum, eiúsque portam, quæ à secundo muro *secunda*, seu media vocabatur à meo Villalpando *p.1. lib. 3. cap 9. de Appar. Vrbes* accepi. *Vlulate habitatores Pila: &c.* Habitatores Ierusalem, (quæ *Pila* seu *mortarium* vocitatur) vlulate. Neque enim aliter ibi concidendi sunt, ac conterendi ciues ab hoste Chaldæo, quam in area teruntur fruges, aut in mortario ptisanæ. Magno concutientur metu habitatores reliqui terræ Chanaam, seu promissionis, cum viderint casum Ierosolymæ, quam munitissimam agnouerant. Et illi omninò peribunt, qui diuitiis abundant, & vestes gestant argento distinctas. * Communis enim est plaga belli, nulli parcit: aut enim quis ab hoste conciditur, aut metu afficitur propter vicinum hostem, aut agnata bello tributorum exactione, quæ aliquibus est mortis instar, peruatur.] Certè Ierosolyma *Pila* vocitatur tum ob profunditatem, tum ob cædem istic patratam olim, vel breui patrandam à Chaldæis, qui è collibus iam dictis in subiectam vallem delapsi, incolas, eius aceruatim sinè vllo discrimine quasi legumina in *Pila*, seu *mortario* contuderunt.

Belli plaga nulli parcit eorum, qui in Regno bellum gerente habitant.

Vers. 12.13. *Et erit in tempore illo: scrutabor Ierusalem in lucernis; & visitabo super viros defixos in fæcibus suis, &c.* Si ciues in cryptas ac cloacas se abdiderint, cum lucernis ingrediar, & quid ibi lateat, diligenter inquiram. Neque parcam illis, quos ibi in cœno, ac fæcibus demersos inuenero. Qui antè hunc rerum articulum, & cogitabant apud se, & procaci voce dicebant: Nihil à Deo sperandum boni, aut mali timendum. * Vereor, ne hodie plures sint viri, aut fœminæ defixi in fæcibus suis, qui atheorum instar, nec à Deo aliquid præmij, vel supplicij sperari aut timeri possit existiment.] *Et erit fortitudo eorum in direptionem, &c.* Fortissimæ eorum munitiones, quæ expugnari minimè posse videbantur, ab hoste deuastabuntur, & hæ, quas continuerint, opes diripientur. Domus eorum ad solitudinis redigentur speciem. Extruent domos, sed hostilis incursus in illis eos habitare prohibebit. Vineas plantabunt, vt hostibus vinum propinetur, plantatore sitiente.

Sunt peccatores ita defixi vitiis, vt velut athei, à Deo nihil sperandum, aut timendum putent.

Vers. 14.15. *Iuxtà est dies Domini magnus, &c.* Adest iam dies magnus & horribilis Domini, qui incitatum cursum accelerat. Vox Dei incitantis Chaldæorum acies sic & terrifica, sic tristis, & amara, vt fortium quoque pectora examinet. *Dies iræ dies illa, &c.* Quæ in diuino pectore diù irâ comprimebatur, tam latè se effundet, vt ciuium corpora tribulatio, animos angor, vehementer excruciet. Erit dies ille verè calamitosus & ater, in quo nihil videas præter caliginem, solicitudinem, turbationem, & æstum. * Si tàm horribilis, meritò, describitur dies, in qua Ciuitas sacra vastanda prædicitur, quanto horribilior erit dies illa nouissima, in qua Dominus tribunali augustissimo Iudex sedebit? Vndè hinc procul dubio D.Thomas initium prosæ illius, quam in commemoratione defunctorum fidelium canit Ecclesia: *Dies iræ dies illa,* ideò vsurpauit, vt innuat vtriusque horroris differentiam.]

Quàm horribilis iudicij extremi dies.

Vers. 16.17.18. *Dies tubæ, & clangoris super Ciuitates munitas, & super angulos excelsos.* Nulla erit Ciuitas adeò mœnibus septa, & præsidio militari roborata, vbi non audiatur ab hostili tuba clangor, qui militares hostium accendat spiritus, & ciuium animum consternans, eis excidium minetur extremum. *Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt, &c.* Quia contra Dominum deliquêre, grauibus Iudæi afficientur incommodis, & sicut cæci mentis, atque consilij inopes per plateas errabunt. Profundetur autem cruor ea abundantia, vt cum terræ puluere comparari valeat; quia vt vbique puluis, ita vbique sanguis occurret. Neque insepulta ciuium cadauera honestiori erunt loco, quam stercus graue olens, & putre. *Sed & argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini, &c.* Ita grauis erit Chaldæorum furor, vt oblatum aurum, & argentum non possit vulneraturæ illorum dexteræ ictum retardare. * Quàm præceps, quàm ad percutiendum intenta manus, quæ auro & argento oblato non mitescit: quando robustæ admodum manus soleant oblato munere infirmari.] Ignea autem ira, quæ à diuino zelo propter scelus violatæ fidei coniugalis exarsit, totam inflammabit, ac deuorabit terram. Porrò hæc strages, quæ consummabit omnia, non diu differetur, ecce iam præceps, & festinato venit.

Robustissima, & intentissima ad percutiendū manus, quam oblata munera non infirmant.

CAPVT

CAPVT II.

Iudæos ad pœnitentiam hortatur, vt sic Chaldæorum manus euadant. Prædicit, Philisthæos, Ammonitas, Moabitas, Æthyopes, imò Assyrios, queis tunc orbis parebat, esse deuastandos.

1. CONVENITE, congregamini gens non amabilis. 2. Priuf-
quam pariat iussio quasi puluerem transeuntem diem, an-
tequam veniat super vos ira furoris Domini, antequam
veniat super vos dies indignationis Domini. 3. Quærite
Dominum omnes mansueti terræ, qui iudicium eius estis
operati: quærite iustum, quærite mansuetum: si quo modo
abscondamini in die furoris Domini. 4. Quia Gaza de-
structa erit, & Ascalon in desertum, Azotum in meridie eiicient, & Accaron eradi-
cabitur. 5. Væ qui habitabitis funiculum maris, gens perditorum: verbum Do-
mini super vos Chanaam terra Philisthinorum, & disperdam te, ita vt non sit inha-
bitator. 6. Et erit funiculus maris requies pastorum, & caulæ pecorum: 7. &
erit funiculus eius, qui remanserit de domo Iuda: ibi pascentur, in domibus Asca-
lonis ad vesperam requiescent: quia visitabit eos Dominus Deus eorum, & auertet
captiuitatem eorum. 8. Audiui opprobrium Moab, & blasphemias filiorum Am-
mon; quæ exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum.
9. Propterea viuo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israel, quia Moab vt So-
doma erit, & filij Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & aceruí salis, & de-
sertum vsque in æternum: reliquiæ populi mei diripient eos, & residui gentis meæ
possidebunt illos. 10. Hoc eis eueniet pro superbia sua: quia blasphemauerunt, &
magnificati sunt super populum Domini exercituum. 11. Horribilis Dominus
super eos, & attenuabit omnes deos terræ: & adorabunt eum viri de loco suo, om-
nes insulæ Gentium. 12. Sed & vos Æthiopes interfecti gladio meo eritis.
13. Et extendet manum suam super Aquilonem, & perdet Assur: & ponet spe-
ciosam in solitudinem & in inuium, & quasi desertum. 14. Et accubabunt in
medio eius greges, omnes bestiæ Gentium: & onocrotalus & ericius in limini-
bus eius morabuntur: vox cantantis in fenestra, coruus in superliminari, quo-
niam attenuabo robur eius. 15. Hæc est ciuitas gloriosa habitans in confidentia:
quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius: quomodo fa-
cta est in desertum cubile bestiæ? omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit
manum suam.

COMMENTARII.

1. *Hortatur ad pœnitentiam Iudæos, vt sic euadãt Chaldæorum manus.*

ERS. 1. 2. *Conuertite, congregamini gens non amabilis.* Iudaïca gens non amabilis, sed odibilis, & exosa tum Deo ob scelera vestra, tum vicinis gentibus propter religionis differentiam, conuenire in vnum, congregamini in publicum cœtum, vt vnanimi prece, lamento, ac pœnitentia Deum placare possitis. Preme illud: *Gens non amabilis.* Videtur Propheta prædicere odium, quo Iudæos gentes omnes vbique terrarum erant prosequuturi, ob ingratitudinem, qua tantum benefactorem eorum patibulo addixerunt.] *Priusquàm pariat iussio, &c. antequàm veniat super vos dies indignationis Domini.* Conuenite, inquam, & dum per tempus licet, reputate, quonammodò impendentem iam cladem arceatis: antequam Deus, quod iam diù parturit, denique pariat: antequam ex vestris finibus exules abducamini, qui sic auferemini, ac præteribitis sicut à vento stipula, aut puluis à turbine dispergitur. Faciliua dixerim: Antequam iussio diuina pariat vobis diem excidij, & exilij *transeuntem quasi puluerem*, id est, instar turbinis, qui puluerem vehementer dispergit, & celerrime transit.

Quàm exosi sint omnibus Iudæi.

Vers. 3. 4. Quærite Dominum omnes mansueti terræ, &c. Quando plures Iudæi meæ adhortationi rebelles ostenduntur, saltem vos mansueti, & humiles, qui pietatis, ac iustitiæ sectatores estis, Dominum feruentiores adhuc quærite: & sic eius hærete placito, vt illum erga fratres mansuetum reddatis, & in communem causam clementer affectum. * Iusta enim paucorum vita multorum impiorum

Vel paucorum recta vita multorum impiorũ solet esse protectio.

ſolet eſſe protectio.] *Quia Gaza deſtructa erit, &c.* Si Ciuitates Paleſtinæ Gaza, Aſcalon, Azotum, & Accaron, quibuſcum ſæpè Marte aduerſo pugnaſti, ſunt euertendæ, idque non ex nocturno repentino aut furtiuo congreſſu, ſed ipſa meridiana luce aperto conflictu: quam tibi, ô Ieroſolyma, ſalutem promittis, contra quam multo potentior inimicus inſurget.

Verſ. 5. 6. Væ qui habitatis funiculum maris gens perditorum, &c. Nunc ad vos ô Philiſthini vaticinium durum conuerto. Væ vobis hominum genus robuſtum, qui littoralem plagam habitatis. Verbum Domini contra vos, qui præcipuè à Chananitide regione nomen accepiſtis, quod illam vobis vaſtitatem indicit. Nam ex cunctis, qui plagam illam littoralem incolunt, nullus futurus eſt immunis à cæde. Dixi nomen ipſum eorum eis vaſtitatem indicere, quia Hebraicè dicuntur Gens כרתים. *cerethim*, id eſt, *perditorum*, ſeu gens perditioni deſtinata. *Et erit funiculus maris requies paſtorum, & caulæ pecorum.* Et littoralis illa regio Vrbibus olim, & ciuibus frequens, ita erit deſerta, vt in ea ſtabulentur armenta, & paſtores ſua tabernacula collocent.

Verſ. 7. 8. Et erit funiculus eius, qui remanſerit de domo Iuda, &c. Qui ex exilio Iudæi redierint, Paleſtinam regionem ſibi adaptabunt paſcendis gregibus opportunam. Vndè quæ olim erant ſpecioſæ domus & procerum deliciæ in Aſcalonitico tractu, erunt quaſi maceriæ rudes, vbi ſub veſperum pecudes cogantur. Quia Dominus viſitabit gratus populum ſuum, quem vltor viſitauerat, & ab exilio liberum, ad priſtinos fines, & gloriam reuocabit. * Et quando vltrix viſitatio Dei, benignæ & amicæ viſitationis non eſt veſperum?] *Audiui opprobrium Moab, &c.* Iam ad Moabitas, & Ammonitas conuerto prædictionem. Haud me latent, Dominus ait, opprobria quæ in populum meum, & blaſphemiæ, quas in meipſum inimici populi Ammonitarum, & Moabitarum iactauerunt. Qui cum adiectis ad ſuos terminos illis, quos Aſſyrij à poſſeſſoribus vacuos reliquerant, magno bonorum incremento magnos ipſi ſpiritus aſſumpſere. * Noua enim diuitiarum accretio ſuperbiæ, & præſumptionis aſſolet eſſe genitrix.]

Vltrix Dei viſitatio viſitationis amicæ ſolet eſſe veſperum.

Noua diuitiarum accretio ſolet ſuperbiam generare.

2\. *Verſ. 9. 10. 11. Propterea viuo ego, dicit Dominus exercituum Deus Iſrael, quia Moab vt Sodoma erit, &c.* Per memet ipſum iuro, dicit Dominus, quia Moabitæ, qui in me blaſphemam linguam acuerunt, non meliorem habebunt exitum, quam Sodomæi: neque Ammonitis mitior erit quam Gomorrhæis ſtatus. Illorum enim regiones ſyluarum inſtar, inhorreſcent ſpinis, & quaſi conſperſæ ſale ſteriles reddentur, æternumque erunt deſertæ. At eam regionem poſtquam populus meus à captiuitate redierit, Victor diripiet, & quaſi legitimus hæres occupabit. *Hoc eis eueniet pro ſuperbia ſua, &c.* Hanc plane cladem afferet illis ſpiritus arroganter inflatus, quo blaſphemam exeruere linguam: & præ ſe longè poſteriore habuere populum illum, quem Dominus exercituum ſuum ſibi ex omnibus elegit. * Semper agnata ſuperbiæ fuit vilis humiliatio.] *Horribilis Dominus ſuper eos, & attenuabit omnes deos terræ, &c.* In vanos deos, quibus verò Deo deſpecto, ſuperbi illi duo populi tantum honoris arrogant, ſic Omnipotens erit horribilis, vt omnem illis dignitatem adimat, & eo rediget, vt ex illis ad ſordidum miniſterium vaſa conflentur. Tunc omnes Gentes ſuo quæque loco, etiam Inſulæ procul hinc diſſitæ, vbi hæc audierint, verum Deum adorabunt, cuius ex eo tempore dignouére potentiam.

Philiſthæorũ, Ammonitarũ, Moabitarum, Æthyopum, & Aſſyriorũ prædicit excidium.

Humiliatio ſuperbiæ agnatum ſupplicium eſt.

Verſ. 12. 13. Sed & vos Æthyopes, interfecti gladio meo eritis. Neque vos ô Æthyopiæ filij, (contra quos ſermo hic propheticus, gladij inſtar, exeritur) ab exitio, quod afferent Chaldæorum manus, eritis immunes. *Et extendet manum ſuam ſuper Aquilonem, &c.* Vltricem etiam Deus manum contrà Aſſyriam, regionem Aquilonarem, tendet, & illam à fundamine euertet. Et faciet, vt Niniue ſpecioſa Ciuitas, & Aſſyrij Imperij prima ſedes eò redigatur, vt nihil ex tanta maieſtate appareat præter ſolitudinem inuiam, ſyluamque ab habitatoribus deſertam.

Verſ. 14. 15. Et accubabunt in medio eius greges, &c. In loco prius ædificiis, ciuibus quæ frequenti greges paſcentur, & omnia vicinarum gentium armenta ſuam ſortientur ſtabulationem. In liminibus locisque illuſtribus, vbi præclara notabantur inſignia, erunt obſcœnarum volucrum impura cubila, onocrotali ſcilicet, & inauſpicatæ volucris & ericij ſordidæ, & aculeatæ belluæ. In feneſtris vbi dominorum laſciua curioſitas, & ambitioſa ornamentorum oſtentatio, feralium auium voces audientur, & inſuper liminari coruus moleſtè crocitabit. Hæc ideò, ait Dominus, Ciuitati iſti aduenient, quia ego illius vires infringam, ne poſſit antiquam dignitatem, & amplitudinem tueri. *Onocrotalus* quidem eſt auis cygno ſimilis ita dicta à ſono, quem edit abſonum, vt quodammodo rudentem aſinum referre videatur ὄνος enim eſt aſinus, & κρότος ſonitus, vel crepitus. * Miſticè crediderim coruum illum diabolum ſignare, qui impœnitentiam ſuadet hominibus, vndè nunquam priorem felicem reſumant ſtatum. Crocitat enim nota illa voce *cras. cras.* quaſi peccatorem ſuadeat ſemper in craſtinum pœnitentiam differre: vndè de die in diem illam differens tandem impœnitens moriatur.] *Hæc eſt Ciuitas glorioſa habitans in confidentia, &c.* Hæc eſt illa Ciuitas, cui ad felicitatem, & gloriam nihil deeſſe videbatur: quæ ſuis freta viribus nihil à quoquam formidandum putabat: quæ ſibi tacitè aſſentata dicebat: Ego ſum, cui vni ex omnibus ſumma debetur gloria: cuius comparatione ſi quid eſt in terra illuſtre, inſtar habet nihili. Quomodò iam in illius ruinia nihil apparet niſi vaſta ſolitudo, & mille immanium belluarum obſcœna cubilia! Omnis igitur, qui iuxta Ciuitatem illam tranſierit, cum manuum comploſione vicem illius irridebit. * Nullus enim vicem ſuperbi dolet. Quia omnibus eſt exoſa ſuperbia.]

Diabolus coruus eſt, ſuadens peccatorem procraſtinare pœnitentiam.

Nullus vicem ſuperbi dolet.

CAPVT

CAPVT III.

Iudæorum scelera accusat. Prædicit, sub Messia destruendum esse Iudaismum, omnesque Gentes eius nouæ legi subiugandas.

1. VÆ prouocatrix, & redempta ciuitas, columba. 2. Non audiuit
vocem, & non suscepit disciplinam: in Domino non est confisa, ad
Deum suum non appropinquauit. 3. Principes eius in medio
eius quasi leones rugientes iudices eius lupi vespetè, non relin-
quebant in manè. 4. Prophetæ eius vesani: viri infideles: sacer-
dotes eius polluerunt sanctum, iniustè egerunt contra legem.
5. Dominus iustus in medio eius non faciet iniquitatem: manè manè iudicium
suum dabit in lucem, & non absconderur: nesciuit autem iniquus confusionem.
6. Disperdidi Gentes, & dissipati sunt anguli earum: desertas feci vias eorum, dum
non est qui transeat, desolatæ sunt ciuitates eorum, non remanente viro: neque vl-
lo habitatore. 7. Dixi: Attamen timebis me, suscipies disciplinam: & non peri-
bit habitaculum eius, propter omnia in quibus visitaui eam: verumtamen diluculo
surgentes corruperunt omnes cogitationes suas. 8. Quapropter expecta, me, dicit
Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum, quia iudicium meum vt congre-
gem Gentes, & colligam regna: & effundam super eos indignationem meam om-
nem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. 9. Quia
tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, &
seruiant ei humero vno. 10. Vltra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei, filij dis-
persorum meorum deferent munus mihi. 11. In die illa non confunderis super
cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata ex in me: quia tunc auferam de
medio tui magniloquos superbiæ tuæ, & non adiicies exaltati ampliùs in monte
sancto meo. 12. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum spe-
rabunt in nomine Domini. 13. Reliquiæ Israël non facient iniquitatem, nec lo-
quentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa: quoniam ipsi
pascentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat. 14. Lauda filia Sion: iubila
Israël: lætare, & exulta in omni corde filia Ierusalem. 15. Abstulit Dominus in-
dicium tuum, auertit inimicos tuos: rex Israël Dominus in medio tui, non timebis
malum vltrà. 16. In die illa dicetur Ierusalem: Noli timere Sion, non dissoluan-
tur manus tuæ. 17. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit: gaude-
bit super te in lætitia, silebit in dilectione sua, exultabit super te in laude. 18. Nu-
gas: qui à lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, vt non vltrà habeas su-
per eis opprobrium. 19. Ecce ego interficiam omnes, qui afflixerunt te in tem-
pore illo, & saluabo claudicantem, & eam, quæ eiecta fuerat, congregabo, & po-
nam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confusionis eorum: 20. In tem-
pore illo, quo adducam vos, & in tempore, quo congregabo vos; dabo enim vos
in nomen, & in laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem ve-
stram coram oculis vestris, dicit Dominus.

COMMENTARII.

1. Iudæorum scelera accusat.

ERS. 1. *Væ prouocatrix & redempta Ciuitas, columba.* Væ Ierosolymæ Ciuitati, quæ suis peccatis diuinam excitauit iram, quam Deus tanquam sponsam coëmit: & quasi columbam (sic sponsa appellatur in Canticis) coniugalem asciuit ad thalamum. Syrus pro *columba* retinet Hebræum יונה *Iona*, vultque, hîc agi de Niniue, quæ vsque hodie ab Orientalibus vocatur Ciuitas Ionæ, seu Columbæ partim à Propheta Iona, partim à Semiramide prima Assyriorum Regina, quam (vt fingebant) conuersam in columbam sub columbæ specie Assyrij, & Chaldæi adorabant. * Aptius quidem Niniuem columbam appellabis ex pœnitentia, ad quam Vrbem impiissimam Ionæ prædicatio excitauit. Seria enim impij pœnitudo, cum ex serpente horribili, pulchram adigit in columbam.] De Ierosolyma tamen est sermo.]

Pœnitentia peccatorem serpentem adigit in columbam.

Vers. 2. 3. Non audiuit vocem, &c. Non audiuit

diuit sponsi cælestis monita: & cum ei soli vti sponsa fidelis placere debuisset, illius se non credidit fidei, nec magis cum illo animum coniunxit, si quam si foret alienus. *Principes eius in medio eius, &c.* Principes, quos Deus patriæ, pauperumque custodes esse voluit, leonum instar, fremitu horribiles grassabantur. Iudices vero qui iustitiæ vindices esse deberent, id in pauperum corporibus ac bonis agunt, quod in grege lupi vespertini. Sic enim ad alienas opes vorandas aobelant, vt nihil in crastinum ad domesticos vsus, aut sibi ad vlteriorem prædam amplius relinquant. * Hos quidem tributorum exactores æmulantur. Vt enim tributum exquitant à misero agricola, adeò eum vacuum relinquunt, vt nulla, strictæ licet, familiæ supersit annona, nec quid anno sequenti pro vectigali valeat exigere. Vnde vnica exactio tributi est misellæ familiæ vastatio.]

Exactoris tributorum crudelitas in agricolas taxatur.

Vers. 4. 5. Propheta eius vesani, &c. Neque magis fideles fuére Prophetæ, qui dum suis commodis deseruiunt, somnia vana pro veris exponunt oraculis. Sacerdotes autem non aliter sacra gerunt, quam profana, neque in suarum, aut publicarum rerum administratione de vlla re minus, quam de lege, atque æquitate meditantur. *Dominus iustus in medio eius, &c.* Deus longè aliter inter ipsos habitans iudicabit; qui cum iustus sit, ita se in iudicando geret, vt in eius iudiciis nihil quisquam ab æquitate dissonum inueniat. Edentur autem ab æquissimo Iudice singulis diebus dura suppliciorum exempla. Iniquus verò sic assiduitate delinquendi frontem perfricuit, vt sicut anteà inuerecundè peccauerat, sic nunc in sustinendo supplicio pudore nullo perfundatur! * Actum iam esse de peccatore illo iudica, quem supplicium ad meliora non affert.]

Actũ de peccatore quem supplicitũ ad meliora nõ affert.

Vers. 6. 7. Disperdidi Gentes, &c. Vt populum meum ab iniquitate retraherem, eius oculis aliis gentibus supplicium ob scelera illatum obieci. Euerti Gentes, & Regna, Ciuitates egregiè munitas Regnorum propugnacula dissipaui: eoque adduxi eas, vt per illarum vias nemo transiret, & à suis habitatoribus vacuæ relinquerentur. *Dixi: Attamen timebis me, &c.* Obiecto Ierosolymæ & toti Iudæ Gentibus à me illato supplicio, sic mecum cogitabam: Timebit iam populus meus alieno periculo edoctus, datam à me viuendi normam auidè suscipiet, quo à mea benignitate assequetur, ne Ierosolyma Babylonio excindatur ab hoste. Quod meritissimè parietur propter scelera, quæ dixi, à me seuero vindicanda supplicio. Iudæi tamèn sic sunt pœnitudine affecti, vt summo consurgant mane, non vt mores meliori disciplina informent, sed vt magis corrumpant.

2. *Vers. 8. 9. Quapropter expecta me, &c.* Quare ô Sophonia, non est, quod spectes populi huius morum in melius commutationem, nisi paucorum exiguam post datas acres pœnas, & post totius Iudææ excidium. Iudicium enim meum est firmum, vt ad euertendos Iudæos congregem varias ex Aquilone gentes, & Regna Nabuchodonosore duce, à quibus omnis terra Iudææ desolabitur atque vtinam vel sic contumaces resipiscant! Sed, vt dixi, paucorum hoc erit. Nam vt vniuersus populus

Prædicit, per Christum destruendum esse Iudaismũ, & omnes gentes Euangelio subiugandas.

ad me recurrat, *expecta* illud futurum tempus, cum ego ipse vestra inductus carne adcurram ad vos, & actus ab ingratis in crucem tertio post mortem die rediuiuus, merito passionis meæ cor nouum impetrabo non Iudæis solùm, sed & omnibus Gentibus. De Christi Domini temporibus hic agi constans est Patrum, & etiam Hebræorum sententia. * Hinc Dominicæ passionis, & resurrectioois efficaciam edisce, potentis scilicet ad rebellium corda emolienda, quæ tot illata supplicia tam obstinata ac dura reliquére.] *Quia tunc reddam populis labium electum, &c.* Tunc autem dabo tam Iudæis, quam Gentilibus, qui ad nouam religionem accesserint, puram, & electam lingoam: ita vt in illorum ore nullæ audiantur preces nisi ad Deum, in cuius obsequium & laudes omnes eodem sensu, atque animorum conatu conspirabunt.

Efficacia passionis & resurrectionis Christi ad peccatorum corda emolienda.

Vers. 10. Vltrà flumina Æthyopiæ, &c. Qui ex Iudæis trans Æthyopiæ flumina dispersi exulant, aliquando ad me supplices manus extendent, venient enim ad me, & munus mihi deferent ad altare. Non loquitur hic de Æthyopia Africana, quæ Ægypto adiacet, & Abyssia vocatur: sed de Æthyopia Arabica, in qua degebant Madianitæ passim in Scriptura Æthyopes vocitati. *Exo. 2. 21. Psal. 73. 14.)* Huius flumina sunt *Gihon, Traianus, lacus Sirbonides, sinus Arabicus. fossa Dioryges.* Vltrà hæc flumina à Chaldæis in exilium Iudæi fuere deportati: & ab Assyriis Israëlitæ. Quos Sophonias dicit supplices ad Templum solymitanum, seu ad Ecclesiam nouam conuolaturas, & vnacum his Gentes omnes trans eadem flumina sitas vsque ad Indos Orientales & Occidentales, imò ad extremas vsque terræ fines. Fauet D. Ioannes, cum alludens ad hunc Sophoniæ locum *(cap. 11. 51.)* dicit moriturum Christum *non tantum pro gente* Iudaica, *sed vt* quoslibet *filios Dei* etiam ex aliis quibusque gentibus, qui erant per vniuersum orbem dispersi, *congregaret in vnum.*

Vers. 11. 12. 13. In die illa non confunderis, &c. In die illa, ô Sion iam Christiana, non amplius, seu coram me, seu coram hominibus ob priora tua scelera idulolatriam, rapinas, pauperum expilationes, &c. confunderis; per sanguinem enim Messiæ ab omnibus mundaberis. Quin & amouebo de medio tui fastuosos, queis nunc subiaces, Principes tam politicos, quam Ecclesiasticos, scribas, & Pharisæos, qui nihil aliud curant, vel agunt, quam fouere, ac stabilire externum splendorem in vestibus, & ædificiorum tuorum magnificentiam. Sed neque sinam te exaltari & gloriari *in monte sancto meo*, id est, in Templo quod in eo constructum habes; nam illud funditus excindam primò per Chaldæos, secundò per Romanos. Attamen excitabo in te, & ex te Templum longè nobilius spirituale, nempe Ecclesiam meam, sanctam fidelium congregationem, cuius hoc Salomonicum Templum typum agit. Ac proscribis, & Pharisæis, Principibusque fastuosis: efficiam vt constes populo egeno, si terrenas opes spectes, sed diuite gratiis, potente miraculis, splendenti virtutibus. Tales erant Apostoli, primi Christi Domini Discipuli. *Et derelinquam in medio tui po-*

pulum

pulum pauperem, *&c.* Hi quidem ſpiritu pauperes, qui a ſe rebuſque temporalibus nihil ſperabunt, ſuam in Deo ſolo collocabunt fiduciam. Non ſic diuites, qui à ſuis opibus vitæ ſubſidia, & felicitatis adiumenta petunt. *Reliquiæ Iſrael non facient iniquitatem*. *&c.* Iſraëlitæ illi, qui ad Meſſiam accurrent, non vt vos hactenus, faciet alter alteri *iniquitatem*, calumniam ſcilicet, vim, dolum, ſed paucis omnes contenti, in commune paſcentur *Act.* 2. 44. & benè paſti tùm corporaliter tùm ſpiritualiter ſub fida paſtorum ſuorum cura læti hilareſque, ac ſecuri accubabunt in pinguibus Eccleſiæ paſcuis, primùm in hac vita ad modicum tempus, deinde ſanandi in altera in perpetuas æternitates.

Verſ. 14 15. 16. *Lauda filia Sion*, *&c.* Iſraël iam Chriſtiane tot beneficiis aucte & decorate à Deo cum iubilo, & lætitia in gratiarum actionem carmina modulare. *Abſtulit Dominus iudicium tuum*, *&c.* Cauſas captandæ à te iubilationis exprimam. Primò Deus abſtulit iudicium, quo reus agebaris tot tantorumque ſcelerum, & propter ea æternæ damnationis. Nam renato per Chriſtum omnem culpam pœnamque condonabit. Secundò, auertit à te iuratos inimicos tuos dæmones, infernum, mortem, iugum Moſaicæ legis: vt non ipſa amplius dominentur tibi, ſed in illis domineris, & ſolus Dominus tibi dominetur. *In die illa dicetur Ieruſalem*, *&c.* Sic erunt illo tempore illa Dei beneficia manifeſta, vt omnes etiam externi populi admirabundi, ac gratulabundi clament, dicantque Ieroſolymæ, vt metum procul, & ſollicitudinem abiiciat, bono ſit, atque erecto animo, nec manus habeat, vt nunc ſolutas & infirmas.

Verſ. 17. 18. *Dominus Deus tuus in medio tui fortis*. *&c.* Tertio, habebis tecum Dominum bellatorem, & fortem, qui te ſeruet, & protegat. Quo ſeruatore, & auſpice inanis erit humana ſedulitas, & potentia futilis. Tunc verò temporis in lætitia tua ipſe quoque lætabitur, & tuas laudes libenter admittet. Quartò, *ſilebit* Chaldæus, *abſcondet delicta tua*. Hæc eſt, non exprobrabit tibi ſcelera tua præterita: non etiam ob præſentes infirmitates, aut leuiores lapſus vltor ſtatim exurget; ſed ſilentio inuoluet, dónec reſipiſcas, & pœnitentia deleas admiſſa. Lxx. vertunt, *Innouabit te*, idque in dilectione ſua, id eſt, propter ingentem amorem, quo te proſequitur. *Nugas, qui à lege receſſerant cõgregabo, &c.* Quintò homines nugaces, abiectos, viles, nullius pretij (ſic Tullius, Plinius Plautus hoc verbum vſurpant) qui ob nugacia terræ bona, & nugaces ſuas traditiones a lege Dei, quæ Chriſtum illis digito demonſtrat, iam ab olim receſſerunt: & ſi contemnentes, ac deſerentes me poſſem iuſtè tanquam quiſquilias & nugas contemnere: quia tamen ex te erant, ô chara mihi priorum fidelium ſynagoga, congregabo illos ad me, & ad te, nunc inchoatè per Apoſtolos, & Apoſtolicos viros, completè autem ſub finem mundi, quando *omnis Iſrael ſaluus erit*. *Rom.* 11. a 2. *Nugas* appellat eos, qui à Dei lege recedunt: homines ſcilicet nugaces, abiectos, viles. Nec enim meliori titulo digni ſunt Iudæi, qui pertinaciter Chriſti negant aduentum. Hæretici, qui fidei præſcripta non tenent. Et peccatores tot acceptis beneficiis audent diuinam legem violare.] Hos, inquit, *congregabo, quia ex te erant*. Ex proauis enim iuſtis ducere originem Deum non ſemel allicit, vt memor parentum iuſtitiæ, ad ſe miſericors filios adducat peccatores, & opportuno pœnitentes auxilio vulneribus medeatur.]

Nugaces abiecti, ac viles ſunt omnes peccatores.

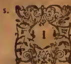
Ex parentibus iuſtis procedere, confert nonnunquam ad miſericordiã à Deo obtinendam.

Verſ. 19. 20. *Ecce ego interficiam omnes*, *&c.* Sexto, interficiam omnes tyrannos, hæreticos ſchiſmaticos, qui te ô Eccleſia noua, afflixerint: in die iudicij omnes etiam impios, & hoſtes tuos æterna morte, & tartareo ſupplicio mulctabo. Septimo, Saluabo claudicantem ex te, & horrore tormentorum nutantem firmabo, ac ſtabiliam gratia & ope mea cœleſti. Octauò, collectionem fidelium, quæ vel iuſſo tyrannorum eiecta fuerat è domo & Vrbe paterna: vel metu eorumdem vltrò receſſerat, in exilium, congregabo, & poſt liminio ſuæ patriæ reſtituam: vt ibi ſint in honore, & laude, vbi prius confuſione fuerant affecti. Factum id per Conſtantinum Magnum, & alios ſubſecutos Imperatores ac Principes Chriſtianos, vt Auctores affirmant. *In tempore illo, quo adducam vos*, *&c.* Hæc, quæ præmiſi, exequar in tẽpore, quo vos ad optatam libertatem, & pacem etiam temporalem adducam. Efficiamque, vt apud omnes populos clarum obtineatis, atque glorioſum nomen. Neque diù hoc glorioſi nominis beneficium differam, dicit Dominus. Illi iidem, qui ab exilio redierint, oculis ſuis exhiberi conſpicient. Portò Iudæi ſub tempora Babylonica variè vexatus eſt, ex patriis finibus extorris, & poſtea variis ſucceſſibus in Romanorum poteſtatem adducti. Poſtea tamen adducti fuere in honorem & nomen, ad Eccleſiæ ſcilicet ſinum, id eſt, ad Dei complexum, & familiam Chriſti Domini.

AGGÆVS.

CAPVT PRIMVM.

Populum reprehendit, quod negligeret Templum Domini instaurare. Indicit ei, voluntatem Dei esse, vt illicò sacræ extructioni manum admoueret. Pij proceres Prophetæ oraculo obsequuntur.

5. N anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna men-
sis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ,
ad Zorobabel filium Selathiel, ducem Iuda, & ad Iesum,
filium Iosedec, Sacerdotem magnum, dicens: 2. Hæc ait
Dominus exercituum, dicens: Populus iste dicit: Nondum
venit tempus domus Domini ædificandæ. 3. Et factum
est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: *4. Numquid tem-
pus vobis est vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? 5. Et
nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras.
6. Seminastis multum, & intulistis parum: comedistis, & non estis satiati: bi-
bistis, & non estis inebriati: operuistis vos, & non estis calefacti: & qui mer-
cedes congregauit, misit eas in sacculum pertusum. 7. Hæc dicit Dominus exer-
cituum: Ponite corda vestra super vias vestras: 8. ascendite in montem, porta-
te ligna, & ædificate domum: & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit Domi-
nus. 9. Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus: & intulistis in domum,
& exsufflaui illud: quam ob causam, dicit Dominus exercituum? quia domus mea
deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam. 10. Propter hoc super
vos prohibiti sunt cæli ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germen suum:
11. & vocaui siccitatem super terram, & super montes, & super triticum, & su-
per vinum, & super oleum, & quæcumque profert humus, & super homines, &
super iumenta, & super omnem laborem manuum. 12. Et audiuit Zorobabel
filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec sacerdos magnus, & omnes reliquiæ populi,
vocem Domini Dei sui, & verba Aggæi prophetæ, sicut misit eum Dominus Deus
eorum ad eos: & timuit populus à facie Domini. 13. Et dixit Aggæus nuntius
Domini de nuntiis Domini, populo dicens: Ego vobiscum sum, dicit Dominus.
14. Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel, ducis Iuda, & spiri-
tum Iesu filij Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo: &
ingressi sunt, & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui.

COMMENTARII.

5. *Populum reprehendit, quod negligeret Templum Dei instaurare.*

ERS. 1. 2. *In anno secundo Darij Regis, &c.* In anno secundo Regni Darij filij Histaspis, mense sexto, & die illius prima, hoc à Domino vaticinium accepit Aggæus Propheta, quod proferret ad Zorobabelem ducem Salatielis filium, & ad Iesum filium Iosedec, Sacerdotem magnũ. *Hæc ait Dñs exercituum, dicens: Populus iste dicit, &c.* Sic ad vos ò magni populi Principes, ait Dominus exercituum Deus; sæpè populus iste & secum tacitus, & publicè clamat, nondum esse ædificandi Templi tempus opportunum. Hic Darius non erat Medus ille Rex, quia iam pridem obierat: neque Artaxerxes Longimanus, neque Darius Nothus, quia hi diu post Esdram, & Aggæum vixerunt; sed Darius Hystaspis filius, qui à satrapis electus per hinnitum equi post Cambysem, & Esmerdem Magum Rex Persarum fuit. Zorobabel autem de quo in præsenti, vocatur filius Salathiel filij Ioachim seu Iechoniæ Regis Iuda, ad distinctionem alterius Zorobabelis filij Phadaiæ filij eiusdem Iechoniæ, & fratris prædicti eiusdem Salathielis. * Aptè quidem Propheta populi errata ad Principes defert, eos tacitè reprehendens. Ex incuria enim Principum subditorum promanant excessus.]

Ex Principum incuria excessus subditorum promanant.

Vers. 3. 4. 5. Et factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ, &c. Hoc rursus verbum accepit Aggæus à Domino quod referret ad populum: Cum non minus seuerè cautum sit, ne priuatæ domus ædificentur, quàm ędis

Deo

Deo ſacra : quid vos contempro publico ac religioſo Dei ſacrario, quaſi nondum illius ædificandi opportuna maturitas aduentaſſet, tam audacter & auidè in priuatarum ædium non ſolùm commodam, ſed ambitioſam etiam fabricam incumbitis? * Hinc taxatur procerum ambitioſum ſtudium ad palatia extruenda, ad domos rurales ſummis ſumptibus excitandas, quando penuria temporum ſacri Miniſtri non habent, vnde poſſint neceſſarium Templis ornatum adhibere.] *Et nunc hæc dicit Dominus exercituum : Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras.* Igitur nunc audite, quid per me Deus vobis velit enonciari. Reputate, ait Dominus, apud vos, quo cogitationes veſtræ, ac ſtudia ſpectarint, & quis illa exitus, ac euentus exceperit; & ex illis, ſi modò in vobis aliquid eſt conſilij, dignoſcetis, quam veſter labor fuerit Domino acceptus.

Taxantur, qui domos extruunt ſibi magnificas, quando Templis neceſſaria deficit ornatus.

Verſ. 6. Seminaſtis multum, &c. Cogitate, quam vobis ager exiguum ex copioſo ſemine fructum retulerit; neque enim triticum famem, neque vinum ſitim potuit explere : neque veſtis, quam ex ouium vellere texuiſtis, veſtrum corpus fouit, ac calefecit : & quidquid ex mercatura ac negotiatione lucri reportaſtis, perinde fuit, ac ſi illud in perforatum ſaccum foret immiſſum. * Porrò in ipſa abundantia rerum indiget, qui contra Dei voluntatem opum ſtudet acquiſitioni.]

Qui contra Dei placitũ ſtudet opib' acquirendis in ipſa indiget abundantia.

Verſ. 7. 8. 9. Hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras, &c. Iubet Dominus iterum, vt ſtudia veſtra, & eorum euentum recognoſcatis. Si ergo vultis, dicit Dominus, gratum aliquod opus excitare, Libanum conſcendite, & indè ad Templi fabricam pretioſa ligna comportate. Hoc ego ſtudium lubens accipiam, quia in eo meæ mihi gloriæ ſeruietis. * Dei equidem promouendæ ſtudium impendit quiſquis extruendo, inſtaurando, aut exornando Templo adiicit opus.] *Reſpexiſtis ad amplius, &c.* Cum magnos fructus ex copioſo ſemine iacto expectaretis, multo minus quam putabatis, retuliſtis; & exiguum illud, quod in horreis aſſeruaſtis, pertenuem vobis retulit vſum. Ego enim feci, vt meſſis tota in ſpicas euanidas, & in inanes abiret ſtipulas. Huius verò laboris inutilis ea eſt cauſa : quia quilibet è populo ſuam potius captat commoditatem, quam gloriæ meæ incrementum; domui enim ſuæ exædificandæ aſſiduam, ac hilarem nauat operam : interim domus mea quaſi vile aliquid foret, deſerta relinquitur. * Vndè exiſtimas Regnis famem, inopiam, reliquaque incommoda prouenire? Planè quia à Dei Eccleſia ſeu Eccleſiaſticis tributa tanquam à ſæculari plebe exiguntur. Si indiget Dei Templum ſacerrimum, quomodò ab irato Numine Principes potientur abundantia?]

Dei promouet gloriam, qui Templo ornãdo opus impendit.

Principes afficiũtur inopia cũ Eccleſiam afficiunt tributarium.

Verſ. 10. 11. Propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cæli, &c. Propter hoc prohibitus eſt benignus cælorum influxus, ne terram irrigaret, quo homo familiæ alendæ ex agro ſubſidia colligeret : & quo campus herbeſcens pecudi, atque armento pabula præpararet. *Et vocaui ſiccitatem ſuper terram, &c.* Hanc ergò ob cauſam ſterilitatem induxi terræ, & montibus : terræ quidem nè habeat, quo homines paſcat : montibus, vt pecudum ac pecorum fami ſuccurrere non valeant.

Verſ. 12. Et audiuit Zorobabel filius Salatiel, 2.
& Ieſus filius Ioſedec Sacerdos magnus, &c. Audierunt hæc Aggæi monita, ac præſcripta, quæ à Deo acceperat, vt illis aperiret Zorobabel filius Salatielis, & Iesvs Pontifex? Tunc verò populus concuſſus eſt timore, nè à Domino grauius aliquod infortunium acciperet. Dicit Aggæus, hæc monita Zorobabelem, & Ieſum audiiſſe, nec addit etiam audiiſſe populum : cum illis multi alij aderant è plebe, vt Doctores affirmant. * Cur autem annotaus populum affectum fuiſſe timore, verba Prophetæ cum audiret, non idem de Principe Zorobabele, ac Iesv Pontifice affirmauit? Certè quià dum illum populi expoſuit timorem, eodem fuiſſe Principes affectos aſſeruit. Ad affectum enim Principum ſuos ſubditi mores componere aſſolent.]

Pij procures monitis Prophetæ obſequuntur.

Ad affectum Principũ ſubditi ſuos mores componunt.

Verſ. 13. 14. Et dixit Aggæus nuncius Domini, &c. Aggæus Dei legatus, de nunciis, ac mandatis multis, quæ à Domino acceperat, hoc ad populum protulit, quo Deus dicebat, ſe in Templi fabrica cum populo patronum, & auſpicem futurum. *Et ſuſcitauit Dominus ſpiritum Zorobabel, &c.* Hac tàm grata promiſſione, excitauit Deus, confirmauitque animos ducis Zorobabelis, & Sacerdotis Iesv, ac totius Iudæorum populi. Quare accinxere ſe ad præclari operis celerem extructionem : & cum menſe ſexto, & eius prima die ad ſtudium illud Propheta populum fuiſſet adhortatus, eiuſdem menſis *Elul* (qui noſtro partim Auguſto, partim Septembri reſpondet) die vigeſima quarta interruptum iam pridem opus abſoluere tentauerunt. * Ea recolens verba, *ſuſcitauit Dominus ſpiritum Zorobabel, &c.* cum videris, aliquem Templo extruendo, reficiendo, aut ornando ſtudium impendere, crede eius procul dubio ſpiritum à Deo eſſe excitatum. Huiuſmodi enim opera cæleſti ſunt gratiſſima Numini, nec ſine eius ſuſcitatione exercentur.]

Gratum admodùm Deo eſt, quodlibet circà Tẽpli ornatum ſtudium.

CAPVT II.

Vt Iudæos fortius alliciat ad Templi instaurationem, promittit, maiorem fore Templi istius gloriam, quam fuerat primi à Salomone constructi, eo quod in Templo instaurato docturus erat Christus, miraculaque excitaturus. Eis qui illicò eius instaurationi operam dederint, omnium bonorum offert ex Dei nomine profluentiam.

1. IN die vigesima & quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darij regis. 2. In septimo mense, vigesima & prima mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi, prophetæ dicens: 3. Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, dicens. 4. Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? 5. Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus: & confortare Iesu fili Iosedec sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, dicit Dominus exercituum, & facite (quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum) 6. Verbum quod pepigi vobiscum cùm egrederemini de Terra Ægypti: & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. 7. Quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cælum, & terram, & mare, & aridam. 8. Et mouebo omnes Gentes: ET VENIET DESIDERATVS cunctis Gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. 9. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. 10. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus quam primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. 11. In vigesima & quarta noni mensis, in anno secundo Darij regis, factum est verbum Domini ad Aggæum prophetam, dicens. 12. Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga sacerdotes legem, dicens: 13. Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum: numquid sanctificabitur? Respondentes autem sacerdotes, dixerunt: Non. 14. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, numquid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. 15. Et respondit Aggæus, & dixit: Sic populus iste, & sic gens ista ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia quæ obtulerunt ibi: contaminata erunt. 16. Et nunc ponite corda vestra à die hac & suprà, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini. 17. Cùm accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decem, & intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti. 18. Percussi vos vento vrente, & aurugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum: & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. 19. Ponite corda vestra ex die ista, & in futurum, à die vigesima & quarta noni mensis: à die, qua fundamenta facta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum. 20. Numquid iam semen in germine est: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit? ex die ista benedicam. 21. Et factum est verbum Domini secundò ad Aggæum in vigesima & quarta mensis, dicens: 22. Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens: Ego mouebo cœlum pariter & terram. 23. Et subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni Gentium: & subuertam quadrigam, & ascensorem eius: & descendent equi, & ascensores eorum: vir in gladio fratris sui. 24. In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, dicit Dominus: & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.

COMMEN

COMMENTARII.

1\. *Promittit, futuram Templi instaurandi gloriam, futuram maiorē, quàm fuit Salomonis tempore.*

ERS. 1.2.3. *In die vigesima, &c.* Io die vigesima quarta mensis sexti, coeperunt Iudæi aggredi Templi instaurationem. Pendent hoc verba à fine præcedentis capitis. Mense autem septimo, qui est Septēber, & die illius vigesima prima, hoc verbum rursus à Domino ad populum Aggæus accepit. Loquere (ait Dominus ad Aggæum) & meo nomine dic Zorobabeli Salatielis filio Iudæorum duci, & Iesu Sacerdoti magno, & populo reliquo in hæc verba: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est quasi non sit in oculis vestris?* Quis est inter vos ex illa captiuorum multitudine reliquus, qui ex hac Vrbe abducti à Chaldæis fuere: quis, inquam, est, qui domum istam Dei à Salomone prius ædificatam in sua maiestate, ac splendore licuit intueri? O qualem nunc vos præsentem intuemini? Annon eiusmodi est, vt cum superiori composita nihili instar videatur?

Vers. 4.5 Et nunc confortare Zorobabel, &c. O Zorobabel populi Princeps & dux: & tu IESV fili Iosedec Sacerdos magne: & vos denique quotquot estis in populari multitudine, in opus hoc sacrum constanter incumbite; vobis res ex votis succedet. Ego enim qui Dominus sum exercituum bellator, & fortis, nusquam abero, cuius consiliis nulla hominum audacia repugnabit impune. * Hoc habent opera, quæ in Dei exeruntur obsequium: Deum semper protectorem habent, vt ex votis succedant. *Verbum, quod pepigi vobiscum, &c.* Confortamini iterum: ego enim implebo promissum quod à me accepistis, cum excusso Ægyptiorum iugo, & de illorum finibus egressi viæ me ducem habuistis. Ego, inquam, vobiscum aderu, neque à vobis, dum Templi mei fabricæ operam dederitis, studium auertam. Timorem igitur omnem procul abiicite. Profectò vnus fermè mensis fuerat elapsus, ex quo populus ad pertexendam Templi fabricam animum adiecerat, in quam incubuisse strenuè videbatur. Attamen rursus aliud Propheta mandatum perfert à Domino, quo magis accendat, ac confirmet animos, quos ab opere molesta quædam cogitatio tardabat: nempè cum viderent opus illud, quod moliebantur quam longissimè abesse ab eo, quod Salomon multis antè sæculis regiis planè sumptibus excitarat. * Languentes igitur animos iterum Aggæus accendere studet. Vnde colligo sacri verbi iterationem necessariam esse ad virtutis opera persuadenda, & confirmanda. Ideò Apostolus egregius Prædicator, *Argue,* inquit, *obsecra opportunè, importunè.* Importunitas enim seu frequens iteratio sermonum opportuna est ad stabilem morum compositionem.]

Pia opera, vt succedant ex votis, Deum semper protectorem habent.

Necessaria est frequens Concionum iteratio ad stabilē morum auditoris compositionem.

Vers. 6.7.8. Quia hæc dicit Dominus exercituum. Adhuc vnum modicum est, &c. Adhuc ego semel idque breuiter, ait Dominus, efficiam, vt in cælo, & in terra graues sint rerum motus; & in mari, locisque, quæ extant è pelago, magna mutatio. *Et mouebo omnes Gentes, &c.* Tunc verò cum magna præcesserit omnium gentium, populorumque commotio, veniet Messias, quem omnium vota, precesque desiderant. Et domus hæc, quæ nunc vobis exigua & ex rudi materia perfecta existimatur, propter Messiæ præsentiam singulari gloria, & splendore replebitur. Hæc dicit Dominus, cuius verbis pondus deesse non potest. * Edisce hinc, omnes Basilicas quantumcumque exiguas, & viles aspectu ex Christi Domini in Eucharistiæ præsentia, adeò diuinis oculis esse amplas & magnificas, vt in illarum præsentia Templum Salomonicum possit instar tugurij reputari.] *Meum est argentum & meum est aurum, dicit Dominus exercituum.* Non est, quod vos conturbet, quod non satis ad tanti operis sumptus argenti sit, & auri: nam præterquam quod maiora sunt Templorum ornamenta, quam quæ ab argento, & auro recipiunt, pietas extruentium, & deuotio: ad præclaram huius Templi fabricam, ad reliquosque sumptus & ornamenta, horum quoque vobis copia suppetet. Quicquid enim est auri, quidquid argenti, id totum meum est, & illud libere pro mea dispenso voluntate.

Exiguum altare, vbi adest Christus in Eucharistia, Templū Salomonicū longè superat.

Vers. 9. Magna erit gloria Domus istius nouissimæ, &c. Multò erit illustrior gloria secundi Templi, quam eius, quod tanto artificio, & tam profusis sumptibus Salomon exædificauit; quia desideratus gentibus illud ingredietur. Nec est cur quicquam ab infensis vicinorum odiis aduersum timeatis, qui moram prius, & impedimentum intulera: ego enim vobis pacem indulgebo, ne quis Satan, aut malus occultus fabricam vt antè remoretur. Prætereà dabo vobis omnem pacem, & prosperitatem per Christum, qui de cælis secum illam deuehet in terras, & plena manu effundet: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Ioa. 14 27.

Vers. 10.11.12.13.14. In vigesima & quarta nom mensis, in anno secundo Darij Regis, &c. Rursus anno secundo Regis Darij Histaspis filij, in mense nono, qui est Nouember, & illius die vigesima quarta, Aggæus Propheta hoc à Deo mandatum accepit. *Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga Sacerdotes legem, dicens, &c.* Sic ad Prophetam Dominus: Interroga ô Aggæe, Sacerdotes de lege, & illos hunc in modum alloquere. Si in vestis lacinia homo sanctificatas carnes exceperit: & deinde extrema vestimenti ora esculentum aliquid, poculentum vete tigerit, numquid ex illo attactu sanctum iudicabitur? Sacerdotes autem negatiuè responderunt. *Et dixit Aggæus, &c.* Ad quos rursus Aggæus: si pollutus horum aliquid tetigerit, numquid contactu suo illud contaminabit? Sacerdotes verò affirmatiuè responderunt. Binas itaque quæstiones Propheta proposuit Sacerdotibus, vt ex præscripto legis responderent. Prima quæstio deducitur ex *Leuit.* 6.27. cui rectè Sacerdotes fecere satis. Nam licet caro Deo oblata si tangat vestem, illam sanctificet, vti lex sancit: non tamen ideircò vestis, sic sanctificata vim habet vlterius sanctificandi alias res quas tangit. Secunda quæstio deducta est ex *Num.* 29.12. & 22. vbi asseritur, contaminatum cadaueris contactu contaminata, & immunda reddere, quæcumque tangit. *Et respondit Aggæus, & dixit: sic populus iste, & sic gens ista ante faciem meam, &c.*

Cum autem Sacerdotes affirmassent, addidit Propheta: Eodem, inquit Dominus, modo in conspectu meo populus iste contaminatus est, & manuum suarum opus omne contaminat: illa etiam sacrificia, ac dona, quæ offert, immolatque ad altare. Itaque ô Iudæi & vos, quia immundi fuistis ex inobedientia, & contemptu sacræ fabricæ non potuistis ab hoc peccato mundari quibuscumque victimis Deo oblatis, quin potius eadem inobedientia contaminastis omnia alia opera, & actiones vestras, quibus illam inobedientiam fulciebatis, v. gr. fabricam priuatarum ædium vestrarum, & commodorum vestrorum procurationes, quibus spontè vos à sacra domus meæ fabrica distrahebatis. * Inobedientia quidem omne opus non solùm indifferens imò, & ea se bonum & iustum commaculat. Vndè si quis contra obedientiæ præscriptum, oret, concionetur, reliquaque erga proximos ministeria gerat, contaminata esse ab inobedientia, & à Deo minime credat approbari.]

Inobedientia quæcumque opera alias recta cõtaminat, & reddit immunda.

2. *Vers.* 15. 16. 17. *Et nunc ponite corda vestra à die hac, &c.* Qualia vestra dona fuerint, ac victimæ hinc facilè colligere licebit. Renouate superiorem memoriam ab illo die, ea quo interrupta fuit Templi constructio, ad illud vsque tempus, in quo incœpta est ædificatio: & inuenietis nihil vobis post interruptam fabricam ea votis contigisse. *Cum accederetis ad aceruum viginti modiorum, &c.* Certè ex aceruo frumenti, ea quo viginti modios expectabatis, decem retulistis. Et cum ea torculari exprimendum tantum musti putaretis, quantum quinquaginta lagenas posset implere, nihilo plus inde accepistis, quam quod pro viginti lagenarum mensura sufficeret. *Percussi vos vento vrente, &c.* Cum percussissem vos inopia & fame, dum agros magno labore, ac impendio satos vento vehementer noxio, quique vim haberet vrendi: deinde grandine & aurigine corrumperem. At cum tam diù vestra, ac vos assiduis attriuissem incommodis, nemo tamen animo ad meliora mutato, fuit ad me conuersus. * Lapideum est cor illud, quod immissæ à Deo tribulationes non emolliunt. Siquidem tribulatio probatissimum est ad conuersionem hominum medicamen. Vndè quasi admiratione affectus cœlestis Medicus, ait: *Et non fuit in vobis* post tot laborum sustinentiam, *qui reuerteretur ad me.*]

Promit bonorum abundantiam Templi renouationis operam nauantibus.

Tam ignata est medicina ad peccato- ... tũ seductionem laborũ pressura, vt quasi mirum sit, illum laboribus actũ non conuersũ.

Vers. 18. 19. *Ponite corda vestra ex die ista, &c.* Nunc verò à die hac, qua intermissum opus cœpit continuari, à die nempè noni mensis vigesima rerum vestrarum, atque laborum futuros considerate exitus: & ex dissimili prouentu dignoscetis, quænam fuerit sterilitatis præteritæ causa. *Numquid iam semen in germine est, &c.* Vt autem vos sedulam, ac piam de extruendo Templo curam suscepistis, sic ero quoque ego de vestra commoditate sollicitus. Et licet nullum appareat tam in frugibus, quam futuræ fertilitatis indicium, quia neque messes germinant, neque arbores florent, ex quo de prouentu futuro sumi assolet coniectura; tamen ex hac die in posterum labori vestro benedictio mea fœcunditatem impertitur. * Templorum enim extructores, altariúmve exornatores Deum sibi debitorem efficiunt: vndè infallibilis erit solutio.]

Templorum, seu altarium ornatores, Deum sibi debitorem efficiunt.

Vers. 20. 21. 22. 23. *Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum in vigesima quarta mensis, dicens:* Rursus eadem die vigesima quarta noni mensis, locutus est Dominus ad Prophetam hunc in modum: *Loquere ad Zorobabel ducem Iuda dicens, &c.* Loquere ô Aggæe, ad Zorobabel ducem Iuda, & à me hoc illi mandatum perfer. En omnia ô Zorobabel ego cælo, terraque conturbabo. *Et subuertam solium Regnorum, &c.* Tunc Regum thronos, sceptraque subuertam, & illorum atteram spiritus, & vires: perdam currus, & qui eos conscendit: perdam equos, & qui in illis inequitant. Et eò adducetur animorum discordia, vt ipsi etiam fratres mutuo se vulnere conficiant. *In die illa, dicit Dominus, exercituum, assumam te Zorobabel, &c.* Quo tempore ô Zorobabel, varij casus gentium agitabunt Imperia, te tamen communis calamitas non attinget: assumam enim te, & eximam à communi plaga, Neque à me aliter accipieris, dicit Dominus, quam solent illi, quorum ab amicis in signatorio annulo exprimuntur imagines.

LIBER

LIBER QVINTVS.
COMMENTARII LITERALES; ET Morales.

ZACHARIAS, MALACHIAS.

PRÆLVSIO.

In vtriusque Prophetæ nominibus meæ Dominæ mysterium agnosco. Nam si *Zacharias* idem est Hebræis ac *Memoria Dei*, verè Dei mirabilium memoria est *Maria:* quidquid enim ex Dei donis augustissimis sparsum est Diuis, in vna Maria quasi in memoriali, seu compendio reperitur: vndè à Patribus, à Bonauentura speciatim omnium gratiarum epilogus variis similitudinibus appellatur. Confirmat Deiparæ elogium *Malachias*, qui *Angelus Domini*. Hebraïcè dicitur, non quidem natura, vt voluere Origenes, & Tertulianus: sed moribus, & officio. Refert hîc Archangelum Gabrielem, qui Mariam *gratia* plenam asseruit. Vt videas aptissimè gratiarum epilogum illam me compellasse. Mare enim profundissimum est, (cum Bonauentura loquor) ad quod omnia gratiarum flumina Angelos & homines exundantia profluxére.

Maria est mirabiliū Dei memoria.

Maria epilogus Gratiæ.

****

ZACHARIAS.

CAPVT PRIMVM.

Iudæos admonet, vt relictis idolis, ob quæ tot subiêre incommoda, ad Deum colendum totos se dedant. Equis varij coloris variarum Gentium Angeli repræsentantur. Iudæorum iam felicitatem, futuram, iam aduersa prælapsa videt.

1. IN mense octauo, in anno secundo Darij regis, factum est
verbum Domini ad Zachariam, filium Barachiæ filij Addo,
prophetam, dicens: 2. Iratus est Dominus super patres
vestros iracundia. 3. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus
exercituum: Conuertimini ad me, ait Dominus exerci-
tuum: & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum.
4. Ne sitis sicut patres vestri, ad quod clamabant prophetæ
priores, dicentes: Hæc dicit Dominus exercituum: Conuertimini de viis vestris
malis, & de cogitationibus vestris pessimis, & non audierunt, neque attenderunt
ad me, dicit Dominus. 5. Patres vestri vbi sunt: & Prophetæ numquid in sempi-
ternum

ternum viuent? 6. Verumtamen verba mea, & legitima mea, quæ mandaui seruis
meis prophetis: numquid non comprehenderunt patres vestros, & conuersi sunt,
& dixerunt: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis secundùm vias no-
stras, & secundùm adinuentiones nostras, fecit nobis? 7. In die vigesima & quarta
vndecimi mensis Sabath, in anno secundo Darij, factum est verbum Domini ad
Zachariam filium Barachiæ, filij Addo, prophetam, dicens: 8. Vidi per noctem,
& ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in
profundo: & post eum equi rufi, varij, & albi: 9. Et dixi: Quid sunt isti, Domi-
ne mi; & dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sint
hæc. 10. Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, & dixit: Isti sunt, quos
misit Dominus vt perambulent terram. 11. Et responderunt Angelo Domini,
qui stabat inter myrteta, & dixerunt: Perambulauimus terram, & ecce omnis ter-
ra habitatur, & quiescit. 12. Et respondit Angelus Domini, & dixit: Domine
exercituum vsquequò tu non misereberis Ierusalem, & vrbium Iuda, quibus ira-
tus es? Iste iam septuagesimus annus est. 13. Et respondit Dominus Angelo, qui
loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. 14. Et dixit ad me Angelus,
qui loquebatur in me: Clama, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum; Zelatus
sum Ierusalem & Sion zelo magno. 15. Et ira magna ego irascor super gentes
opulentas: quia ego iratus sum parum, ipsi verò adiuuerunt in malum. 16. Pro-
pterea hæc dicit Dominus: Reuertar ad Ierusalem in misericordiis: & domus mea
ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum: & perpendiculum extendetur super
Ierusalem. 17. Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc
affluent ciuitates meæ bonis: & consolabitur adhuc Dominus Sion, & eliget adhuc
Ierusalem. 18. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua. 19. Et
dixi ad Angelum: qui loquebatur in me: Quid sunt hæc? & dixit ad me: Hæc sunt
cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Israël, & Ierusalem. 20. Et ostendit mihi
Dominus quatuor fabros. 21. Et dixi: Quid isti veniunt facere? Qui ait, di-
cens: Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum
leuauit caput suum: & venerunt isti deterrere ea, vt deiiciant cornua gentium, quæ
leuauerunt cornu super terram Iuda vt dispergerent eam.

COMMENTARII.

1\. *Monet Iudæos, vt abiectis idolis, se ad Deum conuertant.*

ERS. 1.2. *In mense octauo, &c.* In mense octauo, (qui & Marchesuam) anno secundo Darij Histaspis Regis Persarum, Zacharias filius Barachiæ, nepos Addo Dominum ad se his verbis loquentem audiuit: Grauiter ego dominus in patres vestros sum indignatus. *Hæc dicit Dominus exercituum.* Hæc ergo meo ex nomine ô Zacharia, ad eorum filios annunciabis. Quinam *Addo*, cuius nepos dicitur Zacharias? Porrò si fuit ille Addo, qui chronica Regum Iuda scripsit 2. *Paral.* 12.15. & Ieroboamo ob erectos vitulos aureos prædixit interitum 3. *Reg.* 13. 1. non potuit esse auus nostri Zachariæ, sed sextus vt minimum attauus illius. Probabilius putarim non fuisse eundem, sed alium ipsi cognominem.

Vers. 3.4. Conuertimini ad me, &c. Conuertimini ad me dicit potens, & bellator Deus: & ego conuertar ad vos: dicit idem Dominus bellator, & potens, ad vos debellandos, & exitio addicendos.* Vndè colliges ineffabilem diuinæ benignitatis affectum, qui eis minimè indigens, & potens illos tunc inimicos omninò delere, æternæque damnationi tradere, eos rogat, & allicere ad sui amicitiam paterno procurat affectu.] Cauete, ait, ne parentum vestrorum sequamini insaniam, ad quos eadem fiebant Prophetarum verba, qui in nomine Dei exercituum in eundem omninò modum sic clamabant: Relinquite, quam ingressi estis sceleratam viam, & ad me conuertimini. Concionis itaque Dei hoc argumentum: *Conuertimini ad me.* Concionator verus Zacharias hoc eodem vtitur: *Conuertimini ad me.* * Vt ediscas argumenta concionum, quæ ad peccatorum conuersionem, & correctionem morum non diriguntur, minimè esse a Domino, nec posse sacrum Præconem adiicere: Hæc *ait Dominus exercituum*] Neque tamen (addit) audierunt me admonentem benignè, aut dignum existimarunt, ad quem oculos, ac mentem conuerterent, dicit Dominus.

Ineffabilis Dei in peccatores pietas.

Verus Concionator est, qui nulla argumenta ingerit in Cōcione, quæ ad peccatorum conuersionem non pertineat.

Vers. 5.6. Patres vestri vbi sunt, &c. Vbi sunt stulti illi parentes vestri, qui cum risu verba mea excipiebant? Vbi sunt Prophetæ, qui vobis vera licet dura prædixere? Iam tempus aderit, in quo prophetia vera per tempora longa silebit. Prophetæ enim illi iam obiére: & qui vos nunc admonent, in æternum non viuent. Quare dum licet, audire nunc Prophetarum oracula. * Magno supplicio iratus propter scelera Deus veros Concionatores è viuis abstrahit.] *Verùmtamen verba mea, & legitima mea quæ mandaui seruis meis Prophetis, nunquid nō comprehenderunt patres vestros, &c.* Defecerunt iam parentes vestri, qui nullum inesse pondus Prophetarũ putabant oraculis; experti iam magno suo incommodo verissima esse, quæ à me ipsis minaci Prophetarum voce fuere prædicta. Et iam in mediis malis deprehensi, qui cæci in prosperitate fuerunt, ad mentem meliorem

Magno supplicio Deus veros Concionatores è viuis abstrahit.

traducti

traducti vexatione, heù nimis serò dixere: En iustè à Domino sæuiente patimur quod iustè nostra vesana consilia in nostrum caput facienda decreuerat.

2. *Vers. 7. 8. In die vigesima quarta vndecimi mensis Sabath, &c.* In vigesima quarta die mensis vndecimi, qui & Sabath; tertio scilicet mense post priorem visionem, anno secundo Darij Persarum factum est verbum Domini Zachariam filium Barachiæ nepotem Addo instruens. *Vidi per noctem, &c.* Quasi in Babylone degerem, vt anteà captiuus, per noctem videbar mihi videre virum rufo equo insidentem in profundo fluminis inter myrtos, quæ vtramque fluminis ripam coronabant: & eodem in loco post illum alios qui equis rufis, maculosis, & albis vehebantur. Visio hæc designat Babiloniam adiacentem Euphrati, & Tigri. Inde enim S. Michael Iudæorum partem aliquam eduxerat nuper sub Cyro: & partem aliam paulo post deducturus iam venit. Michaelem sequuntur multi alij equi & equites, quidam *rufi*, nempè Angeli præsides Gentium sanguinolentarum infestarum Iudæis, puta Chaldæorum, Assyriorum, Samaritanorum, &c. quidam *albi* præsides Gentium pacificarum, & amicarum Iudæis, nempè Persarum, & Medorum: reliqui varij coloris præsides Gentium nunc bene, nunc malè Iudæis affectarum, quales erant Ægyptij, Tyrij, Sidonij, Syri, & alij similes. * Vt Angelorum custodum ponderes charitatem, quorum affectus hominum, quos custodiunt ita fortunæ accomodatur, vt mœroris, aut lætitiæ colorem assumat.]

[illegible]

Angelus custos hominum, quem custodit tristitiæ, aut lætitiæ induitur colore.

Vers. 9. 10. Et dixi: Quid sunt isti, &c. Tunc ad Angelum custodem meum qui in me loquebatur, quique mihi dux futurus erat, & Magister dixi: Domine mi, isti, qui equestres veniunt, quinam sunt? Angelus autem respondit: Nihil te ista cura, ô Zacharia conturbet: audi tu attentè, & vide, quæ dicuntur, ac fiunt, mei muneris erit præstare, vt tu hæc clarè & sine errore dignoscas. * Ad ea, quæ ad spiritum attinent dignoscenda, ne error misceatur, Angelum custodem tibi adhibe consiliarium.] *Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, &c.* Tunc verò qui inter myrteta mihi primus apparuit morem gerens Angelo meo custodi respondit satis quidem obscurè, ita vt necessaria mihi fuerit postea lux ab Angelo qui familiaris mihi hærebat, dixit itaque: Hi quos rufis, versicoloribus, albisque equis conspicis insidere, sunt quibus Dominus id negotij iniunxit, vt vniuersam terram lustrarent.

Angelum custodē consiliarium adi ad ea, quæ ad spiritum attinent, ne adsit error.

3. *Vers. 11. 12. Et responderunt Angelo Domini, &c.* Illi verò equites præsides prouinciarum, quibus mandatum erat, vt terram obirent, dixerunt Archangelo Michaeli, qui se mihi inter myrtas obtulerat: præstitisse se quod sibi à Deo iniunctum esset negotij: quare lustratam esse terram, omnemque sine vllo bellorum motu pacatè inhabitari: neque iam amplius regiones illas Gentium contra Iudæam quondam sibi inimicam quidquam moliri. *Et respondit Angelus Domini, &c.* Audiens autem Angelus meus custos, habitari omnia, esseque pacata, & videns rem Iudaicam multis modis vbicumque turbari, sic est ad Dominum locutus (visio enim iam equestris recesserat:) Domine exercituum, si pacata sunt omnia, si alij populi quiete fruuntur: cur te non miseret, Ierusalem, & aliarum Iudæ ciuitatum, quæ desertæ sunt, & à vicinis hostibus quotidie tentantur? En septuagesimus voluitur annus ex quo Vrbe, & Templo iam omnino caremus: quæ exusta atque euersa fuere sub Rege Sedecia decimo nono anno post quam res Iudaica perire cœpit. * Rogat itaque Angelus, Cur Gentilibus pace fruentibus Iudæi mille affliguntur incommodis? Cui respondere possem, quod ipsi est satis compertum. Nempè ex Deo irato pacem impiorum Gentilium procedere: ex benigno autem piorum afflictiones ortum ducere; his enim purgatur à vitiis animus, & ad virtutis opera roboratur.] Dominum autem respondentem audiamus.

Iudæorum aduersa prælapsa recensent, prospera futura pronunciant.

Deus iratus solet peccatores donare pace, & benignus iustos afflictione torquere.

Vers. 13. 14. 15. Et respondit Dominus Angelo, &c. Respondit Dominus Angelo qui intra me loquebatur, verba ad leniendum Iudaicæ gentis dolorem opportuna. Quæ vt ego ad populum clara voce referrem, Angelus imperauit. *Hæc dicit Dominus exercituum: Zelatus sum Ierusalem, &c.* Vehementer, ait Dominus, me populi mei dolor tangit, & ad furorem inflammat contra Gentes, quæ sibi in illos, plusquam à me concessum est, iuris, & crudelitatis absumpsere. Ego enim vt pater licet seuerè, modicè tamen pro meritis populo meo succensui: & vt medicus optimus solum curaui illorum morbo medicinam adhibere. At illi, qui mei benigni consilij ministri ac adiutores esse debuerunt, hostili prorsus animo ad ea incommoda, quæ ego præscripsi plurima alia addidere, à quibus paternus animus abstinuisset, & qui mei consilij potius vellet minister esse, quam suo furori satisfacere. * Discant hinc Iudices, quibus Deus reorum scelera puniendi ius tradidit, paterna illius benignitate vti, cuius consilij facti sunt coadiutores.]

Iudices in reis puniendis, Dei paternam benignitatem æmulentur.

Vers. 16. 17. Proptereà hæc dicit Dominus, &c. Quia ergo populus durè est vexatus, proptereà hæc dicit Dominus: sicut offensus visus fui à Ierosolyma recedere: Sic etiam misericors ad illam reuertar. Efficiamque vt domus mea in ipsa rursum instauretur, extendaturque perpendiculum super Ierusalem, vt non temerè & raptim, sed ex arte, atque quietè ædificetur. *Adhuc clama dicens, &c.* Iussus sum ab Angelo rursus nomine Domini exercituum clamare: Vt antè excidium Ierusalem, populique exilium, Ciuitates omnium rerum abundantia diffluebant, vtpotè à Domino electæ: sic etiam rursum affluentibus abundantia Ciuitatibus, Dominus Sion consolabitur, & eliget adhuc Ierosolymam ad illum decorem, & gloriam, quàm priori obtinuerat in statu. * Et quandonam afflictio à Domino immissa ad peccatoris reductionem, non fuit proximæ felicitatis indicamentum?]

Afflictio à Deo immissa, proximè felicitatis solet esse documentum.

Vers. 18. 19. Et leuaui oculos meos, &c. Iterum enim oculos eleuarem, oblata est mihi species altera plena consolationis. Videre enim videbar cornua quatuor. *Et dixi ad Angelum, &c.* Interrogatus à me Angelus, qui mecum loquebatur, respondit, quatuor illa cornua quatuor esse nationes, quæ ad illum vsque articulum variè & durè Dei popolum fuére insectatæ. Existimo quatuor cornibus (verisimiliter fer-

reis) significari non quatuor Monarchias vt volunt nonnulli, sed vniuersim omnes populos ex quatuor orbis gregis, qui tam duas, quam decem Tribus bellis attriuere: puta Ammonitas, & Moabitas ab Oriente: Philisthæos ab Occidente: Idumæos, & Ægyptios à Meridie: Assyrios, & Chaldæos ab Aquilone.

Vers. 20. 21. Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros, &c. Postquam mihi obiectum fuit illud quatuor cornuum spectrum, alterum totidem fabrorum occurrit. Tunc vero Angelus interrogatos respondit. *Qui ait dicens: Hæc sunt cornua, &c.* A quatuor cornibus seu à nationibus ex quatuor mundi plagis irruentibus sic ventilatus est populus meus, vt nemo, his vrgentibus cornibus, caput leuarit. Nunc verò à Domino immissi sunt hi fabri, (ferrarij quidem) qui cornibus illis ferreis vim ac potestatem adimant, & conterant Gentes, quæ vt dispergerent populum cornu leuauerunt. Quatuor fabros Angelos Iudææ tutelares esse crediderim. His verò Symbolis designati, sublatum iri hostibus Iudæorum vires omnes ad impediendam Templi, Ierosolymæ & reliquarum Iudææ Vrbium instaurationem: quod ex cap. sequenti manifestè colligitur.

CAPVT II.

Funiculo mensorio Angelus Ierosolymam instaurandam mox à Zorobabele & Nehemia immensa ferè amplitudine metitur à magna admodum Iudæorum multitudine habitandam. Ideò Iudæos in Chaldæa reliquos, nec ausos metu vicinorum hostium in patriam redire, inuitat, vt audacter eò se transferant.

1. ET leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir, & in manu eius
funiculus mensorum. 2. Et dixi: Quò tu vadis? Et dixit
ad me: Vt metiar Ierusalem, & videam quanta sit latitudo
eius, & quanta longitudo eius. 3. Et ecce angelus, qui
loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egredieba-
tur in occursum eius. 4. Et dixit ad eum: Curre, loquere
ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Ierusa-
lem, præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius. 5. Et ego ero ei,
ait Dominus, murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius. 6. O, ô fu-
gire de terra Aquilonis, dicit Dominus: quoniam in quattuor ventos cæli dispersi
vos, dicit Dominus. 7. O Sion, fuge quæ habitas apud filiam Babylonis: 8. quia
hæc dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliaue-
runt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: 9. quia ecce ego le-
uo manum meam super eos, & erunt prædæ his, qui seruiebant sibi: & cognoscetis
quia Dominus exercituum misit me. 10. Lauda, & lætare filia Sion: quia ecce ego
venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. 11. Et applicabuntur Gentes mul-
tæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: &
scies quia Dominus exercituum misit me ad te. 12. Et possidebit Dominus Iudam
partem suam in terra sanctificata: & eliget adhuc Ierusalem. 13. Sileat omnis caro
à facie Domini: quia consurrexit de habitaculo sancto suo.

COMMENTARII.

1. *Funiculo mensorio Angelus Ierosolymam instaurandam promittit.*

VERS. 1. 2. *Et leuaui oculos meos, &c.* Eleuans oculos vidi Angelum Michaëlem viri forma cum funiculo, quo assolét Architecti longitudinem ac latitudinem ædificiorum dimeriri, an iusta sit partium omnium symmetria & proportio. Hoc Symbolo innuebat Michaël, se iam accingi ad instaurandam Ierosolymam, & reliquas Iudææ Ciuitates. *Et dixi: Quo tu vadis?* Rogatus autem à me vir ille, quo tenderet, respondit, sibi metiendam esse Ierosolymam, explorandúmque funiculo, quanta esset longitudo, ac latitudo regiæ illius Ciuitatis. * Archangelus sapientissimus, prius quam operi manus adhibeat, præmittit funiculi mensorij directionem: vt nos edoceat qui sedoci facile possumus, nullum opus inire, sine funiculi prudentiæ directione.]

Nullū opus incundum sine prævia prudētiæ directione.

Vers. 3. 4. 5. Et ecce Angelus, &c. Angelus verò mihi familiaris custos scilicet, egredi visus est à meo latere: cui Angelus superior Michaël occurrit, à quo Angelus, qui loquebatur in me, nec à me recedebat, mandatum accepit, vt me his verbis doceret, & instrueret: *Et dixit ad eum curre, &c.* Dixit itaque Michaël: Redi ô custos Zachariæ, ad eum, cui hunc in modum loqueris: Adest iam tempus longè benignius Solymitanæ Vr-

bi, quæ sic ciuibus, & iumentis abundabit, vt cum tantam multitudinem murorum nequear ambitus continere, extrà mœnia quantumuis lata plurimi cogantur habitare. *Et ego ero ei, ait Dominus, murus in circuitu, &c.* Neque illis, quibus extrà mœnia habitare continget, ab hostium vi, atque insidiis timendum est aliquid; ego enim illis pro muro aduersus hostium vim oppositus, non solùm tutos, sed & gloriosos præstabo: & in medio populi gloriosus ero. * Et quidem Deus tùm maximè gloriosus ostenditur, cum suos protegit, & honorat.]

Tunc Deus maximè ostenditur gloriosus, cum suos protegit.

Vers. 6. 7. 8. O ô fugite de terra Aquilonis, &c. Igitur euo omnia iam expedita sunt ad redi-
2. tum, & propè est, vt in patrio solo pacificè, & commodè degatis. O vos, qui in babylone durum traxistis exilium, fugite. Quoniam si Babylone substiteritis, ex nunc diuino decreto meo in quatuor ventos cæli, seu in omnes orbis prouincias dispersi vos, re ipsa suo tempore dispersurus. Expugnata enim per Darium Histaspis Babylone iam iterum rebelli (quod facto biennio post hanc Zachariæ prophetiam, nempe quarto anno Darij, industria Zopyri seipsum mutilantis, & ad obsessos transfugientis, vt narrat Iustinus *lib. 1.*) vos Iudæi quoque istic deprehensi, dispergemini, & quasi socij rebellium mulctabimini: atque vt minimum, in nouum trahemini exilium, nouaque captiuitate deprimemini. * Et quidem qui è loco, vbi captiuus spiritualiter extitit non illicò fugit, nouam trahet animi captiuitatem.] *& Sion, fuge, &c.* Propterea, inquam, Sion, de Babylone propterea, Domino iterum atque iterùm iubente, Dominus exercituum (dixit Angelus meus custos, Michaëlis nomine) id mihi negotij dedit, vt postquam te ô Sion, in tuam sedem reuocatam gloriosam reddidero, cogitationem meam, atque vires conuertam ad perdendas Gentes, à quibus vexata, & spoliata fuisti. Tam enim te Dominus diligit, vt compungi putet pupillam oculorum suorum ab eo, qui aliqua ratione te violauerit. * Hæc porrò Dei in nos ineffabilis charitas nos edocet, vt quoties viderimus aliquod contra Deum scelus patrari, quod quidem cum dirè quodammodo tangit, in pupilla oculorum nobis illud sit vulnus, vt ex compassione lacrymas profundamus.]

Hortatur Iudæos exules ad patriã fine mora redire.

Qui è loco, vbi captiuus fuit animus, nõ fugit, nouã trahet captiuitatem.

Quodlibet peccatum ab aliis cõmissum nobis fit vulnus in pupilla oculorum.

Vers. 9. 10. Quia ecce ego leuo manum meam super eos, &c. Ego enim iam leuo manum meam in Gentes tibi hactenus infensas: breuique efficiam, vt prædæ tibi sint, qui multiplicem à te prædam abstulere. Tunc autem (addit Propheta) ô Sion cognosces, missum me à Deo fuisse, cum proximus rerum prædictarum euentus fidem fecerit certam meæ promissionis. *Lauda & lætare Sion, &c.* Lauda ergo ô Sion, diuinam in te benignitatem, & exulta. Quià dicit Dominus: Ecce ego ad te clemens redeo, vt habitem, sicut olim antè captiuitatem, in medio tui. * Deo à te ob crimina recidente, plora: ad te ob pœnitentiam reuertente, exulta; peccatum mœror, gratiam lætitia comitatur.]

Peccatum mœror, gratiam lætitia comitatur.

Vers. 11. 12. 13. Et applicabuntur Gentes multæ ad Dominum, &c. Magni fient ad te vndecumque Gentium concursus, quas ego tanquam meum mihi populum amplectar. Et iterum, atque iterum affirmo, in medio tui futurum mihi esse domicilium. Et tunc scies ô Sion? (adiicit Michæas) esse me à Domino immissum. *Et possidebit Dominus Iudam, &c.* Possidebit Dominus Iudæam populum sibi vt quondam, sic etiam nunc è multis electum. Non vt hactenus in Babylone terra execrabili cum ignominia: Sed in Ierosolyma multis à se modis sanctificata, cum gloria. *Sileat omnis caro à facie Domini. &c* Paueat ergo omnis caro Deum, qui ipse in medio populi habitat: & ex medio populi bellator assurget contra eos, qui aut ipsi, aut eius populo hostes esse voluerint. * Qui timet ab hostibus diuexari, si à se per scelus Dominum ablegauit, ad se per pœnitentiam rursum alliciat. Bellator enim veniet, si redit amicus.]

Cum Deus ad peccatorẽ pœnitentem amicus redit, simul bellator ad eius protectionẽ ostenditur.

CAPVT III.

Iesum Iosedec filium iubet Angelus pontificiis vestibus indui, vt cultum diuinum instauret. Eidem Orientem, id est, Christum promittit æternum futurum nouæ Ecclesiæ Pontificem.

1. ET ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum stan-
tem coram angelo Domini: & satan stábat à dextris eius vt
aduersaretur ei. 2. Et dixit Dominus ad satan: Increpet
Dominus in te satan: & increpet Dominus in te, qui elegit
Ierusalem: numquid non iste torris est erutus de igne? 3. Et
Iesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciem an-
geli. 4. Qui respondit, & ait ad eos qui stabant coram se,
dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli à te ini-
quitatem tuam, & indui te mutatoriis. 5. Et dixit: Ponite cidarim mundam su-
per caput eius. Et posuerunt cidarim mundam super caput eius, & induerunt eum
vestibus: & Angelus Domini stabat. 6. Et contestabatur Angelus Domini Ie-
sum, dicens: 7. Hæc dicit Dominus exercituum: Si in viis meis ambulaueris, &

custodiam meam custodieris: tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his, qui nunc hic assistunt. 8. Audi Iesu sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. ecce enim ego ADDVCAM SERVVM MEVM ORIENTEM. 9. Quia ecce lapis, quem dedi coram Iesu: super lapidem vnum septem oculi sunt: ecce ego cælabo sculpturam eius, ait Dominus exercituum: & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. 10. In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.

COMMENTARII.

2\. *Michaël iubet Iesum pōtificem vestibus indui, vt Templum instauret.*

VERS. 1. *Et ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem, &c.* Ostendit Dominus mihi visionem aliam communi Iudæorum solatio seruientem. Nempè Iesum Sacerdotem filium Iosedech, qui reus astabat coràm Angelo, qui diuinam referens personam, agebat Iudicem, cui quidem IESV vt aduersaretur, Satan à dextris aderant. Reum dixi Iesum tribunali adstare: cuiusnam quæsieris peccati? An iniquitas erat populi, quam portare Sacerdos debet, sicut portat filiorum Israël nomina? Si hoc dicamus, nihil ab Scripturæ vsu dicemus alienum. * Certè peccata subditorum Præsuli attribuuntur.] Attamen asseruerim etiam peccata propria huius Sacerdotis fuisse; quia vt ex Aggæo constat, peccarat populus, neque exigua pars culpæ ad Sacerdotem pertinebat, cum populum à peccatis corrigere debuisset. * Prælatus non taxans subditorum scelera, reus eorum esse dicitur] Accedit, quòd Esdræ *lib. 1. cap. 10.* filij IESV Sacerdotis narrantur vxores alienigenas duxisse: imò idem gessisse quoque istum IESVM, Doctores affirmant. Quasi parens filiis dedisset huius transgressionis exemplum. * Grauissimè taxandi parentes, qui incautè in filiorum conspectu delinquunt: cum filij iniqui sit frequens (inepta licet) excusatio, se à parente didicisse.]

Peccata subditorum Præsuli attribuuntur.

Subditorum scelerũ reus est prælatus, qui eos non corripit.

Grauissimè taxandi parentes, qui in filiorum cōspectu delinquunt.

Vers. 2. Et dixit Dominus ad Satan. &c. Cum Satan causam vrgeret, & Iesum Sacerdotem premeret vehementer, neque fas esse diceret, Ierosolymam instaurari, cum peccatum populi, cuius personam gerebat Sacerdos, nondum fuisset expiatum: Angelus respondit: Increpet te Dominus Satan, quando tam inique Sacerdotem increpas: te, inquam, Dominus increpet, qui Ierusalem contra cuius fabricam tantoperè niteris, sibi ex omnibus elegit. An aliquid prætereà pœnarum expetendum putas ab infelici populo, ac Sacerdote: neque satis arbitraris dedisse supplicij eos, qui quasi vstulatum lignum, & tantùm non redactum in fauillam sumpti sunt ab incendio?

Vers. 3. 4. Et Iesus erat indutus vestibus sordidis, &c. stabat autem Iesus coram Angelo squalidis vestimentis amictus, vti reus, nudo capite, intonsa coma, oculis flebilibus in Iudicem Michaëlem defixis, gratiam orans, & opem. * Agit Sacerdos hic typum veri Iesu cum Lucifero primùm in deserto, dein in horto Gethsemani, denique in cruce colluctantis coram diuino tribunali, vere sordidati, tum sceleribus nostris, tum sanguine suo, sputis, sanie & vulneribus ab hoste inflictis. Et tamen his ipsis sordibus, plagis, ac vulneribus Luciferum sternentis, & de toto inferno, ac mundo triumphantis. Ex D. Ambrosio *ad Psal. 118. 33.* accepi.] *Qui respondit, & ait ad eos, qui stabant coram se, dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatoriis.* Tunc Michaël, qui Dei nomine Iudicem agebat, ad eos, qui quasi administri aderant, sic profatur: Auferte iàm quicquid in Sacerdote est squaloris. Et ad Sacerdotem conuersus inquit: En abstuli abs te sordes, quas, quia ex iniquitate tibi adhæsere, iniquitatem voco: & indui te mutatoriis, id est, lautis, atque pretiosis gratiæ vestibus. * Ecce vim pœnitentiæ in momento miserum peccatoris statum in felicem iusti conuertentis.]

Christus in passione sordidis vestibus indutus de diabolo, ac mundo triumphat.

Pœnitentia conuertit in momēto miserum peccatoris statum in felicem iusti.

Vers. 5. 6. 7. Et dixit: Ponite cydarim mundam super caput eius, &c. Et iterum ad ministros conuersus ait: Ponite cydarim Sacerdotalem nempè tyaram, seu mitram super caput Iesu Sacerdotis. Illi quamprimum ad præcipientis imperium cydarim expediunt, imponuntque capiti, & splendentibus adiciunt ornamentis. * Hoc inferiores cælestis Iudicis gessere ministri. Cælestis, inquam, nam si terreni Magistratus ministri essent, facilius ad denudandum vel Sacerdotem manus exererent.] *Et Angelus Domini stabat, &c.* Neque recessit Angelus, donec imperata complerentur: qui denunciauit Sacerdoti solemni formula, ac contestatione dicens: Vias Domini custodi, eiusque præcepta serua, si vis dignitatem Sacerdotalem tibi esse perpetuam. Cuius id est proprium, vt domum Dei populum Israeliticum iudices, & Templum custodias, & quæ ad eius sanctitatem pertinent, diligenter cures. Quod vt Sacerdos minori cum molestia gerat, promittit Archangelus Dei personam agens, daturum se aliquos Angelos, qui ad ea procuranda semper assistant, ex eorum numero, qui tunc aderant, & quibus ad supradicta ministeria ministris vtebatur. * Sacerdotibus Angeli libenter peruolant ministrare ad ea, quæ ad Sacerdotale attinent munus]

Inferiores iudicant ministri nō vestiunt, sed denudant litigantes.

Angeli sacerdotū coadiutores, & ministri libēter fiunt.

Vers. 8. Audi Iesu Sacerdos magne, &c. Audi iam ô Iesu Pontifex, tu, & qui tecum sunt viri Prophetæ, qui huius oraculi futuri sunt annunciatores, & testes, rem omninò magnam, & quam adumbrant ea, quæ in hoc mirabili spectro sunt oblata. Ecce enim ego adducam seruum meum, germen electum, nempè Iesum seruatorem. * Igitur post quinque sæcula Deus in orbis theatrum, ac primo in Iudæam è cælis adduxit excellentissimum illum seruum, imò Filium suum Messiam germen, seu surculum cælestem simul & terrestrem, diuinum & humanum: secundùm diuinam suam natu- 2.

Promittit, verū Iesum venturum mundi instauratorem.

Quam aptè Christus Oriens appelletur, sol vtique, & germen.

tam ex Dei vtero ab æterno *orientem*, ſecundum humanam ortum tempore è virginis vtero. Vndè meritò nomen illi *Oriens* tam ex *alto*, vtporè Sol mundum illuminans: quam ex imò, ſeu è terra, inſtar arboris vitæ, ſanans, & inſtaurans omnia.]

Verſ.9.10. Quia ecce lapis, quem dedi coram Ieſu, &c. Sicut tu ô Ieſu Sacerdos, poſt exilij ſordes cum ſtola & Cydari glorioſè ſplendes: ſic Ieſus ſeruator, cuius agis typum, ex alio non diſſimili ſqualore pulcher exſurget. Vides, vt lapis iſte tibi obiectus impolitus, & ab omnibus reprobatus apparet? Hic à Deo artifice ſummo, magno ſtudio cælabitur. Super illum enim ſeptem oculi ſunt, ſeu attentio magna in cælaturam eius intenta. Quo autem tempore cælatus fuerit lapis ille, die vna, qua cælatura finietur, auferetur iniquitas terræ: ſicut abs te nunc iniquitas fuit ablata. * *Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt, ecce ego calabo ſculpturam eius.* Paſſionis Domini hîc Patres myſterium agnoſcunt. Cælatur enim lapis Chriſtus, dum clamaui, lancea, ſpinæ flagella vulnera aperiunt. Super quæ ſeptem, ſeu innumeri oculi compaſſionis affectu lacrymas profundunt.] * Quod ſi oculi lapidi ſint agnati: innuitur, lapide vulnerato, vulnerandos ſimul eſſe oculos, vt profluente ſanguine ex Ieſu corpore, humana compaſſio lacrymas pariter ſanguineas è nobis eliceat.] * Quod ſi ex aliquorum ſententia alludit Propheta ad ſeptem primates Regni Perſarum, qui teſte Heſychio, & Suida *Oculi Regis* vocabantur: ſicut erant & alij, qui nominabantur *Regis aures*: edocemur regios Miniſtros non videre ſibi, ſed Regi cuius oculi ſunt. Vndè debent illi cuncta manifeſtare clarè & diſtinctè, quemadmodùm oculi nobis ea, quæ obiiciuntur manifeſtant.] *In die illa, &c.* Tunc effulgebit terræ pax vſque adeò ſecura, vt quod ante non licebat, mutuo ſe amici ad otium, & delicias inuitent, qui tutò ſub vite, ac ficu dies feſtiuos, ac geniales agent. Hac phraſi ſignificant Hebræi plenam pacem, opulentiam, & ſecuritatem. Sicut ſub Salomone 3.*Reg*.4.25. cum quiſque dicitur habitaſſe *ſub vita ac ficu ſua*, ſignificator, ipſo imperante, plenam fuiſſe pacem, & omnium bonorum copiam. Hîc Domini reſurgentis pacem *datam* Diſcipulis, & cunctis fidelibus *relictam* Patres acclamant.

Chriſtus in paſſione lapis vulneribus plenus, quem noſtræ lacrymæ comitantur.

Paſſio Chriſti è nobis ſanguinis lacrymas debet elicere.

Regij Miniſtri ſunt Regis oculi. Vnde debent ei cuncta obiecta clarè manifeſtare.

CAPVT IV.

Prædicit, Zorobabelem Principem populi Templum Domini inſtauraturum. Laudibus tam hunc quàm Ieſum Pontificem effert Templi, ac Reipublicæ Iudæorum inſtauratores.

1. T reuerſus eſt angelus, qui loquebatur in me, & ſuſcitauit me,
quaſi virum qui ſuſcitatur de ſomno ſuo. 2. Et dixit ad me:
Quid tu vides? Et dixi: Vidi, & ecce candelabrum aureum to-
tum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptem lucernæ eius
ſuper illud: & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput
eius. 3. Et duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lampadis: &
vna à ſiniſtris eius. 4. Et reſpondit, & aio ad angelum, qui loquebatur in me, di-
cens: Quid ſunt hæc, domine mi? 5. Et reſpondit angelus, qui loquebatur in
me, & dixit ad me: Numquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi: Non, domine mi.
6. Et reſpondit, & ait ad me, dicens: Hoc eſt verbum Domini ad Zorobabel, di-
cens: Non in exercitu, nec in robore, ſed in ſpiritu meo, dicit Dominus exerci-
tuum. 7. Quis tu mons magne coram Zorobabel? in planum: & educet lapi-
dem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ eius. 8. Et factum eſt verbum Do-
mini ad me, dicens: 9. Manus Zorobabel fundauerunt domum iſtam, & manus
eius perficient eam: & ſcietis quia Dominus exercituum miſit me ad vos. 10. Quis
enim deſpexit dies paruos? & lætabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in manu
Zorobabel. Septem iſti oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram.
11. Et reſpondi, & dixi ad eum: Quid ſunt duæ oliuæ iſtæ, ad dexteram candelabri,
& ad ſiniſtram eius? 12. Et reſpondi ſecundò, & dixi ad eum: Quid ſunt duæ ſpi-
cæ oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex au-
ro? 13. Et ait ad me, dicens: Numquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi: Non, do-
mine mi. 14. Et dixit: Iſti ſunt duo filij olei, qui aſſiſtunt Dominatori vniuerſæ
terræ.

COMMENTARII.

1. *Tradit Zorobabelem Templum instauraturum.*

ERS.1.2. Et reuersus est Angelus, &c. Cum à præfatis visionibus aliquid moræ intercessisset, rediit ad me Angelus mihi familiaris, & me attentum, & vigilem esse fecit, perinde atque si è somno dormientem excitasset. * Officium Angeli custodis est suos excitare alumnos, si quando circa rem spiritus somno, aut langore corripiantur.] *Et dixit ad me : Quid tu vides,* &c. Cum autem eleuanti oculos mihi spectrum fuisset oblatum, sciscitanti Angelo quidnam viderem, respondi, aspicere me candelabrum aureum simile Mosaico, in cuius vertice lampas seu vas concauum & sphæricum erat, instar magnæ lampadis, intus plenum oleo, & supernè patens: maximaque flamma ardens, & collucens effulgebat. Hanc lampadem maiorem circumdare dixi septem lucernas, seu lampades minores, quæ per totidem calamos arcuatim ex fundo maioris lampadis prodibant. Calami isti erant concaui, instar fistularum: nam per eos deriuabatur oleum ex maiori lampade ad lucernas calamis insistentes. Vndè & calami isti vocantur *infusoria*, olei scilicet in lucernas.

Angeli custodis officium est, alumnos dormientes circa spiritum excitare.

Vers. 3.4.5.6. Et duæ oliuæ super illud, vna à dextris lampadis, & vna à sinistris. Lenticulæ, cui imposita erat summa lampas, & quam septem lucernæ quasi ex eius fundo pullulantes coronabant, insculptæ erant ex auro duæ oliuæ, altera à dextris, altera à sinistris lampadis, quæ lucebat in summo. *Et respondi,* &c. Tunc ego dubius, quid sibi vellet tam illustris candelabri species, Angelum, qui mihi loquebatur, rogaui, vt me de candelabri illius significatione instrueret. *Et respondit Angelus,* &c. Votis meis fecit satis, postquam intellexit; nihil de Candelabri portento mihi esse exploratum. *Et respondit, & ait ad me, dicens,* &c. Hoc signo hieroglyphico (inquit Angelus) quasi sermone suo Deus ad Zorobabelem Ducem populi alloquitur. Quemadmodum enim candelabrum hoc, in quo Templi & Ciuitatis quædam est vmbra, tam latè splendet, vt vides sine vlla Zorobabelis opera, aut populi labore, sed tantum mea virtute, ac consilio: sic etiam non tam Zorobabelis opera Ciuitas & Templum, quam mea virtute, atque consilio instaurabuntur. * Vt sacri Ministri edoceantur, splendida opera, quæ eorum manu, aut lingua prodeunt in lucem à Patre luminum accipere quod prodeant & rutilent.]

Quælibet sacri Ministri opera splendida à Deo habent fulgorem, minimè à nostra virtute.

Vers. 7. Quis tu mons magne corã Zorobabel, &c. O mons magne dæmon scilicet, qui tam grauiter fers ad Dei gloriam aliquid institui: siuè Babylonij, ac Samaritani, qui Templi Dei fabricam morari aut impedire intenditis: quem te existimas, vt agente me, & protegente Zorobabelis consiliis, ac studiis opponis? Quantumcumque tumeas, & in altum efferaris, in planum redigeris. Quarè cum iam ô mons magne nihil impedimenti valeas afferre, rem Zorobabel eò deducet, vt imponat primarium seu summum lapidem, qui extremus est in ædificando, & ædificio toti speciem, & firmitatem præbet. Neque minor erit gratia Templi à Zorobabele constructi, quam eius, quod à Salomone prius fuit excitatum. Verba illa, *Et exæquabit gratiam gratiæ eius* sic alij exponunt: Tanta gratia, fauore, ac prosperitate ædificium perficiet, quanta cœpit. * Finis enim felix ex felici principio ducit plerumque ortum. Non solum *dimidium facti* (vti canebat ille) sed totum plerumque *qui bene cœpit, habet.*]

2. *Ipsum & Zorobabelem ex Templi instauratione commendat.*

Quasi factum totum habet, qui bene cœpit.

Vers. 8.9. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Rursus locutus ad me fuit Dominus, docuitque futurum, vt Domus illa, quæ priori non esset inferior, breui absolueretur. *Manus Zorobabel fundauerunt domum istam,* &c. Eadem Zorobabelis manus, quæ primum demisit fundaminis lapidem, imponet extremum, & opus perficiet. Tunc autem nullus erit vestrum, qui dubitet, me à Domino exercituum fuisse immissum.

Vers. 10. Quis enim despexit dies paruos, &c. Quis enim despiciat dies hos, in quibus parua patrantur? (*Osei.1 t. magnus* vocatur *dies Iezrael*, eo quod in eo magna gererentur.) Occurrit tacitæ obiectioni, qua nonnulli conabantur extenuare opus Zorobabelis, dicentes: Egregia certè initia, magno operi superstruendo, & Salomonico Templo instaurando. Quibus respondet, non attendenda parua initia, exilem materiam, tenuia media. Coniiciant oculos in fabricæ progressum, videant, quantis incrementis exiguo tempore exsurgat. Profectò maxima lætitia afficientur, quicumque oculos coniicient in excelsam illam fabricam, quæ quotidie promouetur. Deo aspirante, & Zorobabele Principe lapidem stanneum manu dirigente, quo iubet, ad perpendiculum assurgentes parietes exædificari. *Septem isti oculi sunt Domini,* &c. Postquam Angelus aperuit mihi quid in vniuersum sibi vellet candelabrum aureum: iam speciatim exponit alias eius partes, siue ornamenta. Et in primis septem lucernas totidem Dei oculos esse dicit, id est, septem Angelos, qui toti mundo præsident, quique propter iniunctum sibi à Domino ministerium Dei oculi dicuntur. Et nunc quasi collectis totius mundi viribus adiutores fiunt Zorobabelis ad Templi molitionem. * Est qui existimet, septenario eo numero, qui multitudinem in Scriptura signat, describi omnes cælestes spiritus qui ad custodiam hominum deputentur. Hi quidem Dei sunt oculi: vt verearis in Angeli familiari conspectu efficere, quod in Dei oculis nefas est agi.]

Angeli custodes sunt oculi Dei, ne ergò audeas coram illis delinquere.

Vers. 11.12. Et respondi, &c. Cum iam essem edoctus de toto candelabro, & speciatim de septem lucernis, reliquum erat, vt de duabus oliuis, quas cælatas in candelabro dixi, ab Angelo docerer. *Et respondi secundo, & dixi ad eum: Quid sunt duæ spicæ olearum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea,* in quibus sunt suffusoria *ex auro?* Cum mihi interroganti semel nihil Angelus respondisset, iterum vrgeo, ac rogo, quid essent duo illæ spicæ, aut rami oliuarum, qui ex rostris candelabri assurgunt, id est, ex ea parte stipitis, quæ lenticulam sustinet, & vnde erumpunt suffusoria, seu fistulæ, per quas oleum in lucernas infunditur. * Edocemur, non semel nos Cælites rogaturos ea, quæ ad spiritualem eruditionem pertinent, sed iterum atque iterum preces fundendas, donec optatis potiamur.]

Instandum orationi, donec potiamur optatis.

Vers.

Verſ. 13.14. *Et ait ad me dicens, &c.* Commonino negatam me noſſe, quænam eſſet duarum oleatum ſignificatio. Angelus teſpondit: *Et dixit. Iſti ſunt duo filij olei ſplendoris, &c.* In illis (inquit) oliuis expteſſi ſunt duo ordines, qui oleo inungi, ac deſignari ſolent Regium ſcilicet, & Sacetdotalem. Qui cum vni, aut alteti regioni, aut miniſterio præſunt, vniuerſæ terræ Dominatoris ſunt adminiſtri. Deſignantur itaque pet duos filios *olei*, ſeo *olea* doo Synagogæ ſupremi Principes vncti oleo, ſeu duo *Chriſti* Domini Ieſus vnctus Pontifex, & Zotobabel vnctus Princeps politicus. * Qui voluerit Eccleſiaſticum, aut politicum præſulatum tectè getere *filius* ſit *olei*, benignitet cutet ſubditos moderati. Manſuetudo enim Ptincipis mita in ſubditis operatur. Alludit ad duos Chetubinos, quos ex ligno oliuarum, quaſi filios oleæ Salomon fabticauit.]

Manſuetudo Præſulis mitia in ſubditis operatur.

CAPVT V.

Idololatriam eiuſque ſupplicium à Iudæis tranſlatum ad Babylonios voluminis, & amphoræ in Babylonem tranſlatæ, Symbolo ſignificat.

1. ET conuetſus ſum, & leuaui oculos meos: & vidi, & ecce volumen volans. 2. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitotum. 3. Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio, quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur? & omnis iurans, ex hoc ſimiliter iudicabitur. 4. Educam illud, dicit Dominus exercituum; & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter; & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eam, & ligna eius, & lapides eius. 5. Et egteſſus eſt angelus, qui loquebatur in me: & dixit ad me: Leua oculos tuos, & vide quid eſt hoc, quod egreditur.
6. Et dixi, Quidnam eſt? Et ait, Hæc eſt amphora egrediens. Et dixit: Hæc eſt oculus eorum in vniuerſa terra. 7. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ. 8. Et dixit, Hæc eſt impietas. Et proiecit eam in medio amphoræ, & miſit maſſam plumbeam in os eius. 9. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & ſpiritus in alis earum, & habebant alas quaſi alas milui, & leuauerunt amphoram inter terram & cælum.
10. Et dixi ad Angelum, qui loquebatur in me: Quò iſtæ deferunt amphoram?
11. Et dixit ad me: Vt ædificetur ei domus in terra Sannaar, & ſtabiliatur, & ponatur ibi ſuper baſem ſuam.

COMMENTARII.

1\. Voluminis, & amphoræ ſymbolo ſignificat iniquos ætem & ſupplicium à Iudæis tráſlatum eſſe in Babylonem.

VERS. 1.2. *Et conuerſus ſum, & leuaui oculos meos: & vidi, & ecce volumen volans.* Hebt. pro *volumine* eſt מגלה *meghilla*, id eſt, *membrana*, vel *charta conuoluta.* Cum primùm ſpecies illa candelabri receſſit, ad aliud ſpectrum oculos conuerti: & vidi volumen volans, ſeu explicatam chartam ferri per aërem. *Et dixit ad me: Quid tu vides? &c.* Rogatus ab Angelo, quid viderem, videre me reſpondi volumen, ſeu pellem ingentem in aëre volantem, quaſi longam viginti cubitis, & latam decem Porro LXX. legunt pro volumine מגל *magal.* id eſt, *falcem.* Quid cum falce volumini? * Volumina nonnulla prodeunt, tot iniuriis aduerſus alios exundantia, vt aptius falces exitiales, quam volumina, ſeu libri valeant vocitati.] Certè volumen ſeu falx volans mouebat, vindictam cæleſtem properare, & iam iam capiti Babyloniorum imminere.

Multa volumina iniuriis plena exeuntur, quæ falces aptius poſſunt vocitari.

Verſ. 3. *Et dixit ad me: Hæc eſt maledictio, &c.* Cum ergò quid eſſet in illo volumine ſcriptum non aſſequerer, ab Angelo didici contineri in eo maledictionem, ſeu diuinæ ſeueritatis ſupplicia, quæ in vniuerſam terram inuehuntur: in eos præcipuè, qui aut furaces habent manus, aut linguam periuram. Qui iuxta ea, quæ in eo volumine ſcripta ſunt, iudicium ſubibunt. * Et quo aptius diuinæ indignationis falx tenderet, quam ad periuros? * Annoto, non dixiſſe. Omnis periurus, ſed *Omnis iurans* iudicabitur. Quià qui ex conſuetudine iurat, multa aſſolet periuria patrare.]

Aptè falx diuinæ iræ ad iuratores ẽdit.

Qui ex conſuetudine iurat, ſolet multa periuria patrare.

Verſ. 4. *Et ducam illud, dicit Dominus exercituum, &c.* Educam volumen illud, ait Dominus, oneratum minis, & irruet in eorum domum, qui aut aliena rapiunt, aut mendacio ſuo diuini nominis prætendunt ſanctitatem. Quod quidem citò egreſſurum non eſt ab illa domo, quam furta aut periuria contaminant

minant: sed in illa sic bacchabitur diù vt nihil in ea relinquat à vastitate immune, non ligna, non lapides, non denique prioris status vel nuda vestigia. * Sæpè Deus peieratores misera punit egestate.] * At qui aliena rapiunt, semper ablata non solum inutilia sibi, sed noxia esse admodum experiuntur. *Consument* enim *ligna & lapides*, id est, nihil eorum, quæ illicitè acquiruntur, ac possidentur, immune relinquunt.]

Sæpè Deus peieratores egestate punit.

Iniquè acquisita inutilia sunt, & licitè acquisita perdunt.

Vers. 5. 6. Et egressus est Angelus, &c. Egressus iterum Angelus custos iussit, me rursus oculos leuare ad aliud spectrum: contemplarique quidnam esset, quod nouum mihi portendebatur. *Et dixi: Quidnam est, &c.* Cumque rogassem quidnam illud esset, quod intuebar, respondit, amphoram mihi egredientem apponi. *Et dixit: Hic est oculus eorum in vniuersa terra.* Noram quidem ea forma, & ex Angeli verbis illam esse amphoram: quid autem innueret ignorabam. Quare Angelus me ab ea ignoratione liberauit. Docuit enim me, amphoram illam oculum esse Iudæorum, qui morantur in terra; quia eò intentus est eorum oculus aut mens, vt amphoram illam, aut mensuram peccatorum impleant, cuius complementum statim vltio diuina consequetur. Porrò *Amphora* vulgaris est Iudæorum mensura tres modios capiens. Symbolum primò est mensuræ, seu cumuli peccatorum à Iudæis, & aliis Gentibus patratorum, aut patrandorum. Secundò mensuræ punitionis peccatis proportione commensuratæ. * Et quidem plures impij ita festinant delinquendo hanc mensuram implere, vt aptè eorum *oculus*, seu studium vocitetur. Liceat vulgari idiomate explicare. *Danse tanta prisa à pecar, que parece ponen le mira enllenar la medida.*]

Sic impij festinant mensuram peccatorũ implere, vt videantur ad id solum oculos ac mentem intendere.

Vers. 7. 8. Et ecce talentum plumbi portabatur, &c. Vixdùm ab Angelo hæc acceperam, cum se mihi rursus aliud visum obiecit. Ferebatur enim seorsum ab amphora massa plumbea ingens. Visa autem est mihi emergere, extareque ex medio amphoræ quædam mulier. *Et dixit: Hæc est impietas, &c.* Mulierem illam impietatem esse ab Angelo didici. * Et cur impietas, quæ tantum habet roboris, in specie viri non obiicitur? Certè quia nihil fœmina nequius, cum effrænatè prorumpit ad crimina.] Etiamsi in amphora esset illa mulier, extabat tamen, & eminebat capite: non enim iacebat omnino, sed sedebat intus. Ast Angelus illam sic intrò proiecit, vt nihil iam foras emineret. Et nè esset vlla emergendi facultas plumbeo talento, quod proximum esse dixi, os eius obstruxit. * Talentum seu massa plumbi aliis Doctoribus est peccatum, quod immensi est ponderis.] * Aliis verò grauis, rigidaque Dei sententia, & supplicium æternum. Et quidem ipsum peccatum tam diuturnum est peccatori, vt pro interminabili gehennæ supplicio valeat computari.] * Obstruitur autem plumbo, seu peccato os mulieris, quia sicut innocentia expedit linguam, ita peccatum eam debet alligare. Peccator enim (vt vulgari idiomate vtar) *Tiene porque callar.*] Anagogicè hîc agnosco perpetuitatem tùm culpæ, tum pœnæ sceleratorum in inferno, vbi infami ore concluso ad æternum silentium, carcerem, & tormentum damnati degunt, quasi in ignita amphora constipati.

Nihil nequius fœmina praua.

Peccati magnum pondus.

Peccatum diuturna est peccatori.

Peccatũ linguam alligat confessione.

Vers. 9. Et leuaui oculos meos, & vidi, &c. Cum primum iniquitas in mediam est amphoram coniecta, & plumbeo talento occlusa, nè vllum indè pateret effugium, ecce offertur mihi noua visio. Videre etenim visus sum duas mulieres miluinis instructas alis, quibus inerat spiritus, id est, quæ velocissimo volatu ferebantur. Hæ corripientes amphoram inter cælum, & terram sublimem asportarunt. * Haud ineptè mulieribus milui pennæ apponuntur. Muliebre enim genus ex Euæ matris raptu auarum, & rapax. De fœminis impudicis loquor, quas non amor, sed lucrum, aut quæstus ad illicita proripit.

Muliebre genus auarũ, & rapax.

Vers. 10. Et dixi ad Angelum, &c. Et Angelum familiarem meum rogaui, quonam gentium à mulieribus ancheretur amphora, in qua latebat impietas? Ille vero respondit in Babylonem rapi: vbi diutissimè quasi in proprio domicilio futura est: & ideò ei inibi domus ædificatur, & basis extruitur, cui amphora insideat. Vides Symbolo voluminis & amphoræ in Babyloniam deuectæ significari, idololatriam eiusque supplicium à Iudæis translatam ad Babylonios: his imminere certum excidium, illis nihil mali amplius metuendum: sed posse tutos, atque alacres patriam suam incolere, Templum, & Vrbes instaurare.

CAPVT VI.

Ad Babylonem, in qua vasi iniquitas fixa erat destruendam, reliquæ orbis monarchiæ occurrunt, Zacharia vidente. His succedit Messiæ nunquam non stabile Regnum, Ideo Iesus Pontifex veri Iesu typus aurea corona iubetur stipari.

1. ET conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi: & ecce
quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium:
& montes, montes ærei. 2. In quadriga prima equi rufi, &
in quadriga secunda equi nigri, 3. & in quadriga tertia
equi albi, & in quadriga quarta equi varij, & fortes. 4. Et
respondi, & dixi ad Angelum, qui loquebatur in me: Quid
sunt hæc, domine mi? 5. Et respondit Angelus, & ait ad me:
Isti sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur, vt stent coram Dominatore omnis
terræ.

terræ. 6. In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis: & albi egressi sunt post eos: & varij egressi sunt ad terram Austri. 7. Qui autem erant robu-
stissimi, exierunt, & quærebant ire & discurrere per omnem terram. Et dixit: Ite, perambulare terram: & perambulauerunt terram. 8. Et vocauit me, & locutus est ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur in terram Aquilonis requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis. 9. Et factum est verbum Domini ad me
dicens: 10. Sume à transmigratione, ab Holdai, & à Tobia, & ab Idaia; & venies tu in die illa, & intrabis domum Iudæ, filij Sophoniæ, qui venerunt de Babylone.
11. Et sumes aurum & argentum: & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedec sacerdotis magni. 12. & loqueris ad eum, dicens: Hæc ait Dominus exercituum, dicens: ECCE VIR ORIENS NOMEN EIVS: & subter eum orietur, & ædificabit templum Domino. 13. Et ipse extruet templum Domino: & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo: & erit sacerdos super solio suo, & consilium pacis erit inter illos duos. 14. Et coronæ erunt Helem, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hem, filio Sophoniæ, memoriale in templo Domini.
15. Et qui procul sunt, venient, & ædificabunt in templo Domini: & scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc, si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri.

COMMENTARII.

1. *Ad Babylonē destruendam reliqua orbis Monarchia consumus.*

VERS.1. *Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, &c.* Ex illa visione voluminis, & amphoræ ad aliam mentem rursus ac oculos conuerti. Et vidi quatuor quadrigas, in quibus totidem orbis Imperia notabantur, de duobus môtibus æreis prodeūtes, intra quos quasi intra claustra, & carceres tenebantur. Sicut Danieli *cap.2.* ita nunc Zachariæ quatuor proponuntur Imperia, quæ ordine successerunt, & sese mutuo euerterunt. Hi duo montes Symbolum agunt diuinæ potentiæ ac prouidentiæ, cuius duæ partes sunt mens & voluntas, puta Sapientia & decretum, seu præordinatio, & executio. Hæ itaque quadrigæ quatuor duobus illis æneis seu fortissimis montibus, antequam prodirent, continebantur ne alias nationes bello infestarent, proinde ac si septæ essent montibus validissimis, & insuperabilibus. Cum autem adfuit tempus à Deo præscriptum, vt Imperio potirentur, tunc egressæ fuere. Probabile reor, Prophetam hic alludere ad montem Taurum, seu Caucasum, vbi duo montis iuga in fauces coëunt sicut portæ ferreæ, non propriæ dictæ, sed ob loci munitionem sic vocitatæ.

Vers.2.3.4.5. In quadriga prima equi rufi, &c. Quadrigam primam equi trahebant rufi, secundam nigri, tertiam albi, quartam vero maculosi & fortes. In prima Chaldæorum, in secunda Persarum, in tertia Græcorum, in quarta Romanorum Imperium designabatur. *Et respondi, & dixi ad Angelum, &c.* Me dubitantem de quadrigarum significatione, sic Angelus, quocum familiariter colloquebar, fuit affatus: Istæ quatuor quadrigæ idem omnino portendunt, quod apud Danielem quatuor venti, nempè quatuor Imperia. Egrediuntur autem laxatis suo tempore montium claustris, vt se terrarum Dominatori sistant, eiusque imperata quàm ocyssimè compleant.

Vers.6. In qua erant equi nigri, &c. Equi nigri, id est, Persarum Imperium, egressi sunt contra Aquilonem, id est, in Babyloniam, qua expugnata florere cœpit. Albi deinde, id est, Græcorum Imperium, eandem ingressi sunt viam. Quia debellatis Persis, eodem loco, quo prius Chaldæorum, Græcorum Imperium fuit stabilitum. At varij, id est, Romani ad Austrum profecti sunt; quia Ægypto occupata, quæ è Græcorum Imperio videbatur esse reliqua, Romanum Imperium fuit constitutum. De equis rufis nihil dictum ab Angelo; nam cum Chaldæorum Imperium iam esset deletum, non erat, cur de illo docendus esset Propheta, secus de aliis. Porrò Assyrij hi & Chaldæi ideò in equis rufis signantur, quia sanguinarij, & quia rufis, seu purpureis vestibus vtebantur. Persi & Medi in equis nigris ideò notantur, eo quod primi lethalem Babyloniis horrorem, mœrorem, ac luctum inuexére. Fuit enim Babyloo armis Persicis bis deuicta, bis spoliata, bis excisa, primò per Cyrum, deinde per Darium Hystapis. Tertij autem equi ideò albi obiiciuntur, quia Græcus Alexander Magnus, & socij eius Macedones, qui apud Arbellam haud procul Babylone, profligatis Darij Codomanni copiis, Babylonem, imò totam Asiam victores obtinuere, subditis cunctis, & præcipue Iudæis satis fuere beneuoli, & humani. Denique equi *varij* ideò hoc nomine notantur, quia regimine, seu politia valde varij extitere. Primò sub Regibus; Secundò sub Consulibus; Tertiò sub Tribunis plebis. Quartò sub Imperatoribus & his ex varia gente, cum alij essent Itali, alij Hispani, alij Galli, alij Græci. * Vides hominibus nomina ex operibus adaptari. Chaldæi vocantur *Sanguinarij*, Persi & Medi *horribiles*, Græci *beneuoli*, & *humani*. Romani verò *varij* in regimine. Cura rectè operari, vt egregiis titulis nomineris. Frequens in Templis, *pius* & *deuotus*, pauperum osor, *auarus*; pronus ad vindictam *crudelis* appellaberis, proprio tuo nomine nunquam audito.]

Ex operibus solemus hominibus nomina accommodare.

Vers.7.8. Qui autem erant robustissimi, exierunt, &c. Qui ex eorum numero erant robustissimi, illi altiora facinora mente complexi, ab aliorum societate diuulsi, aliò proficisci, &

per omnem terram discurrere moliebantur. *Et dixit : Ite, perambulate terram, &c.* Narrauit deinde mihi Angelus, quid vniuersæ terræ Dominator adstantibus coram se quadrigis imperarit. Ite, inquit Dominus, & lustrate terram. Quod imperium ipsæ statim exequentes terram sunt peruagatæ. Addit mox Angelus mihi familiaris, vocatum se à Deo, à quo illa audiuit, quæ dein mihi retulit. En Persæ, ac Medi, qui ad Aquilonem egressi sunt, iræ meæ satisfecerunt. Vlti enim sunt iniurias, quibus populum Iudaicum diù ac dire Babylonij diuexauere. * Nota illa verba: *Requiescere fecerunt spiritum meum* Tunc enim Deus, quem suorum vexatio quodammodò affligat, requiescit, cum vexatore affecto supplicio, sui ab afflictione liberantur.]

Deus nostris incommodis quodammodò affligitur.

3. *Vers. 9. 10. 11. 12. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Sume, &c.* Hæc rursus ad me Dominus : Sume ô Zacharia è domo Iosiæ filij Sophoniæ, qui è captiuitate rediere, aurum & argentum, quod ad Templi sumptus oblatum est ab Holdai, Tobia, & Idaia. Hos quatuor dicunt Hebræi fuisse Danielem, eiusque socios Ananiam Azariam, & Misaelem, qui munerum Deo offerendorum, simulque & patriæ & amicorum reuisendorum causa hùc excurrerint. * Sufficiens quidem videbatur esse causa profectionis huiusce, patriam, & amicos inuisere : at Sancti hi viri præcipuè accincti sunt itineri, vt Templo extruendo donaria litarent. Vt edoceamur, nullum à nobis instituendum iter, in quo pietas locum præcipuum non obtineat.] *Et sumes aurum, & argentum, &c.* Sumes, inquam aurum & argentum, & conflabis ex eo coronas, quas impones capiti Iesu, filij Iosedech, Pontificis, & dices ei : Hæc dicit Dominus : Ecce iam aderit verus Imperator Christus, cuius nomen erit *Oriens*, qui prodibit ab vmbra, & typo Iesu Sacerdotis, qui duplici corona redimitus, Sacerdotalem, ac Regium Christi dominatum ostendit in noua Ecclesia, quæ Dei verum Templum exsurget. Hebraicè pro *Oriens*, est צמח *tsemach*, id est, *Germen.* Chaldæus. *Ecce vir, cuius nomen est Messias.* E cuius germine orietur innumera multitudo ramorum, puta Christianorum, per quos hic *Oriens*, seu hoc *Germen*, per totum vniuersum propagabitur. Ex his conflabitur nobilissimum illud Templum, quod ipse Christus Domino extruet, id est, Ecclesia, seu fidelium congregatio, primò militans in terris, deinde in cælis triumphans.

Promissio Christi interminabile Regnum.

Non instituendum iter, in quo aliqua pietatis causa non eluceat.

Vers. 13. Et ipse extruet Templum Domino, &c. Itaque sicut Iesus Sacerdos Templum Solymitanum, sic Iesus Christus aliud Templum longè nobilius extruet. Et sicut ille gloriosus suo sedebit in solio, & Regis, ac Sacerdotis munus obtinebit, ex quo fiet, vt iam Sacerdos à Rege non dissideat, quia vnus idemque Rex erit & Sacerdos; sic etiam ad eius typum, & exemplar Christus Rex simul & Sacerdos futurus est. Erit præterea consilium pacis inter illos duos Christum scilicet, & Iesum Sacerdotem; quia inter vtrumque bene conueniet, sicut inter vmbram & corpus, inter exemplar & id, quod expressum est ab illo; quia quod in vmbra Iesus Sacerdos, id totum Iesus Seruator cumulatè complebit.

Vers. 14. 15. Et coronæ erunt Helem, &c. Vt autem appareat, quàm agnata sit superis gratitudo, sua quoque gratia & honore non carebunt illi, ex quorum auro, & argento coronæ pro Pontificio capite fuere conflatæ. Nam eorum nomina coronis ipsis insculpta in Templo Domini munificentiæ, ac pietatis ipsorum perpetui monumenti pondus obtinebunt. * Habes hinc, laudabile esse, in Templis, in Capellis, in vasibus sacris nomina donantis inscribi.] *Et qui procul sunt, venient, &c.* Vt iterum videatis quam bene inter Iesum Sacerdotem, & Iesum Seruatorem conueniat, seu inter figuram & veritatem : quemadmodum qui modo procul sunt, venient, vt vobiscum manus ad Templi fabricam adiungant; sic etiam ad illud longe diuinius Templum, quod Christus excitabit, magna vndecumque populorum multitudo concurret. Agnoscetis tunc, hæc à me non meo, sed diuinitus afflato spiritu esse prædicta. Et quod dixi de externis auxiliis ad Solymitanum Templum ædificandum, ita demum vobis futurum esse vaticinor, si verbis meis fueritis ex animo audientes.

Laudabile est in Templo, in Capellis, aut vasi sacro nomina donantiũ inscribi.

CAPVT VII.

Occasione cuiusdam quæstionis circa ieiunium corporale, ostendit, verum ac gratum admodum Deo ieiunium esse ab iniurijs proximo inferendis, & ab alijs huiusmodi sceleribus abstinentiam.

1. T factum est in anno quarto Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariam, in quarta mensis noni, qui est Casleu.
2. Et miserunt ad domum Dei, Sarasar, & Rogommelech, &
viri qui erant cum eo, ad deprecandum faciem Domini: 3. vt
dicerent Sacerdotibus domus Domini exercituum, & Prophetis,
loquentes : Numquid flendum est mihi in quinto mense, vel
sanctificare me debeo, sicut iam feci multis annis? 4. Et factum est verbum Domini

mini exercituum ad me, dicens: 5. Loquere ad omnem populum terræ, & ad
sacerdotes, dicens: Cùm ieiunatetis, & plangeretis in quinto & septimo per hos
septuaginta annos: numquid ieiunium ieiunastis mihi? 6. & cùm comedistis, &
bibistis, numquid non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis? 7. Numquid
non sunt verba, quæ locutus est Dominus in manu prophetarum priorum, cùm ad-
huc Ierusalem babitaretur, & esset opulenta, ipsa & vrbes in circuitu eius, & ad
Austrum, & in campestribus habitaretur? 8. Et factum est verbum Domini ad
Zachariam, dicens: 9. Hæc ait Dominus exercituum, dicens: Iudicium ve-
rum iudicate, & misericordiam & miserationes facite, vnusquisque cum fratre
suo. 10. Et viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite calum-
niari: & malum vir fratri suo non cogitet in corde suo. 11. Et noluerunt at-
tendere, & auerterunt scapulam recedentem, & aures suas aggrauauerunt ne audi-
rent. 12. Et cor suum posuerunt vt adamantem, ne audirent legem, & verba quæ
misit Dominus exercituum in spiritu suo per manum prophetarum priorum: &
facta est indignatio magna à Domino exercituum. 13. Et factum est sicut locutus
est, & non audierunt: sic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus exercituum.
14. Et dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt: & terra desolata est ab eis,
eò quòd non esset transiens & reuertens: & posuerunt terram desiderabilem in de-
sertum.

COMMENTARII.

1. *Proponitur à nuncijs quæstio, an rursum ieiunandum esset Iudæis, post Templi instaurationem?*

VERS. 1. 2. 3. *Et factum est in anno quarto Darii Regis, &c.* Anno quarto Darij Histaspis Regis Persarum, secundo anno post primam visionem, quarta die mensis noni, qui Casleu dicitur, aliud à Domino euulgandum populo vaticinium accepi. *Et miserunt ad domum Dei Sarasar, &c.* Sarasar, & Rogo Melech, & qui cum eo aderant, viri primates, miserunt ad Ierosolymam nuncios, vt adorarent ibi Dominum. *Vt dicerent Sacerdotibus domus Domini exercituum, &c.* Missi inquam sunt nuncij ab illis Principibus Hebræorum, vt Dominum eorum nomine adorarent in Templo, & Sacerdotes, ac Prophetas interrogarent, an seruandum esset mense quinto ieiunium, quod post Templi incendium publico voto ipsis esset indictum: vel stata, atque solemni forma deinceps adhibendum esset illud sanctificationis genus, quod iam à multis annis solitum erat obiri. Porrò die decima mensis quinti, qua exustum fuit Templum Ierusalem, flebant Iudæi, ieiunabant, seseque sanctificabant, id est, separabant se à cibis & voluptatibus corporeis. Hebr. *nazareabant*, id est, instar Nazaræorum, abstinebant à vino, & deliciis. *Vt edoceamur, à deliciis abstinendum nobis illis diebus, queis veri Tépli iniuriæ, id est Christi Domini passionis memoria recolitur.] Immittuntur itaque nuncij illi primò ad deprecandum faciem Domini, seu eum placandum, sacrificiis publico nomine oblatis. Secundò ad inquirendum ex Sacerdotibus Templi & Prophetis, an sicut durante captiuitate Babylonica fleuerant, ieiunarant, seque sanctificarant die decima mensis quinti, qua exustum fuerat à Chaldæis Templum, deberent id continuare nunc, cum nouum Templum instaurarur. *Aptè quidem Deum prius placare sacrificiis curant, quàm quæstionem proponant. Quia orationis sacrificium præmissum efficit, vt rei euentus studiis respondeat, & votis.]

Abstinendum à corporeis deliciis diebus, queis Christi passionis memoria recolitur.

Iure omne negotium oratio præmittenda, vt omnes eius votis respondeant.

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. 1.

Vers. 4. 5. 6. 7. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Loquere ad omnem populum terræ &c. Tunc ergo Dominus sic ad Zachariam locutus est Ierosolymis commorantem. Loquere iam ad Sacerdotes, & ad omnem populum adhuc in Babylone commorantem, monens nuncios, qui illorum venerunt ex nomine, dicesque: Annon illi, cum ieiunarent, ac plangerent Solemni ritu, aut quinto mense pro Templi incendio, aut septimo pro cæde Godoliæ totos septuaginta annos ad hoc tempus, quo hæc missa est legatio, sibi potius, quam mihi ieiunarunt? *Et cum comedistis & bibistis, &c.* Et similiter cum comederent, & biberent, bibisse sibi, & comedisse, non Deo. Neque enim tam curabant, quid esset mihi gratum, quam sua sibi infortunia, & solitudinem lamentabantur. Vobis igitur solis ieiunastis, nempè vt concepto ex tantis cladibus dolori faceretis ex parte satis. Et quando dies ageretis festos, & epularemini, non ad me laudandum, & colendum, & gratias agendum, id faciebatis; sed vt genio vestro indulgeretis. Nam si meum obsequium, vobis propositum fuisset, vtique non à solis corporeis cibis, sed etiam à sceleribus abstinuissetis. * Hoc verum ieiunium à cibis simul ac peccatis abstinere.] *Numquid non hæc sunt verba, &c.* Neque nunc primum audiunt illi, qui vos miserunt, quid Dominus de eorum planctu, atque ieiunio sentiat. Iam enim dudum hæc eadem per Prophetas priores denunciata sunt ad eorum parentes, cum adhuc Ierosolyma nihil esset ab hoste Chaldæo passa, sed esset florens opibus, frequens ciuibus, & omnes Ciuitates eius in circuitu qua ad Austrum, & qua ad campestria sine bellorum metu incolerentur.

2. *Respondet Deus, verum ieiunium esse à sceleribus abstinere.*

Verum ieiunium à cibis simul ac sceleribus abstinere.

Vers. 8. 9. 10. Et factum est verbum Domini ad Zachariam, &c. Deinde docuit me Dominus, quid quæstioni à legatis propositæ deberet responderi. Quid inquam pro ieiunio ac planctu, aut certe in ieiunio sibi maximè placerent. Iudicium nempe verum, neque largitate corruptum, neque priuata aliqua ratione inflexum: & misericordia ab vnoquoque erga

Deo placet ieiunium, quod eleemosyna comitatur.

fratres, seu proximos suscepta. * Placet admodum Deo ieiunium, quod eleemosyna comitatur.] *Et viduam, & pupillum, &c.* Et omnis calumnia, & vis à vidua, pupillo, aduena, & paupere sit longe submota: denique cogitatio, quæ aliquid fratri suo mali meditetur.

Plerumque mulierum ira in corde non versatur, sed solùm in lingua.

* Cur dixit, *Et malum vir fratri suo non cogitet in corde suo.* & non etiam & malum *fœmina* fratri suo non cogitet? Crediderim, quia rarò mulieres *in corde* malum contra proximum meditantur, sed præceps ira solam festinat ad linguam.]

Vers. 11. 12. *Et noluerunt attendere, &c.* Hæc ego parentibus vestris sæpè commendabam: sed ipsi neque aures ad mea verba, neque ad voluntatem meam animum aduerterunt: Sed cum despectu tergum ad me conuerterunt recedentes: & ne audirent post tergum me clamantem aures suas obturauere. * Tanta Dei pietas, vt fugientem peccatorem post tergum clamans satagat reuocare.] *Et cor suum posuerunt vt adamantem, ne audirent legem, &c.* Ne legis præscripta, & verba, quæ meo spiritu afflati Prophetæ ad illos loquebantur audirent, cor suum adamantis in modum obdurarunt. Quare Deus contrà illos graui fuit indignatione affectus. * Hinc innuitur, obdurationem peccatoris, ac persistentiam in scelere sæpè profluere ex eo, quod sacris concionibus interesse refugiat.]

Tanta Dei pietas, vt fugientem peccatorem reuocare ad se curet post tergum clamans.

Pertinacia peccatoris in scelere, ex eo quòd sacris Concionibus interesse refugiat.

Vers. 13. 14. *Et factum est, sicut locutus sum, &c.* Idcircò suo magno merito id consecuti sunt, dum monita mea, & præscripta impudenter eludunt: vt cum ipsi malis vrgentibus ad me clamauerint, ego ad illorum clamores, & preces obsurdescam. * Certè qui Deum Concionatorum ore clamantem audire contemnunt, cum tribulatione pressi clamauerint ad Dominum, ab eo minime exaudientur. Surdum enim se surdis ostendet.] *Et dispersi eos per omnia Regna, &c.* Dispersi igitur eos per ignotas, barbarasque nationes: & regionem desiderabilem adeò derelictam reliquerunt, vt syluarum in modum inhorruerit, eo quod nemo sit non solum qui ad illam reuertatur, sed neque qui in transcursu respiciat. * *Posuerunt*, inquit, *terram desiderabilem in desertum.* Non ego illam in desertum abire feci, sed ipsi suis sceleribus id gesserunt. Ob ciuium enim crimina Ciuitates abeunt in desolationem.]

Surda peccatori Deus se surdum ostendit.

Peccata ciuium Vrbes in desolationem faciunt abire.

CAPVT VIII.

Templi instauratoribus Deus plenam suam benedictionem promittit. Respondètque quæstioni circa ieiunium cap. præcedenti proposita.

1. ET factum est verbum Domini exercituum, dicens: 2. Hæc
dicit Dominus exercituum: Zelatus sum Sion zelo magno,
& indignatione magna zelatus sum eam. 3. Hæc dicit Do-
minus exercituum: Reuersus sum ad Sion, & habitabo in
medio Ierusalem: & vocabitur Ierusalem Ciuitas veritatis,
& mons Domini exercituum mons sanctificatus. 4. Hæc
dicit Dominus exercituum: Adhuc habitabunt senes & anus
in plateis Ierusalem: & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. 5. Et
plateæ ciuitatis complebuntur infantibus & puellis, ludentibus in plateis eius.
6. Hæc dicit Dominus exercituum: Si videbitur difficile in oculis reliquiarum po-
puli huius in diebus illis, numquid in oculis meis difficile erit, dicit Dominus exer-
cituum? 7. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego saluabo populum meum de
terra Orientis, & de terra Occasus solis. 8. Et adducam eos, & habitabunt in
medio Ierusalem: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, in veritate &
in iustitia. 9. Hæc dicit Dominus exercituum: Confortentur manus vestræ, qui
auditis in his diebus sermones istos per os prophetarum in die qua fundata est do-
mus Domini exercituum, vt templum ædificaretur. 10. Siquidem ante dies illos
merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat; neque introeunti, neque
exeunti erat pax præ tribulatione: & dimisi omnes homines, vnumquemque con-
tra proximum suum. 11. Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquiis
populi huius, dicit Dominus exercituum, 12. sed semen pacis erit: vinea dabit
fructum suum, & terra dabit germen suum, & cæli dabunt rorem suum: & possi-
dere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. 13. Et erit: sicut eratis maledi-
ctio in Gentibus, domus Iuda, & domus Israël: sic saluabo vos, & eritis benedi-
ctio: nolite timere, confortentur manus vestræ. 14. Quia hæc dicit Dominus
exercituum: Sicut cogitaui vt affligerem vos, cùm ad iracundiam prouocassent pa-
tres vestri me, dicit Dominus, 15. & non sum misertus: sic conuersus cogitaui
in diebus istis vt benefaciam domui Iuda, & Ierusalem: nolite timere. 16. Hæc
sunt ergo verba, quæ facietis: Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo
suæ

ſuo: veritatem, & iudicium pacis iudicate in portis veſtris. 17. Et vnuſquiſque
malum contra amicum ſuum ne cogitetis in cordibus veſtris: & iuramentum men-
dax ne diligatis: omnia enim hæc ſunt, quæ odi, dicit Dominus. 18. Et factum
eſt verbum Domini exercituum ad me, dicens. 19. Hæc dicit Dominus exerci-
tuum: Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium deci-
mi erit domui Iuda in gaudium, & lætitiam, & in ſolemnitates præclaras: verita-
tem tantùm, & pacem diligite. 20. Hæc dicit Dominus exercituum: Vſquequò
veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis. 21. & vadant habitatores, vnus
ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quæramus Domi-
num exercituum: vadam etiam ego. 22. Et venient populi multi, & gentes ro-
buſtæ ad quærendum Dominum exercituum in Ieruſalem, & deprecandam faciem
Domini. 23. Hæc dicit Dominus exercituum: in diebus illis, in quibus appre-
hendent decem homines, ex omnibus linguis gentium, & apprehendent fim-
briam viri Iudæi, dicentes: Ibimus vobiſcum: audiuimus enim quoniam Deus vo-
biſcum eſt.

COMMENTARII.

1\. *Promiſsis inſtauratoribus Templi plenã benedictionẽ.*

ERS. 1.2.3. *Et factum eſt verbum Domini exercituũ, &c. Zelatus ſum Sion zelo magno, &c.* Synagogam Iudæorum ſponſam meam, ſed fugitiuam, ſed adulteram zelatus ſum indignatione magna, quod me ſponſum ſuum tam ſui amantem tam fœdè deliquerit, & ad idola fugerit. Vnde & coactus ſum illam Chaldæis tradere puniendam. *Hæc dicit Dominus exercituum: Reuerſus ſum ad Sion, &c.* Sed illa iam reſipiſcente, ad illam eodem, quo antea reuerſus ſum amore, & affectu, ſupplicemque in gratiam & thorum benignus excepi: & habitabo deinceps cum illa, vt cum electa ſponſa mea in Vrbe Ieruſalem, quæ eſt Ciuitas veritatis. Hebr. אמת *emeth*, id eſt, ſtabilitatis, quæ non amplius ad idola deflectet, ſed fidem mihi ſponſo ſuo iam datam perpetuò deinceps aſſeruatura eſt. * En pœnitentis animæ typum, quæ ad Deum reuerſa non peccandi amplius propoſito ſtabilitur. Et quidem poſt reditum ex Babylonia nunquam amplius Synagoga ad idola deflexit, in præfati propoſiti documentum.] Erit itaque Ciuitas quæ verè & ea animo me obſeruet: & mons hucuſque derelictus, ac violatus ſanctitate rediuiui Templi, & reſtitura religione illuſtrabitur.

Propoſitum non amplius delinquendi pœnitẽti neceſſarium illuſtratur.

Verſ. 4.5.6. Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc habitabunt ſenes, & anus in plateis Ieruſalem, &c. Rurſus ad me Dominus: Complebunt Ieroſolymæ plateas vtriuſque ſexus plurimi natu vſque adeo grandes, vt decrepita ſenectute membra baculo ſuſtentent. * Mirariſne poſt ſeptuaginta annorum captiuitatem ſenes & anus tam grandeuæ ætatis ad Ieroſolymam fuiſſe reuerſos? Profectò hæc eſt vis ſuſtinentiæ laborum non ſolum roborandi ſpiritum, ſed & vitam corporis producendi.] *Et plateæ Ciuitatis complebuntur infantibus, & puellis ludentibus in plateis eius.* Neque deerunt quoque inter ſenes infantium, ac puellarum feſtiui chori. *Hæc dicit Dominus exercituum: ſi videbitur difficile in oculis reliquiarum populi, &c.* Hæc iterùm Dominus ad me: Quod ſi qui reliqui ſunt à cæde, & exilio, id difficile putant: id tamen longè erit apud me facile, dicit Dominus. * Hinc roboratur ſpes illorum, qui depreſſi laboribus & infortuniis de reductione ad priſtinum felicitatis deſperant ſtatum. Ad Deum accurrant, qui quod nobis impoſſibile obiicitur, facillimo negotio perficit.]

Laborum ſuſtinentia aſſolet vitam producere.

Nullus deſperet de felicitate perdita recuperanda, ſi ad Deum accurrat.

Verſ. 7.8.9. Hæc dicit Dominus exercituum &c. Iterum ad me Dominus: En ego reducam populum meum ab Occaſu & Ortu, id eſt, ab omnibus locis, in quæ fuerat diſperſus. *Et adducam eos, & habitabunt in medio Ieruſalem, &c.* Faciam, vt rurſus habitet in Ieruſalem. Quem ego vt populum meum iterùm amplexabor: & ipſe me verè, iuſtè ac feriò obſeruabit, & colet. *Hæc dicit Dominus exercituum: Confortentur manus veſtræ, &c.* Sic iterum Dominus ad me: O vos, qui auditis his diebus ſermones hos per ora Prophetarum, qui fuerunt in die, quo fundata eſt domus Domini, (id eſt, quo ſoluta captiuitate rediuiui Templi iacta ſunt fundamenta) confortate manus veſtras commoditatis, & vbertatis maioris ſpe. * Dum enim manus noſtræ ad Templi vel altaris Dei obſequium exeruntur: ipſæ manus ad excipienda cæleſtia munera præparantur.] * Preme verbum, *Confortentur manus veſtræ*, roborentur. Tanta enim cæleſtium bonorum copia, imò & temporalium iis, qui Templorum ornatui ſubſeruiunt, vt neceſſarium ſit eis manus confortare, vt valeant eam immenſitatem ſuſtinere. Quæ quidem ad immenſos eleemoſynæ prouentus facilè accommodabis.]

Dum manus noſtræ ad ſeruiendum Tẽplo exeruntur, ad excipiẽda cæleſtia munera præparantur.

Immenſurabiles eleemoſynæ aut Templo, aut egenis factæ prouentus.

Verſ. 10.11.12. Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, &c. Nam ante hos dies non erat fructus, quem hominum, ac iumentorum operæ ſterilis rependeret ager. Neque ex vllo labore, quem homo in agro excolendo contuliſſet, quidquam proſperum percipiebat: Idque ideò maximè, quia ſublata ſocietate, & animis diffidentibus omnia turbatè, ac trepidè fiebant, neque quidquam erat à periculo vacuum. Conuenientius alij: Non erat pax, Samaritis, Moabitis, aliiſque hoſtibus vndique vos infeſtantibus. Sed & domi permiſſu meo ſeditiones erant, vnoquoque contra proximum ſuum inſurgente, irante, pugnante. * Confert quidem ad fructuum vbertatem ciuium vnio; ſolet enim Deus ſterilitate eorum diſſidia vindicare.] *Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam, &c.* Nunc verò longè aliter, dicit Dominus, cum reliquiis me populi ge-

Confert vel ad fructũ agri percipiendũ ciuium concordia.

 ram.

ram. *Sed semen pacis erit: vinea dabit fructum suum, &c.* Nam terræ commissum semen cumulatè fœnus agricolæ referet: vinea botris, ager manipulis abundè cultoris operam compensabit; neque enim me iam placato, ac propitio cælestis imber telluri deerit. Hæc omnia affatim à me reliquiæ populi recipient.

Placando Deo studendū, ad agrorum sterilitatem ablegandam.

* Vt agricolæ edoceantur, frustra operam in excolendis agris impendi, si infenso Numine pluuia non effluat. Vndè ad sterilitatem ablegandam placando imbris Domino studendum.]

Vers. 13. 14. 15. *Et erit: sicut eratis, &c.* Et sicut antea omnia vobis infeliciter, sic contra nunc omnia felicissimè euenient: vt quemadmodum vestra infortunia prius in grauis alicuius ærumnæ prouerbiali figura comparationem adhibebantur; sic deinceps vestra felicitas in magnæ alicuius felicitatis amplificationem assumi valeat. Quare deposito metu, meliorem iam animum accipite. *Quia hæc dicit Dominus exercituum, &c.* Quoniam hæc dicit Dominus: sicut parentum vestrorum peccatis ad iracundiam prouocatus, de vestra afflictione cogitationem suscepi. (* Sæpè Deus parentum crimina punit, ærumnis filios exagitando.]) neque diù misertus sum; sic iam ad miserationem inflexus, munificus esse volui in vos, ô Iuda, & Ierosolyma. Quare metum deponite.

Sæpè Deus parentū peccata punit, laboribus filios exagitando.

Vers. 16. 17. *Hæc sunt ergo verba, quæ facietis, &c.* Hæc ergo facietis, si vultis eorum bonorum beneficio potiri, quæ vobis modo largè polliceor. Non simulate, ac fraudulenter cum proximis, sed verè agite: in iudiciis vestris, cum portarum tribunal inieritis, pacem, & iustitiam seruate. Quid est, à Iudicibus iudicari pacem? Certè contendere, quantum æquitas dederit, vt litis bellum intercidatur, & litigatores à tribunali impare recedant.] *Et vnusquisque malum contra amicum suum, &c.* Neque quisquam aliquid in fratrem suum mali meditetur. Neque vobis placeant iuramenta delibuta mendaciis. Hæc enim sunt, dicit Dominus, quæ odi, atque detestor. * *Malum,* inquit, *contra amicum non cogitetis*, id est, contra proximum. Proximus enim quilibet amici loco est à vobis habendus: & sicut nefas est, aliquid mali contra amicum moliri, sic sit nefas contra proximum, quem amare tenemur, aliquid incommodi cogitare.]

Iudices debent litigatorum pacē procurare, litium bella sopiri.

Quilibet proxim⁹ nobis sit velut amicus, quē sit nefas lædere.

* Addit, *Iuramentum non mendax non diligatis.* Sic enim nonnullis familiare est peierare, vt diligere scelus illud ingens videatur.]

Nonnulli tam familiariter peierāt, vt videantur periurium diligere.

Vers. 18. 19. 20. 21. *Pactum est verbum Domini exercituum ad me dicens, &c.* Nunc iam, dicit Dominus, ad legatorum interrogata respondeo: non solum ieiunium quinti, sed etiam ieiunium quarti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi mensis, de quibus nihil rogatum fuerat, omitti posse: modò, vt anteà dixeram, veritas, & pax colatur. Nam ieiunia illa deinceps Iudæo populo in gaudium, in lætitiam, in solemnitates præclaras conuertentur. * Hinc monentur, qui vitiis implicati Sabbato verbi gratia, Deiparæ in honorem ieiunant, benè quidem agere, vt à Virgine impetrent ad meliorem mentem intercessionem: sed tamen satius eis esse, si vice ieiunij in Deiparæ obsequium à sceleribus abstinerent.] *Hæc dicit Dominus exercituum. Vsquequò veniant populi, &c.* Et adiecit Dominus: Venient vsque adeò alacres populi, vt Ciuitates multas Iudææ inhabitent: vt se mutuo auide cohortentur, dicántque vicissim: Eamus, vt adoremus Dominum, agite, & Dominum exercituum quæramus. Cumque aliqui apud se statuerint eò proficisci, alij rursus, atque alij se socios adiungent, dicentes eadem alacritate: Nos etiam vobiscum properabimus. * Exemplum pietatis vnius alios excitat, ad eiusdem sequelam pietatis.]

2.

Respondet ad quæstionē de ieiunio præcedenti capite à nuncijs propositam.

Qui Sabbato in Deiparæ obsequiū ieiunant, rectius agerēt, si ea die à sceleribus abstinerent.

Exemplum pietatis vnius alios ad eandem pietatē sectandam excitat.

Vers. 22. 23. *Et venient populi multi, &c.* Accedent tandem populi multi nec ignobiles, nec infimi, sed splendidi atque robusti, vt Dominum exercituum quærant, illumque in Ierosolyma venerentur. Hæc dicit Dominus exercituum: *In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines, &c.* Hæc denique Dominus: Eo tempore ex omnium Gentium linguis, decem, (id est, plurimi homines) Iudæis adhærebunt, & apprehensa eorum lacinia dicent: In eandem nos Ciuitatem, & religionem socios assumite. Exploratum enim est nobis id, quod iam multo populorum rumore accepimus, Deum esse vobiscum. * Ex his discе Gentilibus Christianus edifcat, eorum vestigia sequi, in quibus ex vitæ puritate cognouerimus Deum inhabitare.]

Sectemur istorum vestigia.

CAPVT IX.

Iudæis è Babylone reductis Deus promittit, se vicinos eorum hostes debellaturum, Christúmque eis immissurum Regem pacis.

1. ONVS verbi Domini in terra Hadrach, & Damasci requiei
eius: quia Domini est oculus hominis, & omnium Tribuum
Israel. 2. Emath quoque in terminis eius, & Tyrus, & Si-
don: assumpserunt quippe sibi sapientiam valde. 3. Et æ-
dificauit Tyrus munitionem suam, & coacernauit argentum
quasi humum, & aurum vt lutum platearum. 4. Ecce
Dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem
eius, & hæc igni deuorabitur. 5. Videbit Ascalon, & timebit; & Gaza, & dolebit
nimis;

nimis; & Accaron, quoniam confusa est spes eius: & peribit rex de Gaza, & Ascalon non habitabitur. 6. Et sedebit separator in Azoto, & disperdam superbiam Philisthinorum. 7. Et auferam sanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius, & relinquetur etiam ipse Deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron quasi Iebusæus. 8. Et circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi euntes & reuertentes, & non transibit super eos vltrà exactor: quia nunc vidi in oculis meis. 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ECCE REX TVVS veniet tibi iustus, & saluator: Ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. 10. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli: & loquetur pacem Gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ. 11. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. 12. Conuertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. 13. Quoniam extendi mihi Iudam, quasi arcum impleui Ephraim: & suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia: & ponam te quasi gladium fortium. 14. Et Dominus Deus super eos videbitur, & exibit vt fulgur, iaculum eius, & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. 15. Dominus exercituum proteget eos: & deuorabunt, & subiicient lapidibus fundæ: & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornua altaris. 16. Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi sui: quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius. 17. Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?

COMMENTARII.

1. Pronunciat Deus Iudæis à Babylone reductis, se vicinos eorum hostes debellaturum.

ERS. 1. *Onus verbi Domini in terra Hadrah, &c.* Onerosa & dura prophetia, qua clades intentatur terræ Hadrach & Damasci. Metropholes sunt illa Cœlesyriæ, hæc Syriæ Damascenæ. In duobus his locis requiescet, seu insidebit onus hoc minacis vaticinij, hoc calamitatum pondus. Quia oculus hominis, & præcipuè Tribuum Israël, quem isti populi læserunt, oculus est *Dei*: atque ideò illis violatis, atque compunctis, oculus Dei compunctus, ac violatus esse videtur. * Cum enim proximo inferuntur iniuriæ, ipsi Deo illatas esse, non dubitandum.]

Cum proximo inferuntur iniuriæ, ipsi Deo certum est inferri.

Vers. 2.3.4. Emath quoque in terminis eius, &c. Quo in numero etiam pono Emath, seu Antiochiam reliquæ Syriæ caput, & Tyrum, & Sidonem primarias Phœniciæ Vrbes: licet multa Sapientia contrà omnia bellorum discrimina munitas se existiment: quia vt prouinciarum terminis, sic etiam sceleribus sunt affines. * Nihil proficit humanæ industriæ ad protegenda Regna vis, si morum virtus non simul adiciatur munimentum.] *Et ædificabit Tyrus munitionem suam, &c.* Communiet se Tyrus muro, & aggere contra vim hostilem: & argentum aggregabit, non aliter quàm humum, & aurum non secus quàm lutum de plateis congregari solet. *Ecce Dominus possidebit eam, &c.* Illam tamen sic muris, auro & argento munitam Dominus obtinebit: & cum in medio mari sita sit, ibi tamen occupabit illam, & tradet incendio, quod immensæ sui pelagi aquæ non valebunt extinguere. * Imprudens Imperator, cuius totum est studium, aurum & argentum ad bellum imminens præparare, si non simul de suis subditorumque moribus componendis agit.]

Ad Regni protectioné non sufficit armorũ vis, si munimentum virtutis non adiicatur.

Non prodest ad bellũ feliciter gerendum argentũ & aurum, si peccata subditorum non tollantur.

Vers. 5.6. Videbit Ascalon, & timebit; &c. Videbit hoc Tyri, per Alexandrum, excidium vicina, & confœderata, Accaron, reliquaque Philisthæa, & extreme dolebit, quia scissa Tyro, confusa, quia scissa Tyro, confusa, & sublata est omnis eius spes hostibus resistendi. Vnde mox peribit Gazæ Rex, seu Regulus vel Satrapa illius. Huic nomen erat Betis, quem Alexander capta bimestrem obsidionem Gaza, iussit circum Vrbem probrosè raptari. Ascalon quoque vsque eò destruetur, vt non amplius inhabitanda sit ab hominibus, sed solum pecorum pascuis deseruitura, vt Sophonias prædixit *cap. 2.4.* Sed rursum instaurata fuit, & ex ea prodiit Herodes infanticida ideò Ascalonita dictus. * Maiori quidem Dei irati supplicio instauta fuit, quam deleta Ascalon; quia matrem fuisse tam horribilis infanticidæ tantum est Vrbis opprobrium, vt tam infame non fuisset excidium.] *Et sedebit separator in Azoto, &c.* In Azoto quoque subacta sedens *Separator*, id est, Iudex vel Dominus, victor separabit reos ab innocentibus, morti destinatos à vita donatis, seruos à liberis Hebr. pro *Separator*, est ממזר *mamzer*, id est, *spurius*, vt vertit Vatablus, volens, notari hic Alexandrum Magnum non ex Philippo, sed ex Nectabano mago conceptum Iouem se simulante, vt mater eius Olimpias confessa fuit, ideò à Philippo repudiata. Significat & *Alienigenam*: & sic designat Ionatham Machabæum Philisthæis vere extraneum, qui octo Azotiorum milia gladio & igne à reliquis deuictis separauit.

Infame admodum est Vrbi patriã esse tyranni, ac magni peccatoris.

Vers. 7.8. Et auferam sanguinem eius de ore eius, &c. Dabunt enim iniuriæ illatæ pœnas, & suo sanguine effusi Iudaïci sanguinis, & execrandæ audaciæ supplicium expendent. Denique sicut de Tyro antea dictum est, ipsa quoque Deo subiicietur. Et erit eius Dux & moderator Iudæus: cui Accaron præstabit illud

seruile

seruile ministerium, quod eidem olim præstitit Iebusæus, à Dauide subactus 2. *Reg.* 5.6. *Et circumdabo domum meam, &c.* Et ex his ministris, qui mihi adstant adnutum expediti, & prompti in circuitu possessionis meæ, constituam custodes. Neque sicut antea è vicinis populis exactores erunt duri atque frequentes, qui populo meo vectigalia imponant, aut exigant. Quia iam benignior illum respexi oculis omninò meis, id est, non grauibus ac seueris: sed placidis, ac mitibus. * Ergo cum Deus permitteret tot duros exactores ad Christicolarum populos irruere, vt vectigalia exquirant, innuitur planè Deum ob scelera nostra nos grauibus ac seueris oculis aspectare.] * Tanta equidem est ciuium calamitas ex tributorum exactione, vt Deus pro summa hic felicitate promittat populo suo, ab exactoribus hisce esse liberandum.]

Signum est Dei admodū irati, populos Christianorum tot grauari tributis.

Summa hic ciuium Calamitas, nimia tributorum exactio.

Vers. 9. *Exulta satis filia Sion, &c.* Hæc tibi
2. ô filia Sion ampla sunt à Domino beneficia, humana tamen, & altioris beneficij typus: exultabas earum rerum commutatione, de qua nuper: nunc multò magis exulta, atque adeò toto præcordiorum iubila affectu, qui Rex tuus Christus veniet tibi, non iniustus, ac violentus, sicut plerique aliorum Regum, qui sibi, non aliis regnare contendunt; sed iustus, & saluator, qui tuam, non suam commoditatem quæret. Non opprimet te, quia pauper est, & mitis, qui non militari quadriga, sed in asina eiusque pullu desultoriè sedebit. Successiuè Christum Dominum vtrique insedisse à Patribus asseritur. * LXX. quos Matthæus sequitur, pro *Pauper* legerunt *Mansuetus.* Pauper enim spiritu agnatam habere debet mansuetudinem.]

Messiam Regem pacificū promittit vaticinium.

Pauperi spiritu agnata est mansuetudo.

Vers. 10.11.12. *Et disperdam quadrigam, &c.* Quia Rex pacificus erit Christus, disperdet quadrigas de Ephraim, & equum de Ierusalem, id est, tam decem quam duos Tribus pace donabit. Neque enim in eius Regno arcus erit ad bellum, quia iam ad bellicos vsus necessarius non erit. Cuius Imperium à mari vsque ad mare, & à fluminibus ad extremos vsque terræ fines latè se diffundet. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua.* Tu quoque ô Rex pacifice, & seruator Iesu, non satis habuisti restituisse tuos à Babylonio carcere; sed firmato iam sanguine tuo testamento, eos, qui in sinu Abrahæ vincti tenebantur, ad lucem, & felicitatem æternam eduxisti. *Conuertimini ad munitionem vincti spei, &c.* O vos qui vincti Redemptoris vestri aduentum expectatis, diffundite iam, & exhilarate animum, vosque ad libertatis vestræ auctorem, ac vindicem conuertite, Pollicitus sum tibi plurima, eaque amplissima beneficia Messiæ tempore: nunc verò alia tibi polliceor nondiù differenda, sed *hodie*, id est, non longè post hoc tempus præstanda.

Vers. 13.14. *Quoniam extendi mihi Iudam, &c.* Quoniam assumam mihi Iudam quasi arcum, & Ephraim quasi neruum instructum iaculis abducam vehementer: & ciues tuos ô Sion excitabo, armaboque contrà Græcorum agmina, & eris mihi ô Sion, non vt inutilis, aut plumbeus gladius, sed qualis versari, ac vibrari solet robustorum lacertis. *Et Dominus Deus super eos videbitur, &c.* Aderit Deus pugnantibus Iudæis, qui fulguris in modum vibrabit iacula, & tuba populos ad arma coget, & ad auxiliandum velox accurret: & inter hostes velut turbo ab Australi regione grassabitur. His bellicis metaphoris designatur bellica Machabæorum fortitudo: & allegoricè vis, & energia Euangelicæ prædicationis.

Vers. 15.16.17. *Dominus exercituum proteget eos, &c.* Iudæi ergo protegente Domino hostes suos lapidibus excussis à funda prosternent: quorum carnes vorabunt, bibentque sanguinem ad ebrietatem vsque: quo non aliter replebuntur, quam altaris cornua imbui sanguine, aut phialæ, quæ victimarum sanguinem solent excipere. Ac si diceret: Tantam sternent hostium copiam, vt si sanguinem cæsorum bibere vellent, (quod nonnulli efferati olim gesserunt, *Psal.* 109.7.) prorsus inebriarentur. *Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, &c.* Eo autem tempore populum sua benignitate seruatum pascet Deus quasi gregem suum: in pascuis suis signis & titulis quasi lapide terminali consignatis. *Quid enim bonum eius, est, &c.* O quantum bonitatis ac pulchritudinis habebit ager ille, quem Dominus suo populo assignabit, quemque suis titulis circumscribet: Afferet enim frumentum, quod iuuenes robustos, & vinum, quod virgines florentes atque nitentes faciat. Per hoc frumentum, & vinum alij intelligunt vberem alimoniam temporalem Iudæis concessam. Alij alimoniam spiritualem legis Mosaicæ eisdem submissam è superis. * Alij aptius corpus & sanguinem Christi Domini accipiunt in Eucharistia panis, ac vini speciebus obuelatum. Hoc enim alimento nihil pulchrius, nihil nobilius, nihil melius Deus habet, nihil etiam efficacius ad prauos animi motus passionesque compescendas, ad castitatem, alacritatem, robur, vtriusque hominis viuacitatem, & incorruptionem, adeoque & immortalitatem inducendam.]

Eucharistia frumentum electorum, & vinum germinans virgines.

CAPVT

CAPVT X.

Temporalem benedictionem fructuum terræ à Deo, non ab idolis postulandam edocet. Promittit, à Deo excitandos Machabæos (allegoricè Apostolos) qui sua virtute, suis victoriis, Iudæam, (& Ecclesiam) omni bonorum genere facient exundare.

1\. PEtite à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus
faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, singulis herbam in
agro. 2. Quia simulacra locuta sunt inutile, & diuini vide-
runt mendacium, & somniatores locuti sunt frustrà: va-
nè consolabantur: ideircò abducti sunt quasi grex: affligen-
tur, quia non est eis pastor. 3. Super pastores iratus est fu-
ror meus, & super hircos visitabo: quia visitauit Dominus
exercituum gregem suum domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriæ suæ in
bello. 4. Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælij, ex ipso egredietur
omnis exactor simul. 5. Et erunt quasi fortes conculcantes lutum viarum in
prælio: & bellabunt, quia Dominus cum eis: & confundentur ascensores equo-
rum. 6. Et confortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo: & conuertam
eos, quia miserebor eorum: & erunt sicut fuerunt quando non proieceram eos: ego
enim Dominus Deus eorum, & exaudiam eos. 7. Et erunt quasi fortes Ephraim,
& lætabitur cor eorum quasi à vino: & filij eorum videbunt, & lætabuntur, & exul-
tabit cor eorum in Domino. 8. Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi
eos: & multiplicabo eos, sicut antè fuerant multiplicati. 9. Et seminabo eos in
populis, & de longè recordabuntur mei: & viuent cum filiis suis, & reuertentur.
10\. Et reducam eos de Terra Ægypti, & de Assyriis congregabo eos, & ad Terram
Galaad & Libani adducam eos, & non inuenietur eis locus: 11. & transibit in ma-
ris freto, & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis, &
humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Ægypti recedet. 12. Confortabo eos in
Domino, & in nomine eius ambulabunt, dicit Dominus.

COMMENTARII.

1\. *Edocet, non ab idolis, sed à Deo benedictionem frugum postulandam.*

VERS. 1. *Petite à Domino pluuiam in tempore serotino, &c.* Plurima vobis agrorum emolumenta promisi, quæ ne vana futura esse suspicemini, agite iam, petite serotinam pluuiam, quâ maximè indiget annus, vt segetes ad spicam, & maturitatem adducat: & dabit Dominus vobis niuem, & imbrem largum, ita, vt pro pecorum pabulo ager gramine abundet. * *Petite*, inquit, *& dabit.* Sola oratio vestra erit pretium, quo cuncta temporalia bona affatim comparetis. O quàm facilis hominibus omnium bonorum acquisitio! *Petite, & dabit.*]

Facilis est hominibus omnium bonorum acquisitio: si orent, accipient.

Vers. 2. Quoniam simulacra locuta sunt inutile, &c. Hæc Dei promissa longissimè absunt ab illis, quibus simulacra, Pseudoprophetæ, aut arioli ante captiuitatem nimium credulum populum lactabant, dicentes, nihil illis mali esse adfuturum, vel à cæli, vel ab hostium inclementia, vel iniuria. Somniatores etiam populo fuere illi, qui captiuitatis tempore prædicabant, si ad patriam solum rediissent, omnia

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. 1.

fut vta ei angusta, & ærumnosa. Ideircò miseri Hebræi abducti fuerunt in exilium: & nunc pleríque manent sicut grex, cui non est pastor, vt in Babylonia fiant lupis in prædam.

Vers. 3. 4. Super pastores iratus est furor meus, &c. In hos ergo pseudoprophetas, qui pastores, seu ductores tanti exitij extitére grauiter sum indignatus. Neque adhuc satis in hircos, id est, populi Duces, qui audientes pseudoprophetarum nugas nimis obsequentem popolum in eandem secum perniciem traxere, sæuitum est. * Calamitates populi prauis Gubernatoribus tribuuntur.] Vnde cum iam visitet Deus gregem suum, seu gentem Iudaicam ex omnibus omnium Tribuum, qui in Iudæam reuerterant, conflatam: Separabit à grege suo fœtentes hos hircos, & alios substituet veros pastores, ac Duces, puta nepotes Zorobabelis politici Principis, & posteros Iesu Pontificis, ac tandem Principes Machabæos. Hi quidem quasi equi generosi, & strenui equites ad bella pro populo procedent, hostes illius profligabunt, & Regnum, ac gloriam Dei quaquauersum propagabunt. * Prælatis ecclesiæ curandum, vt Christo sint equi gloriæ, non ruinæ: nè eius Regnum, & gloriam.

Calamitates populi, prauis Gubernatoribus tribuuntur.

Prælati Ecclesiæ debent esse equi gloriæ Christi, non ruinæ.

R

riam potius perdant, quam propagent.] *Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælij, ex ipso egredietur omnis exactor simul.* In hoc Iudaico populo, quem Dominus ad pristinam reducet dignitatem, non solum equus erit, quo Deus gloriosè dimicet, ac triumphet: sed etiam angulus, seu turris, seu armamentarium, & paxillus, vnde arma dependeant, & arcus, atque alia militaria instrumenta, quibus instructi milites in aciem prodeant, & qui domitis hostibus imponant, atque exigant vectigalia, * Profectò tantum malum est tributorum impositio, & exactio, vt volens Deus iram suam contrà populi sui hostes ostendere, minetur, tributa eis imponenda, & exigenda.]

Grande malum est populis tributorum impositio, & exactio.

Vers. 5.6.7. Et erunt quasi fortes conculcantes lutum viarum in prælio, &c. Hi verò gigantum in morem, præsenti Dei auxilio fulti. Sic strenuè contra equorum ascensores dimicabunt, vt illorum gloriam deprimant, ac conculcent non secus atque platearum lutum. *Et confortabo domum Iuda, &c.* Et domum Iudæ & Israëlis roborabo: & eorum vicem miseratus vtrosque ad antiquam felicitatem restituam. Ego enim Dominus Deus eorum precibus tandem illorum annuam. * Postquam dixit; *Confortabo domum Iuda, & domum Ioseph*, vt de hostibus triomphum agant: mox addit, *Et conuertam eos.* Beneficia enim à Domino gratis accepta quasi cogunt homines, vt ad eum serio, & ex corde conuertantur. Quis enim audebit contra eum delinquere, à quo vel cùm ab eo fugit, tot munera accipit?] *Et erunt quasi fortes Ephraim, &c.* Et erunt Ephraimitæ quasi gigantes, quorum animi sic à lætitia gestiunt, quasi qui à vino exhilarantur. Quæ cum eorum filij, ac posteri videbunt, exultabunt solido, ac vero gaudio, quale immitti à Deo solet. Ephraimitæ ideo *fortes* vocantur, quia hæc Tribus inter reliquas decem, su erat fortissima, ac gloriosissima, *Psal.* 77.9. Vnde cæteris Tribubus dedit ferè continuo Reges.

Beneficia à Deo peccatori collata, cũ quasi cogunt ad conuersionem.

Vers. 8.9.10. Sibilabo eis &c. Sicut pastor dispersum gregem sibilo: sic ego populum meum latè dispersum meo beneficio liberum congregabo: adducamque ad illam multitudinem, à qua confecti cladibus; ac ærumnis exciderant. *Et seminabo eos in populis, &c.* Et in promissam sibi terram reuersi, ac per eam longe, latéque sicut olim disseminati, viuent læti cum filiis suis meæ clementiæ memores, cui acceptum referent beneficium, quod scilicèt viuant, & floreant. * Quodlibet enim beneficium à Deo acceptum Dei memoriam largientis, & gratiarum actio debet comitari.] *Et reducam eos de terra Ægypti, &c.* Euocabo itaque eos de terra Ægypti, & de Assyriorum terminis ad Libanum, & Galaad, Et cum tam latè pateant definita spatia, tamen pro redeuntium numero sic erunt exigua, vt vbi habitent, satis loci futurum non sit. * Sic efficit homines laborum sustinentia multiplicari.]

Beneficium à Deo acceptum actio gratiarũ debet comitari.

Efficit fideles multiplicari sustinentia laborum.

Vers. 11.12. Et transibit in maris freto, &c. Minus officiosus adero in populum, quem nunc ex Ægypto, ac Assyria euocabo, quam in eundem adfui, cum demerso Pharaone, ex Ægypto quondam eduxi, & in terram promissam sicco alueo traieci. Nam si occurrat impedimentum, quare olim in maris Rubri traiectu, aut cum se Iordanis tumentibus fluctibus opposuit: percutiam rursus meæ potentiæ virga fluctus, & rursum maris & fluminis profunda siccabo: & sublatis impedimentis, quæ se Ægyptiis, Assyriisque remigrantibus obiicient, illorum potestas, ac gloria humiliabitur. *Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt, dicit Dominus.* Confortabit itaque Dominus populum suum, qui in nomine Domini Dei sui felici procedet incessu.

CAPVT XI.

Quia vitia creuerunt, semel præterea, & iterum Vrbem & Templum Iudæorum excindendum prædicit ciuesque pastori stulto tradendos, à quo non regendi erunt, sed mactandi.

1. APERI Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.
2. Vlula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici va-
stati sunt: vlulate quercus Basan, quoniam succisus est saltus
munitus. 3. Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magni-
ficentia eorum: vox rugitus leonum, quoniam vastata est su-
perbia Iordanis. 4. Hæc dicit Dominus Deus meus: Pasce
pecora occisionis, 5. quæ qui possederant, occidebant, &
non dolebant, & vendebant ea dicentes: Benedictus Dominus, diuites facti su-
mus: & pastores eorum non parcebant eis. 6. Et ego non parcam vltrà super ha-
bitantes terram, dicit Dominus: Ecce ego tradam homines, vnumquemque in
manu proximi sui, & in manu regis sui: & concident terram, & non eruam de ma-
nu eorum. 7. Et pascam pecus occisionis propter hoc ô pauperes gregis. Et as-
sumpsi mihi duas virgas, vnam vocaui Decorem, & alteram vocaui Funiculum:
& paui gregem. 8. Et succidi tres pastores in mense vno: & contracta est anima
mea in eis: siquidem & anima eorum variauit in me. 9. Et dixi Non pascam vos:
quod

quod moritur, moriatur, & quod succiditur, succidatur: & reliqui deuorent vnus-
quisque carnem proximi sui. 10. Et tuli virgam meam, quæ vocabatur Decus:
& abscidi eam, vt irritum facerem fœdus meum, quod percussi cum omnibus po-
pulis. 11. Et in irritum deductum est in die illa: & cognouerunt sic pauperes gre-
gis, qui custodiunt mihi, quia verbum Domini est. 12. Et dixi ad eos: Si bonum
est in oculis vestris, afferte mercedem meam, & si non, quiescite. Et appende-
runt mercedem meam triginta argenteos. 13. Et dixit Dominus ad me: Proiice
illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta
argenteos, & proieci illos in domum Domini ad statuarium. 14. Et præcidi vir-
gam meam secundam, quæ appellabatur Funiculus, vt dissoluerem germanitatem
inter Iudam & Israël. 15. Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pasto-
ris stulti. 16. Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visi-
tabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit, & id quod stat non enu-
triet, & carnes pinguium comedet, & vngulas eorum dissoluet. 17. O pastor,
& idolum, derelinquens gregem: gladius super brachium eius, & super oculum dex-
trum eius: brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebrescens
obscurabitur.

COMMENTARII.

1. *Duplicis baculi Symbolo Iudæorū rursus prædicat excidium.*

VERS. 1. 2. 3. *Aperi Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.* O Ierosolyma, quam propter altitudinem, ac speciem Libanum vocito, contra hostium copias nihil tua tibi munimenta proficient. Quarè aliquando tuas portas aperies, & liberum relinques hostibus aditum. Absumet ignis cedros, id est, Principes, qui inter alios viribus, & auctoritate excellentes assurgunt. *Vlula abies, quia cecidit cedrus, &c.* Quod si potentissima Ciuitas Ierusalem egregie munita ab hoste capitur, quid Ciuitates aliæ minus instructæ, ac fortes sperent? Quid non abies timeat, cedro succisa? quid non ignobilis turba, cum nobilior parsciuium sternitur? Plorare ergò iubeo quercus Basan. Ciuitates nempè alias, cum saltus (Ierosolyma) magis ab arte & natura munitus vastatus fuerit. *Vox vlulatus pastorum, &c.* Vlulabunt Principes populi, quia vastata Ierosolyma, illorum commoditas deperibit, potentia, & fastus deprimetur. Sicut leones rugient sublatis pascuis, quæ sunt ad Iordanis ripas, vbi alebantur pecora, quia præda deficeret, vbi suam famem, & rabiem explerent. * Praui Præsules non dolent, quia ciues pereunt, & quia extrema afficiuntur inopia; sed quia illis pereuntibus aut ad miseram fortunam redactis, non habent, vnde sua valeat auaritia repleri.]

Praui Præsules non dolent de ciuiū inopia, sed quia non habent, vnde suam auaritiam expleant.

Vers. 4. 5. Hæc dicit Dominus Deus meus: Pasce pecora occisionis. Deindè vt hieroglyphica actione miserrimam populi Iudæorum cladem oculis subiicerem, iussus sum à Deo gregem macello destinatum pascere. *Quæ qui possederant, occidebant, &c.* Quem quidem gregem domini sine vllo doloris sensu vendunt, & occidunt: imo suæ fortunæ gratulantur, aguntque gratias Deo, quod illius cæde locupletentur: nec pastores quicquam mouet gregis interitus, imo ipsi vltrò ad lanienam deducunt. * Tanta enim potest esse tributorum exactio, vt non solum ad extremam ciues procedant inopiam, sed facile ex ea properent ad interitum.]

Nimia tributorum exactione ciues properant ad interitum.

Vers. 6. 7. Et ego non parcam vltrà super habitantes terram, dicit Dominus. Eodem prorsus modo Deus non parcet iis, qui Ierusalem, & possessionem Israëli designatam habitauerint. *Ecce ego tradam homines, &c.* Vt possessor gregem, quem ad macellum pascit, aliis, atque aliis vendit, à quibus iuguletur: ita ego, dicit Dominus, populum, de cuius cæde iam est à me præscriptum, tradam in primis proximis suis, ac ciuibus, à quibus nihilo leuiora patietur, quam ab hostibus. Tradam deindè eum illi, quem sibi Regem elegit, quem acrem inimicum experietur. Hi verò terram populabuntur Israëliticam, nec ego eam de illorum manibus liberabo. * Illa preme: *Tradam homines in manu proximi sui*, propinqui, amici. Profectò propinqui, & falsi amici sunt iuratis hostibus in te diriores.] * *Et* illa: *Et in manu Regis sui.* si Rex à pietate recedit, si quæ sua sunt, imò quæ non sunt sua quærat, & non subditorum commodis studeat, horribilis est populorum strages.] *Et pascam pecus occisionis propter hoc, ô pauperes gregis.* Et te vera pascam pecus gladio deuotum: propter quod me vehementer miseret eorum, qui in grege sunt pauperes, & infirmi. Propter hoc igitur, ô pauperes gregis mansueti, simplices, quia à Deo iubeor, vt assumpta probi primùm, dein & improbi pastoris persona, in me futura hæc repræsentem: idcircò scenam nunc ordiar, & pascam variis viis occisionis pecus. *Et assumpsi mihi duas virgas, &c.* Duos baculos pastorales sumpsi vnum appellaui *Decorem*. Hebr. נועם. *noam*, id est, *suauem, iucundam* gubernationem. Et hæc virga typus erat suauis regiminis diuini per amorem, & beneficia, maximè tempore Machabæorum, & Christi Domini. Alteram vocitaui Funiculum, Hebr. חבלים *chabalim*, id est, *funiculos*, seu abditis aliis punctis *chobelim*, id est, *colligantes*. Significat hæc virga durum regimen, quo ceruicosos, ac seruilis ingenij Iudæos flagellis, minis, suppliciis ad officium Deus pertrahere fuit conatus maximè post occisum ab eis seruatorem. His baculis instructus gregis pascendi munus mihi iniunctum obire cœpi. * Docentur Præsules prius virga suauitatis, & amoris vsuros esse erga subditos. At si deuient adhuc, & ad mentem meliorem venire detrectent, pecorum instar, trahendi sunt funiculis, verberibusque vulnerandi.]

Dirior est in hominē homo propinquus, aut fictus amicus, quam iuratus hostis.

Rex malus totius Regni exitium.

Præsul prius erga subditos virga mansuetudinis, quam seueritatis vtatur.

Verſ. 8. 9. Et ſuccidi tres paſtores in menſe vno, & contracta eſt anima mea in eis: ſiquidem & anima eorum variauit in me. Res verò ità mihi infeliciter accidit, vt vno menſe tres paſtores ſubmouerim. Quinam hi tres paſtores? An Moyſes, Aaron, & Maria vno eodemque menſe primo Niſam mortis ſententia à Deo damnati? An Iudas, Ionathas, & Simon, Machabæi, quos vno menſe annorum, ſeu triginta annorum ſpatio Deus è viuis ſuſtulit? Porrò Zacharias de futuro tempore circa legem gratiæ hîc prophetat. Vnde per hoſce tres paſtores intelligo Chriſtum, & Chriſti cognatos duos Apoſtolos Iacobum Zebedæi, & Iacobum Alphæi, primæ notæ paſtores Iudæorum, qui omnes vno menſe annorum, id eſt, intrà triginta annorum ſpatium, & omnes vno eodemque menſe Niſan, & quidem vno, eodemque menſis die, puta pridiè magni feſti Paſchæ, omnes Ieroſolymis, omnes per Iudæos, omnes violenta morte fuere ſuccisi, vt ex auctoribus primæ notæ accepi. Erga eoſdem igitur Iudæos iam veris paſtoribus orbatos *contracta* (Hebr. *anguſtata*) eſt anima mea, id eſt, factus ſum illiberalior, nempè ſubtraxi illis virgam ſuauem, & variis flagellis illos cœpi corripere: vt vel ſic *variantes* & à me dilapſos illorum animos in viam retraherem. *Et dixi: Non paſcam vos, &c.* Cum viderem, illam paſtoralem operam eſſe inanem, ſtatui, non eſſe iam gregem leniter regendum, ſed ſeuerè. Quarè cum de macello potius, quam de mitiori pabulo cogitarem: nihil mihi curandum exiſtimaui, ſiue tabeſcant fame pecudes, ſiue ferro intereant, ſiue à ſeipſis, ſiuè à proximis viciſſim dilacerentur. Magnum equidem Dei irati eſt ſignum, cum peccator ſuæ voluntati traditur, vt pro libito ſine ſupplicij timore delinquat.]

Magnum Dei irati ſignum eſt, cũ peccator nõ flagellatur, ſed ſine ſupplicij metu delinquit.

2.

Signat Chriſti Domini per Iudam traditionem, triginta argenteorum vili pretio.

Verſ. 10. 11. 12. Et tuli virgam meam, &c. Fregi igitur virgam illam, quæ dicebatur *Decus*, ſeu manſuetudo, vt diſſoluerem fœdus, quod cum omnibus populis inieram; & quorum pecus mercenaria paſcebam opera. *Et in irritum deductum eſt in die illa, &c.* Ipſis conuellentibus fœdus, quod olim cum duodecim Tribubus in Sinai percuſſi, tot committendo ſcelera: æquum non videtur, vt ego illo iam conuulſo ab illis fœdere diotius obſtringar. Ergò diſrupi, & irritaui penitùs illud Et eheu! cognouerunt, & ſenſerunt id ſtatim pauperes ouiculæ gregis Iudaici, ſic iam à me deſerti, meáque ope, ac protectione deſtituti, & lupis obiecti. Nempè ſenſerunt irruentes in Iudæam Romanorum exercitus, & ingruentem famem, peſtem, aliáſque plagas, quibus etiam ipſi licet innocentes, & priſtinum cuſtodientes fœdus, afficiuntur. Quia ſcilicet vnius Reipublicæ membra ſunt. Verbum enim, ſeu decretum Domini eſt, vt in pœnam communis perfidiæ tota Iudæa cum omnibus incolis, etſi hinc inde innocentibus, deuaſtetur, * Nunquam non iuſtis prauorum Societas incommoda extitit.] *Et dixi ad eos, &c.* Tunc ego ad gregis Dominos: ſi vobis placet, & operam, quam ego paſcendo pecori nauaui, vobis probatum afferte mercedem, quę laborem meum dignè compenſet. Sin aliter vobis viſum, nolite me iam amplius auium veſtrarum eſſe cuſtodem. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Tunc illi locatæ à me tam longæ, ac moleſtæ operæ pretium triginta argenteos annumerarunt, quorum ſinguli quatuor Belgicis florenis, vel quatuor Italis iulijs, vel totidem Hiſpanicis regalibus conſtant. * Quòd ſi velis hoc de Iudæ proditione explicare Ironicè poſſet Ieſus *Paſtor* ille *bonus* profari: Egregium certè, dignúmque tanti laboris pretium, quo iuxtà legem æſtimabatur, & redimebatur mancipij occiſi vita. Sed en aliam nequitiam, eamque intolerandam: Appenderunt hos triginta argenteos non mihi. Sed proditoris mei Iudæ in manus, nulli meo commodo, ſed euertioni & exitio.]

Noxia ſemper eſt iuſtis impiorum ſocietas.

Bonus paſtor Ieſus triginta argenteorum precio traditur.

Verſ. 13. 14. Et dixit Dominus ad me, &c. Tunc Dominus ad me Zahariam Chriſti perſonam in theatro gerentem, & ſimul etiam aliam, nempe proditoris Iudæ, dixit: Abiice ſanguinarium illud pretium ad ſtatuarium, Hebr. יוצר *iotſer*, Clarius, & Arias vertunt, *ad figulum*. Et proieci illos in domo Domini alicuius ſacerdotis ad pedes conferendos mox diuina prouidentia ad figulum pro agro eis coëmendo *in ſepulturam peregrinorum*, vti addit Matthæus *cap. 27. 7. Et præcidi virgam meam &c.* Cum viderem tam parui me fieri à dominis gregis, & laborem meum tam iniqua mercede compenſari: alteram etiam virgam *Funiculus* nomine, abiiciens, curam quoque gregis, & ſtudium abieci: vt diſſoluerem populos in vnum coalitos, non aliter atque olim diſſolui, ac diſtraxi Iſraëlem à Iuda Roboami tempore. Abiecit itaque paſtor flagellorum funiculum, hoc typo omnem illorum curam exuens, illoſque hoſtibus diſcerpendos relinquens, puta Veſpaſiano, ac Tito, qui exciſo mox Templo, & Vrbe regia, Regnum, Rempublicam, ac religionem Iudæorum funditùs euerterunt.

Verſ. 15. 16. 17. Et dixit Dominus ad me, &c. 3.
Rurſus ad me Dominus: Adhuc profer maioris calamitatis Symbolum, ſumens inſtrumenta improuidi, atque ſtulti paſtoris. *Quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem in terra, &c.* Quoniam ego ſuſcitabo in terra Iuda paſtorem, qui diſperſum gregem non requirat, derelictum non inuiſat, confractum non alliget, ac conſolidet; quod ſanum eſt in grege non paſcat. Qui carnibus veſcatur pinguioribus, errareque faciat miſerum pecus per aſpera loca, ita vt vngulis, quamuis ex dura firmaque materia diſſolutis, commouere ſe in ſummo etiam periculo non audeat. Quiſnam precor peſſimus hic paſtor? An Herodes Aſcalonita? An Antiochus Epiphanes? An Caïphas, omneſque peruerſi Pontifices? An Titus, & Romani? An Iaſon, & Menelaus? Hæc & plura Auctores. Ego autem crediderim ſignari Antichriſtum, cuius omnes præfati praui Principes typum geſſere. Huic ambitioſiſſimo & crudeliſſimo tyranno ſeruire cogentur Iudæi, non minus quàm Gentiles. * Cur verò Antichriſtus paſtor ſtultos vocitatur? Certè quia vbi viget ſuperbia non poteſt non adeſſe ſtultitia.] * Et quia ſtulti admodum Principis eſt ſubditos in ſpiritu crudelitatis, non lenitatis gubernare.] *O paſtor, & idolum, derelinquens gregem, &c.* O iam non paſtor, ſed vanum paſtoris ſimulacrum! Deſcendet in brachium eius dextrum, & in dexterum etiam oculum vindex gladius: areſcet brachium, & cum eo ſimul cadet poteſtas: tenebreſcet

Paſtori ſtulto traditum Iudæorum gregem, minatur.

Superbus & ſtultus.

Præſul crudelis, gubernare neſcit, protſus ſtultus.

brefcet

bescet oculus, & cum eo calliditas peribit. LXX. vertunt, *Va pastori vano, & nihili.* Væ tibi pastor, qui non es pastor, sed solum larua pastoris: qui nihil habes veri pastoris nisi solam vmbram, & simulacrum. * Et quidem Præsules, qui subditorum profectui non student, inani sunt Præsulis vmbræ.] Præsul non studens subditorum profectui, vmbra Præsulis vana est.

CAPVT XII.

Varias calamitates Iudæis obuenturas sub Antiocho, Ierosolymam, seu Ecclesiam Christi à Gentilibus, ac perfidis Iudæis oppugnandam, Christum Dominum cruci affigendum, Spiritum sanctum in Christicolas effundendum prædicit.

1. ONvs verbi Domini super Israël. Dicit Dominus extendens
cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in
eo: 2. Ecce ego ponam Ierusalem superliminare crapulæ
omnibus populis in circuitu: sed & Iuda erit in obsidione
contra Ierusalem. 3. Et erit: in die illa ponam Ierusalem
lapidem oneris cunctis populis, omnes qui leuabunt eam,
concisione lacerabuntur: & colligentur aduersus eam omnia regna terræ. 4. In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum in stuporem, & adscensorem eius in amentiam: & super domum Iuda aperiam oculos
meos, & omnem equum populorum percutiam cæcitate. 5. Et dicent duces Iuda
in corde suo: Confortentur mihi habitatores Ierusalem in Domino exercituum
Deo eorum. 6. In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, &
sicut facem ignis in fœno: & deuorabunt ad dexteram & ad sinistram omnes populos in circuitu: & habitabitur Ierusalem rursus in loco suo in Ierusalem. 7. Et
saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio: vt non magnificè glorietur
domus Dauid, & gloria habitantium Ierusalem contra Iudam. 8. In die illa proteget Dominus habitatores Ierusalem, & erit qui offenderit ex eis in die illa, quasi
Dauid, & domus Dauid quasi Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum.
9. Et erit in die illa: quæram conterere omnes Gentes, quæ veniunt contra Ierusalem. 10. Et effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalem,
spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me, quem confixerunt: & plangent
eum planctu quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in
morte primogeniti. 11. In die illa magnus erit planctus in Ierusalem, sicut planctus Adadremmon in campo Mageddon. 12. Et planget terra: familiæ & familiæ seorsum: familiæ domus Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum: 13. familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiæ domus Leui
seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum
seorsum. 14. Omnes familiæ reliquiæ, familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum.

COMMENTARII.

1. *Varias calamitates Iudæis obuenturas prædicit.*

VERS. 1.2. *Onus verbi Domini super Israel, &c.* Graue, ac minax contrà eos, qui ex omnibus Tribubus ab exilio in Ierosolymam remearunt, vaticinium. Hæc dicit Deus, qui cælos sublimes expandit, qui ter deorsum suis librauit, fundauitque momentis? à quo homines habent, vt spirent, & viuant. *Ecce ego ponam Ierusalem, &c.* En ego efficiam, vt Ierosolyma omnibus populis prædæ sit: in qua non aliter furorem suum sanguine, & auaritiam diuitiis expleant, quàm ebriosi in vinaria taberna solent explere: in cuius limine hedera, aut aliud signum venalis vini solet apponi. Neque solum ab externa vi Ierusalem vexabitur, sed etiam à ciuibus, qui contrà illam cum hostibus consilia, manusque coniungent. * Domesticum bellum crudelius quidem, quàm quod ab externis hostibus copiis innumeris apparatur.] Domesticorum bellum crudelius illo, quod ab externis hostibus infertur.

Vers. 3.4.5. Et erit: in die illa ponam Ierusalem, &c. Tunc autem omnes populi, quantum virium habeant, contrà Ierusalem, (& Christi Ecclesiam) exerent, & ostentabunt, non aliter quam robusti iuuenes in lapide explorare assolent, quantum viribus, aut arte possint. Sed tandem vbi aliquamdiù contrà Ierusalem (& Ecclesiam) potentes fuerint, ab ipso, quod eleuauerunt, pondere opprimentur: opprimentur, inquam omnia Regna terræ vndecumque

cumque contra Ierosolymam & Ecclesiam collecta. Alludit itaque Propheta ad athletas, qui ponderosissimorum lapidum subleuatione vires suas tentare, ac ostentare solebāt, non sine grauissima sua læsione, & exitio. Patuit hoc in Heliodoro, in Iasone, Menelao, in Sysimacho, in Alcimo, in Antiocho, Epiphane, & Eupatore, in Nicanore, Bachide, Appollonio, Tryphone, aliisque, Assiaticis tyrannis mala morte ob vim Ierosolymæ illatam mulctatis. *In die illa dicit Dominus percutiam omnem equum in stupore, &c.* Eo autem tempore, dicit Deus, quo exigam pœnas à populis, qui hostiliter contrà Ierosolymam consurrexere, percutiam equum, & ascensorem eius adeò grauiter, vt stupidi, & amentes sinè consilio ac sensu præcipites, ac denij ferantur. Cum verò illi præcipites errabont, & cæci, ego populum Iuda mitioribus ad salutem oculis aspiciam. *Et dicent Duces Iuda in corde suo, &c.* Porrò Duces Iuda Machabæi non suis præfident viribus, sed auxilio omnipotentis Dei, quem corde suo, & etiam ore precabuntur, vt de cælo confortet Ierosolymæ ciues, ne hostibus succumbant. Semper enim Iudas Machabæus (& idem dici potest de Ionatha, & Simone) antè aciem orasse legitur, & opem diuinam implorasse, excepto vltimo prælio, in quod succuboit. * Christicolæ Duces hinc edoceantur nunquam ad certamen esse, nisi inuocato cælesti Numine procedendum.]

Nō instituēda pugna nisi oratione præmissa.

*Mors autem Iudæ Machabæi eo conflictu, in quo non constat Dominum inuocasse prolatis precibus, illos monet, exitiale esse militibus pugnam haud præmissa oratione instituere.]

Exitiale est militibus, haud præmissis precibus dimicare.

Vers. 6.7. In die illa ponam Duces Iuda, &c. Quod Deus ita largè præstabit, vt hostibus deinceps sint, qood ligoo aridu caminus, aut ignis stipulæ. Quare à dextris & à sinistris quocumque se verterint, percutient, & sternent populos in circuitu. Et Ierusalem verè iam erit Ierusalem, id est, similis erit sibiipsi: redibit enim ad antiquam gloriam, & ciuium frequentiam. Adhuc tamen illa verba premo: *Et habitabitur Ierusalem rursus in loco suo in Ierusalem.* Si Ierusalem habitatur, certum est, in loco suo fore habitandam. Cur ergo addidit, *Ierusalem habitabitur in Ierusalem?* Certè quia fideles Iudæi etiam cum exules à Ierosolyma recedebant, cordis affectu in Ierusalem habitabant, & ita ducebant apod Babylonem vitam, ac si ciues Ierolymæ essent. Igitor Ierosolymam, qoæ ab illis extra Ierosolymam habitabatur, in Ierusalem habitandam esse promittit. * Docentur Religiosi extra monasterium proximorum ministeria gerentes, posse extra monasterij, vel collegij claustra in monasterio, ac collegio habitare.]

Religiosi extra monasterium, vel collegium possunt in monasterio, aut collegio habitare.

Vers. 7.8. Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, &c. Sicut anteà Deus populum Iuda seruauit ita magnifice ab hostibus, vt victoria ipsius potentiæ adscriberetur: sic nunc adeò eront aperta diuini auxilij signa, vt qui domui Dauidis, ac Regno præsunt, quique gloria sunt eorum, qui habitant in Ierosulyma, suis, aut sibi victoriam arrogare non audeant, eoque nomine Iudæis reliquis se indicent præferendos. Porrò Machabæi posteri erant Dauidis materna è stirpe orti: quoad paternam verò etsi essent ex Tribu Leui, tamen inserti erant familiæ Dauidis, quæ illos sibi, totique Reipublicæ in Duces delegit, & constituit in capita: & sic succedere fecit in Dauidis principatu, & in familiæ, ac Regni ipsius regimine. Ne igitur vel Machabæi, vel alij ciues, qui gloriosè ac triumphanter incolunt Ierosolymam, glorientur *contrà Iudam*, id est, præ reliquis Iudæis, qni in aliis Vrbibus degunt; eis manifestè ostendet Dominus, quod victoriæ, quæ illis obtigere, non illorum industria, sed diuina partæ sunt ope. * Sæpè ex innumeris hostibus exigua manus tua reportat triumphum: sæpè potentissimi exercitus tui à parum instructis paucis militibus superantur. Vndè euidenter liquet, non militari fortitudini, sed cælesti auxilio victoriam esse tribuendam.] *In die illa proteget Dominus habitatores Ierusalem, &c.* Ea enim die sic Deus proteget ciues Ierosolymæ, vt qui in ipsis infirmus fuerit, & aliquando ab hoste superatus, sit instar Dauidis, audax, & strenuus: & qui fuerint eiusmodi, vt filij Dauidis ob animi præstantiam dici potuerint, multiplicatis à Domino viribus, erunt perquam similes illis, qui sunt è domo Dei, id est, Angelis, qui Dei sunt ministri. * Si Dei auxilium adsit, nec imbelles desperent. Infirmus enim Dauidis robur; fortis verò Angelorum potentiam æmulabitur.]

Victoria non est tribuenda militum fortitudini, sed Dei auxilio.

Deo auxilium ferente, milites infirmi Dauidem, fortes Angelum imitantur.

Vers. 9.10. Et erit in die illa, &c. Quo tempore statui, quotquot contra Ierosolymam aliquid molientur, conterere. *Et effundam super domum Dauid, &c.* Sed erunt postea beneficia longè augustiora, dicit Dominus; infundam enim super domum Dauidis, reliquosque Ierosolymorum ciues spiritum gratiæ, quo grati sint mihi: & spiritum precum, quo, quia à me omnia profecta esse norunt, à me omnia petant. Sed ô diræ mentis consilium insanum! aspicient in me, confugientque supplices auxilij gratia, cum grauibus prementur incommodis: quem tamen immemores officij, & gratiæ in cruce coofigent. * *Effundam,* inquit, *spiritum gratiæ, & precum.* Prius gratiæ spiritus, quam precum effunditur. Quia vt gratæ sint, atque efficaces nostræ preces debent à gratia exoriri. Ideò priusquam orationis Dominicæ petitiones exponimus, *Pater noster,* præmittimus. Vt gratia nos signet Dei esse filios, priusquam beneficia ab eo petere audeamus.] * An eum, quem cruci addixi, aspicere audebo beneficia postulaturus? Aspice oculis viuæ fidei, & spei, confisus, quod etsi tam indigne Deum patrem tuum confixerit spinis caput, manus ac pedes clauis, latus lancea, flagellis & tot iniuriis totum hominem: nihilominus veniam, & gratiam sis impetraturus.] * Vt autem contrito ex corde postules Dominum cruci suffixum aspice. Aspexit enim centurio. & omnis turba, quæ simul aderat, *& percutientes pectora sua reuertebantur. Luc. 23.48.*] *Et plangent cum planctu, &c.* Nunc iam à Christo confixo in cruce ad aspicientium redeam affectum. Lugebunt equidem sicut lugeri assolet à parentibus primogeniti, aut vnigeniti obitus. * Profectò lapidibus durior esset, ille, è quo Christi Domini passio mentis oculis obiecta lacrymas non eliceret.]

2.

Christum crucifigēdum, Spiritum sanctum profundendum, asserit.

Vt efficax sit oratio nostra, curemus, vt à gratia Domino efformetur.

Etsi Christū cruci addixisti, eum ad veniam impetrandā aspice securus.

Christi suffixi aspectus à nostro corde elicit contritionem.

Christi passio lacrymas à nostro elicit corde.

Vers. 11.12.13.14. In die illa magnus erit planctus in Ierusalem, &c. In die illa talis erit

In

in Ierusalem planctus, qualis olim fuit Adrademmon in campo Maggedon in Iosiæ funere. Plangent illi ob indignam Christo necem illatam, ob sua scelera, quæ causa fuere necis ipsius, & ob imminentes tanti sceleris pœnas. Erit certè hic planctus similis, imò maior planctu, quem ob mortem pij Regis Iosiæ olim Ieremias & reliqui Iudæi instituerunt in Adadremmon Vrbe iuxta Israël, in campo Maggedon, dicta postea Maximianopoli. *Et planget terra, &c.* Planget autem tota terra Iuda: omnes familiæ seorsum inter se, & in singulis viri separatim à fœminis; quia singulis erit propria, & grauis plorandi materies. Plorabunt in familia Dauidis regia. *Familiæ domus Nathan seorsum, &c.* Et in familia prophetali Nathani, & in Sacerdotali Leui. & in ductorali, siue litterata Semei: & in omnibus denique aliis viri seorsum à fœminis lamentabuntur. * Vel ad plorandum, & pœnitentium periculosa est virorum ac mulierum societas?]

Vel ad plorandum periculosa est mulierum & virorum societas.

CAPVT XIII.

Affluxuram ad omnes gentes vberrimam gratiam ex Christi Domini passione, tanquam ex copiosissimo fonte, prædicit.

1. IN die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ie-
rusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. 2. Et
erit in die illa, dicit Dominus exercituum: Disperdam no-
mina idolorum de terra, & non memorabuntur vltrà: &
pseudoprophetas, & spiritum immundum auferam de ter-
ra. 3. Et erit, cùm prophetauerit quispiam vltrà, dicent ei
pater eius & mater eius, qui genuerunt eum: Non viues: quia
mendacium locutus es in nomine Domini. & configent eum pater eius & mater
eius, genitores eius, cùm prophetauerit. 4. Et erit: In die illa confundentur pro-
phetæ, vnusquisque ex visione sua cum prophetauerit: nec operientur pallio sac-
cino, vt mentiantur: 5. sed dicet: Non sum propheta, homo agricola ego sum:
quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. 6. Et dicetur ei: Quid
sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eo-
rum, qui diligebant me. 7. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum
cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute pastorem, & dispergentur
oues: & conuertam manum meam ad paruulos. 8. Et erunt in omni terra, dicit
Dominus: partes duæ in ea dispergentur, & deficient: & tertia pars relinquetur in ea.
9. Et ducam tertiam partem per ignem, & vram eos sicut vritur argentum, & pro-
babo eos sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum.
Dicam: Populus meus es, & ipse dicet: Dominus Deus meus.

COMMENTARII.

1. Dominici passionis fonte affluxuram ad omnes gratiam vberrimam prædicit.

VERS. 1. 2. *In die illa erit fons patens, &c.* Illa die, qua Christus è cruce suspensus aspicietur, (vt cap. 12. 10. prædixit) patescet ex illo, & ex illius vulneribus vberrimus fons, non solùm sacramentorum, & gratiarum omne genus, idque in peccatoris cuiuscumque ablutionem, imo & *menstruatæ*, hoc est, ad tollendam omnem immunditiam, & sordes ex transgressione legis naturæ, seu legis Mosaicæ contractas. Patebit autem perpetuò hic fons non solum domui, seu familiæ Dauidis, id est primatibus personis, sed promiscuè cunctis Ierosolymæ incolis plebeis, & ex gentilismo conuersis. *Erant enim tunc in Ierusalem ex omni natione, quæ sub cælo est.* Act. 2. 5. * Alludit hîc Propheta ad aquas expilationis *Num.* 19. 11. Ad aquas Siloë *Isai.* 8. 6. Ad aquas ex Templi limine erumpentes. *Ezech.* 47. 1. Vt innuat, passionem Christi vberrimam esse peccatorum ablutionem.] *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, &c.* Tunc dicit Dominus, si qua erunt Gentium idola, fidem illis & auctoritatem adimam: si qui pseudoprophetæ, aut diuini, si quis spiritus Pythonicus aut immundus, omnes penitus de terra tollentur.

Christi passio vberrima est peccatorum ablutio.

Vers. 3. 4. Et erit: cum prophetauerit quispiam vltrà, &c. Vsque adeò eo tempore erit odiosum, ac vile Pseudoprophetarum, ac diuinorum nomen, vt etiam parentes à filiorum plagis non contineant manus. Nam si filij vaticinari tentauerint, dicent parentes. Tibi moriendum, quia mendacio tuo diuini nominis fidem ac maiestatem prætendis. Idque re ipsa non minus constanter exequentur, quam piè ac seuerè fuerant minati. Nempè parentes si zelo diuini honoris ardeant, sententia, & manu Iudicis filium configent, Hebr. vrent, verba proferentem, hæresim quæ vel idololatriam prætendant. * Talem zelum vera fides pectoribus imbibit, vt vel parentes filiis infectos errore non parcant.] *Et erit: in die illa, &c.* Eo

Talem zelum fides vera pectoribus imbibit, vt vel parentes filiis infectis hæresi non parcant.

tem

tempore, cum suam sibi veteratoriam artem Pseudoprophetæ videant non esse quæstui, imo potius propter ipsam contemni, & puniri: illud abiicient institutum, neque iam sacco vtuntur cilicino ad homines decipiendos. * Non semel iniquitas sub cilicino graditur indumento. At illico vel ex verbis, vel ex actionibus à cordatis agnoscitur.]

Sub cilicina veste aliquãdo iniquitas graditur.

Vers. 5.6. Et dicet: Non sum Propheta, &c. Profitebuntur apertè se non esse, neque vnquam fuisse Prophetas: sed natos eo parente, quem Deus esse iussit terræ cultorem: edoctosque potius ab homine terram subigere, quàm afflatos à Deo futura prænunciare. *Et dicetur ei: Quid sunt plagæ istæ, &c.* Quod si plagarum notæ in manibus relictæ falsum hunc Prophetam mendacij coarguant, cum eo supplicio soleant simulati Prophetæ mulctari: neque ille conuictus possit aliquid amplius tergiuersari: fatebitur quidem se in ea fraude, ac scelere fuisse: Sed tamen se diuino beneficio liberatum supplicio, quo à parentibus, qui eum diligebant, fuerat affectus. * Amantis enim parentis est, filios delinquentes corripere.] Aliter aptius ex Doctorum expono sententia. *Dicetur* ei non Pseudoprophetæ, sed Christo Domino, quem velut Pseudoprophetam Iudæi despexere: Si innocentem te esse prætendis, quænam plagæ istæ, quas ex manibus clauis terebratis ostentas? Respondet Christus: Hisce sum vulneratus *in domo eorum, qui antè me diligebant*, id est, in Iudæa, in Vrbe Ierosolyma. Ac si diceret: Ciues, contribules, cognati, filij mei tot mihi nominibus obstricti, cum tot sæculis ad meum anhelassent aduentum, & præsentem summè amare, ac colere debuissent, extremo acti odio me in Crucem tot plagis vulneratum egerunt.* Quis cogitet tam indignum facinus esse possibile? Sed hoc factum diuinâ Patris cælestis prouidentiâ, vt sic percussa petra (*Petra autem erat Christus* 1. *Corint.* c. 1.4.) clausus

Amantis parentis est, filium delinquentem corripere.

Christi passione patescit fons hominibus diluẽdis, ac potandis.

antea fons (de quo vers. 1.) hominibus abluendis, ac potandis patesceret.

Vers. 7. Framea suscitare super pastorem meum, Digni planè fuerunt impostores illi, atque falsi pastores, qui à parentibus grauiter ac ignominiosè percuterentur. Sed quid bonus Pastor, & verus Propheta Christus admisit, vt æternus Pater frameam suscitaret, & ad mortem vsque percuteret? quem dicentem audire videor: O gladie, excitare, & vibrare, super illum, quem Pastorem meo gregi præposui: & super filium meum, qui ita cohæret mihi, vt meeum, & in me ipso ab æterno sit. Percute ô framea, Pastorem, ex cuius vulnere ouium, id est, Discipulorum fuga, dispersioque sequetur. Verumtamen conuertam manum, quam ad plagam intenderam, ad paruulos discipulos, eosque à fuga, pauoreque receptos amplexabor, ac confirmabo.

Vers. 8.9. Et erunt in omni terra, &c. Iam à Christo plagis affecto ad populi me Iudaici plagam, & exitium conuerto. Continget quo tempore Vrbs ab Imperatore Romano premetur angustè, & hostiliter expugnabitur, vt duæ partes ciuium miserè pereant; tertia verò pars, quæ piorum erit, in terra Iuda relinquetur. *Et ducam tertiam partem per ignem, &c.* Quæ tamen pars tertia piorum non erit ab omni incommodo, ac iactatione libera. Nam tribulatione ita probabitur, sicut igne aurum, vel argentum solet probari. Vt si quid adhæsit scoriæ, totum id excoquatur. Illi autem, qui in expiatoria illa fornace fuerint repurgati, dicit Dominus, agnoscent me Deum, inuocabuntque: quorum ego vota, ac preces exaudiam. Quos vt ego populum meum vocabo; sic & illi me Deum suum vicissim esse dicent. * Qui viam pietatis ineunt existiment se expiatoriam inire fornacem, vt repurgati, æterni honoris dolentur in vasa.]

Iusti laborũ igne probãtur, vt honoris æterni in vasa doleutur.

CAPVT XIV.

Mala per Antiochum Iudææ euentura prædicere pergit. Sed affuturum suis Deum promittit. Vbi Ecclesiæ nouæ euentus à Propheta innuuntur.

1. ECCE venient dies Domini: & diuidentur spolia in medio
tui. 2. Et congregabo omnes Gentes ad Ierusalem in prælium, & capietur ciuitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferetur ex vrbe. 3. Et
egredietur Dominus, & præliabitur contra Gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis. 4. Et stabunt pedes
eius in die illa super Montem oliuarum, qui est contra Ierusalem ad Orientem: & scindetur Mons oliuarum ex media parte sui ad Orientem, & ad Occidentem, prærupto grandi valdè; & separabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem. 5. Et fugietis ad vallem, montium eorum, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum: & fugietis sicut fugistis à facie terræ motus in diebus Oziæ regis Iuda: & veniet Dominus Deus meus, omnésque Sancti

cum

cum eo. 6. Et erit in die illa: Non erit lux, sed frigus & gelu. 7. Et erit dies
vna, quæ nota est Domino, non dies neque nox: & in tempore vesperi erit lux.
8. Et erit in die illa: Exibunt aquæ viuæ de Ierusalem: medium earum ad mare
Orientale, & medium earum ad mare nouissimum: in æstate & in hyeme erunt.
9. Et erit Dominus Rex super omnem terram: in die illa erit Dominus vnus, &
erit nomen eius vnum. 10. Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum, de col-
le Remmon ad Austrum Ierusalem: & exaltabitur, & habitabit in loco suo, à por-
ta Benjamin vsque ad locum portæ prioris, & vsque ad portam angulorum: & à
turre Hananeel vsque ad torcularia regis. 11. Et habitabunt in ea, & anathema
non erit ampliùs: sed sedebit Ierusalem secura. 12. Et hæc erit plaga, qua percu-
tiet Dominus omnes Gentes, quæ pugnauerunt aduersus Ierusalem: tabescet caro
vniuscuiusque stantis super pedes suos, & oculi eius contabescent in foraminibus
suis, & lingua eorum contabescet in ore suo. 13. In die illa erit tumultus Domi-
ni magnus in eis: & apprehendet vir manum proximi sui, & conseretur manus eius
super manum proximi sui. 14. Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem: &
congregabuntur diuitiæ omnium Gentium in circuitu, aurum, & argentum, & ve-
stes multæ satis. 15. Et sic erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium
iumentorum, quæ fuerint in castris illis, sicut ruina hæc. 16. Et omnes qui re-
liqui fuerint de vniuersis Gentibus, quæ venerunt contra Ierusalem, ascendent
ab anno in annum, vt adorent Regem, Dominum exercituum, & celebrent festi-
uitatem tabernaculorum. 17. Et erit: qui non ascenderit de familiis terræ ad
Ierusalem, vt adoret Regem, Dominum exercituum, non erit super eos imber.
18. Quòd & si familia Ægypti non ascenderit, & non venerit: nec super eos erit,
sed erit ruina, qua percutiet Dominus omnes Gentes; quæ non ascenderint ad ce-
lebrandam festiuitatem tabernaculorum. 19. Hoc erit peccatum Ægypti, &
hoc peccatum omnium Gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuita-
tem tabernaculorum. 20. In die illa erit quod super frænum equi est, sanctum
Domino: & erunt lebetes in domo Domini quasi phialæ coram altari. 21. Et erit
omnis lebes in Ierusalem & in Iuda sanctificatus Domino exercituum: & venient
omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis: & non erit mercator vltrà in
domo Domini exercituum in die illo.

COMMENTARII.

1\. *Mala per Antiochum Iudaa euentura pradicere pergit: sed Deum protectorē fore promittit.*

VERS. 1.2. *Ecce dies Domini venient, & diuidentur spolia tua in medio tui.* Solymitanam Vrbem, duasque terræ Iudaicæ partes perituras Romanorum exercitu prædixi: id quonam modo futurum erit, accipe. Cum dies illi terribiles missi à Domino fuerint, in hostium potestatem cedent exuuiæ, quæ sunt in Ierusalem: quas ipsi inter se per otium, & securè distribuent. *Et congregabo omnes Gentes ad Ierusalem, &c.* Congregabo, & armabo, Dominus ait, aduersus Ierosolymam omnes Gentes Antiocho Epiphani subiectas, vel confœderatas, à quibus Ciuitas capietur, exhaurientur, ac vastabuntur domus, nec suam pudicitiam mulieres à militum intemperantia liberabunt; & parte ciuium media in exilium abducta, quod reliquum è populo fuerit, in Vrbe remanebit.

Vers. 3.4. Et egredietur Dominus, &c. Magna itaque parte ciuium in exilium ablata, & remanentibus in Vrbe mille aliis iniuriis diuexatis, paulo post Dominus populi sui perpetuus protector, per Duces suos Machabæos egredietur, & dimicabit contrà omnes Gentes illas, quemadmodum olim prælium suscepit in die famosi illius certaminis, quo in mari Rubro Pharaonem contriuit. Sicut enim tunc fisso pelago contrà Ægyptios per Angelos pugnauit: ita sub Machabæis fisso monte, fisso monte Oliueti (1. *Machab.* 10. 29.) etiam visibiliter per Angelos tutabitur populum suum, & hostes prosternet. * Tribulatio enim inflicta fideli populo solet esse perspicuum proximè felicitatis documentum.] *Et stabunt pedes eius in die illa, &c.* Stabunt quidem pedes Domini super Oliuarum montem, vt inde vicinis Solymitanis sit auxilio, & Antiochi copias profliget. Calcando autem montem, discindet illum ab Oriente Occidentem versus in duas partes, quarum vna *deflectet* (Tigurina sic) ad Aquilonem, altera ad Meridiem relicto hiatu prærupto, vel grandi admodum voragine. Hanc scissionem factam nonnulli existimant, quando tot signa sunt visa in cælo 2. *Machab.* 5. puta equites per aëra discurrentes, cohortes armatæ, &c. Erant enim myriades Angelorum, cum quibus in pugnam Deus prodibat: prodeunte autem Deo, *terra mota est & contriti sunt montes.* Psal. 67. 9. Porrò & si in Machabæorum historia id expressè non enarretur: ex hoc tamen loco verisimile est ita tunc factum. Sicut factum in simili casu sub Oxia Rege constat ex *vers.* sequenti, licet in Oziæ historia nulla istius rei mentio fiat.

Tribulatio populi fidelis solet esse proximæ felicitatis signum.

Vers. 5. 6. Et fugietis ad vallem montium eorum, &c. Cum verò hiatus ille grandis in Oliuarum monte per Cedronem ad locum Ciuitati proximum sit producendus: recipient se

ciues ad eam Vrbis partem, quæ à prætupto illo, atque ab imminenti hoste tuta putabitur. Hæc verò est inter duos montes Dei Sionem scilicet, & Moriam. Fugient autem non minus trepidè ac velociter, quam fugerunt, cum sub Ozia graui motu fuit terra concussa Isai. 7.8. *Et veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo. Et erit in die illa: non erit lux, sed frigus, & gelu.* Species hæc lugubris Ierosolymę trepidantis prius, deinde miserabiliter euersæ, me extremi temporis sæculorum admonet, in quo Dominus mundum iudicabit, prius motibus concussum. Vt enim nunc cum Romanis copiis venit ad Vrbem euertendam: sic postea cum Angelis ad iudicandum mundum aduentabit. Quo tempore obtenebrescet terra, ex quo etiam consequetur, & quæ tenebris, & frigore designari solent, pauor, & cæcitas. * Oportet cum aliquibus incommodis flagellamur, ad memoriam afferre terribilem iudicij diem, vt illius horribili conspectu leuiura quæ nunc patimur videantur.]

Leuissima, quæ nunc patimur, videbuntur, si terribilis dei iudicij recordemur.

Vers. 7.8. Et erit dies vna, quæ nota est Domino, &c. Porrò in die illa, quæ soli Domino est nota, neque dies erit, quia Sol obscurabitur: neque nox, quia sol, licet obscuros, præsens tamen erit huic hemisphetio. Vesperi tamèn, id est, postremo iam sæculorum articulo, postquam demersi in infernum sontes fuerint, lux erit maior, quam antea. *Et erit in die illa: exibunt aquæ viuæ de Ierosalem, &c.* Iam me ad felicissima Euangelij tempora conuerto; in quibus de Ierusalem non terrestri, sed mystica, id est, de Ecclesia aquæ exibunt viuæ, & iugiter manantes ad mare Orientale atque Occidentale, id est, in omnem mundi plagam in æstate, & hyeme, siue in omni tempore.

2\. *Vers. 9.10.11. Et erit Dominus Rex super omnem terram, &c.* Tunc verò viuus Rex erit super terram Dominus, & vnum eius nomen, quod omnes venerentur, & implorent. * Hoc nomen *vnum* est IESVS. Quomodo autem *vnum* vocatur, si Propheta Euangelicus præclamauit, *& vocabitur nomen eius, &c.* Certè quia nomen Iesu eorum, aliorúmque nominum, quæ pietatem redolent, est complexio.] *Et reuertetur omnis terra, &c.* Ecclesia, quæ hoc loco in Ierosolyma intelligitur, longè lateque suos explicabit fines. Quemadmodum si ad terrestris Ierosolymæ habitationem, terra à monte Remnon, qui est ad Austrum, vsque ad desertum complanetur: ipsaque Ierosolyma habitetur tota in antiqua sede à porta Benjamin ad portam vsque priorem, & portam angulorum: & à turre Hananeel vsque ad regium torcular. Porrò collis Gabaa erat limes Aquilonaris Regni Iudæ vsque ad *Remnon*, qui est alter limes Iudæ ex parte Australi. Porta *Benjamin* terminabat *Bezetham*, id est, nouam Vrbem, quæ *Tertia* assolet vocitari, & erat de nouo Ierosolymæ adiecta. *Porta prior* vocatur porta prioris Ciuitatis. *Porta angulorum*, est illa quæ constituta erat in angulo, qui partem muri Occidentalem, & Aquilonarem coniungit. Turris *Hananeel* erat vltima veteris Ciuitatis. Torcularia denique Regis aderant in aduersa, & inde remotissima parte, puto in monte Sion. His

Ecclesia prædicis ornatur.

Vnum nomen Iesu est complexio omnium nominum, quæ redolent pietatem.

itaque signabatur Ecclesiam vndique magnis incrementis versus quatuor plagas cæli ampliandam. *Et habitabunt in ea, &c.* Quæ quidem Ecclesia ita habitabitur secure, vt iam amplius nullus sit ab hoste vastationis metus. * Quomodò hæc securitas cohæret cum tot Ecclesiæ à tyrannis toties iteratis persecutionibus? Profectò quia iustorum labores pro quiete & commodo ab ipsis reputantur.

Iustorum labores quies, & commodum sunt.

Vers. 12.13.14. Et hæc erit plaga, &c. Illorum verò, qui Ecclesiam impiis conatibus insectari voluerint hoc supplicio Deus mulctabit audaciam. Caro eorum tabe resoluta defluet, computrescent oculi, & è suis foraminibus excident, & lingua blasphema liquescet in saniem, & intra dentium vallum fœdè putrescet. Quod accidet ipsis non solùm iam vita functis, vt communiter omnibus accidit in Sepulchro: sed viuis ac sentientibus, & super pedes suos stantibus. Patuit olim in Lysia, in Antiocho, in copiis Timothei: & Ecclesiæ nostræ tyrannis passim hæc, aliaque terribilia inflicta esse supplicia, historiæ testantur. *In die illa erit tumultus, &c.* Tunc magnus erit hostium tumultus & conitatio in Ierusalem, seu in Ecclesiam: ad quam opprimendam mutua se Gentes cohortatione inuitabunt. *Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem, &c.* Et sicut olim Iudæorum multi contra Ierusalem impias manus armarunt: sic falsi Christiani, id est, hæretici non minori studio contra Ecclesiam dimicabunt. * Et quidem dirius bellum à ciuibus infensis, quam ab externis hostibus solet infligi.] Sed licet omnes gentes Ecclesiam oppugnauerint, non tamen expugnabunt, sed potius suis spoliis, & diuitiis locupletabunt, & instruent.

Dirius bellum infligitur à ciuibus infensis, quam ab externis hostibus.

Vers. 15.16. Et sic erit ruina equi, &c. Et quemadmodum potentes, ac robusti, sic etiam alia infirmior, atque ignobilior turba cadet, quam iumentorum compellatio, & ministrorum adumbrat. * Profectò qui voluptatum sectarij Ecclesiæ prauis moribus puritatem oppugnant, apte equi, muli, asini, cameli vocitantur. Brutalis enim stultitia agnata est vitiorum amatoribus.] *Et omnes, qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus, &c.* Sicut omnes gentes olim quotannis ex terra Israël in solymitanum Templum ad festum Tabernaculorum confluebant: sic postea quotquot ex Gentibus reliqui fuerint, ad magis arcana, & sacratiora Ecclesiæ festa neque minus frequenti concursu, neque minori religione conuenient.

Sectarij voluptatum iumentis sunt similes.

Vers. 17.18. Et erit: qui non ascenderit, &c. Eorum verò agris, qui ex omnibus terræ familiis adorandi Domini causa in Ecclesiam mysticam Ierosolymam ascendere recusauerint, negato cælesti imbre, sterilitatem inducet. * Confert equidem ad frugum abundantiam percipiendam. Templa studio pietatis inire.] * Annon Isidorus Agricola Missæ interest sacrificio, Angeli terram versant aratro, agrum Deus fœcunditate donat?] *Quod etsi familia Ægypti non ascendent, &c.* Quàm pluuiæ inopiam, & agrorum maciem, & sterilitatem experietur etiam Ægyptus, quæ aquis terrestribus, ac suis abundare videtur: nisi ipsi quoque cum aliis eo studio, quo Iudæi ad festa Tabernaculorum venerant, ad pias Eccle-

Confert ad frugum abundantiam. Templa studio pietatis inire.

Dum Isidorus Agricola Missæ interest, Angeli terram aratro versant.

stræ

fiæ solemnitates accedant. Ægypti metaphora signat prædiuites, quorum opes ex pluuia cælesti non coalent, sed vt Ægyptus aquis Nili irrigatur, sic hi censuum redditu victitant. * Porrò quantumque diuitiis polleant, punientur inopia, si festorum ausi fuerint religionem violare.]

[illegible]

Vers. 19. 20. 21. *Hoc erit peccatum Ægypti, &c.* Hoc punietur modò (sæpè in scripture peccatum pro pœna solet apponi) Ægyptus, & qui ex aliis familiis Tabernaculorum festiuitatem, vt disi, non obierint. * Aptè peccatum pro supplicio ponitur, quia nullum supplicium potest excogitari quod d rius sit peccati permissione.] *In die illa erit quod super frænum equi est sanctum Domino, &c.* Eo tempore quæcumque hominibus in pretio, atque in deliciis sunt, quibusque illuminari, atque exornari solent arma, & fræna, aliaque equestria Imperatorum, ac Ducum ornamenta, Domino consectabuntur. Alludit ad donaria, quæ fidelium pietas Ecclesiæ Altaribus erat litatura. *Et erit omnis lebes Ierusalem, &c.* Et quæ, dum sæculo carnique seruiebant instar cacaborum, atque ollarum erant, quæ sordidis destinantur ministeriis; illa iam ad Domini cultum religiosè traducta, erunt quasi phialæ, quæ vasa sunt honoris, & altaris vsui consecrata. Denique is erit fidelium ardor, ad studium in religiosum Dei cultum, vt nullus sit lebes, qui in mystica Ierosolyma non reperiatur. Lebetum verò is erit numerus, vt etiamsi immolaturi plurimi veniam, tamen semper aliquid ex eo numero supersit. Neque erit vltra mercator, qui victimas vendat, quia vltro à religiosis hominibus offerentur. Nomen autem *Mercatores* Hebr. *Chananæus*, idem est, ac *sceleratus* à ministerio Ecclesiæ Christi excludendus. * Monentur Præsules magno inuigilare studio, ne prauis moribus affectos ad sacros ordines admittant.]

Nullum supplicium grauius ipsa peccati permissione.

Ad sacros ordines non admittẽdus, qui prauis imbutus est moribus.

MALACHIAS.

CAPVT PRIMVM.

Iudæos Deus ingratitudinis arguit. Sacerdotes corripit panem pollutum offerentes, subrogandos edicit Sacerdotes alios, qui augustiorem litent in Ecclesia oblationem sacerrima Eucharistia.

1. ONVS verbi Domini ad Israël in manu Malachiæ. 2. Di-
lexi vos, dicit Dominus, & dixistis: In quo dilexisti nos?
Nónne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus, & dilexi Ia-
cob, 3. Esau autem odio habui? & posui montes eius
in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti.
4. Quòd si dixerit Idumæa: Destructi sumus, sed reuerten-
tes ædificabimus quæ destructa sunt: Hæc dicit, Dominus
exercituum? Isti ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur termini impietatis,
& populus cui iratus est Dominus vsque in æternum. 5. Et oculi vestri videbunt,
& vos dicetis: Magnificetur Dominus super terminum Israël. 6. Filius honorat
patrem, & seruus dominum suum: si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus? &
si Dominus ego sum, vbi est timor meus? dicit Dominus exercituum. ad vos, ô
Sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis: In quo despeximus nomen
tuum? 7. Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis: In quo pol-
luimus te? In eo quòd dicitis: Mensa Domini despecta est. 8. Si offeratis cæ-
cum ad immolandum, nónne malum est? & si offeratis claudum, & languidum,
nónne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei: aut si susceperit faciem
tuam, dicit Dominus exercituum. 9. Et nunc deprecamini vultum Dei vt mise-
reatur vestri (de manu enim vestra factum est hoc) si quo modo suscipiat facies ve-
stras, dicit Dominus exercituum. 10. Quis est in vobis, qui claudat ostia, & in-
cendat altare meum gratuitò? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exer-
cituum: & munus non suscipiam de manu vestra. 11. Ab ortu enim solis vsque
ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco sacrificatur,
& offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in Gen-
tibus, dicit Dominus exercituum. 12. Et vos polluistis illud in eo quod dici-
tis: Mensa Domini contaminata est: & quod superponitur, contemptibile est,
cum igne qui illud deuorat. 13. Et dixistis: Ecce de labore, & exufflastis illud,
dicit Dominus exercituum, & intulistis de rapinis claudum, & languidum, &

inculistis munus: nunquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus? 14. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino: quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in Gentibus.

COMMENTARII.

Iudaos Deus ingratitudinis arguit.

1. ERS. 1. 2. 3. *Onus verbi Domini ad Israël in manu Malachiæ.* Durum vaticinium, quod à Domino Malachias accepit, vt ad Israëlitas proferret. *Dilexi vos dicit Dominus, &c.* Audite ô Israëlitæ, quid in vobis Dominus improbet. Reuocate ait ille, in memoriam, quomodo vos ab initio dilexerim, innumerisque beneficiis ornauerim. Ingrati tamen obiecistis: Quo signo, quo dono, quo beneficio tuam in nos dilectionem ostendisti? Vah ingratitudinem!* Verè *obliti sunt benefactorum eius, &c.* Psal. 77. 11. Ingratitudo, & obliuio acceptorum pariter incedunt.] Vt alia innumera beneficio in te ô Israël à me collata omittam, ait Deus, an obliuisci poteris manifestissimi beneficij, quo neglecta familia Esau fratris gemelli Iacob patris tui, te Iacobi posterum in filium, & hæredem mihi delegi, & vt talem in terram lacte ac melle manantem tot prodigiis excitatis olim induxi, & nunc recens iterùm reduxi. Vrbem & Templum à Chaldæis excisum instauraui, religionem reflorescere feci. Cum è contrario Esauitas, id est Idumæos odio semper habuerim, id est, neglexerim, parum curauerim, & grauissimè afflixerim, vt solent qui aliquem odio prosequuntur. Montes præruptos eis pro habitatione dedi. Et eorum terminos ita vastaui Chaldæorum armis, vt in solitudinem redacti Syluestres alant belluas, præbeantque opportuna serpentibus habitacula.

Pariter incedunt ingratitudo & obliuio.

Vers. 4. 5. *Quod si dixerit Idumea, &c.* Ac si filij Esaü Idumæi iam ab hoste attriti reuersuros se dicant in antiquas sedes, & illa, quæ serpentes habitant, rursum ædificanda: horum consiliis, ait Dominus, aduersabor: & quæ ipsi rursus excitauerint, rursus euertam. Vt homines qui eiusmodi casus ex peccatis oriri sibi persuaserunt, sceleratum putent, & dicant esse populum; quem ita Deus seuerè puniuit: & in æternum illi iratum fore Deum, cum illa ruina eiusmodi sis, vt duratura æternum videatur. * Idem accidet eis, qui contrà Dei voluntatem, & fortasse ex sanguine pauperum superbas domos extruunt: ipsi ædificio efferendo student, Deus autem eiusdem euersioni intendit.] *Et oculi vestri videbunt) &c.* Eorum tunc vos ô Israëlitæ cladem, & exitium cum exultatione vidistis. Deumque grati laudastis, quòd in vestris vos sedibus quietos & prosperos habitare concesserit. Quid autem postea?

Deus euertit domos, quæ ex sanguine pauperū extruuntur.

2. *Vers.* 6. *Filius honorat patrem, &c.* Hæc omnia à patre beneuolo nascuntur, quibus proterea honor debetur. Et quidem cum filius patrem honorare, & seruus Dominum honorare soleat, vos tamen ô Israëlitæ, vtrumque prodidistis officium: neque enim me vt patrem honorastis, neque vt Domino debitum obseruantiæ exhibuistis obsequium. *Dicit Dominus exercituum ad vos, &c. ô Sacerdotes, &c.* Nunc ad vos ô Sacerdotes querimoniam conuerto, qui cum me ipsum vilem, ac despicabilem habeatis, neque peccatum hoc agnoscitis: & si quid apparet in vobis sceleratum, & turpe, id à vobis callida tergiuersatione depellitis. * Totius populi Israël ingratitudinem dumtaxat Dominus, in Sacerdotes querelas refundit, quia horum vita proba aut praua normam rectè aut iniquè viuendi sæcularibus velut indicit.]

Sacerdotes corripit panē pollutum offerentes in altari.

Probi, aut praui Sacerdotes praudè aut probè viuendi normā sæcularibus indicunt.

Vers. 7. 8. *Offertis super altare meum panem pollutum, &c.* Audite quid ego in vobis sceleris, & officij neglecti deprehenderim. Ad altare defertis contra sacrificandi ritum pollutum panem: & tamen quæritis, quanam in re pollutus à vobis esse videar. Annon ego tunc à vobis pollutus censeri esse debeo, cum mensam meam vilem esse ac despicabilem aperto, ac libero conuitio iactitatis? Panem pollutum hîc Deus vocat primò panes propriè dictos, quos in Sacrificio *Mincha* (de quo *Leuit.* 2.) Deo offerebant fortè non ritè coctos, aut frixos, vel ex frumento non sat puro ac præstanti. Sed quia Hebræi *panem* vocitant omnem escam, secundò panem vocitat oues, boues aliasque victimas, quas claudas, cæcas, mancas contra legis præscriptum ex auaritia aut neglectu Deo immolabant, dicentes, mensam Domini vilem esse, ac proinde viliora quæque illi sufficere. * O quàm errant, qui non selecta, & optima quæque Deo omnium Domino, creatori, & donatori deferunt?] Porrò victimæ in mensa seu altari apponebantur quasi cibus Deo: vnde Propheta hîc altare *mensam* Domini vocat. Subtaxantur hinc, qui Ecclesiæ decimas ex deterioribus fructibus soluere non verentur: actu enim affirmant mensam Domini despectam esse ac contemptibilem.] *Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est, &c.* Vilem equidem apud vos mensam meam haberi, haud dubiis argumentis ostenditis. Adducitis namque iniquè victimas, quas sacrificalis lex remouet ab altari, cæcas omnitum, claudas extrema macie, aut morbo confectas. Quas si ad ducem vestrum, seu Principem adducere volueritis, malè vos accipiet, & in crucem cum vestris victimis facessere iubebit. *Si placuerit*, inquit, *ei.* Modus loquendi in Scriptura frequens, quo significatur aliquid aut non admitti, aut non probari. Quasi dicat, certè non placebit illud non tam sacrificium, quàm iniuria, siue ludibrium. Suscipere autem alicuius faciem, est audire aliquem, aut postulata concedere.

Deo omnium creatori, & donatori optima quæque sunt deferenda.

Taxantur, qui Ecclesiæ decimas ex fructibus deterioribus soluunt.

Vers. 9. 10. *Et nunc deprecamini vultum Dei, &c.* Nunc ergo supplicibus ad Deum votis, precibusque contendite, vt à vobis & à populo furorem auertat. An postulatis annuet, & veniam concedet? Misericors infinite est, sed si supplicium non abstulerit, à vobis profectum est hoc malum, qui vitiosas à populo victimas accipitis, easque ad altare pollutis manibus immolatis. * Innuit orationem non proficere

Orationem orantis iniquitas debet contristari.

te ei, qui Deum, quem verbis flectere ad pietatem curat, operibus impiis excitat ad vindictam.] *Quis est in vobis, &c.* Vultis exprimam, vnde tanta vobis impietas? Ideò quisque vestrum sacrificat, vt aliquid inde emolumenti captet: & dummodò id non desit, de legitimis victimis non laborat. Nihil est in Templo non venale, non ostia claudere, non ignem accendere, & alia, quæ in sacro ministerio leuissima censentur. Quare cum sacrificantes ipsi non placent, nec sacrificia placebunt, quæ sicut leges remouent ab altari, sic ego ab animo repellam. * Cum aliquem Sacerdotem pressum iniquitate video, vereor, ne scelerum fons illorum sit auaritia.]

Sacerdoti maxima omnium vitiorum est fons.

3. *Vers. 11. 12. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, &c.* Mihi perfecta debetur victima, quia vniuersorum Deus sum, & vbique terrarum, magnum est, ac venerabile nomen meum. Cui aliquando in aureo Euangelij sæculo vbique locorum, etiam inter Gentes mundissima, ac gratissima hostia immolabitur. * Hebraicè est מנחה *mincha*, quod licet in genere *munus* significet, à Deo tamen appropriatur speciali sacrificio ex pane vel farina confecti; quod accedente ordinario vini libamine, typus erat sacrificij nouæ legis Eucharistici, in quod vnum, & solum quadrant omnia iam dicta. In Dei honorem vbique terrarum offertur hęc victima adeò munda, vt nulla offerentium ministrorum immunditia poterit inquinari.] *Et vos polluistis illud in eo, &c.* Sed vos ô Sacerdotes, nomen meum omnibus Gentibus, ac sæculis venerabile tanquam vile aliquid polluistis: dum mensam meam rudi opera elaboratam esse dicitis, contaminatam, & sordidam: & tam sacrificium, quod illi imponitur, quàm ignis, qui illud accendit, ac deuorat, aliquid esse exiguum & futile, qoodque iure ab omnibus debeat ludibrio baberi.

Subrogandos olim alios Sacerdotes, mundissimam Eucharistiæ victimam litaturos.

Eucharisticum sacrificium adeò est mundum, vt ministrorum pollutis manibus non possit inquinari.

Vers. 13. 14. Et dixistis: Ecce de labore, &c. Dixistis pro excusatione vestra: *Ecce de labore*, &c. *Hæc de afflictione sunt*, id est, quod meliores victimas non offeramus, oritur ex paupertate nostra, quàm afflictio Babylonica peperit. Et tali figmento vestrum scelus tegitis, & exsufflatis quasi rem mihi, quasi ego fuerim paopertatis populi causa, qui eum permisi affici captiuitate. *Maledictus dolosus, &c.* Maledictus ille, qui in sacrificiis non syncerè, & castè, sed dolose fraudulenter agit. Qui eum in grege victimam habeat pioguem, & masculam, & quam ex voto debet: vitiosam immolat, & debilem. Neque id secum attentè coosiderat, quia Rex magnus ego sum, & nomen meum vbique terrarum venerabile. * Explicat Deus (respondens ad Sacerdotum obiectionem ex populi inopia) vodenam eiusmodi inopia procedat, Nempe quia cum habeant in grege victimam masculam, & pinguem, vitiosam, & debilem Deo eligant offerendam. Eam igitur auaritiam Deus punit inopia.]

Procedit inopia ex auaritia, qua Deo quis offert decimas ex deterioribus agri, aut gregis fructibus.

CAPVT II.

Egestatem, & maledictionem Sacerdotibus incurijs minatur. Hos, ac reliquos Iudæos taxat, quod alienigenas vxores duxerint.

1. ET nunc ad vos mandatum hoc, ô Sacerdotes. 2. Si nolueritis
audite, & si nolueritis ponere super cor vt detis gloriam nomini
meo, ait Dominus exercituum: mittam in vos egestatem, & maledicam
benedictionibus vestris, & maledicam illis: quoniam
non posuistis super cor. 3. Ecce ego proiiciam vobis brachium,
& dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum,
& assumet vos secum. 4. Et scietis quia misi ad vos mandatum istud,
vt esset pactum meum cum Leui, dicit Dominus exercituum. 5. Pactum meum
fuit cum eo vitæ & pacis: & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei
pauebat. 6. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labiis eius
in pace & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab ioiquitate. 7. La-
bia enim Sacerdotis custodient scientiam; & legem requirent ex ore eius: quia An-
gelus Domini exercituum est. 8. Vos autem recessistis de via, & scandalizastis
plurimos in lege: irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. 9. Pro-
pter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non
seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege. 10. Numquid non pater vnus om-
nium nostrum? numquid non Deus vnus creauit nos? quare ergo despicit vnus-
quisque nostrum fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? 11. Trans-
gressus est Iuda, & abomioatio facta est in Israël, & in Ierusalem: quia contaminauit
Iudas sanctificationem Domini, quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. 12. Di-
sperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis
Iacob, & offerentem munus Domino exercituum. 13. Et hoc rursum fecistis, ope-

riebatis lacrymis altare Domini, fletu, & mugitu, ita vt non respiciam vltrà ad sa-
crificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra.
14. Et dixistis: Quàm ob
causam? quia Dominus testificatus est inter te, & vxorem pubertatis tuæ, quam
tu despexisti: & hæc particeps tua, & vxor fœderis tui.
15. Nónne vnus fecit
& residuum spiritus eius est? Et quid vnus quærit, nisi semen Dei? Custodite er-
go spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere.
16. Cum odio
habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israël: operiet autem iniquitas vesti-
mentum eius, dicit Dominus exercituum: custodite spiritum vestrum, & noli-
te despicere.
17. Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, & dixi-
stis: In quo eum fecimus laborare? In eo quod diciris: Omnis qui facit ma-
lum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent: aut certè vbi est Deus
iudicij?

COMMENTARII.

1. *Sacerdotibus incurijs egestatem minatur.*

ERS. 1. 2. *Et nunc ad vos mandatum hoc ô Sacerdotes.* Vestra ô Sacerdotes scelera audistis, nunc quod à Deo ad vos habeo mandatum, paucis accipite. *Si nolueritis audire*, &c. Sic Dominus ad vos: Vobis à Deo sui nominis gloria commendata est, quam tamen vos omninò despexistis, ac si nullum eiusmodi mandatum haberetis. Nunc autem serio cogitate, quid à vobis nomen Sacerdotale requirat. Quod si meditari hæc, atque præstare nolueritis, efficiam, ne quis vobis ex agro aut grege, decimis scilicet prouentus, aut ex Leuitici generis benedictionibus vlla commoditas adueniat. Denique vt vobis omnia sint angusta. Hæc, inquam, vobis aduenient, quia de gloria mea omnem cogitationem abiecistis. * Vereor, ne pauperies, qua nunc Sacerdotalis status premitur, indè proueniat, quod Sacerdotes incurij sint circa diuini nominis gloriam promouendam.]

Sacerdotum inopia prouenit ex incuria circà diuinam gloriam promouendam.

Vers. 3. 4. 5. Ecce ego projiciam vobis brachium, &c. Neque diù à vobis aberit plaga. Extendam in vos hostile brachium, & in faciem vestram solemnitatum vestrarum, quas religionis plenas arbitramini, stercus proiiciam: quarum ignominia, & fœditas à vobis nusquam aberit. * O quot solemnitates à fidelibus nunc instituuntur in Diuorum festis, quæ vanitatis stercore exundant! Quandò Sol pietas deberet inter altaris lucernarum copiam elucescere.] *Et scietis, quia misi ad vos mandatum istud*, &c. Tunc autem dignoscetis, haud dubio experimento, quale fuerit pactum, quod cum Sacerdotali ordine olim pepigi, nempè non aliter illum futurum in honore, nisi ille nomen meum honoraret. * Hoc pactum Christus Dominus cum D. Ignatio, ac Iesuistis pepigisse videtur. Nomen IESV eis honorandum traditum fuit, ipsi verò pactum implentes, mirificè à Domino vbique terrarum tot Confessoribus, tot Martyribus, tot scriptoribus, tot egregiis facinoribus expressis honorantur.] *Pactum meum* fuit cum eo vitæ, & pacis; & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie *nominis mei pauebat*. Promisi Sacerdotibus abundè omnia, quæ ab hominibus in bonis annumerantur, quæque pacis, ac vitæ vocabulo significantur. * Vita enim pacifica est planè omnium bonorum epilogatio.] Quæ tamen ornamenta, & commoda ea lege promisi, dummodo me obseruarent, ac colerent. Quia verò antiqui Sacerdotes leges illas religiose obseruarunt, quas ego illorum ordini præscripsi: ideò vitam illis & pacem affatim sum largitus.

Taxantur, qui vanitatis stercore festa sanctorũ inficiunt.

D. Ignatius, & eius Religio mirificè honoratur à Deo, quia ipsi nomen Iesu accuratè satagunt honorare.

Pax est omnium bonorum complexio.

Vers. 6. 7. Lex veritatis fuit in ore eius, &c. Leges hæ Sacerdotali ordini à me fuere præscriptæ. Primò ne quid simulatum, & falsum, ne quid fraudulentum & iniquum in Sacerdotis ore deprehendatur. * Valdè enim dedecet Sacerdotem mentiri. Ideò prima hæc lex quasi agnata Sacerdotali dignitati præscribitur.] Deinde vt coram Deo semper incederet, nec vnquam se ab illius voluntate subduceret: & cum Deo, cuius seruiebat studiis, semper pacem haberet. Denique vt errantes ad legis obseruationem reduceret. Quod ipsi iuxta datam viuendi formam ad vnguem impleuerunt. *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam*, &c. Hoc verò postremum ideò Sacerdoti mandatum est, quia in eius ore diuinæ legis ac Sapientiæ thesaurus seruari debet, à quo alij in rebus quibusque dubiis petant oracula. Cum enim Dei ad homines legatus sit, & eius nomine loquatur: non alia, quàm Dei mandata, & verba deferat oportet. * Vita itaque irreprehensibilis Sacerdoti præscribitur, quia ipse sæcularibus legis custodiam debet indicere. Parum autem docentis proderunt monita, si quæ alios ipse non implet.]

Valdè indecens est, sacerdotẽ mentiri.

Parum verba docẽtis prosunt, si quæ dicit ipse nõ præstat.

Vers. 8. 9. Vos autem recessistis de via, &c. Vos autem contra Sacerdotalis ordinis obligationem, & maiorum exemplum, neque seruastis legem, & quominus seruarent alij vestro vel doctrina, vel exemplo fecistis. Quare, ait Dominus exercituum, grauem mihi causam exhibuistis, vt pactum, quod cum Leui olim vitæ, ac pacis inieram, nihil iam habeat firmitatis. *Propter quod & ego dedi vos contemptibiles*, &c. Propterea quia à meo præscripto recessistis, id assecuti estis, vt qui apud omnes esse in honore debueratis, ludibrio iam sitis: & quo à lege longius abiistis, longior etiam à vobis honor omnis abierit. Cumque alia grauiter in legem peccastis, illud grauissimum, quod in exponenda lege, ac iudicio ferendo personarum accepto à vobis non vitatur. * *Et accepistis faciem*, inquit, *in lege*. Iniquum valde est, Sacerdotem faciem cuiuscumque siue diuitis, siue equitis, siuè Principis facie aspicere, vt illius territus magnitudine, non audeat ei legis præscripta indicere, & corripere transgressiones.]

Sacerdos vel Regum faciẽ respicere nõ debet, vt eorum territus non audeat eũ monere de erratis.

Vers. 10. 11. Numquid non pater vnus omnium nostrum,

nostrum, &c. Cur inter illos accipiendæ personæ, quibus eadem est generis, ac religionis communio? Vnus fuit pater Iacobo, à quo genus totum Israëliticum est propagatum. Vnus nos Deus creauit, cui omnes curæ sumus; & apud quem nulla personarum acceptio. Et quæ erit ratio, cur fratrem suum quisquam ex ordine vestro despiciat, violetque pactum ea de re cum parentibus nostris percussum? * Vnum etenim fratrem despicit, qui ei alium, quia ditior aut nobilior sit, iudicat præponendum.] *Transgressus est Iuda, &c.* Hactenus cum Sacerdotibus: nunc eum reliquo populo est disceptatio. Qui quidem ex alieno
2. sanguine ad Israëliticum torum vxorem abduxit: remque in Israël abominabilem perpetrauit, & Iuda; quia in illegitimo thalamo proles suscipitur ex Israëlitico ac Gentilico semine confusa: ex diuersarum Gentium commixtione, quarum non est vna lex, atque religio, sanctificatio, Templúmque polluitur, & vera Iudæorum religio contemnitur.

Qui acceptat personã, vnum despicit, vt alium præponat.

Taxat eos, qui alienigenas duxerunt vxores.

Vers. 12. 13. Disperdet Dominus virum, &c. Fuerunt Sacerdotes qui aut docerent, aut saltem permitterent hæc diuersarum Gentium contracta coniugia. Fuére qui ab iis edocti quasi discipuli damnatum illud nuptiale pactum non exhorruere. Tam hos, ait Dominus, quam illos disperdam; hos vt non iam amplius in Israëlitarum cœtu annumerentur, illos, vt offerendis sacrificiis dare operam non permittantur. * Illud expende: *Disperdet Dominus magistrum, & discipulum.* Prius Deus magistris, quam discipulis minatur exitium. Quia non tam Deum iniquitatis discipulatus, quam magisterium irritat.] *Et hoc rursum fecistis, &c.* Accessit ad hanc intemperantiam aliud malum: Vxores vestras Israëlitides priores vel repudiando, vel indignè quasi ancillas habendo, cogitis, ad altare, & ad Templum meum confugere, & illud vberrimis lacrymis operire, & perpetuo fletu, & horrido mugitu omnia implere. Quare à vestris sacrificiis oculos auertam, neque illis à me veniam impetrabitis: quia vestris votis, ac precibus vxorum obstrepunt vlulatus. * Gracilis enim fœminæ affectè iniuria vox tam altè in diuinis auribus insonat, vt iniuriatoris vel eleuatissimi clamores non exaudiantur.]

Valde Deũ irritat iniquitatis Doctor, sẽ consiliator.

Altissima Dei auribus est vox patientis iniuriam.

Vers. 14. 15. Et dixistis: Quamobcausam, &c. Quia vero causam quæritis, cur durè ad vestra sacrificia & preces afficiar, hanc iustam admodum reddam. Quia præceptum à Deo haberis quomodo, & quali fide coniugale cum vxore consortium seruare debeatis, quam à primis & florentibus annis vobis sociastis, quam tamen prodita connubiali fide despexistis. Cum tamen pars quædam sit vestri, vtporè ex viri costa & carne formata: & capax illius legis ac fœderis, quo Deus primos in orbe coniuges matrimonio colligauit. * Qui igitur despicit vxorem, partem sui, imò totum se despicere non dubitet.] *Nonne vnus fecit, & residuum spiritus eius est? &c.* Nonne vterque coniugum à Deo formatus, & vt eadem caro vtrique communis, quia à viro sumpta, sic etiam communis vtrique spiritus, quia quod fuit Adæ residuum, id datum est Euæ. Ille verò vnus, qui vtrumque formauit, semen quærit suum, filios scilicet Israël, semen sanctum, à quibus speciali quadam religione vult honorari. Custodite igitur vxores, quæ pars quædam sunt spiritus vestri: neque quas adolescentes duxistis, & iam pridem habuistis domi, violata coniugali fide contemnite. Deus vult, vxorem ea apud viros in æstimatione esse, ac fuerit ipso in die nuptiarum.]

Qui vxorem despicit, partem sui, imò se totum despicit.

Vxor sit semper viro in illa æstimatione, qua fuit ipsa die nuptiarum.

Vers. 16. 17. Cum odio habueris, dimitte, &c. Si odiosa tibi fuerit vxor, dimitte potius liberam, libello dato repudij, & libertatis vindice, vt sui iam sit, non alieni, ac tyranni iuris; minus enim erit illi molestum. Verumtamen licet hoc vxori maximè optabile videatur, viro tamen non potest esse non turpe: neque minus operietur iniquitate, eiusque supplicio, quam operietur indumento. Quarè iterum moneo, vt vxores, id est animæ vestræ dimidium custodiatis, neque despiciatis, quod tantopere vobis à Deo est, commendatur. Illa preme: *Custodite spiritum vestrum.* Pulchrè vxor viri spiritus vocitatur. Vt si illa aut propter senectutem, aut propter fœditatem inepta videatur propter corpus amari, eam vir diligat propter spiritum, nempe suummet spiritum in illa residere.] *Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, &c.* Magnum Domino in verbis vestris molestiam præbuistis: neque quo estis mentis stupore cognoscitis, in quo sit vobis orationis genere peccatum, Idque vobis postulatis aperiri. Quare illud vobis iam aperio. In eo quod dicitis placere Domino sceleratos, & iustos contemni: atque in eo iudicium & æquitatem requiri, cum iustos laborare, & opprimi, impios autem dominari, & exultare permittat. Huic blasphemiæ Propheta capite sequenti respondet.

Vxor viri spiritus appellatur, vt vel in fœda, & anu sit, sit ratio, cur diligatur à marito.

CAPVT III.

Requirentibus Iudæis, Vbi est Deus iudicij, *respondet Propheta mox affuturum Messiam iudicij recti Deum, cuius duplicem describit aduentum, vnum pacificum, terribilem alterum.*

1. ECce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante
faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis; & angelus testamenti, quem vos
vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum: 2. &
quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad
videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi
herba fullonum: 3. & sedebit conflans, & emundans
argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum,
& erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. 4. Et placebit Domino sacrificium Iuda & Ierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui. 5. Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui
calumniantur mercedem mercenarij, viduas, & pupillos: & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. 6. Ego enim Dominus, & non mutor: & vos filij Iacob non estis consumpti. 7. A diebus enim
patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Reuertimini ad
me, & reuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixistis: In quo reuertemur? 8. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me? Et dixistis: In quo configimus te? In decimis, & in primitus. 9. Et in penuria vos maledicti estis, & me
vos configitis gens tota. 10. Inferte omnem decimam in horreum, & sit cibus in
domo mea, & probate me super hoc, dicit Dominus: si non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero vobis benedictionem vsque ad abundantiam, 11. & increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ; nec erit
sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. 12. Et beatos vos dicent omnes Gentes: eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum.
13. Inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus. 14. Et dixistis: Quid
locuti sumus contra te? Dixistis: Vanus est, qui seruit Deo: & quod emolumentum quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino
exercituum? 15. ergo nunc beatos dicimus arrogantes: siquidem ædificati sunt
facientes impietatem; & tentauerunt Deum, & salui facti sunt. 16. Tunc locuti
sunt timentes Dominum vnusquisque cum proximo suo: Et attendit Dominus, &
audiuit: & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum & cogitantibus nomen eius. 17. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego
facio, in peculium: & parcam eis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi. 18. Et conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum & impium; & inter seruientem Deo, &
non seruientem ei.

COMMENTARII.

1. *Pacificus Christi aduentus hoc in capite obijcitur.*

ERS. 1. 2. *Ecce ego mitto Angelum meum, &c.* Ecce ego (dicit Beatissima Trinitas) mitto Angelum meum, nempe Ioannem Baptistam, (vt ipsemet Christus *Mat.* 11. 10. explicat) Angelum, inquam, non natura, vel incarnatione; (vt somniabat Origenes) sed officio, dignitate, excellentia, sanctitate. Qui testimonio, doctrina, exemplo, baptismo suo viam mihi aduentanti præparabit, id est, disponet animos Iudæorum, vt quando ego Messias me orbi patefaciant, ipsi me recipiant. Vndè statim post Ioannem ille per excellentiam *Dominus*, quem tot sæculis vos requiritis; & post priorem illum Angelum sequetur alter vobis optatissimus Angelus testamenti. Tigur. *legatus fœderis*, seu internuncius, mediator, conciliator fœderis inter Deum & hominem. Et in Templum ingredietur, in suum vtique domicilium Dei parentis vterum. * Nihil etenim optabilius Domino, quam in hoc Templo sacerrimo habitare, & tantæ parentis esse filium.]

Nihil Deo optabilius quam Templum Deiparæ inire, & eius esse filium.

Vers. 3. 4. 5. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius, &c. Illum diem, & quæ in eo fient admiranda prodigia, nemo poterit cogitare. Vsque adeo enim mirabilia erunt, vt neque in homi

hominum cogitationem venire posse videantur. Ipse in hominum animis à sordibus purgandis id faciet, quod ignis in metallo repurgando, & conflando, & in emaculandis vestibus herba fullonum. *Et sedebit conflans, &c.* Sedebit ille, & eo studio purgabit illius felicissimi sæculi Sacerdotes, quo artarius sedet, vt argentum, vel aurum purificet, & conflet. Quos ita liquefaciet, emundabit, sicut emundari solet argentum,& aurum, Vndè non recedent in sacrificãdo,ab eo,quod lex, & pietas Sacerdoti præfinit: ita vt possit sacrificium illud *iustitia* vocitari. * *Et sedebit* inquit.Vt innuat,ad purificationem animi gerendam, necessarium esse attentum purificantis studium: subtaxans Cõfessarios,qui quasi per transennam pœnitẽtes audiunt,& tãnti momenti negocium in momento perficiunt.] * *Et purgabit*(adiicit) *filios Leui.* Primum Christi Domini aduentantis studium est, Sacerdotum maculas abstergere. Sacerdotalis enim actio sæcularibus proponitur æmulanda: & qualis pastor, tales assolent oues exponi.] *Et placebit Domino sacrificium Iuda, &c.* Tunc autem sacrificium, quod in Ecclesia offeretur, cuius Iuda & Ierusalem typum agunt, sic erit gratum Deo, vt sibi in eo vehementer placeat; sicut placuere ei, ex parte sacrificantis sacrificia,quæ antiquissimis sęculis à magnis Sacerdotib',&Patriarchis Abele,Melchisedecho, Abrahamo, Moyse, Aarone & aliis viris sanctissimis fuere oblata. *Et accedam ad vos in indicio, &c.* Dixeratis, ô Sacerdotes populi mei in me neque iudicium esse, neque humana commoda pro hominum meritis, seruata æquitate dispensare. Accedam igitur ad vos Iudex, vt vestra merita cognoscam, & iudicem: idque quamprimùm fiet iudicium contra maleficos, & adulteros, contra periuros, & qui mercenarios callidè mercede defraudant,& qui pupillos, ac viduas spoliant, qui peregrinos opprimunt, neque Deum timent. Et tunc dignoscent hi scelerati,me testem fuisse illorum, quæ ipsi fecissent, aut cogitassent in tenebris, quæque putabant diuinos oculos latere: & de illis nullam in cælis esse prouidentiam.

Taxãtur Cõfessarij, qui per trãsennã confessiones audiunt, & non attentè tanto incũbunt ministerio.

Primũ Christi venientis studium, Sacerdotes emundare, vt seculares emundent.

Vers. 6.7. Ego enim Dominus. &c. Ego, inquit Deus, de me ipso tam longam in vestrum genus tolerantiam admiror. Nam cum Deus sim, neque aliter nunc, quam olim à sæculo in peccatum,& peccatorem afficiar, plurimosque non diù postquam deliquere, consumpserim: vos tamen filij Iacob, quorum vita sceleribus est innumeris scatens, viuitis, nec dum estis pro vestrorum scelerum ratione consumpti. * Tanta equidem est cuiuslibet lethalis peccati malitia, vt ipse infinitæ miserationis Deus in seipso quasi admirari possit, quod non illico Iudex damnaturus accurrat.] *A diebus enim patrum vestrorum recessistis, &c.* Ab vltima parentum vestrorum memoria, illorum æmulati actiones, recessistis à lege. Licet verò ob hanc tam obstinati animi pertinaciam perdere vos potuerim: meæ tamen clementiæ memor vos adhuc admoneo, vt per vitæ nouitatem ad me redeatis: neque inutilis vobis erit hæc animi seria veraque conuersio. Ego enim ad vos reuertar sicut olim munificus. At vobis sic vestra placent, vt non putetis, à diuina lege aliquo declinasse. Vndè rogitatis, à quonam errore, vester ad Deum gradus sit reuocandus.

Tanta est vel vni' peccati malitia, vt quasi de seipso mirari possit De', quod non illicò illam puniat.

Vers. 8.9. Si affiget homo Deum, &c. Annon graue delictum est hominem eo dementiæ prolabi, vt Deum suum opprimere, & variis iniuriis ac opprobriis, quasi iaculis, lanceis, seu clauis in cruce configere conetur, vti vos conamini, subtrahendo meisque ministris debitas primitias ac decimas? quarum defectu ministri mei negligunt meum cultum, sacra adulterant, vt ante (*cap. 1. 7.*) querebar. * Omnes peccatores scelere suo, quantum in se est, Deum configunt, *rursum crucifigentes Filium Dei, & ostentui habentes*, vti Paulus ait, *Hebr. 6. 6.*] * Præcipuè autem Deus memorat primitiarum,ac decimarum defraudatores, eo quod ex earum retentione diuini cultus decentia imminuatur: & cogantur ministri sacri ob subsidij defectum famis, ac nuditatis incommodis (status clericalis opprobrio) affici.] *Et in penuria vos maledicti estis, &c.* Vndenam putatis vos penuria premi? Certè quia decimas non inferentes, quæ ex lege debentur, in horreum meum, se adeò configitis, & pronocatis, vt faciam vestra horrea ex frugum defectu vacua ostentari. * Et quidem qui decimas debitas Ecclesiæ non soluit, gratuitam à Deo agri haud recipit abundantiam, sed cruciatur inopia.]

Omnis peccator quantũ in se est, Deũ configit rursum Cruci.

Speciatim id agit, qui decimas,& primitias non soluit Ecclesiæ.

Inopiã cruciatur, qui decimas Ecclesiæ non soluit.

Vers. 10. 11. 12. Inferte omnem decimam in horreum, &c. Obligationi circa soluendas decimas, ac primitias satisfacite: & ego efficiam,ne quid fructibus, quos à me irrigata terra pepererit, officiat. Hostes arcebo, qui segetes aut calcatu sternant, aut flammis aboleant. Quod si non immisero vobis eam aquarum abundantiam, vt cataractæ nubium apertæ videantur: & eam rerum copiam, quam horrea, & vasa cellaria capere non valeant: illum me esse existimate, cui deinceps fides *haberi* non debeat. *Et increpabo pro vobis deuorantem, &c.* Efficiam, ne quid fructibus,quos irrigata terra peperit, officiat. Prohibebo bestiolas arboribus, ac frugibus infensas, & vrentem ventum, ne germinata corrumpat. Vndè neque ager erit sterilis, neque vineæ in agris suo fructu spoliabuntur. *Et beatos vos dicent omnes Gentes, &c.* Omnes vos beatos esse prædicabunt, secumque putabunt actum fore feliciter, si vobiscum aliquando habitare contingat * Si Deus tot beneficia promittit ab eis accipienda, qui decimas ritè soluerint, & tot hostibus agrorum messes ac vineæ solent exagitari: paupertate planè premi vult,qui aliquid de decimis detrahere cogitat.]

Pauper vult esse, qui aliquid de decimis detrahere cogitat.

Vers. 13.14.15. Inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus. Audite iam iterum, in quo vestram ego impietatem accusem,& damnem: quia contentiosè, & sæpè magnis aduersum me clamoribus insurgitis. *Et dixistis: Quid locuti sumus contra te.&c.* Neque id consideratis, atque ideo quæritis, quod verbum ex ore vestro iniquum contrà Deum exciderit? Dixistis, illum esse stultum & vanum, qui Dei se voluntati, & mandatis attemperat; neque vos ex illius obsequio, & ex longo ieiunio commodè aliquid habuisse. *Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, &c.* Arrogantes verò & violentos homines fortunatos esse dicebatis, qui cum peccatis se tradant, abundant tamen illis,

filiis, magistratibus, opibus, omnibusque aliis, quæ in bonis anumerantur. Neque cum Deum sæpè grauiter delinquendo tentarint, aliquid tamen aduersum patiuntur.

Vers.16. Tunc locuti sunt timentes Dominum, &c. Post querelam hanc tam grauem & iustam, tam futilem dixerim & iniquam, quibus timor inerat, & in Deum obseruantia, secum meliori forma viuendi meditari, & de eadem eum proximo, locuti sunt multo aliter quam alij de Deo sentientes. Quod videlicet humana curet, eáque pro cuiuslibet meritis cum æquitate dispenset: neque tam sint illi beati, quàm stulta hominum multitudo cogitat: cum suus quemque dies, & iudicium maneat. Quæ verba Deus in librum retulit memoriale, sicut orationem aliorum impiam antè retulerat: quia de Deo rectè sentiunt, déque illius religioso cultu deliberant. * Qualis quis est, taliter videris eum de rebus cogitare cælestibus. Impios enim sic scelera reddunt stupidos, vt lucem ipsam tenebras esse credant.]

Vnusquisque iudicat de rebus, qualis ipse est.

Vers.17.18. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, &c. In die illo, ait Dominus, quo de hominum factis, ac studiis iudicabo, amplectar illos, quasi mihi hæreditatem, & peculium; neque aliter tractabo, quam pater filium, qui commodis & valetudini parentis consulit. *Et conuertimini, & videbitis, &c.* Tunc ea erit rerum, fortunarumque conuersio, cum arrogantes & violentia suo loco cadant, eleuentur autem iusti, qui prius videbantur abiecti, vt tam hi, quam illi apertè dignoscant, quid inter iustum & iniustum intersit: & inter illum, qui Dei obsequitur voluntati, & eum, qui ab eius voluntate subduxit.

CAPVT IV.

Diem iudicij describit piis iucundissimum, impiis terribilem, in quo cuiquam gloria, vel pœna decernetur æterna.

1. ECce enim dies veniet succensa quasi caminus: & erunt om-
nes superbi, & omnes facientes impietatem, stipula, & in-
flammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum,
quæ non derelinquet eis radicem & germen. 2. Et orie-
tur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ; & sanitas
in pennis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de
armento. 3. Et calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub
planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. 4. Me-
mentote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horeb ad omnem Israël,
præcepta & iudicia. 5. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam ve-
niat dies Domini magnus, & horribilis. 6. Et conuertet cor patrum ad filios,
& cor filiorum ad patres eorum: ne fortè veniam, & percutiam terram ana-
themate.

COMMENTARII.

1. Describit terribilem Christi aduentum ad nouissimum iudicium.

VERS.1. *Ecce enim dies veniet, &c.* Iam audistis, quale de iustorum iniustorúmque meritis iudicium sit futurum. Nunc illius diei speciem, & horrorem accipite. Erit enim sicut accensa fornax, quæ non aliter arrogantes, qui inter alios dominari videntur, inflammabit, & perdet, quàm magnum incendium stipulas aridas absumit, ita vt illorum nihil supersit incolume: sicut in arbore scissis radicibus omnia prorsus intereunt.

Vers.2. Et orietur vobis timentibus nomen meum, &c. Iustos verò Deumque timentes longè dissimilis expectat euentus. Iudex namque, qui impiis erit instar ardentis ignis, iustis aderit instar solis, qui releuat omnia quæ nocturnis tenebris celabantur: & talia faciet apparere, non qualia iudicabant delusi hominum sensus, sed qualia ipsa fuere: ita vt re vera possit Sol vocari iustitiæ, qui iusta rerum momenta expendat, & aperiat. Et qui iniquis æstum & mortem attulit, ille in pennis, id est, radiis timentibus eum afferet splendorem, lætitiam, & salutem. Tunc verò iusti ad salutaris huius lucis exortum sic lætabuntur, quomodò vituli, vbi primum illuxit, ex stabulis egressi, & campum nacti apertum, & vberem exultant. * O quam dulcis temporaria clausura Religiosis æternæ illius libertatis iucundissimæ meditatione!]

Dulcis Religiosis clausura erit ęternæ libertatis iucundissimę meditatione.

Vers.3.4. & calcabitis impios, &c. Ea quidem tunc erit peccatorum vilitas, vt vestris ô viri sancti calcentur pedibus, non aliter quam si cinis foret ab incendio relictus. * Non erunt illi cinis, sed vt cineres conculcati. Pro magna

enim

Flamma inferni corpora incendit, sed mortalitatis cineres non relinquet.

enim felicitate ducerent damnati, si verè cinis essent, & omnino consumpti. Sed, heu, flamma illa corpora accendit, sed mortalitatis cineres non relinquit.] *Mementote legis Moysi, &c.* Quare ô viri Israelitæ si horribile vultis declinare iudicium, & vitulorum instar, exultare, curate, ne quam ætatis vestræ partem à legibus, quas Moyses in monte Sinai accepit, sol itam habeatis. * Obiecta menti diei iudicij die, mox legis obseruationem suadet. Nihil enim sic peccatores à vitiis auocat, & ad virtutem adducit quam horribilis diei iudicij memoria.]

Memoria iudicii reuocat homines à vitiis, ad virtutem allicit.

Vers. 5. 6. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, &c. Sed antequam dies ille horribilis, qui de hominum meritis iudicabit, aduenerit, mittam vobis Eliam Thesbitem, qui, quæ ex vestro genere fuerint collapsa, instauret. *Et conuertet cor patrum ad filios, &c.* Hic verò Iudæorum corda, qui longè à parentum spiritu ac fide aberrarunt, ad parentum imitationem, id est, ad meliorem viuendi formam adducet. Vndè fiet, vt parentes, qui à filiorum deprauatis moribus animos auerterant, ad eorum iam mites conuertant animos, sicut patres ad filios assolent obsequentes. Sic autem fiet Eliæ opera, nè tota Iudæorum terra, quæ ad illud vsque tempus in peccatorum sordibus obstinato hæret, funditus intereat. Vel ne veniens percutiam anathemate, seu maledictione æterna damnationis omnes terræ incolas: nam conuersos tam ex Iudæis, quam ex Gentilibus non damnabo, sed æterna donabo felicitate. Quo loco, quo statu iam sit Elias, & quo socio sub mundi finem ad nos rediturus, alibi expono.

AD MARIAM DOMINAM.

DIvus Ildephonsus *serm. 2. de Assumpt.* insistit ô Domina, te debere inter Prophetas annumerari, imò iustè Prophetarum esse Reginam, dum præcinisti: *Magnificat anima mea Dominum: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Luc. 1. Regina itaque Prophetarum ostenditur, quia simul cum vaticinio futurorum mirabilium virtutum fundamentum illius gloriæ humilitatem profert. *Vnde (ait Toletanus Antistes.) Cum audisset omnia, quæ sub Angelo ei deferebantur incomprehensibilia, & credidisset inaudita, nec non etiam, quæ ab Elisabeth dicebantur, intulit* Prophetissa nostra: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent. O mira humilitas! Confitetur humilitatem, quam solam in se respexisse dicit, qui cuncta respicit: & continuò prædicatur beatitudo ipsius, de quâ hodie totus testis est mundus. Impleta itaque sunt quæ* Prophetissa cœlestis *prædixit.*

Prophetissa fuit Maria, & ex humilitate Prophetarum Regina.

Laus Deo, Deiparæ, Iosepho, Ignatio Antonio.

R. P.

R·P· ANTONII
DE ESCOBAR
ET MENDOZA,
SOCIETATIS IESV
THEOLOGI.

Commentariorum in Machabæos

PARS ALTERA.

LECTORI MEO.

ESTATVR Origenes apud Eusebium lib.6. cap.25. horum librorum Græcam inscriptionem fuisse Σαρβὴθ σαρβανὲλ, *cuius, vt Serarius annotat, in præloq. varius est sensus nempè* Princeps domus, Princeps filiorum Dei, Princeps in angustia filiorum Dei. *Hodie simpliciter & apud Græcos, & apud Latinos* Machabæorum libri *inscribuntur. Et quidem à Iuda sacrorum bellorum Duce, cognominato Machabæo, titulus ille duxit originem. Verùm ex quatuor litteris, quas suis in vexillis Iudas inscripsit* מכבי *(quæ in Hebræo significat* Quis similis tui in fortibus, Domine, *vox à Iuda dimanauit ad fratres, & ad viros alios, qui illis temporibus se in bello fortes gesserant: vnde non Machabæi Libri, sed Machabæorum sunt dictitati. Ex his duo priores, qui in Bibliis circumferuntur, ab Ecclesia agniti sunt Canonici: tertius & quartus à sacrorum Librorum serie penitus expuncti.*

VNDECIM ANTILOGIA,

Quæ in duobus Machabæorum libris continentur.

Seu quæ inter se videntur pugnare Testimonia.

Capvt I.

Ex libro 1. quinque.

I. 1. *Mach.* 4.6. Deus suorum prouidet egestati.

IRI Iudæ tegumenta, & gladios non habebant. At vers. 15. dicitur, Illorum *gladio ceciderunt tria millia virorum.* Si habebant gladios, quomodo gladios *non habebant?* An quia Deus suorum egestati de more prouidit? An quia nuditas, seu paupertas inermis, est aduersus spiritales hostes, inibi figuratos, potentissima?

Inermis paupertas est potentissima.

II. 1. *Mach.* 4.60.

Ædificauerunt Iudæi *montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas; & collocauit ibi* Iudas *exercitum, vt seruarent eum:* At arx Sion à Gentilibus incolebatur. Nam vers. 41. pugnabant Iudæi aduersus milites Antiochi, qui iam inde à triennio 1. Mach. 1. 35. erant in arce Sion: & tenuerunt eam vsque ad Simonis tempora. cap. 13. 50. Quomodo ergo potuit Iudas arcem Sion possidere? Existimarim quidem non possideri illud, quod alterius iniuria acquiritur. Vnde Antiochus possidere videbatur arcem Sion, quæ Iudæorum erat. Sed verè ab eo non possidebatur. Addiderim belli tempore non possideri Ciuitatem, vel Regnum, ad cuius conseruationem perpetuæ pugnæ incommoda sint subeunda. Vnde qui tyrannicè Regno potitur, cuius alius est Dominus, qui illud exercitus ducens recuperare nititur; verè illud non possidebit, donec pacificè illi non subeat.

Non possidetur illud, quod alterius iniuria possidetur.

Non possidetur Regnum tyránicè acquisitum, si bello cõtinuò sit conseruandum.

III. 1. *Mach.* 6.41.

Ceciderunt de exercitu Regis sexcenti viri. At 2. Mach. 13. 15. dicuntur *quatuor millia* cecidisse. Si quatuor millia ceciderunt, quomodò sexcentos solum viros cecidisse dicitur? Crediderim solúmmodò fieri de viris fortibus memoriam. Vulgus exercitus viuat, aut moriatur, nullatenus fortiorum addit numerum, aut imminuit.

Vulgus exercitus militũ fortium, nec addit numerũ, nec imminuit.

IV. 1. *Mach.* 7. 9.

Rex Demetrius impium Alcimum constituit in summum Sacerdotem. At 2. Mach. 4. 3. dicitur *Alcimus* fuisse *summus Sacerdos* ante Regis Demetrii aduentum. Quomodò ergo in summum Sacerdotem constituit eum, qui iam summus erat Sacerdos? An quia eum in munus Rex confirmauit? Sic ex littera, Ad spiritum dixerim, Alcimum cum impius esset, solo nomine fuisse Pontificem. Vnde ante Demetrium Sacerdos verus non erat: imò & post Demetrij assignationem summi Sacerdotis nomine indignus erat in prima persistens impietate.

Impius Sacerdos, Sacerdos nõ est appellandus.

V. 1. *Mach.* 12.7.

Spartiatæ *estis fratres nostri, sicut rescriptum est.* At huiusmodi scriptura nullibi inuenitur. Profectò non inde colligitur id scriptum non esse. Multa enim decursu temporis abolentur scripta præsertim quæ ad virtutis commendationem attinent. Vnde non mirum, Scripturam, quæ Iudæorum & spartiatarum fraternam charitatem commendabat, esse traditam obliuioni.

Quæ ad virtutis cõmendationem scribuntur, facilè obliuione obliterantur.

Capvt II.

Ex Libro 2. Sex.

VI. 2. *Mach.* 1. 9. & 18.

REQVENTATE dies scenopegiæ mensis Casleu. At ex Exo. 23. & 24. & Leu. 23. constat scenopegiæ dies non esse solitos celebrari mense nono *Casleu*, sed mense septimo *Tesri.* Profectò cum scenopegia sit tabernaculorum, quibus peregrini in desetto degebant Hebræi, non ineptè pluribus in mensibus tabernaculorum memoria recolitur, vt recordemur, nos peregrinos esse, nec hîc manentem habere

Frequenter recordemur, nos hîc nõ habere manẽtem Ciuitatem.

bere Ciuitatem, Sed futuram inquirere.

VII. *Seleucus Asiæ Rex de redditibus suis præstabat omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.* At vers. 7. Rex Seleucus accitum Heliodorum iubet de Templo expilare thesauros. Quomodo iubet expilare Templi thesauros, si ipse thesauros suos Templi seruitio offert? O quot homines aliquid exiguum aliis dant, vt ab illis omnia eripiant!

2. *Mach.* 33.

Multi patrum aliquid aliis dant, vt ab eis omnia eripiant.

VIII. *Iudas Machabæus decimus fuerat inter Asidæos.* At cap. 14. 7. dicitur *Iudas præfuisse* omnibus *Asidæis.* Quomodo qui præest, inter subditos computatur, imo & decimus illorum asseritur? Certè quia Præsul se æqualem, imo & subditis omnibus se minimum debet existimare. Saltem illud exequi: *Rectorem te posuerunt, esto sicut vnus ex subditis.*

2. *Mach.* 5. 27.

Bonus Præsul se gerit sicut vnus ex subditis.

IX. *Orabat scelestus Dominum, & quo non esset misericordiam consecuturus.* At Ezech. 18. 21. dicitur: *Si impius egerit pœnitentiam: vita vita viuet, & non morietur.* Cur ergo Deus scelesto illi Principi oranti non pepercit? Planè quia scelestus adhuc, & non pœnitens orauit.

2. *Mach.* 7. 13.

Peccatori impœnitẽti Deus nõ miseretur, licet veniã efflagitet.

X. Audiuimus Iudæos postulare à nobis concedi sibi legitima sua. Et vers. 25. statuimus, *restitui illis Templum.* At ex 1. Mach. 4. 52. constat, ea iàm pridem possedisse. Cur igitur petunt sibi dari, quod habent? Certè quia Tyranno imperante, nihil subditi proprium habere reputare debẽt, quia viget iniustitia. Vel quia conseruare aliquem in his, quæ habet, idem quodammodo est, quam de nouo ea accipere, cum is, qui conseruat, ea ab eis possit auferre. Vnde elicio, debitores nos esse Dei vitæ per momenta singula, quia conseruat eam, quam singulis momentis ea nos valeat spoliare.

2. *Mach.* 11. 24.

Tyranno imperante subditi bona sua possident, & non possident.

Quotidie, imò per momenta singula Deo sumus vitæ debitores, quia illam conseruat.

XI. *Lysias* habebat *centum, & decem millia peditum, quinque millia equitum, & viginti duos elephantos.* At 1. Mach. 6. 30. erant *centum millia peditum, viginti millia equitum, & elephanti triginta duo.* Vndenam hæc tanta oritur differentia? Certum est ex littera vtrumque esse verum. At si ex humano hominum more esset, respondendum, dixissem, raro constare de bellicarum rerum veritate. Vnde illud: *Cum audieritis bella.* Alibi, Cum audieritis opiniones præliorum. Si mille de bello loquantur, diuersa omnino mille exaudies opiniones.

2. *Mach.* 13. 2.

Rarò constat de bellicarum rerum veritate.

ANTO

ANTONII DE ESCOBAR ET MENDOZA, E SOC. IESV THEOLOGI,

In Vetus, ac Nouum Testamentum Commentarij Literales, & Morales.

LIBER PRIMVS.

Commentarij Literales, & Morales.

AD LIBROS MACHABÆORVM.

PROLVSIO.

Appellantur hi libri *Machabæorum* à præcipuo religionis vindice, sacrorúmque bellorum Duce Iuda Machabæo, sic appellato à robore, quo præditus fuit, quódque in hostes sancti populi exeruit, quos potenter debellatos extinxit. Vndè ex Hebræa radice כבה *chaba* seu *extinxit*, & *Machabi*, seu *Machabæus*, idem est quòd *extinctor*, *interemptor*. Te ô beatissima Virgo apposité *Machabæam*, seu *interemptricem* appellarim, *cunctas* enim *hæreses tu sola interemisti in vniuerso mundo*. Maria hæresum interemptrix.

AD PRIMVM MACHABÆORVM.

CAPVT PRIMVM.

Moriturus Alexander Regna, quæ obtinuerat inter suos Principes diuidit. Ex horum vno Seleuco primogenitus Antiochus Iudæam inuadit. Templi thesauros diripit, immania alia scelera perpetrat.

1. ET factum est, postquàm percussit Alexander Philippi Macedo, qui primus regnauit in Græcia, egressus de terra Cethim, Darium regem Persarum & Medorum: 2. constituit prælia multa, & obtinuit omnium munitiones, & interfecit reges terræ. 3. & pertransiit vsque ad fines terræ: & accepit spolia multitudinis Gentium: & siluit terra in conspectu eius. 4. Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: & exaltatum est, & eleuatum cor eius: 5. & obtinuit regiones Gentium,

tium, & tyrannos: & facti sunt illi in tributum. 6. Et post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. 7. Et vocauit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à iuuentute: & diuisit illis regnum suum, cùm adhuc viueret. 8. Et regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus est. 9. Et obtinuerunt pueri eius regnum, vnusquisque in loco suo: 10. & imposuerunt omnes sibi diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis, & multiplicata sunt mala in terra. 11. Et exiit ex eis radix peccatrix, Antiochus illustris, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses: & regnauit in anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum: 12. In diebus illis exierunt ex Israël filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes: Eamus, & disponamus testamentum cum Gentibus, quæ circa nos sunt: quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. 13. Et bonus visus est sermo in oculis eorum. 14. Et destinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad regem: & dedit illis potestatem vt facerent iustitiam Gentium. 15. Et ædificauerunt gymnasium in Ierolymis secundùm leges Nationum: 16. & fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt Nationibus, & venundati sunt, vt facerent malum. 17. Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, & cœpit regnare in terra Ægypti, vt regnaret super duo regna. 18. Et intrauit in Ægyptum in multitudine graui, in curribus, & elephantis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine: 19. & constituit bellum aduersus Ptolæmeum regem Ægypti, & veritus est Ptolemæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi, 20. Et comprehendit ciuitates munitas in Terra Ægypti: & accepit spolia Terra Ægypti. 21. Et conuertit Antiochus, postquam percussit Ægyptum in centesimo & quadragesimo tertio anno: & ascendit ad Israël, 22. & ascendit Ierosolymam in multitudine graui. 23. Et intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat: & comminuit omnia. 24. Et accepit argentum, & aurum, & vasa concupiscibilia: & accepit thesauros occultos, quos inuenit: & sublatis omnibus abiit in terram suam. 25. Et fecit cædem hominum, & locutus est in superbia magna. 26. Et factus est planctus magnus in Israël, & in omni loco eorum: 27. & ingemuerunt principes, & seniores: virgines, & iuuenes infirmati sunt: & speciositas mulierum immutata est. 28. Omnis maritus sumpsit lamentum: & quæ sedebant in thoro maritali, lugebant: 29. & commota est terra super habitantes in ea, & vniuersa domus Iacob induit confusionem. 30. Et post duos annos dierum, misit Rex principem tributorum in ciuitates Iuda: & venit Ierusalem cum turba magna. 31. Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo: & crediderunt ei. 32. Et irruit super ciuitatem repente, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israël. 33. Et accepit spolia ciuitatis: & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu: 34. & captiuas duxerunt mulieres: & natos, & pecora possederunt. 35. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcem: 36. & posuerunt illic gentem peccatricem, viros iniquos, & conualuerunt in ea: & posuerunt arma, & escas, & congregauerunt spolia Ierusalem; 37. & reposuerunt illic, & facti sunt in laqueum magnum. 38. Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum malum in Israël: 39. & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem. 40. Et fugerunt habitatores Ierusalem propter eos, & facta est habitatio exterorum, & facta est extera semini suo, & nati eius reliquerunt eam. 41. Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum. 42. Secundùm gloriam eius multiplicata est ignominia eius: & sublimitas eius conuersa est in luctum. 43. Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, vt esset omnis populus, vnus: & relinqueret vnusquisque legem suam. 44. Et consenserunt omnes Gentes secundùm verbum regis Antiochi: 45. & multi ex Israël consenserunt seruituti eius, & sacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt sabbatum. 46. Et misit Rex libros per manus nuntiorum in Ierusalem, & in omnes ciuitates Iuda: vt sequerentur leges Gentium terræ: 47. & prohiberent holocausta, & sacrificia, & placationes fieri in templo Dei: 48. & prohiberent celebrari sabbatum, & dies solemnes: 49. & iussit coinquinari sancta, & sanctum

ctum populum Israël. 50. Et iussit ædificari aras, & templa, & idola, & immolari
carnes suillas, & pecora communia, 51. & relinquere filios suos incircumcisos,
& coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus, ita vt
obliuiscerentur legem, & immutarent omnes iustificationes Dei. 52. Et qui-
cumque non fecissent secundùm verbum regis Antiochi, morerentur. 53. Se-
cundùm omnia verba hæc scripsit omni regno suo: & præposuit principes populo,
qui hæc fieri cogerent. 54. Et iusserunt ciuitatibus Iuda sacrificare. 55. Et con-
gregati sunt multi de populo, ad eos qui dereliquerant legem Domini: & fecerunt
mala super terram: 56. & effugauerunt populum Israël in abditis, & in abscon-
ditis fugitiuorum locis. 57. Die quintadecima mensis Casleu, quinto & qua-
dragesimo & centesimo anno, ædificauit Rex Antiochus abominandum idolum
desolationis super altare Dei, & per vniuersas ciuitates Iuda in circuitu ædificaue-
runt aras: 58. & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacri-
ficabant: 59. & libros legis Dei combusserunt igni, scindentes eos: 60. & apud
quemcumque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicumque obseruabat
legem Domini, secundum edictum regis trucidabant eum. 61. In virtute sua
faciebant hæc populo Israël, qui inueniebatur in omni mense & mense in ciuitati-
bus. 62. Et quinta & vigesima die mensis sacrificabant super aram, quæ erat
contra altare. 63. Et mulieres, quæ circumcidebant filios suos, trucidabantur
secundùm iussum regis Antiochi, 64. & suspendebant pueros à ceruicibus per
vniuersas domos eorum: & eos, qui circumciderant illos, trucidabant. 65. Et
multi de populo Israël definierunt apud se, vt non manducarent immunda: & ele-
gerunt magis mori, quàm cibis coinquinari immundis: 66. & noluerunt infrin-
gere legem Dei sanctam, & trucidati sunt: 67. & facta est ira magna super popu-
lum valdè.

COMMENTARII.

I. *Alexander moriturus Regna sua Ducibus diuidit.*

ERS. 1. 2. 3. 4. 5. *Et factum est postquam percussit Alexander* à rerum gestarum magnitudine dictus Magnus, *Philippi* filius *Macedo*, *qui primus regnauit in Græcia* tota: *egressus* anno secundo Regni sui, *de terra Cethim*, seu de Occidentalibus insulis, & regionibus maritimis, quales erant Græcia, Macedonia, Cyprus, Italia; postquam inquam percussit *Darium Regem Persarum*, & Medorum: *constituit prælia multa*, seu frequenter cum hostibus conflixit: *& obtinuit omnium munitiones.* Cum nulllo enim hoste vnquam congressus est, quem non vicerit: nullam obsedit Vrbem, quam non expugnauerit: *& interfecit omnes Reges terræ.* * Nec enim se iudicauit perfectè victorem, si vel Rex vnus haud debellatus remaneret. Vt edoceamur, in præliis spiritus nos securos non esse, donec omnia regnantia in nobis, mundo scilicet minori, vincamus.] *Et pertransiit vsque ad fines terræ*, nam ad extrema Orientis, vsque ad Oceanum peruenit: *& accepit spolia multitudinis Gentium*, seu Gentium multorum: *Et siluit terra conspectu eius.* Mundus vniuersus obmutuit, nemine auso vel contrà hiscere. *Et congregauit virtutem* seu milites fortes, *& exercitum* ex eis *fortem nimis* instruxit: *& exaltatum est, & eleuatum cor eius: & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos, & facti sunt illi in tributum.* Seu tributarij. * Tyrannos vocitarim Principes, qui nimiis tributis subditos diuexant. Qui quidem vindice Deo, & fortuna mutata tot tributis onerantur, vt dici possit factos esse non solum tributarios, sed in ipsum tributum fuisse conuersos.]

In præliis spiritus securi nō sumus, donec omnia vitia in nobis regnātia vincamus.

Qui nimiis tributis subditos onerāt, ipsi facti sunt non tantum tributarii.

Vers. 6. 7. 8. 9. 10. *Et post hæc decidit in lectum.* * Quam stultus est, qui vel totius orbis ambit dominatum, si *post* eius consecutionem instat lecti, & lethi decubitus.] *& cognouit, quia moreretur.* * Mirum planè, Regem Gentilem dignoscere se mori; Si agnatum est cunctis fere Principibus, se immortales existimare: si pietas vitæ non supprimat regalis animi elationem. *Et vocauit pueros suos nobiles*, seu Duces exercitus sui Seleucum Ptolemæum, Antigonum, Aridæum, & alios (de quibus Dani. 7. 6.) *qui secum erant nutriti à iuuentute; & diuisit illis Regnum suum, cum adhuc viueret.* Non legauit illis Regni portiones per testamentum implendum per Perdiccam, vel alios, (vt nonnulli volunt) sed per se cum adhuc esset superstes. * Edocens eos, qui experunt, suam vltimam voluntatem stabiliri, eius executionem, si possint, haud testamentariis relinquere: sed dum viuunt, exequi. Quotidie enim vides, quàm rarò à testamentariis, quàm nunquam ab hæredibus vltimæ voluntates perfectè impleantur.] *Et regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus est*, ætatis suæ trigesimo secundo anno cum octo aliis mensis Veneno, aut crapula in lectum decidisse, aliqui scribunt. De veneno non repugnarim, magnis enim viris insidias inuidia collocat. * De crapula negarim omnino. Nec enim *Magnus* à cunctis vocaretur, si vitio tam vili se paruum ostentaret. Homuncionum enim est crapulæ indulgere.] *Et obtinuerunt pueri eius Regnum, vnusquisque in loco suo* iuxta Alexandri diuisionem. *Et imposuerunt omnes sibi diademata post mortem eius: & filij eorum post eos annis multis; & multiplicata sunt mala in terra.* Multis enim bellis colliserunt se Alexandri successores, vnde magnis cladibus affecti sunt populi. * Profectò bellum antonomasticè potest *malum* appellari. Vndè appositè Textus, vt exponeret bella fuisse excitata, dixit. *Multiplicata sunt mala.*]

Quid prodest tibi totius mundi dominatio, si post eam instat lecti, & lethi decubitus.

Mirum est, Regē se mori cognoscere.

Qui cupit, suam vltimā voluntatem stabiliri, dum viuit eā tradat executioni.

Homuncionum est ebrietatis vitium.

Bellum per antonomasiā Malū appellatur.

Vers.

Vers. 11.12.13.14. *Et exiit ex eis radix peccatrix Antiochus illustris, &c.* Ex eis Alexandri pueris seu principibus iam Regibus, puta ex Seleuco eiusque posteris exiit tandem radix vna pessima pessimorúmq; fructuum mater, & nutrix, nempe Antiochus cognomento *Illustris* à rerum gestarum gloria sic dictus. Sed bellicam gloriam fœdè obscurauit insanus in Deum Deique cultores furor, sordidæque scortationes. Vnde passim se appellari *Insanus* audiebat.

Regum præclara gesta morum corruptio deuenustat.

* Morum enim corruptio præclara Regum facinora deuenustat.] Hic aliquandò pro Antiocho Magno patre suo à Scipione in Asia deuicto obses Romæ fuerat: sed morte fratris sui Seleuci Philopatoris comperta, Roma in Syriam profugit, vti Daniel cap.11.21. prædixerat. Ibi regnare cœpit anno 137. Regni Græcorum in Syria. *In diebus illis exierunt ex Israel, &c.* Eo tempore Israëlitæ degeneres exierunt, seu separati sunt ex probis & veris Israël filiis, & inter hos etiam ipse Iesus Oniæ summi Pontificis frater, qui Gentile nomen *Iasonis* accepit, homo ambitiosissimus. Item Menelaus, Alcimus, Simon, & alij, multis persuadere curarunt, vt eum Gentilibus pactum, seu fœdus innouarent, à quibus incommodo magno recesserant. *Et bonus visus est sermo in oculis eorum.* Hoc est, quod Iesus, & alij proposuerant, approbarunt.

Qui è Societate Iesu exeunt, sæpè vitiis in seculo inficiuntur.

* Igitur Iesus summi Præsulis frater eò iniquitatis deuenit, vt Iesu despecto nomine, nomen sibi Gentilicum ac mores aptauit. Preme verbum *Exierunt.* Exiuit Iesus, id est Iesuita à societate exiuit? Mirum erit, si Gentilicum nomen & mores non assumat.] *Et destinauerunt aliquis de populo, &c.* Allegati sunt a Iesu, & aliis conterbaroribus nuncij, qui Regi Gentili illorum Israelitarum studium exprimerent. Rex verò eis potestatem fecit, vt Ethnicos ritus, & mores impunè possent, imo cum laude suscipere, & in Iudæam inducere.

Vers. 15.16.17. *Et ædificauerunt gymnasium in Ierosolymis secundum leges nationum,* seu iuxta morem Gentilium: vbi iuuenes exercebantur non solo arcu, saltu, cursu, lucta, vt quidam affirmant: nec in solis profanis, ac superstitiosis litteris, vt alij volunt: sed insuper etiam in impuris omne genus libidinibus.

Corruptissimi virorum, ac senū mores, qui ex corrupta iuuentute procedunt.

* Vnde colliges virorum, ac senum illius gentis perditissimos mores, qui non ex corruptæ naturæ inclinatione solum, sed ex malitiæ magisterio prodiere.] *Et fecerunt sibi præputia,* pellem paulatim attrahentes, qua glans antè ex circumcisione nudata rursus tegeretur. Quod Paulus 1.Cor.7.18. vocat *adducere præputium.* Id enim adductione, seu attractione, certisque medicamentis sensim reduci posse, docet Celsus lib.7.cap.25. & alij. *Et recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus,* seu Gentilibus, *& venundati sunt, vt facerent malum,* à concupiscentia sua commodi, & honoris quasi pretio traditi sunt superstitioni, &

Peccati seruitus.

sceleri, factique sunt eius mancipia. * Quicumque enim iniquitati adhæret, vltroneus se tradit seruituti.] *Et paratum est Regnum in conspectu Antiochi, & cœpit regnare in terra Ægypti, vt regnaret super duo Regna.* In Græco est, *ὑπέλαβε cogitauit, affectauit* super Syriam, & Ægyptum imperare.]

Vers. 18.19.20. *Et intrauit in Ægyptum in multitudine graui,* seu cum ingentibus copiis, *in curribus, & elephantis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine. Et constituit bellum aduersus Ptolemæum Regem Ægypti: & veritus est Ptolemæus à facie eius,* seu timuit Antiochum: *& fugit, & ceciderunt vulnerati multi.* Hæc fuit secunda Antiochi in Ægyptum expeditio. De priore habes 2. Mach.4.21. quæ suscepta videtur anno secundo Regni eius: posterior autem anno sexto, nempe centesimo quadragesimo secundo anno Regni Græcorum. *Et comprehendit Ciuitates munitas in terra Ægypti, & accepit spolia terra Ægypti.*

Vers. 21.22.23.24. *Et conuertit Antiochus, &c.* Et reuersus est Antiochus ex debellata Ægypto, vt Israëlem debellaret, centesimo quadragesimo tertio anno Regni Græcorum. *Et ascendit Ierosolymam in multitudine graui:* & intrauit in *sanctificationem,* seu in Templum, *cum superbia.*

2. Antiochus in Iudæam ascendit. Templum diripit.

Diabolicum est, Templo iniuriam inferre.

* Quis enim nisi superbi diaboli æmulator auderet Templo iniuriam inferre?] *Et accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius,* id est, ipsius candelabri instrumenta, nempe forcipes, quibus lucernæ emungebantur: patellas, in quibus excipiebantur emuncta. *& mensam propositionis, &c.* Video hîc fieri mentionem veli, & ornamenti aurei, quod in Templi facie adstat. Porrò *velum* intelligo, quod antè sanctum sanctorum erat oppansum: *Ornamentum* vero *aureum* velum primum, quod antè eam partem Templi, quæ dicitur *Sanctum* pendebat. Duo namque vela pependisse in Templo patet 1.Mach.4.51. vbi legimus, *Posuerunt super mensam panes, & appenderunt vela.* Et Paulus Hebr.9.3 *Post velamentum,* ait, *secundum Tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum.* Coronæ autem aureæ erant illæ, quibus Templi postes ornari solebant, de quo habes infrà cap.4. *Ornauerunt faciem Templi coronis aureis. Et* præterea *accepit* tyrannus ille *argentum, & aurum, & vasa concupiscibilia,* id est, pretiosa, *& accepit thesauros occultos, quos inuenit* auara quidem diligentia adhibita: *& sublatis omnibus abiit in terram suam.*

Vers. 25.26.27.28.29. *Et fecit cædem hominum, &c.* Non solùm ciues cecidit, sed eos conuitiis lacerauit.

Dirius vulnus conuitij, quam gladij.

* Porrò post verbum illud, fecit cædem, crescente oratione, addidit, *& locutus est superbiam.* Dirius etenim conuitiorum, quam gladij vulnus.] *Et factus est planctus magnus in Israel, & in omni loco eorum,* seu in omni Iudaica ditione. *Et ingemuerunt Principes, & seniores: virgines, & iuuenes infirmati sunt,* seu animo fuere deiecti: *& speciositas mulierum immutata est.*

Pulchritudo fœminea flos est, qui facilè immutatur.

* Pulchritudo enim præstantior fœminea est flos, quem vel tenuis Aquilonis flatus minimè tueretur.] *Omnis maritus,* seu sponsus, *sumpsit lamentum, & sponsæ, quæ sedebant in thoro maritali,* haud potentes ex mœrore surgere, *lugebant: & commota est terra super habitantes in ea:* conturbata est omnis Iudæa, & repleta mœrore propter sæuitiam, quæ in incolas exercebatur; *& vniuersa domus Iacob induit confusionem,* seu valde est afflicta, & conturbata.

Vers. 30.31.32.33.34. *Et post duos annos dierum,* id est, post duos plenos annos, ita vt dies nulli defuerint, licet aliquot superfuerint

fuerint : *misit Rex* Antiochus *Principem tributorum*, seu exigendis tributis præpositum quæstorem Apollonium, *in Ciuitates Iuda*, ad expilandum de nouo Iudæos, imò ad iugulandos. * Et quando, quæso, nimia tributorum exactio ciues non iugulat, inopia scilicet affectos extrema?] *Et venit Ierusalem cum turba magna* militum. *Et locutus est ad eos verba pacifica in dolo : & crediderunt ei.* * O quàm demens, qui blandis inimici verbis fidem præstat.] *Et irruit super Ciuitatem repentè, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel. Et accepit* spolia Ciuitatis : *& expilatam succendit eam igni : & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu*, ne seruirent pro munitione Iudæis : *& captiuas duxerunt mulieres, & natos : & pecora possederunt.*

Nimia tributorum exactio ciuem iugulum.

Demens est, qui blandis verbis inimici fidem.

Vers. 35.36.37.38.39. *Et ædificauerunt Ciuitatem, &c.* Munierunt arcem Sion, quæ Ciuitati Ierosolymæ quasi castrum imminebat, & ex ipsa toti Vrbi dominabantur. *Et posuerunt illic gentem peccatricem, viros iniquos, & conualuerunt in ea.* Milites præsidiarios vocitat *gentem peccatricem, & viros iniquos.* * Quia militare exercitium milites plures sic ad patranda scelera agiles reddit, vt iustorum militum iniuria, vt vita vitiis scatens exprimatur, vulgariter dicas *Militis vita, Vida de soldado.*] *Et posuerunt arma, & escas, &c.* Facti, inquam, sunt in laqueum, vt inde captarent occasionem, Iudæos comprehendendi, seu venandi, si qui Templum adirent, ad deplorandas calamitates suas, & auxilium à Domino postulandum. * Oratio enim est vnicum afflictorum leuamen, Templum persecutione, aut tribulatione affectorum asyllum.] Vnde illi præsidiarij milites si quos deprehendebant ciues contendere ad Templum, subitò eruptione facta ex arce in sanctuarium, malè omnes mulctabant. Ideò adiicitur, factum hoc esse *in diabolum malum*, id est, in hostem perpetuò ac vigilanter intentum, & excubantem ad nocendum. * Certè qui ad nocendum aliis vtitur insidiis, diabolus meritò appellatur. Vnde Dominus de Iuda, qui quærebat opportunitatem Magistrum tradendi, dixit, *Vnus vestrum diabolus* est.] *Et effuderunt sanguinem innocentem, &c.* id est, profundentes sanguinem eorum qui Templum adibant, illud profanarunt, ac violarunt. * Commendabilis admodum est illorum deuotio, quos tantum periculum non deterrebat, quominus ad Templum sacrificaturi properarent. Vnde pudere debet eos, qui per leuis incommodi metu spiritualia exercitamenta relinquunt.]

Militaris vita vitiis obnoxia.

Oratio, & Templū est afflictorum solatium.

Qui proximo nocere studet, diabolus aptè vocitatur.

Spiritualia exercitia haud facilè relinquenda.

Vers. 40.41.42. *Et fugerunt habitatores Ierusalem, &c.* Facta est Ierosolyma aliena indigenis, & ab exteris possessa : extera suis, & sua alienis. *Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, Sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum.* Successit honori pristino contemptus, & vilipendium. *Secundum gloriam eius multiplicata est ignominia eius, &c.* Quanta prius fuerat gloria eius, tanta, & fortasse maior fuit ignominia. * Fortasè inquam maior. Quia plus deiicit ignominia, quam honor effert.]

Plus deiicit ignominia, quam honor effert.

Vers. 43.44.45.46.47.48.49. *Et scripsit Rex Antiochus, &c.* Lege scripta mandauit Rex, suis omnibus subditis, vt religionem vnam cuncti profiterentur, & proinde patria religione relicta, eam, quam Antiochus sectabatur, profiterentur. *Et consenserunt omnes Gentes, &c.* seu illud profanauerunt, non obseruantes. *Et misit Rex libros* diplomata regia, decreta, edicta *per manus nunciorum in Ierusalem, &c. & prohiberentur holocausta, & sacrificia, placationes,* (seu sacrificia ad Deum placandum, quale peculiariter erat illud, quod pro peccato offerebatur Num.5.8. vbi *placabilis hostia* vocitatur) *fieri in Templo Dei. Et prohiberent celebrari Sabbatum, & dies solemnes : & iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israel.* Sancta præcipit profanari rebus contrariis Templi sanctitati, quas sequenti versiculo enumerat.

R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. so. VII. p. 2.

Vers. 50.51.52.53.54. *Et iussit ædificari aras, & Templa*, seu delubra aut lucos in idolorum honorem. *Et idola*, Græcè εἰδωλεῖα, seu loca ad idolorum cultum destinata : *& immolari carnes suillas, & pecora communia*, id est, immunda. (sic Petrus in visu Actionem 10. 14. *Quia nunquam manducaui omne & immundum.*) *& relinquere filios suos incircumcisos, & coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus.* Abominationes vocat cibos à lege prohibitos, vel idola, vt etiam ea vocat Ezechiel cap.7.20. *ità vt obliuiscerentur legem, & immutarent omnem iustificationem Dei*, seu præcepta, & instituta. * Actiones contra legis præscripta sæpè iteratæ faciunt hominem legis obliuisci, & exlegem omnino constituunt.] *Et quicumque, &c.* Constituit inspectores, qui obseruarent, an regia edicta seruarentur, & Iudæos ad obediendum eis cogerent. *Et iusserunt Ciuitatibus Iuda sacrificare* idolis. In Græco est, *Insserunt, vt in singulis Ciuitatibus Iuda* simulacris *sacrificaretur.*

Actiones cōtra legē iteratæ faciunt hominē exlegem.

Vers. 55.56.57.58.59.60. *Et congregati sunt multi de populo ad eos, &c.* Multi de Iudaico populo quotidie accedebant ad numerum apostatarum, qui iam ante declinarant à Fide, nempè ad Iasonem, Menelaum, &c. * En quam validum sit Procerum exemplum ad inferiores adducendum in scelera.] *Et effugauerunt populum Israël in abditis, &c.* Metu enim tormentorum, & mortis qui volebant legem patriam tueri ad loca deserta fugiebant, seque occultabant in antris & specubus, queis Iudæa abundat. * Qui timet à tentamine superari, fugiat tentaminis occasionem.] *Die quinta decima mensis Casleu, quinto, &c.* Decima quinta die mensis Casleu, qui nostro Nouembri respondet, centesimo quadragesimo quinto anno Regni Græcorum : Antiochus erexit in altari holocaustorum abominandum Iouis Olimpij simulacrum, idolum inquam *desolationis*, Quia profanari, Templum Dei, altare violari, idem est quòd populum affici desolatione. Ciues enim Templi violatores miserè assolent deperire, Deo propriam iniuriam vindicante.] *Et antè ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant* idolis. *Et libros legis Dei combusserunt igne, scindentes eos. Et apud quemcumque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicumque obseruabat legem Domini, secundum edictum Regis trucidabant eum.* * Illa pondera : *Apud quemcumque, &c. quicumque obseruabat legem, &c.* Ille equidem obseruabat legem, qui librum testamenti Domini apud

Potens est Principū exēplum ad inferiores adducendum in scelera.

Qui timet, à tentatione superari, occasionem tētationis fugiat.

Desolatio eos sequitur qui Templa violant.

Lectio libri sacri animo addit constātiam, ad fidē tuendam, & tētamina superanda.

V se

ſe retinebat. Sacrorum enim librorum lectio animum roborat ad tuendam fidem, & ad rentamina quæque ſuperanda.]

Verſ. 61.62.63.64.65.66.67. In virtute ſua faciêbant hac populo Iſrael: ſic violenter & tyrannicè ſe cum Iſraelitis gerebat Antiochus, *qui* populus *inueniebatur in omni menſe, & menſe in Ciuitatibus*, id eſt, qui Neomenias prima die cuiuſque menſis celebrare deprehendebatur ex legis diuinæ præſcripto. Si qui enim tunc feriarentur, vel ſacros conuentus agerent, ſubito ab impiis Antiochi miniſtris trucidabantur. *Et quinta & vigeſima die menſis ſacrificabant ſuper aram, &c.* Die vigeſima quinta cuiuſque menſis fideles Hebræi ſacrificium offerebant noo ſuper altare Domini iam profanatum ſuperpoſito idolo: Sed ſuper nouam aram contrà ſeu ante altare Domini excitatam. *Et mulieres quæ circumcidebant filios ſuos, trucidabantur, &c.* Infantulos necabant, qui feliciter fuerant circumciſione ſancto populo addicti, & eorum cadauera (autem quidem catenam) de collo matrum ſuſpendebant vt patet ex lib.2.cap.6.10. * Nullum quidem matris auguſtius ornamentum, quam filium ſuperis peperiſſe. Vnde filij, qui recens nati poſt ſacram vndam acceptam obeuntes non lacrymis, ſed iubilis parentum ſunt proſequendi.]

Nihil auguſtius matri, quam filium cœlo pepe-riſſe.

Et multi de populo Iſrael definierunt apud ſe, &c. Ingens itaque afflictio ex diuina indignatione iam ulim ob populi ſcelera concepta, effuſa eſt, & totam Iudæam inundauit.

CAPVT II.

Mathathias Sacerdos & filij eius Eccleſiæ protectores exurgunt. Iudas poſt patris obitum Dux ſancti exercitus declaratur.

5. IN diebus illis ſurrexit Mathathias filius Ioannis, filij Simeo-
nis, Sacerdos ex filiis Ioarib ab Ieruſalem, & conſedit in
monte Modin: 2. & habebat filios quinque, Ioannem, qui
cognominabatur Gaddis: 3. & Simonem, qui cognomi-
nabatur Thaſi: 4. & Iudam, qui vocabatur Machabæus:
5. & Eleazarum, qui cognominabatur Abaron: & Ionathan,
qui cognominabatur Apphus. 6. Hi viderunt mala, quæ
fiebant in populo Iuda, & in Ieruſalem. 7. Et dixit Mathathias: Væ mihi, vt
quid natus ſum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis ſanctæ,
& ſedere illic, cùm datur in manibus inimicorum? 8. Sancta in manu extra-
neorum facta ſunt: templum eius ſicut homo ignobilis. 9. Vaſa gloriæ eius
captiua abducta ſunt: trucidati ſunt ſenes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum. 10. Quæ gens non hereditauit regnum eius, & non
obtinuit ſpolia eius? 11. Omnis compoſitio eius ablata eſt. Quæ erat libera, fa-
cta eſt ancilla. 12. Et ecce ſancta noſtra, & pulchritudo noſtra, & claritas no-
ſtra deſolata eſt, & coinquinauerunt ea Gentes. 13. Quò ergo nobis adhuc, vi-
uere? 14. Et ſcidit veſtimenta ſua Mathatias, & filij eius: & operuerunt ſe cili-
ciis, & planxerunt valdè. 15. Et venerunt illuc qui miſſi erant à rege Antiocho.
vt cogerent eos, qui confugerant in ciuitatem Modin, immolare, & accen-
dere thura, & à lege Dei diſcedere. 16. Et multi de populo Iſraël conſentien-
tes acceſſerunt ad eos: ſed Mathathias, & filij eius conſtanter ſteterunt. 17. Et
reſpondentes qui miſſi erant ab Antiocho dixerunt Mathathiæ: Princeps &
clariſſimus & magnus es in hac ciuitate, & ornatus filiis & fratribus. 18. ergo
accede prior, & fac iuſſum regis, ſicut fecerunt omnes Gentes, & viri Iuda, &
qui remanſerunt in Ieruſalem: & eris tu, & filij tui, inter amicos regis, & am-
plificatus auro & argento, & muneribus multis. 19. Et reſpondit Mathathias,
& dixit magna voce: Et ſi omnes Gentes regi Antiocho obediunt, vt diſcedat vnuſ-
quiſque à ſeruitute legis patrum ſuorum, & conſentiat mandatis eius: 20. ego, &
filij mei, & fratres mei, obediemus legi patrum noſtrorum. 21. propitius ſit no-
bis Deus: non eſt nobis vtile relinquere legem & iuſtitias Dei: 22. non audie-
mus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus tranſgredientes legis noſtræ man-
data, vt eamus altera via. 23. Et vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſſit quidam
Iudæus in omnium oculis ſacrificare idolis ſuper aram in ciuitate Modin, ſecun-
dùm iuſſum regis: 24. & vidit Mathathias, & doluit, & contremuerunt renes
eius, & accenſus eſt furor eius ſecundùm iudicium legis, & inſiliens trucidauit
eum ſuper aram: 25. ſed & virum, quem rex Antiochus miſerat, qui cogebat
immolare,

immolate, occidit in ipso tempore, & aram destruxit. 26. & zelatus est legem,
sicut fecit Phinees Zamri filio Salomi. 27. Et exclamauit Mathathias voce
magna in ciuitate, dicens: Omnis, qui zelum habet legis statuens testamentum,
exeat post me. 28. Et fugit ipse, & filij eius in montes, & reliquerunt quæcumque
habebant in ciuitate. 29. Tunc descenderunt multi quærentes iudicium, & iusti-
tiam, in desertum: 30. & sederunt ibi ipsi, & filij eorum, & mulieres eorum, &
pecora eorum: quoniam inundauerunt super eos mala. 31. Et renuntiatum est vi-
ris regis, & exercitui, qui erat in Ierusalem ciuitate Dauid, quoniam discessissent vi-
ri quidam, qui dissipauerunt mandatum regis, in loca occulta in deserto, & abi-
ssent post illos multi. 32. Et statim persexerunt ad eos, & constituerunt aduersus
eos prælium in die Sabbatorum. 33. & dixerunt ad eos: Resistitis & nunc adhuc?
exite, & facite secundùm verbum regis Antiochi, & viuetis. 34. Et dixerunt:
Non exibimus, neque faciemus verbum regis, vt polluamus diem Sabbatorum.
35. Et concitauerunt aduersus eos prælium. 36. Et non responderunt eis, nec la-
pidem miserunt in eos: nec oppilauerunt loca occulta. 37. dicentes: Moriamur
omnes in simplicitate nostra: & testes erunt super nos cælum, & terra, quòd iniu-
stè perditis nos. 38. Et intulerunt illis bellum Sabbatis: & mortui sunt ipsi, & vxo-
res eorum, & filij eorum, & pecora eorum, vsque ad mille animas hominum.
39. Et cognouit Mathathias, & amici eius, & luctum habuerunt super eos valdè.
40. Et dixit vir proximo suo: Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt, &
non pugnauerimus aduersus gentes pro animabus, nostris, & iustificationibus no-
stris: nunc citiùs disperdent nos à terra, 41. Et cogitauerunt in die illa, dicentes:
Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die Sabbatorum, pugnemus ad-
uersus eum: & non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis.
42. Tunc congregata est ad eos synagoga Assidæorum fortis viribus ex Israël, om-
nis voluntarius in lege: 43. & omnes, qui fugiebant à malis, additi sunt ad eos, &
facti sunt illis ad firmamentum. 44. Et collegerunt exercitum, & percusserunt
peccatores in ira sua, & viros iniquos in indignatione sua: & cæteri fugerunt ad na-
tiones, vt euaderent. 45. Et circuiuit Mathathias, & amici eius, & destruxe-
runt aras: 46. & circumciderunt pueros incircumcisos quotquot inuenerunt in
finibus Israël: & in fortitudine. 47. Et persecuti sunt filios superbiæ, & prospe-
ratum est opus in manibus eorum: 48. & obtinuerunt legem de manibus gen-
tium, & de manibus regum: & non dederunt cornu peccatori. 49. Et appro-
pinquauerunt dies Mathathiæ moriendi, & dixit filiis suis: Nunc confortata est su-
perbia, & castigatio, & tempus euersionis, & ira indignationis. 50. Nunc ergo,
ô filij, æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum ve-
strorum. 51. & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus
suis: & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. 52. Abrahant nónne in
tentatione inuentus est fidelis, & reputatum est ei ad iustitiam? 53. Ioseph in
tempore angustiæ suæ custodiuit mandatum, & factus est dominus Ægypti.
54. Phinees pater noster, zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotij
æterni. 55. Iesus dum impleuit verbum factus est dux in Israël. 56. Caleb,
dum testificatur in ecclesia, accepit hereditatem. 57. Dauid in sua misericordia
consecutus est sedem regni in sæcula. 58. Elias, dum zelat zelum legis, receptus
est in cælum. 59. Ananias & Azarias & Misael credentes, liberati sunt de flam-
ma. 60. Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum. 61. Et ita co-
gitate per generationem & generationem: quia omnes qui sperant in eum, non
infirmantur. 62. Et à verbis viri peccatoris ne timueritis: quia gloria eius, stercus
& vermis est, 63. hodie extollitur & cras non inuenietur: quia conuersus est in
terram suam, & cogitatio eius periit. 64. Vos ergo filij confortamini, & viriliter
agite in lege: quia in ipsa gloriosi eritis. 65. Et ecce Simon frater vester, scio quod
vir consilij est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. 66. Et Iudas Ma-
chabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vobis princeps militiæ, & ipse aget bel-
lum populi. 67. Et adducetis ad vos omnes factores legis: & vindicate vindictam
populi vestri. 68. Retribuite retributionem Gentibus, & intendite in præceptum
legis. 69. Et benedixit eos, & appositus est ad patres suos. 70. Et defunctus est
anno centesimo & quadragesimo sexto: & sepultus est à filiis suis in sepulchris pa-
trum suorum in Modin, & planxerunt eum omnis Israël planctu magno.

COMMENTARII.

1. *Mathathias, & filij eius Ecclesiæ protectores exurgunt.*

ERS.1.2.3.4.5.6. *In illo tempore surrexit. Mathathias filius Ioannis filij Simeonis, Sacerdos ex filijs Ioarib*, (cuius sors prima exiit tempore Dauid 1. *Paral.* 24.7. Fuitque prima in vigintiquatuor vicibus, quæ omnes erant de filiis Aaron.) *ab Ierusalem*, nectendum cum verbo *surrexit*, id est Mathathias Ierosolyma discessit: *& consedit in monte Modin*, Iudææ Ciuitate in Tribu Dan sita, sed in antiqua distributione finibus Tribus Iudæ continebatur. *Et habebat filios quinque, Ioannem, &c.* Mathathias idem est ac Dorothæus, siue *donum. Dei* Magno enim Dei dono in tanto religionis discrimine Iudæis donatus. * Vir enim, qui zelo religionis succensus eius iura protegit, magnum quidem est ex cælesti munificentia donum.] Summum Sacerdotem fuisse Mathathiam non sola electione, sed & successionis iure, probabilius existimo. In Rituali enim Hebræorum & à Chaldæo Paraphraste & à Rabinis Kimhi, Abenesra, Iosepho Gorionide, & aliis passim *summus* Sacerdos, vel *Pontifex* vocatur. Hic ergo zelo Dei plenus, non ferens impij tyranni nequitiam, occiso Ierosolymis ex Antiochi præfectis Bacchide, ex ea vrbe aufugit, & concessit in Modim, seu Vrbem, (vt dixi) seu (vt aliis existimant) oppidulum monti inædificatum.

Vir zelo religionis accensus magnum est ex Dei munificentia donum.

Vers. 7.8.9.10.11.12. 13. 14. *Et dixit Mathathias: Væ mihi, vt quid natus sum, videre contritionem*, seu vastationem (dicta est metaphora à vasis fictilibus) *populi mei, & contritionem Ciuitatis sanctæ: & sedere illic, cum datur in manibus inimicorum? Sancta* (Sanctuarium) *in manu* (potestate) *extraneorum facta sunt: Templum eius sicut homo ignobilis* contemptibile ac vile ab infidelibus reputatur. *Vasa gloriæ eius captiua abducta sunt.* Vasa gloriosa vocitatur pretiosa auri & argenti sacra supellex, de cuius pulchritudine solebat gloriari Ierosolyma. * Sic Ezechiel cap. 23.26. *Vasa gloriæ tuæ*, in Græco, *gloriationis*, siuè *iactantiæ*. Fidelis quisque gloriari deberet, quod Templum vasis pretiosis, perpulchris ornamentis abundaret.] *Trucidati sunt senes eius in plateis, &c.* Gentiles quique pro libito in Iudæa, velut in paterna hereditate dominantur, aut cæsis, aut pulsis legitimis possessoribus; quod maximè pertinet ad Sionem, vbi cum præsidio aderant præfecti Regis, & diram in fideles Iudæos tyrannidem exercebant. *Omnis compositio, seu ornatus eius ablata est, &c.* * Ac si diceret: si Templum Dei desolatum intueor, cur non illico morior? Quasi vita solummodò donemur, vt Deum sacro in Templo colamus.] *Et scidit vestimenta sua Mathathias, & filij eius, &c.* Spontè suscipiunt eam corporis afflictationem, vt diuinam indignationem in Iudæos sæuientem mitigarent. * Pœnalia enim iustorum opera Deum admodum quantumcumque iratum ad miserationem attrahunt.]

Fideles gloriari debent, quod Templum pretiosis ornamentis abundet.

Quasi solùm donamur vita, vt Deum suo in Templo colamus.

Pœnalia iustorum opera Deum iratum ad miserationem attrahunt.

Vers. 15.16.17.18.19.20.21.22. *Et venerunt illuc qui missi erant à Rege Antiocho, vt cogerent eos, qui confugerant in Ciuitatem Modin, immolare, & accendere thura idolis, & à lege Dei discedere. Et multi de populo Israel consentientes accesserunt ad eos: sed Mathathias, & filij eius constanter steterunt.* * Dum multi infirmitate decidunt, magis se egregiam constantis viri virtus ostentat.] *Et respondentes, qui missi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathiæ: Princeps & clarissimus, & magnus es in hac Ciuitate, & ornatus filijs, & fratribus: ergo accede prior, & fac iussum Regis, sicut fecerunt omnes Gentes, & viri Iuda, & qui remanserunt in Ierusalem: & eris tu, & filij tui inter amicos Regis, & amplificatus auro, & argento, & muneribus multis. Accede*, inquiunt, *prior, & fac iussum Regis.* Sciebant enim, facillime subditos peruertendos Præsulis debellata fide.] *Et respondit Mathathias, & dixit magna voce: Et si omnes Gentes Regi Antiocho obediunt* (pro obediant) *vt discedat vnusquisque à seruitute* (seu obseruantia) *legis patrum suorum, & consentiat mandatis eius: ego, & filij mei, & fratres mei obediemus legi patrum nostrorum: propitius sit nobis Deus*, seu faueat. Ita nos Deus seruet, quod non faciemus, quod iubetis. Liceat vulgari idiomate exponere. *Assi nos guarde Dios, que no hemos de hacer lo que nos dizes. Non enim est nobis vtile, relinquere legem, & iustitias* (idem significat quod legem) *Dei: non audiemus verba Regis Antiochi, nec sacrificabimus, transgredientes legis nostræ mandata, vt eamus altera via*, seu alteram religionem sequamur. Græcè, *Vt eamus dextera, vel sinistra*, vt aliqua scilicet parte a recta via abertemus, & a legitimo Dei cultu discedamus. * Preme illa: *Ego, & filij mei, & fratres mei obediemus legi patrum nostrorum.* Quanam id securitate Mathathias asseruit? An filiorum, & fratrum constans voluntas in eius aderat voluntate? Profectò senex filiorum, ac fratrum pietatem, quam didicerant à cunabulis nouerat: & prudenter adiudicabat fore, vt viriles actiones primæuæ illi disciplinæ, de more, responderet.]

Inter infirmos plus viri constántis virtus elucet.

Facilè subditi exemplo Præsulis sequuntur.

Viriles actiones primæuæ institutioni respondent.

Vers. 23.24.25.26. *Et vt cessauit loqui verba hæc, &c. & vidit Mathathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius, secundum iudicium legis, &c.* Fecit quidè hoc *secundum iudicium legis*, iuris publici auctoritate: erat enim summus Pontifex, & summus Reipublicæ Iudaicæ eo tempore Præfectus. * Est qui existimet Iudæum hunc fortasse de industria è ministris Regis immissum fuisse sacrificaturum; vt verbis ministri regij prauum Iudæi exemplum legis patriæ tenaces vehementius permoueret. Certè prauum exemplum fortissimum est ad alios in eandem impietatem adducendos.] *Sed & virum, quem Rex Antiochus miserat, &c.* Historiam habes *Num.* 25.13. Hoc etiam gessit Mathathias *secundum iudicium*, seu decretum *legis* diuinæ. Nam Deut. 13.6. iubet Deus, si aliquis aliquem abstrahere velit à patria religione, ab ipsomet occidatur inquit D. Cyprianus.

Prauum exemplum fortissimum est ad alios in eandem impietatem adducendos.

Vers. 27.28.29.30. *Et exclamauit Mathathias voce magna in Ciuitate, dicens: Omnis, qui zelum habet legis, statuens testamentum, veniat post me.* Omnis qui zelum habet procurandi, vt initum com Deo religionis fœdus stet, vigeat, ac stabiliatur, mei æmulator veniat. *Et fugit ipse, &c.* Eis etenim non egebant temporariis subsidiis. * Eos enim, qui

Dei

Omnium rerum abundātia sequitur eos, qui Dei gloriæ promouendæ student. Qui piè cupit viuere fugiat impiorum societatem.

Dei gloriæ promouendæ studium impendunt, spiritualis,ac temporalis sequitur abundantia.] *Tunc descenderunt multi quærentes iudicium,&c.* Hi quidem studentes piè, ac sanctè viuere, incolas se deserti gessere, ciues iam idololatriæ addictos deserentes. * Inter idololatras enim socios difficilè fides ac pietas seruaretur. Qui piè cupit viuere, fugiat asseclas impietatis.]

Vers. 31. 32.33.34. Et renuntiatum est viris Regis, &c. Renuntiatum est ministris Antiochi, & ducibus, qui præsidium in monte Sion collocarant, à pluribus Hebræis Regis præscriptum fuisse violatum. *Et statim perrexerunt ad eos, & constituerunt aduersus eos prælium in die Sabbatorum.* Seu Sabbati die, quo Iudæi ab exercendis armis abstinebant. Ea enim omnibus insederat opinio, haud licere eo die, ne ad defensionem quidem arma capessere, & hostibus repugnare; quæ ignoratio zelo legis seruandæ,est digna non solum excusatione, sed laude. *Et dixerunt ad eos:Resistitis & nunc adhuc?* An licet vobis die Sabbati repugnare? *Exite, & facite secundum verbum Regis Antiochi, &c.* Non egrediemur ad certamen in die Sabbati: satiùs enim est nobis indefensi mori,quam diei sacri religionem polluere.

Vers. 35.36.37. 38. Et concitauerunt aduersus eos prælium,&c.nec oppilauerunt loca occulta, hoc est non curarunt antra, ad quæ se receperant, lapidibus occludi. *dicentes: Moriamur omnes in simplicitate,* seu innocentia *nostra:& testes erunt super nos cælum, & terra, quod iniustè perditis nos. Et intulerunt illis bellum Sabbatis,* seu Sabbato*: & mortui sunt ipsi, & vxores eorum, &c.* Quamuis igitur absque peccato potuissent resistere, & iniustam vim iusta vi repellere, maluerunt tamen crudeli nece perire, quam Sabbati violatores,vel hostium opinione ostentari. Quod cum ex religionis zelo & syncero in Deum eiusque legis affectu fecisse constet,non arguendi sunt aut superstitionis,aut imprudentiæ,vt eos arguit Osiander,aliique hæretici,sed tanquam martyribus summæ laudi illis dandum, quod pro legis diuinæ custodia voluerint grauissima quæque perpeti; & si fortè scirent, se tali occasione, loco, ac tempore ad id non obligari:nam idem in Martyribus quotidie vsu venit. * Hinc collige, egregium planè facinus esse,re iniuria lacessitum minimè ad vindictam assurgere, nec iniuriatori acriter respondere, etiam cum id licitè Iudicis ope gerere poses.]

Egregium facinus est, iniurianti parcere,etiā cum vindictam gerere potes.

Vers. 39.40.41. Et cognouit Mathathias, & amici eius, & luctum habuerunt super eos valdè, seu illorum mortem prolixo luctu fuére prosecuti. * Magnum enim fidelis communitatis incommodum est,viro,aut fœmina constanti,vel vna priuari: quid cum vna die tot periere sæcula?] *Et dixit vir proximo suo: si omnes fecerimus,sicut fratres nostri fecerunt, & non pugnauerunt, & non pugnauerimus aduersus Gentes pro animabus nostris,& iustificationibus nostris,* id est, pro vita, ac legibus nostris: *nunc citius disperdent nos à terra. Et cogitauerunt in die illa dicentes,&c.* Licet mille illi fideles laudabiliter extinctioni dederint se, vt Sabbati ius defenderent, se ab hostibus non defendendo:nihilominus prudenter,ac piè à Mathathia(penes quem vtpotè summum Præsulem sacrum,potestas erat

Vel vno viro constanti priuari, est graue communitatis incommodum.

declarandi dubia, si quæ ocurrerent, vt dicitur *Deut. 17.*) fuit decretum,vt aduersus inuasores etiam Sabbato se defenderent: diuino opinor instinctu, ne stirpitus ea familia exscinderetur, è qua Christum Dominum in salutem totius humani generis nasci oportebat. * Vel ante aduentum Iesu venturi respectus vitalis hominibus fuit.]

Vel ante aduentum Iesv venturi respectus vitalis fuit hominibus.

Vers. 42. 43.44.45.46. Tunc congregata est ad eos Synagoga Assidæorum fortis viribus ex Israël, omnis voluntarius in lege. Assidæi vel idem fuere cum Esseis, qui olim *Cinæi*, & *Rechabitæ* dicebantur:robore erant illustres,& à probitate vitæ sæpè à Iosepho laudati. Omnes enim erant *voluntarij in lege,* id est, eorum voluntas prompta erat ad legem obseruandam. *Et omnes, qui fugiebant à malis,additi sunt ad eos, & facti sunt illis ad firmamentum.* Et omnes Hebræi, qui à persecutione & calamitate fugere conabantur, ad Mathathiam occurrerunt, & eius exercitum militum multitudine roborarunt:vel exercitus Mathathiæ, fuit magno præsidio iis,qui à persecutionis diritate fugiebant. *Et collegerunt exercitum,&c.* Coacto exercitu,Mathathias zelo legis iratus contra apostatas, eos exitialiter percussit;quorum multi, vt euaderent vulnus se ad vicinas Gentes receperunt. * Aptè apostatæ vocantur *Peccatores*, (vt in libris Regum, & Prophetarum occurrunt exempla) quia plerumque videtis eos qui aut à fide,aut à regulari vita recedunt,facilè vitiis inquinari] *Et circuiuit Mathathias, &c.* In Græco non est coniunctio *Et*, sed tantum *in fortitudine*, id est, fortiter hæc omnia gessere,

Qui à fide, aut à vita religiosa recedunt,facilè vitiis inquinantur.

Vers. 47. 48. Et persecuti sunt filios superbiæ, &c. Superbos populi Israëlitici hostes Gentiles sunt persecuti prospero quidem successu. *Et obtinuerunt legem de manibus Gentium, &c.* Tutati sunt legem,& patrios ritus aduersus vim & furorem Gentilium,& Regum tyrannorum. Et Antiocho,eiusque sequacibus non fuere Iudæi deinceps occasio seu gloriæ, seu potentiæ amplioris:neque passi sunt eos vlterius crescere, cornua tollere,aut ferocire.

Vers. 49. vsque ad 64. Et appropinquauerunt dies Mathathiæ moriendi, & dixit filiis suis. Nunc confortata est superbia,& castigatio,& tempus euersionis, & ira indignationis. Inualuisse, ô filij, videtis hostium superbiam ad rerum nostrarum euersionem,id permittente Dei ira, & ad vindicandum populi scelera concitata. *Nunc ergo ô filij,æmulatores estote legis,* seu studiosi zelatores: *& date animas vestras pro testamento patrum vestrorum*, seu pro legum auitarum custodia vitam non cunctemini ferro exponere. *Et mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis,* seu suo æuo,cum essent in viuis. *Abraham nonne in tentatione*(cum scilicet Deus iussit ei filium immolare Gen.22.1.)*inuentus est fidelis, & reputatum est ei ad iustitiam?* seu perfectæ institiæ laudem,& eximium meritum est consecutus? *Ioseph in tempore angustiæ suæ custodiuit mandatum, & factus est Dominus Ægypti.* Ioseph cum calumnia fuit vulneratus, & detrusus in carcerem legis custos fidelis ostenditur, neque enim voluit vxoris Phutipharis lasciuiæ assentiri: ideoque Ægypti Prorex exurgit, quia libidinis se noluit mancipium addicere. Gen. 39. 9. *Phinees pater noster Zelando zelum Dei accepit testamentum Sacerdotij*

aterni. Phinees Dei zelo exardescens, Israëlitam & Madianitidem impudicos pugione confodit Num. 25. 8. quare ei facta est promissio Sacerdotij in eius posteris perpetuo permansuri. * Castitatis assertor & protector aptè ad æternum Sacerdotium assumitur, cui agnata debet esse castitas.] *Iesus, dum implevit verbum, factus est Dux in Israel.* Iesus Iosue præceptum Dei impleuit transmeandi Iordanem, & terram occupandi promissam: & ideo Dux fuit Israëlitarum. Ios. 1. 2. *Caleb dum testificatur in Ecclesia, accepit hereditatem.* Caleb populum Dei tunc Ecclesiam hortatus est, vt aggredi terram promissam auderent: ideoque accepit Vrbem Hebron, vt eam tanquam hæreditatem possideret. Ios. 14. 14. *David in sua misericordia consecutus est sedem Regni in sæcula.* Ob pietatem quam Dauid exercuit præsertim cum Saüle, vtriusque Regni Hebræorum fuit æterna possessione donatus. *Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cælum.* Elias legis diuinæ zelo accensus Prophetas Baal occidit, & contra idololatriam repugnauit (3. Reg. 18. 14.) ideoque fuit in paradisum translatus. * Non dixit, zelauit legem, sed *Zelauit Zelum legis*: quasi zelus ipse legis ei esset lex in vberiorem legis tuendæ perfectionem.] *Ananias, & Azarias, & Misaël credentes, liberati sunt de flamma.* Historiam habes apud Danielem cap. 3. *Daniel in sua simplicitate,* seu propter synceritatem, & integritatem morum, *liberatus est de ore leonum.* Dan. 6. *Et ita cogitate per generationem, & generationem,* id est, per singulas ætates, quæ eiusmodi exundant exemplis, *quia omnes, qui sperant in eum, non infirmantur,* viribus non deficiunt, nec succumbunt aduersis. *Et à verbis viri peccatoris ne timueritis, &c.* Verba Antiochi & ministrorum eius minacia non vos terrore afficiant; citò enim in stercus, & vermem decident. * Aptiùs ne diceret à vulneribus Antiochi ne timueritis, quam *à verbis?* Certè viris ingenuis dirius est verbum contumeliæ, quam exitiale vulnus.] *Hodie extollitur* Antiochus, *& cras non inuenietur: quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius periit.* Dirus hostis tandem solutus in puluerem, è quo fuit formatus, & quæcumque machinabitur, in nihilum recident.

Sacerdotio agnata debet esse castitas.

Veris legis diuinæ zelatoribus zelus ipse debet esse lex.

Dirius est viro ingenuo verbum contumeliæ, quam exitiale vulnus.

Vers. 64. 65. 66. 67. 68. Vos ergò filij confortamini, & viriliter agite in lege: quia in ipsa gloriosi eritis. * Non vult eos gloriam quærere, id enim vanitatis est, & sanctis viris indignum, sed eam secuturam virtutis sectatores eos ait, sicut vmbra corpus.] *Et ecce Simon frater vester, &c.* Quia pollet prudentia, experientia, ac dexteritate in rebus administrandis, loco patris vobis erit. * An Simon erat Mathathiæ primogenitus? Aliqui affirmant. Alij vero asserunt Iudam esse primum Mathathiæ filium, secundum Ionatham, tertium Ioannem, quartum demum Simonem. Quare igitur illum cunctis prioribus fratribus præfecit? Qui prudentiæ excessus facit iuuenem senibus esse superiorem.] *Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vobis Princeps militiæ, & ipse aget bellum populi. Et adducetis ad vos omnes, factores legis: & vindicate vindictam populi vestri.* vlciscimini populi vestri & Dei vestri Iniurias. Additque ad exercitum aduocare *factores legis.* Hi enim & fortiter dimicant, & feliciter triumphant. Nec enim aduerso Numine possunt victoriæ comparari. * Edocentur hinc Reges ex malis militum moribus & vitiis sæpè corrumpi victoriam.] *Retribuite retributionem Gentibus: & intendite in præceptum legis.* Id quod par est damni eis pro iniuriis populo Dei illatis rependi, illis retribuite: & solicitos in legis obseruatione vos ostendite. * Dum eos allicere curat ad satisfactionem de iniuriis ac damnis sibi illatis sumendam, eos *in præceptum legis,* iubet intendere. Circa enim iustitiam satisfactionis perpendendum est, ne sub velo iustæ satisfactionis vindicta latitet.

Gloria, seu honor sequitur virtutis sectatores.

Prudentiæ excessus facit iuuenem vel senibus esse superiorem.

Solet sub velo iustæ satisfactionis latitare vindicta.

Vers. 69. 70. Et benedixit eos, & appositus est ad patres suos. In limbo patrum suorum cœtui fuit aggregatus, filiis imprecatus benedictionem. *Et defunctus est anno centesimo & quadragesimo sexto* Regni Græcorum. Defunctúsne naturali morte? Ita prorsus insinuat præfata mortis eius narratio. Scio tamen Porphyrium apud D. Hieronymum Dan. 11. asseruisse occisum in prælio. Fieri potuit fuisse vulneratum Iosiæ, vel Epaminondæ instar, ac domum relatum post insignem suorum adhortationem, è vulnere paulo post interiisse: vt iustæ vitæ felicius Martyrij palma adiiceretur. *Et sepultus est à filiis suis in sepulchris patrum suorum in Modin, &c.* Sicut parentes in Modin palatium suum fixerant, ita in suburbio sepulchrum sibi construxerant: quod paucis post annis Simon filius Mathathiæ magnificis columnis, ac pyramidibus exornauit. 1. Machab. 13. 27. * Edocens, admodum esse pium sanctorum reliquiis tumulos magnificos apparare.]

2. *Post Mathathiæ obitum Iudas Dux sancti exercitus declaratur.*

Pium valdè est, Diuorum reliquiis tumulos magnificos erigere.

CAPVT III.

Succedit Mathathiæ in Pontificatu ac Principatu eius filius Iudas Machabæus. Qui plurimis exinceps victorijs ſe orbi celeberrimum oſtendit.

1. ET ſurrexit Iudas, qui vocabatur Machabæus, filius eius
pro eo. 2. & adiuuabant eum omnes fratres eius, & vni-
uerſi qui ſe coniunxerant patri eius, & prælıabantur præ-
lium Iſraël cum lætitia. 3. Et dilatauit gloriam populo
ſuo: & induit ſe loricam ſicut gigas, & ſuccinxit ſe arma
bellica ſua in prælijs, & protegebat caſtra gladio ſuo. 4. Si-
milis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leonis
rugiens in venatione. 5. Et perſecutus eſt iniquos perſcrutans eos: & qui con-
turbabant populum ſuum, eos ſuccendit flammis: 6. & repulſi ſunt inimici eius
præ timore eius, & omnes operarij iniquitatis conturbati ſunt: & directa eſt ſalus
in manu eius. 7. Et exacerbabat reges multos, & lætificabat Iacob in operibus
ſuis, & in ſæculum memoria eius in benedictione. 8. Et perambulauit ciuita-
tes Iuda, & perdidit impios ex eis, & auertit iram ab Iſraël. 9. Et nominatus
eſt vſque ad nouiſſimum terræ, & congregauit pereuntes. 10. Et congregauit
Apollonius Gentes, & à Samaria virtutem multam & magnam, ad bellandum
contra Iſraël. 11. & cognouit Iudas, & exiit obuiam illi: & percuſſit; & occidit
illum: & ceciderunt vulnerati multi, & reliqui fugerunt. 12. & accepit ſpolia eo-
rum: & gladium Apollonij abſtulit Iudas, & erat pugnans in eo omnibus die-
bus. 13. Et audiuit Seron princeps exercitus Syriæ, quòd congregauit Iudas
congregationem fidelium & Eccleſiam ſecum, 14. & ait: Faciam mihi nomen, &
glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos qui cum ipſo ſunt, qui ſperne-
bant verbum regis. 15. Et præparauit ſe: & aſcenderunt cum eo caſtra impio-
rum, fortes auxiliarij, vt facerent vindictam in filios Iſraël. 16. Et appropinqua-
uerunt vſque ad Betheron: & exiuit Iudas obuiam illi cum paucis. 17. Vt au-
tem viderunt exercitum venientem ſibi obuiam, dixerunt Iudæ: Quomodo pote-
rimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, & tam fortem, & nos fatigati
ſumus ieiunio hodie? 18. Et ait Iudas: Facile eſt concludi multos in manus pau-
corum: & non eſt differentia in conſpectu Dei cæli liberare in multis & in paucis:
19. quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo fortitudo eſt.
20. Ipſi veniunt ad nos in multitudine contumaci, & ſuperbia, vt diſperdant nos,
& vxores noſtras, & filios noſtros, & vt ſpolient nos, 21. nos verò pugnabimus
pro animabus noſtris, & legibus noſtris: 22. & ipſe Dominus conteret eos ante
faciem noſtram: vos autem ne timueritis eos. 23. Vt ceſſauit autem loqui, inſiluit
in eos ſubitò: & contritus eſt Seron, & exercitus eius in conſpectu ipſius: 24. &
perſecutus eſt eum in deſcenſu Bethoron vſque in campum, & ceciderunt ex eis
octingenti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philiſthiim. 25. Et cecidit timor
Iudæ, ac fratrum eius, & formido ſuper omnes gentes in circuitu eorum. 26. &
peruenit ad regem nomen eius, & de prælijs Iudæ narrabant omnes gentes.
27. Vt audiuit autem rex Antiochus ſermones iſtos: iratus eſt animo: & miſit, &
congregauit exercitum vniuerſi regni ſui, caſtra fortia valdè: 28. & aperuit æra-
rium ſuum, & dedit ſtipendia exercitui in annum: & mandauit illis vt eſſent pa-
rati ad omnia. 29. Et vidit quòd defecit pecunia de theſauris ſuis, & tributa
regionis modica propter diſſenſionem, & plagam, quam fecit in terra, vt tolleret
legitima, quæ erant à primis diebus: 30. Et timuit ne non haberet vt ſemel & bis,
in ſumptus & donaria, quæ dederat antè larga manu: & abundauerat ſuper reges,
qui ante eum fuerant. 31. Et conſternatus erat animo valdè, & cogitauit ire in
Perſidem, & accipere tributa regionum, & congregare argentum multum. 32. Et
reliquit Lyſiam hominem nobilem de genere regali ſuper negotia regia, à flumine
Euphrate

Euphrate vſque ad flumen Ægypti: 33. & vt nutriret Antiochum filium ſuum,
donec rediret. 34. Et tradidit ei medium exercitum, & elephantos: & mandauit
ei de omnibus, quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæam & Ieruſalem: 35. &
vt mitteret ad eos exercitum, ad conterendam & extirpandam virtutem Iſ-
raël, & reliquias Ieruſalem, & auferendam memoriam eorum de loco: 36. &
vt conſtitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, & ſorte
diſtribueret terram eorum. 37. Et rex aſſumpſit partem exercitus reſidui, &
exiuit ab Antiochia ciuitate regni ſui, anno centeſimo & quadrageſimo ſeptimo: &
transfretauit Euphratem flumen, & perambulabat ſuperiores regiones. 38. Et
elegit Lyſias Ptolemæum filium Dorymini, & Nicanorem, & Gorgiam, viros po-
tentes ex amicis regis: 39. & miſit cum eis quadraginta millia virorum, & ſep-
tem millia equitum, vt venirent in terram Iuda, & diſperderent eam ſecundùm
verbum regis. 40. Et proceſſerunt cum vniuerſa virtute ſua, & venerunt, & ap-
plicuerunt Emmaum in terra campeſtri. 41. Et audierunt mercatores regionum
nomen eorum: & acceperunt argentum & aurum multum valdè, & pueros: &
venerunt in caſtra, vt acciperent filios Iſraël in ſeruos, & additi ſunt ad eos exerci-
tus Syriæ, & terræ alienigenarum. 42. Et vidit Iudas, & fratres eius, quia mul-
tiplicata ſunt mala, & exercitus applicabant ad fines eorum: & cognouerunt verba
regis, quæ mandauit populo facere in interitum & conſummationem: 43. & di-
xerunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: Erigamus deiectionem populi noſtri; &
pugnemus pro populo noſtro, & ſanctis noſtris. 44. Et congregatus eſt conuentus
vt eſſent parati in prælium; & vt orarent, & peterent miſericordiam & miſerationes.
45. Et Ieruſalem non habitabatur, ſed erat ſicut deſertum: non erat qui ingredere-
tur & egrederetur de natis eius: & ſanctum conculcabatur: & filij alienigenarum
erant in arce, ibi erat habitatio Gentium: & ablata eſt voluptas à Iacob, & defecit
ibi tibia & cithara. 46. Et congregati ſunt, & venerunt in Maſpha contra Ieruſa-
lem: quia locus orationis erat in Maſpha antè in Iſraël. 47. Et ieiunauerunt illa
die, & induerunt ſe ciliciis, & cinerem impoſuerunt capiti ſuo, & diſciderunt
veſtimenta ſua: 48. & expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur Gentes
ſimilitudinem ſimulachrorum ſuorum: 49. & attulerunt ornamenta ſacerdota-
lia, & primitias, & decimas: & ſuſcitauerunt Nazaræos, qui impleuerant dies:
50. & clamauerunt voce magna in cælum, dicentes: Quid faciemus iſtis, &
quò eos ducemus? 51. & ſancta tua conculcata ſunt, & contaminata ſunt, &
ſacerdotes tui facti ſunt in luctum, & in humilitatem. 52. & ecce Nationes con-
uenerunt aduerſum nos vt nos diſperdant: tu ſcis quæ cogitant in nos. 53. Quo-
modo poterimus ſubſiſtere ante faciem eorum, niſi tu Deus adiuues nos? 54. Et
tubis exclamauerunt voce magna. 55. Et poſt hæc conſtituit Iudas duces popu-
li, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones. 56. Et dixit his,
qui ædificabant domos, & ſponſabant vxores, & plantabant vineas, & formido-
loſis, vt redirent vnuſquiſque in domum ſuam ſecundùm legem. 57. Et mouerunt
caſtra, & collocauerunt ad Auſtrum Emmaum. 58. Et ait Iudas: Accingimini, &
eſtote filij potentes, & eſtote parati in manè, vt pugnetis aduerſus Nationes has, quæ
conuenerunt aduerſus nos, diſperdere nos & ſancta noſtra: 59. quoniam melius
eſt nos mori in bello, quàm videre mala gentis noſtræ, & ſanctorum. 60. Sicut au-
tem fuerit voluntas in cælo, ſic fiat.

COMMENTARII.

1. *Iudas Machabæus plurimis victoriis ſe orbi celeberrimum oſtentat.*

ERS. 1. 2. 3. 4. 5. *Et ſurrexit Iudas, &c.* Succeſſit Iudas Machabæus Mathathiæ parenti vita functo, & patris inſtitutione, & iure etiam primogenituræ. Nec enim pater, dum cap. 2. 66. commendat Iudæ fortitudinem Principatui agnatam, ideo negat ipſum eſſe primogenitum. *Et adiuuabant eum omnes fratres eius, & vniuerſi qui ſe coniunxerant patri eius: præliabantur prælium Iſraël cum lætitia.* Hi, inquit, *præliabantur prælium*, id eſt, eorum ſtudium ſolum bello gerendo erat intentum non gloriæ, non vindictæ, non ſpoliis. Huiuſmodi enim milites magis gloriam, ſpolia, quam prælium præliantur.] *Et dilatauit gloriam populo ſuo: & induit ſe loricam, &c.* Se Iudas loricam induit tanquam gigas, id eſt, admodum fortiſſimi herois viribus & animo inuicti, Deo confiſi, nullum mortalium metuentis. Rabbini aſſerunt, Iudam conſueuiſſe, eiuſque fratres in labaris, & vexillis ſuis has quatuor litteras geſtare י.כ.ב.מ. *mem. caph. beth. iod.* quibus compendio, & pro quaque littera voce integra ſubſtituta, hæc ſententia illorum mente continebatur: *michamocha baelim iehoua*, id eſt, *Quis ſimilis tui in fortibus Domine?* Vulgus vero

Miles præliari prælium debet, non ſpolia.

cum

cum ignarum huius ſententiæ, litteras iſtas ſuo ſenſu iungeret, legiſſe illi aiunt, *Machabai*, & inde Machabæi vocem coonflatam. Ego autem probabilius exiſtimo nomen hoc Iudæ à Mathathia fuiſſe inditum propter eius robur militare: nempè à radice *caba*, id eſt, *extinxit*, dictum *Machabi*, id eſt, *extinctorem* hoſtium Eccleſiæ. *Et perſecutus eſt iniquos perſcrutans eos, &c.* Primum Iudæ ſtudium fuit apoſtatas Iudæos diligenter quærere, & exitialiter punire. Eorum enim apoſtaſia populum conturbabat, dum plures quotidie eorum exempli æmulatores ad idola tranſibant. * Prauum exemplum potentiſſimum eſt, vt attrahat eiuſdem iniquitatis imitatores.]

Prauum exēplum potentiſſimum eſt ad imitatores alliciendum.

Verſ. 6.7.8.9. Et repulſi ſunt inimici eius præ timore eius, &c. Cohibiti fuere hoſtes tyrannide noui Ducis potentiſſimi gladium formidantes: & apoſtatæ ſunt timore conſternati. Iudæi autem ſalutem feliciter ductu induſtria, & fortitudine Iudæ fuére conſecuti. *Et exacerbabat Reges multos*; fremere, & frendere faciebat Antiochum Epiphanem, Antiochum Eupatorem, & Demetrium: cum his enim omnibus bellum iniit. *Et lætificauit Iacob*, ſeu Dei populum *in operibus ſuis*, *Et in ſæculum memoria eius in benedictione, &c. Et nominatus eſt vſque ad nouiſſimum terræ, & congregauit pereuntes.* Nomen eius ſeu fama ad vltimos terræ fines euolauit: & Iudæos diſperſos alioqui aut ferro, aut fame perituros ad ſe congregauit.

2. *Verſ. 10.11.12. Et congregauit Apollonius Gentes, &c.* Apollonius Syriæ præfectus exercitum magnum contra Iſraël coëgit ex Samaritanis, & aliis Gentilibus. Et cognouit Iudas, & exiit obuiam illi: & percuſſit, & occidit illum: & ciciderunt vulnerati multi, *& reliqui fugerunt: Et accepit ſpolia eorum, & gladium Apollonij abſtulit Iudas, &c.* Iudas Apollonium maximis inſtructum copiis exigua manu, ingenti autem fortitudine percuſſit, & occidit. Cum enim inter pugnandū videret Iudas Apollonium ſtantem in medio exercitus ſui, ſummo feruore decurrit ad eum ad medium vſque caſtrorum, omnia penetrans, ad dexteram, ad ſiniſtram fortiſſimos hoſtium proſternēs, haud ſecus (cum Ioſepho Gorion. loquor) ac meſſor manipulos ſpicatum meſſis ſuæ deiicit: pergenſque. At Apollonium percutit eum, ſternitque ſuomet gladio. Quo deinceps vtpotè valdè probo, læto, & acuto, ſimulque in trophæum primæ ſuæ victoriæ, in ſtimulum quoque, atque excitamentum paris perpetuo fortitudinis, in omnibus ſequentibus bellis vſus eſt Iudas. * Habes hinc primò, triumphum non cedere militum multitudini, ſed paucorum induſtriæ, robori, & audaciæ.] * Deindè prudentiſſimum ſeſe oſtendiſſe Iudam, dum omne adhibuit ſtudium, vt Ducem hoſtilis exercitus interimeret, quaſi in vno illo reliqui vincerentur. Vt ad ſpiritualem pugnam edoceamur, omnem diligentiam eſſe adhibendam vt vitium Regem interimamus; facillimè enim alia vitia, illo percuſſo, ſuperabimus.] Tertiò denique egregiæ fortitudinis eſſe hoſtem proprio illius gladio de medio tollere: hoc eſt luxuriam vincere ipſiuſmet fœditatis obiectu, perbreuis voluptatis, & diuturnæ pœnitudinis memoria.]

Profligat Apollonium Syriæ præfectum.

Victoria non comparatur militū multitudine, ſed paucorū induſtria, & robore.

Vitio Rege devicto, facilè alia vitia debellantur.

Luxuria interimenda ſuomet gladio, ſeu vitij huius fœditatis obiectu.

R. P. Ant. de Eſc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. 2.

Verſ. 13.14.15.16.17. Et audiuit Seron Princeps exercitus Syriæ, quod congregauit Iudas congregationem fidelium, & Eccleſiam ſecum. Eccleſia hîc idem eſt ac fidelium congregatio. 3.
* O quàm feliciter decertabit Iudas Eccleſia adiuuante! Tunc equidem Catholicus Princeps Eccleſiam ſecum congregat, cum pugnaturus preces poſtulat ab Eccleſia ad Deum, pro belli felicitate effundi.] *Et ait: Faciam mihi nomen, &c. & exiuit Iudas obuiam illi cum paucis*, ſeu cum omnibus ſuis, qui tamen pauci erant, ſi cum copioſo hoſtium exercitu conferantur. *Vt autem viderunt exercitum venientem ſibi obuiam, dixerunt Iudæ, &c. Et nos fatigati ſumus ieiunio hodie.* Neceſſitatiſne, an religionis cauſa ieiunarint? Crediderim, voluntariam fuiſſe inediam, illud enim *hodie* diem ieiunio dicatam ſignificat. * Vndè annoto militum pietatem, qui armati, & iter agentes, & pugnaturi, Deum propitium ſibi reddere voluerunt, vel à lege præſcriptum obſeruare. Porrò, me auctore ieiunio illuſtriſſima illa tribuenda eſt victoria.]

Seronem moleſtia regia Principem debellat.

Rex vincit in prælio cū Eccleſiā fert ſecum, hoc eſt, Eccleſiæ preces pro victoria.

Ieiunium milites roborat ad certamen, & ei cedit victoria.

Verſ. 18.19.20.21.22. Et ait Iudas: Facilè eſt concludi multos in manus paucorum, &c. quoniam non in multitudine exercitus victoria belli: ſed de cœlo fortitudo eſt ad hoſtem ſuperandum. *Ipſi veniunt ad nos in multitudine contumaci, & ſuperbia*, Græcè, *in multitudine iniquitatis*, ſeu multis ſceleribus grauati, Deo inuiſi. * Et à Numine irato quonammodo poteſt ſperari victoria.] veniunt, inquam, vt *diſperdant nos, & vxores noſtras, & filios noſtros, & vt ſpolient nos: nos autem pugnabimus pro animabus noſtris*, ſeu in defenſionem vitæ: *& legibus noſtris; & ipſe Dominus conteret eos antè faciem noſtram, vos autem ne timueritis eos.* Hæc Iudas.

A Deo irato poteſtne ſperari victoria.

Verſ. 23.24.25.26. Vt ceſſauit autem loqui, inſiluit in eos ſubitò Dux fortiſſimus, *& contritus eſt Seron, & exercitus eius in conſpectu ipſius, & perſecutus eſt eum in deſcenſu Betheron* (iam olim nobilitato, cum immiſſa cælitus fuit in fugientem hoſtem grandinis lapidatio. Ioſ. 10. 11.) *vſque in campum: & ceciderunt ex eis octingenti viri: cæteri autem fugerunt in terram Philiſthiim. Et cecidit timor Iudæ, ac fratrum eius, & formido ſuper omnes gentes in circuitu eorum: & peruenit ad Regem* Antiochum *nomen eius* ſeu fama fortitudinis Iudæ: *& de præliis Iudæ narrabant omnes gentes.* Iraque fortiſſimus Machabæus Seronem exercitus Syrij Principem mira felicitate fudit, proſtrauit, occidit cum non niſi paucos ſuorum ad manus haberet, eoſque ſat pauidos, & ieiunio fatigatos.

4. *Verſ. 27.28.29.30. Vt audiuit autem Rex Antiochus ſermones iſtos, iratus eſt animo: & miſit & congregauit exercitum vniuerſi Regni ſui, &c.* * A Barbaro Principe diſcant Reges bella gerentes, prius ærarium aperiendum ad ſtipendia militum, quam claſſicum inſonet ad certamen.] Ad annum militibus prouidit annonam. In hoc minus prouidum ſe oſtentauit; pecunia enim difficilè à militibus aſſeruatur: ideò prudentius ageret ſi ad hebdomadam, vel ad menſem ſtipendia diuideret.] *Et vidit, quod defecit pecunia de theſauris ſuis, &c.* Vidit, ſenſitque Antiochus deficere pecuniam; theſauri enim exhauſti iterum de nouo non complebantur, eò quod tributa à vicinis regionibus pendi ſolita,

Antiochus expilaturus Perſidem, ad colligendos belli ſumptus proficiſcitur.

Prius ærarium aperiendum ad ſtipendia militum, quam cogendus exercitus.

Non omnes theſauri vno die dādi ſunt à Rege.

iam valde modica subministrarentur, idque propter dissensionem, seu defectionem non solùm Iudæorum, sed etiam quarumdam aliarum nationum hac occasione Regi rebellantium: item propter bellum in Syria, & vicinis Iudææ partibus infeliciter semel atque iterùm gestum, quo ferè exhaustæ regiones non erant ministrando tributo antè condicto. Denique propter plagam, quam Antiochus tum per se, tum per suos fecerat in terris sibi ante subiectis, cum tolleret eis legitima sua, & patrios ritus, ac leges, quibus illæ gauisæ fuerant à prioris Rerum publicarum suarum conditarum diebus. * Certè nimia tributorum exactio non solum ciues, sed ipsum Principem faciunt inopia premi.] Ergo destitutus Rex tributorum subsidio, timuit, nè post primam illam stipendiorum primi anni liberalem exhibitionem, non haberet, vndè iterùm similes sumptus, & donaria in belli vsus necessaria sufficere posset. Addo, esse & bis mille talenta Romanis pro tributo iam à tempore Antiochi Magni à Scipione deuicti quotannis pendenda. Dan. 11. 18. Vnde.

Nimia tributorum exactio facit, non solùm ciues, sed & ipsum Principem inopia premi.

Vers. 31.32.33.34.35.36.37. *Et consternatus erat animo valde, & cogitauit ire in Persidem,* &c. Cogitauit itaque Antiochus in Persidem proficisci, & pecuniam inde emungere partim expilando, vt 2. Mach. 9.2. dicitur: partim cogendo ad tributa vel augenda, vel de nouo pendenda. Ergo assumpta medietate exercitus iam parati, concessit in Persidem, relicto in Syria pro vicario suo Lysia de stirpe regali cum mandatis, vt Antiochum Eupatorem filium suum & hæredem Regni nutriret, eo modo quo decebat tantum Principem educari. Deindè vt Iudæos contereret, & extirparet, tradita ei in finem hunc altera medietate exercitus sui, cum instructis elephantis. * Preme illud ex vers. 32. *Et reliquit Lysiam hominem nobilem de genere regali.* Sufficiebat quidem dixisse, fuisse Lysiam de genere regali: cur ergo addidit, hominem esse nobilem? Annon satis constaret esse nobilem, si de regio sanguine trahebat originem? Profectò non omnes, qui de illustri progenie procedunt, nobiles esse probantur, si morum fœditas natalitij obscurat originem. Nobilis ille est, cuius actiones nihil referunt non augustum.]

Ille nobilis est, cuius opera nihil referunt non augustum.

5. *Vers.* 38.39 40. *Et elegit Lysias Ptolomæum filium Dorimini,* &c. Lysias Regis imperio obsecuturus misit ternos in Iudæam Duces Ptolemæum filium Dorymenis Cœlesyriæ & Phœnicis Ducem Nicanorem Patrocli filium, & Gorgiam in bellicis rebus experientissimum. (2. Mach. 8.8.) cum quadraginta millibus peditum, & equitum septem millibus. *Et processerunt cum vniuersa virtute sua, & venerunt, & applicuerunt Emmaum in terra campestri.* Non applicuerunt Emmaum illam, quæ propè Tiberiadem adiacet, sed quæ propè Ierosolymam, & posteà dicta fuit Nicopolis.

Aduersus Lysiam Regis vicarium instruit exercitum.

Vers. 41.42.43.44. *Et audierunt mercatores regionum nomen eorũ,* &c. *& additi sunt ad eos exercitus Syriæ, & terræ alienigenarum.* Ad exercitum, quem Lysias miserat adiectæ sunt aliæ nouę copiæ, nempe Syriæ exercitus propriis Syriorum collectus expensis. Quibus adeò Nicanor præfidebat, vt quasi certus de victoria, euocaret vndique mercatores ad Iudaica mancipia vili pretio coëmenda, quasi iam capta teneret. 2. Mach. 8.11. Et hi maximo numero confluebant ad castra. *Et vidit Iudas. & fratres eius,* &c. *& dixerunt vnusquisque ad proximum suum: Erigamus deiectionem populi nostri, & pugnemus pro populo nostro, & sanctis nostris.* Excitant Iudæi alij alios, animant se mutuo. Gentem, inquiunt, Iudaicam ludibrio passim habitam, linguis omnium deiectam virtute, ac robore nostro erigamus, pristino restituamus splendori. *Et congregatus est conuentus:* (Synagoga) *vt essent milites parati in prælium: & vt orarent, & peterent misericordiam, & miserationes*, id est copiosam Dei misericordiam flagitarent. * Ad præliandum & orandum simul præparantur: felicitas enim prælij non tam ex robore militum, quàm ex Deo instanter exorato dimanat.]

Felicitas prælij ex Deo exorato magis, quàm ex robore militum dimanat.

Vers. 45. *vsque ad* 48. *Et Ierusalem non habitabatur,* &c. *& ablata est voluptas à Iacob, & defecit ibi tibia, & cithara.* Omnibus vtique mœrentibus, quod tam indigne sanctum, seu Templum tractaretur, & quod Vrbs ad solitudinem esset redacta: & quod ablata esset voluptas, qua Iudæi afficiebantur in festiuitatum celebratione, in quibus instrumenta musica personabant. * Et quidem fidelis nullum gaudium debet admittere, cum videtit sacra contemni.] *Et congregati sunt,* &c. Intelligo tempora Samuëlis. Nam 1. Reg. 7. 5. dixit Samuel: *Congregate vniuersum Israel in Masphath, vt orem pro vobis Dominum.* Erat autem id oppidum in edito loco situm; In confinio Tribuum Iuda & Benjamin positum Adrichomius in descriptione Tribus Benjamin num. 88. existimat. *Et ieiunauerunt illa die,* &c. Vt orationem efficatiorem ad superos emitterent ieiunio, & aliis corporis afflictionibus alas ei indiderunt. * Facilius enim impetrabis, quod asperitate corporis comite petieris.] Porrò expandendi libros ceremonia existimo voluisse quodammodò Deum commonefacere de promissa venia populo suo pœnitenti, & de auxilio supplicibus suis præstando, & de hostibus coërcendis. Simile factum Ezechiæ 4. Reg. 19. 14. Vt autem difficilia illa verba, *De quibus scrutabantur Gentes similitudines simulachrorum suorum*, exponam, memoro Gentiles insignes quasque historias scripturæ sacræ, & Dei miracula ad deos suos transferre studuisse, vti de Eliæ quadriga in solis quadrigam versa Beda q. 27. in Reges annotauit. Sensus igitur est. Expanderunt Iudæi sacros libros, ac si Deo dicerent: En Domine, qui mirabilia magna pro seruis tuis gessisti, & similia his, te, cum fuerit opus, promisisti præstiturum: en, inquam, ea impij homines scrutantur, & mendaciter diis suis affingunt. Quin & sacros ritus & ceremonias, quibus coli vis, Domine. Gentiles ad inania deorum suorum sacra traducunt. Tanta ergo impietas eorum in capite vindicetur. * Deum equidem ad iram vehementer impellit qui sacrarum Scripturarum sententias, aut historias applicat ad profana.]

Fidelis nullum gaudiũ admittat, cũ videt sacra contemni.

Corporis afflictiones efficaciam orationi præstant.

Deum ad iram prouocat, qui Scripturæ verba, aut historias ad profana accommodat.

Vers. 49. 50. 51. 52. 53. *Et attulerunt ornamenta Sacerdotalia,* &c. Ornamenta, quibus Solemniori ritu diuinum officium celebrarent, attulere: & reddiderunt Deo debitas primitias, ac decimas, & excitarunt quosdam, qui sese Domino Nazaræorum ritu sanctificarent, seu per-

peruò, seu ad tempus. Si qui autem ex Nazaræis ante iam Deo dicatis expleuerant sui nazareatus dies, seu tempus hos excitarunt, vt hostias, quæ in fine nazareatus ex præscripto legis Deo erant offerendæ, ritè offerrent. *Et clamauerunt voce magna in cælum, dicentes: Quid faciemus istis, & quò eos ducemus?* De his autem Nazaræis solicitè quærunt: Quid agere oportebit, vt Nazaræi isti ritè compleant, quæ in nazaræatus fine lex complenda præscribit. Et quò eos ducemus? Ducendi erant *ad ostium tabernaculi fœderis*, Num. 6. 13. Quod quidem iam geri non poterat. Nam *Et sancta tua conculcata sunt, &c.* Omnia Templi loca, omnia vasa contaminata iacent. Sacerdotes verò, quibus Nazaræi sisti iubentur, in luctuoso & tristi vagantur exilio absque vllo honore. *Et ecce nationes conuenerunt aduersum nos, &c.* * Quare, precor, in tanta rerum angustia nazareatus ritum, qui eo tempore in desuetudinem videbatur abiisse, renouare curarunt? Crediderim, vt Deum fortius ad populi protectionem allicerent, ei obiicientes Religiosi status simulacrum. Regularis enim institutio Deo admodum grata, eiusque vel imagine obiecta, ad pietatem allicitur.] *Quomodò*, ô Domine à tot hostibus agitati, *poterimus pauci*, & infirmi cum simus, *subsistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos?*

Adeo grata est Deo Regularis status institutio, vt ei obiecta illius imagine ad pietatem alliciatur.

Vers. 54. 55. 56. Et tubis exclamauerunt voce magna. Et post hæc constituit Iudas Duces populi, Tribunos, &c. Partitur acies in duos ordines, & hos in quatuor partes, quarum singulis singulos fratrum suorum præficit. 2. Machab. 8. 22. *Et dixit his, qui ædificabant domos, & sponsabant vxores, & plantabant vineas, & formidolosis, vt redirent vnusquisque in domum suam secundum legem.* Deut. 20. Aptè quidem iubet eos domum repetere. * Formidolosi enim inepti sunt ad certamina: non prosunt, & nocent, dum aliis formidinem incutiunt. Infirmitas hæc pestis instar, facillimè vel in fortes serpere assolet. * Cur autem ædificantes domum aut plantantes vineas, aut vxorem ducentes ab exercitu retrahuntur? Credo, quia milites sic ad bella debent procedere à curis vacui, vt vnica eis cura sit strenue pugnare.]

Formidolosus miles certamini ineptus ab exercitu debet excludi.

Vnica militis cura debet esse strenuè pugnare.

Vers. 57. 58. 59. 60. Et mouerunt castra, &c. Accingimini, & estote filij potentes, & estote parati in mane, &c. Suos adhortatur Iudas ad fortitudinem, ad promptitudinem, ad mortem potius pro pàtria subeundam, quam vitam in ignaua seruitute trahendam. *Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat.* Ne autem in vocabulis Ducum offendas, ad memoriam affero Tribunos vocari, qui mille præerant militibus. Centuriones, qui centum militibus præsunt. Pentacontarchos, qui præsunt quinquaginta, Decuriones qui decem. Fusiùs cuncta hæc, 2. *Mach.* 8. 20. & sequentibus explicantur.

CAPVT IV.

Gorgiæ copias Machabæus profligat, Lysiam Syriæ proregem vincit. Et dum hic rursum instaurat exercitum, Iudas Templo repurgando, & instaurando Dei cultu studium impendit.

1. ET assumpsit Gorgias quinque millia virorum, & mille equites
electos: & mouerunt castra nocte, 2. vt applicarent ad ca-
stra Iudæorum, & percuterent eos subito: & filij, qui erant
ex arce, erant illis duces. 3. Et audiuit Iudas, & surrexit
ipse, & potentes, percutere virtutem exercituum regis, qui
erant in Emmaum. 4. Adhuc enim dispersus erat exercitus
à castris. 5. Et venit Gorgias in castra Iudæ noctu, & ne-
minem inuenit, & quærebat eos in montibus: quoniam dixit: Fugiunt hi à nobis.
6. Et cum dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum
tantùm, qui tegumenta & gladios non habebant: 7. & viderunt castra Gentium
valida, & loricatos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. 8. Et
ait Iudas viris, qui secum erant: Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum
eorum ne formidetis. 9. Mementote qualiter salui facti sunt patres nostri in mari
rubro, cum sequeretur eos Pharao cum exercitu multo. 10. Et nunc clamemus
in cælum; & miserebitur nostri Dominus, & memor erit testamenti patrum nostro-
rum, & conteret exercitum istum ante faciem nostram hodie: 11. & scient omnes
gentes, quia est qui redimat & liberet Israël. 12. Et eleuauerunt alienigenæ ocu-
los suos, & viderunt eos venientes ex aduerso. 13. Et exierunt de castris in præ-
lium, & tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda. 14. Et congressi sunt: & contritæ
sunt Gentes, & fugerunt in campum. 15. Nouissimi autem omnes ceciderunt in
gladio, & persecuti sunt eos vsque Gezeron, & vsque in campos Idumææ, & Azoti,
& Iamniæ: & ceciderunt ex illis vsque ad tria millia virorum. 16. Et reuersus est
Iudas, & exercitus eius, sequens eum. 17. Dixitque ad populum: Non concupi-

featis ſpolia: quia bellum contra nos eſt, 18. & Gorgias & exercitus eius prope nos in monte: ſed ſtate nunc contra inimicos noſtros, & expugnate eos, & ſumetis poſteà ſpolia ſecuri. 19. Et adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam proſpiciens de monte. 20. Et vidit Gorgias quod in fugam conuerſi ſunt ſui, & ſuccenderunt caſtra: fumus enim, qui videbatur, declarabat quod factum eſt. 21. Quibus illi conſpectis timuerunt valdè, aſpicientes ſimul & Iudam, & exercitum in campo paratum ad prælium. 22. Et fugerunt omnes in campum alienigenarum. 23. & Iudas reuerſus eſt ad ſpolia caſtrorum, & acceperunt aurum multum & argentum, hiacinthum, & purpuram marinam, & opes magnas. 24. Et conuerſi, hymnum canebant, & benedicebant Deum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſæculum miſericordia eius. 25. Et facta eſt ſalus magna in Iſraël in die illa: 26. Quicumque autem alienigenarum euaſerunt, venerunt, & nunciauerunt Lyſiæ vniuerſa quæ acciderant. 27. Quibus ille auditis, conſternatus animo deficiebat: quod non qualia voluit, talia contigerunt in Iſraël, & qualia mandauit rex. 28. Et ſequenti anno congregauit Lyſias virorum electorum ſexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos. 29. Et venerunt in Iudæam, & caſtra poſuerunt in Bethoron, & occurrit illis Iudas cum decem millibus viris. 30. Et viderunt exercitum fortem, & orauit, & dixit: Benedictus es ſaluator Iſraël, qui contriuiſti imperum potentis in manu ſerui tui Dauid, & tradidiſti caſtra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, & armigeri eius. 31. Conclude exercitum iſtum in manu populi tui Iſraël, & confundantur in exercitu ſuo & equitibus. 32. Da illis formidinem, & tabefac audaciam virtutis eorum, & commoueantur contritione ſua. 33. Deiice illos gladio diligentium te: & collaudent te omnes, qui nouerunt nomen tuum, in hymnis. 34. Et commiſerunt prælium: & ceciderunt de exercitu Lyſiæ quinque millia virorum. 35. Videns autem Lyſias fugam ſuorum, & Iudæorum audaciam, & quod parati ſunt aut viuere, aut mori fortiter, abiit Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rurſus venirent in Iudæam. 36. Dixit autem Iudas, & fratres eius: Ecce contriti ſunt inimici noſtri: aſcendamus nunc mundare ſancta, & renouare. 37. Et congregatus eſt omnis exercitus, & aſcenderunt in montem Sion. 38. Et viderunt ſanctificationem deſertam, & altare profanatum, & portas exuſtas, & in atriis virgulta nata ſicut in ſaltu vel in montibus, & paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta ſua, & planxerunt planctu magno, & impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, 40. & ceciderunt in faciem ſuper terram & exclamauerunt tubis ſignorum, & clamauerunt in cælum. 41. Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundarent ſancta. 42. Et elegit Sacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege Dei: 43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud: ne fortè illis eſſet in opprobrium, quia contaminauerunt illud Gentes, & demoliti ſunt illud. 46. Et repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta, & reſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem, & ædificauerunt altare nouum, ſecundùm illud quod fuit priùs: 48. & ædificauerunt ſancta, & quæ intra domum erant intrinſecus: & ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum, & menſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare, & accenderunt lucernas, quæ ſuper candelabrum erant, & lucebant in templo. 51. Et poſuerunt ſuper menſam panes, & appenderunt vela, & conſummauerunt omnia opera quæ fecerant. 52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni (hic eſt menſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſecundùm legem, ſuper altare holocauſtorum nouum quod fecerunt. 54. Secundùm tempus & ſecundùm diem, in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa renouatum eſt in canticis, & citharis, & cinyris, & in cymbalis. 55. Et cecidit omnis populus in faciem, & adorauerunt, & benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocauſta cum lætitia, & ſacrificium ſalutaris & laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi coronis aureis & ſcutulis: & dedicauerunt portas, & paſtophoria, & impoſuerunt eis ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valdè, & auerſum eſt opprobrium Gentium. 59. Et ſtatuit Iudas, & fratres eius, &

vniuerſa

vniuersa Ecclesia Israël, vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis, ab anno in annum, per dies octo, à quinta & vigesima die mensis Casleu, cum lætitia & gaudio. 60. Ædificauerunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas, nequando venirent Gentes, & conculcarent eum, sicut anteà fecerunt. 61. Et collocauit illic exercitum, vt seruarent eum, & muniuit eum ad custodiendam Bethsuram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

COMMENTARII.

1. *Gorgia copias profligans.*

ERS. 1. 2. 3. 4. *Et assumpsit Gorgias quinque millia virorũ, &c.* Gorgias è tribus primariis Antiochi ducibus vnus, & cum eo sex millia intenderunt secretò Iudæos percutere ex improuiso nihil tale tunc exspectantes. At cum noctu castra mouerant, nè aberrarent in via, ductores eis venerunt ex præsidiariis arcis Ierosolymitanæ nonnulli periti viarum. *Et audiuit Iudas, & surrexit ipse, &c.* Iudas comperto dolo, præuertit Gorgiam, & quas ipse Iudæis parabat insidias in relictas à Gorgia copias in Emmaum retorsit: ibi enim aderat præcipua virtus exercitus Antiochi; sed adhuc dispersus erat à castris, id est, sine ordine degebant milites illi, non admodum castrorum benè compositi: vtpote nihil hostile metuentes. * Repentè à Gorgia Iudas, repentè à Iuda exercitus relictus in Emmaum hostilis inuaditur. Vincit Iudas, quia minimè dormiebat, sed ad quamcumque hostis irruptionem aderat præparatus. Qui cum inuisibili nocturno hoste confligit, somno minimè indulgeat, sed subitam semper timeat irruptionem.]

Qui cum inuisibili nocturno hoste cõfligit, semper vigilet, timens subitam irruptionem.

Vers. 5. 6. 7. Et venit Gorgias in castra Iudæ noctu, &c. Et cum dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum tantùm, qui tegumenta, & gladios non habebant. In Græco additur. *Sicut volebant.* Ac si diceret, Iudæi quoad arma non erant pro voto suo sat instructi, certè hostibus nulla ex parte æquandi. Nec enim thoraces ferrei clypei, & gladij erant ex probatissimis. *Et viderunt castra Gentium valida, &c. & hi docti ad prælium,* seu strenui erant, & exercitati milites.

Vers. 7. 8. 9. 10. 11. Et ait Iudas viris, qui secum erant: Ne timueritis multitudinem eorum, &c. Et nunc clamemus in cælum, & miserebitur nostri Dominus. * Quanam securitate Iudas promittit Dei misericordiam? Profectò quia oratio iusti, cum afflictione afficitur, efficax admodum est, ad impetrandum.] *Et memor erit testamenti patrum nostrorum,* seu pacti cum patribus initi, de ipsis, eorúmque posteris faciendo: *Et conteret exercitum istum antè faciem nostram hodie. Et scient omnes Gentes, quia est qui redimat* seu eripiat à periculo, & liberet Israël. * Est loquit, *qui redimat.* Quomodo redemit, si nondum Iudæi in captiuitatem Antiochi inciderant? Redemit pulchrius eos ante captiuitatem, id est, à captiuitate, qua premendi procul dubio erant, si Deus redemptor non accurrisset. Hinc Deipara redemptionem plusquam peccati captiuitatem incurrisset, non iam probare post Alexandri Bullam, sed celebrare datur.]

Oratio eius, qui afflictione afficitur, efficax est, ad impetrandum.

Redempta Deipara, priùs quàm captiuitate peccati præmeretur.

Vers. 12. 13. 14. 15. Et eleuauerunt alienigenæ oculos suos, &c. & fugerunt in campum, seu per aperta camporum concitato cursu se fugæ dederunt. *Nouissimi autem omnes,* qui non ita cito se fugæ proripere potuerunt, *ceciderunt in gladio. Et* Iudæi *persecuti sunt eos vsque Gezeron,* seu Gadara (seu Gazer; triplici hoc nomine Ciuitas illa notabatur) *& vsque in campos Idumææ, & Azoti, & Iamniæ: & ceciderunt ex illis vsque ad tria millia virorum.* Qui inter fugientes erant nouissimi trucidati ad tria millia fuerunt.

Vers. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. Et reuersus est Iudas, & exercitus eius sequens eum, &c. Hac obtenta victoria, non contentus Iudas reuersus in locum castrorum Gorgiæ spoliis refertum, prudenti planè consilio suos omnes sub signis continuit, fatus: Haud præproperè, & immaturè ad spolia capienda properetis, prius enim cum hoste ceruicibus nostris imminente nobis confligendum, quàm prædæ incubare possimus. * Porrò multæ victoriæ euanuere, quia milites nondum perfecta pugna ad legenda spolia properarunt.] Etenim Gorgias & exercitus eius sex electa millia castris nuper egressi ad nos noctu opprimendos iam reuersi ecce prope nos sunt in monte vbi nos pressos formidine latitare crediderunt. *Et adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam prospiciens de monte. Et vidit Gorgias, quod in fugam conuersi sunt sui, & succenderunt castra, &c.* Relicta à fugitiuis tuguria Iudæi succenderunt, Vt flammis hisce indicarent Gorgiæ, fusas esse omnes eius copias, & inuasa castra, quo & illum terrerent, & in fugam compellerent: vti pro voto accidit. Nam *Et fugerunt* omnes in campum alienigenarum, Græcè, *in terram* ad Syriam ditionem pertinentem. *Et Iudas reuersus est ad spolia castrorum, &c.* Tunc licuit Iudæis per otium spolia hostilia legere, inter quæ præter aurum & argentum repererunt *hyacinthum,* id est, vestes multas hyacinthinas violacei coloris, & purpuram non fictam ex vacciniis, & violis, sed veram, nempè marinam ex ostreis, sed ex muricis sanguine. Tyriam purpuram omnium præstantissimam fuisse à Plinio lib. 4. cap. 39. didici. * Non cadat sine pondere verbum illud versiculi 17. *Non concupiscatis spolia.* Cur nõ dixit, Non colligatis, sed *Non concupiscatis?* Crediderim, quia si quis aliquid concupiscat, difficile se ab eius acquisitione continebit, Vt autem cohibeat opus ipsam concupiscentiam cohibere curauit. Edocemur, prauos affectus omnino cohibendos à nobis esse, si velimus difficilius ad effectus prodire.]

Milites ad spolia incubare non debent antè victoriæ perfectionem.

Prauos affectus cohibe, si vis ad prauos affectus non prodire.

Vers. 24. 25. 26. 27. Et conuersi, hymnum canebant, &c. Reuersi igitur è certamine ad propriam stationem, voce in altum sublata, pro gratiarum actione de victoria, illud Psalmi cecinerunt:

einerunt: *Confitemini Domino quoniam bonus, &c.*

Beneficio cœlesti accepto, mox ad actionẽ gratiarum nobilis se accingit.

* Nobilis enim, ac fidelis animus, accepto cælitus beneficio, nihil prius cogitat quam gratiarum actione exhibitæ, alius egregius donum promereri.] *Et facta est salus magna in Israel in die illa*, ſcilicet libertas, victoria, & incolumitas. *Quicumque autem alienigenarum euaſerunt: venerunt, & nunciauerunt Lysiæ vniuerſa, quæ acciderant.*

Nunquam deest nuncius ad infortunia referenda.

* Ad referenda enim triſtes euentus, vel in extrema omnium ſtrage nunquam nuncius defuit, vt in Iobi apparuit incommodis. *Quibus ille auditis, conſternatus animo deficiebat, quod non qualia voluit, talia contigerunt in Iſrael, & qualia mandauit Rex.*

Crudelis est adulatio aulicorum.

* Adulationis incuſandus eſt Lyſias, quod non mœret de exercitus ſtrage, ſed quod Regis vota non potuit explere. O quam inhumana, quam crudelis eſt adulatio!]

Lyſiam Syriæ proregem vincit.

2. *Verſ.* 28.29.30.31.32.33. *Et ſequenti anno congregauit Lyſias virorum electorum ſexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos*, Iudæos ſcilicet. *Et venerunt in Iudæam, &c. Et viderunt exercitum fortem, & orauit, & dixit: Benedictus es Saluator Iſrael, qui contriuiſti impetum potentis*, Goliæ ſcilicet validi, ac robuſti bellatoris *in manu ſerui tui Dauid: & tradidiſti caſtra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, & armigeri eius.* 1.Reg.14. *Conclude* ſeu trade *exercitum iſtum in manu populi tui Iſrael: & confundantur in exercitu ſuo, & equitibus.* Licet ingentes Lyſias copias equitum, ac peditum exponat, ignominiosè tamen à paucis tuis militibus ſuperentur. *Da illis formidinem, & tabefac audaciam virtutis eorum.* Diſſolue timore immiſſo, & compreſſis ſuperbis ſpiritibus, audaciam eorum, quam viribus ſuis præfidentes conceperunt. *Et commoueantur contritione ſua*, & omninò contriti, & ſciſſi deleantur. *Deijce illos gladio diligentium te; & collaudent te omnes, qui nouerunt nomen tuum, in hymnis.*

Verſ. 34.35. 36. 37. *Et commiſerunt prælium, & ceciderunt de exercitu Lyſiæ quinque millia virorum*, reliquibus in fugam datis. *Videns autem Lyſias fugam ſuorum, & Iudæorum audaciam, &c.* Pari itaque felicitate Iudas Lyſiam cum multo majoribus copiis cædit, fugat, ſternit. Neque armorum magis, quam ſacrorum Dux feliciſſimus poſt nobiliſſimas has victorias, interim dum copias ſuas Lyſias inſtaurat, ſatagit Templi loca, & abolitum Dei cultum inſtaurare. Deum vtique hac pia actione magis adhuc pronum opem ferendam ſuo exercitui reddens.

Vera actio gratiarũ pro felici belli ſucceſſu eſt, Templo dona litare.

* Ediſcant Principes poſt felicem belli ſucceſſum veram gratiarum actionem eſſe Templorum ornatui dona litare.]

Templum repurgat Iudas, & Dei cultum inſtaurat.

3. *Verſ.* 38.39.40.41.42.43. *Et viderunt ſanctificationem deſertam*, id eſt Templum, quod ſancto conſtabat, & ſancto ſanctorum: *& altare prophanatum, & portas exuſtas: & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu vel in montibus: & paſtophoria*, id eſt, Sacerdotum cubicula ad Templi latus, diruta. *Et ſciderunt veſtimenta ſua, &c. & exclamauerunt tubis ſignorum*, id eſt, quibus ſolebat ſignum dari vel in bello, vel in feſtis.

Oportet Reges Regni calamitates propriis oculis aſpicere, vt efficacius de remedio prouideant.

Etſi confusè iam ſcirent, quam luctuoſus eſſet Templi ſtatus; tamen obiectæ oculis miſerabilis eius ſpecies, non potuere non fortiori affectu doloris documenta exponere. * Vndè elicio, operæ pretium eſſe, Principes, quæ audiunt circà Regni calamitates, pauperum oppreſſionem, populorum ruinas, agricolarum ex tributorum exactione omnimodam extinctionem, propriis oculis aſpicere, vt afflictorum miſereantur, & de medicamine tantæ ægritudini ſatagant prouidere.] *Tunc ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos, qui erant in arce, donec emundarent ſancta*, ſi fortè erumpentes hoſtes, emundationem Templi impedire conarentur. *Et elegit Sacerdotes ſine macula*, qui ſcilicet non eſſent cæci, vel claudi, vel fracto aut collo, pede, vel manu, vti Leuitici lege præſcribitur. cap.21.17.) *voluntatem habentes in lege Dei*, ſeu legis obſeruandæ ſtudioſos.

Sacerdotes, vt Dei cultui promouendo ſint apti, debent eſſe legis obſeruationi ſtudioſi.

* Sacerdotes enim, qui huiuſmodi ſtudio non accenduntur, inutiles omninò ſunt cultui Dei promouendo.] *Et mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis*, ſeu ſimulachra idolorum contaminantia Templum, & aras lapideas in eorum cultum excitatas, *in locum immundum.* Locus hic erat torrens Cedron, ſiue conuallis Cedron, ſiue Topheth, vbi comburebantur immunda, & vſque ad cineres redigebantur.

Animi Templum prius purgãdum à vitiis, mox virtutibus ornandum.

* Habes hinc, quonammodò animi tui Templum Domino præpares. Prius conſcientiæ mundandæ per pœnitentiam ſtude, vt poſtea ornatui virtutum operam impendas.]

*Verſ.*44.45.46. *Et cogitauit de altari holocauſtorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret, &c.* Iudas tanquam Pontifex dubitauit, & in quæſtionem vertit, quid faciendum eſſet de altari holocauſtorum ab Eſdra, & aliis Sacerdotibus olim exædificato, ſed iam per ſtatuam Iouis Olimpij impoſitam fœde profanato, eluerentne illud, & mundarent, deincepſque eo vterentur, an omninò è Templo eliminarent? Poſt ſeriam verò conſultationem, cælitus eis optimo conſilio immiſſo, decreuerunt, altare deſtruere; ne fortè eis cederet in opprobrium tam apud Deum, quam apud homines, quod tam fœde contaminato altari ad tam ſancta ſacrificia vterentur, quaſi ſumptui parcentes in re tam graui. Verum horrebant, ſemel Deo conſecratam Topheth loco ſpurco committere. Mediæ igitur viæ inſiſtunt: vt diſſoluti altaris lapides ponerent in loco ſacro ad id apto, nempe in angulo aliquo areæ vnius in Templo, vel etiam extra Templum, ſed in eodem monte Sion, in quo *domus* Dei ſeu Templum erat extructum.

Quanta reuerentia ſacra ornamẽta, & vaſa deceat.

* Ediſce hinc, quanta nunc veneratio rebus longè ſacratioribus debeatur. v.g. altaribus Chriſtianorum, Sacerdotalibus veſtibus, calicibus, Cælitum reliquiis. Putarunt verò Iudas, & ſocij lapides iſtos tantiſper eo loci adſeruandos donec certius quid de illis reſponderetur per venturum Prophetam, quicumque is eſſet, qui primum à Deo mitteretur.

Verſ. 47.48.49. *Et acceperunt lapides integros*, ſeu impolitos, quos ferrum non tetigit, *ſecundum legem* Exo.20.25. *Et ædificauerunt altare nouum, ſecundum illud, quod fuit prius: & ædificauerunt ſancta, & quæ intra domum erant intrinſecus: & ædem, & atria ſanctificauerunt.* Interiora omnia ſanctuarij, & ſancti ſanctorum, & atria exteriora Templi conſecrarunt, emundarunt, dedicarunt. *Et fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum, & menſam in Templum.* Candelabrum ſe-

pticeps

præceps & auream mensam, in qua sacri panes proponerentur Deo, in Templum intulere. Non ergò Salomonico more, qui dena candelabra, & denas mensas in Sanctuario posuit) sed Mosaico (qui non nisi vnum è singulis habebat) Templum hoc suum Iudæi instruxeruot.

Vers. 50.51.52.53.54.55. Et incensum posuerunt super altare, & accenderunt lucernas, quæ super candelabrum septiramum *erant, & lucebant in Templo. Et posuerunt super mensam panes, & appenderunt vela, & consummauerunt omnia opera, quæ fecerant.** Non sufficit rectè incipere, nisi opus ad perfectionem deducatur.] *Et ante matutinum surrexerunt quinto & vigesimo die mensis noni (qui est mensis Casleu.) centesimi quadragesimi octaui anni. Et obtulerunt sacrificium secundum legem, super altare holocaustorum nouum, quod fecerunt. Secundum tempus, & secundum diem, in qua contaminauerunt illud Gentes: in ipsa renouatum est in canticis, & citharis, & cinyris, & in cymbalis. Et cecidit omnis populus in faciem: & adorauerunt, & benedixerunt in cælum eum, qui prosperauit eis.* Eodem prorsus die, nempe 25. mensis noui Casleu, qui nostro Septembri respondet, quo cœpit profanatio Templi, & altaris per profana & idololatrica sacrificia: eodem etiam desiit vertente triennio. Nam *biennium,* cuius *cap.* 10.3. mentio fit, non respicit initium profanationis Templi, sed initium Principatus Iudæ. Porrò innouatio hæc, seu noua Templi & altaris dedicatio facta fuit cum citharis, & cinyris musicis instrumentis, quæ aliquando pro iisdem sumuntur, v.gr. 2. *Paral.* 9.11. vbi pro Græco *cinyris* Latinus vertit *citharas.* aliquando distinguntur, vt hic, & alibi. * Enimverò sæpè audisti, & legisti, hoc nouum altare de nouo extructum conceptionis Deiparæ typum, expressisse. Nec enim Deo decens fuisset Agni sui immaculati sacrificium primum (Incarnationis) in altari offerri, quod vel per instans fuisset peccati originalis tabe profanatum. Huic vulgari iam conceptui addo nouam Ecclesiæ solemnitatem, qua celebratur Pontificis maximi Bulla, quæ asserit Ecclesiam sub nomine festi conceptionis colere, imo coluisse primum illud instans, quo anima beatissimæ Virginis sacerrimo fuit infusa corpori. Vt celebri plausu surgant fideles colere conceptionis immaculatæ misterium *secundum tempus & secundum diem,* id est, secundum primum illud instans, in quo contaminatum altare hoc sacerrimum dicebatur à paucis.

Non sufficit rectè incipere, nisi opus ad perfectionem deducatur.

In illo ipso instanti, in quo nonnulli asserebant, contaminatum fuisse Mariæ altare, explicat Pontifex celebrari debere festum immaculatæ conceptionis.

Vers. 56.57.58.59.60.61. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta cum lætitia, & sacrificium salutis, & laudis, seu sacrificia pacifica, quæ in actionem gratiarum offerebantur. *Et ornauerunt faciem Templi coronis aureis, & scutulis.* Coronare Templa non est aliud, quàm frondibus illa contegere. Dicuntur autem coronæ aureæ, quia bracteolis aureis frondes illæ erant aspersæ: vel quia inter frondes, vt etiam nunc fit, auri stridentis folia pendebant. Scutula autem illa crediderim fuisse ornamenta aliqua pendentia in facie Templi scuti formam habentia, & deaurata. Dedicauerunt itaque altare legitimis sanctificationibus & benedictionibus. *Et portas, & pastophoria, & imposuerunt eis ianuas. Et facta est lætitia in populo magna valdè: & auersum est opprobrium Gentium,* seu sublatum dedecus; quia sic res fuére restitutæ, vt non auderent amplius Gentiles fideli populo insultare, quod Templum ab illis idololatrico cultu fuisset dehonestatum. *Et statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel, vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum,* seu singulis annis. Hoc festum appellabant Encænia, seu renouationis solemne. *Et ædificauerunt in tempore illo montem Sion, &c.* Arcem præsidiariam construxerunt in monte Sion ex opposito arcis hostilis (1. Mach. 1. 35.) Licet enim coërcuerit excursionem præsidiariorum hostium Iudas interim, dum Templum repurgaretur, vt vers. 41. vidimus: certum tamen non est, ipsum arce hostili potitum fuisse tunc temporis. Nam biennio post, nempe anno 150. Græcorum (vt cap. 6. 20. narratur) cœpit demùm illam obsidere: nec nisi post 23. annos, nempe 171. Græcorum ea arce Iudæi fuére potiti. Ergo ad compescendos hostes, ne more consueto erumperent, & Templum infestarent, nouam hanc illis arcem Iudæi obiecerunt, fortè parte vna extimæ arcæ Templi in eum vsum conuersa, vti eodem cap. 6. 51. innuitur. *Et collocauit illic exercitum, vt seruarent eum, & muniuit eum,* (montem Sion) *ad custodiendam Bethsuram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.* Construxit Iudas insuper aliam munitionem contra Idumæos in Vrbe Bethsura quinto stadio ab Ierosolymis, vbi intrà montium fauces, & angustias munitionem insignem erexit. Copias ibidem præsidij causa collocauit, eidemque tuendo Bethsuram, vt præsidium populus aduersus Idumæam haberet.

CAPVT

CAPVT V.

Idumæos Iudas & Ammonitas debellat: Iudæis laborantibus subuenit: Timothæi exercitum semel & iterum vincit: Aliósque præclarissimos refert triumphos.

1. ET factum est, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum est altare & sanctuarium sicut priùs, iratæ sunt valdè
2. & cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & persequi. 3. Et debellabat Iudas filios Esaü in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumsedebant Israëlitas, & percussit eos plaga magna. 4. Et recordatus est malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in scandalum, insidiantes ei in via. 5. Et conclusi sunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et transiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copiosum, & Timotheum ducem ipsorum: 7. & commisit cum eis prælia multa, & contriti sunt in conspectu eorum, & percussit eos: 8. & cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuersus est in Iudæam. 9. Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad, aduersus Israëlitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman munitionem, 10. & miserunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes: Congregatæ sunt aduersum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. & parant venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus est dux exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin, interfecti sunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & spolia, & peremerunt illic ferè mille viros. 14. Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt de Galilæa conscissis tunicis, nuntiantes secundùm verba hæc: 15. dicentes conuenisse aduersum se à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone: & repleta est omnis Galilæa alienigenis, vt nos consumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus, sermones istos, conuenit Ecclesia magna cogitare quod facerent fratribus suis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. 17. Dixítque Iudas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Iosephum filium Zachariæ, & Azariam, duces populi, cum residuo exercitu in Iudæa ad custodiam: 19. & præcepit illis, dicens: Præstote populo huic: & nolite bellum committere aduersum gentes, donec reuertamur. 20. Et partiti sunt Simoni viri tria millia, vt iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abiit Simon in Galilæam, & commisit prælia multa cum gentibus: & contritæ sunt gentes à facie eius, & persecutus est eos vsque ad portam 22. Ptolemaidis: & ceciderunt de gentibus ferè tria millia virorum, & accepit spolia eorum. 23. Et assumpsit eos, qui erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, & natis, & omnibus quæ erant illis, & adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus & Ionathas frater eius transierunt Iordanem, & abierunt viam trium dierum per desertum. 25. Et occurrerunt eis Nabuthæi, & susceperunt eos pacificè, & narrauerunt eis omnia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide, 26. & quia multi ex eis comprehensi sunt in Barasa, & Bosor, & in Alimis, & in Casphor, & Mageth, & Carnaim: hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. 27. Sed & in cæteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi, & in crastinum constituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit Iudas, & exercitus eius, viam in desertum Bosor repentè, & occupauit ciuitatem: & occidit omnem masculum in ore gladij, & accepit omnia spolia eorum, & succendit eam igni. 29. Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsque ad munitionem. 30. Et factum est diluculo, cùm eleuassent oculos suos, ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes scalas & machinas, vt comprehenderent

rent munitionem, & expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, &
clamor belli ascendit ad cælum sicut tuba: & clamor magnus de ciuitate: 32. &
dixit exercitui suo: Pugnate hodie pro fratribus vestris. 33. Et venit tribus ordi-
nibus post eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cog-
nouerunt castra Timothei quia Machabæus est, & refugerunt à facie eius: & percus-
serunt eos plagâ magnâ, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum.
35. Et diuertit Iudas in Maspha, & expugnauit, & cepit eam: & occidit omnem
masculum eius, & sumpsit spolia eius, & succendit eam igni. 36. Inde perrexit,
& cepit Casbon, & Mageth, & Bosor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Post
hæc autem verba congregauit Timotheus exercitum alium, & castra posuit contra
Raphon trans torrentem. 38. Et misit Iudas speculari exercitum: & renuntiaue-
runt ei, dicentes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu nostro
sunt exercitus multus nimis: 39. & Arabas conduxerunt in auxilium sibi, & ca-
stra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abiit Iudas ob-
uiam illis. 40. Et ait Timotheus principibus exercitus sui: Cùm appropinquauerit
Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, non poteri-
mus sustinere eum quia potens poterit aduersum nos. 41. si verò timuerit transi-
re, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus
illum. 42. Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, statuit scribas
populi secus torrentem, & mandauit eis, dicens: Neminem hominum reliqueritis:
sed veniant omnes in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis popu-
lus post eum; & contritæ sunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma sua,
& fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipsam ciuitatem,
& fanum succendit igni, cum omnibus qui erant in ipso: & oppressa est Carnaim, &
non potuit sustinere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuersos Is-
raelitas, qui erant in Galaaditide, à minimo vsque ad maximum, & vxores eorum,
& natos, & exercitum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et vene-
runt vsque Ephron: & hæc ciuitas magna in ingressu posita, munita valdè, & non
erat declinare ab ea dextera vel sinistra, sed per mediam iter erat. 47. Et inclu-
serunt se qui erant in ciuitate, & obstruxerunt portas lapidibus: & misit ad eos
Iudas verbis pacificis, 48. dicens: Transeamus per terram vestram, vt eamus
in terram nostram: & nemo vobis nocebit: tantùm pedibus transibimus. Et nole-
bant eis aperire. 49. Et præcepit Iudas prædicare in castris, vt applicarent vnusquis-
que in quo erat loco. 50. & applicuerunt se viri virtutis: & oppugnauit ciuita-
tem illam tota die, & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius: 51. & pere-
merunt omnem masculum in ore gladij, & eradicauit eam, & accepit spolia eius, &
transiuit per totam ciuitatem super interfectos. 52. Et transgressi sunt Iordanem
in campo magno, contra faciem Bethsan. 53. Et erat Iudas congregans extremos,
& exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Iuda. 54. Et
ascenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocausta, quod
nemo ex eis cecidisset, donec reuerterentur in pace. 55. Et in diebus, quibus erat Iu-
das & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater eius in Galilæa contra faciem Ptole-
maidis, 56. audiuit Iosephus Zachariæ filius, & Azarias princeps virtutis, res benè
gestas, & prælia quæ facta sunt, 57. & dixit: Faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus
pugnare aduersus gentes, quæ in circuitu nostro sunt. 58. Et præcepit his qui erant
in exercitu suo, & abierunt Iamuiam. 59. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius
obuiam illis in pugnam. 60. Et fugati sunt Iosephus & Azarias vsque in fines Iudææ:
& ceciderunt illo die de populo Israël ad duo millia viri, & facta est fuga magna in
populo: 61. quia non audierunt Iudam, & fratres eius, existimantes fortiter se factu-
ros. 62. Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in
Israël. 63. Et viri Iuda magnificati sunt valdè in conspectu omnis Israël, & gentium
omnium vbi audiebatur nomen eorum. 64. Et conuenerunt ad eos fausta acclaman-
tes. 65. Et exiuit Iudas, & fratres eius, & expugnabant filios Esaü, in terra quæ ad Au-
strum est, & percussit Chebron & filias eius: & muros eius & turres succendit igni in
circuitu. 66. Et mouit castra vt iret in terram alienigenarum, & perambular Sama-
riam. 67. In die illa ceciderunt Sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum
sine consilio exeunt in prælium. 66 Et declinauit Iudas in Azotum in terram alieni-
genarum, & diruit aras eorum, & sculptilia deorum ipsorum succendit igni: & cepit
spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda.

COMMENTARII.

1. *Idumæi, & Ammonitæ debellat.*

ERS. 1. 2. 3. *Et factum est, vt audierunt Gentes in circuitu, &c.* Idumæi, & Ammonitæ perpetui populi Dei hostes audierunt Templum à Iuda fuisse instauratum, nouumque altare ædificatum; ideoque iram maximam conceperunt. * Est etenim iniuria inimico, quidquid prosperum illi quem prosequitur odio, succedit.] *Et cogitabant de medio tollere genus Iacob*, (nempe Iudæos omninò delere) *qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & persequi.* Intendentes igitur omnes Iudæos comminuere, cœperunt ab eis, qui ob vicinitatem apud eos negotiationis, vel similis rei causa commorabantur. *Et debellabat Iudas filios Esau in Idumæa, & eos, qui erant in Acrabathane, &c.* Acrabathane, seu Acrabata erat Vrbs vna ex vndecim Iudææ toparchiis sorte tertia, terminus Samariæ. Iudas ergo Idumæos Esau posteros bello acri premebat, eo quod circumsedebant, seu obsidebant Israëlitas iurati illorum hostes.

Est iniuria inimico, quid prosperum ei, quem odit, succedit.

Vers. 4. 5. 6. 7. 8. Et recordatus est malitiam filiorum Bean, &c. Qui sint filij Bean obscurum est, cum hoc tantum loco eorum in scriptura mentio fiat. Crediderim Idumæos esse. Reddit namque sacer textus rationem, cur Iudas debellare studuerit Idumæos, nempè quia memoriæ retinebat horum malitiosum astum, quo Iudæis viatoribus insidias statuebant. *Et conclusi sunt ab eo in turribus, &c.* Fugientes Idumæi Iudæ impetum ad arces, ac turres sese receperunt, sed inibi eos igne succendit. *Anathematizauit eos* ait, id est, penitus destruxit. Hebræi *anathema* חרם *cherem* vocitant, id est, *occisionem, perditionem, excisionem* * Vt norint illi, qui Ecclesiæ anathemate percutiuntur, quanto excidio subiaceant.] *Et transiuit ad filios Ammon, &c. & cepit Gazer Ciuitatem.* in Græco est ιαζηρ, de qua *Iosue* 13. 24. & videtur distincta à Gazer, quæ est cis Iordanem in Tribu Ephraim cum Iazer sit in Tribu Gad. *& filias eius*, cepit & Oppida Iazer subiecta: *& reuersus est in Iudæam.*

Magno subiacent excidio, qui Ecclesiæ anathemate percutiuntur.

2. *Vers. 9. 10. 11. 12. 13. 14. Et congregatæ sunt Gentes, quæ sunt in Galaad, aduersus Israëlitas, qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos, & fugerunt*, vt euaderent primum hostium impetum, *in Datheman munitionem*, seu in locum munitissimum, qui erat in monte Galaad inter Bosor & Maspha. *Et miserunt litteras ad Iudam, & fratres eius, dicentes: Congregatæ sunt aduersum nos Gentes per circuitum, vt nos auferant: & parant venire, & occupare munitionem* Datheman, *in quam confugimus: & Timotheus est Dux exercitus eorum*, qui sæpè a vobis superatus, fortior ad famam resarciendam insurgit. *Nunc ergo* ô Iuda fortissime, *veni*, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis, seu multi è nostris cæsi fuerunt ab hostibus, vnde si cum eis decertare velimus, non tam ad bellum, quam ad iugulum procedemus. *Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin, interfecti sunt, &c.* Pro *locis Tubin* est in Græco *locis Tobia.*

Iudas laborantibus subuenit Timotheum bis profligans copias.

Vers. 15. 16. 17. Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alij nuncij venerunt de Galilæa conscissis tunicis nunciantes secundum verba hæc. siue referentes quæ sequuntur. *Dicentes* vtique, *conuenisse aduersum se à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone* Gentes: *& repleta est omnis Galilæa alienigenis, vt nos consummant. Vt audiuit autem Iudas & populus sermones istos: conuenit Ecclesia magna*, seu incongregata est procerum & senum, siue magnatum concio, aut conuentus, *cogitare* seu consultare, *quid facerent fratribus suis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis*, seu ab hostibus illis oppugnabantur. *Dixitque Iudas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, & vade, &c.*

Vers. 18. 19. 20. 21. 22. 23. Et reliquit Ioseph filium Zachariæ, &c. Et partiti sunt (passiuè sumitur ex Græco) *Simoni viri tria millia, vt iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia, vt iret in Galaaditim*, cum pluribus hostibus bellaturus, ideo plures sibi milites addixit. *Et abiit Simon in Galilæam, &c. Et assumpsit eos, qui erant in Galilæa, & in Arbatis cum vxoribus, & natis, & omnibus, quæ erant illis, & adduxit in Iudæam cum lætitia magna.* Quæ sint Arbata non satis liquet. Putarim tamen, esse oppidum, aut regiunculam Galilææ. Vnde fortassè oriundus fuit Abialbon Albathites vnus de Dauidis fortibus 2. Reg. 23. 31.

Vers. 25. 26. 27. 28. 29. 30. Et Iudas Machabæus & Ionathas frater eius transierunt Iordanem & abierunt viam trium dierum per desertum, quod solitudo Bosor dicebatur ab hac Ciuitate, quæ illic est sita. *Et occurrerunt eis Nabuthæi, &c. & quia multi ex eis comprehensi sunt in Barasa, & Bosor, & in Alimis, & in Casphor, & Mageth, & Carnaim: hæ omnes Ciuitates munitæ & magnæ* Galaaditis regionis. *Sed & in cæteris Ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi &c.* Iudæi illi obsessi, cincti, & quasi capti tenebantur ab hoste in Barasa, Græcè in *Bosra*, Sic vocatur *Ierem.* 48. 24) & in aliis præfatis Vrbibus, ne possent exire, vel fugere: & iam de eorum interfectione hostes cogitabant. *Et conuertit Iudas & exercitus eius viam in desertum Bosor repentè, &c.* Bosor Ciuitas erat Moabitarum trans Iordanem in Tribu Ruben, sed Leuitis donata Ios. 20. 8. *Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsque ad munitionem.* Vrbe Bosor capta & succensa succurrit Iudas periclitantibus Israëlitis in munita arce existentibus ei loco vicina: vt inibi se ab hostibus tutarentur. *Et factum est diluculo, cum eleuassent oculos suos, ecce populus multus, &c.*

Vers. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Et vidit Iudas, quia cœpit bellum, & clamor belli ascendit ad cælum sicut tuba, &c. Clamor hostium obsidentium munitionem, & Iudæorum obsessorum clamor simul audiitur, & munitio expugnari incipiebat. Tunc fortissimus Iudas suum direxit exercitum, vt fratribus pugnax subueniret oppressis. * Non dixit: Pugnate hodie pro spoliis diripiendis, sed *Pugnate pro fratribus.* Hoc sit catholici Ducis studium, Regnum defendere, protegere ciues, quibus velut fratribus debet succurrere.] *Et venit tribus ordinibus post eos, &c.* Militibus per tria diuersa loca dispositis, irruit in hostes, clamans non solis tubis, sed & oratione, alta voce opem diuinam implorans. * Oratio enim potentior est quam gladius

Catholici militis primum sit studium Regnum defendere ciuibus velut fratribus succurrere.

Omnia fortius est ad hostes superandos, quam bellica tormenta.

dius & tormenta bellica ad hostes superandos.] *Et cognouerunt castra Timothei, quia Machabæus est* Iudas, qui Iudæos defenderet: *& refugerunt à facie eius: &* Iudæ milites *percusserunt eos,* nempe Timothei acies *plaga magna, & ceciderunt ex eis in die illa fere octo millia virorum. Et diuertit Iudas in Maspha* in terra Moab, in Tribu Ruben: *& expugnauit, & cepit eam: & occidit omnem masculum eius & sumpsit spolia eius, & succendit eam igni. Inde perrexit. & cepit Casbon,* (Græcè *Caspor*) *& Mageth, & Bosor, & reliquas Ciuitates Galaaditidis.*

Vers. 37.38.39. Post hæc autem verba, seu post tam illustrem Iudæ victoriam, *congregauit Timotheus exercitum alium, & castra posuit contrà Raphon trans torrentem.* Timotheus Ammonitarum dux, instaurato rursus exercitu, castra collocat è regione Vrbis Raphon trans torrentem, qui Vrbem alluit, qui quidem torrens vers. 41. *flumen* vocatur, sic Lucianus lib. 9. fluuium Nilum torrentem vocat. *Et misit Iudas speculari exercitum, &c.*

Vers. 40.41.42.43.44.45. Et ait Timotheus Principibus exercitus sui: Cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ; si transierit ad nos prior non poterimus sustinere eum, &c. Porrò ex traiectu torrentis, seu fluminis omen Timotheus captat. Si transierit (fatur) Iudas flumen prior, & ad nos impugnandos vltro accurrerit, signum erit, quod nos non timeat quasi fortior nobis: ac proinde præualebit nobis vtique infirmioribus. Sin verò transire formidauerit, nobis obiiciet infirmitatis exercitus documentum, vnde transmeato flumine ad eum debellandum accurremus. *Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, &c.* Constitutis scribis, seu præfectis militaribus, qui descriptos habebant singuli suos milites cum mandato, ne quis militum relinqueretur in castris, & abesset à pugna iam iam instante, infelix omen hostibus exhibuit. Nam *& transfretauit ad illos prior, & omnis populus post eum; & contriti sunt omnes* illæ *Gentes à facie eorum, &c. Et occupauit ipsam Ciuitatem, & fanum* idolorum *succendit igni cum omnibus, qui erant in ipso.* * Sic protegunt idola suos asseclas ad eos confugientes.]

Diabolus suos protegit, eos occisioni dando.

Et oppressa est Carnaim, & non potuit sustinere contra faciem Iudæ. Et congregauit Iudas vniuersos Israëlitas, qui erant in Galaaditide a minimo vsque ad maximum, &c. Omnes Israëlitas, qui Galaaditidem incoluerant, inde in Iudæam Iudas transtulit. Qui inibi minus tuti degerent ob Philisthæorum, aliorumque Gentilium viciniam. Neque enim poterant Iudæi tam vastæ regioni, & à Iudæa remotæ præsidio tunc esse fratribus, cum numero essent admodum exiguo, & Vrbes Galilææ simul & vici 204. recensetentur (teste Iosepho in vita sua) quorum minimus contineret incolas plusquam quindecim millia. * Quid pauculi Israëlitæ facerent inter, & contra tot hostes, si vel vnus intestinus hostis vel æmulus sufficiens est in Vrbe vt quindecim millia pacifici incolæ haud sine exitij periculo viuerent?]

Vel vnus hostis, vel malè affectus in Vrbe potest multos pacificos ciues omnino exitio inuoluere.

Vers. 46.47.48.49.50.51. Et venerunt vsque Ephron, &c. Transeamus per terram vestram, vt eamus in terram nostram: & nemo vobis nocebit: tantummodo pedibus transibimus, recta iter facientes, nec in aliud intenti. *Et nolebant eis aperire. Et*

3\.

Alios prælatos refert triumphos.

præcepit Iudas prædicare in castris, seu per præconem edici, *vt applicarent vnusquisque in quo erant loco,* seu vt vnusquisque inuaderet. *Et applicuerunt se viri virtutis* (Hispanè dixeris, *Acometieron los hombres de valor*) *& oppugnauit* Iudas *Ciuitatem illam tota die, & tota nocte, &c.* Quomodò eradicauit vrbem, si nec eam subuertit, nec fœminas gladio addixit? Certè quia omnibus masculis, qui stirpem renouarent ferro erant sublati. * Et quia sine viris Ciuitas iam excisa esse videbatur. Vel innumeræ enim mulieres ad regimen aut munimen Vrbis quasi non sint. Vndè Ciuitas plena mulieribus si viri non adsint, sola sedet: vt possint vicini inclamitare: *Quomodo sedet sola Ciuitas plena* mulieribus.]

Ciuitas plena fœminis, si vir non adsit, vacua est omninò, & iam non Ciuitas.

Vers. 52.53.54. Et transgressi sunt Iordanem in campo magno contrà faciem Bethsan. Hic campus magnus est cis Iordanem respectu Iudææ, & Hebraicè vocatur *Aulon*, alias *vallis* syluestris, quam post Sodomæ incendium maiori ex parte mare Mortuum cooperuit. *Et erat Iudas congregans extremos, &c.* Prouidum Ducem se Iudas gerebat, dum extremos agminis congregabat, ne qui fortè præ ignauia, fatigatione, vel infirmitate in tãta multitudine, etiam feminarum, & puerorum à reliquo agmine deuiaret, & sic hostibus præda fieret. Et pium se parentem exhibuit opportunis adhortationibus addens animos populo, vt alacriter procederet. * Vnde habes bonum decere Principem, vt non solùm cunctis subditis in communi, sed singulis etiam in particulari prouideat.]

Bonus Princeps, non solùm omnibus subditis in communi, sed & singulis in particulari prouidet.

Vers. 55.56.57. Et ascenderunt in montem Sion cum lætitia, & gaudio, & obtulerunt holocausta, &c. * Post beneficium à Deo acceptum, mox fidelis animus ad gratiarum actionem se debet accingere.] * *Holocausta* (ait) *obtulerunt.* Optima enim actio gratiarum est, quæ non tam verbis, quam piis operibus eleemosynæ &c. exhibetur.] *Et in diebus, quibus erat Iudas, &c. audiuit Iosephus Zachariæ filius, & Azarias Princeps virtutis,* seu exercitus, *res bene gestas, & prælia, quæ facta sunt* Iosephus & Azarias Principes exercitus in Iudæa relicti Machabæorum gloriæ, quæ omnium linguis longè lateque celebrabatur æmuli assurgunt. *Et dixit* eorum vnus alteri: *Faciamus & ipsi nos nobis nomen, & eamus pugnare aduersus Gentes, quæ in circuitu nostro sunt.*

Post beneficium mox actio gratiarum reddat. Optima gratiarum actio non tam verbis, quã piis operibus exhibetur.

Vers. 58.59 60. 61 62. Et præcepit, seu Iosephus, seu Azarias iis, *qui erant in exercitu suo, & abierunt Iamniam,* vbi aderat Gorgias. *Et exiuit Gorgias de Ciuitate, & viri eius obuiam in pugnam. Et fugati sunt Iosephus, & Azarias vsque in fines Iudææ: & ceciderunt illo die de populo Israel ad duo millia viri; & facta est fuga magna in populo: quia non audierunt Iudam, & fratres eius,* qui imperauerant eis, ne ad bella procederent, donec ipsi reuerterentur.] *existimantes, fortiter se facturos.* Illud preme: *Et facta est fuga magna in populo.* Quasi diceret, Facta est magna cædes, vel scissio in exercitu. Fugæ enim se dare milites magis est turpe, quam si cuncti gladio se traderent.] Porrò Iamnia Ciuitas est maritima in Tribum Dan, quam propè Ioppen Adrichominus collocat. Hanc vrbem tenebat Gorgias quem scriptura 2. Mach. 8.9. belli scientissimum appellat. *Ipsi*

Fugere exercitu turpius est, & dimissus quam occidi.

autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel. Non erant ex Machabæorum familia, quam Dominus elegerat, vt per eam salus populo fideli contingeret. Simile factum leges in omnia apud Iosephum lib. 13. Antiq. cap. 6. * O quam multi sese ingerunt hodie in quæuis officia ad quidlibet in quolibet vitæ statu per fas, nefasque audendum! Non miremur itaque tam infaustos subinde successus.] * Præcipuè quidem quæ contra obedientiæ præscriptum geruntur, infeliciter terminantur.]

Infaustus successus sequitur eos, qui se temerè muneri ingerunt.

Infeliciter terminantur, quæ ex inobedientia aguntur.

Vers. 63. 64. 65. 66. 67. 68. Et viri Iuda magnificati sunt valdè in conspectu omnis Israel, &c. (In Græco est, *Et Iudas & fratres eius*) *Et conuenerunt ad eos fausta acclamantes, &c* Porrò damna accepta ex Iosephi & Azariæ imprudenti expeditione breui Iudas resarciuit expugnans filios Esau Idumæorum reliquias. Chebron Ciuitas est in montanis Idumææ, quam tempore illo Idumæi tenebant. *Et mouit castra, vt iret in terram alienigenarum, & perambulabat Samariam.* Præterea Iudas expugnauit Philisthæos & Samaritas, aliósque Israëlitarum hostes re ipsa complens, quæ tot ante annis de illorum per Iudæos excidio Abdias cap. 1. & Sophonias cap. 2. prædixerant. *In die illa ceciderunt Sacerdotes in bello, &c.* In expeditione illa aduersus Samaritas ceciderunt aliqui Sacerdotes socij, & æmuli Iudæ, dum sine consensu ducis sui in prælium exierunt. * Plerumque temeritas, & stulta virium præfidentia assolet esse infelix: inobedientia verò infelicissima.] Scio, nonnullos putare hos Sacerdotes esse Iosephum, & Azariam, de quibus versic. 56. Sed historicam hanc narrationem diuersos esse probare crediderim. *Et declinauit Iudas in Azotum in terram alienigenarum.* Azotum erat vna ex quinque Satrapiis Philisthæorum, quos hîc alienigenas vocitauit.

CAPVT VI.

Antiochus Epiphanes cognita Lysiæ clade, mœrore affectus mortem incurrit: cui Antiochus Eupater succedit. Iudas arcem Ierosolymitanam obsidet, qua soluta, obuiam it Regi, cum quo feliciter decertat. Eleazarus confodit elephantem. Arx Ierosolymitana penè Regi se dedit, sed Rex auocatus in Syriam soluit obsidionem, & pacem cum Iudæis init.

1. T rex Antiochus perambulabat superiores regiones, & audiuit esse ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argento & auro, 2. templúmque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea, & loricæ, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit, & quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit sermo his qui erant in ciuitate: 4. & insurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abiit cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam. 5. Et venit qui nun-
tiaret ei in Perside, quia fugata sunt castra, quæ erant in terra Iuda: 6. & quia
abiit Lysias cum virtute forti in primis, & fugatus est à facie Iudæorum, & inualue-
runt armis, & viribus, & spoliis multis, quæ ceperunt de castris, quæ excide-
runt: 7. & quia diruerunt abominationem, quam ædificauerat super altare,
quod erat in Ierusalem, & sanctificationem, sicut priùs, circumdederunt muris
excelsis, sed & Bethsuram ciuitatem suam. 8. Et factum est vt audiuit rex sermo-
nes istos, expauit, & commotus est valdè: & decidit in lectum, & incidit in lan-
guorem præ tristitia, quia non factum est ei sicut cogitabat. 9. Et erat illic per
dies multos: quia renouata est in eo tristitia magna, & arbitratus est se mori.
10. Et vocauit omnes amicos suos, & dixit illis: Recessit somnus ab oculis meis,
& concidi, & corrui corde præ solicitudine: 11. & dixi in corde meo: In quan-
tam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in qua nunc sum: qui iucun-
dus eram, & dilectus in potestate mea? 12. Nunc verò reminiscor malorum,
quæ feci in Ierusalem, vnde & abstuli omnia spolia aurea & argentea, quæ erant in
ea, & misi auferre habitantes Iudæam sine causa. 13. Cognoui ergo quia propte-
reà inuenerunt me mala ista: & ecce pereo tristitia magna in terra aliena. 14. Et
vocauit Philippum, vnum de amicis suis, & præposuit eum super vniuersum reg-
num suum: 15. & dedit ei diadema, & stolam suam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium suum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus est illic
Antiochus rex, anno centesimo quadragesimo nono. 17. Et cognouit Lysias quo-
niam

filiam mortuus est rex, & constituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit
adolescentem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, con-
cluserant Israël in circuitu sanctorum: & quærebant eis mala semper, & firmamen-
tum Gentium. 19. Et cogitauit Iudas disperdere eos: & conuocauit vniuersum
populum, vt obsiderent eos. 20. Et conuenerunt simul, & obsederunt eos, an-
no centesimo quinquagesimo, & fecerunt balistas & machinas. 21. Et exie-
runt quidam ex eis qui obsidebantur, & adiunxerunt se illis aliqui impij ex Israel.
22. & abierunt ad regem, & dixerunt: Quousque non facis iudicium, & vindicas
fratres nostros? 23. Nos decreuimus seruire patri tuo, & ambulare in præceptis
eius, & obsequi edictis eius: 24. & filij populi nostri propter hoc alienabant se à
nobis, & quicumque inueniebantur ex nobis, interficiebantur, & hereditates no-
stræ diripiebantur. 25. Et non ad nos tantùm extenderunt manum, sed & in om-
nes fines nostros. 26. & ecce applicuerunt hodie ad arcem Ierusalem occupare
eam, & munitionem Bethsuram munierunt: 27. & nisi præueneris eos velo-
ciùs, maiora quàm hæc facient, & non poteris obtinere eos. 28. Et iratus est rex,
vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos suos, & principes exercitus sui, &
eos qui super equites erant. 29. sed & de regnis alijs, & de insulis maritimis,
venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat numerus exercitus eius, cen-
tum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti triginta duo, docti ad
prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethsuram, & pug-
nauerunt dies multos, & fecerunt machinas; & exierunt, & succenderunt eas igni,
& pugnauerunt viriliter. 32. Et recessit Iudas ab arce, & mouit castra ad Beth-
zacharam contra castra regis. 33. Et surrexit rex ante lucem, & concitauit exer-
citus in impetum contra viam Bethzacharam: & comparauerunt se exercitus in
prælium, & tubis cecinerunt: 34. & elephantis ostenderunt sanguinem vuæ &
mori, ad acuendos eos in prælium: 35. & diuiserunt bestias per legiones: &
astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis, & galeæ areæ in ca-
pitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique bestiæ electi erant. 36. Hi
ante tempus vbicumque erat bestia, ibi erant: & quocumque ibat, ibant, & non di-
scedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singu-
las bestias: & super eas machinæ: & super singulas viri virtutis triginta duo, qui pu-
gnabant desuper, & Indus magister bestiæ. 38. Et residuum equitatum hinc & in-
de statuit in duas partes, tubis exercitum commouere, & perurgere constipatos in
legionibus eius. 39. Et vt refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, resplenduerunt
montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. 40. Et distincta est pars
exercitus regis per montes excelsos, & alia per loca humilia: & ibant cautè & ordi-
natè. 41. Et commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, &
incessu turbæ, & collisione armorum: erat enim exercitus magnus valdè, & fortis.
42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium: & ceciderunt de exercitu
regis sexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de bestijs loricatam lori-
cis regis: & erat eminens super ceteras bestias, & visum est ei quod in ea esset rex:
44. & dedit se vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum.
45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à sini-
stris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit sub pedes elephantis, & suppo-
suit se ei, & occidit eum: & cecidit in terram super ipsum, & mortuus est illic.
47. Et videntes virtutem regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt se ab eis.
48. Castra autem regis ascenderunt contra eos in Ierusalem, & applicuerunt castra
regis ad Iudæam & montem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Beth-
sura: & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis, quia sabbata
erant terræ. 50. Et comprehendit rex Bethsuram: & constituit illic custodiam
seruare eam. 51. Et conuertit castra ad locum sanctificationis dies multos: & sta-
tuit illic balistas, & machinas & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, &
spicula, & scorpios ad mittendas sagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipsi
machinas aduersus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Escæ au-
tem non erant in ciuitate, eo quod septimus annus esset: & qui remanserant in Iu-
dæa de Gentibus, consumpserant reliquias eorum, quæ repositæ fuerant. 54. Et
remanserunt in sanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & dispersi sunt
vnusquisque in locum suum. 55. Et audiuit Lysias quod Philippus, quem consti-
tuerat rex Antiochus, cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suum, &

regnaret, 56. reuersus esset à Perside, & Media & exercitus qui abierat cum ipso,
& quia quærebat suscipere regni negotia: 57. festinauit ire, & dicere ad regem, &
duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus, quem obsi-
demus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque de-
mus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eo-
rum: 59. & constituamus illis vt ambulent in legitimis suis sicut priùs, propter le-
gitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et
placuit sermo in conspectu regis & principum: & misit ad eos pacem facere, & re-
ceperunt illam. 61. Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione.
62. Et intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citiùs iura-
mentum, quod iurauit: & mandauit destruere murum in gyro. 63. Et discessit
festinanter, & reuersus est Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati:
& pugnauit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.

COMMENTARII.

1.
Antiochus Epiphanes, audita Lysiæ clade, ex mœrore morbum, & mortem incurrit.

ERS. 1.2.3.4. Et Rex Antiochus perambulabat superiores regiones, &c. Interim dum Iudas Machabæus victoriis potitur in Iudæa & vicinis regionibus, Rex Antiochus Epiphanes regiones Persidis circuebat. Cuius primariam Vrbem Elimaidam (1. *Mach. 9. Persepolim*, id est, Persidis *Vrbem*) & in ea Templum Veneri, more Persico, sacrum, expilare tentabat. Sed Persis arma in eum vertentibus, re infecta, mœrore affectus inde in Babylonem aufugit.

Vers. 5.6.7.8.9. Et venit qui nunciaret ei in Perside, &c. Priusquam è Perside discederet, certior est factus de infelici exercitus, quem sub Lysiam reliquerat in Iudæa, successu. *Et quia diruerunt abominationem*, seu idolum Iouis Olimpij in Sacro Ierosolymæ Templo collocatum, *quam ædificauerat super altare, quod erat in Ierusalem: & sanctificationem sicut prius circumdederunt muris excelsis, sed & bethsuram Ciuitatem suam*, id est, Ciuitatem Antiochi, quam scilicet anteà ipse occupauit, recuperarunt, & munierunt. *Et factum est, vt audiuit Rex sermones istos, expauit, & commotus est valde: & decidit in lectum, & incidit in langorem præ tristitia, quia non factum est ei, sicut cogitabat.* Dum langoris causa hîc affertur tristitia non excluduntur aliæ plagæ, & dolores horribiles diuinitus inflicti, quorum fit mentio 2. Mach. 9.5. * Imo vt Sacer historiographus vnico verbo exprimeret horribiles Antiocho inflictas fuisse plagas & dolores, dixit fuisse mœrore affectum. Magna enim tristitia omnium dolorum superat diritatem.

Magna tristitia omnium dolorum superat diritatem.

Vers. 10.11.12.13. Et erat illic per dies multos, &c. Erat *illic*, id est, in lecto, cui in medio in itinere affixus est, nec enim iactationem ferre poterat, & iter versus Babylonem prosequi. Licet enim textus asserat reuersum esse *in Babylonem*, in Græco habetur, *vt reuerteretur*, neque enim peruenit in Babylonem, cum 2. Mach. 9.28. dicatur, *Peregrè in montibus vita functus.* Dum autem esset *illic* langore correptus renouata est in eo tristitia magna, scilicet ex conscientia admissorum scelerum, & imminentium tormentorum prægustatione. Suspicatus itaque est, hunc morbum sibi fore lethalem, *Et vocauit omnes amicos suos, & dixit illis: Recessit somnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde præ sollicitudine*, concidi animo, & magna tristitia premor. *Et dixi in corde meo* dum in somnis quereret: *In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in qua nunc sum? qui iucundus eram, & dilectus in potestate mea*; qui lætus eram, & *benignus*: sic Græcè in dominatione mea. * *Benignus* idem est, quod *dilectus*? Ita quidem; benignitas enim facit Principem omnibus ciuibus esse dilectum. *Nunc verò reminiscor malorum, quæ feci in Ierusalem, vnde abstuli omnia spolia aurea, & argentea, quæ erant in ea: & misi auferre* (seu delere) *habitantes Iudæam sine causa. Cognoui ergo, quod propterea inuenerunt me mala ista.* Causam profectò admiserant Iudæi, cur talia paterentur, quia spontè ad gentilitios transierant ritus, & Templum, Deique in eo cultum neglexerant. Verum in Antiochum ipsum haud deliquerant. Vnde fatetur eos sine causa afflixisse. * Cùm aliqua iniuria gratis illata à proximo afficeris: vide, an contra Deum aliquod scelus perpetraueris, & ea causa tuæ afflictionis erit, licet sine causa à proximo percutiatis.] *Et ecce pereo tristitia magna in terra aliena.*

Benignitas facit Principem cunctis subditis esse dilectum.

Sæpè à proximo quis sine causa affligitur, qui peccando causam Deo dedit, vt illam permitteret afflictionem.

Vers. 14.15.16. Et vocauit Philippum vnum de amicis suis, &c. Non dedit Philippo diadema stolam, & annulum, vt bisce Regni vteretur signibus; sed vt suo tempore Antiochum filium iis cohonestaret, & in Regni possessionem addiceret. *Et mortuus est illic Antiochus Rex anno centesimo quadragesimo nono Græcorum.* De morbis, ac morte illius fusè omnia enarrat liber 2. cap. 9.

Vers. 17.18.29.20. Et cognouit Lysias, quoniam mortuus est Rex, & constituit, regnare Antiochum filium eius, (seu Regem constituit Antiochum) *quem nutriuit adolescentem: & vocauit nomen eius Eupator.* Ille à Græcis *Eupator* dicitur, cui bonus pater contigit. Ita ergò vocatus est Antiochus, licet sceleratum parentem nactus esset, nimirum aulicorum adulatione. * Hi enim Regum scelera virtutum nomine gestiunt condecorare.] *Et ij, qui erant in arce*, seu præsidiarij milites, qui aderant in arce Sionis, & illam Antiochi nomine tenebant, *concluserant Israel in circuitu sanctorum: & quærebant eis mala semper, & firmamentum Gentilium.* Præsidiarij, inquam, illi vsi absentia Iudæ bellis alibi distenti, continuis excursionibus Iudæos infestabant: neque poterant à præsidiariis alterius arcis Iudaicæ ob horum pauci

2.
Antiochus Eupator patri succedit; in Regno Iudas arcem Ierosolymitanam obsidet.

Aulici adulatores Regum scelera nomine virtutum condecorare gestiunt.

paucitatem compesci: quin potius concluserat hos illi in circuitu Templi, vt extra eius septa, & arcis suæ nullus egredi vel auderet, vel posset. Et hoc modo crescebat continuo *firmamentum*, seu robur, & potentia Gentilium. *Et cogitauit Iudas disperdere eos; & conuocauit vniuersum populum, vt obsiderent eos. Et conuenerunt simul, & obsederunt eos anno centesimo quinquagesimo* Græcorum: *& fecerunt balistas & machinas bellicas*, arietes scilicet ad diruendum muros, portasque confringendum.

Vers. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. *Et exierunt quidam ex eis, qui obsidebantur, &c.* Quidam impij Israëlitæ, qui à Iuda recesserant, se Gentilibus præsidiariis socios addixerunt, vt quæruli venirent ad Regem profantes: Tu, qui Rex es, & Iudex vindica iniuriam, quæ à fratribus nostris Iudæis est nobis inflicta. *Nos decreuimus seruire patri tuo, &c.* Iudæi propter hoc alienabant se à nobis: & quicumque inueniebantur ex nobis, interficiebantur, & hereditates nostræ diripiebantur. Et non ad nos tantùm extenderunt manum, sed & in omnes fines nostros. Et ecce applicuerunt hodie ad *arcem Ierusalem*, ad quam nos protegendi à militibus tuis præsidiariis nos receperamus, *occupare eam: & munitionem Bethsuram munierunt: & nisi preueneris eos velocius, maiora, quam hæc facient, & non poteris obtinere*, seu continere *eos*.

Vers. 28. 29. 30. 31. *Et iratus est Rex, vt hæc audiuit, &c.* Quo per legatos, & apostatas quosdam Israëlitas cognito, Rex iuuenis mox aduenit cum exercitu potentissimo, ante omniaque obsidet Bethsuram. (de qua cap. 4. v. vlt.) sed egressi ex Vrbe præsidiarij Iudæi regias machinas igni dedere.

3. *Vers.* 32. 33. 34. 35. 36. *Et recessit Iudas ab* **Iudas soluta arce, &c.** Iudas relicta quam obsidebat, Ierosolymitana arce, castrametatur ex aduerso, seu iuxta castra Regis. *Et surrexit ante lucem, &c.* Antè lucem comparantur exercitus, omnes ad certamen, acies instruuntur, expediuntur machinæ. *Et elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, &c.* Elephantis ostenditur rubrum vinum, & succus mori qui & ipse virosus est. Neque verò solo vini aspectu, vel olfactu irritabantur elephanti. Sed & re ipsa potandum ipsis dabatur, Eliano teste. lib. 6. de animal. Et licet elephanti, vt tauri, leones, & apri nulla egeant ad pugnam cohortatione, vel stimulo, sed suopte sese impetu accendant: quando res aliqua, cum qua iis est antipathia, oculis, vel phantasiæ occurrit, stimulo indigent, & proritatione maximè si in homines sint immittendi quibus alioqui infesti esse non assolent. * Vt pudeat homines aduersus homines tam facilè, & tam sine stimulo pugnaces insurgere.] *Et diuiserunt bestias per legiones, &c.* Elephantis per legiones distributis assistebant singulis mille viri tecti loricis concatenatis seu hamatis. Eæ sunt maculæ ferreæ admodum rectis confectæ hamis seu annulis inter se concatenatis. (Hispanè *Cota de malla.*) *Hi ante tempus vbicumque erat bestia, ibi erant, &c. Antè tempus*, idem est ac opportunè, seu citissimè.

Iudas soluta obsidione, cū Rege feliciter pugnat.

Discit homo ab elephanti in alium hominem non insurgere.

Vers. 37. 38. 39. 40. 41. 42. *Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentur super singulas bestias, &c.* Super singulos elephantos ligneæ turres firmæ erant, sic vallis & loricis instructæ, vt protegerent tum machinas impositas, tum milites, qui ex viris robustioribus selecti, imponebantur singulis turribus numero triginta duo, præter Indum bestiæ rectorem. Ex quo colligo, elephantos hos non fuisse Africanos, qui iam vix senos aut septenos armatos in lignea turri ferrent: sed indicos Africanis multo maiores testibus Plinio lib. 7. c. 2. & Liuio dec. 4. lib. 7. *Et residuum equitatum hinc, &c.* Statuit equitatum residuum, vt constipati, seu immixti hinc indè milites perurgerent, seu solicitarent ad prælium tubis interim personantibus, animosque addentibus. *Etr vt efulsit Sol in clypeos æreos, & aureos, resplenduerunt montes ab eis, &c. Et commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & incessu turbæ, & collisione armorum; erat enim exercitus magnus valde, & fortis.* Omnis habitatores terræ illius *commouebantur*, admiratione scilicet & metu afficiebantur tanti exercitus ad aspectum. *Et appropinquauit Iudas & exercitus eius in prælium: & ceciderunt de exercitu Regis sexcenti viri.*

Vers. 43. 44. 45. 46. *Et vidit Eleazar filius Saura de bestiis loricatam loricis Regis, &c. Et ibit sub pedes elephantis & supposuit se ei, & occidit eum: & cecidit in terram elephas super ipsum & mortuus est illic.* Existimo hunc Eleazarum fuisse etiam Iudæ fratrem; pro *filio enim Saura* puto legendum, *Dictus Aura* siue Auaron, vt aliqui vertunt, & appellatur suprà *cap.* 2. 5. Peccauitne Eleazarus? Non solum non peccauit: sed & opus egregium Deo gratissimum expressit. Laudatorem habet D. Ambrosium lib. 1. offic. cap. 4. & alios Doctores. Nec obstat, quod vers. 44. dicatur, ad tantum opus se dedisse, *vt acquireret sibi nomen æternum.* * Nam gloriam quærere, modo in ea finis vltimus non statuatur, vel immoderate non appetatur, peccatum non est, cum sit res indifferens.] Porrò Eleazarus facinus hoc fuit aggressus, vt liberaret populum suum, cui primariæ intentioni alteram acquirendæ gloriæ sine culpa potuit adiungere. 4.

Eleazarus elephantem occidit, & occiditur.

Gloriam hîc ex operibus quærere quis sine peccato potest.

Vers. 47. 48. 49. 50. *Et videntes virtutem Regis, &c.* Profectò Iudæi videntes Regis exercitum tantò superiorem numero, prudenter à periculo declinarunt. * Non enim formidinis, sed fortitudinis est terga hosti ostentare, cum certum est repugnandi periculum, & de successu prospero admodum dubitatur.] *Castra autem Regis ascenderunt contrà eos in Ierusalem, &c.* Amicè se dedere Bethsuræ ciues Regi à fame compulsi, quia erat tum annus septimus, seu sabbaticus: quo nec serere, nec metere licebat Iudæis. Simili anno Sabbatico cepit postea Herodes Ierosolymam vt Iosephus enarrat lib. 14. Antiq. cap. 28. *Et comprehendit Rex Bethsuram: & constituit illic custodiam, seruare eam*, seu ad eam adseruandam, & custodiendam, ne rursus à Iudæis recuperaretur.

Fortium ducum est terga vertere hosti, cum certum est periculum, & de felic. successu dubitatur.

Vers. 51. 52. 53. 54. *Et conuertit castra ad locum sanctificationis.* Vrbe potitus, (Templum obsedit.) *dies, multos: & statuit illic balistas, &c. & fundibula* seu fundas. *Fecerunt autem & ipsi* Iudæi *machinas aduersus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. Escæ autem non erant in Ciuitate, eo quod septimus annus esset*, Sabbaticus scilicet: *& qui remanserant in Iudæa de Gentibus consumpserant reliquias eorum*, seu reliqua cibaria, *quæ reposita fuerant. Et remanserant in sanctis*

ctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames. Ad defensionem Templi viri pauci remanserant, quià fames eos compulit exire; *& dispersi sunt vnusquisque in locum suum*, vt miseram huc illuc quærerent annonam.

5. *Vers.* 55.56.57.58.59. *Et audiuit Lysias, quod Philippus, quem constituerat Rex Antiochus* Epiphanes, *cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suum: & regnaret*, id est, vt hæres Regno præficeretur adolescens, post pueriles ætatis educationem, Audiuit, inquam Lysias, quod Philippus *reuersus esset à Perside, & Media, & exercitus, qui abierat cum ipso: & quia quærebat suscipere Regni negotia*, repulso Lysia, qui hoc munere fungebatur: *Festinauit ire, & dicere ad Regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est: & locus, quem obsidemus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de Regno. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: & constituamus illis, vt ambulent in legitimis suis*, seu permittamus vt leges suas seruent, *sicut prius; propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus irati sunt, & fecerunt omnia hæc.* * Nihil enim sic Reges Catholicos excitare debet ad arma arripienda, quàm videre Dei sacra ab infidelibus esse despecta.

Lysia monito Rex pacem cum Iudæis init, Antiochiam à Philippo recuperat.

Nihil sic debet Reges Catholicos excitare ad arma arripienda, quàm videre sacra ab hostibus violari.

Vers. 60.61.62. *Et placuit sermo in conspectu Regis, & Principum: & misit ad eos pacem facere, & receperunt illam.* Et iurauit illis Rex, & Principes: & exierunt de *munitione* Iudæi, obuiam procedere Regi officij causa. * *Receperunt* itaque Iudæi pacem à Rege oblatam. Tantum enim bonum est pax, vt vel de inimici manu recipi libenter possit.) *Et intrauit Rex in montem Sion, & vidit munitionem loci, &c.* Cum Lysias certior factus fuit de rebellione à Philippo facta (de qua inferius) hac occasione Regi persuasit, vt inita cum Iudæis pace, Antiochiam sedem Regni sui totis viribus aggrederetur. Vt scilicet posset æmulum suum Philippum omninò à potestate deturbare.

Tantum bonum est pax, vt vel ex inimici manu possit libenter recipi.

CAPVT VII.

Demetrius paternum Syriæ Regnum recuperat, Antiocho & Lysia à propriis militibus iugulato. Alcimus summum Pontificatum ambit, crudelem se gerit in Iudæos. Iudas autem armis eius perfidiam reprimit. Nicanorem secundò debellat.

1. ANNO centesimo quinquagesimo primo, exiit Demetrius
Seleuci filius ab vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in
ciuitatem maritimam, & regnauit illic. 2. Et factum est,
vt ingressus est domum regni patrum suorum, comprehendit
exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum.
3. Et res ei innotuit, & ait: Nolite mihi ostendere faciem
eorum. 4. Et occidit eos exercitus. Et sedit Demetrius
super sedem regni sui: 5. & venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Israël: &
Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos. 6. Et accusauerunt populum
apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes amicos tuos, & nos
dispersit de terra nostra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui credis, vt eat, & videat
exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus, regis: & puniat omnes amicos
eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis suis Bacchidem, qui dominabatur
trans flumen, magnum in regno, & fidelem regi: & misit eum, 9. vt
videret exterminium, quod fecit Iudas: sed & Alcimum impium constituit in sacerdotium,
& mandauit ei facere vltionem in filios Israël. 10. Et surrexerunt, &
venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miserunt nuntios, & locuti sunt
ad Iudam, & ad fratres eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et non intenderunt
sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno. 12. Et
conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio scribarum requirere quæ iusta
sunt: 13. & primi, Assidæi qui erant in filiis Israël, & exquirebant ab eis pacem.
14. Dixerunt enim: Homo Sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet
nos. 15. Et locutus est cum eis verba pacifica: & iurauit illis, dicens: Non inferemus
vobis malum, neque amicis vestris. 16. Et crediderunt ei: & comprehendit
ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die, secundùm verbum quod
scriptum est: 17. Carnes sanctorum tuorum, & sanguinem ipsorum effuderunt
in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret. 18. Et incubuit timor & tremor
in omnem populum: quia dixerunt: Non est veritas & iudicium in eis: transgressi
sunt enim constitutum, & iusiurandum quod iurauerunt. 19. Et mouit Bacchides

des castra ab Ierusalem, & applicuit in Bethzecha: & misit, & comprehendit mul-
tos ex eis qui à se effugerant, & quosdam de populo mactauit, & in puteum ma-
gnum proiecit. 20. Et commisit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium
in adiutorium ipsi. Et abiit Bacchides ad regem. 21. & satis agebat Alcimus pro
principatu sacerdotij sui. 22. & conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant
populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Is-
raël. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant,
filijs Israël, multò plus quàm Gentes. 24. & exiit in omnes fines Iudææ in circui-
tu, & fecit vindictam in viros desertores, & cessauerunt vltrà exire in regionem.
25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cogno-
uit quia non potest sustinere eos, & regressus est ad regem, & accusauit eos mul-
tis criminibus. 26. Et misit rex Nicanorem, vnum ex principibus suis nobilioti-
bus: qui erat inimicitias exercens contra Israël: & mandauit ei euertere popu-
lum. 27. Et venit Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno, & misit ad Iudam
& ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non sit pugna inter me
& vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace. 29. Et ve-
nit ad Iudam, & salutauerunt se inuicem pacificè: & hostes parati erant rapere
Iudam. 30. Et innotuit sermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: &
conterritus est ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius. 31. Et cognouit Nica-
nor quoniam denudatum est consilium eius: & exiuit obuiam Iudæ in pugnam
iuxta Capharsalama. 32. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque mil-
lia viri, & fugerunt in ciuitatem Dauid. 33. Et post hæc verba ascendit Nica-
nor in montem Sion: & exierunt de Sacerdotibus populi salutare eum in pace, &
demonstrare ei holocautomata, quæ offerebantur pro rege. 34. Et irridens spre-
uit eos, & polluit: & locutus est superbè, 35. & iurauit cum ira, dicens: Nisi tra-
ditus fuerit Iudas, & exercitus eius in manus meas, continuò cùm regressus fuero
in pace, succendam domum istam. Et exiit cum ira magna. 36. & intrauerunt sa-
cerdotes, & steterunt ante faciem altaris & templi: & flentes dixerunt: 37. Tu
Domine elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus
orationis & obsecrationis populo tuo. 38. fac vindictam in homine isto, & exer-
citu eius, & cadant in gladio: memento blasphemias eorum, & ne dederis eis vt
permaneant. 39. Et exiit Nicanor ab Ierusalem, & castra applicuit ad Bethoron:
& occurrit illi exercitus Syriæ. 40. Et Iudas applicuit in Adarsa cùm tribus milli-
bus viris: & orauit Iudas, & dixit. 41. Qui missi erant à rege Sennacherib, Domi-
ne, quia blasphemauerunt te, exiit angelus, & percussit ex eis centum octoginta-
quinque millia: 42. sic contere exercituum istum in conspectu nostro hodie: &
sciant cæteri quia malè locutus est super sancta tua: & iudica illum secundùm mali-
tiam illius. 43. Et commiserunt exercitus prælium tertia decima die mensis Adari
& contrita sunt castra Nicanoris. & cecidit ipse primus in prælio. 44. Vt autem
vidit exercitus eius quia cecidisset Nicanor, proiecerunt arma sua, & fugerunt:
45. & persecuti sunt eos viam vnius diei, ab Adazer vsquequò veniatur in Gazara,
& tubis cecinerunt post eos cum significationibus. 46. & exierunt de omnibus
castellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & conuertebantur iterùm
ad eos, & ceciderunt omnes gladio, & non est relictus ex eis nec vnus. 47. Et ac-
ceperunt spolia eorum in prædam: & caput Nicanoris amputauerunt, & dexteram
eius, quam extenderat superbè, & attulerunt & suspenderunt contra Ierusalem.
48. Et lætatus est populus valdè, & egerunt diem illam in lætitia magna. 49. Et
constituit agi omnibus annis diem istam, tertia decima die mensis Adar. 50. Et si-
luit terra Iuda dies paucos.

COMMENTARII.

1. *Demetrius paternum Syriæ Regnum recuperat. Antiocho & Lysia à proprijs militibus iugulatis.*

ERS. 1.2.3.4.5. Demetrius Seleuci Philopatoris filius Antiochi Eupatoris patruus extincto parente, fraude patrui sui Antiochi Epiphanis spoliatus paterno Regno, cum propter teneram ætatem minus idoneus rebus gerendis esset, Romæ tantisper latuit, dum adolesceret, nempè per annos circiter quatuordecim. Adultus verò factus *Anno centesimo quinquagesimo primo exiit Demetrius Seleuci filius ab Vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in Ciuitatem maritimam* Tripolim, & applaudentibus omnium ciuium animis, & pro legitimo Rege agnitus, *regnauit illic* ad tempus, nempè donec collectis copiis, & certior factus de mente ducum exercitus Syriaci fieret. *Et factum est, vt ingressus est domum Regni patrum suorum, &c.* Vt autem ingressus est Antiochiam

Vrbem regiam & sedem Regni paterni à ducibus euocatus: mox exercitus ab Antiocho ad Demetrium deficiens, comprehendit Antiochum iam vndecennem, & Lysiam proregem, vt captiuos abducerent ad Demetrium.

Fortunæ instabilitas.

* Vt instabilitatem fortunæ perpendas, & videas terræ Principatus apposite comœdiæ personatibus æquiparari.] *Et res ei innotuit, & dixit: Nolite mihi ostendere faciem eorum.* Qua re comperta, Demetrius: Nolite, inquit, mihi eorum faciem ostendere. Ac si diceret, Nolo viuos habere, sed mortuos. *Et occidit eos exercitus*, hoc accepto mandato.

Insinuatio voluntatis Regis quasi præceptum est subditis.

* Regis enim instauratio quasi præceptum assolet esse subditis. Vnde necessarium est Reges tardos admodum esse ad sui animi affectum exprimendum.] *Et sedit Demetrius super sedem Regni sui: & venerunt ad eum viri iniqui, & impij ex Israël: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri Sacerdos.* Alcimus apostata ille, (de quo supra) pro Pontifice summo se iactitans, sed à verò Pontifice Iuda Machabæo, reliquisque probis Iudæis nunquam admissus, cum aliis improbis sectatoribus ad nouum Regem Demetrium venit, vt falsas delationes contra Iudam exponeret.

Alcimus summum Pontificatum ambiens simul cū Bacchide multa crudeliter agit contrà Iudæos.

2. *Vers. 6.7.8.9. Et accusauerunt populum apud Regem, &c. Nunc ergo mitte virum, cui credis,* seu tibi fidum, *vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus Regis: & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum.* Assidæos intelligit, vt patet ex 2. Mach. 14.6. *Et elegit Rex ex amicis suis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen,* Euphratē, seu Mesopotamiæ præfectum, *magnum in Regno, & fidelem Regi. & misit eum vt videret exterminium, quod fecit Iudas: sed & Alcimum impium constituit in Sacerdotium, &c.* Iam ante ab Antiocho Eupatore Alcimus constitutus fuerat summus Sacerdos: (2. *Mach.* 14.3.) post Menelai cædem, quia tamen acta omnia Antiochi vtpote tyranni, & Regni vsurpatoris a Demetrio fuerant annullata, iterato debebat hæc pontificia dignitas per Demetrium legitimum Regem Alcimo conferri, si vellet pro Pontifice agnosci. At hæc omnia haud poterant præiudicare legitimo Pontificatui Iudæ Machabæi.

Vers. 10.11.12.13.14.15. Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iudā, &c. Iudas cum suis ex rerum militiarum peritia intellexit fidem non esse adhibendam Bacchidi, nec Alcimo sacrilego & apostatæ.

Apostatæ amicitia sit semper tibi suspecta.

* Nam qui mentitus est fidei ab ea recedens, quomodò poterit fidem datam hominibus seruare. Semper apostatæ sit tibi suspecta amicitia.] Alij verò viri recti quidem, non rectè putauerunt, fidem adhibendam esse offerentibus amicitiam: sed suo malo. *Et conuenerunt ad Alcimū, &c. & primi Assidæi, qui erant in filijs Israel: & exquirebant ab eis pacem.* Accessere Assidæi, & alij Sapientes vt ab Alcimo, & Bacchide requirerent, quonam animo magno instructi exercitu ad Iudæam ventitassent. *Dixerunt enim: Homo Sacerdos* de semine Aaron *venit, non decipiet nos*, Assidæi, qui *primi* erant in filiis Israël, & Scribæ sibiipsis dubitantibus de pacifico Alcimi aduentu, respondebant: Cum sit Alcimus Sacerdos, haud poterit nos seducere.

A corde & ore Sacerdotis longè debet esse seductio, & mendacium.

* Et quidem deberet à corde & ore Sacerdotali longè est seductio & mendacium.] *Et locutus est cum eis verba pacifica, &c.* Rogantibus autem Assidæis & Scribis, num pacificus esset eorum aduentus, Alcimus eis iuramento adhibito affirmauit, se eis, eorumque amicis nullum incommodum esse inferendum.

Vers. 16.17.18.19.20.21.22. Et crediderunt ei.

Non facilè credas, alium falsò iurare.

* Quis enim Sacerdoti, aut sæculari cuilibet iuranti non credet, si perpendat, quam horribile facinus sit Deum mendacij adducere in testem? Nec facilè credendum, alium ausum esse se tanti criminis pondere onerare.] *Et comprehendit ex eis sexaginta viros, &c.* Sancti quidem erant Assidæi religionis, ac fidei professione. Horum sanguinem apostata ille iniquus profudit periurio reus, sicut Dauid prædixerat Psal. 78.2. *Et incubuit timor, & tremor in omnem populum; quia dixerant: Non est veritas, & iudicium in eis.* A veritate & iustitia hi omninò recesserunt. Alij pro *iudicio* ponunt probitatem, vt dicas: *Non est veritas & probitas in eis.*

Homo mendax frequenter improbus.

Profectò vbi veritas non est, vitæ improbitas solet adesse.] *Transgressi sunt enim constitutam*, seu pactum, *& iusiurandum, quod iurauerant. Et mouit Bacchides castra ab Ierusalem. &c.* Ex illis primæ notæ viris Assidæis & Scribis, qui ad Alcimum & Bacchidem venerant, summa perfidia Alcimus propè Ierosolymam sexaginta interemerat; sed multo plures in Bethzecha Bacchides occidit ex iis, qui ex Iudæis ad se perfugerant, sed territi Alcimi perfidia iterum a se ad suos aufugerant, seu effugere tentabant. *Et commisit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutoriam ipsi.* Commisit Alcimo regionem illam, vt eius gubernator esset & Pontifex loco Iudæ: copiamque militum ibi reliquit, vt Alcimus Iudæ posset obsistere id indignè ferenti. *Et abijt Bacchides ad Regem.*

Graue est aulicis, vel ad instans separari à Curia.

* Aulicis enim graue admodum est vel ad instans à Regis latere separari.] *Et satis agebat Alcimus pro Principatu Sacerdotij sui.* Solicitus erat, & conabatur Pontificatu spoliare Iudam, eoque se iuxta Demetrij placitum, inducere. *Et conuenerunt ad eum omnes, &c. & fecerunt plagam magnam in Israel*, cædibus, & rapinis.

Vers. 23.24.25.26.27.28. Et vidit Iudas omnia mala, &c. 3.

Alcimus à Iuda debellatur.

Nequitia apostatæ à fide Gentilium nequitiā superat tyrannorum.

* Nequitia enim apostatæ à vera fide vincit admodùm malitiam eorum omnium qui gentilis, aut barbariei à cunabulis sunt addicti. Testor Iulianum horribile Ecclesiæ flagellum.] *Et exijt in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros desertores*, seu puniuit eos, qui exibant ex exercitu Gentium depopulari oppida Israel. *Et cessauerunt vltra exire*, seu excurrere, & populari *in regionem* Israëliticam. *Vidit autem Alcimus, quod præualuit Iudas, &c. Et* iratus *misit Rex Nicanorem vnum ex Principibus suis nobilioribus, &c.* Nicanor erat elephantorum præpositus, Israelitarum inimicus, quia turpiter ab eis victus in Antiochiam se fugiens receperat, 2. Mach. 8. 35. *Et venit Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno: & misit ad Iudam, & ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, dicens: Non sit pugna inter me, & vos, veniam cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace.*

Vers. 29.30.31.32.33.34. Et venit ad Iudam, &c. 4.

Nicanor profligat.

Proditio ipsa se manifestat.

id est, timuit sibi: *& amplius noluit videre faciem eius.* * A quonam Iudas certior fuit de dolo factus? Certè proditio ipsa se manifestat.] * *Noluit*, inquit, *amplius videre faciem eius.*

Nec à longè delinquendi occasionem aspicias.

eius. Vt edoceamur, conscios spiritualis periculi, nec à longè aspectare debere illius occasionem.] *Et cognouit Nicanor, quoniam denudatum est consilium eius, &c.* Quàm Vrbem Adrichomius in Manassis Tribu cis Iordanem collocat, addens, posteà fuisse ab Herode restauratam, & à parente suo Antipatrida vocitatam fuisse. *Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque millia viri, & fugerunt* reliqui *in Ciuitatem Dauid*, hoc est, in arcem, quam adhuc hostes possidebant. *Et post hæc verba*, seu post hæc gesta, *ascendit Nicanor in montem Sion, &c.* Postquam hostes è campo io arcem se receperant, ad eam ipse Nicanor mox conscendit: vbi à Sacerdotibus, quorum tunc vices erant in Templo, honorifice salutatur, ostensis ei sacrificiis, quæ pro salute Regis ipsius ibidem Deo offerebantur. * Fidelium enim charitas etiam ad inimicos extenditur.] At Nicanor ridens, & spernens omnia *polluit Sacerdotes*, (Græcè sic) cogens eos ad illicita, & lege vetita seu offerenda, seu comedenda.

Fidelium charitas etiã ad inimicos extenditur.

Vers. 35.36.37.38.39. Et iurauit cum ira, dicens, &c. Se in pace ait regressurum, & tunc incendio tradendum esse Templum minatur. * En pax hostium Ecclesiæ hæreticorum scilicet, verbis amicis Ecclesiam euertere, & si possent, omnino in fauillam addacere.] *Et instaurauerunt Sacerdotes, &c.* ex affectu pœnitudinis, quod permiserint se à Nicanore pollui, *dixerunt: Tu Domine, elegisti domum istam, ad inuocandum nomen tuum in ea, &c. memento blasphemias eorum, & ne dederis eis, vt permaneant.* * Adeò enim agnatum est blasphemo non permanere in vitiis, sed immaturè mori, vt si viuat, ei quasi gratis à Domino detur. Ideo inquiunt Sacerdotes & ne dederis eis, vt permaneant.] *Et exiit Nicanor ab Ierusalem, & castra applicuit ad Bethoron: & occurrit exercitus Syria* siue incrementum copiarum ex Syria.

Sic hæreticorum exitialis Ecclesiæ.

Agnatum est blasphemis immaturè mori.

Vers. 40.41.42.43. Et Iudas applicuit in Adarsa cum tribus millibus viris, &c. * Memorat Iudas beneficium acceptum à populo in Sennacheribi exitio, vt Deum excitet ad simile beneficium conferendum in Nicanoris extinctione: Deus enim ex vno collato beneficio quasi debitor ad aliud conferendum se accingit.] *Et commiserunt exercitus* Israëlis & Syriæ *prælium tertia decima die mensis Adar*, seu nostri Martij initio, *& contrita sunt castra Nicanoris, & cecidit ipse primus in prælio.* * Vt qui primus verba superba contra Iudam iactauerat, primus occumberet, vt videret, arrogantem sermonem contra proximum ei incommoda minitantem plerumque in proprio capite experiri successum.]

Ex vno beneficio collato Deus quasi debitor ad aliud conferendum se accingit.

Plerumque superbæ minæ in caput ipsius minitantis recidunt.

Vers. 44 45.46. Vt autem vidit exercitus eius, quia cecidisset Nicanor, proiecerunt arma sua, & fugerunt. Et persecuti sunt eos Israelitæ *viam vnius diei, ab Adazer vsquequo veniatur in Gazera* Fusæ, fugatæ, contritæ sunt Nicanoris copiæ, Iudæis fugientes Syros persequentibus ab Adazer (Græcè Adasa) vbi prælium fuerat commissum, vsque in Gazara Vrbem Ephraim Tribus, quæ Leuitis cesserat Ios. 21. 21. haud procul Nicopoli. *Et tubis cecinerunt post eos cum significationibus*, seu partæ victoriæ, seu potius significatione bellica, quam cantu tubarum dabant vicinis, & accolis omnibus, vt & ipsi in hostes fugientes arma verterent: vti & fecerunt. *Et exierunt de omnibus castellis Iudea in circuitu, & ventilabant eos cornibus, &c. Ventilabant*, inquit, *eos cornibus.* Metaphora est à tauris desumpta, quâ significare vult facer textus Iudæos omni ex parte fugientibus institisse, nullo ad euadendum, vel latitandum loco relicto. Nam post cæsos vno loco, conuertebantur iterum ad eos, qui effugerant, seu in eodem, seu in vicino loco indagandos, & iugulandos, adeò vt nec vnus ex eis relictus fuerit io viuis.

Vers. 47.48.49.50. Et acceperunt spolia eorum in prædam, &c. Porrò blasphemi tyranni caput & dexteram Iudæi suspenderunt propè Ierosolymam. Idque in memoriam perpetuam tùm victoriæ, tum vltionis diuinæ. 2. Mach. vlt. 35. * Vnde instruimur, quam aptè dissecta delinquentium membra io capitibus viarum propè Vrbes suspenduntur, iniusti supplicij criminis documentum, vt alij aspectantes à simili piaculo absterreantur.] *Et lætatus est populus valdè, &c. Et siluit terra Iuda dies paucos.* Seu quieta; pacata fuit Iudæa.

Aptè delinquẽtium dissecta corpora in aliorum terrorem suspenduntur in viis.

CAPVT VIII.

Iudas cum Romanis fœdus init. Recensentur fœderis capita. Rex Demetrius à Iudæis incommodis inferendis iubetur abstinere.

1. ET audiuit Iudas nomen Romanorum, quia sunt potentes
viribus, & acquiescunt ad omnia, quæ postulantur ab eis:
& quicumque accesserunt ad eos, statuerunt cum eis amicitias, & quia sunt potentes viribus.
2. Et audierunt prælia eorum, & virtutes bonas, quas fecerunt in Galatia, quia
obtinuerunt eos, & duxerunt sub tributum:
3. & quanta
fecerunt in regione Hispaniæ, & quòd in potestatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic sunt, & possederunt omnem locum consilio suo, & patientia:
4. locáque quæ longè erant valdè ab eis, & Reges qui superuenerant eis ab extremis terræ, contriuerunt, & percusserunt eos plaga magna:

cæteri autem dant eis tributum omnibus annis. 5. & Philippum & Persen Cetæorum regem, & cæteros qui aduersum eos arma tulerant, contriuerunt in bello, & obtinuerunt eos: 6. & Antiochum magnum regem Asiæ, qui eis pugnam intulerat habens centum viginti elephantos, & equitatum, & currus, & exercitum magnum valdè, contritum ab eis. 7. & quia ceperunt eum viuum, & statuerunt ei vt daret ipse, & qui regnarent post ipsum, tributum magnum, & daret obsides, & constitutum, 8. & regionem Indorum, & Medos, & Lydos, de optimis regionibus eorum: & acceptas eas ab eis, dederunt Eumeni regi. 9. Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, & tollere eos: & innotuit sermo his, 10. & miserunt ad eos ducem vnum, & pugnauerunt contrà illos, & ceciderunt ex eis multi, & captiuas duxerunt vxores eorum, & filios, & diripuerunt eos, & terram eorum possederunt, & destruxerunt muros eorum, & in seruitutem illos redegerunt vsque in hunc diem: 11. & residua regna, & insulas quæ aliquando restiterant illis, exterminauerunt, & in potestatem redegerunt. 12. Cum amicis autem suis, & qui in ipsis requiem habebant, conseruauerunt amicitiam, & obtinuerunt regna, quæ erant proxima, & quæ erant longè: quia quicumque audiebant nomen eorum, timebant eos: 13. quibus verò vellent auxilio esse ut regnarent, regnabant: quos autem vellent, regno deturbabant: & exaltati sunt valdè. 14. Et in omnibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificatur in ea. 15. Et quia curiam fecerunt sibi, & quotidie consulebant trecentos viginti, consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt gerant: 16. & committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos. 17. Et elegit Iudas Eupolemum, filium Ioannis, filij Iacob, & Iasonem, filium Eleazari, & misit eos Romam constituere cum illis amicitiam, & societatem: 18. & vt auferrent ab eis iugum Græcorum, quia viderunt quòd in seruitutem premerent regnum Israël. 19. Et abierunt Romam viam multam valdè, & introierunt curiam, & dixerunt: 20. Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum miserunt nos ad vos statuere vobiscum societatem & pacem, & conscribere nos socios & amicos vestros. 21. Et placuit sermo in conspectu eorum. 22. Et hoc rescriptum est, quod rescripserunt in tabulis æreis, & miserunt in Ierusalem, vt esset apud eos ibi memoriale pacis & societatis. 23. BENE SIT ROMANIS, & genti Iudæorum, in mari & in terra in æternum: gladiúsque & hostis procul fit ab eis. 24. Quòd si institerit bellum Romanis prius, aut omnibus sociis eorum in omni dominatione eorum: 25. auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno: 26. & prælianitibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes. 27. Similiter autem & si genti Iudæorum priùs acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo, prout eis tempus permiserit: 28. & adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, sicut placuit Romanis, & custodient mandata eorum absque dolo. 29. secundùm hæc verba constituerunt Romani populo Iudæorum. 30. Quòd si post hæc verba hi aut illi addere aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo: & quæcumque addiderint, vel dempserint rata erunt. 31. Sed & de malis quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei, dicentes: Quare grauasti iugum tuum super amicos nostros, & socios Iudæos? 32. Si ergo iterùm adierint nos, aduersum te faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari terráque.

COMMENTARII.

1. *Iudas fœdus cum Romanis init, quorum facinora præclara recensentur.*

ERS. 1. *Et audiuit Iudas nomen Romanorum, &c.* Ad Iudæ Machabæi Iudæorumque aures Romanorum fama peruenit. Hæc enim decantabat Romanos esse præstantes viribus: adeóque ingenuos, vt facilè amicis præstarent, quicquid ab eis postularetur. * Et quidem hæc ingenuitas, & liberalitas hominem valdè reddit amabilem.] De illis etiam prædicabatur, amicitiam inire cum quibuscumque ad eos accessèrint. * Hoc non laudarim. Non enim *quicumque* ad te *accedit*, eo quod accedat, dignus est amicitia. Probandus enim admodum est à te, ille priusquam te illius amicum adhibeas.]

Valdè reddit amabilẽ hominem facilitas dandi, quod ab eo petitur.

Non facilè te alterius amicum præstes, proba prius illum an sit aptus.

Vers. 2.3.4. Et audierunt prælia eorum, & virtutes bonas (seu facinora) *quas fecerunt in Galatia, &c.* De Galatis subactis narratur, siue per hos Asiaticos, siue Europeos Gallos intelligam, certum mihi ex Iosepho Anti. lib. 12. cap. 17. & aliis, verè vtrosque à Romanis tum fuisse paulo antè hoc tempus. *Et quanta fecerunt in regione*

gione Hiſpaniæ, & quod in poteſtatem redegerunt metalla argenti, & auri, quæ illic ſunt: *& poſſederunt omnem locum conſilio ſuo, & patientia.* Romani quidem locum omnem Hiſpaniæ prudenti conſilio ſuo, & ſingulari patientia poſt 130. annos tandem ſibi ſubiecerunt. * Profectò prudens ducum conſilium circà belli diſpoſitionem fortius eſt, quam copiæ potentiſſimæ ad hoſtes ſuperandos.] * Mira ſanè Romanorum patientia, qui 130. annorum prolixum ſpatium in ſubiuganda Hiſpania conſumpſere: imo & mira Hiſpaniæ fortitudo, quæ non potuit tot annis omnino debellari. Sed patientia, & inſiſtentia militaris omnia denique vincit.] De fodinis auri & argenti in Hiſpania Plinius in fine ſui operis conſulendus: & Guadalcanæ fodina videnda, quæ magnam circa hæc tempora nobis argenti vim exhibuit. *Locaque, quæ longe erant valde ab eis, &c.* Conſilio præterea & patientia ſuperarunt loca longe ab eis diſſita; & Reges qui ſurrexerant vndique, vt eos bello laceſſerent, aut comminuerunt, aut tributarios ſibi reddidere,

Prudens conſilium Ducũ fortius eſt, quàm copiæ, ad victoriam.

Patientia, & perſiſtentia militaris omnia vincit.

Verſ. 5.6.7.8. Et Philippum, & Perſem Cethæorum Regem, &c. Romani per L. Æmilium Paulum, vicerunt Philippum Epiri, & Macedoniæ Regem, eiuſque filium Nothum Perſem, ſeu Perſeum Cethæorum ſeu Macedonum Regem bello ſubiugarunt. Et Emilius deuictum Perſeum duxit in triumphum, & Macedoniam in prouinciam redegit. *Et Antiochum magnum Regem Aſiæ, &c.* Audierunt item Antiochum Regem Aſiæ deuictum & contritum à Romanis etiam fuiſſe. (Dan. 11.10.) *Et quia ceperunt eum viuum, &c.* Antiochum Romani ceperunt *viuum*, vt eum facerent tributarium. * Satius illi fuerat ſi mortuus caperetur. Tributi enim exactio dirior eſt morte.] Ità igitur Antiochus preſſus, & in arctum adactus à L. Cipione fuit, vt inſtar captiui Romanis ceſſerit, quæcumque petiere, nempè tributum bis mille talentorum quotannis: proprium inſuper filium inter obſides: *conſtitutum* quoque, Græcè διαςολὴ, hoc eſt *diuiſionem* Regnorum ſuorum fuit paſſus: & anonit, vt optimæ regiones ſuæ ſcilicet Medica, Lydia, & India (quo nomine deſignari videntur remotiores prouinciæ vltrà montes Tauri ſitæ, vti latè probat Serarius) ſibi ſubtraherentur, & Eumeni Pergami, ac Bithiniæ Regi hoſti, & æmulo ſuo, ſed Romanorum amico donarentur: ipſeque ſola Syria, & aliis ignobilioribus Regnis cis Taurum contentus viueret. Quis has tam duras conditiones tanto probro plenas niſi captus, aut nimium amans vitæ ſubiret? * Nimium eſt vitæ amans, ſeu demens vitæ amaſius, vt viuat, ſubire non timet opprobrium?]

Tributi exactio dirior eſt morte.

Demens eſt vitæ amaſius, qui, vt viuat, ſubire eligit opprobrium.

Verſ. 9.10.11. Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, &c. Audierant inſuper Iudæi, incolas Hellade ſeu Græcos voluiſſe aduerſum Romanos decertare, eoſque de medio tollere legiones iſtic in vicinia degentes: Romanos verò miſiſſe ad eos debellandos Ducem vnum ſuum Nauidem, & poſt hunc alios, qui variis prœliis omnes paulatim ſubegerunt.

Verſ. 12.13.14. Cum amicis autem ſuis, &c. Amicos autem, & eos, qui in ipſis requiem habebant, ſeu *acquieſcebant eis* (ſic Græcè, fidentes illis, Romani opibus auxerunt, & Regnis. Teſtor Eumenium, de quo verſ. 6. *Et in omnibus iſtis nemo portabat diadema, &c.* * Auguſtius enim diadema eſt, illud vincendo meruiſſe, quam effectu geſtare.]

Auguſtius diadema eſt meruiſſe illud, quàm geſtare.

Verſ. 15.16. Et quia curiam fecerunt ſibi, &c. Audierunt etiam Romanos ſibi conſtituiſſe Senatum ex trecentis ſupra viginti capitibus, vt quotidiana conſultatione de rebus publicis prudenter decerneretur. Non autem ille numerus ſemper fuit idem, primò enim centum dumtaxat a Romulo fuére conſtituti, mox ducenti, paulo poſt trecenti. Et hic numerus cum aliquo auctuario nempe viginti Senatoribus adiectis, vſque ad Gracchi ſeditiones durauit, quando 600. fuere Senatores, poſt etiam 900. imò mille, & plures, ſi Libio credendum lib. 2. &c. * Nec mirum Romanorum imperium adeò fuiſſe felicem, quia vbi conſilium viget, euentus proſperantur.] *Et committunt vni homini Magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari vniuerſa terra ſua, &c.* Verum id eſt, non de ſolo Dictatore, ſed & de conſule Romano. Nam licet duo quotanis crearentur, nunquam tamen ambo ſimul vno eodemque loco imperabant; ſed vnus in Vrbe, alter in exercitu; vnus in vna orbis parte, alter in altera. Quod ſi vterque ſimul vel in Vrbe eſſent, vel in vno eodemque exercitu, ſinguli alternis diebus imperabat, & alteri ſoli faſcesillo die præferebantur. *Et non erat*, addit, *inuidia*, nec *zelus* ſeu æmulatio *inter eos.* Audiuit hoc Iudas, ſed exiſtimo cum nonnullis falſum audiſſe. * Raró enim videris felicem Gubernatoris ſucceſſum ſine inuidiæ lattatu.]

Vbi conſilium viget, euentus proſperantur.

Raró felix Gubernatoris ſucceſſus pergit ſine inuidiæ latratu.

Verſ. 17.18.19.20. Et elegit Iudas Eupolemum filium Ioannis, &c. Cum Romanis ergo tam potentibus, tam æquis, tam laudatis amicitiam & fœdus ineundum Macbabæus Iudas putauit eo conſilio, vt auctoritate illorum inſolentiam Demetrij Regis Syriæ compeſceret, cui alioquin humanis viribus ſe diu reſiſtendo nõ eſſe ſentiebat. Ideò duos illos viros ſibi fidos immiſit, vt Iudæorum nomine cum Romanis fœdus ſtabilirent. *Et vt auferrent ab eis iugum Græcorum, &c. Et abierunt* Eupolemus & Iaſon *Romam, viam multam valdè, &c.*

2\. *Mittuntur nuncij ad Romanos, & fœderis ab eis admiſſi conditiones recenſentur.*

Verſ. 21.22.23.24.25.26. Et placuit ſermo in conſpectu eorum. Et hoc reſcriptum eſt, quod reſcripſerunt in tabulis æreis, &c. (Sententiam reſcripti phraſi refert Hebraica.) *gladiuſque, & hoſtis procul ſit ab eis. Quod ſi inſtiterit bellum Romanis prius, aut omnibus ſocijs eorum in omni dominatione eorum, auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno*, ſeu promptiſſimè, prout accurrere ſolent, qui ex animi operantur affectu. * Cur exiſtimas, diu bella produci, ſeroque, aut nunquam apparari triumphum? Profectò quia milites ſequitur cum hoſte decertant: manu vacua, non *corde pleno* ad certamen accurrunt. Vulgariter exponam. *No pelean de veras, ſino por cumplimiento*] *Et præliantibus non dabunt, neque ſubminiſtrabunt triticum, &c.* Cum in Romanorum auxilium Iudæi venerint, Romani de eorum armis aut annona minimè curabit, ſed de his omnibus, aliiſque neceſſariis ipſimet Iudæi ſuis proſpicient, gratis, ac propria impenſa Romanis ſuccurrentes.

Diu bella producuntur, quia milites corde pleno non pugnãt. *Pelean por cumplimiento.*

Verſ. 27. 28. 29. 30. 31. 32. Similiter autem etſi genti Iudaeorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo, &c. Viciſſim Romani Iudæis gratuito ferent auxilium, propriiſque impenſis. Nec enim dabitur eis ſeu commeatus, ſeu apparatus bellicus. * Sic exigit vera amicitia: durumque eſſet afflictis, & laborantibus, nullam ab amicis opem ſperare, vel accipere, niſi quantam proprio ęre coëmptã ab illis vellent.] Amici itaque auxilium, vel officium non debet coëmi, ſed gratuito exhiberi.] *Secundum hæc verba conſtituerunt Romani populo Iudaeorum* amicitiam, & ſocietatem. Et addidere: *Quod ſi poſt hæc verba,* ſeu vltrà hoc ſtatum, & fœderis conditiones, *hi, aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex propoſito ſuo:* ſeu pro arbitratu, partibus tamen conſentientibus. *Et quæcumque addiderint, vel dempſerint, rata erunt, &c. Si ergò iterum adierint nos aduerſum te, faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum terra, marique.* Si igitur Iudæi rurſum nos queruli de tua in eos immanitate, adierint, vt poſtulat noſtræ ius amicitiæ, eos tutabimur, pro eis terra marique ex animo dimicantes.

Amici auxilium non debet coëmi, ſed gratuito dari.

CAPVT IX.

Bacchide, & Alcimo in Iudæos graſſantibus iterum. Iudas innumeros hoſtes exiguo debellat exercitu. Sed victor occumbit. Iudæi fame preſſi Bacchidi ſe dedunt. Ionathas fratris Iudæ ſucceſſor, fratris Ioannis à filiis Iambri occiſi cædem vindicat. Alcimus diuinitùs punitur. Bacchides perpetuam cum Iudæis pacem init.

1. INTEREA vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor &
exercitus eius in prælio, appoſuit Bacchidem & Alcimum
rurſum mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis.
2. Et abierunt viam, quæ ducit in Galgala, & caſtra po-
ſuerunt in Maſaloth, quæ eſt in Arbellis: & occupauerunt
eam, & peremerunt animas hominum multas. 3. In men-
ſe primo anni centeſimi & quinquageſimi ſecundi, appli-
cuerunt exercitum ad Ieruſalem: 4. & ſurrexerunt, & abierunt in Beream viginti
millia virorum, & duo millia equitum. 5. Et Iudas poſuerat caſtra in Laiſa, &
tria millia viri electi cum eo: 6. & viderunt multitudinem exercitus quia multi
ſunt, & timuerunt valdè: & multi ſubtraxerunt ſe de caſtris, & non remanſerunt
ex eis niſi octingenti viri. 7. Et vidit Iudas quòd defluxit exercitus ſuus, & bel-
lum perurgebat eum, & confractus eſt corde, quia non habebat tempus congre-
gandi eos: & diſſolutus eſt. 8. Et dixit his qui reſidui erant: Surgamus, & eamus
ad aduerſarios noſtros, ſi poterimus pugnare aduerſus eos. 9. Et auertebant eum,
dicentes: Non poterimus, ſed liberemus animas noſtras modò, & reuertamur ad
fratres noſtros, & tunc pugnabimus aduerſus eos: nos autem pauci ſumus. 10. Et
ait Iudas, Abſit iſtam rem facere vt fugiamus ab eis: & ſi appropiauit tempus no-
ſtrum, moriamur in virtute propter fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ
noſtræ. 11. Et mouit exercitus de caſtris, & ſteterunt illis obuiam: & diuiſi ſunt
equites in duas partes, & fundibularij & ſagittarij præibant exercitum, & primi cer-
taminis omnes potentes. 12. Bacchides autem erat in dextro cornu, & proximauit
legio ex duabus partibus, & clamabant tubis: 13. exclamauerunt autem & hi,
qui erant ex parte Iudæ, etiam ipſi, & commota eſt terra à voce exercituum: &
commiſſum eſt prælium à manè vſque ad veſperam. 14. Et vidit Iudas, quod fir-
mior eſt pars exercitus Bacchidis in dextris, & conuenerunt cum ipſo omnes con-
ſtantes corde: 15. & contrita eſt dextera pars ab eis, & perſecutus eſt eos vſque ad
montem Azoti. 16. Et qui in ſiniſtro cornu erant, viderunt quod contritum eſt
dextrum cornu, & ſecuti ſunt poſt Iudam, & eos qui cum ipſo erant, à tergo: &
ingrauatum eſt prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis. 18. Et Iu-
das cecidit, & cæteri fugerunt. 19. Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem
ſuum, & ſepelierunt eum in ſepulchro patrum ſuorum in ciuitate Modin. 20. Et
fleuerunt eum omnis populus Iſraël planctu magno, & lugebant dies multos, 21. &
dixerunt: Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat populum Iſraël! 22. Et
cætera verba bellorum Iudæ, & virtutum quas fecit, & magnitudinis eius, non ſunt
deſcripta:

descripta: multa enim erant valdè. 23. Et factum est: post obitum Iudæ emerse-
runt iniqui in omnibus finibus Israël, & exorti sunt omnes qui operabantur iniqui-
tatem. 24. In diebus illis facta est fames magna valdè, & tradidit se Bacchidi om-
nis regio eorum cum ipsis. 25. Et elegit Bacchides viros impios, & constituit eos
dominos regionis: 26. & exquirebant, & perscrutabantur amicos Iudæ, & addu-
cebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat. 27. Et facta est tribu-
latio magna in Israël, qualis non fuit ex die, qua non est visus Propheta in Israël.
28. Et congregati sunt omnes amici Iudæ, & dixerunt Ionathæ: 29. Ex quo fra-
ter tuus Iudas defunctus est, vir similis ei non est, qui exeat contra inimicos nostros,
Bacchidem, & eos qui inimici sunt gentis nostræ. 30. Nunc itaque te hodie ele-
gimus esse pro eo nobis in Principem, & Ducem ad bellandum bellum nostrum.
31. Et suscepit Ionathas tempore illo principatum, & surrexit loco Iudæ fratris sui.
32. Et cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere. 33. Et cognouit Iona-
thas, & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant: & fugerunt in desertum
Thecuæ & consederunt ad aquam lacus Asphar. 34. Et cognouit Bacchides, & die
Sabbatorum venit ipse, & omnis exercitus eius, trans Iordanem. 35. Et Ionathas
misit fratrem suum ducem populi, & rogauit Nabuthæos amicos suos, vt commo-
darent illis apparatum suum, qui erat copiosus. 36. Et exierunt filij Iambri ex Ma-
daba, & comprehenderunt Ioannem, & omnia quæ habebat, & abierunt habentes
ea. 37. Post hæc verba, renuntiatum est Ionathæ, & Simoni fratri eius, quia filij
Iambri faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba, filiam vnius de ma-
gnis principibus Chanaam, cum ambitione magna. 38. Et recordati sunt sangui-
nis Ioannis fratris sui: & ascenderunt, & absconderunt se sub tegumento montis.
39. Et eleuauerunt oculos suos, & viderunt: & ecce tumultus, & apparatus multus,
& sponsus processit, & amici eius, & fratres eius, obuiam illis cum tympanis & mu-
sicis, & armis multis. 40. Et surrexerunt ad eos ex insidijs, & occiderunt eos, &
ceciderunt vulnerati multi, & residui fugerunt in montes, & acceperunt omnia spo-
lia eorum: 41. & conuersæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorum ipsorum in
lamentum. 42. Et vindicauerunt vindictam sanguinis fratris sui: & reuersi sunt ad
ripam Iordanis. 43. Et audiuit Bacchides, & venit die Sabbatorum vsque ad oram
Iordanis in virtute magna. 44. Et dixit ad suos Ionathas: Surgamus, & pugnemus
contra inimicos nostros: non est enim hodie sicut heri & nudiustertius. 45. Ecce
enim bellum ex aduerso, aqua verò Iordanis hinc & inde, & ripæ & paludes, & saltus:
non est locus diuertendi. 46. Nunc ergo clamate in cælum, vt liberemini de ma-
nu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum. 47. Et extendit Ionathas
manum suam percutere Bacchidem, & diuertit ab eo retrò: 48. & dissiliit Iona-
thas, & qui cum eo erant, in Iordanem: & transnatauerunt ad eos Iordanem. 49. &
ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri. Et reuersi sunt in Ierusalem, 50. &
ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa, munitionem, quæ erat in Iericho, & in
Ammaum, & in Bethoron, & in Bethel, & Thamnata, & Phara, & Thopo muris
excelsis, & portis, & seris. 51. Et posuit custodiam in eis, vt inimicitias exerce-
rent in Israël: 52. & muniuit ciuitatem Bethsuram, & Gazaram, & arcem, & po-
suit in eis auxilia, & apparatum escarum: 53. & accepit filios principum regionis
obsides, & posuit eos in arce in Ierusalem in custodiam. 54. Et anno centesimo
quinquagesimo tertio, mense secundo, præcepit Alcimus destrui muros domus
sanctæ interioris, & destrui opera prophetarum: & cœpit destruere. 55. In tem-
pore illo percussus est Alcimus: & impedita sunt opera illius, & occlusum est os
eius, & dissolutus est paralysi, nec vltrà potuit loqui verbum, & mandare de do-
mo sua. 56. Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno.
57. Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus: & reuersus est ad regem, &
siluit terra annis duobus. 58. Et cogitauerunt omnes iniqui dicentes: Ecce Io-
nathas, & qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter: nunc ergo adducamus
Bacchidem, & comprehendes eos omnes vna nocte. 59. Et abierunt, & consi-
lium ei dederunt. 60. Et surrexit vt veniret cum exercitu multo: & misit oc-
cultè epistolas sociis suis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionathan, &
eos qui cum eo erant: sed non potuerunt, quia innotuit eis consilium eorum.
61. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant militiæ, quinquaginta
viros, & occidit eos: 62. & secessit Ionathas, & Simon, & qui cum eo erant, in
Bethbessen, quæ est in deserto: & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam. 63. Et

cognouit Bacchides, & congregauit vniuersam multitudinem suam: & his, qui
de Iudæa erant, denuntiauit. 64. Et venit, & castra posuit desuper Bethbessen:
& opugnauit eam dies multos, & fecit machinas. 65. Et reliquit Ionathas Simo-
nem fratrem suum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero,
66. & percussit Odaren, & fratres eius, & filios Phaseron in tabernaculis ipso-
rum; & cœpit cædere, & crescere in virtutibus. 67. Simon verò, & qui cum ip-
so erant, exierunt de ciuitate, & succenderunt machinas. 68. & pugnauerunt
contra Bacchidem, & contritus est ab eis: & afflixerunt eum valdè, quoniam
consilium eius, & congressus eius erat inanis. 69. Et iratus contra viros iniquos,
qui ei consilium dederant vt veniret in regionem ipsorum multos ex eis occidit:
ipse autem cogitauit cum reliquis abire in regionem suam. 70. Et cognouit Io-
nathas, & misit ad eum legatos componere cum ipso, & reddere ei captiuitatem.
72. Et libenter accepit, & fecit secundùm verba eius, & iurauit se nihil facturum
ei mali omnibus diebus vitæ eius. 72. Et reddidit ei captiuitatem, quam priùs
erat prædatus de terra Iuda: & conuersus abiit in terram suam: & non apposuit
amplius venire in fines eius. 73. Et cessauit gladius ex Israël: & habitauit Ionathas
in Machmas, & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminauit impios ex
Israël.

COMMENTARII.

Iudas Bacchidis & Alcimi innumeros milites exiguo debellat exercitu.

I. VERS. 1.2.3.4. *Intereà vt audiuit Demetrius,&c. & Alcimum rursum mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis.* Seu & illis eam partem copiarum attribuit, quæ in dextro cornu pugnare solebat. *Et abierunt viam, quæ ducit in Galgala: & castra posuerunt in Masaloth, quæ est in Arbellis.* Scriptura Arbellam esse prouinciam, in qua Oppidum Masaloth situm erat, videtur indicare. Iosepus autem Arbellam Oppidum Galilææ superioris facit, & Masaloth non meminit. Adrichomius in Tribu Nephthali constituit vtramque. Crediderim Masaloth dici in Arbellis esse, quia Oppidum erat in Arbellis terminis, id est, iuxta terminos Arbellæ Vrbis situm. *Et occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas,* seu multos homines occiderunt. *In mense primo anni centesimi & quinquagesimi secundi applicuerunt exercitum ad Ierusalem,* Mense Nisan anni Græcorum centesimi quinquagesimi secundi Bacchides & Alcimus triginta millium armatorum exercitu Ierosolymam obsederunt. Quid istic egerint, vel quamdiù hæserint, minimè constat. Fortè spe potiundæ Vrbis exclusi, Iudæ cum suis aduentanti procedendum obuiam putarunt. *Et surrexerunt, & abierunt in Bercam viginti millia virorum, & duo millia equitum.* Ex triginta millibus (quos Gorionides constituit *lib.3.cap.23.* relictis hinc indè pro præsidio, vel in arcibus octo millibus, soluta Ierosolymæ obsidione, obuiam Iudæ procedunt, ducentes secum viginti millia peditum, & equitum duo millia.

Vers.5.6.7. Et Iudas posuerat castra in Laisa, &c. Cum hostilis exercitus tot millibus militum exundaret, exercitus Iudæ non habebat vniuersim nisi tria millia, sed fortium, & electorum virorum: tunc tamen temporis minus constantium, minus fidelium. Nam duo millia & ducenti conspecta hostium tanta multitudine, suorum vero paucitate, timore correpti, desertis in periculo sociis fiduciæ in Deum obliti se de exercitu Iudæ subtraxere, solùm cum eo Octingentis viris remanentibus. * Sed qui manifestè probarunt, victoriam non multitudini cedere, sed virtuti: non triumphat militum copia segnis, sed paucorum constans fortitudo.

Victoria multitudini nō cedit, sed virtuti.

Vers.7.8.9.10.11. Et vidit Iudas, quod defluxit exercitus suus, &c. Iudas tunc perturbato naturaliter animo, dubius, quid in tantis angustiis ageret, & consilij inops hærebat, ac penè concidebat. Ast rebus humana via desperatis mentem mox erigit ad Deum, & ex certa in illum fiducia, & simul ex ipsa necessitate animum recepit. *Et dixit his, qui residui erant, &c.* Dixit residuis sociis; surgite, & ad profligandos aduersarios nostros brachia exeramus; non nostris fidentes viribus, sed ope cælesti, tentemus, si possimus pugnare feliciter, & victoria potiri. *Et auertebant* eum ab huiusmodi ausu socij, *dicentes: Non poterimus: sed liberemus animas nostras* (vitas nostras) *modo* ab euidenti plane discrimine: *& reuertamur ad fratres nostros, & tunc pugnabimus aduersus eos; nos* enim *pauci sumus,* vt tam copiosi exercitus impetum non solum vincere, sed nec sustinere valeamus. *Et ait Iudas, Absit, istam rem facere, vt fugiamus, &c. & non inferamus crimen gloriæ nostræ.* Græcè pro *crimen, accusationē ponitur.* Ne fugiendo minuamus gloriam seu famam nostram, eoque accusemur infirmitatis, imò in Deum infidelitatis. Licet enim nullum esset dedecus, tam impares viribus ad tempus cedere, imò id recta ratio exigere videbatur: erat tamen in Iudæ opinione indecorum admodum, idque in diuini honoris imminutionem refluere existimabat, cui vitæ suæ litabat obsequium cum dicebat: si appropiauit tempus nostrum, *moriamur.* * Profectò fugere dum necessitas vrget non minoris virtutis est, quàm certamen inire.] At nulla hìc absoluta necessitate putabat Iudas se premi: fidebat enim virtute & robore suorum, quos etsi paucos, selectos habuit: fidebat & ope diuina. Et quidem euentus docuit, non temerè tale ab ipso consilium fuisse susceptum. * Et victoriam non in cœlo multorum impetu, sed in paucorum fide & fortitudine obtineri.] Fugere, ais, noluit, ne maculam

Fugere dum necessitas vrget, non minoris virtutis est, quàm pugnare.

Victoria non in multorum cœco impetu, sed in paucorum fide, & fortitudine obtinetur.

lam *gloria sua* inferret. Certè gloria illa ipsius non erat vana, & futilis, mundana, sed vera, religiosa, & solida gloria, nempè quæ ex defensione gloriæ Dei, veræ religionis, Templi, patriæ, & piorum ciuium oriebatur. *Moriamur* inquit, fortiter, generosè, gloriosè, si ex decreto diuino tempus aduenit vt ea hac vita excedamus. Porrò gloriosiori morte defungi non poterant, quam pro sacris aris, pro fide, pro sociis *Et nouit exercitium de castris, &c.** Fortitudo enim vbi fortius instat periculum, ibi putat maiorem sibi adesse securitatem.]

Fortitudini ibi maior securitas, vbi fortius periculum instat.

Vers. 12. 13. 14. 15. 16. 17. *Bacchides autem erat in dextro cornu, &c.* Phalana hæc erat grauis armatura peditum, & præcipuum exercitus robur. Hæc quidem vtrumque cornu contra Iudæos promouit. Acies enim regiorum erat lunata. * Quasi præsagiens instar lunæ mutandam esse tanti exercitus præsumptionem in abiectam de more fortunam.] *Et clamabant tubis, & commota est terra.* (seu concussa, reddito sonu & per montes ac valles repercusso) *à voce exercituum: & commissum est prælium à manè vsque ad vesperam, &c. & contrita est dextera pars* illa *ab eis* : & persecutus est eos vsque ad montem Azoti. *Et qui in sinistro cornu erant, viderunt, quod contritum est dextrum cornu* ab Israëlitis: *& secuti sunt post Iudam, & eos, qui cum ipso erant à tergo, &c.*

Præsumptio velut mutatur in abiectionem.

2. *Vers.* 18. 19. 20. 21. 22. *Et Iudas cecidit, & cæteri fugerunt.* Fugerunt certè socij Iudæ vt accidere solet militibus, cum Dux occumbit: sed tamen iniere fugam hi post gloriosissimam victoriam, post contritum dexterum cornu exercitus regij, post cæsa tot hostium millia, & cum viribus iam exhausti, diutius arma tractare non possent. * Aliquod est certamen spiritus in quo debet miles bonum fortissimorum heroüm fugam æmulari: nempè cum Venerem vicit in pugna. Post victoriam enim fuga hæc non est infirmitatis, sed fortitudinis.] Quod verò Dux omnium Iudas cadere à Deo permissus sit, altioris consilij fuit, quam vt à nobis capi possit. Augurantur nonnulli Doctores displicuisse Deo fœdus initum cum Romanis: addentes fratribus quoque Iudæ ab innouato postmodum fœdere cum Romanis omnia infeliciter cessisse. * Et quidem infideles adduci à fidelibus in auxilium, maximè si periculum latitet eorum mores corruptos imitandi, gratum Numini esse non potest.] * Verum temerarium videtur, ex euentu consilia metiri. Cur enim hos potius damnemus, quam Abrahamum, Isaaccum, Iacobum, Dauidem, Asam, & tot alios, qui cum Gentilibus fœdera, societatémque inierunt? Annon permittunt diuinæ leges, & ratio naturalis suadet, vt ad sui suorumque defensionem humana diuinis subsidia iungantur?] * Asseruerim quidem mortem in forti pugna, & pleno victoriæ prælio Iudæ non inter aduersa, vel pœnas; sed inter trophæa adnumerandam esse, vti merito adnumerantur Samsoni, Iosiæ, & tot aliis heroïbus] *Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem suum, &c.* * *Tulerunt* inquit, *Iudam*, non Iudæ cadauer. Quia viri egregij non moriuntur, cum eorum egregia semper opera viuant.] *Et fleuerunt eum omnis populus Israël planctu magno, &c. Et cætera verba bellorum Iudæ,* R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. to. VII. p. 2.

Iuda victor occumbit.

Post victam victoriam, fuga victorum non est infirmitatis, sed fortitudinis.

Haud Deo gratum, infideles à fidelibus in auxilium adduci.

Ex euentu consilia, seu intentiones hominum metienda non sunt.

Vincentis [illegible] mors egregium est [illegible] trophæum.

Viri egregij etiam mortui viuunt in operibus.

& virtutũ, quas fecit, & magnitudinis eius, nõ sunt descripta: multa enim erant valdè. Plurimæ aliæ res in bello fortiter gestæ à Iuda Machabæo, prætereuntur. Hic enim liber non nisi breue quoddam heroïcarum illius virtutum compendium exponit.

3. *Vers.* 23. 24. 25. 26. 27 *Et factum est: post obitum Iuda, &c.* Post Iudæ mortem cristas cœperunt erigere iniqui apostatæ, qui antea metu illius nec hiscere audebant. * Impigra pastoris cura commendatur, quandò lupi vel latrare verentur.] *In diebus illis facta est fames magna valdè, &c.* Fames exorta est magna forte frugibus ab hoste protritis. Cum autem gemino hosti bello simul ac fami Iudæi non fuissent resistendo, vrgerentque apostatæ, vt pacem cum hostibus, & si iniquis conditionibus inirēt, omnis regio eorum cum ipsis incolis, ea captis Machabæis, eiusque asseclis Bacchidi se dedidit. *Et elegit Bacchides viros* illos *impios* apostatas: *& constituit eos dominos regionis*, seu fecit Magistratus: *& exquirebant, & perscrutabantur amicos Iuda, & adducebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die, qua non est visus Propheta in Israël,* scilicet à tempore reædificationis Templi, quando nimirum vltimi Prophetæ floruere, siue (vt alij) post captiuitatem Babylonicam. *Redeo ad illā particulam *Illudebat*, Iosephus vertit, *enecabat*. Viro enim ingenuo idem est illudi per risum, ac dire enecari.]

Pressi fame Iudæi Bacchidi se dedunt.

Laus est Magistratus quando impij nec hiscere audent.

Viro ingenuo idem est illudi, ac enecari.

4. *Vers.* 28. 29. 30. 31. 32. 33. *Et congregati sunt omnes amici Iuda, &c. Et suscepit Ionathas tempore illo Principatum: & successit loco Iuda fratris sui.* Eo enim tempore, & in tanta rerum perturbatione solus sanguis non dabat impetium apud Iudæos] *Et cognouit Bacchides* Ionatham fuisse electum in Principem, *& quærebat eum occidere. Et cognouit Ionathas, & Simon frater eius & omnes, qui cum eo erant* Bacchidis insidias, *& fugerunt in desertum Thecuæ*, & consederunt ad aquam lacus Asphar, seu iuxta Asphar ripam. Tam desertum Thecue, quam locus Asphar erat in Tribu Iuda non longè à Bethlehem.

Ionathas Iudæ successor vindicat Ioannis fratris necem.

Vers. 34. 35. 36. *Et cognouit Bacchides, & die Sabatorum venit ipse, & omnis exercitus eius trans Iordanem.* Vel in legis Iudaïcæ contemptum; vel vt quietos incautosque Iudæos opprimeret: existimans non repugnaturos propter Sabbati religionem. *Et Ionathas misit fratrem suum ducem populi, &c.* Immisit Ionathas Iudam fratrē suum cum manu militum. (ideoque eum populi Principem vocat.) ad Nabuthæos, qui longius trans Iordanem, habitabant versus Orientem: *vt commodarent illis apparatū suum*, Græcè, *deponere apud ipsos apparatum*, seu supellectilem suam, vt ad pugnandum essent expeditiores. Quarè quod in textu nostro dicitur *commodarent*, aliqui legunt, *commendarent* * Edocemur qui cum fortissimo inuisibili hoste confligimus, non à mūdialium bonorum affectu expedire, ne obstaculo sit nobis ad certamina. Nudi enim cum nudo aptius peregrinus ad palestram.] *Et exierunt filij Iambri*, Antequam Ioannes ad Vrbem Nabo, vt Nabuthæis supellectilia traderet. Iambritæ Bacchidi magis, quam Iudæis addicti ex oppido Madaba in Tribu Ruben sito hostiliter aggressi Ioannem, eiusque socios, & supellectilia omnia rapientes Ioannem occiderunt.

Rectè mundialium nos affectu exuamus, vt nudi cum nudo decertemus.

Verſ. 37. 38. 39. 40. 41. 42. Poſt hæc verba renunciatum eſt Ionathæ, & Simoni fratri eius, &c. Et vindicauerunt vindictam ſanguinis fratris ſui: & reuerſi ſunt ad ripam Iordanis. Mortem itaque Ioannis vultus egregiè Ionathas, rediit obuiam Bacchidi ad Iordanis ripam, vbi ſuos ad præliandum fortiter, inflammauit.

Verſ. 43. 44. 45. 46. Et audiuit Bacchides, &c. Et dixit ad ſuos Ionathas: ſurgamus, & pugnemus contrà inimicos noſtros: non eſt enim hodie ſicut heri & nudius tertius, &c. Haud eſt hodie (inquit Ionathas) ſicut heri & nudius tertius, cum eramus in deſerto Thecuæ, & liberum erat nobis prælium aut admittere, aut declinare. Nunc enim hoſtem à fronte habemus, ideoque neceſſario nobis pugnandum eſt, cum flumine, paludibus, montibus interclusi, alia ratione non poſſimus euadere.

Verſ. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. Et extendit Ionathas manum ſuam, percutere Bacchidem, vt ſublato duce, reliquum exercitum in fugam verteret: *& diuertit ab eo retro. Et diſſiliit Ionathas, & qui cum eo erant in Iordanem: & tranſnatauerunt ad eos Iordanem.* Bacchidem, qui Iudam nuper occiderat, Ionathas manum extendens interimere aggreditur, ſed Bacchides effugit ictum retrò diuertens. Cumque in Ionatham, eiuſque ſocios agmina hoſtilia vndique incurrerent, deſiliit ex compoſito Ionathas eiuſque ſocij in Iordanem, & tranſnatauerunt (ſic Græcus) in vlteriorem ripam, nec amplius reuerſi ſunt ad Bacchidem impugnandum. Hoſtes verò non tranſnatauerunt (Græcus adhuc) ipſi Iordanem ad eos perſequendos, nam aſſequi non potuiſſent. *Et ceciderunt ex parte Bacchidis die illa mille viri: & reuerſi ſunt in Ieruſalem.* Deſideratis igitur ex ſuo exercitu mille viris: reuerſi ſunt Bacchides & copiæ in Ieroſolymam ſubditam ſibi tum Vrbem. Nec auſus exindè bello laceſſere Ionatham: munitiones ſolùm conſtruxit hinc inde: *Etenim ædificauerunt Ciuitates munitas, in Iudæa munitionem, &c.* In Ciuitatibus, quas muniuit conſtituit Bacchides milites præſidiarios, vt excurſionibus inde factis diuexarent Iudæos. Fecit etiam in Vrbibus reponi frumentum, vinum, & commeatum omnigenum, vt obſidionem ferre poſſent, ſi a Ionatha vrgerentur. Accepit quoque totius regionis Iudææ Principum filios in obſides, ne parentes ipſorum rebellare, & cum Ionatha conſpirare auderent.

5.
Alcimus diuinitùs punitur.

Verſ. 54. 55. 56. Et anno centeſimo quinquageſimo tertio Græcorum menſe ſecundo præcipit Alcimus deſtrui muros domus ſanctæ interioris, &c. Quid inter hæc Pſeudopontifex Alcimus? Porrò is eodem anno centeſimo quinquageſimo tertio menſe ſecundo, iuſſit euerti muros domus ſanctæ interioris. Græcè *aulæ* ſeu atrij Templi. Nempe impetrauit deijci muros interiores arcis, quam in atrio Templi Iudas Machabæus cap. 4. 60. aduerſus munitionem hoſtilem conſtruxerat, non propria intentione, ſed ad exemplum operum olim à Prophetis Aggæo, Zacharia, & aliis deſignatorum, vt præſidium & tutelam perpetuam Sacerdotes & Leuitæ in ſuo Templo haberent. Ne igitur hoc præſidio aduerſus arcem regiam ſe tutarentur Iudæi, iuſſit impius Alcimus muros ab intus deſtrui. *In tempore illo percuſſus eſt Alcimus, &c.* Deſtructionis murorum initio diuina vindicta Alcimus paralyſi percuſſus interiit. * Sæpè videtis, Templi violatores, aut cuiuſlibet rei ſacræ profanatores ſubito, ideoque ſupplicio mulctari.] Nec *mandauit de domo ſua*, aſſignans opum diuiſionem. *Prædatus enim Iudæos fuerat: quidquid autem illicitè acquiritur, in nullam raptoris cedit vtilitatem.] *Et mortuus eſt Alcimus in tempore illo cum tormento magno.* Attamen eius aſſeclæ cœpto operi inſtitere. Nam ſeptimo poſt anno Ionathas illos muros inſtaurauit.

Templi, vel rei ſacræ violatores ſubitaneo diro ſupplicio mulctantur.

In nullam raptoris vtilitatem cedit quod illicitè acquiritur.

6.
Bacchides pacem cum Iudæis ſtabilit.

Verſ. 57. 58. 59. 60. 61. 62. Et vidit Bacchides, quoniam mortuus eſt Alcimus, &c. Interim Alcimi morte territus Bacchides, recurrit in Syriam ad Regem ſuum Demetrium. Et ſic biennio toto pax & quies à bello Iudæis fuit. *Vidit*, inquit, *Bacchides, quoniam mortuus eſt Alcimus*; abſtinuit à bello, & ab iniuriis, queis ab eo Iudæi afficiebantur. Quis enim quantumcumque impius non compungantur ex mortis obiectu?] *Et cogitauerunt omnes iniqui, dicentes: Ecce Ionathas, &c. Et abierunt* apoſtatæ illi, *& conſilium ei dederant. Et ſurrexit* Bacchides, *vt veniret cum exercitu multo: & miſit occultè epiſtolas ſociis ſuis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionatham, & eos, qui cum eo erant; ſed non potuerunt, quia innotuit eis conſilium eorum.* * Rarò videtis ſecretum non reſerari, quod epiſtolæ quantumcumque occultè committitur.] *Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ, quinquaginta viros, & occidit eos.* Conſcius Ionathas inſidiarum, principes tantæ malitiæ, paciſque publicæ turbatores, apprehendit, & quinquaginta ſolum occidit, vt furori Bacchidis reliqui ſeruarentur. *Et ſeceſſit Ionathas & Simon, & qui cum eo erant, in Bethbeſſen, &c.* Bethbeſſen Vrbs erat in deſerto Iericho in Tribu Beniamin non longe à Iordane.

Vel impius compungitur ex obiectu mortis.

Secretum commiſſum epiſtolæ rarò non reſeratur.

Verſ. 63. 64. 65. 66. Et cognouit Bacchides, & congregauit omnem multitudinem ſuam: & his, qui de Iudæa erant denuntiauit. Apoſtatas, qui ei conſilium dederant redeundi, de ſuo aduentu fecit certiores. *Et venit, & caſtra poſuit deſuper Bethbeſſen, & oppugnauit eam dies multos, & fecit machinas*, ad muros euertendos. *Et reliquit Ionathas Simonem fratrem ſuum in Ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero* copioſo militum: *& percuſſit Odaren, & fratres eius, & filios Phaſeron in tabernaculis ipſorum: & cœpit cadere, & creſcere in virtutibus.* Cœpit hoſtes percutere, & rebus egregiè geſtis clareſcere.

Verſ. 67. 68. 69. Simon verò, & qui cũ ipſo erant, exierunt de Ciuitate, &c. & Congreſſus eius erat inanis, irrita ſcilicet tanti apparatus expeditio, quæ in dedecus, & cladem eius cederet. *Et iratus contrà viros iniquos*; ſeu Iſraëlitas apoſtatas, *qui ei conſilium dederant, vt veniret in regionem ipſorum, multos ex eis occidit: ipſe autem cogitauit cum reliquis, abire in regionem ſuam.*

Verſ. 70. 71. 72. 73. Et cognouit Ionathas, & miſit ad eum legatos, componere pacem cum ipſo: & reddere ei captiuitatem. Pacem Ionathas cum Demetrio componere curauit, redditis vtrinque captiuis, vt fit, cum pax inter diuerſa Regna ſolet iniri. *Et libenter accepit, & fecit ſecundum verba eius, &c.* Interpellatus Bacchides a Ionatha de pace, vltro dedit, captiuia omni-

bus

bus ei redditis, neque ampliùs è Babylonia, ad quam se contulit, in Iudæam rediit. *Et cessauit gladius* ex Israël: & habitauit Ionathas in Machmas Vrbe, quæ erat in confinio Tribuum Beniamin, & Ephraim: *& cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminare impios ex Israël.* Cum Ionathas cœpit ius populo dicere, primum eius studium fuit, de Regno impios exterminare. * Quod Magistratus æmulari debent ad suæ gubernationis felicitatem. Ob ciuium enim impiorum scelera totum Regnum calamitatibus solet affligi.]

Primum Magistratus studium sit, improbos ciues exterminare.

CAPVT X.

Rex Demetrius, & Alexander Ionathæ ambiunt amicitiam: quam solus Alexander acquirit. Hic deuicto Demetrio, Ionatham multis ornat muneribus. Nam Apollonium profligans Alexandri hostem, Vrbem Accaron dono ab Alexandro accipit.

1. ET anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi
filius, qui cognominatus est Nobilis: & occupauit Ptole-
maidam: & receperunt eum, & regnauit illic. 2. Et audi-
uit Demetrius rex, & congregauit exercitum copiosum val-
dè, & exiuit obuiam illi in prælium. 3. Et misit Demetrius
epistolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eum.
4. Dixit enim: anticipemus facere pacem cum eo, prius-
quam faciat cum Alexandro aduersum nos: 5. recordabitur enim omnium ma-
lorum, quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius. 6. Et dedit
ei potestatem congregandi exercitum, & fabricare arma, & esse ipsum socium eius:
& obsides, qui erant in arce, iussit tradi ei. 7. Et venit Ionathas in Ierusalem, &
legit epistolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant. 8. Et timue-
runt timore magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex potestatem con-
gregandi exercitum. 9. Et traditi sunt Ionathæ obsides, & reddidit eos pa-
rentibus suis: 10. & habitauit Ionathas in Ierusalem, & cœpit ædificare & in-
nouare ciuitatem. 11. Et dixit facientibus opera, vt extruerent muros, & mon-
tem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem: & ita fecerunt. 12. Et
fuerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat;
13. & reliquit vnusquisque locum suum, & abiit in terram suam: 14. tantùm in
Bethsura remanserunt aliqui, ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei: erat
enim hæc eis ad refugium. 15. Et audiuit Alexander rex promissa, quæ promisit
Demetrius Ionathæ, & narrauerunt ei prælia, & virtutes, quas ipse fecit, & fratres
eius; & labores, quos laborauerunt. 16. & ait: Numquid inueniemus aliquem vi-
rum talem? & nunc faciemus eum amicum & socium nostrum. 17. Et scripsit
epistolam, & misit ei secundùm hæc verba, dicens: 18. REX Alexander fratri
Ionathæ salutem. 19. Audiuimus de te, quòd vir potens sis viribus, & aptus es vt
sis amicus noster: 20. & nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gen-
tis tuæ, & vt amicus vocceris regis, (& misit ei purpuram, & coronam auream) &
quæ nostra sunt sentias nobiscum, & conserues amicitias ad nos. 21. Et induit se
Ionathas stola sancta septimo mense, anno centesimo sexagesimo, in die solemni
scenopegiæ: & congregauit exercitum, & fecit arma copiosa. 22. Et audiuit De-
metrius verba ista, & contristatus est nimis, & ait: 23. Quid hoc fecimus, quòd
præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen sui?
24. Scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt sint mecum
in adiutorium. 25. Et scripsit eis in hæc verba: Rex Demetrius genti Iudæorum
salutem. 26. Quoniam seruastis ad nos pactum, & mansistis in amicitia nostra,
& non accessistis ad inimicos nostros, audiuimus, & gauisi sumus. 27. Et nunc
perseuerate adhuc conseruare ad nos fidem, & retribuemus vobis bona pro his quæ
fecistis nobiscum: 28. & remittemus vobis præstationes multas, & dabimus vo-
bis donationes. 29. Et nunc absoluo vos & omnes Iudæos à tributis, & pretia sa-
lis indulgeo, & coronas remitto, & tertias seminis: 30. & dimidiam partem fru-
ctus ligni, quod est portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die, & deinceps,

regnaret, 56. reuersus esset à Perside, & Media & exercitus qui abierat cum ipso, & quia quærebat suscipere regni negotia: 57. festinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus, quem obsidemus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. & constituamus illis vt ambulent in legitimis suis sicut priùs, propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit sermo in conspectu regis & principum: & misit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione. 62. Et intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit destruere murum in gyro. 63. Et discessit festinanter, & reuersus est Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati: & pugnauit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.

COMMENTARII.

1. *Antiochus Epiphanes, audita Lysiæ clade, ex mœrore morbum, & mortem incurrit.*

ERS. 1.2.3.4. *Et Rex Antiochus perambulabat superiores regiones, &c.* Interim dum Iudas Machabæus victoriis potitur in Iudæa & vicinis regionibus, Rex Antiochus Epiphanes regiones Persidis circuebat. Cuius primariam Vrbem Elimaidam (2. *Mach.* 9. *Persepolim*, id est, Persidis *Vrbem*) & in ea Templum Veneri, more Persico, factum, expilare tentabat. Sed Persis arma in eum vertentibus, re infecta, mœrore affectus inde in Babylonem aufugit.

Vers. 5.6.7.8.9. *Et venit, qui nunciaret ei in Perside, &c.* Priusquam è Perside discederet, certior est factus de infelici exercitus, quem sub Lysiam reliquerat in Iudæa, successu. *Et quia diruerunt abominationem*, seu idolum Iouis Olimpij in Sacro Ierosolymæ Templo collocatum, *quam ædificauerat super altare, quod erat in Ierusalem: & sanctificationem sicut prius circumdederunt muris excelsis, sed & bethsuram Ciuitatem suam*, id est, Ciuitatem Antiochi, quam scilicet anteà ipse occupauit, recuperarunt, & munierunt. *Et factum est, vt audiuit Rex sermones istos, expauit, & commotus est valde: & decidit in lectum, & incidit in langorem præ tristitia, quia non factum est ei, sicut cogitabat.* Dum langoris causa hic affertur tristitia non excluduntur aliæ plagæ, & dolores horribiles diuinitus inflicti, quorum fit mentio 2. Mach. 9. 5.

Magna tristitia omnium dolorum superat diritatem.

* Imo vt Sacer historiographus vnico verbo exprimeret horribiles Antiocho inflictas fuisse plagas & dolores, dixit fuisse mœrore affectum. Magna enim tristitia omnium dolorum superat diritatem.

Vers. 10.11.12.13. *Et erat illic per dies multos, &c.* Erat *illic*, id est, in lecto, cui in medio in itinere affixus est, nec enim iactationem ferre poterat, & iter versus Babylonem prosequi. Licet enim textus asserat reuersum esse *in Babylonem*, in Græco habetur, *vt reuerteretur*, neque enim peruenit in Babylonem, cum 2. Mach. 9. 28. dicatur, *Peregrè in montibus vita functus.* Dum autem esset *illic* langore correptus renouata est in eo tristitia magna, scilicet ex conscientia admissorum scelerum, & imminentium tormentorum prægustatione. Suspicatus itaque est, hunc morbum sibi fore lethalem, *Et vocauit omnes amicos suos, & dixit illis: Recessit somnus ab oculis meis, & concidi, & corruo corde præ sollicitudine*, concidi animo, & magna tristitia premor. *Et dixi in corde meo* dum in somnis quiesceret: *In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in qua nunc sum? qui iucundus eram, & dilectus in potestate mea*, qui lætus eram, & *benignus*: sic Græcè in dominatione mea.

Benignitas facit Principem cunctis subditis esse dilectum.

* *Benignus* idem est, quod *dilectus*? Ita quidem; benignitas enim facit Principem omnibus ciuibus esse dilectum. *Nunc verò reminiscor malorum, quæ feci in Jerusalem, vnde abstuli omnia spolia aurea, & argentea, quæ erant in ea: & misi auferre* (seu delere) *habitantes Iudæam sine causa. Cognoui ergo, quod propterea inuenerunt me mala ista.* Causam profectò admiserant Iudæi, cur talia paterentur, quia spontè ad gentilitios transierant ritus, & Templum, Deique in eo cultum neglexerant. Verum in Antiochum ipsum haud deliquerant. Vnde fatetur eos sine causa afflixisse.

Sæpè à proximo quis sine causa affligitur, qui peccādo causam Deo dedit, vt illam permitteret afflictionem.

* Cùm aliqua iniuria gratis illata à proximo afficeris: vide, an contra Deum aliquod scelus perpetraueris, & ea causa tuæ afflictionis erit, licet sine causa à proximo percutiaris.] *Et ecce pereo tristitia magna in terra aliena.*

Vers. 14.15.16. *Et vocauit Philippum vnum de amicis suis, &c.* Non dedit Philippo diadema stolam, & annulum, vt hisce Regni vteretur signibus; sed vt suo tempore Antiochum filium iis cohonestaret, & in Regni possessionem adduceret. *Et mortuus est illic Antiochus Rex anno centesimo quadragesimo nono Græcorum.* De morbis, ac morte illius fusè omnia enarrat liber 2. cap. 9.

2. *Antiochus Eupator patri succedit, in Regno Iudas arcem Ierosolymitanam obsidet.*

Vers. 17.18.29.20. *Et cognouit Lysias, quoniam mortuus est Rex, & constituit, regnare Antiochum filium eius*, (seu Regem constituit Antiochum) *quem nutriuit adolescentem: & vocauit nomen eius Eupator.* Ille à Græcis *Eupator* dicitur, cui bonus pater contigit. Ita ergò vocatus est Antiochus, licet sceleratum parentem nactus esset, nimirum aulicorum adulatione.

Aulici adulatores Regum scelera nomine virtutum condecorare gestiunt.

* Hi enim Regum scelera virtutum nomine gestiunt condecorare.] *Et ij, qui erant in arce*, seu præsidiarij milites, qui aderant in arce Sionis, & illam Antiochi nomine tenebant, *concluserant Israel in circuitu sanctorum: & quærebant eis mala semper, & firmamentum Gentilium.* Præsidiarij, inquam, illi vsi absentia Iodæ bellis alibi distenti, continuis excursionibus Iudæos infestabant: neque poterant à præsidiariis alterius arcis Iudaicæ ob horum

pauci

paucitatem compesci: quin potius concluserat hos illi in circuitu Templi, vt extra eius septa, & arcis suæ nullus egredi vel auderet, vel posset. Et hoc modo crescebat continuo *firmamentum*, seu robur, & potentia Gentilium. *Et cogitauit Iudas disperdere eos; & conuocauit vniuersum populum, vt obsiderent eos. Et conuenerunt simul, & obsederunt eos anno centesimo quinquagesimo* Græcorum: *& fecerunt balistas & machinas bellicas*, arietes scilicet ad diruendum muros, portasque confringendum.

Vers. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. *Et exierunt quidam ex eis, qui obsidebantur, &c.* Quidam impij Israëlitæ, qui à Iuda recesserant, se Gentilibus præsidiariis socios addixerunt, vt querulì venirent ad Regem profantes: To, qui Rex es, & Iudex vindica iniuriam, quæ à fratribus nostris Iudæis est nobis inflicta. *Nos decreuimus seruire patri tuo, &c.* Iudæi propter hoc alienabant se à nobis: & quicumque inueniebantur ex nobis, interficiebantur, & hereditates nostræ diripiebantur. Et non ad nos tantùm extenderunt manum, sed & in omnes fines nostros. Et ecce applicuerunt hodie ad *arcem Ierusalem*, ad quam nos protegendi à militibus tuis præsidiariis nos receperamus, *occupare eam: & munitionem Bethsuram muniuerunt: & nisi praueneris eos velocius, maiora, quam hæc facient, & non poteris obtinere*, seu continere *eos*.

Vers. 28. 29. 30. 31. *Et iratus est Rex, vt hæc audiuit, &c.* Quo per legatos, & apostatas quosdam Israëlitas cognito, Rex iuuenis mox aduenit cum exercitu potentissimo, ante omniaque obsidet Bethsuram. (de qua cap. 4. v. vlt.) sed egressi ex Vrbe præsidiarij Iudæi regias machinas igni dedere.

3. *Vers.* 32. 33. 34. 35. 36. *Et recessit Iudas ab arce, &c.* Iudas relicta quam obsidebat, Ierosolymitana arce, castrametatur ex aduerso, seu iuxta castra Regis. *Et surrexit ante lucem, &c.* Antè lucem comparantur exercitus, omnes ad certamen, acies instruuntur, expediuntur machinæ. *Et elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, &c.* Elephantis ostenditur rubrum vinum, & succus mori qui & ipse virosus est, Neque verò solo vini aspectu, vel olfactu irritabantur elephanti. Sed & re ipsa potandum ipsis dabatur, Eliano teste. lib. 6. de animal. Et licet elephanti, vt tauri, leones, & apri nulla egeant ad pugnam cohortatione, vel stimulo, sed suopte sese impetu accendant: quando res aliqua, cum qua iis est antipathia, oculis, vel phantasiæ occurrit, stimulo indigent, & proritatione maximè si in homines sint immittendi quibus alioqui infesti esse non assolent. * Vt pudeat homines aduersus homines tam facilè, & tam sine stimulo pugnaces insurgere.] *Et diuiserunt bestias per legiones, &c.* Elephantis per legiones distributis assistebant singulis mille viri tecti loricis concatenatis seu hamatis. Eæ sunt maculæ ferreæ admodum rectis confectæ hamis seu annulis inter se concatenatis. (Hispanè *Cota de malla.*) *Hi ante tempus vbicumque erat bestia, ibi erant, &c. Antè tempus*, idem est ac opportunè, seu citissimè.

Iudas soluta arce, cū Rege feliciter pugnat.

Discit homo ab elephanti in alium hominem non insurgere.

Vers. 37. 38. 39. 40. 41. 42. *Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentur super singulas bestias, &c.* Super singulos elephantos ligneæ turres firmæ erant, sic vallis & loricis instructæ, vt protegerent tum machinas impositas, tum milites, qui ex viris robustioribus selecti, imponebantur singulis turribus numero triginta duo, præter Indum bestiæ rectorem. Ex quo colligo, elephantos hos non fuisse Africanos, qui iam vix senos aut septenos armatos in lignea turri ferrent: sed indicos Africanis multo maiores testibus Plinio lib. 7. c. 2. & Liuio dec. 4. lib. 7. *Et residuum equitatum hinc, &c.* Statuit equitatum residuum, vt constipari, seu immixti hinc indè milites perurgerent, seu solicitarent ad prælium tubis interim personantibus, animosque addentibus. *Et vt refulsit Sol in clypeos æreos, & aureos, resplenduerunt montes ab eis, &c. Et commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & incessu turbæ, & collisione armorum; erat enim exercitus magnus valde, & fortis.* Omnis habitatores terræ illius *commouebantur*, admiratione scilicet & metu afficiebantur tanti exercitus ad aspectum. *Et appropinquauit Iudas & exercitus eius in prælium: & ceciderunt de exercitu Regis sexcenti viri*

Vers. 43. 44. 45. 46. *Et vidit Eleazar filius Saura de bestiis loricatam loricis Regis, &c. Et ibit sub pedes elephantis & supposuit se ei, & occidit eum: & cecidit in terram elephas super ipsum & mortuus est illic.* Existimo hunc Eleazarum fuisse etiam Iudæ fratrem; pro *filius* enim *Saura* puto legendum, *Dictus Aura* siue Auaron, vt aliqui vertunt, & appellatur suprà *cap.* 2. 5. Peccauitne Eleazarus? Non solum non peccauit: sed & opus egregium Deo gratissimum expressit. Laudatorem habet D. Ambrosium lib. 1. offic. cap. 4. & alios Doctores. Nec obstat, quod vers. 44 dicatur, ad tantum opus se dedisse, *vt acquireret sibi nomen æternum.* * Nam gloriam quærere, modo in ea finis vltimus non statuatur, vel immoderate non appetatur, peccatum non est, cum sit res indifferens.] Porrò Eleazarus facinus hoc fuit aggressus, vt liberaret populum suum, cui primariæ intentioni alteram acquirendæ gloriæ sine culpa potuit adiungere. 4.

Eleazarus elephantem occidit, & occiditur.

Gloriam hic ex operibus quærere quia sine peccato potest.

Vers. 47. 48. 49. 50. *Et videntes virtutem Regis, &c.* Profectò Iudæi videntes Regis exercitum tantò superiorem numero, prudenter à periculo declinarunt * Non enim formidinis, sed fortitudinis est terga hosti ostentare, cum certum est repugnandi periculum, & de successu prospero admodum dubitatur.] *Castra autem Regis ascenderunt contrà eos in Ierusalem, &c.* Amicè se dedere Bethsuræ ciues Regi à fame compulsi, quia erat tum annus septimus, seu sabbaticus: quo nec serere, nec metere licebat Iudæis. Simili anno Sabbatico cepit postea Herodes Ierosolymam vt Iosephus enarrat lib. 14. Antiq. cap 28. *Et comprehendit Rex Bethsuram: & constituit illic custodiam, seruare eam.* seu ad eam adseruandam, & custodiendam, ne tursus à Iudæis recuperaretur.

Fortium ducum est terga vertere hosti, cum certum est periculum, & de felic. successu dubitatur.

Vers. 51. 52. 53. 54. *Et conuertit castra ad locum sanctificationis.* Vrbe potitus, (Templum obsedit.) *dies, multos: & statuit illic balistas, &c. & fundibula* seu fundas. *Fecerunt autem & ipsi* Iudæi *machinas aduersus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. Esca autem non erat in Ciuitate, eo quod septimus annus esset,* Sabbaticus scilicet: *& qui remanserant in Iudæa de Gentibus consumpserant reliquias eorum*, seu reliqua cibaria, *quæ reposita fuerant. Et remanserant in sanctis*

ctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames. Ad defensionem Templi viri pauci remanserant, quià fames eos compulit exire; *& dispersi sunt vnusquisque in locum suum*, vt miseram huc illuc quærerent annonam.

5. *Vers.* 55.56.57.58.59. *Et audiuit Lysias, quod Philippus, quem constituerat Rex Antiochus* Epiphanes, *cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suum: & regnaret*, id est, vt hæres Regno præficeretur adolescens, post puerilis ætatis educationem, Audiuit, inquam Lysias, quod Philippus *reuersus esset à Perside, & Media, & exercitus, qui abierat cum ipso: & quia quærebat suscipere Regni negotia*, repulso Lysia, qui hoc munere fungebatur: *Festinauit ire, & dicere ad Regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est: & locus, quem obsidemus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de Regno. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: & constituamus illis, vt ambulent in legitimis suis*, seu permittamus vt leges suas seruent, *sicut prius; propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus irati sunt, & fecerunt omnia hæc.* * Nihil enim sic Reges Catholicos excitare debet ad arma arripienda, quàm videre Dei sacra ab infidelibus esse despecta.

Lysia monito Rex pacem cum Iudæis init. Antiochum à Philippo recuperat.

Vers. 60.61.62. *Et placuit sermo in conspectu Regis, & Principum: & misit ad eos pacem facere, & receperunt illam.* Et iurauit illis Rex, & Principes: & exierunt de *munitione* Iudæi, obuiam procedere Regi officij causa. * *Receperunt* itaque Iudæi pacem a Rege oblatam. Tantum enim bonum est pax, vt vel de inimici manu recipi libenter possit.] *Et intrauit Rex in montem Sion, & vidit munitionem loci, &c.* Cum Lysias certior factus fuit de rebellione a Philippo facta (deque inferius) hac occasione Regi persuasit, vt inita cum Iudæis pace, Antiochiam sedem Regni sui totis viribus aggrederetur. Vt scilicet posset æmulum suum Philippum omninò à potestate deturbare.

Nihil sic debet Reges Catholicos excitare ad arma arripienda, quàm videre sacra ab hostibus violari.

Tantum bonum est pax, vt vel ex inimici manu possit libenter recipi.

CAPVT VII.

Demetrius paternum Syriæ Regnum recuperat, Antiocho & Lysia à propriis militibus iugulato. Alcimus summum Pontificatum ambit, crudelem se gerit in Iudæos. Iudas autem armis eius perfidiam reprimit. Nicanorem secundò debellat.

1. NNO centesimo quinquagesimo primo, exiit Demetrius
Seleuci filius ab vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in
ciuitatem maritimam, & regnauit illic. 2. Et factum est,
vt ingressus est domum regni patrum suorum, comprehendit
exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum.
3. Et res ei innotuit, & ait: Nolite mihi ostendere faciem
eorum. 4. Et occidit eos exercitus. Et sedit Demetrius
super sedem regni sui: 5. & venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Israël: &
Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos. 6. Et accusauerunt populum
apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes amicos tuos, & nos
dispersit de terra nostra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui credis, vt eat, & videat
exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus, regis: & puniat omnes amicos
eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis suis Bacchidem, qui dominabatur
trans flumen, magnum in regno, & fidelem regi: & misit eum, 9. vt
videret exterminium, quod fecit Iudas: sed & Alcimum impium constituit in sacerdotium,
& mandauit ei facere vltionem in filios Israël. 10. Et surrexerunt, &
venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miserunt nuntios, & locuti sunt
ad Iudam, & ad fratres eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et non intenderunt
sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno. 12. Et
conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio scribarum requirere quæ iusta
sunt: 13. & primi, Assidæi qui erant in filiis Israël, & exquirebant ab eis pacem.
14. Dixerunt enim: Homo Sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet
nos. 15. Et locutus est cum eis verba pacifica: & iurauit illis, dicens: Non inferemus
vobis malum, neque amicis vestris. 16. Et crediderunt ei: & comprehendit
ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die, secundùm verbum quod
scriptum est: 17. Carnes sanctorum tuorum, & sanguinem ipsorum effuderunt
in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret. 18. Et incubuit timor & tremor
in omnem populum: quia dixerunt: Non est veritas & iudicium in eis: transgressi
sunt enim constitutum, & iusiurandum quod iurauerunt. 19. Et mouit Bacchides

des castra ab Ierusálem, & applicuit in Bethzecha : & misit, & comprehendit mul-
tos ex eis qui à se effugerant, & quosdam de populo mactauit, & in puteum ma-
gnum proiecit. 20. Et commisit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium
in adiutorium ipsi. Et abiit Bacchides ad regem : 21. & satis agebat Alcimus pro
principatu sacerdotij sui. 22. & conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant
populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Is-
raël. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant,
filiis Israël, multò plus quàm Gentes. 24. & exiit in omnes fines Iudææ in circui-
tu, & fecit vindictam in viros desertores, & cessauerunt vltrà exire in regionem.
25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant : & cogno-
uit quia non potest sustinere eos, & regressus est ad regem, & accusauit eos mul-
tis criminibus. 26. Et misit rex Nicanorem, vnum ex principibus suis nobiliori-
bus : qui erat inimicitias exercens contra Israël : & mandauit ei euertere popu-
lum. 27. Et venit Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno, & misit ad Iudam
& ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens : Non sit pugna ioter me
& vos : veniam cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace. 29. Et ve-
nit ad Iudam, & salutauerunt se inuicem pacificè : & hostes parati erant rapere
Iudam. 40. Et iooortuit sermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum : &
conterritus est ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius. 31. Et cognouit Nica-
nor quoniam denudatum est consilium eius : & exiuit obuiam Iudæ in pugnam
iuxta Capharsalama. 32. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque mil-
lia viri, & fugerunt in ciuitatem Dauid. 33. Et post hæc verba ascendit Nica-
nor in montem Sion : & exierunt de Sacerdotibus populi salutare eum in pace, &
demonstrare ei holocautomata, quæ offerebantur pro rege. 34. Et irridens spre-
uit eos, & polluit : & locutus est superbè, 35. & iurauit cum ira, dicens : Nisi tra-
ditus fuerit Iudas, & exercitus eius in manus meas, continuò cùm regressus fuero
in pace, succendam domum istam. Et exiit cum ira magna. 36. & intrauerunt sa-
cerdotes, & steterunt ante faciem altaris & templi : & flentes dixerunt : 37. Tu
Domine elegisti domum istam ad inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus
orationis & obsecrationis populo tuo. 38. fac vindictam in homine isto, & exer-
citu eius, & cadant in gladio : memento blasphemias eorum, & ne dederis eis vt
permaneant. 39. Et exiit Nicanor ab Ierusalem, & castra applicuit ad Bethoron :
& occurrit illi exercitus Sytiæ., 40. Et Iudas applicuit in Adarsa cùm tribus milli-
bus viris : & orauit Iudas, & dixit. 41. Qui missi erant à rege Sennacherib, Domi-
ne, quia blasphemauerunt te, exiit angelus, & percussit ex eis centum octoginta-
quinque millia : 42. sic contere exercitum istum in conspectu nostro hodie : &
sciant cæteri quia malè locutus est super sancta tua : & iudica illum secundùm mali-
tiam illius. 43. Et commiserunt exercitus prælium tertia decima die mensis Adar :
& contrita sunt castra Nicanoris, & cecidit ipse primus in prælio. 44. Vt autem
vidit exercitus eius quia cecidisset Nicanor, proiecerunt arma sua, & fugerunt :
45. & persecuti sunt eos viam vnius diei, ab Adazer vsquequò veniatur in Gazara,
& tubis cecinerunt post eos cùm significationibus : 46. & exierunt de omnibus
castellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & conuertebantur iterùm
ad eos, & ceciderunt omnes gladio, & non est relictus ex eis nec vnus. 47. Et ac-
ceperunt spolia eorum in prædam : & caput Nicanoris amputauerunt, & dexteram
eius, quam extenderat superbè, & attulerunt & suspenderunt contra Ierusalem.
48. Et lætatus est populus valdè, & egerunt diem illam in lætitia magna. 49. Et
constituit agi omnibus annis diem istam, tertia decima die mensis Adar. 50. Et si-
luit terra Iuda dies paucos.

COMMENTARII.

I. *Demetrius paternum Syriæ Regnum recuperat. Antiocho & Lysia à propriis militibus iugulatis.*

ERS. 1.2.3.4.5. Demetrius Seleuci Philopatoris filius Antiochi Eupatoris patruus extincto parente, fraude patrui sui Antiochi Epiphanis spoliatus paterno Regno, cum propter teneram ætatem minus idoneus rebus gerendis esset, Romæ tantisper latuit, dum adolesceret, nempè per annos circiter quatuordecim. Adultus verò factus *Anno centesimo quinquagesimo primo exiit Demetrius Seleuci filius ab Vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in Ciuitatem maritimam* Tripolim, & applaudentibus omnium ciuium animis, & pro legitimo Rege agnitus, *regnauit illic* ad tempus, nempè donec collectis copiis, & certior factus de mente ducum exercitus Syriaci fieret. *Et factum est, vt ingressus est domum Regni patrum suorum, &c.* Vt autem ingressus est Antiochiam

Vrbem regiam & ſedem Regni paterni à ducibus euocatus: mox exercitus ab Antiocho ad Demetrium deficiens, comprehendit Antiochum iam vndecennem, & Lyſiam protegem, vt captiuos abducerent ad Demetrium.

Fortunæ inſtabilitas.

* Vt inſtabilitatem fortunæ perpendas, & videas terræ Principatus appoſitè comœdiæ perſonatibus æquiparari.] *Et res ei innotuit, & ait: Nolite mihi oſtendere faciem eorum.* Qua re comperta, Demetrius: Nolite, inquit, mihi eorum faciem oſtendere. Ac ſi diceret, Nolo viuus habere, ſed mortuos. *Et occidit eos exercitus*, hoc accepto mandato.

Inſinuatio voluntatis Regis quaſi præceptum eſt ſubditis.

* Regis enim inſtauratio quaſi præceptum aſſolet eſſe ſubditis. Vnde neceſſarium eſt Reges tardos admodum eſſe ad ſui animi affectum exprimendum.] *Et ſedit Demetrius ſuper ſedem Regni ſui: & venerunt ad eum viri iniqui, & impij ex Iſrael: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri Sacerdos.* Alcimus apoſtata ille, (de quo ſupra) pro Pontifice ſummo ſe iactitans, ſed à verò Pontifice Iuda Machabæo, reliquiſque probis Iudæis nunquam admiſſus, cum aliis improbis ſectatoribus ad nouum Regem Demetrium venit, vt falſas delationes contra Iudam exponeret.

Alcimus ſummum Pontificatum ambiens ſimul cũ Bacchide multum crudeliter agit contrà Iudæos.

2. *Verſ. 6.7.8.9. Et accuſauerunt populum apud Regem, &c. Nunc ergo mitte virum, cui credis,* ſeu tibi fidum, *vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus Regis: & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum.* Aſſidæus intelligit, vt patet ex 2. Mach. 14.6. *Et elegit Rex ex amicis ſuis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen,* Euphraté, ſeu Meſopotamiæ præfectum, *magnum in Regno, & fidelem Regi, & miſit eum, vt videret exterminium, quod fecit Iudas: ſed & Alcimum impium conſtituit in Sacerdotium, &c.* Iam aute ab Antiocho Eupatore Alcimus conſtitutus fuerat ſummus Sacerdos: (2. *Mach.* 14.3.) poſt Menelai cædem, quia tamen acta omnia Antiochi vtpotè tyranni, & Regni vſurpatoris a Demetrio fuerant annullata, iterato debebat hæc pontificia dignitas per Demetrium legitimum Regem Alcimo conferri, ſi vellet pro Pontifice agnoſci. At hæc omnia haud poterant præiudicare legitimo Pontificatui Iudæ Machabæi.

Verſ. 10.11.12.13.14.15. Et ſurrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda, &c. Iudas cum ſuis ex rerum militiarum peritia intellexit fidem non eſſe adhibendam Bacchidi, nec Alcimo ſacrilego & apoſtatæ.

Apoſtatæ amicitia ſit ſemper tibi ſuſpecta.

* Nam qui mentitus eſt fidei ab ea recedens, quomodò poterit fidem datam hominibus ſeruare. Semper apoſtatæ ſit tibi ſuſpecta amicitia] Alij verò viri recti quidem, non rectè putauerunt, fidem adhibendam eſſe offerentibus amicitiam: ſed ſuo malo. *Et conuenerunt ad Alcimũ, &c. & primi Aſſidæi, qui erant in filijs Iſrael: & exquirebant ab eis pacem.* Acceſſere Aſſidæi, & alij Sapientes vt ab Alcimo, & Bacchide requirerent, quonam animo magnu inſtructi exercitu ad Iudæam venitaſſent. *Dixerunt enim: Homo Sacerdos* de ſemine Aaron *venit, non decipiet nos.* Aſſidæi, qui *primi* erant in filiis Iſraël, & Scribæ ſibiipſis dubitantibus de pacifico Alcimi aduentu, reſpondebant: Cum ſit Alcimus Sacerdos, haud poterit nos ſeducere.

A corde & ore Sacerdotis longè debet eſſe ſeductio, & mendacium.

* Et quidem deberet à corde & ore Sacerdotali longè eſt ſeductio & mendacium.] *Et locutus eſt cum eis verba pacifica, &c.* Rogantibus autem Aſſidæis & Scribis, nùm pacificus eſſet eorum aduentus, Alcimus eis iuramento adhibito affirmauit, ſe eis, eorumque amicis nullum incommodum eſſe inferendum.

Non facilè credas, alium falsò iurare.

Verſ. 16.17.18.19.20.21.22. Et crediderunt ei. * Quis enim Sacerdoti, aut ſæculari cuilibet iuranti non credet, ſi perpendat, quam horribile facinus ſit Deum mendacij adducere in teſtem? Nec facilè credendum, alium auſum eſſe ſe tanti criminis pondere onerare.] *Et comprehendit ex eis ſexaginta viros, &c.* Sancti quidem erant Aſſidæi religionis, ac fidei profeſſione. Horum ſanguinem apoſtata ille iniquus profudit periurio reus, ſicut Dauid prædixerat Pſal. 78.2. *Et incubuit timor, & tremor in omnem populum; quia dixerunt: Non eſt veritas, & iudicium in eis.* A veritate & iuſtitia hi omninò receſſerunt.

Homo mendax frequenter improbus.

Alij pro *iudicio* ponunt probitatem, vt dicas: *Non eſt veritas & probitas in eis.* Profectò vbi veritas non eſt, vitæ improbitas ſolet adeſſe.] *Tranſgreſſi ſunt enim conſtitutum,* ſeu pactum, *& iuſiurandum, quod iurauerunt. Et mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, &c.* Ex illis primæ notæ viris Aſſidæis & Scribis, qui ad Alcimum & Bacchidem venerant, ſumma perfidia Alcimus propè Ieroſolymam ſexaginta interemerat; ſed multo plures in Bethzecha Bacchides occidit ex iis, qui ex Iudæis ad ſe perfugerant, ſed tertiò Alcimi perfidia iterum à ſe ad ſuos aufugerant, ſeu effugere tentabant. *Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipſi.* Commiſit Alcimo regionem illam, vt eius gubernator eſſet & Pontifex loco Iudæ: copiamque militum ibi reliquit, vt Alcimus Iudæ poſſet obſiſtere id indignè ferenti. *Et abijt Bacchides ad Regem.*

Graue eſt aulicis, vel ad inſtans ſeparari à Curia.

* Aulicis enim graue admodum eſt vel ad inſtans à Regis latere ſeparari.] *Et ſatis agebat Alcimus pro Principatu Sacerdotij ſui.* Solicitus erat, & conabatur Pontificatu ſpoliare Iudam, eoque ſe iuxta Demetrij placitum, induere. *Et conuenerunt ad eum omnes, &c. & fecerunt plagam magnam in Iſrael,* cædibus, & rapinis.

Alcimus à Iuda debellatur.

Verſ. 23.24.25.26.27.28. Et vidit Iudas om- 3.
nia mala, &c.

Nequitia apoſtatæ à fide Gentiliũ nequitiã ſuperat tyrannorum.

* Nequitia enim apoſtatæ à vera fide vincit admodùm malitiam eorum omnium qui gentilis, aut barbariei à cunabulis ſint addicti. Teſtor Iulianum horribile Eccleſiæ flagellum.] *Et exijt in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores,* ſeu puniuit eos, qui exibant ex exercitu Gentium depopulari oppida Iſraël. *Et ceſſauerunt vltra exire,* ſeu excurrere, & populari *in regionem* Iſraëliticam. *Vidit autem Alcimus, quod præualuit Iudas, &c. Et iratus miſit Rex Nicanorem vnum ex Principibus ſuis nobilioribus, &c.* Nicanor erat elephantorum præpoſitus, Iſraelitarum inimicus, quia turpiter ab eis victus in Antiochiam ſe fugiens receperat, 2. Mach. 8. 35. *Et venit Nicanor in Ieruſalem cum exercitu magno: & miſit ad Iudam, & ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, dicens: Non ſit pugna inter me, & vos, veniam cum viris paucis, vt videam facies veſtras cum pace.*

Nicanorem profligat. Proditio ipſa ſe manifeſtat.

Verſ. 29.30.31.32.33.34. Et venit ad Iudam, 4.
&c. id eſt, timuit ſibi: *& amplius noluit videre faciem eius.* * A quonam Iudas certior fuit de dolo factus? Certè proditio ipſa ſe manifeſtat.] * *Noluit*, inquit, *amplius videre faciem eius.*

Nec à longè delinquendi occasionem aspiciat. eius. Vt edoceamur, conscios spiritualis periculi, nec à longè aspectare debere illius occasionem.] Et cognouit Nicanor, quoniam denudatum est consilium eius, &c. Quam Vrbem Adrichomius in Manassis Tribu cis Iordanem collocat, addens, posteà fuisse ab Herode restauratam, & à parente suo Antipattida vocitatam fuisse. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque millia viri, & fugerunt reliqui in Ciuitatem Dauid, hoc est, in arcem, quam adhuc hostes possidebant. Et post hæc verba, seu post hæc gesta, ascendit Nicanor in montem Sion, &c. Postquam hostes è campo in arcem se receperant, ad eam ipse Nicanor mox conscendit: vbi à Sacerdotibus, quorum tunc vices erant in Templo, honorifice salutatur, ostensis ei sacrificiis, quæ pro salute Regis ipsius ibidem Deo offerebantur. * Fidelium enim charitas etiam ad inimicos extenditur.] At Nicanor ridens, & spernens omnia polluit Sacerdotes, (Græcè sic) cogens eos ad illicita, & lege vetita seu offerenda, seu comedenda.

Fidelium charitas etiam ad inimicos extenditur.

Vers. 35.36.37.38.39. Et iurauit cum ira, dicens, &c. Se in pace ait regressurum, & tunc incendio tradendum esse Templum minatur. * En pax hostium Ecclesiæ hæreticorum scilicet, verbis amicis Ecclesiam euertere, & si possent, omnino in fauillam addacere.] Et instaurauerunt Sacerdotes, &c. ex affectu pœnitudinis, quod permisetint se à Nicanore pollui, dixerunt: Tu Domine, elegisti domum istam, ad inuocandum nomen tuum in ea, &c. memento blasphemias eorum, & ne dederis eis, vt permaneant.

Pax hæreticorum exitialis Ecclesiæ.

* Adeò enim agnatum est blasphemo non permanere in viuis, sed immaturè mori, vt si viuat, ei quasi gratis à Domino detur. Ideo inquiunt Sacerdotes & ne dederis eis, vt permaneant.] Et exiit Nicanor ab Ierusalem, & castra applicuit ad Bethoron: & occurrit exercitus Syriæ siue incrementum copiarum ex Syria.

Agnatum est ut blasphemus immaturè moti.

Vers. 40.41.42.43. Et Iudas applicuit in Adarsa cum tribus millibus viris, &c. * Memorat Iudas beneficium acceptum à populo in Sennacheribi exitio, vt Deum excitet ad simile beneficium conferendum in Nicanoris extinctione: Deus enim ex vno collato beneficio quasi debitor ad aliud conferendum se accingit.] Et commiserunt exercitus Israëlis & Syriæ prælium tertia decima die mensis Adar, seu nostri Martij initio, & contrita sunt castra Nicanoris, & cecidit ipse primus in prælio. * Vt qui primus verba superba contra Iudam iactauerat, primus occumberet, vt videret, arrogantem sermonem contra proximum ei intantis commoda minitantem plerumque in proptio eapite experiri successum.]

Ex vno beneficio collato Deus quasi debitor ad aliud conferendum se accingit.

Plerumque superbæ minæ in caput ipsius minitantis regirantur.

Vers. 44 45.46. Vt autem vidit exercitus eius, quia cecidisset Nicanor, proiecerunt arma sua, & fugerunt. Et persecuti sunt eos Israëlitæ viam vnius diei, ab Adazer vsquequo veniatur in Gazara. Fusæ, fugatæ, contritæ sunt Nicanoris copiæ, Iudæis fugientes Syros persequentibus ab Adazer (Græcè Adasa) vbi prælium fuerat commissum, vsque in Gazara Vrbem Ephraim Tribus, quæ Leuitis cesserat Ios 21. 21. haud procul Nicopoli. Et tubis cecinerunt post eos cum significationibus, seu partæ victoriæ, seu potius significatione bellica, quam eantu tubarum dabant vicinis, & accolis omnibus, vt & ipsi in hostes fugientes arma verterent: vti & fecerunt. Et exierunt de omnibus castellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, &c. Ventilabant, inquit, eos cornibus. Metaphora est à tauris desumpta, quâ significare vult sacer textus Iudæos omni ex parte fugientibus institisse, nullo ad euadendum, vel latitandum loco relicto. Nam post cæsos vno loco, conuertebantur iterum ad eos, qui effugerant, seu in eodem, seu in vicino loco indagandos, & iugulandos, adeò vt nec vnus ex eis relictus fuerit in viuis.

Vers. 47.48.49.50. Et acceperunt spolia eorum in prædam, &c. Porrò blasphemi tyranni caput & dexteram Iudæi suspenderunt prope Ierosolymam. Idque in memoriam perpetuam tùm victoriæ, tum vltionis diuinæ. 2. Mach. vlt. 35. * Vnde instruimur, quam aptè delinquentium membra in capitibus viarum propè Vrbes suspenduntur, infusti supplicij crimìnis documentuo, vt alij aspectantes à simili piaculo absterreantur.] Et latatus est populus valdè, &c. Et siluit terra Iuda dies paucos. Seu quieta, pacata fuit Iudæa.

Aptè delinquentium discecta corpora in aliorum terrorem suspenduntur in viis.

CAPVT VIII.

Iudas cum Romanis fœdus init. Recensentur fœderis capita. Rex Demetrius à Iudæis incommodis inferendis iubetur abstinere.

1. ET audiuit Iudas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & acquiescunt ad omnia, quæ postulantur ab eis: & quicumque accesserunt ad eos, statuerunt cum eis amicitias, & quia sunt potentes viribus. 2. Et audierunt prælia eorum, & virtutes bonas, quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & duxerunt sub tributum: 3. & quanta fecerunt in regione Hispaniæ, & quòd in potestatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic sunt, & possederunt omnem locum consilio suo, & patientia: 4. locáque quæ longè erant valdè ab eis, & Reges qui superuenerant eis ab extremis terræ, contriuerunt, & percusserunt eos plaga magna:

ſtiunt Hiſpaniæ, & quod in poteſtatem redegerunt metalla argenti, & auri, quæ illic ſunt: & poſſederunt omnem locum conſilio ſuo, & patientia. Romani quidem locum omnem Hiſpaniæ prudenti conſilio ſuo, & ſingulari patientia poſt 230. annos tandem ſibi ſubiecerunt. * Profectò prudens ducom conſilium circa belli diſpoſitionem fortius eſt, quam copiæ potentiſſimæ ad hoſtes ſuperandos.] * Mira ſanè Romanorum patientia, qui 130. annorum prolixum ſpatium in ſubiuganda Hiſpania conſumpſere: imo & mira Hiſpaniæ fortitudo, quæ non potuit tot annis omnino debellari. Sed patientia, & inſiſtentia militaris omnia denique vincit.] De fodinis auri & argenti in Hiſpania Plinius in fine ſui operis conſulendus: & Guadalcanæ fodina videnda, quæ magnam circa hæc tempora nobis argenti vim exhibuit. *Locaque, quæ longe erant valde ab eis, &c.* Conſilio præterea & patientia ſuperarunt loca longe ab eis diſſita; & Reges qui ſurrexerant vndique, vt eos bello laceſſerent, aut comminuerunt, aut tributarios ſibi reddidere.

Prudens ducum conſilium Ducû fortius eſt, quàm copiæ ad victoriam.

Patientia, & perſiſtentia militaris omnia vincit.

Verſ. 5.6.7.8. Et Philippum, & Perſem Cethæorum Regem, &c. Romani per L. Æmilium Paulum, vicerunt Philippum Epiri, & Macedoniæ Regem, eiuſque filium Nothum Perſem, ſeu Perſeum Cethæorum ſeu Macedonum Regem bello ſubiugarunt. Et Emilius deuictum Perſeum duxit in triumphum, & Macedoniam in prouinciam redegit. *Et Antiochum magnum Regem Aſiæ, &c.* Audierunt item Antiochum Regem Aſiæ deuictum & contritum à Romanis etiam fuiſſe. (Dan. 11.10.) *Et quia ceperunt eum viuum, &c.* Antiochum Romani ceperunt viuum, vt eum facerent tributarium. * Satius illi fuerat ſi mortuus caperetur. Tributi enim exactio dirior eſt morte.] Ità igitur Antiochus preſſus, & in arctum adactus à L. Cipione fuit, vt inſtar captiui Romanis ceſſerit, quæcumque petiere, nempè tributum bis mille talentorum quotannis: proprium inſuper filium inter obſides: *conſtitutum* quoque, Græcè διαςολὴν, hoc eſt *diuiſionem* Regnorum ſuorum fuit paſſus: & annuit, vt optimæ regiones ſuæ ſcilicet Medica, Lydia, & India (quo nomine deſignari videntur remotiores prouinciæ vltrà montes Tauri ſitæ, vti latè probat Serarius) ſibi ſubtraherentur, & Eumeni Pergami, ac Bithiniæ Regi hoſti, & æmulo ſuo, ſed Romanorum amico donarentur: ipſeque ſola Syria, & aliis ignobilioribus Regnis cis Taurum contentus viueret. Quis has tam duras conditiones tanto probro plenas niſi captus, aut nimium amans vitæ ſubiret? * Nimium eſt vitæ amans, ſeu demens vitæ amaſius, vt viuat, ſubire non timet opprobrium.]

Tributi exactio dirior eſt morte.

Demens eſt vitæ amaſius, qui, vt viuat, ſubire eligit opprobrium.

Verſ. 9.10.11. Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, &c. Audierunt inſuper Iudæi, incolas Helladæ ſeu Græcos voluiſſe aduerſum Romanos decertare, eoſque de medio tollere legiones iſtic in vicinia degentes: Romanos verò miſiſſe ad eos debellandos Ducem vnum ſuum Nauidem, & poſt hunc alios, qui variis præliis omnes paulatim ſubegerunt.

Verſ. 12.13.14. Cum amicis autem ſuis, &c. Amicos autem, & eos, qui in ipſis requiem habebant, ſeu *acquieſcebant eis* (ſic Græcè, fidentes illis, Romani opibus auxerunt, & Regnis. Teſtor Eumenium, de quo verſ. 6. *Et in omnibus iſtis nemo portabat diadema, &c.* * Auguſtius enim diadema eſt, illud vincendo meruiſſe, quam effectu geſtare.]

Auguſtius diadema eſt meruiſſe illud, quàm geſtare.

Verſ. 15. 16. Et quia curiam fecerunt ſibi, &c. Audierunt etiam Romanos ſibi conſtituiſſe Senatum ex trecentis ſupra viginti capitibus, vt quotidiana conſultatione de rebus publicis prudenter decernerent. Non autem ille numerus ſemper fuit idem, primò enim centum dumtaxat à Romulo fuére conſtituti, mox ducenti, paulo poſt trecenti. Et hic numerus cum aliquo ſuccuario nempe viginti Senatoribus adiectis, vſque ad Gracchi ſeditiones durauit, quando 600. fuere Senatores, poſt etiam 900. imò mille, & plures, ſi Libio credendum lib. 2. &c. * Nec mirum Romanorum imperium adeò fuiſſe felicem, quia vbi conſilium viget, euentus proſperantur.] *Et committunt vni homini Magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari vniuerſæ terræ ſuæ, &c.* Verum id eſt, non de ſolo Dictatore, ſed & de conſule Romano. Nam licet duo quotanis crearentur, nunquam tamen ambo ſimul vno eodemque loco imperabant; ſed vnus in Vrbe, alter in exercitu; vnus in vna orbis parte, alter inaltera. Quod ſi vterque ſimul vel in Vrbe eſſent, vel in vno eodemque exercitu, ſinguli alternis diebus imperabat, & alteri ſoli faſces illo die præferebantur. *Et non erat*, addit, *inuidia*, nec *zelus* ſeu æmulatio *inter eos.* Audiuit hoc Iodas, ſed exiſtimo cum nonnullis falſum audiſſe. * Ratò enim videris felicem Gubernatoris ſucceſſum ſine inuidiæ lattatu.]

Vbi conſilium viget, euentus proſperantur.

Ratò felix Gubernatoris ſucceſſus pergit ſine inuidiæ latratu.

Verſ. 17.18.19.20. Et elegit Iudas Eupolemum filium Ioannis, &c. Cum Romanis ergo tam potentibus, tam æquis, tam laudatis amicitiam & fœdus ineundum Machabæus Iudas putauit eo conſilio, vt auctoritate illorum inſolentiam Demetrij Regis Syriæ compeſceret, cui alioquin humanis viribus ſe diu reſiſtendo nô eſſe ſentiebat. Ideò duos illos viros ſibi fidos immiſit, vt Iudæorum nomine cum Romanis fœdus ſtabilirent. *Et vt auferrent ab eis iugum Græcorum, &c. Et abierunt* Eupolemus & Iaſon *Romam, viam multam valde, &c.*

2\. Mittuntur nuncij ad Romanos, & ſœdere ab iis admiſſi conditiones recenſentur.

Verſ. 21.22.23.24.25.26. Et placuit ſermo in conſpectu eorum. Et hoc reſcriptum eſt, quod reſcripſerunt in tabulis æreis, &c. (Sententiam reſcripti phraſi refert Hebraica.) *gladiuſque, & hoſtis procul ſit ab eis. Quod ſi inſtiterit bellum Romanis prius, aut omnibus ſocijs eorum in omni dominatione eorum, auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno*, ſeu promptiſſimè, prout accurrere ſolent, qui ex animi operantur affectu. * Cur exiſtimas, diu bella prodoci, feroque, aut nunquam apparari triumphum? Profectò quia milites ſegniter cum hoſte decertant: manu vacua, non *corde pleno* ad certamen accurrunt. Vulgariter exponam. *No pelean de veras, ſino por cumplimiento*] *Et præliantibus non dabunt, neque ſubminiſtrabunt triticum, &c.* Cum in Romanorum auxilium Iodæi venerint, Romani de eorum armis aut annona minimè curabit, ſed de his omnibus, aliiſque neceſſariis ipſimet Iudæi ſuis proſpicient, gratis, ac propria impenſa Romanis ſuccurrentes.

Diu bella producuntur, quia milites corde pleno non pugnât. No pelean por cumplimiento.

Vers. 27.28.19.30.31.32. Similiter autem etsi genti Iudæorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo, &c. Viciſſim Romani Iudæis gratuito ferent auxilium, propriiſque impenſis. Nec enim dabitur eis ſeu commeatus, ſeu apparatus bellicus. * Sic exigit vera amicitia: durumque eſſet afflictis, & laborantibus, nullam ab amicis opem ſperare, vel accipere, niſi quantam proprio ęre coëmptā ab illis vellent.] Amici itaque auxilium, vel officium non debet coëmi, ſed gratuito exhiberi.] *Secundum hæc verba conſtituerunt Romani populo Iudæorum* amicitiam, & ſocietatem. Et addidere: *Quod ſi poſt hæc verba*, ſeu vltrà hoc ſtatum, & fœderis conditiones, *hi, aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex propoſito ſuo:* ſeu pro arbitratu, partibus tamen conſentientibus. *Et quæcumque addiderint, vel dempſerint, rata erunt, &c. Si ergo iterum adierint nos aduerſum te, faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum terra, marique.* Si igitur Iudæi rurſum nos queruli de tua in eos immanitate, adierint, vt poſtulat noſtræ ius amicitiæ, eos tutabimur, pro eis terra marique ex animo dimicantes.

Amici auxilium non debet coëmi, ſed gratuitò dari.

CAPVT IX.

Bacchide, & Alcimo in Iudæos graſſantibus iterum. Iudas innumeros hoſtes exiguo debellat exercitu. Sed victor occumbit. Iudæi fame preſſi Bacchidi ſe dedunt. Ionathas fratris Iudæ ſucceſſor, fratris Ioannis à filiis Iambri occiſi cædem vindicat. Alcimus diuinitùs punitur. Bacchides perpetuam cum Iudæis pacem init.

1. INTEREA vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor & exercitus eius in prælio, appoſuit Bacchidem & Alcimum rurſum mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis.
2. Et abierunt viam, quæ ducit in Galgala, & caſtra poſuerunt in Maſaloth, quæ eſt in Arbellis: & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas. 3. In menſe primo anni centeſimi & quinquageſimi ſecundi, applicuerunt exercitum ad Ieruſalem: 4. & ſurrexerunt, & abierunt in Beream viginti millia virorum, & duo millia equitum. 5. Et Iudas poſuerat caſtra in Laiſa, & tria millia viri electi cum eo: 6. & viderunt multitudinem exercitus quia multi ſunt, & timuerunt valdè: & multi ſubtraxerunt ſe de caſtris, & non remanſerunt ex eis niſi octingenti viri. 7. Et vidit Iudas quòd defluxit exercitus ſuus, & bellum perurgebat eum, & confractus eſt corde, quia non habebat tempus congregandi eos: & diſſolutus eſt. 8. Et dixit his qui reſidui erant: Surgamus, & eamus ad aduerſarios noſtros, ſi poterimus pugnare aduerſus eos. 9. Et auertebant eum, dicentes: Non poterimus, ſed liberemus animas noſtras modò, & reuertamur ad fratres noſtros, & tunc pugnabimus aduerſus eos: nos autem pauci ſumus. 10. Et ait Iudas, Abſit iſtam rem facere vt fugiamus ab eis: & ſi appropiauit tempus noſtrum, moriamur in virtute propter fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ. 11. Et mouit exercitus de caſtris, & ſteterunt illis obuiam: & diuiſi ſunt equites in duas partes, & fundibularij & ſagittarij præibant exercitum, & primi certaminis omnes potentes. 12. Bacchides autem erat in dextro cornu, & proximauit legio ex duabus partibus, & clamabant tubis: 13. exclamauerunt autem & hi, qui erant ex parte Iudæ, etiam ipſi, & commota eſt terra à voce exercituum: & commiſſum eſt prælium à manè vſque ad veſperam. 14. Et vidit Iudas, quod firmior eſt pars exercitus Bacchidis in dextris, & conuenerunt cum ipſo omnes conſtantes corde: 15. & contrita eſt dextera pars ab eis, & perſecutus eſt os vſque ad montem Azoti. 16. Et qui in ſiniſtro cornu erant, viderunt quod contritum eſt dextrum cornu, & ſecuti ſunt poſt Iudam, & eos qui cum ipſo erant, à tergo: & ingrauatum eſt prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis. 18. Et Iudas cecidit, & cæteri fugerunt. 19. Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem ſuum, & ſepelierunt eum in ſepulchro patrum ſuorum in ciuitate Modin. 20. Et fleuerunt eum omnis populus Iſraël planctu magno, & lugebant dies multos, 21. & dixerunt: Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat populum Iſraël! 22. Et cætera verba bellorum Iudæ, & virtutum quas fecit, & magnitudinis eius, non ſunt

deſcriptas

descripta: multa enim erant valdè. 23. Et factum est: post obitum Iudæ emerse-
runt iniqui in omnibus finibus Israël, & exorti sunt omnes qui operabantur Iniqui-
tatem. 24. In diebus illis facta est fames magna valdè, & tradidit se Bacchidi om-
nis regio eorum cum ipsis. 25. Et elegit Bacchides viros impios, & constituit eos
dominos regionis: 26. & exquirebant, & perscrutabantur amicos Iudæ, & addu-
cebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat. 27. Et facta est tribu-
latio magna in Israël, qualis non fuit ex die, qua non est visus Propheta in Israël.
28. Et congregati sunt omnes amici Iudæ, & dixerunt Ionathæ: 29. Ex quo fra-
ter tuus Iudas defunctus est, vir similis ei non est, qui exeat contra inimicos nostros,
Bacchidem, & eos qui inimici sunt gentis nostræ. 30. Nunc itaque te hodie ele-
gimus esse pro eo nobis in Principem, & Ducem ad bellandum bellum nostrum.
31. Et suscepit Ionathas tempore illo principatum, & surrexit loco Iudæ fratris sui.
32. Et cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere. 33. Et cognouit Iona-
thas, & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant: & fugerunt in desertum
Thecuæ & consederunt ad aquam lacus Asphar. 34. Et cognouit Bacchides, & die
Sabbatorum venit ipse, & omnis exercitus eius, trans Iordanem. 35. Et Ionathas
misit fratrem suum ducem populi, & rogauit Nabuthæos amicos suos, vt commo-
darent illis apparatum suum, qui erat copiosus. 36. Et exierunt filij Iambri ex Ma-
daba, & comprehenderunt Ioannem, & omnia quæ habebat, & abierunt habentes
ea. 37. Post hæc verba, renuntiatum est Ionathæ, & Simoni fratri eius, quia filij
Iambri faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba, filiam vnius de ma-
gnis principibus Chanaam, cum ambitione magna. 38. Et recordati sunt sangui-
nis Ioannis fratris sui: & ascenderunt, & absconderunt se sub tegumento montis.
39. Et eleuauerunt oculos suos, & viderunt: & ecce tumultus, & apparatus multus;
& sponsus processit, & amici eius, & fratres eius, obuiam illis cum tympanis & mu-
sicis, & armis multis. 40. Et surrexerunt ad eos ex insidijs, & occiderunt eos, &
ceciderunt vulnerati multi, & residui fugerunt in montes, & acceperunt omnia spo-
lia eorum: 41. & conuersæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorum ipsorum in
lamentum. 42. Et vindicauerunt vindictam sanguinis fratris sui: & reuersi sunt ad
ripam Iordanis. 43. Et audiuit Bacchides, & venit die Sabbatorum vsque ad oram
Iordanis in virtute magna. 44. Et dixit ad suos Ionathas: Surgamus, & pugnemus
contra inimicos nostros: non est enim hodie sicut heri & nudiustertius. 45. Ecce
enim bellum ex aduerso, aqua verò Iordanis hinc & inde, & ripæ & paludes, & saltus:
non est locus diuertendi. 46. Nunc ergo clamate in cælum, vt liberemini de ma-
nu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum. 47. Et extendit Ionathas
manum suam percutere Bacchidem, & diuertit ab eo retrò: 48. & dissiliit Iona-
thas, & qui cum eo erant, in Iordanem: & transnatauerunt ad eos Iordanem. 49. &
ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri. Et reuersi sunt in Ierusalem, 50. &
ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa, munitionem, quæ erat in Iericho, & in
Ammaum, & in Bethoron, & in Bethel, & Thamnata, & Phara, & Thopo muris
excelsis, & portis, & seris. 51. Et posuit custodiam in eis, vt inimicitias exerce-
rent in Israël. 52. & muniuit ciuitatem Bethsuram, & Gazaram, & arcem, & po-
suit in eis auxilia, & apparatum escarum: 53. & accepit filios principum regionis
obsides, & posuit eos in arce in Ierusalem in custodiam. 54. Et anno centesimo
quinquagesimo tertio, mense secundo, præcepit Alcimus destrui muros domus
sanctæ interioris, & destrui opera prophetarum: & cœpit destruere. 55. In tem-
pore illo percussus est Alcimus: & impedita sunt opera illius; & occlusum est os
eius, & dissolutus est paralysi, nec vltrà potuit loqui verbum, & mandare de do-
mo sua. 56. Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno.
57. Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus: & reuersus est ad regem, &
siluit terra annis duobus. 58. Et cogitauerunt omnes iniqui dicentes: Ecce Io-
nathas, & qui cum eo sunt, in silentio habitant confidenter: nunc ergo adducamus
Bacchidem, & comprehendet eos omnes vna nocte. 59. Et abierunt, & consi-
lium ei dederunt. 60. Et surrexit vt veniret cum exercitu multo: & misit oc-
cultè epistolas sociis suis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionathan, &
eos qui cum eo erant: sed non potuerunt, quia innotuit eis consilium eorum.
61. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant militiæ, quinquaginta
viros, & occidit eos: 62. & secessit Ionathas, & Simon, & qui cum eo erant, in
Bethbessen, quæ est in deserto: & exstruxit diruta eius, & firmauerunt eam. 63. Et
cognouit

cognouit Bacchides, & congregauit vniuersam multitudinem suam: & his, qui
de Iudæa erant, denuntiauit. 64. Et venit, & castra posuit desuper Bethbessen:
& opugnauit eam dies multos, & fecit machinas. 65. Et reliquit Ionathas Simo-
nem fratrem suum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero,
66. & percussit Odaren, & fratres eius, & filios Phaseron in tabernaculis ipso-
rum; & cœpit cædere, & crescere in virtutibus. 67. Simon verò, & qui cum ip-
so erant, exierunt de ciuitate, & succenderunt machinas. 68. & pugnauerunt
contra Bacchidem, & contritus est ab eis: & afflixerunt eum valdè, quoniam
consilium eius, & congressus eius erat inanis. 69. Et iratus contra viros iniquos,
qui ei consilium dederant vt veniret in regionem ipsorum multos ex eis occidit:
ipse autem cogitauit cum reliquis abire in regionem suam. 70. Et cognouit Io-
nathas, & misit ad eum legatos componere cum ipso, & reddere ei captiuitatem.
72. Et libenter accepit, & fecit secundùm verba eius, & iurauit se nihil facturum
ei mali omnibus diebus vitæ eius. 72. Et reddidit ei captiuitatem, quam priùs
erat prædatus de terra Iuda: & conuersus abiit in terram suam: & non apposuit
amplius venire in fines eius. 73. Et cessauit gladius ex Israël: & habitauit Ionathas
in Machmas, & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminauit impios ex
Israël.

COMMENTARII.

1\. *Iudas Bacchidis & Alcimi innumeros milites exiguo debellat exercitu.*

VERS. 1.2.3.4. *Intereà vt audiuit Demetrius, &c. & Alcimum rursum mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis.* Seu & illis eam partem copiarum attribuit, quæ in dextro cornu pugnare solebat. *Et abierunt viam, quæ ducit in Galgala: & castra posuerunt in Masaloth, quæ est in Arbellis.* Scriptura Arbellam esse prouinciam, in qua Oppidum Masaloth situm erat, videtur indicare. Iosephus autem Arbellam Oppidum Galilææ superioris facit, & Masaloth non meminit. Adrichomius in Tribu Nephthali constituit vtrumque. Crediderim Masaloth dici in Arbellis esse, quia Oppidum erat in Arbellis terminis, id est, iuxta terminos Arbellæ Vrbis situm. *Et occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas,* seu multos homines occiderunt. *In mense primo anni centesimi & quinquagesimi secundi applicuerunt exercitum ad Ierusalem,* Mense Nisan anni Græcorum centesimi quinquagesimi secundi Bacchides & Alcimus triginta millium armatorum exercitu Ierosolymam obsederunt. Quid istic egerint, vel quamdiù hæserint, minimè constat. Fortè spe potiundæ Vrbis exclusi, Iudæ cum suis aduentanti procedendum obuiam putarunt. *Et surrexerunt, & abierunt in Beream viginti millia virorum, & duo millia equitum.* Ex triginta millibus (quos Gorionides constituit *lib. 3. cap. 23.* relictis hinc indè pro præsidio, vel in arcibus octo millibus, soluta Ierosolymæ obsidione, obuiam Iudæ procedunt, ducentes secum viginti millia peditum, & equitum duo millia.

Vers. 5.6.7. Et Iudas posuerat castra in Laisa, &c. Cum hostilis exercitus tot millibus militum exundaret, exercitus Iudæ non habebat vniuersim nisi tria millia, sed fortium, & electorum virorum: tunc tamen temporis minus constantium, minus fideliom. Nam duo millia & ducenti conspecta hostium tanta multitudine, suorum vero paucitate, timore correpti, desertis in periculo sociis fiduciæ in Deum obliti se de exercitu Iudæ subtraxere, solùm cum eo Octingentis viris remanentibus. * Sed qui manifestè probarunt, victoriam non multitudini cedere, sed virtuti: non triumphat militum copia segnis, sed paucorum constans fortitudo.

Victoria multitudini nō cedit, sed virtuti.

Vers. 7.8.9.10.11. Et vidit Iudas, quod defluxit exercitus suus, &c. Iudas tunc perturbato naturaliter animo, dubius, quid in tantis angustiis ageret, & consilij inops hærebat, ac penè concidebat. At rebus humana via desperatis mentem mox erigit ad Deum, & ex certa in illum fiducia, & simul ex ipsa necessitate animum recepit. *Et dixit his, qui residui erant, &c.* Dixit residuis sociis; surgite, & ad profligandos aduersarios nostros brachia exeramus; non nostris fidentes viribus, sed ope cælesti, tentemus, si possimus pugnare feliciter, & victoria potiri. *Et auertebant* eum ab huiusmodi ausu socij, *dicentes: Non poterimus: sed liberemus animas nostras* (vitas nostras) *modo* ab euidenti plane discrimine: *& reuertamur ad fratres nostros, & tunc pugnabimus aduersus eos; nos* enim *pauci sumus,* vt tam copiosi exercitus impetum non solum vincere, sed nec sustinere valeamus. *Et ait Iudas. Absit, istam rem facere, vt fugiamus, &c. & non inferamus crimen gloriæ nostræ.* Græce pro *crimen, accusationē ponitur.* Ne fugiendo minuamus gloriam seu famam nostram, eoque accusemur infirmitatis, imò in Deum infidelitatis. Licet enim nullum esset dedecus, tam impares viribus ad tempus cedere, imò id recta ratio exigere videbatur: erat tamen in Iudæ opinione indecorum admodum, idque in diuini honoris imminutionem refluere existimabat, cui vitæ suæ litabat obsequium cum dicebat: si appropiauit tempus nostrum, *moriamur.* * Profectò fugere dum necessitas vrget non minoris virtutis est, quàm certamen inire.] At nulla hìc absoluta necessitate putabat Iudas se premi: fidebat enim virtute & robore suorum, quos etsi paucos, selectos habuit: fidebat & ope diuina. Et quidem euentus docuit, non temerè tale ab ipso consilium fuisse susceptum. * Et victoriam non in cœco multorum impetu, sed in paucorum fide & fortitudine obtineri.] Fugere, ais, noluit, ne maculam

Fugere dum necessitas vrget, non minoris virtutis est, quàm pugnare

Victoria non in multorum cœco impetu, sed in paucorum fide, & fortitudine obtinetur.

lam *gloriæ suæ* inferret. Certè gloria illa ipsius non erat vana, & futilis, mundana, sed vera, religiosa, & solida gloria, nempè quæ ex defensione gloriæ Dei, veræ religionis, Templi, patriæ, & piorum ciuium oriebatur. *Moriamur* inquit, fortiter, generosè, gloriosè, si ex decreto diuino tempus aduenit vt ex hac vita excedamus. Porrò gloriosiori morte defungi non poterant, quam pro sacris aris, pro fide, pro sociis *Et mouit exercitium de castris, &c.** Fortitudo enim vbi fortius instat periculum, ibi putat maiorem sibi adesse securitatem.]

Fortitudini ibi maior securitas, vbi fortius periculum instat.

Vers. 12. 13. 14. 15. 16. 17. *Bacchides autem erat in dextro cornu, &c.* Phalanx hæc erat grauis armatura peditum, & præcipuum exercitus robur. Hæc quidem vtrumque cornu contra Iudæos promouit. Acies enim regiorum erat lunata. * Quasi præsagiens instar lunæ mutandam esse tanti exercitus præsumptionem in abiectam de more fortunam.] *Et clamabant tubis, & commota est terra.* (seu concussa, reddito sono & per montes ac valles repercusso) *à voce exercituum: & commissum est prælium à manè vsque ad vesperam, &c. & contrita est dextera pars* illa *ab eis* : & persecutus est eos vsque ad montem Azoti. *Et qui in sinistro cornu erant, viderunt, quod contritum est dextrum cornu* ab Israëlitis: *& secuti sunt post Iudam, & eos, qui cum ipso erant à tergo, &c.*

Præsumptio vltima mutatur in abiectionem.

2. *Vers.* 18. 19. 20. 21. 22. *Et Iudas cecidit, & cæteri fugerunt.* Fugerunt certè socij Iudæ vt accidere solet militibus, cum Dux occumbit: sed tamen iniere fugam hi post gloriosissimam victoriam, post contritum dexterum cornu exercitus regij, post cæsa tot hostium millia, & cum viribus iam exhausti, diutius arma tractare non possent. * Aliquod est certamen spiritus in quo debet miles horum fortissimorum heroüm fugam æmulari: nempè cum Venerem vicit in pugna. Post victoriam enim fuga hæc non est infirmitatis, sed fortitudinis.] Quod verò Dux omnium Iudas cadere à Deo permissus sit, altioris consilij fuit, quam vt à nobis capi possit. Augurantur nonnulli Doctores displicuisse Deo fœdus initum cum Romanis: addentes fratribus quoque Iudæ ab innouato postmodum fœdere cum Romanis omnia infeliciter cessisse. * Et quidem infideles adduci à fidelibus in auxilium, maximè si periculum latitet eorum mores corruptos imitandi, gratum Numini esse non potest] * Verum temerarium videtur, ex euentu consilia metiri. Cur enim hos potius damnemus, quam Abrahamum, Isaaccum, Iacobum, Dauidem, Asam, & tot alios, qui cum Gentilibus fœdera, societatémque inierunt? Annon permittunt diuinæ leges, & ratio naturalis suadet, vt ad sui suorumque defensionem humana diuinis subsidia iungantur?] * Asseruerim quidem mortem in forti pugna, & pleno victoriæ prælio Iudæ non inter aduersa, vel pœnas; sed inter trophæa adnumerandam esse, vti merito adnumerantur Samsoni, Iosiæ, & tot aliis heroïbus] *Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem suum, &c.* * *Tulerunt* inquit, *Iudam*, non Iudæ cadauer. Quia viri egregij non moriuntur, cum eorum egregia semper opera viuant.] *Et fleuerunt eum omnis populus Israël planctu magno, &c. Et cætera verba bellorum Iudæ, & virtutũ, quas fecit, & magnitudinis eius, nõ sunt descripta: multa enim erant valdè.* Plurimæ aliæ res in bello fortiter gestæ à Iuda Machabæo, prætereuntur. Hic enim liber non nisi breue quoddam heroïcarum illius virtutum compendium exponit.

Iudas victor occumbit.

Post victoriam luxuriam, fuga victoris non est infirmitatis, sed fortitudinis.

Haud Deo gratum, infideles à fidelibus in auxilium adduci.

Ex euentu consilia, seu intentiones hominum metienda non sunt.

Vincentis locis mors egregium est ipsius trophæum.

Viri egregij non moriuntur: viuunt in operibus.

R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Sct. to. VII. p. 2.

3. *Vers.* 23. 24. 25. 26. 27 *Et factum est: post obitum Iudæ, &c.* Post Iudæ mortem cristas cœperunt erigere iniqui apostatæ, qui antea metu illius nec hiscere audebant. * Impigra pastoris cura commendatur, quandò lupi vel latrare verentur.] *In diebus illis facta est fames magna valdè, &c.* Fames exorta est magna forte frugibus ab hoste protritis. Cum autem gemino hosti bello simul ac fami Iudæi non fuissent resistendo, vrgerentque apostatæ, vt pacem cum hostibus, & si iniquis conditionibus inirẽt, omnis regio eorum cum ipsis incolis, ex captia Machabæis, eiusque asseclis Bacchidi se dedidit. *Et elegit Bacchides viros* illos *impios* apostatas: *& constituit eos dominos regionis*, seu fecit Magistratus: *& exquirebant, & perscrutabantur amicos Iudæ, & adducebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die, qua non est visus Propheta in Israël,* scilicet à tempore reædificationis Templi, quando nimirum vltimi Prophetæ floruere, siue (vt alij) post captiuitatem Babylonicam. *Redeo ad illã particulam *Illudebat*, Iosephus vertit, *enecabat.* Viro enim ingenuo idem est illudi per risum, ac dire enecari.]

Pressi fame Iudæi Bacchidi se dedunt.

Laus est Magistratus quando impij nec hiscere audent.

Viro ingenuo idem est illudi, ac enecari.

4. *Vers.* 28. 29. 30. 31. 32. 33. *Et congregati sunt omnes amici Iudæ, &c. Et suscepit Ionathas tempore illo Principatum: & successit loco Iudæ fratris sui.* En enim tempore, & in tanta rerum perturbatione solus sanguis non dabat imperium apud Iudæos]*Et cognouit Bacchides* Ionatham fuisse electum in Principem, *& quærebat eum occidere. Et cognouit Ionathas, & Simon frater eius & omnes, qui cum eo erant* Bacchidis insidias. *& fugerunt in desertum Thecue,* & consederunt ad aquam lacus Asphar, seu iuxta Asphar ripam. Tam desertum Thecue, quam lacus Asphar erat in Tribu Iuda non longè à Bethlehem.

Ionathas Iudæ successor vindicat Ioannis fratris necem.

Vers. 34. 35. 36. *Et cognouit Bacchides, & die Sabatorum venit ipse, & omnis exercitus eius trans Iordanem.* Vel in legis Iudaïcæ contemptum; vel vt quietos incautosque Iudæos opprimeret: existimans non repugnaturos propter Sabbati religionem. *Et Ionathas misit fratrem suum ducem populi, &c.* Immisit Ionathas Iudam fratrẽ suum cum manu militum. (ideoque cum populi Principem vocat.) ad Nabuthæos, qui longius trans Iordanem, habitabant versus Orientem: *vt commodarent illis apparatũ suum,* Græcè, *deponere apud ipsos apparatum*, seu supellectilem suam, vt ad pugnandum essent expeditiores. Quarè quod in textu nostro dicitur *commodarent*, aliqui legunt, *commendarent* * Edocemur qui cum fortissimo inuisibili hoste confligimus, non à mũdialium bonorum affectu expedire, ne obstaculo sit nobis ad certamina. Nudi enim cum nudo aptius peregrinus ad palestram.] *Et exierunt filij Iambri*, Antequam Ioannes ad Vrbem Nabo, vt Nabuthæis supellectilia traderet. Iambritæ Bacchidi magis, quam Iudæis addicti ex oppido Madaba in Tribu Auben sito hostiliter aggressi Ioannem, eiusque socios, & supellectilia omnia rapientes Ioannem occiderunt.

Rerũ mundialium nos affectu exuamus, vt nudi cum nudo decertemus.

Verſ. 37. 38. 39. 40. 41. 42. Poſt hæc verba renuntiatum eſt Ionathæ, & Simoni fratri eius, &c. Et vindicauerunt vindictam ſanguinis fratris ſui: & reuerſi ſunt ad ripam Iordanis. Mortem itaque Ioannis vultus egregiè Ionathas, rediit obuiam Bacchidi ad Iordanis ripam, vbi ſuos ad præliandum fortiter, inflammauit.

Verſ. 43. 44. 45. 46. Et audiuit Bacchides, &c. Et dixit ad ſuos Ionathas: ſurgamus, & pugnemus contrà inimicos noſtros: non eſt enim hodie ſicut heri & nudius tertius, &c. Haud eſt hodie (inquit Ionathas) ſicut heri & nudius tertius, cum eramus in deſerto Thecuæ, & liberum erat nobis prælium aut admittere, aut declinare. Nunc enim hoſtem à fronte habemus, ideoque neceſſario nobis pugnandum eſt, cum flumine, paludibus, montibus intercluſi, alia ratione non poſſimus euadere.

Verſ. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. Et extendit Ionathas manum ſuam, percutere Bacchidem, vt ſublato duce, reliquum exercitum in fugam verteret: *& diuertit ab eo retro. Et diſſiliit Ionathas, & qui cum eo erant in Iordanem: & tranſnatauerunt ad eos Iordanem.* Bacchidem, qui Iudam nuper occiderat, Ionathas manum extendens interimere aggreditur, ſed Bacchides effugit ictum retrò diuertens. Cumque in Ionatham, eiuſque ſocios agmina hoſtilia vndique incurrerent, deſiliit ex compoſito Ionathas eiuſque ſocij in Iordanem, & tranſnatauerunt (ſic Græcus) in vlteriorem ripam, nec amplius reuerſi ſunt ad Bacchidem impugnandum. Hoſtes verò non tranſnatauerunt (Græcus adhuc) ipſi Iordanem ad eos perſequendos, nam aſſequi non potuiſſent. *Et ceciderunt ex parte Bacchidis die illa mille viri: & reuerſi ſunt in Ieruſalem.* Deſideratis igitur ex ſuo exercitu mille viris: reuerſi ſunt Bacchides & copiæ in Ieroſolymam ſubditam ſibi tum Vrbem. Nec auſus exindè bello laceſſere Ionatham: munitiones ſolùm conſtruxit hinc inde: *Etenim ædificauerunt Ciuitates munitas, in Iudæa munitionem, &c.* In Ciuitatibus, quas muniuit conſtituit Bacchides milites præſidiarios, vt excurſionibus inde factis diuexarent Iudæos. Fecit etiam in Vrbibus reponi frumentum, vinum, & commeatum omnigenum, vt obſidionem ferre poſſent, ſi a Ionatha vrgerentur. Accepit quoque totius regionis Iudææ Principum filios in obſides, ne parentes ipſorum rebellare, & cum Ionatha conſpirare auderent.

5. *Alcimus diuinitùs punitur.*

Verſ. 54. 55. 56. Et anno centeſimo quinquageſimo tertio Græcorum menſe ſecundo præcipit Alcimus deſtrui muros domus ſanctæ interioris, &c. Quid inter hæc Pſeudopontifex Alcimus? Porrò is eodem anno centeſimo quinquageſimo tertio menſe ſecundo, iuſſit euerti muros domus ſanctæ interioris. Græcè *aulæ* ſeu atrij Templi. Nempe imperauit deiici muros interiores arcis, quam in atrio Templi Iudas Machabæus cap. 4. 60. aduerſus munitionem hoſtilem conſtruxerat, non propria intentione, ſed ad exemplum operum olim à Prophetis Aggæo, Zacharia, & aliis deſignatorum, vt præſidium & tutelam perpetuam Sacerdotes & Leuitæ in ſuo Templo haberent. Ne igitur hoc præſidio aduerſus arcem regiam ſe tutarentur Iudæi, iuſſit impius Alcimus muros ab intus deſtrui. *In tempore illo percuſſus eſt Alcimus, &c.* Deſtructionis murorum initio diuina vindicta Alcimus paralypſi percuſſus interiit. * Sæpè videtis, Templi violatores, aut cuiuſlibet rei ſacræ profanatores ſubito, ideoque ſupplicio mulctari.] Nec *mandauit de domo ſua,* aſſignans opum diuiſionem.* Prædatus enim Iudæos fuerat: quidquid autem illicitè acquiritur, in nullam raptoris cedit vtilitatem.] *Et mortuus eſt Alcimus in tempore illo cum tormento magno.* Attamen eius aſſeclæ cœpto operi inſtitere. Nam ſeptimo poſt anno Ionathas illos muros inſtaurauit.

Templi, vel rei ſacræ violatores ſubito ac dito ſupplicio mulctantur.

In nullam raptoris vtilitatem cedit quod illicitè acquiritur.

6. *Bacchides pacem cum Iudæis ſtabilit.*

Verſ. 57. 58. 59. 60. 61. 62. Et vidit Bacchides, quoniam mortuus eſt Alcimus, &c. Interim Alcimi morte territus Bacchides, recurrit in Syriam ad Regem ſuum Demetrium. Et ſic biennio toto pax & quies à bello Iudæis fuit. *Vidit,* inquit, *Bacchides, quoniam mortuus eſt Alcimus;* abſtinuit à bello, & ab iniuriis, queis ab eo Iudæi afficiebantur. Quis enim quantumcumque impius non compungantur ex mortis obiectu?] *Et cogitauerunt omnes iniqui, dicentes: Ecce Ionathas, &c. Et abierunt* apoſtatæ illi, *& conſilium ei dederant. Et ſurrexit* Bacchides, *vt veniret cum exercitu multo: & miſit occultè epiſtolas ſociis ſuis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionatham, & eos, qui cum eo erant; ſed non potuerunt, quia innotuit eis conſilium eorum.* * Raro videtis ſecretum non reſerari, quod epiſtolæ quantumcumque occultè committitur.] *Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ, quinquaginta viros, & occidit eos.* Conſcius Ionathas inſidiarum, principes tantæ malitiæ, paciſque publicæ turbatores, apprehendit, & quinquaginta ſolum occidit, vt furori Bacchidis reliqui ſeruarentur. *Et ſeceſſit Ionathas & Simon, & qui cum eo erant, in Bethbeſſen, &c.* Bethbeſſen Vrbs erat in deſerto Iericho in Tribu Beniamin non longe à Iordane.

Vel impius compungitur ex obiectu mortis.

Secretum commiſſum epiſtolæ rarò non reſeratur.

Verſ. 63. 64. 65. 66. Et cognouit Bacchides, & congregauit omnem multitudinem ſuam: & his, qui de Iudæa erant denuntiauit. Apoſtatas, qui ei conſilium dederant redeundi, de ſuo aduentu fecit certiores. *Et venit, & caſtra poſuit deſuper Bethbeſſen, & oppugnauit eam dies multos: & fecit machinas,* ad muros euertendos. *Et reliquit Ionathas Simonem fratrem ſuum in Ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero* copioſo militum*: & percuſſit Odaren, & fratres eius, & filios Phaſeron in tabernaculis ipſorum: & cœpit cædere, & creſcere in virtutibus.* Cœpit hoſtes percutere, & rebus egregiè geſtis clareſcere.

Verſ. 67. 68. 69. Simon verò, & qui cũ ipſo erant, exierunt de Ciuitate, &c. & Congreſſus eius erat inanis, irrita ſcilicet tanti apparatus expeditio, quæ in dedecus, & cladem eius cederet. *Et iratus contrà viros iniquos;* ſeu Iſraëlitas apoſtatas, *qui ei conſilium dederant, vt veniret in regionem ipſorum, multos ex eis occidit: ipſe autem cogitauit cum reliquis, abire in regionem ſuam.*

Verſ. 70. 71. 72. 73. Et cognouit Ionathas, & miſit ad eum legatos, componere pacem cum ipſo: & reddere ei captiuitatem. Pacem Ionathas cum Demetrio componere curauit, redditis vtrinque captiuis, vt fit, cum pax inter diuerſa Regna ſolet iniri. *Et libenter accepit, & fecit ſecundum verba eius, &c.* Interpellatus Bacchides a Ionatha de pace, vltro dedit, captiuis omnibus

bus ei redditis, neque ampliùs è Babylonia, ad quam ſe contulit, in Iudæam rediit. *Et ceſſauit gladius* ex Iſraële & habitauit Ionathas in Machmas Vrbe, quæ erat in confinio Tribuum Beniamin, & Ephraim: *& cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminare impios ex Iſraël.* Cum Ionathas cœpit ius populo dicere, primum eius ſtudium fuit, de Regno impios exterminare. * Quod Magiſtratus æmulari debent ad ſuæ gubernationis felicitatem. Ob ciuium enim impiorum ſcelera totum Regnum calamitatibus ſolet affligi.]

Primum Magiſtratus ſtudium ſit, improbos ciues exterminare.

CAPVT X.

Rex Demetrius, & Alexander Ionathæ ambiunt amicitiam: quam ſolus Alexander acquirit. Hic deuicto Demetrio, Ionatham multis ornat muneribus. Nam Apollonium profligans Alexandri hoſtem, Vrbem Accaron dono ab Alexandro accipit.

1. ET anno centeſimo ſexageſimo aſcendit Alexander Antiochi
filius, qui cognominatus eſt Nobilis: & occupauit Prolemaidam: & receperunt eum, & regnauit illic. 2. Et audi-
uit Demetrius rex, & congregauit exercitum copioſum valdè, & exiuit obuiam illi in prælium. 3. Et miſit Demetrius
epiſtolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eum.
4. Dixit enim: anticipemus facere pacem cum eo, priuſ-
quam faciat cum Alexandro aduerſum nos: 5. recordabitur enim omnium ma-
lorum, quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius. 6. Et dedit
ei poteſtatem congregandi exercitum, & fabricare arma, & eſſe ipſum ſocium eius:
& obſides, qui erant in arce, iuſſit tradi ei. 7. Et venit Ionathas in Ieruſalem, &
legit epiſtolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant. 8. Et timue-
runt timore magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex poteſtatem con-
gregandi exercitum. 9. Et traditi ſunt Ionathæ obſides, & reddidit eos pa-
rentibus ſuis: 10. & habitauit Ionathas in Ieruſalem, & cœpit ædificare & in-
nouare ciuitatem. 11. Et dixit facientibus opera, vt extruerent muros, & mon-
tem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem: & ita fecerunt. 12. Et
fuerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat:
13. & reliquit vnuſquiſque locum ſuum, & abiit in terram ſuam: 14. tantùm in
Bethſura remanſerunt aliqui, ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei: erat
enim hæc eis ad refugium. 15. Et audiuit Alexander rex promiſſa, quæ promiſit
Demetrius Ionathæ, & narrauerunt ei prælia, & virtutes, quas ipſe fecit, & fratres
eius; & labores, quos laborauerunt. 16. & ait: Numquid inueniemus aliquem vi-
rum talem? & nunc faciemus eum amicum & ſocium noſtrum. 17. Et ſcripſit
epiſtolam, & miſit ei ſecundùm hæc verba, dicens: 18. REX Alexander fratri
Ionathæ ſalutem. 19. Audiuimus de te, quòd vir potens ſis viribus, & aptus es vt
ſis amicus noſter: 20. & nunc conſtituimus te hodie ſummum ſacerdotem gen-
tis tuæ, & vt amicus voceris regis, (& miſit ei purpuram, & coronam auream) &
quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcum, & conſerues amicitias ad nos. 21. Et induit ſe
Ionathas ſtola ſancta ſeptimo menſe, anno centeſimo ſexageſimo, in die ſolemni
ſcenopegiæ: & congregauit exercitum, & fecit arma copioſa. 22. Et audiuit De-
metrius verba iſta, & contriſtatus eſt nimis, & ait: 23. Quid hoc fecimus, quòd
præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen ſui?
24. Scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt ſint mecum
in adiutorium. 25. Et ſcripſit eis in hæc verba: Rex Demetrius genti Iudæorum
ſalutem. 26. Quoniam ſeruaſtis ad nos pactum, & manſiſtis in amicitia noſtra,
& non acceſſiſtis ad inimicos noſtros, audiuimus, & gauiſi ſumus. 27. Et nunc
perſeuerate adhuc conſeruare ad nos fidem, & retribuemus vobis bona pro his quæ
feciſtis nobiſcum: 28. & remittemus vobis præſtationes multas, & dabimus vo-
bis donationes. 29. Et nunc abſoluo vos & omnes Iudæos à tributis, & pretia ſa-
lis indulgeo, & coronas remitto, & tertias ſeminis: 30. & dimidiam partem fru-
ctus ligni, quod eſt portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die, & deinceps,

ne accipiatur à terra Iuda: & à tribus ciuitatibus, quæ additæ sunt illi ex Samaria & Galilæa, ex hodierna die & in totum tempus: 31. & Ierusalem sit sancta, & libera cum finibus suis: & decimæ & tributa ipsius sint. 32. Remitto etiam potestatem arcis, quæ est in Ierusalem: & do eam summo sacerdoti, vt constituat in ea viros quoscumque ipse elegerit, qui custodiant eam. 33. Et omnem animam Iudæorum, quæ captiua est à terra Iuda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis soluantur, etiam pecorum suorum. 34. Et omnes dies solemnes, & Sabbata, & neomeniæ, & dies decreti, & tres dies ante diem sollemnem, & tres dies post diem solemnem, sint omnes immunitatis & remissionis omnibus Iudæis, qui sunt in regno meo: 35. & nemo habebit potestatem agere aliquid, & mouere negotia aduersus aliquem illorum, in omni causa. 36. Et adscribantur ex Iudæis in exercitu regis ad triginta millia virorum: & dabuntur illis copiæ vt oportet omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni: 37. & ex his constituentur super negotia regni, quæ aguntur ex fide, & principes sint ex eis, & ambulent in legibus suis, sicut præcepit rex in terra Iuda. 38. Et tres ciuitates, quæ additæ sunt Iudææ ex regione Samariæ, cum Iudæa reputentur: vt sint sub vno, & non obediant alij potestati, nisi summi sacerdotis. 39. Ptolemaida, & confines eius, quas dedi donum sanctis, qui sunt in Ierusalem, ad necessarios sumptus sanctorum. 40. Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt: 41. & omne quod reliquum fuerit, quod non reddiderant qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt in opera domus. 42. Et super hæc quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebant de sanctorum ratione per singulos annos: & hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministerio funguntur. 43. Et quicumque confugerint in templum, quod est Ierosolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur, & vniuersa, quæ sunt eis in regno meo, libera habeant. 44. Et ad ædificanda vel restauranda opera sanctorum, sumptus dabuntur de ratione regis: 45. & ad extruendos muros Ierusalem, & communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, & ad construendos muros in Iudæa. 46. Vt audiuit autem Ionathas & populus sermones istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos: quia recordati sunt malitiæ magnæ, quam fecerat in Israël, & tribulauerat eos valdè. 47. Et complacuit eis in Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, & ipsi auxilium ferebant omnibus diebus. 48. Et congregauit rex Alexander exercitum magnum, & admouit castra contra Demetrium. 49. Et commiserunt prælium duo reges, & fugit exercitus Demetrij, & insecutus est eum Alexander, & incubuit super eos. 50. Et inualuit prælium nimis, donec occidit sol: & cecidit Demetrius in die illa. 51. Et misit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos secundùm hæc verba, dicens: 52. QVONIAM regressus sum in regnum meum, & sedi in sede patrum meorum, & obtinui principatum, & contriui Demetrium, & possedi regionem nostram, 53. & commisi pugnam cum eo, & contritus est ipse, & castra eius, à nobis, & sedimus in sede regni eius: 54. & nunc statuamus ad inuicem amicitiam: & da mihi filiam tuam vxorem: & ego ero gener tuus, & dabo tibi dona, & ipsi, digna te. 55. Et respondit rex Ptolemæus, dicens: FELIX dies, in qua reuersus es ad terram patrum tuorum, & sedisti in sede regni eorum. 56. Et nunc faciam tibi quod scripsisti: sed occurre mihi Ptolemaidam, vt videamus inuicem nos, & spondeam tibi sicut dixisti. 57. Et exiuit Ptolemæus de Ægypto, ipse, & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam anno centesimo sexagesimo secundo. 58. Et occurrit ei Alexander rex, & dedit ei Cleopatram filiam suam: & fecit nuptias eius Ptolemaidæ, sicut reges, in magna gloria. 59. Et scripsit rex Alexander Ionathæ, vt veniret obuiam sibi. 60. Et abiit cum gloria Ptolemaidam, & occurrit ibi duobus regibus, & dedit illis argentum multum, & aurum, & dona: & inuenit gratiam in conspectu eorum. 61. Et conuenerunt aduersus eum viri pestilentes ex Israël, viri iniqui interpellantes aduersus eum: & non intendit ad eos rex. 62. Et iussit spoliari Ionathan vestibus suis, & indui eum purpura, & ita fecerunt. Et conuocauit eum rex sedere secum. 63. Dixitque principibus suis: Exite cum eo in medium ciuitatis, & prædicate, vt nemo aduersus eum interpellet de vllo negotio, nec quisquam ei molestus sit de vlla ratione. 64. Et factum est, vt viderunt qui interpellabant gloriam eius, quæ prædicabatur, & opertum eum purpura, fugerunt omnes: 65. & magnificauit

magnificauit eum rex, & rescripsit eum inter primos amicos, & posuit eum du-
cem,& participem principatus. 66. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum pace
& lætitia. 67. In anno centesimo sexagesimo quinto, venit Demetrius filius Deme-
trij à Creta in terram patrum suorum. 68. Et audiuit Alexander rex, & contrista-
tus est valdè, & reuersus Antiochiam. 69. Et constituit Demetrius rex Apollo-
nium ducem, qui præerat Cœlesyriæ: & congregauit exercitum magnum: & ac-
cessit ad Iamniam: & misit ad Ionathan summum sacerdotem, 70. Dicens: Tu
solus resistis nobis: ego autem factus sum in derisum,& in opprobrium, propterea
quia tu potestatem aduersum nos exerces in montibus. 71. Nunc ergo si confidis
in virtutibus tuis, descende ad nos in campum, & comparemus illic inuicem:
quia mecum est virtus bellorum. 72. Interroga, & disce qui sum ego, & cæteri,
qui auxilio sunt mihi, qui & dicunt, quia non potest stare pes vester ante faciem no-
stram: quia bis in fugam conuersi sunt patres tui in terra sua: 73. & nunc quo-
modo poteris sustinere equitatum, & exercitum tantum in campo, vbi non est la-
pis, neque saxum, neque locus fugiendi? 74. Et audiuit autem Ionathas sermones
Apollonij, motus est animo: & elegit decem millia virorum, & exiit ab Ierusalem
& occurrit ei Simon frater eius in adiutorium: 75. & applicuerunt castra in Iop-
pen, & exclusit eum à ciuitate (quia custodia Appollonij Ioppe erat) & oppugna-
uit eam. 76. Et exterriti, qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas
Ioppen, 77. Et audiuit Apollonius, & admouit tria millia equitum, & exercitum
multum. 78. Et abiit Azotum tanquam iter faciens, & statim exiit in campum,
eò quòd haberet multitudinem equitum,& confideret in eis. Et insecutus est eum
Ionathas in Azotum, & commiserunt prælium. 79. Et reliquit Apollonius in ca-
stris mille equites post eos occultè. 80. Et cognouit Ionathas quoniam insidiæ
sunt post se, & circuierunt castra eius, & iecerunt iacula in populum à manè v-
que ad vesperam. 81. Populus autem stabat, sicut præceperat Ionathas: & labo-
rauerunt equi eorum. 82. Et eiecit Simon exercitum suum, & commisit contra
legionem: equites enim fatigati erant: & contriti sunt ab eo, & fugerunt. 83. Et
qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, & intrauerunt Beth Dagon
idolum suum, vt ibi se liberarent. 84. Et succendit Ionathas Azotum, & ciuita-
tes, quæ erant in circuitu eius. & accepit spolia eorum, & templum Dagon, &
omnes qui fugerunt in illud, succendit igni. 85. Et fuerunt qui ceciderunt
gladio, cum his qui succensi sunt, ferè octo millia virorum. 86. Et mouit inde Io-
nathas castra, & applicuit ea Ascalonem: & exierunt de ciuitate obuiam illi in ma-
gna gloria. 87. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum suis, habentibus spolia
multa. 88. Et factum est: vt audiuit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc
glorificare Ionathan. 89. Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari
cognatis regum. Et dedit ei Accaron, & omnes fines eius in possessionem.

COMMENTARII.

1. *Demetrius, & Alexander Ionatha ambiunt amicitiam quam solus Alexander acquirit.*

ERS. 1. 2. 3. 4. 5. *Et anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, &c.* Anno centesimo sexagesimo Regni Græcorum, cum ab vltimo Bacchidis abscessu Iudæa toto quinquennio in pace egisset, rebus Machabæorum iam stabilitis: ex improuiso Alexander Antiochi Epiphanis, qui *Nobilis* vocabatur, filius, frater Antiochi Eupatoris: Demetrio propter superbiam, luxum, & ignauiam Syris exoso, ipsis volentibus: in thronum regium ascendit & primo occupauit Ptolemaïdam Pheniciæ Vrbem, nunc *Accon*, vel *Acre*: vbi incolæ illius & vicinæ regionis eum in Regem receperunt. *Et audiuit Demetrius Rex, &c. Et misit Demetrius epistolam ad Ionatham verbis pacificis vt magnificaret eum.* Literas misit Demetrius ad Ionathan, quibus ostendebat, se eum magnificare velle, & ad maiora promouere. * Hoc artificio vtuntur, qui ad propriam commoditatem alicuius ambiunt amicitiam: plura promittunt esse facturos, quæ, re acquisita, rarissime adimplent. Cum aliquis tibi aliquid se pro te facturum promittit, crede illum non tuum, sed suum commodum procurare.] *Dixit enim*, seu statuit in corde suo: *Anticipemus facere pacem cum eo: priusquam* ipse *faciat* pacem *cum Alexandro aduersum nos: recordabitur enim omnium malorum, quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius.* * Ideo nulli inferendum est malum, nescimus enim, quando eius auxilio aduersa fortuna indigebimus.]

Cum aliquis tibi aliquid promittit, non tuum, sed suum commodum ambit.

Nulli inferas malum, nescis enim an aliquando illius ope indigebis.

Vers. 5. 6. 7. 8. 9. 10. *Et dedit ei* Demetrius *potestatem congregandi exercitum, & fabricare arma, & esse ipsum socium eius: & obsides qui erant in arce*, seu in Ciuitate Dauid, *iussit tradi ei.* Et *venit Ionathas*, hisce acceptis literis, *in Ierusalem, & legit epistolas in auditu omnis populi* (seu omni populo audiente) *& eorum, qui in arce erant*, id est, etiam præsidiarij milites Syriæ, qui in arce illa commotabantur de epistola De-

metrii sunt facti certiores. *Et timuerunt* hi milites *timore magno,&c. & cœpit ædificare, & renouare. Ciuitatem* Non dixit, cœpit sibi consulere, sibi parare commoda, palatium nouum extruere, opes aceruare: sed *renouare Ciuitatem.* *Bonus namque Princeps non sibi, sed subditis promouendis studet.]

Bonus Princeps nō suis, sed subditorum cōmodis studet.

Vers. 11. 12. 13. 14. *Et dixit facientibus opera. vt extruerent muros, & montem Sion*, seu muros montis Sion, *in circuitu lapidibus quadratis, ad munitionem*, seu vt Ciuitati munimento essent, *& ita fecerunt. Et fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat. Et reliquit vnusquisque locum suum, & abiit in terram suam* Milites præsidiarij illi veriti, nè exercitus, cuius excitandi copia à Demetrio Ionathæ facta erat, ad eos debellandos dirigeretur, fugerunt in Syriam. *Tantùm in Bethsura remanserunt aliqui ex his, qui reliquerant legem, & præcepta Dei; erat enim hæc eis Ciuitas ad refugium.* * Capite præcedenti dicitur plurimos ex hisce Iudæis apostatis semel & iterum fuisse & à Iudæorum Principe & à duce hostilis exercitus interfectos: & adhuc extabant impiorum reliquiæ? Profectò semen hoc prauum facilè adolescit, nisi stirpitus auellatur.]

Nisi impietas radicitùs auellatur facilè adolescit.

Vers. 15. 16. 17. 18. 19. 20. *Et audiuit Alexander Rex promissa, quæ promisit Demetrius Ionathæ: & narrauerunt ei prælia, & virtutes*, (seu præclara facinora) *quas ipse fecit, & fratres eius: & labores quos laborauerunt*, seu firmam in labore pugnandi constantiam. * Cui quidem certius, quam impetui primo cedunt victoriæ.] *Et ait: Numquid inueniemus aliquem virum talem? &c. & conserues amicitias ad nos.* Id est, vt adhæreas partibus nostris aduersus Demetrium, faueas, & opituleris causæ nostræ. Oblata ab vtroque Rege beneficia Ionathas admisit, sed deseruit Demetrium, & adhæsit Alexandro. * Quare precor? An ob iniustam tyrannidem aduersum Iudæos iam inde ab initio exercitam? Ità quidem. Nec enim sibi persuadere potuit, ad amicitiam conseruandam aptum esse tyrannum.]

Victoriæ certius constantia, quā primo valido impetu comparantur.

Ad amicitiam conseruandam tyrānus prorsus est ineptus.

Vers. 21. 22. 23. 24. *Et induit se Ionathas stola sancta, &c.* Se Ionathas induit veste pontificia septimi mensis die decima quinta in festo scenopegiæ. Hactenus enim occupata ab hostibus Ierosolyma vsus non fuerat ornatu pontificio. * Prudens nos docet inimicis, aut æmulis non dandam à nobis, quantum fieri poterit occasionem inuidiæ.] *& congregauit exercitum, & fecit arma copiosa. Et audiuit Demetrius verba ista, & contristatus est nimis, & ait: Quid hoc fecimus, quod præoccupauit nos Alexander, apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen sui?* Pigritia laborauimus, siquidem Alexander prior ad alliciendum ad se Ionatham festinauit. Præoccupauit equidem ille te, ô Demetri, non epistolæ immissione, sed donorum, & pontificiæ elargitione dignę dignitatis. * Vnum enim munus mox oblatum plures in futurum superat promissiones.] *Scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt sint mecum in adiutorium.* In Græco est, *Scribam verba exhortatoria*, quibus scilicet eum ad incundam mecum amicitiam alliciam: & scribam simul *dona & dignitates*, hoc est per epistolam promittam, me in eum, & socios munificum futurum. Prudentior Alexander non scripsit

Danda non est æmulis inuidiæ occasio.

Vnum munus mox datum plures in futurum superat promissiones.

dona, sed dedit: *Misit ei purpuram & coronam auream.* * Vel signatæ sigillo regio promissiones despiciuntur, cum ab alio munus defertur.]

Cum ab alio donū defertur, vel signatæ sigillo regio promissiones despiciūtur.

Vers. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. *Et scripsit eius in hæc verba: Rex Demetrius genti Iudæorum salutem, &c.* Callida captatio beneuolentiæ, & gestorum à Ionatha dissimulatio, vt tempus & locum immutandi sententiā exhibeat * Edocet Præsules aliquando debere ad piacula subditorū cæcutire: supponereque id agere eos, quod ipse expetit, vt agant.] *Et nunc perseuerate adhuc conseruare ad nos fidem, &c. & remittemus præstationes multas.* Præstationes vocitat res, quas Iudæi Demetrio præstare tenebantur, quas mox recenset: *& dabimus vobis donationes.* Non solum promittit, se remissurum à Iudæis sibi debita, sed & eos gratuitis muneribus donaturum. Et nunc absoluo vos, & omnes Iudæos à tributis, *& pretia salis indulgeo*, id est, salis vectigal condono, *& coronas remitto*, nempe aurum coronarium, quod dudum à prouinciis vltro oblatum, posteà quasi debitum exigebatur: *& tertias seminis*, Si enim quis v.gr. modios duodecim tritici seminasset, quatuor modios tempore messis tributi nomine reddebat: *Et dimidiam partem fructus ligni, &c.* Non omnes fructus quarumcumque arborum ad Regem pertinebant, sed aliquarum tantum: horum ergo fructuum dimidiam partem regiæ portionis eis remittit: sic nonnulli exponunt. Aptius existimo totam portionem regiam, quæ erat pars dimidia illorum fructuum Demetrium remittendam promittere. * Quodlibet enim tributum licet minimum, populum constituit tributarium, eoque ex capite seruum.] Vel ab Antiocho, vel à Ptolemæo, vel ab aliquo alio additæ fuerant prouinciæ Iudææ tres Ciuitates, ex Samaria, & Galilæa, quas vult Demetrius eodem priuilegio potiri. *Et Ierusalem sit sancta*, Non amplius profanetur, aut refrænetur à præsidiariis arcis meæ, sed gaudeat plena immunitate, qualis locum sanctum decet: *& libera cum finibus suis: & decimæ, & tributa ipsius sint.* Decimæ, & tributa, quæ ex illa Vrbe, totaque vicinia colligebantur, iam deinceps ipsi Reipublicæ Ierosolymitanæ cedant. Vide quo honore etiam barbari Principes Ecclesiasticos prosequuntur.

Cæcutiant aliquando Præsules ad piacula subditorum.

Vel tributū leue populū constituit tributarium & eo ex capite seruū.

Vers. 33. 34. 35. 36. 37. *Remitto etiam potestatem arcis, &c.* Imperium arcis meæ, quæ in monte Sion terror erit eis, qui litaturi, Templum inibant, summo sacerdoti lubens dedo. *Et omnem animam Iudæorum, &c.* Omnes Iudæos captiuos, qui tanquam mancipia hinc indè detinentur in toto Regni mei districtu, & duram tolerant seruitutem, absque pretio pristinæ restituo libertati. Neque volo, vt quisquam illorum seu suo, seu pecorum suorum nomine quidquam tributi pendat. * Si iam omnino à tributis omnes Iudæos fecerat liberos, cur speciatim captiuos hosce à soluendis tributis liberauit? Certè quia ex beneficio libertatis accepto videbantur gratitudinis ergo de nouo esse tributarios.] * *Omnem* inquit, *animam Iudæorum, quæ captiua est.* Cur non dixit, Omnes Iudæos captiuos, sed *Omnem animam?* Existimo, quia captiuitas, vel exilium sic animum afficit, vt solus ille captiuus dicendus sit, etiam dum corpus dira patitur.] *Et omnes dies solemnes, &*

Beneficium acceptū nos efficit velut donatorie tributarios.

Quam dirus sit captiuitatis, vel exilij status.

Sabbata,

Sabbata,&c. Omnibus auté Iudæis, qui sunt & manere in Regno meo voluerint, ne in cultu suo exercẽdo prępediantur volo, vt omnia Sabbata, & dies decreti, seu destinati certis festiuitatibus, sint hoc meo statuto dies immunitatis, ac remissionis seu quietis. Eodemque priuilegio gaudeant tres dies antecedentes, & tres subsequentes aliquem solemniorem diem. * Vel barbarus Rex sciebat, ad festum Deo sacrum dignè colendum necessariam esse præparationem. Vt pudore suffundantur qui sacerrimam Eucharistiam recepturi, saltem pridie non curant animum pio exercitamento disponere.] *Et nemo habebit potestatem agere aliquid, &c.* Explicat in quo consistat immunitas, quam diebus istis festis Iudæis vult esse concessam: nempè vt nemini liceat, quocumque iuris prætextu vllam eis litem, vel molestiam mouere. * Vel solùm enim nomen *Litis* sic animum pungit, vt minus aptum illum reddat ad cælestia negotia peragenda.] Addit, adscriptis Iudæis in exercitum Regis copiose ac liberaliter stipendia, aliaque necessaria exhiberi. Et ex eis iubet desumi, qui præsint *Regis magnis munitionibus.* * Græcè habetur *Magnus munitionibus.* Quasi non deceret, vel gentili Regi se *Magnum* appellare.] Et ex eisdem Iudæis, inquit, desumentur qui præsint arcanis Regis negotiis, quæ constituuntur ex *fide*, id est, quæ summam fidem, & taciturnitatem requirunt. Et principes, seu Magistratus etiam ex eis eligi imperat; & legibus interim suis toto eius Regno vti permittit, perinde atque in propria terra Iuda ex præcepto Regis vterentur.

Eucharistiam recepturus, pridie curet animũ aliquo pio opere præparare ad dignorem sumptionem.

Vel solum nomen *litis* valde animũ inquietat.

Se Magnum appellare, vel gentili Regi non decet.

Vers. 38.39 40.41.42.43. Et tres Ciuitates, quæ additæ sunt Iudeæ ex Regione Samaria, &c. Vrbem Ptolemaida, quam nunc Alexander hostis noster possidet, eiusque confinia dono do sanctis qui (Græcè quæ) sunt in Ierosolyma, id est, Templo Solymitano, & quidem in eum finem, vt ex his prouentibus diuinus cultus foueatur. *Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de rationibus Regis, quæ me contingunt*, seu ad me pertinent. Græcè, *de locis*, qui mihi vectigalia soluere tenentur. *Et omne, quod reliquum fuerit, quod non reddiderant, &c.* Et omne id, quod quæstores mei annis prioribus subtraxerunt prouentibus Templi ad illius fabricam fouendam destinatis, volo reddant in opera domus sanctæ prosequenda. * Vel gentilis Rex scrupulo pungitur ob detractas Ecclesiæ opes, & iubet restitutionem fieri.] *Et super hæc quinque millia siclorum argenti, &c.* Prætereà quinque millia siclorum, seu florenorum, quæ quæstores mei quotannis ex ærario, & prouentu Templi recipiebant, in vsus profanos vt conuerterent, iubeo reddi, & impendi in Sacerdotum stipendia. *Et quicumque confugerint in Templum, &c.* Templum eiusque confinia priuilegium habeant asyli etiam pro omnibus exteris, quorum seu vitam, seu bona licet alibi sita nemo interim audeat infestare.

Vel gentilis Rex scrupulo pungitur ob detractas ab Ecclesia opes.

Vers. 44.45.46.47. Et ad ædificanda, vel instauranda opera sanctorum sumptus dabuntur de ratione Regis, seu ex Regis ærario. Hispanè dixeris. *Por cuenta del Rey. Et ad extruendos muros Ierusalem, &c. & ad construendos muros in Iudæa,* Siue in præcipuis Iudææ Vrbibus. Hæc priuilegia Iudæis tyrannus Demetrius offerebat. Sed hi iam pridem perspectum habentes hominis ingenium inconstans, & fallax, eius promissa despexerunt. * Nam qui facilè multa promittit, facilius promissorum assolet obliuisci.] *Vt audiuit autem Ionathas, & populus sermones istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos, quia recordati sunt malitiæ magnæ; quam fecerat in Israël, &c.* Memores quoque tyrannidis, quam exercuerat in Israëlitas, illo deserto, deflexerunt in Alexandrum; quia ipse prior Iudæos de pace atque amicitia interpellarat, neque eos vnquam læserat. Vnde decreuerunt ei cunctis diebus auxiliares hærescere.

Qui facilè promittit multa, facilius obliuiscitur promissorum.

2.

Vers. 48.49.50. Et congregauit Rex Alexander exercitum magnum, &c. Ergo iouantibus Alexandrum Iudæis, pugnaque inter duos Reges commissa, victus, cæsus, vita exutus fuit Demetrius, equo ipsius cadente, & telis ipsum obruentibus, vti ex Iosepho lib. 13. cap. 5. accepi.

Alexander vincit Demetriũ, & Cleopatram filiam Regis Ægypti vxorem ducit.

Vers. 51.52.53.54. Et misit Alexander ad Ptolemæum Regem Ægypti legatos secundum hæc verba, dicens: &c. * *Statuamus*, ait, *ad inuicem amicitiam:* quonammodò statuenda sit, mox exponit, *Et da mihi filiam tuam vxorem, & ego ero gener tuus* Magis videtur, se velle cum Ptolemæo inimicias fouere: nam vel ipsum vocabulum generi & soceri nescio quid insonat inimicum, ex hominum equidem prauitate.]

Vel ipsum vocabulũ soceri, & generi, nescio quid inimicũ insonat.

Vers. 55.56.57.58. Et respondit Rex Ptolemæus, dicens, &c. Victori Alexandro Rex Ægypti Ptolemæus Philometor filiam suam Cleopatram dat vxorem. Occurre inquiens Ptolemaidam, vt spondeam tibi, seu despondeam filiam meam, Græcè, *vt sim tibi socer. Et exiuit Ptolomæus de Ægypto, ipse & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam anno centesimo sexagesimo secundo* Regni Græcorum. *Et occurrit ei Alexander Rex, & dedit ei Cleopatram filiam suam; & fecit nuptias eius Ptolemaida, sicut Reges*, seu eo apparatu magnifico quo assolent Reges nuptias celebrare *in magna gloria.*

3.

Vers. 59 60. Et scripsit Rex Alexander Ionathæ, &c. & dedit illis argentum multum, & aurum, & dona alia: & inuenit gratiam in conspectu eorum. Quomodò gratiam apud homines non inueniret, qui tot eis munera addixit. Aurum enim & argentum dandum secum affert vim acceptutotum animos arripiendi.

Ionathas ad nuptias inuitatur, & magno honore excipitur.

Dona animos hominum ergo offerentem arripiunt.

Vers. 61.62.63.64.65. Et conuenerunt aduersus eum viri pestilentes ex Israel, &c. O quam aptè calumniatores *viri pestilentes* apellantur! Vnde eiusmodi homines è Republica eliminandi, ne pestifero halitu illam exitialiter inficiant.] *Et iussit spoliari Ionatham vestibus suis. &c.* Iam Alexander ad Ionatham purpuram immiserat (& coronam) sed modestissimus Princeps vsus illa non fuerat. Agnata enim est veræ nobilitati in vestitu modesta demissio.] *Et collocauit eum Rex sedere secum, &c.* Cum nuptiæ Alexandri & Cleopatræ celebrarentur in Ptolemaida, accessit eodem etiam Ionathas ab Alexandro euocatus. Vbi regio amictu indui iubetur, eiusque gloria per medium Vrbis publicè per præcones prædicatur; nempe eius regia dignitas, qua (si non quoad nomen, certè quoad rem) decoratus fuerat ab Alexandro, iubetur toto Oppido per primarios Prin-

Calumniatores sunt Republicæ pestis.

Nobilitati veræ agnata est in vestitu modestia.

cipes quasi per publicos præcones diuulgari. * Hoc Reges, qui ſcientia ac prudentia pollent æmulantur Alexandri decretum. Eos quos vident aſſlictari calumniis, auguſtiori cumulant honore: ſciunt enim aulicam inuidiam contra illos frequenter inſurgere, qui celſioribus meritis decorantur. Vndè calumnia Regi cordato debet eſſe ſtimulus ad efferendum amplius illum, in quem inuidia pugnax irrumpit.] * *Reuerſus eſt*, inquit, *Ionathas cum pace, & lætitia.* An lætitia hæc concepta fuit ex amicitia arctiſſima cum Alexandro inita, quæ illum te Syriæ Regem effecit? Nun abnego, ſed verius crediderim, lætitiam ex pace ortum habuiſſe. *Reuerſus eſt cum pace, & lætitia.* Vidit ſe liberum ab occultis anteà, iam ex fuga manifeſtis calumniatoribus, quorum bellum horribile. Et hac pace potiri, magis debet virum ſapientem lætitia afficere, quam vel Regni poſſeſſio.]

Prudens Rex illum maiori habet in pretio, contrà quem videt inuidiam aſſurgere.

Inuidia meſtra eius, qui inuidetur, adſtruit.

Frui pace ablegata calumnia, magis debet animum lætificare, quam Regni poſſeſſio.

4. *Verſ.67.68.69 70.71.72.73. In anno centeſimo ſexageſimo quinto, venit Demetrius, &c.* Triennio poſt Alexandri nuptias Demetrius iunior filius ſenioris Demetri Seleuci, nuper ab Alexandro occiſi: venit ex in Inſula Creta, vbi hactenus latitarat, in Syriam, Regnum ſuum hæreditarium recuperaturus, & patris vlturus necem. Quo audito Alexander magno fuit affectus mœrore ob nouam, quam Regno ſuo ſentiebat calamitatem imminere. Mox ideo è Ptolemaide Antiochiam recurrit. *Et conſtituit Demetrius Rex Apollonium Ducem, &c.* Antequam Alexander in Antiochiam è Ptolemaide proficiſceretur, iam in armis & agro erat Demetrius Rex nouus pro Duce exercitus ſui habens Apollonium quemdam, qui ante pro Alexando præerat Cœleſyriæ, ſed iam ab Alexandro defecerat ad illius hoſtem Demetrium. * Quàm ſtultè Demetrius Apollonio exercitus ducatum fidi: impoſſibile enim videtur poſſe virum eſſe fortem, qui tanta animi inconſtantia laborat.] *Et acceſſit ad Iamniam*, Vrbem Paleſtinæ maritimam egregiè munitam: *& miſit ad Ionatham ſummum Sacerdotem, &c.* Profectò Ionathas in fide perſiſtens Alexandri, eo abſente ſe opponit Apollonio. * Non expectauit ab Alexandro moneri, & rogari: nec monitus, nec rogatus ei præſtat auxilium. Verus enim amicus in amici abſentia eſt velut alter ille: & ſic illius tribulationi accurrit, ac ſi propria tribulatione laboraret.] Tu ſolus, Apollonius ait, reſiſtis nobis, & noui Regis Demetrij Regnique quietem perturbas. Cur non vt cæteri omnes tu quoque tempori te accommodas? Ego cum Rege meo derideor à te, & contemnor, imò probris afficior, quia poteſtatem in montibus exerces, id eſt, Princeps Iudææ es admodum montuoſæ: & facilè eſt inter hoſtium anguſtias etiam cum exiguis copiis maximorum exercituum vim eludere. *Nunc ergo ſi confidis in virtutibus tuis, deſcende, &c.* At ſi vir fortis es, & in tuis copiis militaribus confidis, age, ex anguſtiis proſerpe, è montibus deſcende ad nos in campum planum, & inibi copias copiis opponamus, periculum faciemus vter alteri virtute præſtet. *Interroga, & diſce, quis ſum ego, & cæteri, qui auxilio ſunt mihi: qui & dicunt, quia non poteſt ſtare pes veſter antè faciem noſtram, quia bis in fugam conuerſi ſunt patres tui in terra ſua: &c.* Quod ſi maiores tui à noſtris Syris bis fuere in fugam conuerſi, idque in terra ſua, inter illas montium anguſtias: quomodo poteris in aperto campo tantum equitatum, tantum exercitum ſuſtinere, vbi nulla reperies latibula, nulla loca cauernoſa, ad quæ te recipias, vel tuos?

Ionathas Apollonium profligat, & ab Alexandro ad hunc magna munera accipit.

Vir inconſtans non poteſt eſſe fortis.

Amicus in amici abſentia eſt velut alter ille: nec expectat rogari, vt illi ſuccurrat.

Verſ.74.75.76.77.78. Vt audiuit autem Ionathas ſermones Apollonij, motus eſt animo, &c. Audiuit Ionathas ſuperbam hanc Apollonij prouocationem (per litteras ſcilicet) & adiudicauit fortitudinem hoſtis verbis non reſpondere. * Dux enim fortis non lingua, ſed manu decertat.] Ira ergo incandeſcens, & ardens zelo, cum decem millibus, & Simone fratre ſuo obuiam it Apollonio etiam in apertum campum. Caſtra applicuit in Ioppem Apollonij perfugium, eum ex Vrbe fugauit ſolo exercitus conſpectu, eamque oppugnare cœpit. *Et exteriori, qui erant in Ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppem, &c.*

Dux fortis non lingua, ſed manu decertat.

Verſ.79.80.81.82. Et reliquit Apollonius in caſtris mille equites poſt eos occultè, &c. Equitibus itaque Syris à fronte & à tergo, imò vndique iaculis, & ſpiculis Iudæos infeſtantibus à mane ad veſperam immotos, neque vlla ex parte turbatis ordinibus, fortiſſimè ſacer reſtitit exercitus: donec tandem ex labore iaculandi equites laxati animo conciderunt. Tunc ex Ionathæ præſcripto Simon eius frater expanſis ſubito alis omnem ſuum exercituum in hoſtes direxit, fundens, cædens, fugans pedites, & equites.

Verſ.83.84.85. Et qui diſperſi erant per campum, fugerunt in Azotum, &c. Qui euadere potuerunt ex gladio Simonis, in Axotum Vrbem loco pugnæ vicinam aufugerunt: nec Vrbes ſat tuti, intrauerunt in *Bethdagon*, hoc eſt, in domum Dagon, ad idolum ſuum ſibi, vt ſperabant, tutelare. Sed quomodo tutaretur ſuos clientes Dagon, qui ſeipſum tutari non potuit? Nam ſubiectis à Ionatha flammis, & idolum, & delubrum, & omnes, qui ad illud ſe receperant, & Vrbs Axotus, & vicina omnia Oppida conflagrarunt.

Verſ. 86 87.88.89. Et mouit indè Ionathas caſtra, &c. Prudentiores Aſcalonitæ Ionathæ ad Vrbem oppugnandam caſtra applicanti obuiam proceſſere, portarum claues ei offerentes, & magno eum excipientes honore. * Qui hoſti non ſubmittuntur, cum certa eius obiicitur victoria, non fortitudine ac conſtantia ſe præditos oſtendunt eſſe, ſed temeraria pertinacia laborare.] *Et reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem cum ſuis habentibus ſpolia multa.* His à Ionatha aduerſus Apollonium, & Demetrium tam præclarè geſtis ſpoliis exundante exercitu Ieroſolymam remeauit. Illa particula annotetur: *Cum ſuis habentibus ſpolia multa.* Non dixit Ionathas habens ſpolia multa reuerſus eſt in Ieruſalem: ſed *cum ſuis habentibus ſpolia multa.* Dux enim illuſtris non curat ſibi ſpolia acquirere, ac ex bello diteſcere, ſed ſolum ſtudet militum commodis.] *Et factum eſt vt audiuit Alexander Rex ſermones iſtos, addidit adhuc glorificare Ionatham.* Certior factus Alexander de inſigni Ionathæ in eum fide mirè lætatus, longè magis eum honorare ſtuduit. *Et miſit ei fibulam auream, &c.* Gratitudinis ergo Alexander eius dominio addicta Accarone & eius

Qui hoſti, cum certa eius victoria obiicitur, nō ſe ſubmittit, non eſt conſtans, ſed pertinax.

Illuſtris Dux non curat è bello diteſcere, ſed militum ſuorū commodo ſtudet.

finibus,

finibus, eum aurea fibula donauit. Græcè *πόρπην*, quod monile verti posse crediderim ex torqueque perpendisse, vt in Gallia *S. Michael*, vel in domo Burgundiaca *Vellus aureum*. Hoc apertè asseruerim, primæ notæ ornamentum fuisse, etiam militare, nec nisi Regum consanguineis concedi solitum. * Ducibus enim strenuè pugnantibus, & feliciter vel insignia regia debentur.]

Ducibus pugnantib strenuè, ac feliciter, quodlibet præmiũ quantumcũque magnum debetur.

CAPVT XI.

Ptolemæus Rex Ægypti genero suo Alexandro vxorem, ac Regnum eripit. Alexander à Zabdiele occiditur. Ptolemæus tertio post die moritur. Demetrius Iudæis reconciliatur, sed breui in eosdem insurgit. Ionathas ab Alexandri filio miris afficitur honoribus: pro quo plures Vrbes Demetrio eripit, eiusque exercitum profligat.

1. ET rex Ægypti congregauit exercitum, sicut arena quæ est
circa oram maris, & naues multas: & quærebat obtinere
regnum Alexandri dolo, & addere illud regno suo. 2. Et
exiit in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, &
occurrebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiam, eò quòd socer suus esset. 3. Cùm autem introiret
ciuitatem Ptolemæus, ponebat custodias militum in singu-
lis ciuitatibus. 4 Et vt appropiauit Azoto, ostenderunt ei templum Dagon suc-
censum igni, & Azotum & cætera eius demolita, & corpora proiecta, & eorum
qui cæsi erant in bello tumulos, quos fecerant secus viam. 5. Et narrauerunt regi
quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei: & tacuit rex. 6. Et occurrit Io-
nathas regi in Ioppen cum gloria, & inuicem se salutauerunt, & dormierunt
illic. 7. Et abiit Ionathas cum rege vsque ad fluuium, qui vocatur Eleutherus,
& reuersus est in Ierusalem. 8. Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium ciui-
tatum vsque Seleuciam maritimam, & cogitabat in Alexandrum consilia mala.
9. Et misit legatos ad Demetrium, dicens: VENI, componamus inter nos pa-
ctum, & dabo tibi filiam meam, quam habet Alexander, & regnabis in regno
patris tui. 10. pœnitet enim me quòd dederim illi filiam meam: quæsiuit enim
me occidere. 11. Et vituperauit eum, propterea quòd concupierat regnum eius.
12. Et abstulit filiam suam, & dedit eam Demetrio, & alienauit se ab Alexandro,
& manifestatæ sunt inimicitiæ eius. 13. Et intrauit Ptolemæus Antiochiam, &
imposuit duo diademata capiti suo, Ægypti & Asiæ. 14. Alexander autem rex
erat in Cilicia illis temporibus: quia rebellabant qui erant in locis illis. 15. Et au-
diuit Alexander, & venit ad eum in bellum: & produxit Ptolemæus rex exercitum,
& occurrit ei in manu valida, & fugauit eum. 16. Et fugit Alexander in Ara-
biam, vt ibi protegeretur: Rex autem Ptolemæus exaltatus est. 17. Et abstulit
Zabdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemæo. 18. Et rex Ptolemæus mor-
tuus est in die tertia: & qui erant munitionibus, perierunt ab his qui erant intra
castra. 19. Et regnauit Demetrius anno centesimo sexagesimo septimo. 20. In
diebus illis congregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem,
quæ est in Ierusalem: & fecerunt contra eam machinas multas. 21. Et abierunt
quidam qui oderant gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, & renuntia-
uerunt ei quòd Ionathas obsideret arcem. 22. Et vt audiuit, iratus est: & sta-
tim venit ad Ptolemaidam, & scripsit Ionathæ ne obsideret arcem, sed occurreret
sibi ad colloquium festinatò. 23. Vt audiuit autem Ionathas, iussit obsidere: &
elegit de senioribus Israël, & de sacerdotibus, & dedit se periculo. 24 Et ac-
cepit aurum, & argentum, & vestem, & alia xenia multa, & abiit ad Regem
Ptolemaidam, & inuenit gratiam in conspectu eius. 25. Et interpellabant aduer-
sus eum quidam iniqui ex gente sua. 26. Et fecit ei rex, sicut fecerant ei qui
ante eum fuerant: & exaltauit eum in conspectu omnium amicorum suorum,
27. & statuit ei principatum sacerdotij, & quæcumque alia habuit priùs pretio-
sa, & fecit eum principem amicorum. 28. Et postulauit Ionathas à rege, vt im-

munem faceret Iudæam, & tres toparchias, & Samariam, & confines eius: & promisit ei talenta trecenta. 29. Et consensit rex: & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes: 30. REX Demetrius fratri Ionathæ salutem, & genti Iudæorum. 31. Exemplum epistolæ, quam scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis, misimus ad vos vt sciretis: 32. Rex Demetrius Lastheni parenti salutem. 33. Genti Iudæorum, amicis nostris, & conseruantibus quæ iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatem ipsorum, quam erga nos habent. 34. Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ, & tres ciuitates, Lydan, & Ramathan, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaria; & omnes confines earum, sequestrari omnibus sacrificantibus in Ierosolymis, pro his quæ ab eis priùs accipiebat rex per singulos annos, & pro fructibus terræ & pomorum. 35. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorum, ex hoc tempore remittimus eis: & areas salinarum, & coronas quæ nobis deferebantur, 36. omnia ipsis concedimus: & nihil horum irritum erit ex hoc, & in omne tempus. 37. Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in monte sancto, in loco celebri. 38. Et videns Demetrius rex quòd siluit terra in conspectu suo, & nihil ei resistit, dimisit totum exercitum suum, vnumquemque in locum suum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab insulis Gentium: & inimici erant ei omnes exercitus patrum eius. 39. Tryphon autem erat quidam partium Alexandri priùs: & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra Demetrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri: 40. & assidebat ei, vt traderet eum ipsi, vt regnaret loco patris sui: & enuntiauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercituum eius aduersus illum. Et mansit ibi diebus multis. 41. Et misit Ionathas ad Demetrium regem, vt eiiceret eos, qui in arce erant in Ierusalem, & qui in præsidiis erant: quia impugnabant Israël. 42. Et misit Demetrius ad Ionathan, dicens: Non hæc tantùm faciam tibi, & genti tuæ: sed gloria illustrabo te, & gentem tuam, cùm fuerit opportunum. 43. Nunc ergo rectè feceris, si miseris in auxilium mihi viros: quia discessit omnis exercitus meus. 44. Et misit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad regem, & delectatus est rex in aduentu eorum. 45. Et conuenerunt qui erant de ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem. 46. Et fugit rex in aulam: & occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare. 47. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes simul ad eum, & dispersi sunt omnes per ciuitatem: 48. & occiderunt in illa die centum millia hominum, & succenderunt ciuitatem, & ceperunt spolia multa in die illa, & liberauerunt regem. 49. Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuissent Iudæi ciuitatem sicut volebant: & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad regem cum precibus, dicentes: 50. Da nobis dextras, & cessent Iudæi oppugnare nos & ciuitatem. 51. Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem, & glorificati sunt Iudæi in conspectu regis, & in conspectu omnium qui erant in regno eius, & nominati sunt in regno: & regressi sunt in Ierusalem habentes spolia multa. 52. Et sedit Demetrius rex in sede regni sui: & siluit terra in conspectu eius. 53. Et mentitus est omnia quæcumque dixit, & abalienauit se à Ionatha, & non retribuit ei secundùm beneficia quæ sibi tribuerat, & vexabat eum valdè. 54. Post hæc autem reuersus est Thyphon, & Antiochus cum eo puer adolescens, & regnauit, & imposuit sibi diadema. 55. Et congregati sunt ad eum omnes exercitus, quos disperserat Demetrius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit. 56. Et accepit Tryphon bestias, & obtinuit Antiochiam: 57. & scripsit Antiochus adolescens Ionathæ, dicens: Constituo tibi sacerdotium, & constituo te super quatuor ciuitates, vt sis de amicis regis. 58. Et misit illi vasa aurea in ministerium, & dedit ei potestatem bibendi in auro, & esse in purpura, & habere fibulam auream: 59. & Simonem fratrem eius constituit ducem à terminis Tyri vsque ad fines Ægypti. 60. Et exiit Ionathas, & perambulabat trans flumen ciuitatis: & congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium, & venit Ascalonem, & occurrerunt ei honorificè de ciuitate. 61. Et abiit inde Gazam: & concluserunt se qui erant Gazæ: & obsedit eam, & succendit quæ erant in circuitu ciuitatis, & prædatus est ea. 62. Et rogauerunt Gazenses Ionathan, & dedit illis dexteram: & accepit filios eorum obsides, & misit illos in Ierusalem: & perambulauit regionem vsque Damascum. 63. Et audiuit Ionathas quòd præuaricati sunt principes Demetrij in Cades, quæ

est

est in Galilæa cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni: 64. &
occurrit illis: fratrem autem suum Simonem reliquit intra prouinciam. 65. Et ap-
plicuit Simon ad Bethsuram, & expugnabat eam diebus multis, & conclusit eos.
66. Et postulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cœ-
pit ciuitatem, & posuit in ea præsidium. 67. Et Ionathas & castra eius applicuerunt
ad aquam Genesar, & ante lucem vigilauerunt in campo Asor. 68. & ecce castra
alienigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei insidias in montibus: ipse au-
tem occurrit ex aduerso. 69. Insidiæ verò exurrexerunt de locis suis, & commise-
runt prælium. 70. Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus
est ex eis, nisi Mathathias filius Absolomi, & Iudas filius Calphi princeps militiæ
exercitus. 71. Et scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, &
orauit. 72. Et reuersus est Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam. &
pugnauerunt. 73. Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuersi sunt ad eum, &
insequebantur cum eo omnes vsque Cades ad castra sua, & peruenerunt vsque illuc.
74. & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuersus est Iona-
thas in Ierusalem.

COMMENTARII.

1.

Ptolemaus socerum, & Regnum eripit Alexandro, qui à Zabdiele occiditur.

ERS. 1. 2. *Et Rex Ægypti congregauit exercitum, &c. & quærebat obtinere Regnum Alexandri dolo, & addere illud Regno suo.* Ptolemaus ambitione exæstuans, Regno inhiat Syriæ. Prius tamen rem dolo tentat: & affinitatis ac amicitiæ prætextu abusus est. * An fuerit aliqua iniuria ab Alexandro prouocatus? An aliqua filiæ Cleopatræ ad patris aures querela peruenit? Minimè quidem. Vndenam ergo eiusmodi mens Ptolomæi mentem contra generum ita peruertit? An sufficiens causa fuit esse socerum? Aliquis id non abnegabit.] *Et exiuit in Syriam verbis pacificis, &c.* Syriam Ptolemæus validissimis copiis ingreditur, vsus vbique verbis pacificis, quasi generum suum reuisurus, & cum eo magni ponderis tractaturus negotia. Iusserat autem Alexander, omnium Vrbium & Oppidorum ciues ei obuiam procedere alacri quidem plausu eo, quod esset non potentissimus Rex Ægypti, sed *suus socer.* Vt generos doceat, quanta sit soceris reuerentia præstanda.]

Vt Ptolemæus contra Alexandrum pugnet ex Ægypto, suf ficiéne causa fuit esse eius socerum?

Socero à genero magna reuerētia standa.

Vers. 3. 4. 5. 6. 7. *Cum autem introiret Ciuitatem Ptolemaus, ponebat custodias militum in singulis Ciuitatibus. Et vt appropianit Azoto, ostenderunt ei Templum Dagon, succensum igni, &c. & eorum, qui casi erant in bello, tumulos, quos fecerant secus viam.* Tumulos, inquam, seu aceruos lapidum super cadauera sepulta. *Et narrauerunt Regi, quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam facerent: ei: & tacuit Rex.* Nam sicut Alexandri ruinam, quam moliebatur dissimulabat: ità & Ionathæ amici eius. *Et occurrit Ionathas* certior factus de aduentu, *Regi* Ptolemæo *in Ioppem cum gloria,* magnifico scilicet apparatu, ac comitatu: *& inuicem se salutauerunt, & dormierunt illic. Et abiit Ionathas cum Rege vsque ad flumium, quod vocatur Eleutherus,* (quem Adrichomius vltro Ptolemaidem, & Tyrum collocat non longe à Sidone ex Libano monte prorumpentem.) *& reuersus est in Ierusalem.*

Vers. 8. 9. 10. 11. 12. 13. *Rex autem Ptolemaus obtinuit dominium Ciuitatum,* quas præsidiis occupauerat, *vsque Seleuciam maritimam,* est enim in maris Mediterranei littore prope Orontem fluuium, non longè ab Antiochia: *& cogitabat in Alexandrum consilia mala. Et misit legatos ad Demetrium, dicens: Veni, componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam, quam habet Alexander, & regnabis in Regno patris tui: pænitet enim me, quod dederim illi filiam meam: quæsiuit enim me occidere.* Calumnia est soceri. *Et vituperauit eum* (conficta criminatione) *propterea quod concupierat Regnum eius,* Alexandri scilicet, qui gener Ptolemæi poterat Ægyptio Regno potiri. *Et abstulit filiam suam, & dedit eam Demetrio, & alienauit se ab Alexandro, & manifestata sunt inimicitiæ eius.* Hæc multi expositores, sed aptius totum locum expendo. Haud diu latuit Ptolemæi dolus. Vt enim filiam suam abstulit Alexandro, & tradidit eam æmulo eius Demetrio, manifestæ omnibus fuere inimicitiæ. * Maximè enim hostilitatis est documentum, cum quis curat coniugum pacem perturbare, vnionem diuidere.] *Et intrauit Ptolemaus Antiochiam, & imposuit duo diademata capiti suo Ægypti, & Asiæ.* Non intendebat Ptolemæus tradere Regnum Asiæ nouo genero suo Demetrio, licet hoc illi promisisset vers. 9. Sed illo solùm pro vasallo vti volebat.

Magnæ inimicitiæ est documētum, cum quis curat cōiugum pacem perturbare.

Vers. 14. 15. 16. 17. 18. 19. *Alexander autem Rex erat in Cilicia illis temporibus, &c.* Rex Alexander, qui tunc absens erat in Cilicia, vt compesceret istic rebelles, auditis dolis, ac perfidia soceri, voluit bello cum ipso congredi: sed primo congressu fugatus, se in Arabiam recepit, vt à Zabdiele Arabum Rege protegeretur. Ast hic veritus, ne hac occasione Ptolemæus tot iam Regnorum potentia auctus, ac proinde insuperabilis, etiam Arabiæ inuaderet Regnum præuerrit in humano scelere, præciso Alexandri capite, & ad Ptolemæum transmisso. * Arabs quidem debebat lege fidelitatis Alexandrum protegere: sed plerumque à Regibus sola lex obseruatur, quæ ad sui status rationem videtur pertinere. Sed en celerem Numinis vindictam. Ptolemæus à conspecto generi capite non superuixit nisi vsque ad diem tertiam. Inchoabatur tunc annus Græcorum centesimus sexagesimus sextus, Regni Philometoris trigesimus sextus. * Præpropetum tyranno solet auolare supplicium.] Extincto Ptolemæo, milites Ægyptij, qui ab eo relicti erant in munitionibus Syriæ nuper ab illo oc-

Plerumque à Regibus sola lex obseruatur quæ ad rationem status pertinere videtur.

Præpropetum tyranno supplicium.

cupatis : moa iubente Demetrio , inuasi sunt & occisi ab iis, qui aderant intra castra, id est, à Syris,& Asiaticis,quos Demetrius tunc temporis habebat secum in castris. *Et regnauit Demetrius anno centesimo sexagesimo septimo* Græcorum, seu vniuersum Syriacum Regnum Demetrio cessit.

Demetrius Iudæis reconciliatur, sed breui in eosdē insurgit.

2. *Vers.* 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. *In diebus illis congregauit Jonathas eos, qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem, quæ est in Ierusalem, &c.* Illorum tumultuum occasione Ionathas vsus Ierosolymitanam arcem obsedit, quæ Syriaco præsidio etiam tum insidebatur. Nam licet Demetrius Senior cap. præcedenti hanc arcem Ionathæ præscripserit,donatio tamen illa,quia conditionata erat(nempè si Iudæi fauerent Demetrio aduersus Alexandrum) nec conditio hæc acceptata fuerat, in effectum deducta non fuit. Dum ergo Ionathas arcem vi sibi vendicare conatur, perfidi apostatæ , qui propriam gentem suam Iudaicam oderant,ad nouum Regem Demetrium querelas contra Ionatham deferunt. * Hi meritò *viri* iniqui appellantur. Suprema enim iniquitas est, *contra gentem* tuam,socios tuos,conciues tuos calumnias ea-citare.] Demetrius ira accensus,Ionatham inhiber arcem obsidere , iubetque protinus Ptolemaidam auolare,secum super hoc , & aliis negotiis collaturum. At Ionathas nihil regiis litteris territus , suis in arce obsidenda occupatis iussit,strenuè in opere benè cœpto persistere. * Opus enim bonum ceptum nullo timore , nullis obiectis minis est intermittendum.] Ipse interim ad Regem proficiscitur,Ptolemaidam: & ei offerens egregia munera,ab eo honorificentissimè exceptus est,& amplissimis dignitatibus auctus. * Munera etenim hominis quantūcūque auersi inhibent iracundiam.] Obtinuit tunc à Rege non arcem Ierosolymitanam,(ea vers. enim 41. contrarium colligitur: vnde crediderim Ionatham mox à reditu suo obsidionem soluisse) sed alia longè maiora. Miror equidem Iudam , & Ionatham tot illustres victoriis solymitanæ huius arcis hostes tot annorum curriculo non ablegasse. * Vndè colligo, intestinum , seu domesticum inimicum difficilè vinci.] * Et si ad spiritum sermonem transferas, videbis, luxuriam ideò difficilius adhuc exterminari , quia inimicus plus domesticus est.]

Magna iniquitas est,cōtra conciues aut socios calumnias excitare.

Bonum opus cœptū nullo timore obiecto intermittendum.

Munera iracundiam inhibent.

Inimicus domesticus difficilè vincitur.

Luxuria domestica inimica difficillime superatur.

Vers. 28. 29. 30. 31. *Et postulauit Ionathas à Rege, &c.* Petiit Ionathas à Demetrio , vt ab omni externo præsidio , ab omni tributo , & onere tota Iudæa esset immunis. Nec Iudæa solum, sed & omnia, quæ annexa erant Iudææ, nempe tres Præfecturæ , quæ vers. 34. nominantur. Item Samaria & Ciuitates eius confines. Et ad hanc immunitatem facilius obtinendam , Regi Ionathas trecenta talenta pro honorario munere promisit. * Quàm egregius Princeps , qui nihil proprio incremento postulat, sed solummodo de subditorum commodis solicitus ostentatur.] *Et consensit Rex & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus , &c.* Annuens Demetrius Ionathæ petitioni ei literas patentes tradidit , sic scribens & præscribens : Exemplum epistolæ,quam nos Rex Demetrius scripsimus Lastheni *parenti*, (id est,instar parentis nostri)charo, & grato vicario nostro in finibus Iudææ , vel etiam Syriæ prorégi : remisimus ô Iudæ ad vos , vt dignosceretis, quid incommodum vestrum illi mandauerim. * Lasthenus itaque à Rege *pater* appellatur, non quia eius pater verè esset, sed vt innuat, idem esse Magistratum administrare , ac subditorum esse patrem.]

Probus Princeps nō proprius,sed subditorum cōmodis inuigilat.

Idem est ac Præsulem ac patrem subditorum.

Vers. 32. 33. 34. 35. 36. 37. *Rex Demetrius Lastheni parenti salutem. Genti Iudæorum amicis nostris , & conseruantibus , quæ iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere , &c.* Decreuimus genti Iudæorum immunes deinceps relinqui omnes fines Iudææ , item tres Ciuitates (seu satrapias Aphæremam , hæc suppletur ex Græco) Lydam , & Ramathan cum omnibus earum confinibus. Et omnia , quæ inde quotannis seu tributa, seu decimæ, seu regalia colligebantur, volumus sequestrari,& cedere deinceps in vsus Sacerdotum Ierosolymis sacrificia litantibus. Remittuntur præterea Iudæis areæ salinarum. Græcè *stagna salis* , solet enim aqua maris in areas, seu lacunas, vel stagna redigi, ibique euaporare,& solis calore in sal coalescere.

Vers. 38. 39. 40. *Et videns Demetrius Rex, quod siluit terra in conspectu suo , &c.* Cum Rex Demetrius nullum haberet Regni æmulum, exercitum, quem ex Syris, & Asiaticis ciuibus, & subditis suis contraxerat, & fideliter sibi ac parentibus suis seruierant , dimittit , retinens apud se peregrinum exercitum , quem à regionibus externarum Gentium secum in Syriam traxerat , quasi plus externis militibus , quam propriis ciuibus ac subditis suis fideret. Quapropter omnes Syriacæ , & Asiaticæ legiones beneuolentiam, qua ergà Regem afficiebantur, in odium commutarunt.Princeps prudens nullum subditū alij debet præferre : at si aliquis illorum præferendus sit,indigena extero præferatur.] *Tryphon autem erat quidam partium Alexandri prius,&c.* Vsus est occasione Tryphō quidam (dictus anteà Diodotus,natione Apamæus, vel educatione saltem) homo potens , & astutus, & harum legionum , quas à se Demetrius abstraxit, ope viam strauit ad Regnum Antiocho iuniori filio Alexandri Velis recens à Zabdiele Arabe capite plexi, apud alium Principem Arabem nomine Emalchuel secretò latitanti.

Si aliquis subditus præferendus sit à Principe, indigena extero præferatur.

Vers. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. *Et misit Ionathas ad Demetrium Regem* nuncios, *postulans,vt eiiceret eos , qui in arce erant in Ierusalem, & qui in præsidiis erant : quia impugnabant de* more *Israel. Et misit Demetrius ad Ionatham, dicens, &c. Et fugit Rex in aulam : & occupauerunt , qui erant de Ciuitate itinera Ciuitatis,& cœperunt pugnare.* Vsi etiam fuere hac occasione eius Antiocheni ; qui seditioso furore *in medium Ciuitatis* conuenerunt , (addit id Græcus) id est,in forum,ad centum viginti millia,& curabant Regem Demetrium interimere. O quam tyrannicò Demetrius se habebat in ciues, quandò tot ei exitiales exsurgunt ! Securè nec in aula Rex degit , qui subditos despicit, nec curat eos ad se beneficiis allicere.] Iam cœperant seditiosi ciues aulam, seu arcem oppugnare, in quam Rex aufugerat. *Et vocauit Rex Iudæos in auxilium,&c.* Ope itaque trium millium Iudæorum , quos Ionathas immiserat , liberatus est Rex Demetrius cæsis Antiochenorum centum millibus. * Iustitia enim comite , pauci milites innumerabilem multitudinem

Nec in aula Rex securus degit, si subditos nō curat beneficiis allicere.

Iustitia comite , pauci

nullus innumeros hostes iniustè pugnantes facilè vincit.

dinem iniustè pugnantem facillimè debellat.]

Verf. 49.50.51.52.53. *Et viderunt, qui erant de Ciuitate, &c.* Consternati ciues quod viderent Vrbem à Iudæis omnino deleri, preculi ad Regem properant, vt eis dexteram in signum pacis & reconciliationis porrigeret. *Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem, &c.* Rege annuente ciuium precibus, tam illi quam Iudæi arma deponunt. A Rege mirifice honorantur Iudæi, nomen eorum apud cunctas Regni Vrbes celebre decantatur, & multis onusti spoliis ad Ierosolymam rediere victores. *Et sedit Demetrius Rex in sede Regni sui, & siluit omnis terra in conspectu eius,* seu nullus contra Regem vel hiscere est ausus. *Et mentitus est omnia quæcumque dixit: & abalienauit se a Ionatha, &c.*

Vilissimus est, qui post beneficium à Deo acceptũ non solum non reddit officium, sed & addit scelera.

* Vile quidem est, benefactori non rependere beneficium: vilissimum vero, pro beneficio iniuriam inurere. Huiusmodi ingratitudinis reus est ille, qui post beneficium à Deo acceptum non solum non reddit officium, sed & addit scelera.]

Verf. 54.55.56.57.58.59 *Post hæc autem reuersus est Triphon, &c.* Cum parta rursus quie-

3. te, Demetrius nihil præstaret eorum, quæ Ionathæ promiserat quin potius pro bonis mala benefactori referret. Ionathas cum suis deinceps æmulo Demetrij Antiocho, qui iam è pueritia adolescentiam inire cœperat, adhæsit. Hunc Triphon ex Arabia in Syriam eduxit, & regio diademate insigniuit: Demetrio primo certamine in fugam abacto. Milites enim, quos ipse à se ablegauerat, iniuriæ illius memores, Antiocho validiores adhæserunt. *Et accepit Triphon bestias, & obtinuit Antiochiam, &c.* Victori Antiocho elephanti territi, & machinæ, adeoque & regia sedes Antiochia in spolium cessere. Cum autem victoriæ causa non minima fuerant Ionathas & Simon: mox insignibus à nouo Rege honoribus & muneribus decorantur. Nam Ionathæ Sacerdotium summum confirmatur, vasa in mensæ vsum immittuntur, datur ei potestas bibendi aureo in vase, & purpureo vestimento vti, quod regium erat insigne: & vltra tres Ciuitates, queis Ionathas à Demetrio donatus fuerat, quartam nouus Rex addidit. Simon autem frater eius Dux magnus, seu Prorex amplissimæ regionis efficitur. * Annota quæso illud: *Dedit illi potestatem bibendi in auro, & esse in purpura.* Felicia tempora, quando solis Principibus licebat ad poculum vase pretioso vti: aderat enim inter virum primorem, & vulgarem distinctio. Pessima autem nostra tempestate sæpè vulgaris à primario distinguitur ex eo, quod vulgaris aureo, vel argenteo vase bibit, ac purpura induitur: vir autem princeps & vitreo vase vtitur, & vulgari induitur vestimento.]

Ionathas hærens Antiocho Alexandri filio, plures Vrbes ei à Demetrio eripit eiusque exercitum profligat.

Tantus vulgaris hominum immoderatus luxus.

Verf. 60.61.62.63.64. *Et exijt Ionathas, & perambulabat trans flumen Ciuitates, &c.* Prosecutus Ionathas victoriam pro Antiocho trans fluuium Iordanem cunctis Syriacis legionibus adiutus omnia Damascum vsque Demetrio detraxit, & nouo Regi Antiocho subiecit. Intereà Principes exercitus Demetri ad rebellionem concitarunt Cades incolas, quæ sita erat in Galilæa, persuadentes eis, vt pro Demetrio arma arriperent aduersus Antiochum, volentes hoc stratagemate remouere Ionatham à negotio Regni pro Antiocho conquirendi, & stabiliendi: vt dùm aliena coratum iret, propria perderet. At Ionathas, rebus in Syria compositis, occurrit cum victore exercitu suo illis Demetrij Ducibus, relicta fratri suo Simoni intra Prouinciam Iudæam cura expugnandæ Bethsuræ iuxta Ierosolymam.

Verf. 65.66. *Et applicuit Simon ad Bethsuram, & expugnabat eam diebus multis, &c.* Post multorum dierum obsidionis Bethsuræ ciues, se Simoni pacificè tradiderunt. Vt autem id ei successisset ex animi sententia, annuens ciuium precibus obsidionem soluit, & Vrbem milite præsidiario muniuit.

Verf. 67.68 69.70.71. *Et Ionathas, & castra eius applicuerunt ad aquam Genesar, &c.* Porrò Ionathas cum suis ad lacum Genesareth antè lucem perrexerunt in campum Asor. At dum instructus inibi exercitus ab insidiis à tergo positis non sat præcauet, alienigenis e aurgentibus, Iudæi aguntur in fugam, nemine apud signa militaria remanente præter Mathathiam, & Iudam exercitus Principes. Crediderim. cum duobus hisce Ducibus illorum quoque milites mansisse saltem fortiores, & nobiliores. Quomodo enim duo isti soli cum Ionatha potuissent prælium instaurare, & continuare, donec hostes in fugam verterentur? Ait Iosephus, cum duobus his Ducibus ad signa remansisse circiter quinquaginta milites. * Si remanserunt quinquaginta, quomodo illud stat? *Et nemo relictus est ex eis nisi Mathathias, & Iudas.* Certè quia hi duo Principes remanentes illos milites suo exemplo excitarunt, ne vilem eam fugam arriperent. Vt edoceamur, totum virtutis aut vitij opus illi tribuere, qui probo aut prauo exemplo alios ad eandem actionem attraxit.] Quid verò ad hæc Ionathas? Vestimenta scindit, capiti puluerem inspergit, Deum supplex orat, vt in rebus deploratis ipse succurrat.

Totum virtutis, aut vitij opus ei tribuitur, qui bono, aut malo exemplo alios ad eãdẽ actionẽ attraxit.

Verf. 72.73.74. *Et reuersus est Ionathas ad eos in prælium, &c.* Post orationem quidem nouo animo, nouo robore, nouo impetu cum paucis recurrit in hostes, cædit, sternit, fugat: nec prius vrgere desinit, quam reuersis è fuga Iudæis, & in hostes iam fugientes reuectis, illa die tria millia virorum sterneret. * Profectò postquam Ionatham orantem audiui, facilè credam omnes fugisse milites, nullúmque præter Mathathiam, & Iudam remansisse, solisque tribus cessisse triumphum. Supplex enim oratio vnici viri brachiis tantum robur infundit, vt pro innumero militum sufficiant exercitu.]

Oratio sic vel vnum roborat militẽ, vt pro innumero sufficiat exercitu.

CAPUT XII.

Cum Romanis, & Spartanis fœdus Ionathas renouat. Demetrium rursum fugat. Arabas cædit. Simon Vrbem Ioppem nouis præsidiis munit. Ionathas vero dolo Triphonis capitur, & custodiæ addicitur.

1. ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & misit eos Romam, statuere & renouare cum eis amicitiam: 2. & ad Spartiatas, & ad alia loca misit epistolas secundùm eamdem formam. 3. Et abierunt Romam, & intrauerunt curiam, & dixerunt: Ionathas summus sacerdos, & gens Iudæorum miserunt nos, vt renouaremus amicitiam & societatem secundùm pristinum. 4. Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, vt deducerent eos in terram Iuda cum pace. 5. Et hoc est exemplum epistolarum, quas scripsit Ionathas Spartiatis. 6. IONATHAS summus sacerdos, & seniores gentis, & sacerdotes, & reliquus populus Iudæorum, Spartiatis fratribus salutem. 7. Iampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam estis fratres nostri, sicut rescriptum continet, quod subiectum est. 8. Et suscepit Onias virum, qui missus fuerat, cum honore: & accepit epistolas, in quibus significabatur de societate & amicitia. 9. Nos, cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris, 10. maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amicitiam, ne fortè alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora transierunt, ex quo misistis ad nos. 11. Nos ergo in omni tempore sine intermissione in diebus solemnibus, & cæteris quibus oportet, memores sumus vestri in sacrificiis quæ offerimus, & in obseruationibus, sicut fas est & decet meminisse fratrum. 12. Lætamur itaque de gloria vestra. 13. Nos autem circumdederunt multæ tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt nos reges, qui sunt in circuitu nostro. 14. Noluimus ergo vobis molesti esse, neque cæteris sociis & amicis nostris, in his præliis. 15. habuimus enim de cælo auxilium, & liberati sumus nos, & humiliati sunt inimici nostri. 16. Elegimus itaque Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iasonis filium, & misimus ad Romanos renouare cum eis amicitiam & societatem pristinam. 17. Mandauimus itaque eis vt veniant etiam ad vos, & salutent vos? & reddant vobis epistolas nostras de innouatione fraternitatis nostræ. 18. Et nunc benefacietis respondentes nobis ad hæc. 19. Et hoc est rescriptum epistolarum, quod miserat Oniæ: 20. Arius, rex Spartiatarum, Oniæ sacerdoti magno salutem. 21. Inuentum est in scriptura de Spartiatis & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quòd sunt de genere Abraham. 22. Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis scribentes nobis de pace vestra. 23. Sed & nos rescripsimus vobis: Pecora nostra: & possessiones nostræ, vestræ sunt; & vestræ, nostræ: mandauimus itaque hæc nunciari vobis. 24. Et audiuit Ionathas, quoniam regressi sunt principes Demetrij cum exercitu multo supra quam prius, pugnare aduersus eum. 25. & exiit ab Ierusalem, & occurrit eis in Amathite regione: non enim dederat eis spatium vt ingrederentur regionem eius. 26. Et misit speculatores in castra eorum: & reuersi renunciauerunt quòd constituunt superuenire illis nocte. 27. Cùm occidisset autem sol, præcepit Ionathas suis vigilare, & esse in armis paratos ad pugnam tota nocte, & posuit custodes per circuitum castrorum. 28. Et audierunt aduersarij quòd paratus est Ionathas cum suis in bello: & timuerunt, & formidauerunt in corde suo: & accenderunt focos in castris suis. 29. Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cognouerunt vsque manè: videbant autem luminaria ardentia: 30. & secutus est eos Ionathas, & non comprehendit eos: transierunt enim flumen Eleutherum. 31. Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocantur Zabadæi,

badæi, & percussit eos, & accepit spolia eorum. 32. Et iunxit, & venit Damas-
cum, & perambulabat omnem regionem illam. 33. Simon autem exiit, & venit
vsque ad Ascalonem, & ad proxima præsidia: & declinauit in Ioppen; & occupa-
uit eam (34. audiuit enim quòd vellent præsidium tradere partibus Demetrij)
& posuit ibi custodes vt custodirent eam. 35. Et reuersus est Ionathas, & conuo-
cauit seniores populi, & cogitauit cum eis ædificare præsidia in Iudæa, 36. & ædi-
ficare muros in Ierusalem, & exaltare altitudinem magnam inter medium arcis &
ciuitatis, vt separaret eam à ciuitate, vt esset ipsa singulariter, & neque emant, neque
vendant. 37. Et conuenerunt, vt ædificarent ciuitatem: & cecidit murus, qui erat
super torrentem ab ortu solis, & reparauit eum, qui vocatur Caphetetha: 38. &
Simon ædificauit Adiada in Sephela, & muniuit eam, & imposuit portas & seras.
39. Et cùm cogitasset Tryphon regnare Asiæ, & assumere diadema, & extendere
manum in Antiochum regem: 40. timens ne fortè non permitteret eum Ionathas,
sed pugnaret aduersus eum, quærebat comprehendere eum, & occidere. Et exur-
gens abiit in Bethsan. 41. Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta milli-
bus virorum electorum in prælium, & venit Bethsan. 42. Et vidit Tryphon quia
venit Ionathas cum exercitu multo vt extenderet in eum manus timuit, 43. &
excepit eum cum honore, & commendauit eum omnibus amicis suis, & dedit ei
munera: & præcepit exercitibus suis vt obedirent ei, sicut sibi. 44. Et dixit Iona-
thæ: Vt quid vexasti vniuersum populum, cùm bellum nobis non sit? 45. Et nunc
remitte eos in domos suas: elige autem tibi viros paucos, qui tecum sint, & veni me-
cum Ptolemaidam, & tradam eam tibi, & reliqua præsidia, & exercitum, & vniuer-
sos præpositos negotij, & conuersus abibo: propterea enim veni. 46. Et credidit
ei, & fecit sicut dixit: & dimisit exercitum, & abierunt in terram Iuda. 47. Reti-
nuit autem secum tria millia virorum: ex quibus remisit in Galilæam duo millia,
mille autem venerunt cum eo. 48. Vt autem intrauit Ptolemaidam Ionathas, clau-
serunt portas ciuitatis Ptolemenses: & comprehenderunt eum: & omnes, qui cum
eo intrauerant, gladio interfecerunt. 49. Et misit Tryphon exercitum & equites
in Galilæam, & in campum magnum, vt perderent omnes socios Ionathæ.
50. At illi cùm cognouissent quia comprehensus est Ionathas, & periit, &
omnes qui cum eo erant, hortati sunt semetipsos, & exierunt parati in prælium.
51. Et videntes hi, qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reuersi
sunt: 52. illi autem venerunt omnes cum pace in terram Iuda. Et planxerunt
Ionathan, & eos qui cum ipso fuerant, valdè: & luxit Israël luctu magno.
53. Et quæsierunt omnes gentes, quæ erant in circuitu eorum, conterere eos:
dixerunt enim: 54. Non habent principem, & adiuuantem: nunc ergo expugne-
mus illos, & tollamus de hominibus memoriam eorum.

COMMENTARII.

1. *Ionathas cum Romanis, & Spartanis fœdus renouat.*

ERS. 1.2.3.4. *Et vidit Ionathas, quia tempus eum iuuat, &c* Vidês Ionathas tot victoriis potitus opportunum esse tempus ad antiquos amicos alliciẽdos rursum, & ad nouos procurandos, vt hostium, quos inuidia suscitat, audaciam frangeret: Romanis, & Spartanis nouo fœdere procurat adiungi. * Nunquam enim Dux fortissimus magis debet esse solicitus ad exercitum roborandum, quam cum victor ascendit.] Porrò Spartiatæ, vel Spartani ab Vrbe *Sparta* in Achaia regione Lacedemoniæ in Peloponneso dicuntur. Dicuntur, & Lacedemones ab Vrbe *Laconica*, seu λᾶας id est, *lapis*; & κάδμου id est, *Cadmi*. Erant posteri Heraclidarum. *Et abierunt Romam* nuncij illi, *& intrauerunt Curiam, & dixerunt: Ionathas summus Sacerdos, & gens Iudæorum miserunt nos, vt renouaremus amicitiam, & societatem secundum pristinum* fœdus, quod iniimus. *Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, vt deducerent eos in terram Iudà cum pace.* Romani annuentes Ionathæ petioni dederunt nunciis illius litteras commendatitias ad præsides locorum, per quæ erant transituri, vt illos vsque ad Iudææ fines amicis officiis prosequerentur.

Fortis Dux cum victoria potitur, magis sollicitus est, ad exercitum roborandum.

Vers. 5.6.7 8.9.10. Et hoc est exemplum epistolarum, quas scripsit Ionathas Spartiatis, &c. Spartiatarum Rex Arius, vel, vt alij, Areus quartus à fine inter Agidarum Reges, contra Pirrhum Epiri & Antigonum Gonatam Macedoniæ Reges multa bella gessit, & amicas dedit litteras ad Oniam secundum Iudæorum Pontificem (de quibus vers. 20.) Vbi Spartanos *fratres* Iudæorum vocat, & de genere Abraham, puto ex Cetura, quam post partum Saræ secum Dariam vxorem Abraham duxit Gen. 25. 1. Ità, ait, *rescriptum continet*, seu scriptura testatur non sacra quidem, sed profana, nempè antiqui Spartanorum annales. Scio, alios velle eos ex Agar ancillæ Saræ esse posteros, eiusque filij Ismaëlis, Gen. 25. 12. *Et suscepit Onias virum, qui missus fuerat, cum honore, &c. maluimus mittere ad vos, renouare fraternitatem, & amicitiam, ne fortè alieni efficiamur à vobis: multa enim* temporá

tempora transierunt, ex quo misistis ad nos. Vestram societate .n. & amicitiam ambabus vlnis fuimus amplexi. Quia tamen à bellis tunc feriabamur, vsi non fuimus ope, & auxilio vltrò à vobis tanquam fratribus & amicis nobis oblato. Tunc enim pro solatio aderant nobis præ manibus sacra volumina, quibus tempore pacis securi incumbebamus. * En antiqua fideli populi militum exercitamenta pacis tempore sanctos libros perlegere, legis dogmata meditari: non se otio exitiali quidem omnino committere.] * *Habentes* (ait) *solatio sanctos libros.* Nullum enim tam anxium cor qui sacrorum voluminum lectione solatium non concipiat.] Maluimus itaque, mittere legatos ad vos, ad primam amicitiam renouandam, ne diuturniori mora forsan illa intercidat, nosque sic loco fratrum alieni, & peregrini à nobis efficiamur. * Hinc carpitur nimia nonnullorum abstractio, qui sic se cum fratribus, ac propinquis gerunt, ac si nulla necessitudo sanguinis intercederet.]

Tempore pacis militũ exercitamẽtum sit pios libros perlegere.

Sacræ lectionis solatium.

Nimia à propinquis abstractio reprehenditur.

Vers. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. *Nos ergo in omni tempore, &c. memores sumus vestri in sacrificiis, quæ offerimus, & in obseruationibus, sicut fas est, & decet meminisse fratrum.* Græcus *in obsecrationibus*, pro *in obseruationibus* apposuit. Profectò nos nunquam vestri deponimus memoriam in sacrarum ceremoniarum nostrarum obseruationibus, vel in quotidianis precibus. * Hoc ergà absentes fratres vel amicos officium, eos orationum nostrarum, piorumque operum participes efficere.] *Lætamur itaque de gloria vestra, &c.* * Pondera fortissimi Ducis pietatem non sibi, vt alij assolent, arrogantis victorias: sed auctoris earum Domini gloriam efferentis.] *Elegimus itaque Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iasonis filium, & misimus ad Romanos, renouare amicitiam, & societatem pristinam, &c. Et nunc benefacietis, respondentes nobis ad hæc.* * *Benè*, inquiunt, *facietis, respondentes nobis.* Malè enim, & inurbanè faciunt, qui saltem comitatis gratia acceptas non respondet ad literas.]

Pro amicis absentibus orandum.

Omnis victoria non militum solùm fortitudini, sed Deo auxiliatori tribuenda.

Inurbanus est, qui ad litteras acceptas non respondet.

Vers. 19. 20, 21. 22. 23. *Et hoc est rescriptum epistolarum, quod miserat Onia, Arius Rex Spartiatarum, &c.* Pro *Onia* Græcus legit *Ionatha*. Itaque existimo ad Ionatham missum esse pro responsione exemplar epistolæ, quam olim Arius Rex ad Oniam Sacerdotem summum immiserat, vt Ionathas idem sibi à Spartiatis responderi videret. Dicunt igitur: *Possessiones nostræ, vestra sunt: & vestra, nostra.* Formula hæc fuisse illis videtur arctissimæ amicitiæ explicandæ. * Amicorum enim omnia sunt communia.]

Amicorum omnia sunt communia.

2.

Rursus Ionathas Demetrij fugat, Arabas cædit.

Vers. 24. 25. 26. 27. *Et audiuit Ionathas, quoniam regressi sunt Principes Demetrij cum exercitu multo, &c.* Copias interim suas nuper à Ionatha fusas fugatasque Principes Demetrij instaurant, longè maiore numero, quàm antea. Quo comperto Ionathas occurrit eis extra Iudæam in Amathire Arabiæ regione. * Edocens Duces, hostes debellandos, aut repellendos, priusquam ad Vrbes obsidendas accedant.] * Instruensque spiritualis militiæ viros, ac fœminas tota animi vi procurare, ne ad præcordia tentamina accedant, maximè impudicitiæ: sed à longè imminentia ea fortiter comprimere.] Porrò timidiores hostes non ausi palam manus cum Iudæis conserere, fugam arripiunt.

Hostis ablegandus, prius quàm ad Vrbem obsidendam approximet.

Luxuriæ, antequam accedãt debellare procura tentamina.

Vers. 28. 29. 30, 31. 32. *Et audierunt aduersarij, quod paratus est Ionathas cum suis in bello: & timuerunt, & formidauerunt in corde suo: & accenderunt focos in castris suis.* Vt videntes à longè Iudæi frequentes ignes, non suspicarentur, hostes fugam intentasse. *Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cognouerunt vsque mane: videbant autem luminaria ardentia.* Non cognouerunt fugisse hostes, qui luminaria ardentia, seu focorum splendor indicabat, exercitum Demetrij inibi adesse. Aduentante autem aurora, intermortua luce diei focorum lumine, hostes fugisse dignouerunt. *Et secutus est eos Ionathas, & non comprehendit eos; transierunt enim flumen Eleutherum* in Syria, *nunc Vellania* dictum. *Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocantur Zabadæi, & percussit eos, & accepit spolia eorum. Et iunxit, & venit Damascum*, castra in Damascum mouit, *& perambulabat omnem regionem illam*, Demetrianos inquirens, & persequens.

Vers. 33. 34. 35. 36. 37. 38. *Simon autem exiit* expeditione bellica, *& venit vsque ad Ascalonem, & ad proxima præsidia: & declinauit in Ioppen, & occupauit eam.* Erat quidem illa in Ionathæ potestate (cap. 10. 73.) sed dicitur occupasse eam, quia Ioppenses ad defectionem declinabant, ideoque Simon adfuit, vt illos in fide contineret. * Edocet Euangelij operarios quasi de nouo ad fidem, seu ad virtutem adducere eum, qui in fidei, aut in virtutis sequela nutabat, si eum in fide aut in virtute consistere faciat.] (*Audiuit enim*) Simon, *quod vellent*, Ioppenses, *præsidium tradere partibus Demetrij: & posuit* ibi custodes, *vt custodirent eam Ioppem*, aut arcem. *Et reuersus est Ionathas*, ab expeditione sua in Iudæam: *& conuocauit seniores populi, & cogitauit cum eis, ædificare præsidia in Iudæa: & ædificare muros in Ierusalem, & exaltare altitudinem magnam inter medium arcis & Ciuitatis, vt separaret eam à Ciuitate, vt esset ipsa* ara *singulariter*, id est, seorsim, seu semota prorsus: *& neque emant, neque vendant*, nempè qui in arce aderant. Eos quidem commeatu, ac commercio prohibere curat, quia arcis expugnatio diuturnioris, erat laboris, & temporis. *Et conuenerunt, vt ædificarent Ciuitatem, &c.* Satagunt Ciuitatis muros reficere, & murum, qui erat à plaga orientali de nouo extruere, quia ex senio corruerat: & alium murum nomine Caphetheta, reparare. *Et Simon ædificauit Adiada in Sephela, & muniuit eam: & imposuit portas, & seras.* Adiada Vrs erat in Tribu Dan.

Qui nutantem in fide, aut in virtute confirmat, eũ quasi de nouo ad fidem aut ad virtutem adducit.

3.

Ionathas à Tryphone dolo capitur & custodia adducitur.

Vers. 39. 40. 41. 42. 43. 44. *Et cum cogitasset Tryphon regnare Asiæ, &c.* Intereà Tryphon bis perduellis, non sat habuit à Demetrio deflexisse, in eiusque locum iuniorem intrusisse Antiochum filium Alexandri: nunc in ipsum quoque Antiochum insurgit, sibique Asiæ rapere conatur Imperium. Conatui obstiturus (ait secum) est præ cæteris Ionathas: ergo & hic de medio tollendus. *Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium, &c.* Ionathas verò nihil veritus mali, summa magnificentia Tryphoni occurrit in Bethsan; alias Scythopoli, Syriæ Oppido non procul Tiberiade. Quia tamen de amicitia Tryphonis non erat omnino securus,

ex

ex præstantissimis suis militibus secum quadraginta millia adduxit.

Vers. 45. 46. 47. Et nunc remitte eos in domos suas, &c. Suasu versipellis Tryphonis Ionathas remissis pene omnibus militibus in Iudæam, & Galilæam, cum solis mille viris se fidei illius in Vrbe Ptolemaida credidit. * Nobilitatis quidem est, nihil doli in aliis suspicari.] * At prudentiæ erat, haud fidere illi, quem iam viderat aliquando dolosum.]

Nobilitatis est, nihil in aliis suspicari.

Prudentiæ est, nulli nō fidere, quem aliquando vidisti dolosum.

Vers. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. Vt autem intrauit Ptolemaidam Ionathas, clauserunt portas Ciuitatis Ptolemenses: & comprehenderunt eum, &c. Itaque iussu tyranni Tryphonis comprehensus fuit à præsidiariis Ionathas, socij verò ipsius omnes fuere gladio cæsi. * Illa preme. *Videntes, qui insecuti fuerant socios* Ionathæ, qui in Galilæam fuerant profecti, *quia pro anima res est, illi, reuersi sunt*, nec cum illis concertare voluerunt, timentes eorum fortitudine esse debellandos: quia cum illi pro animæ seu vitæ defensione pugnarent, fortissimos se in certamine deberent ostendere. Vt ediscas, qui cum hostibus animæ confligis, quam constantiam quas vires debeas exerere in certamine, in quo *pro anima res est.*

Fortiter cum animæ hostibus dimicandum, quia pro anima res est.

CAPVT XIII.

Succedens Simon in Principatu fratris Ionathæ, eum curat libertati addicere. Ionathas cum filiis à Tryphone occiditur, qui etiam Antiochum de medio tollens Regno potitur. Simon Demetrio adhæret, arcem Ierosolymitanam deditione recipit, ductandisque exercitibus filium suum Ioannem præficit.

1. ET audiuit Simon quòd congregauit Tryphon exercitum
copiosum, vt veniret in terram Iuda, & attereret eam.
2. Videns quia in tremore populus est, & in timore, ascen-
dit Ierusalem, & congregauit populum: 3. & adhortans
dicit: Vos scitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris
mei, fecimus pro legibus & pro sanctis prælia, & angustias
quales vidimus: 4. Horum gratia perierunt fratres mei
omnes propter Israël, & relictus sum ego solus. 5. Et nunc non mihi contingat
parcere animæ meæ in omni tempore tribulationis: non enim melior sum fratribus
meis. 6. Vindicabo itaque gentem meam, & sancta, natos quoque nostros, &
vxores: quia congregatæ sunt vniuersæ gentes conterere nos inimicitiæ gratiâ.
7. Et accensus est spiritus populi simul vt audiuit sermones istos: 8. & respon-
derunt voce magna, dicentes: Tu es dux noster loco Iudæ & Ionathæ fratris tui:
9. pugna prælium nostrum: & omnia, quæcumque dixeris nobis, faciemus.
10. Et congregans omnes viros bellatores, accelerauit consummare vniuersos
muros Ierusalem, & muniuit eam in gyro. 11. Et misit Ionathan filium Ab-
salomi, & cum eo exercitum nouum, in Ioppen: & eiectis his, qui erant in ea,
remansit illic ipse. 12. Et mouit Tryphon à Ptolemaida cum exercitu multo, vt
veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in custodia. 13. Simon autem ap-
plicuit in Addus contra faciem campi. 14. Et vt cognouit Tryphon quia surrexit
Simon loco fratris sui Ionathæ: & quia commissurus esset cum eo prælium, misit
ad eum legatos, 15. dicens: Pro argento, quod debebat frater tuus Ionathas in
ratione regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus eum. 16. Et nunc mitte
argenti talenta centum, & duos filios eius obsides, vt non dimissus fugiat à no-
bis, & remittemus eum. 17. Et cognouit Simon quia cum dolo loqueretur se-
cum, iussit tamen dari argentum, & pueros: ne inimicitiam magnam sumeret ad
populum Israël, dicentem: 18. Quia non misit ei argentum, & pueros, pro-
pterea periit. 19. Et misit pueros, & centum talenta: & mentitus est, & non
dimisit Ionathan. 20. Et post hæc venit Tryphon intra regionem, vt contere-
ret eam: & gyrauerunt per viam quæ ducit Ador: & Simon, & castra eius ambu-
labant in omnem locum quocumque ibant. 21. Qui autem in arce erant, mise-
runt ad Tryphonem legatos, vt festinaret venire per desertum, & mitteret illis ali-
monias. 22. Et parauit Tryphon omnem equitatum, vt veniret illa nocte: erat
autem nix multa valdè, & non venit in Galaaditim. 23. Et cùm appropinquasset
Bascaman, occidit Ionathan & filios eius illic. 24. Et conuertit Tryphon, & abiit

in terram suam. 25. Et misit Simon, & accepit ossa Ionathæ fratris sui, & sepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius. 26. Et planxerunt eum omnis Israël planctu magno, & luxerunt eum dies multos. 27. Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retrò & ante: 28. Et statuit septem pyramides, vnam contra vnam patri & matri, & quattuor fratribus: 29. & his circumposuit columnas magnas; & super columnas arma, ad memoriam æternam; & iuxta arma naues, sculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare. 30. hoc est sepulchrum, quod fecit in Modin, vsque in hunc diem. 31. Tryphon autem cùm iter faceret cum Antiocho rege adolescente, dolo occidit eum. 32. Et regnauit loco eius, & imposuit sibi diadema Asiæ, & fecit plagam magnam in terra. 33. Et ædificauit Simon præsidia Iudææ, muniens ea turribus excelsis, & muris magnis, & portis, & seris: & posuit alimenta in munitionibus. 34. Et elegit Simon viros, & misit ad Demetrium regem, vt faceret remissionem regioni: quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant gesti. 35. Et Demetrius rex ad verba ista respondit ei, & scripsit epistolam talem: 36. Rex Demetrius Simoni summo Sacerdoti, & amico regum, & senioribus & genti Iudæorum, salutem. 37. Coronam auream, & bahem, quam misistis, suscepimus: & parati sumus facere vobiscum pacem magnam, & scribere præpositis regis remittere vobis quæ indulsimus. 38. Quæcumque enim constituimus, vobis constant. Munitiones, quas ædificastis, vobis sint. 39. Remittimus quoque ignorantias, & peccata vsque in hodiernum diem, & coronam quam debebatis: & si quid aliud erat tributarium in Ierusalem, iam non sit tributarium. 40. Et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros, conscribantur, & sit inter nos pax. 41. Anno centesimo septuagesimo ablatum est iugum Gentium ab Israël. 42. Et cœpit populus Israël scribere in tabulis & gestis publicis, anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce, & principe Iudæorum. 43. In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circumdedit eam castris, & fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percussit turrem vnam, & comprehendit eam. 44. Et eruperant qui erant intra machinam in ciuitatem: & factus est motus magnus in ciuitate. 45. Et ascenderunt qui erant in ciuitate, cum vxoribus & filiis supra murum, scissis tunicis suis, & clamauerunt voce magna, postulantes à Simone dextras sibi dari, 46. & dixerunt: Non nobis reddas secundum malitias nostras, sed secundùm misericordias tuas. 47. Et flexus Simon, non debellauit eos: eiecit tamen eos de ciuitate, & mundauit ædes in quibus fuerant simulachra, & tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens Dominum: 48. & eiecta ab ea omni immunditia, collocauit in ea viros qui legem facerent: & muniuit eam, & fecit sibi habitationem. 49. Qui autem erant in arce Ierosalem, prohibebantur egredi & ingredi regionem, & emere, ac vendere: & esurierunt valdè, & multi ex eis fame perierunt. 50. Et clamauerunt ad Simonem vt dextras acciperent: & dedit illis: & eiecit eos inde, & mundauit arcem à contaminationibus: 51. & intrauerunt in eam tertia & vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo, cum laude, & ramis palmarum, & cinyris, & cymbalis, & nablis, & hymnis, & canticis, quia contritus est inimicus magnus ex Israël. 52. Et constituit vt omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia. 53. Et muniuit montem templi, qui erat secus arcem, & habitauit ibi ipse, & qui cum eo erant. 54. Et vidit Simon Ioannem filium suum, quod fortis prælij vir esset: & posuit eum ducem virtutum vniuersarum: & habitauit in Gazaris.

COMMENTARII.

1. *Ionathan fratet eius Simon curat liberati addicere.*

VERS. 1.2.3.4.5.6. *Et audiuit Simon, quod congregauit Tryphon exercitum copiosum, vt veniret in terram Iuda, & attereret eam Videns quia in tremore populus est, & in timore, ascendit Ierusalem, & congregauit populum: & adhortans* curansque eum à formidine liberare, *dixit: Vos scitis, quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei,* seu Mathathias, & olij, *fecimus pro legibus, & pro sanctis prælia, & angustias quales vidimus: horum gratia perierunt fratres mei omnes propter Israel, & relictus sum ego solus.* * Laudabilia admodum bella, quæ pro lege, aut fide tuanda geruntur.] * Si Ionathas superstes adhuc erat, cur dicit Simon, *Perierunt fratres mei omnes?* Quia captus cum esset a perfido Tryphone, actum iam de illo erat. Nihil enim pietatis à perfido poterat expectari.] *Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tempore tribulationis, &c.* Deo itaque comite non mihi continget, vt vitæ meæ parcam, nec enim dignior sum fratribus meis, aut Reipublicæ magis necessarius, vt vitam meam tueri procurem. Porrò Simon vt vir consilij præ cæteris

Laudabilia bella pro fide tutanda.

Nihil pietatis potest à perfido expectari.

fratri

fratribus à patre fuerat celebratus cap. 2. 65. & 70. * Quomodò ergò se fratribus superiorem non agnoscit? Certè quia eo ipso, quod superior erat illis, debebat longius ab huiusmodi cognitione abesse. Veræ enim præcellentiæ agnata est submissio.] Sancta igitur seu Templum, & electum populum protecturus exurgam; quia cuncti Gentiles aduersum nos pugnaces properant, non quia offensi sint à nobis, sed quia intestino nos odio prosequuntur: & quia veram abolere religionem, & idololatriam nituntur inducere. Si enim iniuria lacessiti nos persequerentur, deberemus impugnationem sine querela tolerare. * Ergò labores nobis à Deo immissos patienter sustineamus; siquidem non *inimicitiæ gratia* nos vulnerat, sed quia grauissimus à nobis est iniuriis affectus.]

Veræ præcellentiæ agnata est submissio.

Debemus patienter sufferre labores, ob peccata à Deo immissos.

Verf. 7. 8. 9. 10. 11. *Et accensus est spiritus populi simul, vt audiuit sermones istos.* Alacer factus est omnis populus, excitatus Simonis verbis ad Templi ac Reipublicæ defensionem. *Et responderunt voce magna, dicentes: Tu es dux noster loco Iudæ, & Ionathæ fratris tui pugna prælium nostrum: & omnia, quæ dixeris nobis, faciemus.* Ac si dicerent. Milites tui erimus. * Idem enim est esse militem, ac promptè Ducis monitis obedire.] *Et congregans* omnes viros bellatores, accelerauit consummare omnes muros Ierusalem, seu opus cœptum reficiendorum murorum perficere: *& muniuit eam in gyro. Et* misit Ionatham filium Absalomi, & cum eo *exercitum nouum*, seu de nouo coactum, *in Ioppem, & eiectis his, qui erant in ea*, militibus Iudæis, quorum fides fortasse erat suspecta, *remansit illic* Ionathas *ipse.*

Idem est esse militem, ac obedire debere.

Verf. 12. 13. 14. 15. 16. *Et mouit Tryphon*, seu Profectus est, *à Ptolemaida cum exercitu multo, vt veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in custodia. Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi*, seu iuxtà Oppidum Addida (Iosephus ait) in monte situm, cui Iudæorum campi subiecti sunt. Existimo, hunc oppidum illum esse Adiadam, cuius mentio superiori cap. vers. 38. fit: sicque *campi facies*, quæ hîc erit Sephela, quæ eodem loco memoratur. *Et vt cognouit Tryphon, quia surrexit Simon loco fratris sui Ionathæ, &c.* Diffisus Tryphon suis viribus, dolum cogitat, quo & impetum Simonis eludat, & capti Ionathæ filios ambos obtinuit, & grandem pecuniæ summam Iudæis extorquet. Fingit, se paratum liberare Ionatham quasi non hostili animo captum, sed solum pro argento, quod in rationibus Regiis compertum fuerat Ionatham debere Regi, detentum penes se in custodia. *Et nunc mitte argenti talenta centum, &c.* Exsoluat ergo Simon hoc fratris sui debitum, nempe centum talenta argenti; mittantur insuper in obsides ambo Ionathæ filij, quibus quasi compedibus patrem mihi adiunctum teneam: vt dimissus, & libertati suæ redditus, ad vlciscendam hanc captiuitatem, non fugiat, & abalienet se à nobis: atque ad hostes nostros transfugiat illis aduersum nos hæresceus.

Verf. 17. 18. 19. *Et cognouit Simon, quia dolo loqueretur, &c.* Cognouit Simon sat probè, Tryphonem fraudulenter secum agere. * Vnde nam precor id cognouerit? Mentitus fuit Tryphon, asserens Ionatham esse Regis debitorem: & qui in vno mendax deprehenditur, dignus & in aliis non est dignus.] Ne tamèn populo Israëlitico darem mansam queritandi, quasi ex auaritia neglexisset fratri succurrere: & vt ipse Principatu frueretur: & quia pietas in fratrem omnia, vt in. viuis maneret, tentare suadebat: neque certus omnino erat, Tryphonem tam perfida consilia capturum: tyranni annuere petitioni decreuit. *Et misit pueros, & centum talenta: & mentitus est* Tryphon, *& non dimisit Ionatham.*

Qui in vno mendax reperitur, in aliis dignus fide non est.

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. 40. VII. p. 2.

Verf. 20. 21. 22. 23. 24. *Et post hæc venit Tryphon intrà regionem, &c.* Accepta pecunia, & obsidibus Thryphon non abiit retrorsum, sed perrexit intrare regionem Iudæorum, non quidem rectò pergens itinere, ne incurreret in Simonem: sed gyrans per viam, quæ in Ador ducit. Dor, vel Dora ab aliis vocitatur, & est Vrbs in Pœnicia maritima non procul à Ptolemaide. Igitur semicirculo facto circum Iudææ fines suum Tryphon ductabat exercitum, Simone è vestigiis eius vbique insidiante, ne qua irrumperet in Iudæam. *Qui autèm in arce erant, miserunt ad Triphonem legatos, &c.* Interim vero muris altissimis obsepti, & ob emendi & vendendi illam prohibitionem, fame pressi præsidiarij Gentiles, qui in arce Solymitana aderant, rogant per legatos Tryphonem festinet de alimoniis eis prouidere, & viam, qua deferri valeant, suggerunt, nempe per desertum. At submisso equites cum sacculis frumento, vel alia annona plenis, nimia nix nocte illa dilapsa præpediuit. Ideò non peruenit subsidium ad arcem Solymitanam, sed (vt in Græco est, & apud Iosephum) venit in Galaaditim. *Et cum appropinquasset Bascaman, occidit Ionathan, & filios eius illuc.* Cum autem Tryphon non posset alia ratione Iudæis nocere, nec arci Solymitanæ succurrere ira percitus, occidit, quem captiuum huc vsque secum traxerat, & filios eius Pontificatum Ionathas ac Principatum Iudæorum annis omnino decem & nouem administrauit. *Et conuertit*, seu reuertit *Tryphon, & abiit in terram suam.* 2.

Ionathas cum filijs occiditur à Tryphone, qui etiam occiso Antiocho Regno potitur.

Verf. 25. 26. 27. 28. 29. 30. *Et misit Simon, & accepit ossa Ionathæ fratris sui, &c.* Post Tryphonis in Asiam recessum patris ac filiorum cadauera Simon in patria sua Modin sepeliuit, constrictis illic pro mausolæis septem altissimis, ac nobilissimis è secto, inciso, politoque lapide pyramidibus, vna contra vna, id est, sibi mutuo è regione oppositis. * Cum enim mors coniugia dissoluat, modestissimus filius disposuit, patris ossium vrnam *contra* ossium matris vrnam apponi, ne ossa vel iam emortuæ feminæ cum emortuis non iam coniugis ossibus in sepulchro manerent. Qua hyperbolica eloquutione adstruitur, viro à non suæ feminæ Societate omnino recedendum.] Pyramides alias quatuor totidem fratribus suis Iudæ, Ionathæ, Ioanni, Eleazaro, septimam sibi Simon erexit. His circumposuit alias columnas magnas, quibus affixit arma suorum bellica: exsculptas è marmore naues, queis designabat partas terra marique victorias per Machabæos. * An in tam illustri mausolæo aliqua vanitatis suspicio? Nullam adfuisse reor. Sibi enim met Simon sepulchrum apparans omnem exclusit vanitatem. Memoria namque mortis eleuatiora supercilia deprimit.]

A fœminæ non coniugis suæ societate omnino recede.

Haud in vna morantur secede vanitas & mortis memoria.

Verſ. 31.32.33.34. *Tryphon autem cum iter faceret cum Antiocho Rege adoleſcente, dolo occidit eum, &c.* Tryphon verò capta opportunitate, cum iter quoddam per Aſiam iniret cum Rege Antiocho adhuc adoleſcente, forſan vt vatiis in prouinciis ſolemni ritu nouus Rex inauguraretur, clam & dolo illum occidit ſeu veneno, ſeu laqueo, ſeu alio genere mortis, qui non facilè notaretur: & rapto ſibi diademate Aſiæ, eius loco regnauit. Et in omni terra illa plagam ingentem excitauit, perſequens, & enecans quotquot ſibi aduerſari comperetat. Primus hic fuit à tempore Alexandri Magni qui extra ordinem & ſtirpem Seleucidarum vi ſe in Syriæ, & Aſiæ Regnum ingeſſit, trienniόque poſſedit: quo euoluto, occiſus ab Antiocho ſedente filio Demetrij Nicanoris, Seleucidis ſceptrum reſtituit. * Quod enim raptu acquiritur, ſiue opes ſint, ſiue Regna,) diuturno tempore poſſideri non poteſt.] *Et adificauit Simon præſidia Iudeæ, &c.* Simon autem poſt Iudææ murorum refectionem, aduerſus Tryphonem tyrannum vt magis ſe communiat, acceptat Demetrij Nicanoris nuper à Tryphone Regno pulſi, & à Ionatha ſemel ac iterum fugati, & nunc Iudæorum auxilia ſolicitantis, amicitiam. Sed inter amicitiæ, ac fœderis leges hanc vnam à Rege Demetrio depoſcit, vt regioni Iudæorum faciat remiſſionem ab exactionibus, à tributis, à iugo Gentilium. Quia actus Tryphonis, quibus de nouo grauarat, omnes per directionem, ſubreptionem, ac tyrannidem geſti fuerant, ac proinde reſcindi iure debebant.

Quod rapina acquiritur, diu poſſideri non poteſt.

Verſ. 35.36.37.38.39.40.41. *Et Demetrius Rex ad verba iſta reſpondit ei, & ſcripſit epiſtolam talem: Rex Demetrius Simoni ſummo Sacerdoti, & amico Regum, & ſenioribus, & genti Iudæorum ſalutem: Coronam auream; & baem, quam miſiſtis, ſuſcepimus, &c.* Reſcidit omnia Demetrius, accepta à Iudæis in beneuoli animi ſignum corona aurea, qua Regnum illi poſtliminio ſtabilitum, ſeu gratulabantur, ſeu vouebant. Mirantur item Iudæi Demetrio *bahem* Græcè *βαίνην*, id eſt, *ramum palmarem* vtique aureum victoriæ de tyranno ſymbolum, vel omen. Neque ſolam remiſſionem onerum, quam Simon poſtularat, Rex Iudæis indulſit. Sed & alia omnia, inquit, quæ vobis iam olim conſtituimus, cap. 11. 34.) conſtare iam, & firma, ac rata eſſe volumus. Remittimus quoque quidquid aduerſum nos, ſeu per imprudentiam, ſeu alio modo deliquiſtis. Nam poſt iniurias à Demetrio acceptas (cap. 11.53.) hoſtes illi ſe ſemper Iudæi oſtenderant. * Non bene firmatur amicitia, niſi iniuriæ quas ſinguli amici inuicem acceperant, remittantur.] *Anno centeſimo ſeptuageſimo* Regni Græcorum *ablatum eſt iugum Gentilium ab Iſraël, &c.* Ex illo itaque tempore Iudæi iugum Gentilium excuſſere, nempe anno illo centeſimo ſeptuageſimo iam finiente. Et ex hoc anno (anno ſcilicet centeſimo ſeptuageſimo primo) Iudæi cœperunt in *Syngraphis, & contractibus* (ſic Græcus) ſcribere ſuæ omnimodæ libertatis & Pontificatus, ac Ducatus Simonis initium. * Iam antea à captiuitate Ionathæ cœperat Simon Pontifex ac Princeps appellari. Sed verè non regnat, qui ſub tributo degit.]

Non benè firmatur amicitia, niſi iniuriæ inuicem ab amicis acceptæ remittantur.

Verè non regnat, qui ſub tributo degit.

Verſ. 43.44.45.46. 47.48. *In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circumdedit eam caſtris, &c. & dixerunt: Non nobis reddas ſecundùm malitias noſtras, ſed ſecundum miſericordias tuas.* * Quaſi ſingulis malitiis ſingulæ Simonis miſericordiæ reſponderent: *Non ſecundum malitias noſtras, ſed ſecundum miſericordias tuas.* Aptius quidem hæc peccator poteſt cæleſti Numine dictitare, ſciens miſericordiarum Dei innumerabile numerum quantumcumque maliciarum numerum infinite ſuperare.] *Et flexus Simon, non debellauit eos: eiecit tamen eos de Ciuitate, &c.* Profectò occaſione horum inter nouos Reges tumultuum, Gazenſes nuper à Ionatha ſubacti, iugum rurſus excuſſerant. Sed à Simone vi ad officium reducti, & aliò migrare iuſſi fuere, ſuffectis illorum loco viris Iſraëlitis, vel proſelytis diuinæ legis ſtudioſis. * Vt communitas, quæ ſtrictam, ac ſeueram diſciplinam relaxauit, ad ſuum priſtinum redeat ſplendorem, operæ pretium eſt, expunctis iis, qui relaxationis cauſa extitere, alios ſuffici viros, qui perfectione vitæ aliis ſint in virtutis exemplar.]

Simon adhæret Demetrio, Arcem Solymitanam deditione poſſidet, & filium exercitibus præficit.

Licet ingens peccatorum numerus, ingẽtior eſt ad parcendũ numerus Dei miſericordiarum.

Vt communitas relaxata ad priſtinũ feruorem redeat, expungantur tepidi, feruentes ſufficiantur.

Verſ. 49.50.51.52.53.54. *Qui autem erant in arce Ieruſalem prohibebantur egredi, & ingredi regionem, &c.* Qui autem erant in Solymitana arce Gentiles cincti & concluſi muris altiſſimis à Ionatha extructis, & fame iam enecti, deditionem tandem Simoni fecerunt anno centeſimo ſeptuageſimo primo menſis ſecundi *Iiar* die vigeſima tertia, cum Gentiles totis viginti ſex annis, nempè ab anno 145. vſque ad annum 171. eam tenuiſſent. * Difficillimè hoſtis inteſtinus eliminatur.] * Vndè, ſi id referas ad ſpiritum, ægrè poteris prauam conſuetudinem omninò debellare.] Addo ex Ioſepho, arcem à Simone funditus fuiſſe euerſam, vtpotè inimicum magnum Iſraëli, Templo, totique Iudææ infeſtiſſimam. * Ne praua conſuetudo rurſus emergat, nec exiguæ illius reliquiæ in animo retinendæ, ſed omninò extirpandæ.] * *Magnus* ars illa Iſraëlis dicitur *inimicus*, eo quod Iudæos à Templi ingreſſu, & à ſacrificandi retrahebat effectu. Illum magnum tibi eſſe crede inimicum, qui te curauerit à deuotionis exercitamentis abſterrere.] *Et conſtituit, vt omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia*, in gratiarum actionem. * Vt edoceantur, qui Dei beneficio à diuturni temporis tandem piaculo receſſerunt, debere illam diem gratiarum actionis colere ſacrificio.] *Et muniuit montem Templi, qui erat ſecus arcem, &c.* Ex oppoſito dirutæ arcis Gentilium communit Simon alteram Iudæorum arcem in monte Templi nuper à Iuda extructam, ſed ab Alcimo deſtructam: rurſumque à Ionatha inſtauratam, nunc nouis munitionibus auctam, atque perfectam. * An inutilis erat cura hæc poſt arcem omninò delectam? Minimè quidem. Tempore enim pacis muniendæ ſunt Vrbes ad contingentium bellorum inſtantiam.] * Etſi de ſpirituali pugna ſermo recurrat, ex emortuis vitij cineribus aſſolet flamma exitialis exſurgere.] Hìc ſedem fixit Simon domicilio è Gazara in Ieroſolymam tranſlato: & filio ſuo Ioanni Hyrcano iam Duce exercituum omnium, id eſt, præfecto copiis omnibus militaribus loco ſuo Gazaræ collocato.

Difficilè inteſtinus eliminatur hoſtis.

Difficilius poteris prauam conſuetudinem omninò vincere.

Ne praua conſuetudo emergat, nullæ illius retinendæ reliquiæ.

Magnus tibi eſt inimicus, qui te à iuſtis actionibus abſtrahit.

Gratiarum actionis officio cole illũ diem, quo è peccato liberatus fuiſti.

Tempore pacis muniẽdæ ſũt Vrbes ad bellum contingens.

Ex vitij cineribus facilè aſſolet ignis exitialis exſurgere.

CAPVT

CAPVT XIV.

Ab Arsace Persarum, & Medorum Rege Demetrius vincitur, & comprehen-
ditur. Simon cum Romanis, & Spartanis amicitiam instaurat.
Eius praeclara facinora Iudæi in æs incisa, in
Templo appenderunt.

1. ANNO centesimo septuagesimo secundo congregauit rex
Demetrius exercitum suum, & abiit in Mediam ad contra-
henda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem. 2. Et au-
diuit Arsaces rex Persidis & Mediæ, quia intrauit Demetrius
confines suos, & misit vnum de principibus suis vt compre-
henderet eum viuum, & adducet eum ad se. 3. Et abiit, &
percussit castra Demetrij, & comprehendit eum, & du-
xit eum ad Arsacem, & posuit eum in custodiam. 4. Et siluit omnis terra Iuda
omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona genti suæ: & placuit illis potestas eius,
& gloria eius, omnibus diebus. 5. Et cum omni gloria sua accepit Ioppen in
portum, & fecit introitum in insulis maris. 6. Et dilatauit fines gentis suæ, &
obtinuit regionem. 7. Et congreganit captiuitatem multam, & dominatus est
Gazaræ, & Bethsuræ, & arci: & abstulit immunditias ex ea, & non erat qui resisteret
ei. 8. Et vnusquisque colebat terram suam cum pace: & terra Iuda dabat fructus
suos, & ligna camporum fructum suum. 9. Seniores in plateis sedebant omnes, &
de bonis terræ tractabant, & iuuenes induebant se gloriam & stolas belli. 10. Et
ciuitatibus tribuebat alimonias, & constituebat eas vt essent vasa munitionis quoad
vsque nominatum est nomen gloriæ eius vsque ad extremum terræ. 11. Fecit
pacem super terram, & lætatus est Israël lætitia magna. 12. Et sedit vnusquisque
sub vite sua, & sub ficulnea sua: & non erat qui eos terreret. 13. Defecit impu-
gnans eos super terram: reges contriti sunt in diebus illis. 14. Et confirmauit om-
nes humiles populi sui, & legem exquisiuit, & abstulit omnem iniquum & ma-
lum: 15. & sancta glorificauit, & multiplicauit vasa sanctorum. 16. Et audi-
tum est Romæ quia defunctus esset Ionathas, & vsque in Spartiatas: & contristati
sunt valdè. 17. Vt audierunt autem quòd Simon frater eius factus esset summus
sacerdos loco eius, & ipse obtineret omnem regionem & ciuitates in ea; 18. scrip-
serunt ad eum in tabulis æreis, vt renouarent amicitias & societatem, quam fece-
rant cum Iuda, & cum Ionatha fratribus eius. 19. Et lectæ sunt in conspectu Ec-
clesiæ in Ierusalem. Et hoc exemplum epistolarum, quas Spartiatæ miserunt:
20. SPARTIANORVM principes, & ciuitates, Simoni Sacerdoti magno, & senio-
ribus, & sacerdotibus, & reliquo populo Iudæorum, fratribus, salutem. 21. Le-
gati, qui missi sunt ad populum nostrum, nuntiauerunt nobis de vestra gloria, &
honore, & lætitia: & gauisi sumus in introitu eorum. 22. Et scripsimus quæ ab eis
erant dicta in conciliis populi sic: Numenius Antiochi, & Antipater Iasonis filius,
legati Iudæorum, venerunt ad nos, renouantes nobiscum amicitiam pristi-
nam. 23. Et placuit populo excipere viros gloriosè, & ponere exemplum sermo-
num eorum in segregatis populi libris, vt sit ad memoriam populo Spartiarum. Exem-
plum autem horum scripsimus Simoni magno sacerdoti. 24. Post hæc autem misit
Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo mna-
rum mille, ad statuendam cum eis societatem. Cùm autem audisset populus Ro-
manus 25. sermones istos, dixerunt: Quam gratiarum actionem reddemus Si-
moni, & filiis eius? 26. Restituit enim ipse fratres suos, & expugnauit inimicos
Israël ab eis: & statuerunt ei libertatem, & descripserunt in tabulis æreis, & po-
suerunt in titulis in monte Sion. 27. Et hoc est exemplum scripturæ: OCTAVA
decima die mensis Elul, anno centesimo septuagesimo secundo, anno tertio sub
Simone sacerdote magno in Asaramel, 28. in conuentu magno sacerdotum, &
populi, & principum gentis, & seniorum regionis, nota facta sunt hæc: Quoniam

frequenter facta sunt prælia in regione nostra. 29. Simon autem Mathathiæ filius ex filiis Iarib, & fratres eius dederunt se periculo, & restiterunt aduersariis gentis suæ, vt starent sancta ipsorum, & lex: & gloria magna glorificauerunt gentem suam. 30. Et congregauit Ionathas gentem suam, & factus est illis sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum. 31. Et voluerunt inimici eorum calcare & atterere regionem ipsorum, & extendere manus in sancta eorum. 32. Tunc restitit Simon, & pugnauit pro gente sua, & erogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis suæ, & dedit illis stipendia: 33. & muniuit ciuitates Iudææ, & Bethsuram, quæ erat in finibus Iudææ, vbi erant arma hostium antea: & posuit illic præsidium viros Iudæos. 34. Et Ioppen muniuit, quæ erat ad mare; & Gazara, quæ est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant, & collocauit illic Iudæos: & quæcumque apta erant ad correptionem eorum, posuit in eis. 35. Et vidit populus actum Simonis, & gloriam quam cogitabat facere genti suæ, & posuerunt eum ducem suum, & principem sacerdotum, eò quòd ipse fecerat hæc omnia, & iustitiam, & fidem, quam conseruauit genti suæ, & exquisiuit omni modo exaltare populum suum. 36. Et in diebus eius prosperatum est in manibus eius, vt tollerentur gentes de regione ipsorum, & qui in ciuitate Dauid erant in Ierusalem, in arce, de qua procedebant, & contaminabant omnia quæ in circuitu sanctorum sunt, & inferebant plagam magnam castitati: 37. & collocauit in ea viros Iudæos ad tutamentum regionis, & ciuitatis, & exaltauit muros Ierusalem. 38. Et rex Demetrius statuit illi summum sacerdotium. 39. Secundùm hæc fecit eum amicum suum, & glorificauit eum gloria magna. 40. Audiuit enim quòd appellati sunt Iudæi à Romanis amici, & socij, & fratres, & quia susceperunt legatos Simonis gloriosè: 41. & quia Iudæi, & sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum, & summum sacerdotem in æternum, donec surgat propheta fidelis: 42. & vt sit super eos dux, & vt cura esset illi pro sanctis, & vt constitueret præpositos super opera eorum, & super regionem, & super arma, & super præsidia: 43. & cura sit illi de sanctis: & vt audiatur ab omnibus, & scribantur in nomine eius omnes conscriptiones in regione, & vt operiatur purpura, & auro: 44. & ne liceat vlli ex populo, & ex sacerdotibus, irritum facere aliquid horum, & contradicere his quæ ab eo dicuntur, aut conuocare conuentum in regione sine ipso: & vestiri purpura, & vti fibula aurea. 45. qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit. 46. Et complacuit omni populo statuere Simonem, & facere secundùm verba ista. 47. Et suscepit Simon, & placuit ei vt summo sacerdotio fungeretur, & esset dux & princeps gentis Iudæorum, & sacerdotum, & præesset omnibus. 48. Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo sanctorum, in loco celebri: 49. exemplum autem eorum ponere in ærario, vt habeat Simon, & filij eius.

COMMENTARII.

1. *Demetrius ab Arsace comprehenditur.*

ERS.1.2. *Anno centesimo septuagesimo secundo* Imperij Græcorum, *congregauit Rex Demetrius exercitum suum, & abiit in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem. Et audiuit Arsaces Rex Persidis, & Mediæ, &c.* Arsaces Rex Persarum & Medorum (imò & Parthorum, nomen enim ipsum hoc significat: vnde nomen Arsaces est Parthorum Regibus familiare) cognito, quia Demetrius Syriæ, & Asiæ Rex se inconsulto fines suos cum exercitu inierit, vt maiores sibi copias inde colligeret: præfectum suæ militiæ immittit, vt Demetrium vi aggrederetur, & si posset viuum caperet.

Vers.3. Et abiit, & percussit castra Demetrij, Aggressus est Princeps illi Demetrij exercitum, viuum capit Regem, Arsaci tradit, & custodiæ addicit. Capto Demetrio (addit Iosephus) vxor eius Cleopatra Seleuciam ad se fratrem illius Antiochum euocat, eumque ex Leuito virum suum facit. * Agnatam quidem & feminarum magis adstruens leuitatem.]

Agnata feminis leuitas.

Vers.4.5.6.7. Et siluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona gentis suæ. Iudæa toto tempore Præsulatus Simonis non fuit amplius bellis conturbata intereaquè Simon diligentem se ostendit in felici Reipublicæ statu promouendo. *Quæsiuit* inquit, *bona gentis suæ*, non sibi, sed subditis. Bonus enim Præsul suorum commodorum oblitus subditorum vtilitati solum studet.] *Et placuit illis potestas eius, & gloria eius omnibus diebus.* Eius gubernandi ratio cunctis subditis placuit. Egregius plane Princeps cuius gubernatio nullas subditorum querelas aliquando excitauit.] Et eius *gloria* placuit, id est, fama Sapientiæ, & prudentiæ illius. * Hæc est prorsus maior bonitatis Principis exaggeratio, scilicet virum tanta

2. *Feliciter Simon Iudæorũ Rempublicam administrat.*

Bonus Princeps nõ suæ, seu vtilitati subditorum studet.

Egregius est Princeps, cuius gubernatio in subditis querelas non excitat.

Inuidiæ sectatrix est fulgoris.

tanta fama illustrem aliquos inuidos non habere. Inuidis enim assecla solet esse fulgoris.] Et *cum omni gloria sua accepit Ioppem in portum, &c.* Ioppem Ciuitatem maritimam per Ionathan Absalomi vicarium suum accepit in portum Iudæis valde opportunum, vt introitum haberet in Insulis maris, id est, ex hoc portu in alias regiones etiam remotissimas soluere possent. *Et dilatauit fines gentis suæ, & obtinuit regionem: & congregauit captiuitatem multam*, seu captiuos multos Iudæos & manibus hostium liberauit: hostes autem ipsos maximo numero captiuos fecit: *& dominatus est Gazara, & Bethsura, & arci; & abstulit immunditias ex ea*, seu idola expunxit. Pacificè possedit Gazaram, Bethsuram, & arcem Solymitanam. Hæc tria loca speciatim memorat, tanquam omnium regionis, quam obtinuerat omnem munitissima, quorum possessio securum præbebat totius Iudææ, ac Palestinæ dominatum: *& non erat qui resisteret ei.* Ipso Iudæam administrante, aurea erant tempora.

Suprema Principis felicitas est pace frui, quia simul omnium potitur abundantia.

* Suprema en Simonis felicitas, non adesse, qui bello ei posset obsistere. Qui enim pace fruitur simul potitur abundantia iuxta illud Dauidicum: Et abundantia pacis.]

Vers. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Et vnusquisque colebat terram suam cum pace, haud timens, fructus fundi in hostium cessuros vtilitatem: *& terra Iuda dabat fructus suos* suis cultoribus: *& ligna camporum fructum suum*: ex fundis & arboribus redditus colligebant. *Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis terræ tractabant: & iuuenes induebant se gloriam, & stolas belli*, seu ornabant se veste pretiosa, & triumphali, nempè spoliis hostilibus & stolis bello partis.

Gloriosum militi, suæ fortitudinis signa exhibere.

* Nihil enim gloriosius militi, quam suæ fortitudinis documenta exponere.] *Et Ciuitatibus tribuebat alimonias: & constituebat eas, vt essent vasa munitionis, &c.* Vrbes Iudææ minus ante munitas, nouis muris, & arcibus adiectis, effecit, vt essent *vasa munitionis*, seu receptacula munitissima. Et *fecit pacem super terram, & lætatus est Israël lætitia magna, &c.* Afflictos Iudæos, seu à contribulibus suis, seu à paupertate opportunis mediis, & auxiliis erexit.

Magnus Princeps de pauperum subleuatione satagit.

* Nihil magno Principe dignius, quàm inopibus se munificum exhibere.] Legis obseruationi studuit, & vt ad vnguem seruaretur, facinorosos, & publico bono noxios de medio sustulit.

Ad priuatam legis obseruationé confert, publicos eius violatores exterminare.

* Ad priuatam namque legis obseruationem confert, publicos legis violatores exterminari, qui noxio admodum contubernio alios ad eandem impietatem adducunt.] *Sancta glorificauit, & multiplicauit vasa sanctorum.* Auxit gloriam, ornatum, & splendorem sanctuarij, seu Templi, eiusque sacra supellectilia magno numero auxit.

Ad Regni felicitatem tuendam cófert Regis erga Templum munificentia.

* Ad felicitatem Regni tuendam maximè refert Principis erga Templum munificentia. Inde etenim omnis in ciues affluentia manat.]

Vers. 16. 17. 18. 19. Et auditum est Romæ, quia defunctus esset Ionathas Machabæus, *& vsque in Spartiatas*, hæc fama prosiliit: *& Romani*, ac Spartiatæ, *contristati sunt valde. Vt audierunt autem, quod Simon frater eius factus esset summus Sacerdos loco eius, & quod ipse obtineret omnem regionem.* Iudææ, & Palestinæ, *& ciuitates in eas scripserunt ad eum in tabulis æreis*, iuxta antiquum morem, *vt renouarent amicitias, & societatem, quam fecerant cum Iuda, & cum Ionatha fratribus eius: & lectæ sunt in conspectu Ecclesiæ*, seu cœtus seniorum, ac populi *in Ierusalem. Et hoc exemplum epistolarum, quas Spartiatæ miserunt.*

3.
Iudæi cum Romanis, & Spartiatis renouant amicitias.

Vers. 20. 21. 22. 23. Spartianorum Principes, & Ciuitates Simoni Sacerdoti magno, & senioribus, & Sacerdotibus, & reliquo populo Iudæorum, fratribus salutem. Legati, qui missi sunt ad populum nostrum, nunciauerunt nobis de vestra gloria, & honore, ac lætitia: & gauisi sumus in introitu eorum, seu aduentu ad nos. *Et scripsimus, quæ ab eis erant dicta, in concilijs populi sic:* Gratulantur Simoni Spartiatæ, siue Lacedemonij, dicta legatorum scribentes in annalibus suis ad perpetuam rei memoriam. Hæc autem erat illius scripturæ forma: *Numenius* Antiochi, & Antipater Iasonis filius, legati Iudæorum, venerunt ad nos, renouantes nobiscum amicitiam pristinam. Et placuit populo, excipere viros gloriosè, & ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi libris, vt sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplum autem horum scripsimus Simoni magno Sacerdoti. Habes hinc laudabile admodum esse scribere speciales Reipublicæ successus in publicis libris, (quos hîc Spartiatæ *concilia* vocitant) vt si contingat, aliquando historiam Regni conscribi, possint librorum illorum obseruationes materia scriptori suppeditare.]

Laudabilis est vsus scribendi in publicis libris speciales Reipublicæ successus.

Vers. 24. 25. 26. Post hæc autem misit Simon Numenium Romam, &c. Cum Romanis quoque Simon renouauit fœdus, & societatem misso eis per manus Eumenij clypeo magno aureo mnarum mille, seu centum millium aureorum. *Cum autem audisset populus Romanus sermones istos, dixerunt?* Quosnam precor Romanus populus sermones audiuit, si nulla verba prolata nunc esse ab Eumenio Romanis memorantur? An oblatio clypei illius aurei eloquens sermo fuit, illorum beneuolentiam captans? Certè dona cuncta vocalia sunt, & possunt, quidquid velit offerens facilè vel ingratis persuadere.]

Munera vocalia sunt, quidquid velit offerens persuadentia.

Enimverò in Græco solum legitur, *Cum audisset populus*, non addito *Romanus*: & ex sequenti serie tota, videtur subintelligi hîc debere non Romanum populum, sed Iudaicum, qui de Principe suo, quibus potuit modis etiam ipse bene mereri voluit: publica *Sanedrin* decreto concessa ei, eiusque toti familiæ plena libertate, non à solis tributis, aut aliis communibus oneribus, sed etiam ab omni subiectione. Præfata igitur verba *Quam* gratiarum actionis, &c. & sequentia non Romani dixerunt, quorum responsio ad tractatum de renouatione amicitiæ proximo cap. 15. continetur. Inquiunt ergo Iudæi tot quotidie Simonis gesta præclata audientes, & tot actionum egregiarum eiusdem oculati testes: *Quam gratiarum actionem reddemus Simoni, & filijs eius, &c.* Constituerunt itaque ob egregia illa facinora Principem suum supremum, in eiusque posteros voluerunt hanc dignitatem æternùm deriuari, adeò vt omnes Iudæi illi subijcerentur, ipse nulli subiaceret. Patet ex publicis tabulis hac de re confectis, & in Templo appensis.

4.
Præclara Simonis gesta Iudæi in æs incidunt, & appendunt in Templo.

Vers. 27. 28. 29. 30. 31. 32. Et hoc est exemplum scripturæ. Octaua decima die mensis Elul anno centesimo septuagesimo secundo, &c.

Publica

Publicæ autem tabulæ sic incipiunt. Mensis Elul sexti apud Hebræos die decima octaua (sub nostri Septembris initium) anno Græcorum centesimo septuagesimo secundo, Pontificatus Simonis anno tertio, in Vrbe Asaramel (fortè legendum *Ierusalem*) Vel dic Asaramel denotare locum publici Synedrij, seu conuentus, in quo hæc decreta à comitiis generalibus concepta, & firmata fuere. *Quoniam frequenter facta sunt prælia in regione nostra, &c. & restiterunt aduersariis gentis suæ, vt starent sancta ipsorum,* seu Templum, & sacræ cæremoniæ, *& lex; & gloria magna glorificauerunt gentem suam. Et congregauit Ionathas gentem suam, & factus est illis Sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum,* seu diem suum obiit post præclara facinora. *Et voluerunt inimici eorum calcare, & atterere regionem ipsorum, & extendere manus in sancta eorum. Tunc restitit Simon, & pugnauit pro gente sua, & erogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis* (seu fortitudine conspicuos) *gentis suæ, & dedit illis stipendia.* * Annota belli huius gerendi causam præcipuam fuisse, *extendere hostem manus in sancta eorum.* Illustris plane Princeps, cui non opum acquisitio, non Imperij propagandi studium, sed Templi sacrorumque iniuriæ belli instituendi causam exhibuere.] * Illa preme, *Et dedit illis stipendia.* Inter egregia Simonis facta memoratur, stipendia dedisse militibus? Annon pugnatibus iure debebantur? Certè antiquissima est hæc querela seu plaga militibus, difficile eis de stipendiis prouideri.]

Sacrorum violatio summa causa debet esse Catholico Regi ad bellum gerendum.

Quasi agnatum est militibus, difficilè eis de stipêdio prouideri.

Vers. 33.34.35. *Et muniuit Ciuitates Iudææ, & Bethsuram, quæ erant in finibus Iudææ, vbi erant arma hostium antea,* seu hostile præsidium: *& posuit illic præsidium viros Iudæos. Et Ioppem muniuit, quæ erat ad mare: & Gazaram quæ est in finibus Azoti.* (Gazam intelligo, motus ex eo, quod addit, in finibus Azoti adesse.) *in qua hostes antea habitabant: & collocauit illic Iudæos; & quæcumque apta erant ad correptionem eorum, posuit in ea.* In Græco est, *ad instaurationem* ciuium. * Nihil prius Principi agendum, quàm ciuium commodis studere.] Alij legunt, *ad correctionem eorum,* id est, tale constituit ibi præsidium, vt hostium dein ausibus posset esse correctio. *Et vidit populus actum Simonis, &c.* Loco verbi illius, *Et vidit populus actum Simonis,* id est, res gestas, Græcus legit, *Vidit populus fidem Simonis.* Quod ego non solum de fidelitate ac fide populum, sed de fide ad Deum intellexerim. Ac si diceret: Vidit populus Simonem verè est Catholicum Principem, fidei propugnatorem. Quæ quidem virtus felicia omnia facinora includit. Catholico enim Principi feliciter omnia plerumque succedunt.]

Principis primum studium sit Ciuium cômoda procurare.

Plerumque Catholico Principi feliciter omnia succedunt.

Vers. 36.37. *Et in diebus eius prosperatum est in manibus eius, &c.* Princeps egregius Simon prospere assecutus est, vt sublatæ essent Gentes, earumque dominatus de regione Iudæorum, coactis ad deditionem iis, quæ vltimæ supererant in arce Sion: Quæ perpetuo prosiliebant in Iudæos, & contaminabant cuncta, quæ in sanctuarij circuitu aderant: & *castitati* seu puritati loci illius sancti plagam magnam inferebant. Nam scelerati milites illi subitò erumpebant ex arce, & rapinis, cædibus, & construpationibus polluebant, ac profanabant Templum, Templi ministros, sacrificia, & sacrificantes. * Merito appellatur *magna plaga,* cum Templi immunitas violatur.] *Et collocauit in ea* arce *viros Iudæos ad tutamentum regionis, & Ciuitatis: & exaltauit,* seu auxit *muros Ierusalem.*

Magna Reipublicæ plaga est, cum Templi immunitas violatur.

Vers. 38.39.40.41.42.43.44.45. *Et Rex Demetrius statuit illi summum Sacerdotium, &c.* Et in hæc populi Iudaici suffragia consensit quoque Demetrius Syriæ, & Asiæ Rex, maximè cum audisset, tam arctam Iudæis amicitiam esse cum Romanis. *Audiuit enim, quod appellati sunt Iudæi à Romanis amici, &c.* Audiuit etiam, Iudæos omnes in id conspirasse, vt Simonem Ducem haberent, & summum Sacerdotem vsque ad obitum, & dignitas vtraque perpetuò in illius familia, & posteritate permaneret: donec surgeret *Propheta fidelis*, id est est, donec veniret in orbem magnus ille Propheta Messias, à Moyse, aliisque Prophetis toties promissus. Et quidem mansit vterque Principatus in Hasamenæorum familia, ac posteris Simonis vsque ad Herodem, cuius tempore natus est Christus summus Princeps & Pontifex totius Ecclesiæ, & populi Dei. *Et vt sit super eos Dux, & vt cura esset illi pro sanctis, &c.* Ergo omnium prorsus consensu & Iudæorum, & Gentium fuit vnanimiter decretum, vt Simon esset Dux super Iudæos, & vt cura suprema pro sanctuario, seu Templo sit penes ipsum. Hoc est Sacerdotis summi, ac Principis politici munere fungi. *Et vt* vt talis vtrumque officium obeat, *cura sit* nempè *illi de sanctis: & vt audiatur ab omnibus, & scribantur in nomine eius omnes conscriptiones in regione, &c.* Et vt audiatur, seu obediatur ab omnibus, & omnia mandata aut decreta publica eius nomine euulgentur. Addo, & subductio annorum apud Iudæos fiat secundùm annos Principatus Simonis. Atque ita deinceps factum patet ex initio harum tabularum vers. 27. De purpura ac fibula aurea dixi 1. Mach. 10. vers. vlt. *Qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum reus erit.* & iusto supplicio subiacebit.

Vers. 46.47.48.49. *Et complacuit omni populo statuere Simonem, & facere secundum verba ista. Et suscepit Simon* munus oblatum vtrumque *& placuit ei, vt summo Sacerdotio fungeretur, & esset Dux & Princeps gentis Iudæorum, & Sacerdotum, & præesset omnibus. Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, &c.* Denique decreta hæc totius populi Iudaici, tabulis æreis debent incidi, & in peribolo Templi, seu in vna porticuum, quæ sanctuariũ vndique ambiebant. Iubent postremò vt eorundem decretorum exẽplar in ærario, seu gazophylatio, id est, in publicis Templi thesauris, & archiuiis, reponatur: vt si quando Simon, & filij eius, vel posteri illo egerent, inde possent depromere. * Tanto populi honore est dignus, aut probus Sacerdos, aut rectus Reipublicæ gubernator.]

Magno populi est dignus honore, aut probus Sacerdos, aut rectus gubernator.

CAPVT

CAPVT XV.

Antiochus Demetrij filius Simonis amicitiam ambit, fugat Triphonem, profugúmque persequitur. Legati Simonis ampla à Romanis promissa afferunt. Antiochus initam cum Iudæis violat amicitiam.

1. ET misit rex Antiochus filius Demetrij epistolas ab insulis
maris Simoni sacerdoti, & principi gentis Iudæorum,& vni-
uersæ genti : 2. Erant continentes hunc modum : REX
Antiochus Simoni sacerdoti magno, & genti Iudæorum sa-
lutem. 3. Quoniam quidem pestilentes obtinuerunt re-
gnum patrum nostrorum, volo autem vendicare regnum,
& r stituere illud sicut erat anteà : & electam feci multi-
tudinem exercitns, & feci naues bellicas. 4. Volo autem procedere per re-
gionem, vt vlcisear in eos : qui curruperunt regionem nostram, & qui desolaue-
runt,ciuitates mnltas in regno meo. 5. Nunc ergo statuo ibi omnes oblationes,
quas remiserunt tibi ante me omnes reges, & quæcumque alia dona remiserunt
tibi : 6. & permitto tibi facere percussuram proprij numismatis in regione tua:
7. Ierusalem autem sanctam esse,& liberam : & omnia arma quæ fabricata sunt,
& præsidia quæ construxisti, quæ tenes, maneanr tibi. 8. Et omne debitum re-
gis,& quæ futura sunt regi, ex hoc : & in totum tempus remittuntur tibi. 9. Cùm
antem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, & gentem tuam, &
templum gloria magna,ita vt manifestetnr gloria vestra in vniuersa terra. 10. An-
no centesimo septuagesimo quarto exiit Antiochus in terram patrum suorum, &
conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti essent cum Trypho-
ne. 11. Et insecutus est eum Antiochus rex, & venit Doram fugiens per mari-
timam. 12. Sciebat enim quòd congregata sunt mala in eum,& reliquit eum exer-
citus. 13, Et applicuit Anriochus super Doram cum centum viginti millibus vi-
rorum belligeratorum, & octo millibus equitum. 14, & circniuit ciuitatem, &
naues à mari accesserunt : & vexabant ciuitatem à terra & mari, & neminem
sinebant ingredi vel egredi. 15. Venit autem Numenius, & qui cum eo fuerant
ab vrbe Roma, habentes epistolas regibus & regionibus scriptas, in quibus con-
tinebantur hæc : 16. LVCIVS consul Romanorum, Ptolemæo regi salntem.
17. Legati Iudæorum venerunt ad nos amici nostri, renouantes pristinam ami-
citiam & societatem, missi à Simone principe Sacerdotum, & populo Iudæorum.
18. Attulerunt autem & clypeum aureum mnarum mille. 19. Placuit ita-
que nobis scribere regibus,& regionibus, vt non inferant illis mala, neque
impugnent eos, & ciuitates eorum, & regiones eorum : & vt non ferant auxi-
lium pugnantibns aduersus eos. 20. Visum autem est nobis accipere ab eis cly-
peum. 21. Si qui ergo pestilentes refugerunt de regione ipsorum ad vos, tradite
eos Simoni principi sacerdotum, vt vindicet in eos secundùm legem suam, 22.
Hæc eadem scripta sunr Demetrio regi, & Attalo,& Ariarathi,& Arsaci, 23. &
in omnes regiones: & Lapsaco, & Spartiatis, & in Delum, & in Myndum, & in
Sicyonem, & in Cariam, & in Samum, & in Pamphyliam, & in Lyciam, & in
Alicarnassum, & in Coo, & in Sidon, & in Aradon, & in Rhodum, & in Pha-
selidem, & in Cortinam, & Guidum, & Cyprum, & Cyrenen. 24. Exemplum
autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum, & populo Iudæorum.
25. Antiochus autem rex applicuit castra in Doram secundò, admouens ei sem-
per manus, & machinas faciens :& conclusit Triphonem, ne procederet. 26. &
misit ad eum Simon duo millia virorum electorum in auxilium : & argentum, &
aurum, & vasa copiosa : 27. & noluit ea accipere, sed rupit omnia, quæ pactus
est eum eo anteà, & alienauit se ab eo. 28. Er misit ad eum Athenobium vnum
de amicis suis, vt tractaret cum ipso, dicens : Vos tenetis Ioppem, & Gazaram,

& arcem quæ est in Ierusalem, ciuitates regni mei: 29. fines earum desolastis, & fecistis plagam magnam in terra, & dominati estis per loca multa in regno meo. 30. Nunc ergo tradite ciuitates, quas occupastis; & tributa locorum, in quibus dominati estis extra fines Iudææ. 31. Sin autem, date pro illis quingenta talenta argenti, & exterminij, quod exterminastis, & tributorum ciuitatum alia talenta quingenta: sin autem, veniemus, & expugnabimus vos. 32. Et venit Athenobius amicus regis in Ierusalem, & vidit gloriam Simonis, & claritatem in auro & argento, & apparatum copiosum: & obstupuit: & retulit ei verba Regis. 33. Et respondit ei Simon, & dixit ei: Neque alienam terram sumpsimus, neque aliena detinemus: sed hæreditatem patrum nostrorum, quæ iniustè ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. 34. Nos verò tempus habentes, vindicamus hæreditatem patrum nostrorum. 35. Nam de Ioppe & Gazara quæ expostulat, ipsi faciebant in populo plagam magnam, & in regione nostra: horum damus talenta centum. Et non respondit ei Athenobius verbum. 36. Reuersus autem cum ira ad regem: renuntiauit ei verba ista, & gloriam Simonis, & vniuersa quæ vidit: & iratus est rex ira magna. 37. Tryphon autem fugit naui in Orthosiada. 38. Et constituit rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum peditum & equitum dedit illi. 39. Et mandauit illi mouere castra contra faciem Iudææ: & mandauit ei ædificare Cedronem, & obstruere portas ciuitatis, & debellare populum. Rex autem persequebatur Tryphonem. 40. Et peruenit Cendebæus Lamniam, & cœpit irritare plebem, & conculcare Iudæam, & captiuare populum, & interficere, & ædificare Cedronem. 41. Et collocauit illic equites, & exercitum: vt egressi perambularent viam Iudææ, sicut constituit ei rex.

COMMENTARII.

5. *Antiochus Demetrij filius Simonis amicitiam ambit. Fugatque Tryphonem.*

ERS. 1. 2. 3. 4. *Et misit Rex Antiochus filius Demetrij epistolas ab Insulis maris Simoni Sacerdoti, &c.* Antiochus Sedetes Demetrij Seleuci filius, Demetrij Nicanoris à Parthis capti frater capto fratre suo Regnum illius simul & vxorem sibi vindicauit, vt *cap.* 14. 2. vidimus, Etiam ab insula maris Rhodo (vbi eum fuisse asserit Apianus) literas bonoris plenas ad Simonem & Iudæos immittit, vt eos sibi aduersus æmulum suum Triphonem deuinciat: alioquin hostis infestissimus Iudæorum, vti *Vers.* 27. patebit.* Non est vera, nec persistens erit amicitia, quæ ob vtilitatem & commodum solummodo initur.] Ambiens itaque huiusmodi amicitiam Antiochus epistolas Simoni magnis promissis plenas immisit. *Quoniam quidem pestilentes* tyranni *obtinuerunt Regnum patrum nostrorum, &c.* Quoniam intendo Regnum recuperare, quod Tryphon tyrannice possidet: & ad id studium exequendum & exercitum, & classem institui. *Volo autem procedere per regionem: vt vlciscar in eos, &c.*

Nec est vera nec persistés amicitia quę fundatur solum in commodo.

Vers. 5.6.7.8.9. *Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes, &c.* Græcus pro *oblationes* posuit *ablationes* scilicet onerũ, seu immunitates à pręcedentibus Regibus Iudæis indultas. Has nempe ratas esse vult Antiochus. *Et permitto tibi facere percussuram proprij numismatis in regione tua.* Dat ei potestatem cudendi aut signandi pecuniam, *Ierusalem autem sanctam esse, & liberam.* Vides quid apud impium Antiochum vaaluerit Hierosolymæ sanctitas ad obtinendã immunitatem. *Et omnia arma quæ fabricata sunt, & præsidia, quæ construxisti, quæ tenes, maneant tibi, &c.*

Vers. 10.11.12.13.14. *Anno centesimo septuagesimo quarto* Græcorum *exiit Antiochus in terram patrem suorum, & conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti essent* milites *cum Tryphone, &c.* Triphoni impar copiis Antiochi fugit Doram Phœniciæ Vrbem, sed Antiochus mox circumdat, cingit, obsidet Ciuitatem vndique terra, marique. * Vt rebellis tyrannus omnino debelletur, non sufficit vnum aut alterum Oppidum Regni terra expugnare: sed necessarium est classem principi Vrbi applicari, ne rebellis egredi possit, & ne auxiliares milites, aut annonæ ingrediantur.]

Vt rebellis omnino debelletur, necessarium est, eum terra marique expugnari.

Vers. 15.16.17.18.19.20 *Venit autem Numenius, &c.* Numenius à Simone immissus Romam legatus, redditas à S. P. Q. R. literas in fauorem Iudæorum, ad varios Reges, ac regiones, seu Respublicas Simoni refert. *Lucius Consul Romanorum Ptolemæo Regi Salutem. Legati Iudæorum venerunt ad nos amici nostri renouantes pristinam amicitiam, &c.* Literis hisce nòmen suum inscribit Consul Romanus Lucius, seu *Furius*, cuius consulatus incidit in annum Vrbis conditæ 617. Qui annus cum posteriore sui parte concurrat cum anno 174. Græcorum, cuius hîc fit mentio, certum hinc habes vinculum sacræ chronologiæ cum profana. *Visum autem est nobis accipere ab eis clypeum.* * *Visum*, inquiunt, *est nobis*, quasi post consultationem præmissam decreuissent, clypeum aureum à Simone oblatum accipere. Edocentes quidem non facile à Principibus, seu gubernatoribus dona esse ab vllo accipienda.]

2. *Legati Simonis ampla à Romanis promissa referunt.*

Non facilè ab alio dona gubernatoribus accipienda.

Vers. 21.22.23.24. *Si qui ergo pestilentes refugerunt, de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni Principi Sacerdotum, vt vindices in eos secundum legem suam, Hæc eadem scripta sunt Demetrio Regi, & Attalo, &c.* Eiusdem itaque formæ literas dedêre Romani ad Ptolemæũ Euergerem Regem Ægypti, ad Demetrium Nicanorem Regem Syriæ, licet apud Arsacem in carcere:

carcere : ad Attalum Regem Asiæ : ad Ariarathem, Capadociæ, ad Arsacem Parthorum, ae Persaram Regem. Item ad Respublicas, scilicet Lampsaeenam in Syria, (liberam tunc) regionem : ad Spartiaticam : ad Insulam Delum. &c. Porrò hæ Romanorum literæ ad tot, tamque potentes Reges, & Respublicas, Romanorum tum temporis potentiam arguunt. At Iudæis exiguo solatio, nulli vsui, nulli auxilio fuere: bilem potius Antioeho, Iudæis odium crearunt.* Nunquã vel rarò videtis infidelium auxilia Catholicis esse salutaria.] *Exemplum autem eorum scripserunt Simoni Principi Sacerdotum & populo Iudaeorum.*

Infideliam auxilia non prosunt Catholicis.

3\. Antiochus initam cum Iudæis violat amicitiã.

Vers. 25.26.27.28.29.30.31. Antiochus autem Rex applicuit castro in Doran secundò, admouens ei semper manus, & machinas faciens: & conclusit Tryphonem, ne procederet fugiens ab illa Vrbe in aliam. *Et misit ad eum Simon duo millia virorum electorum in auxilium : & argentum, & aurum. & vasa pretiosa : & noluit ea accipere, sed rupit omnia, quæ pactus est cum eo antea, & alienauit se ab eo.* Antioehus, repulso Iudæorum auxiliari exercitu, & muneribus repudiatis, hostem se illis apertè declarat. * Quænam tam subitæ mutationis fuerit occasio? Profectò nunquam societas & amicitia cum Impiis vtiliores fideli populo produxit effectus.] *Et misit ad eum Athenobium vnum de amicis suis, vt tractaret cum ipse, dicens, &c.* Oeeasionem quæritans Antiochus, vt à Iudæa amica reeederet, misit Athenobium legatum, qui eum Simone de iniuriis, ae damnis Regno Syriæ, illatis expostularet, ablata repeteret, tributa deposeeret; sin autem bellum indieeret.

Amicitia cum impijs fideli populo nunquam non exitialis.

Vers. 32.33.34.35. Et venit Athenobius amicus Regis in Ierusalem, & vidit gloriam Simonis, & claritatem in auro, & argento, & apparatum copiosum : & obstupuit : & retulit ei verba Regis. Et respondit Simon, & dixit ei : Neque alienam terram sumpsimus, nec aliena detinemus, &c. Nihil territus minus Simon, generosè respondit: Non ocupauimus terram alienam, neque aliena iniusto titulo detinemus; sed quæ nobis hæreditario iure debentur, opportunum tempus nacti armis ab inimicis nostris, qui ea possidebant iniustè, repetiuimus. Quod autem de occupata à nobis Ioppe, & Gazara conquereris, summa necessitas nos compulit eas Vrbes occupare. Incolæ namque earum perpetuis irruptionibus maxima nobis dabant : Vndè si velimus in pace viuere, eas nobis Vrbes cogimur detinere. At earum ratione parati sumus dare Regi Antioeho centum talenta argenti, id est, centum & viginti millia aureorum, pro grati animi, & beneficij quasi ab ipso accepti recognitione.

Vers. 36.37.38.39.40.41. Reuersus autem cum ira ad Regem, renuntiauit ei verba ista, & gloriam Simonis, & vniuersa, quæ vidit : & iratus est Rex ira magna, &c. Illa modesta Simonis responsio iram tyranni non restinxit [illegible]auxit. Cum vero ipsemet non posset expeditionem in Iudæam inire præpeditus prosecutione Tryphonis, qui ex Vrbe Dora elam elapsus naui in Ortholaïdam, (quæ est in Phœnicia) profugerat : loco suo eò immisit Cendebæum classis suæ præfectum cum validis copiis, iubens ei Iudæam vastare vniuersam, communita initio Vrbe Gedore (Græcè *Cedrone*) in finibus & ingressu Iudææ : & obstructis (Græcè *munitis*) portis eiusdem Ciuitatis, vt eruptiones inde, & incursiones in Iudæam reliquam tuto facere posset.

CAPVT XVI.

Simon duos filios Duces aduersus Antiochi copias emittit, qui eas fugarunt. Simon, & filij eius Iudas & Mathathias proditoriè à Simonis genero occiduntur, missu qui & Ioannem tertium Simonis filium de medio tollerent. Hic insidias præuertit, & patris successor exsurgit.

1\. T ascendit Ioannes de Gazaris, & nuntiauit Simoni patri
suo quæ fecit Cendebæus in populo ipsorum. 2. Et vo-
cauit Simon duos filios seniores, Iudam & Ioannem, &
ait illis : Ego, & fratres mei, & domus patris mei, expu-
gnauimus hostes Israël ab adolescentia vsque in hunc diem:
& prosperatum est in manibus nostris liberare Israël ali-
quoties. 3. Nunc autem senui; sed estote loco meo, &
fratres mei, & egressi pugnate pro gente nostra : auxilium verò de cœlo vo-
biscum sit. 4. Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum, &
equites; & profecti sunt ad Cendebæum : & dormierunt in Modin. 5. Et
surrexerunt manè, & abierunt in campum : & ecce exercitus copiosus in ob-
uiam illis peditum, & equitum, & fluuius torrens erat inter medium ipso-
rum. 6. Et admouit castra contra faciem eorum ipse, & populus eius, &
vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, & transfretauit

primus: & viderunt eum viri, & transierunt post eum. 7. Et diuisit populum,
& equites in medio peditum: erat autem equitatus aduersariorum copiosus ni-
mis. 8. Et exclamauerunt sacris tubis, & in fugam conuersus est Cende-
bæus, & castra eius: & ceciderunt ex eis multi vulnerati: residui autem in mu-
nitionem fugerunt. 9. Tunc vulneratus est Iudas frater Ioannis: Ioannes autem
insecutus est eos, donec venit Cedronem, quam ædificanit: 10. & fugerunt
vsque ad turres, quæ erant in agris Azoti, & succendit eas igni. Et ceciderunt
ex illis duo millia virorum, & reuersus est in Iudæam in pace. 11. Et Ptolemæus
filius Abobi constitutus erat dux in campo Iericho, & habebat argentum & au-
rum multum. 12. Erat enim gener summi sacerdotis. 13. Et exaltatum est cor
eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum aduersus Simonem, &
filios eius, vt tolleret eos. 14. Simon autem, perambulans ciuitates quæ erant
in regione Iudææ, & sollicitudinem gerens earum, descendit in Iericho ipse, &
Mathathias filius eius, & Iudas, anno centesimo septuagesimo septimo, mense
vndecimo: hic est mensis Sabath. 15. Et suscepit eos filius Abobi in munitiuncu-
lam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificauit: & fecit eis conuiuium ma-
gnum, & abscondit illic viros. 16. Et cum inebriatus esset Simon, & filij eius,
surrexit Ptolemæus eum suis & sumpserunt arma sua, & intrauerunt in conui-
uium, & occiderunt eum, & duos filios eius, & quosdam pueros eius. 17. &
fecit deceptionem magnam in Israël, & reddidit mala pro bonis. 18. Et scripsit
hæc Ptolemæus, & misit regi, vt mitteret ei exercitum in auxilium, & traderet ei
regionem, & ciuitates eorum, & tributa. 19. Et misit alios in Gazaram tollere
Ioannem: & tribunis misit epistolas, vt venirent ad se, & daret eis argentum & au-
rum, & dona. 20. Et alios misit occupare Ierusalem, & montem templi. 21. Et
præcurrens quidam, nuntiauit Ioanni in Gazara, quia periit pater eius, & fratres
eius, & quia misit te quoque interfici. 22. vt audiuit autem, vehementer expa-
uit: & comprehendit viros, qui venerant perdere eum, & occidit eos: cognouit
enim quia quærebant eum perdere. 23. Et cætera sermonum Ioannis, & bello-
rum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, & ædificij murorum, quos
extruxit, & rerum gestarum eius. 24. Ecce hæc scripta sunt in libro dierum sa-
cerdotij eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

COMMENTARII.

1. *Simon aduersus Cendebæum Iudam, & Ioannem filios suos emittit, qui hostes fugant.*

ERS. 1.2.3.4. *Et ascendit Ioannes de Gazaris*, vbi à Simone Præses fuerat collocatus. *Et nuntiauit Simoni patri suo, quæ fecit Cendebæus in populo ipsorum. Et vocauit Simon duos filios seniores Iudam*, & ipsum *Ioannem*, quid id nuntiauerat, *& ait illis: Ego & fratres mei, & domus patris mei impugnauimus hostes Israël aliquoties. Nunc autem senui, sed state loco meo, & fratres mei*, Græcè, *& loco fratris mei.* Iudæ, vel Ionathæ: *& egressi pugnate pro gente nostra: auxilium vero de cælo vobiscum sit. Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum, & equites: & profecti sunt ad Cendebæum & dormierunt in Modin.* * Quomodo tam facilè, tam citò tam magnus exercitus parari potuerit? Certè quia non de nouo milites hinc indè coëgit, sed *elegit* ex iam ad bella, quæ poterant imminere, paratis, quos visum fuit ei necessarios esse ad illam expeditionem. En causa, cur haud opportunè plerumque ad bella proceditur: nullus miles est ex officio, nullus ex instituto est paratus ad bella. Vnde data occasione pugnandi, non *eliguntur milites*, sed de nouo coguntur, & indisciplinati ad campum procedunt.]

Difficilè, & serò efformatur exercitus, cum non adsunt milites ex instituto ad bella parati.

Vers. 5.6.7.8. *Et surrexerunt mane, & abierunt in campum, &c.* Ex Modin, loco vicino Geduri, Ioannes & Iudas diluculo surrexerunt & ad campum pugnaturi processere. *Et admouit castra contra faciem eorũ ipse, & populus eius, &c.* Admouit castra sua Ioannes, propter ætatẽ primarius belli Dux loco patris (1. Mach. 13.14.) contra faciem Cendebæi, & ipsius copiarum. Cum autem exercitus cunctaretur transmeare torrentem, Ioannes interritus se aquæ cõmisit, quod annotantes milites, eum sine formidine fuere secuti. Principis enim præeuntis exemplum subditis ardua quæque facillima reddit.] *Et diuisit populum, & equites in medio peditum &c. Exclamauerunt sacris tubis*, seu pontificio exercitui deseruientibus, *& in fugam conuersus est Cendebæus, & castra eius, & ceciderunt ex eis multi vulnerati: residui autem in munitionem fugerunt.* Impletum est, quod Dominus promiserat Num. 10.19. *Si exieritis ad bellum, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum.* Facto enim impetu fuderunt, & fugarunt Cendebæum, cæsis quàm plurimis, reliquis verò in munitionem Gedoris fuga se recipientibus.

Præsulis præeuntis exemplum facilia ardua quæque subditis reddit.

Vers. 9.10. *Tunc vulneratus est Iudas frater Ioannis: Ioannes autem insecutus est eos, donec venit Cedronem, quam ædificauit* Ioannes fugientes hostes insequitur, donec venit Cedronem, quam ædificarat, & communierat Cendebæus. Colligo hinc Cedronem non tantum vallem esse torrentis, vel torrentem: sed & Vrbem. *Et fugerunt* hostes *vsque ad turres, quæ erant in*

2. *Ptolemæus gener Simonis socerum, & duos filios eius dolo interimit, missis qui & tertium filiũ Ioannem de medio tollerent.*

agris

agris Azoti, & succenderunt eas igni. Ioannis milites, ne hostibus essent protectioni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum : *& reuersus est, scilicet exercitus in Iudaam in pace.*

Vers. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. *Et Ptolemaus filius Abobi constitutus erat* à Simone *dux in campo Iericho, & habebat argentum, & aurum multum : erat enim gener summi Sacerdotis. Et exaltatum est cor eius, & volebat obtinere regionem* Iudææ : *& cogitabat dolum aduersus Simonem, & filios eius, vt tolleret eos,* de medio. *Simon autem perambulans Ciuitates, qua erant in regione Iudea, & solicitudinem gerens earum : descendit in Iericho ipse, & Mathathias filius eius, & Iudas,* iam ex vulnere liber, *anno centesimo septuagesimo septimo, mense vndecimo; hic est Mensis Sabath. Et suscepit eos filius Abobi in munitiunculam, qua vocatur Doch cum dolo, quam adificauit : & fecit eis conuiuium magnum, & abscondit illic viros. Et cum inebriatus esset Simon, & filij eius, surrexit Ptolemaus cum suis, & sumpserunt arma sua, & intrauerunt in conuiuium, & occiderunt eum, & duos filios eius, & quosdam pueros eius : & fecit deceptionem magnam in Israel, & reddidit mala pro bonis.* Præclaram victoriam Ioannis paulo post magna clades excepit. Nam Simon summus Sacerdos, & Princeps Iudæorum indigna morte à Ptolemæo genero suo dolosè in conuiuio è medio tollitur vna cum filiis suis Iuda & Mathathia anno Græcorum centesimo septuagesimo septimo, idque in munitiuncula, seu arce Doch in campo Iericho, quam ipse Ptolemæus ædificauerat. * Dicitur Simon *inebriatus*, hoc est, liberaliori exhilaratus potu. Nam ebrij dicuntur non soli vinolenti, sed & qualibet re expleti : Exemplo fratrum Iosephi Gen. 43. * Indecens enim valdè esset, imò egregiæ fortitudini contrarium Sacerdotem, & Principem ebrietati tentanti iudicium indulgere.]

Indecens admodum est, Sacerdotem, & Principem ebrietati tentanti iudiciú indulgere.

Vers. 18. 19. 20. 21. 22. *Et scripsit hac Ptolemaus, & misit Regi, vt mitteret ei exercitum in auxilium, & traderet ei regionem, & Ciuitates eorum, & tributa. Et misit alios in Gazaram, tollere Ioannem, &c.* Ptolemæus gener iniquus voluit & primogenitum Simonis, Ioannem simili dolo è medio tollere; sed fidelis præcucurrit quidam, qui Simonem de patris, ac fratrum nece, & de proximo proprio periculo certiorem faceret.

3\. *Vers.* 22. 23. 24. *Vt audiuit autem, vehementer expauit, & comprehendit viros, qui venerant perdere eum, & occidit eos, &c* Detectis Ioanni insidiis, percussores ad se missos ipse præuertit, & occidit. Regnauit Simon annis vniuersim septem, nempe ab anno 170. Græcorum, ad annum 177. Scio, Iosephum octo annos illi dare, quia inchoarat octauum. *Et catera sermonum Ioannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter gessit : & adificij murorum, quos extruxit, & rerum gestarum eius : ecce hac scripta sunt in libro dierum Sacerdotij eius, ex quo factus est Princeps Sacerdotum post patrem suum.* Porrò Ioannis huius Simonis filij (cognomento *Hyrcani*) præclara gesta persequitur liber quartus Machabæorum. Vocatur *Hyrcanus* ab Hyrcanis deuictis Perfidum parricidam Ptolemæum in arce sua Doch, seu Dagon mox obsedit : sed cum antè Sabbathicum annum iam imminentem arce potiri non posset, soluta obsidione passus est effugere. Cum Antiocho Rege, qui Tryphone Aphameæ, quo fugerat occiso, Ierosolymam obsessurus eum ingentibus aduolarat copiis : inducias primo propter Scenopegiorum solemnes dies, deinde etiam pacem pepigit, Rege complures auratis cornibus tauros ad Templi sacrificia submittente. Eundem Regem ad bellum Parthicum est comitatus, Syriæ plurimas Vrbes cepit, Samaritas vicit, Garizitanum templum euertit, Idumæos domuit, ad innouandam societatem legatos Romam misit. Tandem post 31. annos Pontificatus, & Principatus sui diem suum obiit, relicto successore filio suo Aristobulo, qui loco *Ducis* nomen *Regis* cum diademate primus Asmonæorum assumpsit, & Pontificatui adnexuit, & adnexum reliquit fratri suo Alexandro, & Alexandri filio Aristobulo secundo. Quo regnante, capta à Pompeio Ierosolyma, & Iudæa in prouinciam redacta, & dignitas regia à pontificia fuit prorsus auulsa. Aristobulus à Pompeio captus Romam immittitur, filius eius Antigonus ab Antonio interficitur, sic rogante Herode. Atque ita extinctis Hasmonæorum Regibus, & sceptro de Tribu Iuda sublato, Herode alienigena per vim à Romanis intruso, natus est in Bethlehem Iuda IESVS, qui vocatur Christus.

Moritur Simon, praeuertit insidias, & patri successor exsurgit.

Ioannis præclara gesta lib. 4. Mach. ad longũ scripta. summatim hic memoro.

LIBER SECNDVS. COMMENTARII LITERALES, ET Morales.

AD SECVNDVM MACHABÆORVM.

PROLVSIO.

Ex aliorum mente Libri hi *Machabæorum* vocitantur, quod ipse Iudas (de cuius præclaris gestis secundus hîc liber expressiùs agit) primus in vexillis exaratos ostentabat quatuor hasce Hebraïcas litteras מכבי. Latinas verò M. C. B. I. quæ Hebraïcè essent initia illius sententiæ Exo. 15.7. *Quis similis tui in fortibus Domine?* O quàm aptè verba hæc Deiparæ accommodari possunt, cui nullus ex fortissimis Ecclesiæ Diuis potest assimilari. Vnde Cant. 6. Terribilis vt castrorum acies appellatur. *Non enim ita metuunt hostes visibiles* (loquor cum D. Bernardo à Richardo S. Laurent. citato lib. 1. cap. 11.) *quamlibet castrorum multitudinem. Sicut aëreæ potestates Mariæ vocabulum: cedunt, & pereunt, sicut cera à facie ignis, vbicumque inuenerunt huius nominis crebram recordationem.* Annon meritò Mariam vocitem *Machabæam*, de eius fortitudine inclamans. *Quis similis tui in fortibus Domina?*

Maria Castrorum acies dæmoniis terribilis.

CAPVT PRIMVM.

Iudæos in Ægypto commorantes Ierosolymitani epistola hortantur, vt festum Scenopegiæ etiam ipsi celebrent. Et altera epistola eosdem hortantur, vt diem dati sibi cælitus ignem solemni ritu colant. Antiochi sedentis mors narratur.

1. FRATRIBVS, qui sunt per Ægyptum, Iudæis, salutem dicunt fratres, qui sunt in Ierosolymis, Iudæi, & qui in regione Iudææ, & pacem bonam. 2. Benefaciat vobis Deus, & meminerit testamenti sui, quod locutus est ad Abraham, & Isaac, & Iacob, seruorum suorum fidelium: 3. & det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem, corde magno, & animo volenti. 4. Adaperiat cor vestrum in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem. 5. Exaudiat orationes vestras, & reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo. 6. Et nunc hic sumus orantes pro vobis. 7. Regnante Demetrio, anno centesimo sexagesimo nono, nos Iudæi scripsimus vobis in tribulatione, & impetu, qui superuenit nobis in istis annis, ex quo, recessit Iason à sancta terra, & à regno. 8. Portam succenderunt, & effuderunt sanguinem innocentem: & orauimus ad Dominum, & exauditi sumus, & obtulimus

mus sacrificium, & similaginem, & accendimus lucernas, & proposuimus panes. 9. Et nunc frequentate dies Scenopegiæ mensis Casleu. 10. Anno centesimo octogesimo octauo, populus, qui est Ierosolymis, & in Iudæa, Senatúsque & Iudas, Aristobolo magistro Ptolemæi regis, qui est de genere Christorum Sacerdotum, & bis qui in Ægypto sunt, Iudæis, salutem & sanitatem. 11. De magnis periculis à Deo liberati, magnificè gratias agimus ipsi, vt pote qui aduersus talem regem dimicauimus. 12. Ipse enim ebullire fecit de Perside eos, qui pugnauerunt contra nos, & sanctam ciuitatem. 13. Nam cùm in Perside esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo Naneæ, consilio deceptus Sacerdotum Naneæ, 14. Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus, & amici eius, & vt acciperet pecunias multas dotis nomine. 15. Cumque proposuissent eas Sacerdotes Naneæ, & ipse eum paucis ingressus esset, intra ambitum fani, clauserunt templum. 16. Cùm intrasset Antiochus: apertóque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem, & eos qui eum eo erant, & diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt. 17. Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. 18. Facturi igitur quinta & vigesima die mensis Casleu purificationem templi, necessarium duximus significare vobis: vt & vos quoque agatis diem Scenopegiæ, & diem ignis qui datus est quando, Nehemias ædificato templo & altari obtulit sacrificia. 19. Nam cùm in Persidem ducerentur patres nostri; Sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occultè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. 20. Cùm autem præterussent anni multi, & placuit Deo vt mitteretur Nehemias à rege Persidis: nepotes Sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & sicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. 21. Et iussit eos haurire, & afferre sibi: & sacrificia, quæ imposita erant, iussit Sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua & ligna, & quæ erant superposita. 22. Vtque hoc factum est, & tempus affuit, quo Sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur. 23. Orationem autem faciebant omnes Sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, Ionatha inchoante, cæteris autem respondentibus. 24. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum: DOMINE Deus omnium Creator, terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus rex. 25. Solus præstans, solus iustus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Israël de omni malo, qui fecisti patres electos, & sanctificasti eos: 26. Accipe sacrificium pro vniuerso populo tuo Israël, & custodi partem tuam, & sanctifica. 27. Congrega dispersionem nostram, libera eos qui seruiunt Gentibus, & contemptos & abominatos respice: vt sciant Gentes quia tu es Deus noster. 28. Affige opprimentes nos, & contumeliam facientes in superbia. 29. Constitue populum tuum in loco sancto tuo, sicut dixit Moyses. 30. Sacerdotes autem psallebant hymnos, vsquequo consumptum esset sacrificium. 31. Cum autem consumptum esset sacrificium, ex residua aqua Nehemias iussit lapides maiores perfundi. 32. Quod vt factum est, ex eis flamma accensa est: sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est. 33. Vt verò manifestata est res, renuntiatum est regi Persarum, quod in loco, in quo ignem absconderant hi qui translati fuerant Sacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias, & qui cum eo erant, purificauerunt sacrificia. 34. Considerans autem rex, & rem diligenter examinans, fecit ei templum, vt probaret quod factum erat. 35. & cùm probasset, Sacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera, & accipiens manu sua, tribuebat eis. 36. Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephthar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

COMMENTARII.

1\. *Prima epistola a Iudaeis Solymitanis ad Iudaeos Aegyptios immissa fragmentum.*

VERS. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *Fratribus, qui sunt per Ægyptum, Iudæis salutem dicunt fratres, qui sunt in Ierosolymis, Iudæi: & qui in regione Iudæa, & pacem bonam.* Iudæi, qui Ierosolymæ versamur, & qui in regione Iudææ degimus, (Hoc est cuiusdam epistolæ fragmentum) fratribus, qui in Ægypto commorantur vel vi eo abrepti, à Ptolemæo Lagi, vel spontè eo concessere cum Onia filio Oniæ tertij Pontificis sub Ptolemæo Philometore: & ibidem in Heliopolitana regione amplissimum Templum extruxere, *pacem bonam.* * An non bona est omnis pax, quam omninm abundantia sequitur? Cur ergo addidit *Bonam?* Profectò

Pax peccatorũ bona pax non est, sed ea, quæ cum iustitia colligatur.

fectò non omnis pax bona est, sed illa, quæ cum iustitia colligatur. Licet enim bella externa non ingruant, si Deum hostem habes, mala etir hæc pax. Vndè aliquando impij clamauerunt, Pax. Pax, indulgentes delicijs, & quidem *non erat pax bona.*] quam fratribus versantibus in Ægypto Solymitani Iudæi imprecantur. *Benefaciat vobis Deus, & meminerit testamenti sui*, seu pacti, *quod locutus est ad Abraham, & Isaac, & Iacob seruorum suorum fidelium:* & ratione pacti illius vestri misereatur, qui successores,& filij eorum estis,& consequenter bonorum eis promissorum hæredes. * Vt videas, quantæ sit opportunitatis ad Dei misericordiam obtinendam sanctorum parentum esse filium.] *Et det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem, corde magno, & animo volenti*, id est, corde magnanimo ad labores tolerandos, & animo prompto ad diuinæ voluntatis executionem. *Adaperiat cor vestrum in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem.* Cælesti lumine vestra corda dirigat, vt serio obediatis legi. Maximè verò vt à profano Templo, & sacrificiis prohibitis, ad Templum Domini, quod non nisi Ierosolymis est, feliciter tandem redeatis. *Exaudiat orationes vestras, & reconcilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo*, seu calamitoso ob exilij incommoda. *Et nunc hic sumus orantes pro vobis.* Pro fratribus *absentibus* orare, fidelium fraternitatis est. Ideò exorat Ecclesia: *Pro fratribus nostris absentibus.*]

Esse filius sancti parentis, confert ad Dei misericordiam obtinendam.

Fidelium fraternitatis est, pro fratribus absentibus orare.

Vers. 7.8 9. Regnante Demetrio anno centesimo sexagesimo nono, &c. Imperante Demetrio Demetrij Seleuci filio (nam huius Regni tertius annos concurrit cum anno centesimo sexagesimo nono Græcorum, cuius hîc fit mentio. Demetrius enim captus fuit anno demum 172. 1. Machab. 14.1.3.) De Iasone, qui hîc inducitur, fusè cap. 4.7. *Portam succenderunt, & effuderunt sanguinem innocentem, &c.* Ex quo igitur Iason per apostasiam à nobis recessit, eo duce hostes nostri sub Antiocho Epiphane portam Templi, & Vrbis Ierosolymitanæ, & portas reliquarum Vrbium Iudææ succenderunt. Sed piorum gemitus, & preces Deus exaudiuit, adeò vt repurgato iam ab omnibus abominationibus Templo, quotidie in eo offeramus iuge sacrificium, & holocausta, & similaginem, seu farinæ florem: & in candelabro Septiramo sacras lucernas succendamus, & in mensa aurea propositionis panes exponimus. * Non faciunt mentionem temporalium commoditatum, quibus donati etiam fuerint ob orationes piorum: solum memorant spiritualium recuperationem. Quare precor? Quia veris Dei seruis solummodò labor est spiritualis subsidij priuatio.] * Liceat Christicolis sacrificium offerre, Sacerrimo Eucharistiæ refici pane, Missæ interesse iugi sacrificio, fidei luminare viuum semper appareat: nullo equidem labore premuntur, licet portæ inferi aduersus eos pugnaces exsurgant.] *Et nunc frequentate dies Scenopegiæ mensis Casleu.* Igitur & vos celebrate nobiscum Scenopegiæ dies, non illos mensis septimi Tisri: sed dies Encæniorum mensis Casleu, quando à Iuda Machabæo repurgatum fuit Templum, & de nouo dedicatum altare (1 Mach. 4.52. & hîc cap. 10.6.) tunc enim licet non occurrerent dies Scenopegiæ, seu Tabernaculòrum, tamen dies totos octo dedicationis illius Iudæi festiuè peregerunt in modum festiuitatis Tabernaculorum. * Si anima nostra Dei quidem Templum diu à vitiis profanatum fuit, & cælesti miseratione per seriam iam est pœnitentiam repurgatum: magnum id beneficium debemus frequenti gratiarum actione celebrare.]

Veris Dei seruis vnicus labor est spiritualium rerum priuatio.

Nullo labore premimur, dum fides rutilat, & Eucharistia cibamur.

Dies repurgationis animi nostri Templi Dei frequéti gratiarum actione celebremus

Vers. 10.11.12.13. Anno centesimo octogesimo octauo populus, &c. Sequitur altera epistola ab eisdem ad eosdem in Ægyptum, data anno centesimo octogesimo octauo Græcorum. Vbi in titulo videtur esse auctor epistolæ imi libri secundi totius Iudas Essenus, qui tum temporis ob Sapientiam, futurorumque prædicendorum infallibilem scientiam, magnæ apud omnes auctoritatis erat: & viginti post annis Antigono Ioannis Hyrcani Pontificis secundo genito mortem paulo post secutam prædixit. Aristobulus verò Sacerdos in Ægypto quis, qualisve fuerit, incertum: certum, magnæ auctoritatis, dignitatisque virum fuisse non solùm inter Iudæos, sed & inter Ægyptios, vtpote magistrum Ptolemæi Regis Ægypti, qui anno illo 188. erat Euergetes filius Philometoris natu maior. Consueuerant Ægypti Reges iam indè à diebus Philadelphi (qui legem per 72. sibi fecit interpretari,) magistros habere Iudæos. Eo quod vnius & veri Dei cultores mores magis rationi consonos exprimerent. * Vt ex Regibus barbaris nostri Reges discant, filiis non solùm sapientem, sed & virtute conspicuum magistrum prouidete.] *De magnis periculis à Deo liberati, magnificè gratias agimus ipsi: vtpotè qui aduersus talem Regem dimicauimus*, nempe Antiochum Sedetem. Licet enim hic initio videri voluerit Iudæis amicus (1. Mach. 15.1.) posteà tamen in acerbissima odia aduersus eosdem, & arma prorupit, & ingentia eis intulit damna. *Ipse enim ebullire fecit de Perside eos, qui pugnauerunt contra nos, & sanctam Ciuitatem.* Ipse enim fecit maxima copia prodire è Perside aduersum nos copiosos exercitus. Sic ranæ ebullierunt in Ægypto Exo. 8. & mures 1. Reg 5. *Nam cum in Perside esset Dux ipse, &c.* Profectò Deus suis adfuit scelerum vindex. Nam cum Dux ipse Antiochus in Perside esset, occisus fuit à Sacerdotibus Templi Naneæ, id est, Dianæ, vel potius Veneris, vt alij affirmant. Scio, vtramque in Perside coli solitam: sed quæ sequuntur magis Veneri, quam Dianæ fauere videbis. * Qui fideles impugnant, qui sanctæ Ciuitatis seu Ecclesiæ iura violant, plerumque subita morte dira quidem è viuis auferuntur.]

2. Altera epistola à Iudæis scripta ad fratres, qui aderant in Ægypto, Mors Antiochi Sedetis narratur.

Filiorum Regis magister non solùm Sapiens quæratur, sed & virtute conspicuus.

Qui Ecclesiæ iura violant, plerumque subita morte è viuis atripiuntur.

Vers. 14.15.16.17. Etenim tum ea habitaturus venit ad locum Antiochus, &c. Venerat Antiochus cum illa dea habitaturus. Græcè, coniugalem cohabitationem initurus cum illa. Nonnulli enim Regum veterum Gentilium cum duabus matrimonia inire solebant. Sic Heliogabalus cum Vrania seu Venere: Thetis cum Peleo. Testor illam Thetidis seu maris desponsationem, quam Veneti quotannis in Ascensione Domini tanta solemnitate concelebrant, pristini planè erroris huiusce vestigium. Senecam audi lib. 1. suasoriar. *Despoderant Athenienses Antonio in matrimonium Mineruam, &c.* Sic Antiochus Venerem ductutus aderat,

vt

vt dotis nomine pecuniæ magnam vim acciperet, & honesto prætextu Templi thesauros expillaret. Sed cautiores erant Sacerdotes, quam vt tam facili negotio sibi imponi paterentur. Ex nuptiis igitur vel fictitiis cum Venere Initis, quid nisi crudelitas emanaret. * In omnibus enim theatrij mundialis tragœdiis amantes impudici primas partes agunt, *hacen los terpes amantes los primeros papeles.*] *Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios*, merito supplicio.

In omnibus tragœdiis impudici amantes primas partes agunt. Haman es papel primero.

3. *Vers.* 18. 19. 20. 21. 22. 23. *Facturi igitur quinta & vigesima die mensis Casleu purificationem Templi, necessarium duximus significare vobis, &c.* Pro tanto exesi tyranni Regis beneficio gratias vt Deo rependant, hac secunda epistola inuitant Iudæi Solymitani Iudæos, Ægyptios, simulque hortantur, vt celebrent festa Enceniorum Scenopegiorum more, vti & diem ignis, qui eodem tempore, quo Encenia videtur à Iudæis celebrari quotannis consueuisse. Historia hîc ad longum describitur: & de ea nonnulla 2. *Esdræ* 12. 27. annotaui. Porrò cum dicunt, se vigesima quinta die Casleu facturos Templi purificationem, idem est, ac si dicerent, se die illa celebraturos vertente anno festum in repurgati nuper Templi memoriam. 1. Mach. 4. 52. Cum verò aiunt, in Persidem abductos à Nabuchodonosore Iudæos, indicant, non in solam Chaldæam, sed & in Persidem, & alia Regna Chaldæo Monarchę subiecta, Iudæos fuisse abductos. Vel quidem nomen *Persides*, latius sumunt, vt omnes orientales partes complectatur. Sicut nomine Hispaniæ designamus omnia illa Regna vicina, quæ vni Regi subiacent. Post centum itaque annos reuixit ignis, aqua illa crassa lignis, ac lapidibus superfusa accensa est, & in flammam erupit. At Ionathas, cuius hîc mentio est, non fuit summus Sacerdos, vt voluere aliqui, sed cantorum præfectus.

Memoratur ignis absconditus, & post multos annos inuentus.

Vers. 24. 25. 26. 27. 28. 29. *Et Nehemia erat oratio hunc habens modum, &c.* Tam difficilè enim est, vt quis probi Regis impleat proprietates, vt nullus præter Deum absolutè Rex bonus possit appellari.] *Solus præstans, &c. Congrega dispersionem nostram*, seu Israelitas per varias prouincias dispersos, *libera eos, qui seruiunt Gentibus: & contemptos, & abominatos respice.* Iudæos inquam protege, qui hostibus suis sunt contemptui, & abominationi: *vt sciãt Gentes, &c. Affligentes opprimentes nos, & contumeliam facientes in superbia*, seu nos superbia elati contumelia afficientes. *Constitue populum tuum in loco sancto tuo*, seu in Ierusalem, & Iudæa, *Sicut dixit*, seu constituit *Moyses.*

Difficilè homo potest omnes boni Regis proprietates implere.

Vers. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. *Sacerdotes autem psallebant hymnos, &c. Quod vt factum est, ex eis flamma accensa est: sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est.* Nempè ignis, qui ex ea aquæ portione, quæ hostiis, & lignis altari superpositis fuit infusa, eruperat, debebat in eodem altari perpetuò conseruari: non item is, qui ex altera portione lapidibus superfusa fuerat exortus: meritò proindè hic ab illo absorptus, & absumptus est. *Vt verò manifesta est res, renunciatum est Regi Persarum, &c.* Rex Persarum tunc erat Artaxerxes Longimanus. *Considerans autem Rex, &c.* Artaxerxes itaque hoc miraculo diligenter examinato extruxit eo loco Templum, seu vt in Græco est, ἱερὸν, id est, sacrum al quod ædificiũ (vt si vulgari idiomate diceris *vn humilladero*) quo locũ putei istius eo honestarit; vt qui anteà profanus puteus erat, iam sacer haberetur. Vndè & à Nehemia, *Nephthar* vocatur, aliter *Ephthar*, id est, *purificatio*, seu sanctificatio, à radice *potar*, quod vocabulum Hebræis, & Chaldæis significat *Dimittere, & liberare.* * Loca enim purificata, & consecrata Deo, solent ab omni profano, vulgarique vsu libera esse, & à tributis, aliisque oneribus immunia dimitti. Idem igitur est locum, vel rem esse sacram, atque à tributo, ac quolibet onere esse liberam.] * Non, quæso, sine pondere exeidant verba illa: *Ex lumine quod refulsit ab altari, consumpta est*, flamma illa, quæ lapides maiores perfuderat. Nempè ignis æternus altaris flammam temporalem absumpsit. Vt edoceamur, flammam libidinis adeò diram, vt possit lapidea quæque corda succendere, ab ignis æterni respectu illicò absumi, protinus extingui.]

Idem est, rem esse sacram, atque ab omni tributo & onere immunem.

Luxuriæ flamma ignis æterni memoria extinguitur.

CAPVT II.

Altera epistolæ præcedentis pars continetur. Præfatio huius Libri secundi, in qua Auctor pollicetur, se acta Antiochi Epiphanis, & Eupatoris & Iudæ Machabæi, ac fratrum illius, breuiter narraturum.

1. INVENITVR autem in descriptionibus Ieremiæ Prophetæ,
quòd iussit eos ignem accipere qui transmigrabant: vt
significatum est, & vt mandauit transmigratis. 2. Et
dedit illis legem ne obliuiscerentur præcepta Domini, &
vt non exerrarent mentibus videntes simulachra aurea &
argentea, & ornamenta eorum: 3. Et alia huiusmodi dicens,
hortabatur ne legem amouerent à corde suo. 4. Erat
autem in ipsa scriptura, quomodo tabernaculum & arcam iussit propheta diuino
responso ad se facto comitari secum, vsquequò exiit in montem, in quo Moyses
ascendit, & vidit Dei hereditatem. 5. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum
speluncæ: & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit illuc, &
ostium obstruxit. 6. Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, vt notarent
sibi locum: & non potuerunt inuenire. 7. Vt autem cognouit Ieremias,

culpans illos: dixit: Quòd ignotus erit locus, donec congreget Deus congre-
gationem populi, & propitius fiat: 8. & tunc Dominus ostendet hæc, & ap-
parebit maiestas Domini, & nubes erit, ficut & Moysi manifestabatur, & ficut
cùm Salomon petiit, vt locus sanctificaretur magno Deo, manifestabat hæc.
9. Magnificè etenim Sapientiam tractabat: & vt sapientiam habens, obtulit sa-
crificium dedicationis & consummationis templi. 10. Sicut & Moyses orabat
ad Dominum, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum, sic &
Salomon orauit, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum.
11. Et dixit Moyses, eò quòd non sit comestum quod erat pro peccato, consum-
ptum est. 12. Similiter & Salomon octo diebus celebrauit dedicationem.
13. Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc ea-
dem: & vt construens Bibliothecam congregauit de regionibus libros, & Pro-
phetarum, & Dauid, & epistolas Regum, & de donariis. 14. Similiter autem
& Iudas ea, quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat, congregauit om-
nia, & sunt apud nos. 15. Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis.
16. Acturi itaque purificationem scripsimus vobis: benè ergo facietis, si egeri-
tis hos dies. 17. Deus autem, qui liberauit populum suum, & reddidit heredi-
tatem omnibus, & regnum, & sacerdotium, & sanctificationem, 18. ficut
promisit in lege, speramus quòd citò nostri miserebitur, & congregabit de sub
cælo in locum sanctum. 19. Eripuit enim nos de magnis periculis, & locum
purgauit: 20. De Iuda verò Machabæo, & fratribus eius, & de templi magni
purificatione, & de aræ dedicatione; 21. sed & de prælijs, quæ pertinent ad
Antiochum Nobilem, & filium eius Eupatorem: 22. & de illuminationibus
quæ de cælo factæ sunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt vniuersam
regionem, cùm pauci essent, vindicarent, & barbaram multitudinem fugarent,
23. & famosissimum in toto orbe templum recuperarent, & ciuitatem libe-
rarent, & leges, quæ abolitæ erant, restituerentur, Domino cum omni tranquil-
litate propitio facto illis; 24. itemque ab Iasone Cyrenæo quinque libris com-
prehensa, tentauimus nos vno volumine breuiare. 25. Considerantes enim
multitudinem librorum, & difficultatem volentibus aggredi narrationes histori-
rum propter multitudinem rerum, 26. Curauimus volentibus quidem legere,
vt esset animi oblectatio: studiosis verò, vt faciliùs possint memoriæ commendare:
omnibus autem legentibus vtilitas conferatur: 27. Et nobis quidem ipsis, qui
hoc opus breuiandi causa suscepimus, non facilem laborem, immò verò negotium
plenum vigiliarum & sudoris assumpsimus. 28. Sicut hi qui præparant conuiuium
& quærunt aliorum voluntati parere propter multorum gratiam, libenter laborem
sustinemus. 29. Veritatem quidem singulis, auctoribus concedentes, ipsi au-
tem secundùm datam formam breuitati studentes. 30. Sicut enim nouæ domus
architecto de vniuersa structura curandum est: ei verò qui pingere curat, quæ apta
sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita æstimandum est & in nobis. 31. Etenim
intellectum colligere, & ordinare sermonem, & curiosius partes singulas quasque
disquirere, historiæ congruit auctori: 32. breuitatem verò dictionis sectari, &
executiones rerum vitare, breuianti concedendum est. 33. Hinc ergo narrationem
incipiemus: de præfatione tantum dixisse sufficiat, stultum etenim est ante historiam
effluere, in ipsa autem historia succingi.

COMMENTARII.

1. *Altera præcedentis epistola pars cõtinetur.*

VERS. 1. 2. 3. *Inuenitur autem in descriptionibus Ieremiæ Prophetæ, quod iussit eos ignem accipere, qui transmigrabant, &c.* Auctor *descriptiones* Ieremiæ vocat librum, in quo res à Ieremia gestæ recitabantur, verisimiliter ab ipso Ieremia conscriptum. Hoc libro continebantur primò lege, & monita, quæ Ieremias Iudæis in Babyloniam demigrantibus tradidit. Secundo, instructio de igne altaris holocaustorum in puteo per eum recondito. Tertio de Tabernaculo, Arca fœderis, & altari incensi per eundem in specum delatis Montis Nebo. Porrò hic liber intercidit: neque quidquam eorum, quorum hic fit mentio, habetur in eo volumine quod inter canonicos Prophetas secundo loco nunc extat. Iussit itaque Ieremias sacerdotibus in Chaldæam transmigrantibus sacrum ignem ex altari secum accipere certo scilicet loco defodiendum. Dedit &, volumina legis diuinæ in Chaldæam deferenda pro suo, suorúmque contribulium solatio, & instructione. * Nos edocens, vtilem admodum esse ad legis obseruationem sacrorum lectionem librorum: sicut profanorum voluminum lectio valde ad ipsius legis allicit violationem.]

Ad obseruationem legis cõfert librorum sacrorũ lectio: profanorum verò ad eiusdẽ violationem.

Vers.

Vers. 4. 5. 6. Erat autem in ipsa scriptura quomodo Tabernaculum, & Arcam iussit Propheta, diuino responso ad se facto, comitari, &c. Iussit Ieremias, Tabernaculum Mosaicum, quod in Templo Salomonico propè sanctuarium asseruabatur, & Arcam fœderis, & thymiamatis Altare secum comitari, seu deferri Leuitarum vasulorum opera vsque ad montem, è quo Moses vidit terram sanctam Iudæis hereditariè possessam, & donatam. Hic est mons Nebo, Deut. vlt. 1. Profectò facilè fuit Ieremiæ tam charo Nabuzardani militiæ Chaldæorum præfecto, veniam ab eo extorquere, transferendi in Chaldæam sacra hæc lipsana. Cur ergo id non gessit? Crediderim, ne fortè ab idololatris aut verbo, aut actione violarentur. * Vt moneantur Præsules impensè studere, ne Templa sacra aliquomodo à concurrentibus ciuibus profanentur. Ideò operæ pretium erit, Sacerdotes Templi gerentes curam ibi interesse, & modesto ac serio monitu suspecta inhibere colloquia.] Quidam verò ex Iudæis curiositate affecti curarunt, notari locum, in quo sacra illa pignora fuerant recondita, non tamen potuerunt.

Præsulibus sit impensum studium, ne Templa profanentur, colloquia, aura- dientibus, tolerentur.

Vers. 7. 8. 9. Vt autem cognouit Ieremias culpans illos dixit, &c. Dixit Ieremias conscius illius curiosæ actionis, locum, in quem hæc omnia recondidit, ignotum fore hominibus, donec Deus congregationem populi colligat. Cum autem constet ex vers. 27 cap. præcedentis, nondum factum fuisse hoc tempore Nehemiæ sub Artaxerxe: sed neque tempore Machabæorum sub Antiocho Grypho anno Græcorum 188 & certum sit, ex eo tempore rem Iudæorum continuò in peius esse prolapsas: non potest de alio, quam de nouissimo mundi tempore exponi: quando per Enoch & Eliam hæ Iudæorum arcæ in lucem proferentur, & illorum ad Christum conuersioni subseruient. Nisi velis, tunc Tabernaculum, & Arcam inuenta esse, cum inuenta fuit aqua crassa, de qua c. 1. 20. Quod exist. non probabiliter satis dici. Neque enim illud tempus aduentus Eliæ, & Enoch adeò aptum videtur, vt Dei maiestas appareret, vt Moysi, & Salomoni, quam hoc, in quo Deus præsentiam suæ maiestatis in igne demonstrauit, in quod nubes sulem, & sacrificia, & altare obtegebat, vt Moysis, & Salomonis tempora contigerat. Porrò ista populi congregatio hac in expositione non alia intelligenda est, quam quæ post captiuitatem Babylonicam facta est Cyro, Dario, & Artaxerxe, *Magnificè etenim Sapientiam tractabat, &c.* Salomon namque cum esset Sapientissimus, Sapientia, prudentia, & regia magnificentia plenæ erant cunctæ eius actiones, quibus Dei opera manifestabat.

Vers. 10. 11. 12. 13. 14. Sicut & Moyses orabat ad Dominum, &c. Sicut de Moyse, & Salomone, qui à Domino acceperunt eorum Sacrificia cælesti igne absumi, liber Ieremiæ præfatus referebat. *Et dixit Moyses, eo quod non sit comestum quod erat pro peccato, consumptum est.* Et Moyses dixit: Eo quod à Sacerdotibus absumptum non fuit, quod pro peccato oblatum fuerat, (vtpotè immundum) ideò à flammis est comestum. Historiam habes *Leu.* 9. & 10. quo hîc alluditur. Quod si quis dixerit hæc, quæ de Nehemiæ sacrificio dicta iam sunt, nullibi in sacris Scripturis reperiri: inferius versiculus 13 respondebitur. *Similiter & Salomon octo diebus celebrauit dedicationem Templi. Inferebantur autem in descriptionibus, & commentariis Nehemiæ hæc eadem, &c.* Græcè pro inferebantur, est, referebantur. Iam respondeo illi obiectioni: Referebantur hæc in scriptis, & commentariis eiusdem Nehemiæ, non quæ nunc extant lib. 2. Esdræ. sed quæ olim extitere, & iniuria temporum, ac bellorum iam interciderunt. Ex iisdem Nehemiæ scriptis constat, ipsum nobilissimam vndique bibliothecam, maximè sacrorum librorum collegisse, v. gr. Prophetarum, Psalmorum, & gestorum Dauidis, aliorúmque Regum Iudæ & Israelis, Item de donariis per Cyrum, Darium, Artaxerxem, aliosque Reges Templo Ierosolymitano, & Sacerdotibus illius oblatis. *Similiter autem & Iudas ea, quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat congregauit omnia, & sunt apud nos.* Simili studio etiam Iudas Machabæus dissipata bellis sacra Volumina rursum congregauit.

Vers. 15. 16. 17. 18. 19. Si ergo desideratis hæc, mittite, qui perferant vobis. præ manibus enim apud nos extant hæc sacra volumina, *Acturi itaque purificationem, scripsimus vobis: bene ergo facietis, si egeritis hos dies,* ad fratrum vestrorum exemplum, ne locorum intercapedo aliquid vnitatis, fidei, & animorum intercidisse videatur. *Deus autem, qui liberauit populum suum, &c.* Deus, qui è captiuitate tantam populi sui multitudinem ad propria reduxit, vt hæreditate, & Templo fruerentur: etiam alios, qui adhuc dispersi sunt congregabit, & ad Iudæam adducet. * Illa premo: *Speramus, quod cito nostri miserebitur. Eripuit enim nos de magnis periculis.* Ac si dicerent: Ideò speramus à Deo hoc miserationis donum accipere, quia nos de magnis periculis eripuit. A Deo enim vnum accipere beneficium est velut alterius accipiendi argumentum.]

Vnum beneficium à Deo acceptum est quasi alterius accipiendi argumentum.

Vers. 20. 21. 22. 23. 24. De Iuda vero Machabæo, & fratribus eius, & de Templi magni purificatione, & de ara dedicatione, &c. Hic incipit præfatio totius libri secundi, vt *vers. vlt.* indicatur, imo & maioris partis libri primi. Vnde à nostro feratio ponitur primo loco, quasi totius operis præfatio. Porrò *illuminationes* illæ de cælo factæ sont signa cælitus exhibita, quæ Iudæis victoriam portendebant. Iason autem Cyrenæus non fuit Gentilis, & profanus scriptor, vt Caluinus confingit, sed Iudæus, & vt apparet, vir sanctitate conspicuus. Multi namque erant in Cyrene Iudæi, vt constat ex Act. 2. & 6. & ex Iosepho passim.

Vers. 25. 26. 27. Considerantes enim multitudinem librorum, &c. Omnibus autem legentibus vtilitas conferatur ex breuitate quidem. * An longa & prolixa scripta inutilia sint? Plerumque plane ex prolixitate inutilia redduntur: quia multi non audent tam longos inire tractatus, & eis, qui legunt, potius fastidium, quam deuotionem excitant. Id quod de longis & prolixis concionibus dictum habe.] *Et nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi causa suscepimus, non facilem laborem, imò vero negotium plenum vigiliarum, & sudoris absumpsimus.* Huiusmodi labor, quo Auctor huius libri fuit affectus, non in-

Libri, & Conciones sæpè ex prolixitate parum vtiles redduntur.

dicat, eum non esse Canonicum, vt Hæterlcus idem blasphemat. Nam licet spiritui sancto, qui auctor est canonicarum scripturarum, nihil sit molestum; homini tamen, quo tanquam instrumento suo vtitur spiritus sanctus, potest molestus esse labor seu colligendi, seu abbreuiandi, seu scribendi.

Vers. 28.29.30.31.32.33. *Sicut hi, qui præparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parere; propter multorum gratiam libenter laborem sustinemus, veritatem quidem de singulis, auctoribus concedentes, ipsi autem secundum datam formam breuitati studentes.* Porrò quod Auctor noster dicit se veritatem de singulis concedere auctoribus, Græcè, *auctori*, solum arguit, scriptorem huius libri Machabæorum secundi, non instituisse peculiari studio inquirere de singulis etiam minutissimus rebus, eo modo se habeant, quo à Iasone Cyrenæo fuerant conscripta: sed hac cura illi relicta, cui, vtpotè viro industrio, prudenti, & sancto, plena meritò fides in omnibus haberi poterat; se hoc enim hîc agere, vt quæ fusè ille persequitur, ipse in compendium redigat. Quod quidem apposito simili confirmat: *Sicut enim noua domus architecto de vniuersa structura curandum est, &c.* Pulchrè Iasonem vtpotè totius historiæ auctorem comparat architecto, cui incumbit de omnibus & singulis accuratè disponere, quæ ad ædificij seu substantiam, seu ornatum pertinent, se verò scilicet solum breuiatorem historiæ comparat pictori, cui non alia incumbit cura circa ædificium, quam vt illud aptis coloribus & figuris hinc inde exornet *Hinc ergo narrationem incipiemus, &c.* * Quam quidem sententiam illis concionatoribus accommodo, qui longiori præludio (quod *salutationem* vocitant) in sermone vtuntur. Nec enim excusatio est, se in sermone vsuros breuitate. Nam præterquam quod ineptum est, exiguo corpori caput magnum addicere: si non *stultum* (vti ait huius libri auctor) tamen improprium est, in præfatione concionis effluere, in ipsa autem concione succingi.]

Taxantur Concionatores, qui longa præfatione in sermonibus vtuntur.

CAPVT III.

Felicem Ecclesiæ Iudæorum statum sub Onia tertio Pontifice. Eum Simon perturbare cœpit, proditis Regi Seleuco Templi thesauris. Heliodorus missus à Rege, vt eos expilaret, dirè ab Angelis flagellatur, & Dei potentiam vbique diuulgat.

1. IGITVR cùm sancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges
etiam adhuc optimè custodirentur, propter Oniæ pontificis
pietatem, & animos odio habentes mala, 2. fiebat vt &
ipsi reges & principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent: 3. Ita
vt Seleucus Asiæ rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes. 4. Simon
autem de tribu Beniamin præpositus templi constitutus, contendebat, obsistente
sibi principe sacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri. 5. Sed cùm vincere Oniam non posset, venit ad Apollonium Tharseæ filium, qui eo tempore
erat dux Cœlesyriæ, & Phœnicis. 6. & nuntiauit ei, pecuniis innumerabilibus
plenum esse ærarium Ierosolymis, & communes copias immensas esse, quæ non
pertinent ad rationem sacrificiorum: esse autem possibile sub potestate regis cadere
vniuersa. 7. Cumque retulisset ad regem Apollonius de pecuniis quæ delatæ
erant, ille accitum Heliodorum, qui erat super negotia eius, misit cum mandatis, vt prædictam pecuniam transportaret. 8. Statimque Heliodorus iter est aggressus, specie quidem quasi per Cœlesyriam & Phœnicen ciuitates esset peragraturus, re vera autem regis propositum perfecturus. 9. Sed, cùm venisset Ierosolymam, & benignè à summo sacerdote in ciuitate esset exceptus, narrauit de dato
iudicio pecuniarum: & cuius rei gratia adesset, aperuit: interrogabat autem, si
verè hæc ita essent. 10. Tunc summus sacerdos ostendit deposita esse hæc, & victualia viduarum & pupillorum: 11. quædam verò esse Hircani Tobiæ viri valdè
eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vniuersa autem argenti talenta esse
quadringenta, & auri ducenta. 12. decipi verò eos, qui credidissent loco & templo, quod per vniuersum mundum honoratur, pro sui veneratione & sanctitate omnino impossibile esse. 13. At ille pro his quæ habebat in mandatis à rege, dicebat omni genere regi ea esse deferenda. 14. Constituta autem die intrabat de his
Heliodorus ordinaturus. Non modica verò per vniuersam ciuitatem erat trepidatio.

datio. 15. Sacerdotes autem ante altare cum stolis sacerdotalibus iactauerunt se, & inuocabant de cælo eum, qui de depositis legem posuit, vt his, qui deposuerant ea, salua custodiret. 16. Iam verò qui videbat summi Sacerdotis vultum, mente vulnerabatur: facies enim & color immutatus, declarabat internum animi dolorem. 17. Circumfusa enim erat mœstitia quædam viro, & horror corporis, per quem manifestus aspicientibus dolor cordis eius efficiebatur. 18. Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica supplicatione obsecrantes, pro eo quod in contemptum locus esset venturus. 19. Accinctæque mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant, sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per fenestras aspiciebant: 20. vniuersæ autem protendentes manus in cælum deprecabantur. 21. Erat enim misera commistæ multitudinis: & magni Sacerdotis in agone constituti expectatio. 22. Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita sibi, his qui crediderant, cum omni integritate conseruarentur. 23. Heliodorus autem, quod decreuerat, perficiebat eodem loco ipse cum satellitibus circa ærarium præsens. 24. Sed spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis euidentiam, ita vt omnes, qui ausi fuerant parere ei, ruentes Dei virtute, in dissolutionem & formidinem conuerterentur. 25. Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit, qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. 26. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu: qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. 27. Subitò autem Heliodorus concidit in terram, cúmque multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria positum eiecerunt. 28. Et is, qui cum multis cursoribus & satellitibus prædictum ingressus est ærarium, portabatur nullo sibi auxilium ferente, manifesta Dei cognita virtute: 29. & ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque omni spe & salute priuatus. 30. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum: & templum, quod paulo ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum est. 31. Tunc verò ex amicis Heliodori quidam rogabant confestim Oniam, vt inuocaret Altissimum, vt vitam donaret ei, qui supremo spiritu erat constitutus. 32. Considerans autem summus sacerdos, ne fortè Rex suspicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem. 33. Cúmque summus Sacerdos exoraret, iidem iuuenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro, dixerunt: Oniæ Sacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit. 34. Tu autem a Deo flagellatus, nuncia omnibus magnalia Dei, & potestatem. Et his dictis, non comparuerunt. 35. Heliodorus autem, hostia Deo oblata, & votis magnis promissis ei, qui viuere illi concessit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad regem. 36. Testabatur autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei. 37. Cùm autem Rex interrogasset Heliodorum, quis esset aptus adhuc semel Ierosolymam mitti, ait: 38. Si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit: eo quòd in loco sit verè Dei quædam virtus. 39. Nam ipse, qui habet in cælis habitationem, visitator & adiutor est loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit. 40. Igitur de Heliodoro, & ærarij custodia, ita res se habet.

COMMENTARII.

1. Felicitas Iudæorum flatus sub Onia Pontifice describitur.

ERS. 1.2.3. *Igitur cum sancta Ciuitas habitaretur cum omni pace, &c.* Petita est hæc historia ab origine turbarum Iudaicarum, à morte Antiochi magni, qui fuit pater Antiochi Epiphanis. Ciuitas igitur Ierusalem omni pace fruebatur, quia *optime* custodiebantur *leges.* * Bella enim & cuncta incommoda, quibus Respublica conturbatur, ex legum violatione & contemptu procedunt. Nulla Regnum opprimeret aduersitas, si nulla in ipso vigeret iniquitas.] * Huiusmodi autem populi pietas Pontificis Oniæ sanctitati tribuitur. [Quales enim Præsules, tales assolent esse ciues.] Ad felicitatem etiam maximè conferebat, quod Reges, & Principes summo honore colebant *sacra* quæque & Templo donaria litabant. * Pietas enim Principum ergà res sacras quæ eos allicit, non solùm ab eis nihil detrahant, sed potius eas donis augeant, Regnorum felicitatem conseruat, & miris effert incrementis.] Porrò Rex Seleucus cognomento Philopator exemplo Cyri, Darij, Artaxerxis Regum Persarum, & Seleuci primi Asiæ Regis, & Antiochi

Si lex in Regno optimè seruaretur, nulla id opprimeret aduersitas.

Quales Præsules, tales solent esse ciues.

Princeps, qui nô solùm ab Ecclesia non detrahit, sed eã donis auget, Regni felicitatê promouet.

tiochi magni, & aliorum Regum, præcelsis donariis Templum Solymitanum initio Regni sui decorauit: sed postmodum auaritia in transuersum actus illud per Heliodorum expilare conatur. Profectò, inquam, magna fuit Regum pietas erga Templum; *ita vt Seleucus* (Gentilis licet) *Asia Rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.*

Felicem statum ambitio cuiusdam Simonis perturbare cœpit.

2. *Vers. 4. 5. 6. Simon autem de Tribu Beniamin præpositus Templi constitutus contendebat, &c.* Simon non erat præpositus Templi in sacris (nam erat de Tribu Beniamin) sed in politicis, forsan præerat thesauris, vel militari custodiæ Templi, de qua 1. Mach. 4. vlt. Hic studebat aliquid in Vrbe iniquum excitare, nempè ciuium animos ad se allicere, dominium supremum sibi vindicare, forsan & summum Pontificatum affectare, vt postea frater eius Menelaus fecit cap. 4. 23. Onias verò sanctus Pontifex prudenti cautela, ne ambitionis flamma prodiret, initiis obsistere curabat. *Sed cum vincere Oniam non posset, venit ad Apollonium Tharseæ filium, &c.* Hic Appollonius inferioris Syriæ à Rege Seleuco Prorex, idem est cum illo, qui post aliquot annos cum Ionatha infeliciter decertauit 1 Mach 10. 69. Non cadant sine pondere verba illa: *Et commun(e)s copias immensas esse, &c.* Vel impius Simon credebat Regem Gentilem licet, tyrannum, & barbarum ausurum non esse expilationi ærarij Templi operam dare: & ideo præter illud monte immensum esse opum pondus, quod ad rationem sacrorum non attineret. * Exitiale proculdubio est Regibus, per vim abstractis vel redditibus Ecclesiæ vti: & etiam iniquis, & barbaris ausus huiusmodi debet esse formidini.]

Exitiale est Regibus, Ecclesiæ opib^9 malè partis, hoc est, per vim vti.

Mittitur à Seleuco Heliodorus, vt ærarium Templi expilaret.

3. *Vers. 7. 8. 9 10. 11. 12. Cumque retulisset ad Regem Apollonius de pecuniis, quæ delata erant à* Simone, *ille acciuit Heliodorum, qui erat super negotia eius misit cum mandatis, vt prædictam pecuniam transportaret. Statimque Heliodorus iter est aggressus,* specie quidem quasi per cœlestiam Syriam, & Phœnicem ciuitates esset peragraturus: re vera autem Regis propositum perfecturus. * *Statim,* inquit, *iter est aggressus.* O quàm prompti sunt ministri, ne à gratia Regis excidant, ad eius studia tradenda executioni, licet nonnunquam a cælesti deuient voluntate.] *Sed cum venisset, Ierosolymam, &* benignè à summu Sacerdote in Ciuitate esset exceptus: narrauit de dato indicio pecuniarum: & cuius rei gratia adesset, aperuit; interrogabat autem, si verè hæc ita essent. * Nam quæ à ciue contra patriam, à filio contra patrem, à fratre contra fratrem deferuntur, plerumque videris laborare mendacio.] *Tunc summus Sacerdos ostendit, deposita esse hæc, &c.* Onias Pontifex expressit, thesauros hos non esse Templi proprios, sed esse variorum deposita: partim scilicet viduarum, & pupillorum, qui inde debebant victitare. * Quidquid Templum possidet Templi non est, sed pauperum Templorum Dei viuorum. Vt qui de Templo viuunt Ecclesiastici videant, quidquid ex proprio congruo victu residuum est, debere inopum subsidio impendere.] Partim Hyrcani Tobiæ filij viri dignitate, & sanctitate forsan valde excellentis. Videtur Tobias hic pater Hyrcani esse

Prompti sunt ministri, ne è Regis gratia excidant, ad eius studia (licèt aliquandò iniusta) exequenda.

Plerumque sunt mendacia, quæ à ciue contra patriam, à fratre contra fratrem deferuntur.

Ecclesiastici debent pauperibus erogare congrui proprij victus residuum.

ille, qui Oniæ secundi (Onias autem noster tertius erat) Pontificis sororem duxerat, auctore Iosepho lib. 12. Antiq. cap. 4. qui addit filios, id est, posteros eius ad Antiochum Epiphanem profugisse. Vnumque illorum ex filio Tobiæ nepotem Hyrcanum fuisse appellatum. Porrò argenti talenta quadringenta faciunt ducenta millia aureorum in specie, si Attica fuerint talenta: si Hebræa, duplum. At auri talenta ducenta Attica faciunt duodecies centena millia aureorum: Hebræa verò duplam summam perficiunt. Quæ tamen parua censeri debet respectu thesaurorum, quos constat, aliis temporibus fuisse in Templo repertos. *Decipi verò eos, qui credidissent loco, & Templo, &c.* Piè admodum addit Onias impossibile esse, decipi seu frustrati fortunis suis, vel opibus, qui eas Templi custodiæ crediderint: obstare enim loci sanctitatem, obstare fidem datam, obstare leges humanas, & diuinas. * Quicumque annui redditus ad pia opera Templo adducuntur, ita esse debent immunes, vt velut *impossibile* sit a Regibus ad alios vsus illos applicare. Ad pia, inquam opera destinati, puta ad inopum puellarum nuptias, ad animarum in purgatorio existentium, suffragia, ad pauperum victum prouidendum, ad captiuorum fidelium redemptionem, &c.]

Quasi impossibile deber esse ad alios vsus applicari à Regibus, quæ ad opera pia Téplo à piis fidelibus sũt destinatæ opes.

Vers. 13. 14. 15. 16. 17. At ille, nempè Heliodorus, *pro his, quæ habebat in mandatis à Rege, dicebat omni genere Regi ea esse deferenda.* Ac si diceret. Iuxtà imperium Regis omnes hæ diuitiæ licet ad viduas & pupillos pertineant, licet ab Hyrcano fuerint Templo credita ad Regem sunt omnino deferenda. Sic particulam *Omni genere* exponendam esse duxerim. *Constituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica vero per vniuersam Ciuitatem erat trepidatio. Sacerdotes autem ante altare* holocausti *cum stolis Sacerdotalibus iactauerunt se, &c.* * Oratio planè est, omnium laborum solatium, omnium asyllum tribulationum, omnium animi afflictionum medicamen.] Iam verò qui videbat summi Sacerdotis vultum, mente vulnerabatur: facies enim & color immutatus declarabat internum animi dolorem; circumfusa enim erat mœstitia quædam viro, & horror corporis, per quem manifestus aspicientibus dolor cordis eius efficiebatur. * Iniuria enim Templo inferenda iam bono Præsuli exitiale erat vulnus.]

Oratio omnium tribulationũ medicamen.

Quælibet Templi iniuria bono Præsuli vulnus est exitiale.

Vers. 18. 19. 20. 21. 22. 23. Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica supplicatione obsecrantes, pro eo quod in contemptum locus esset Sacer *venturus. Accinctaque mulieres ciliciis pectus per plateas confluebant: sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam vero per fenestras aspiciebant: vniuersæ autem protendentes manus in cælum deprecabantur; erat enim misera commistæ multitudinis, & magni Sacerdotis in agone constituti expectatio. Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita sibi his, qui crediderant, cum omni integritate conseruarentur. Heliodorus autem, quod decreuerat, perficiebat, eodem loco ipse cum satellitibus circa ærarium præsens.* Cum igitur cum irrita fieret vrbana admodum constansque Oniæ ad Heliodorum responsio: publicis precibus fit recursus ad Deum à viris, à feminis, imò à virginibus, quæ alias *conclusæ erant.*

Agnata virginibus reclusa.

erant. * Agnatum etenim debet esse virginali statui recludi.] & domi parentum latere solebant: vel forsan quæ intra Templi certa claustra concludebantur, iam in publicum quasi ad restinguendum commune incendium, prouolant: aliæ ad Oniam solatij vel consilij causa: aliæ ad Templi muros quasi locum tutaturæ: aliæ ad eiusdem fenestras precibus saltem, & lamentis cum aliud non possent, seu tyrannum exoraturæ, seu Deum euocaturæ in tutelam.

4\. Divè Heliodorus ab Angelis flagellatus, resipiscit.

Vers. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. *Sed spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis euidentiam, ita vt omnes, qui ausi fuerant parere ei,* id est, Heliodoro Regis imperium executioni danti, *ruentes Dei virtute, in dissolutionem, & formidinem conuerterentur. Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit,* seu vngulis prioribus illum vulnerauit. *Qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu: qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. Subito autem Heliodorus concidit in terram* (seu conciderat ad primum equi impetum, qui priores ei calces elisit.) *cumque multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria positum eiecerunt,* seu extraxerunt. *Et is, qui cum multis cursoribus, & satellitibus prædictum ingressus est ærarium, portabatur, nullo sibi auxilium ferente, manifesta Dei cognita virtute: & ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque omni spe, & salute priuatus. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum & Templum,* id est, glorificabat; *quod paulo antè timore, ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino gaudio & lætitia impletum est.* Hoc Heliodori exemplo terruit D. Ambrosius Imperatorem Theodosium, nè simile depositum viduæ cuiusdam in Ecclesia Ticinensi arripere auderet. * Depositum dixerim, quidquid fideles ad pia opera, vel ad Templi cultum consecrant. Qui autem vi curauerit huiusmodi deposita ad profanos vsus eripere, dorsa præparet ad flagella.]

Qui fidelium donaria ad pia opera Templo data vi eripit, dorsum præparet ad flagellum.

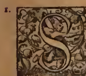
Vers. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. *Tunc verò ex amicis Heliodori,* queis flagellum pepercerat, *quidam rogabant confestim Oniam, vt inuocaret Altissimum, vt vitam donaret ei, qui in supremo spiritu erat constitutus. Considerans autem summus Sacerdos, ne fortè Rex suspicaretur, malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem,* id est, ne suspicaretur Rex dolo, aut maleficio Iudæorum illud fuisse spectrum excitatum, pro Heliodori salute, seu valetudine obtulit Domino sacrificium. *Cumque summus Sacerdos exoraret,* iidem iuuenes eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro, dixerunt: Oniæ Sacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit. * Efficacissima namque est sanctorum intercessio maximè cum pro persecutoribus deprecantur.] Tu autem à Deo flagellatus, nuncia omnibus magnalia Dei, & potestatem: Et his dictis non comparuerunt. Heliodorus autem hostia Deo oblata, & votis magnis *promissis ei qui viuere illi concessit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad Regem. Testabatur autem omnibus ea, quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei. Cum autem Rex interrogasset Heliodorum, quis esset aptus adhuc semel Ierosolymam mitti, ait: si quem habes hostem, aut Regni tui insidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit; eo quod in loco sit verè Dei quædam virtus. Nam ipse, qui habet in cælis habitationem, visitator, & adiutor est loci sacri illius,* Templi videlicet: *& venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit. Igitur de Heliodoro, & ærarij custodia, ita res se habet.* Profectò hic idem Heliodorus est ille, qui postea Regi suo Seleuco necem ex insidiis adiecit, & regium sceptrum sibi rapuit, mox ab Attalo & Eumene Regibus eiectus fuit. Hac saltem vice flagellis Angelicis serio resipuit Heliodorus, à Gentilitia superstitione ad verum Deum conuersus. * Deus enim suppliciis frænum iniicit peccatori, ne effrænis impingat, & peccat.] Vtinam resipisset & Simon ille Beniaminitus malorum omnium horum causa, & origo! Sed huius tragædiam capita sequentia enarrabunt.

Efficax iustorum intercessio cū pro persecutoribus deprecantur.

Supplicio Deus frænū iniicit peccatori, ne præceps ruat.

CAPVT IV.

Impij Simonis calumnias sanctus Pontifex Onias apud Seleucum diluit. Vita functo Seleuco, Iason Oniæ frater Pontificatum emit: à quo per Menelaum Simonis fratrem exuitur: & hic per Lysimachum. Interficitur Onias ab Andronico, qui infami pœna ab Antiocho Rege mulctatur. Lysimacus à plebe occiditur. Menelaus vitam pecunia redimit.

1\.
IMON autem prædictus pecuniarum & patriæ delator, malè
loquebatur de Onia, tanquam ipse Heliodorum instigasset ad
hæc, & ipse fuisset inventor malorum; 2. prouisorémque
ciuitatis, ac defensorem gentis suæ, & æmulatorem legis
Dei, audebat insidiatorem regni dicere. 3 Sed, cùm ini-
micitiæ in tantum procederent, vt etiam per quosdam Simo-
nis necessarios homicidia fierent: 4. considerans Onias
periculum contentionis, & Apollonium insanire, vtpote ducem Cælesyriæ &
Phœni

Phœnicis, ad augendam malitiam Simonis, ad regem se contulit: 5. non vt ciuium accusator, sed communem vtilitatem apud semetipsum vniuersæ multitudinis considerans. 6. Videbat enim sine regali prouidentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem posse cessare à stultitia sua. 7. Sed post Seleuci vitæ excessum, cùm suscepisset regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iason frater Oniæ summum sacerdotium: 8. adito rege, promittens ei argenti talenta trecenta sexaginta, & ex redditibus aliis talenta octoginta, 9. super hæc promittebat & alia centum quinquaginta, si potestati eius concederetur gymnasium & ephebiam sibi constituere, & eos, qui in Ierosolymis erant, Antiochenos scribere. 10. Quod cùm rex annuisset, & obtinuisset principatum, statim ad gentilem ritum contribules suos transferre cœpit: 11. & amotis his quæ humanitatis causa Iudæis à regibus fuerant constituta, per Ioannem patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia & societate functus est legatione legitima, ciuium iura destituens, praua instituta sanciebat. 12. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque epheborum in lupanaribus ponere. 13. Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, & profectus gentilis & alienigenæ conuersationis, propter impij & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus: 14. ita vt sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palæstræ, & præbitionis eius iniustæ, & in exercitiis disci. 15. & patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur: 16. quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant. 17. In leges enim diuinas impiè agere impunè non cedit: sed hoc tempus sequens declarabit. 18. Cùm autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, & rex præsens esset, 19. misit Iason facinorosus, ab Ierosolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in sacrificium Herculis: quas postulauerunt hi qui asportauerant, ne in sacrificiis erogarentur, quia non oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. 20. Sed hæ oblatæ sunt quidem ab eo, qui miserat, in sacrificium Herculis: propter præsentes autem datæ sunt in fabricam nauium triremium. 21. Misso autem in Ægyptum Apollonio Mnesthei filio, propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cùm cognouisset Antiochus alienum se à negotiis regni effectum, propriis vtilitatibus consulens, profectus inde venit Ioppen, & inde Ierosolymam. 22. Et magnificè ab Iasone & ciuitate susceptus, cum facularum luminibus & laudibus ingressus est: & inde in Phœnicen exercitum conuertit. 23. Et post triennij tempus misit Iason Menelaum, supradicti Simonis fratrem, portantem pecunias regi, & de negotiis necessariis responsa perlaturum. 24. At ille commendatus regi, cùm magnificasset faciem potestatis eius, in semetipsum retorsit summum sacerdotium, superponens Iasoni talenta argenti trecenta. 25. Acceptísque à rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignum sacerdotio; animos verò crudelis tyranni, & feræ belluæ iram gerens. 26. Et Iason quidem, qui proprium fratrem captiuauerat, ipse deceptus profugus in Ammanitem expulsus est regionem. 27. Menelaus autem principatum quidem obtinuit: de pecuniis verò regi promissis, nihil agebat, cùm exactionem faceret Sostratus, qui arci erat præpositus: 28. (nam ad hunc exactio vectigalium pertinebat) quam ob causam vtrique ad regem sunt euocati. 29. Et Menelaus amotus est à sacerdotio, succedente Lysimacho fratre suo: Sostratus autem prælatus est Cypriis. 30. Et cùm hæc agerentur, contigit, Tharsenses & Malotas seditionem mouere, eò quòd Antiochidi regi concubinæ dono essent dati. 31. Festinanter itaque rex venit sedare illos, relicto suffecto vno ex comitibus suis Andronico. 32. Ratus autem Menelaus accepisse se tempus opportunum, aurea quædam vasa è templo furatus donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates. 33. Quod cùm certissimè cognouisset Onias, arguebat eum, ipse in loco tuto se continens Antiochiæ secus Daphnem. 34. Vnde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat vt Oniam interficeret. Qui cum venisset ad Oniam, & datis dextris cum iureiurando (quamuis esset ei suspectus) suasisset de asylo procedere, statim eum peremit, non veritus iustitiam. 35. Ob quam causam non solùm Iudæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, & molestè ferebant de nece tanti viri iniusta. 36. Sed regressum regem de Ciliciæ locis, adierunt

runt Iudæi apud Antiochiam, simul & Græci, conquerentes de iniqua nece Oniæ.
37. Contristatus itaque animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad miseri-
cordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem, & modestiam,
38. accensísque animis, Andronicum purpura exutum, per totam ciuitatem iu-
bet circumduci: & in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiserat, sa-
crilegum vita priuari, Domino illi condignam retribuente pœnam. 39. Multis
autem sacrilegiis in templo à Lysimacho commissis Menelai consilio, & diuulgata
fama, congregata est multitudo aduersum Lysimachum, multo iam auro expor-
tato. 40. Turbis autem insurgentibus, & animis ira repletis, Lysimachus ar-
matis ferè tribus millibus iniquis manibus vti cœpit, duce quodam tyranno, ætate
pariter, & dementia prouecto. 41. Sed, vt intellexerunt conatum Lysimachi,
alij lapides, alij fustes validos arripuere: quidam verò cinerem in Lysimachum
iecere. 42. Et multi quidem vulnerati, quidam autem & prostrati, omnes
verò in fugam conuersi sunt: ipsum etiam sacrilegum secus ærarium interfece-
runt. 43. De his ergo cœpit iudicium aduersus Menelaum agitari. 44. Et cùm
venisset rex Tyrum, ad ipsum negotium detulerunt missi tres viri à seniori-
bus. 45. Et cùm superaretur Menelaus, promisit Ptolemæo multas pecunias
dare ad suadendum regi. 46. Itaque Ptolemæus in quodam atrio positum quasi
refrigerandi gratia regem adiit, & deduxit à sententia: 47. & Menelaum qui-
dem vniuersæ malitiæ reum criminibus absoluit: miseros autem, qui etiamsi
apud Scythas causam dixissent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit.
48. Citò ergo iniustam pœnam dederunt, qui pro ciuitate, & populo, & sacris
vasis, causam prosecuti sunt. 49. Quam ob rem Tyrij quoque indignati, erga se-
pulturam eorum liberalissimi extiterunt. 50. Menelaus autem, propter eorum,
qui in potentia erant, auaritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insi-
dias ciuium.

COMMENTARII.

1. Simonis calumnia Onias apud Seleucum delatus.

ERS. 1.2.3.4.5. *Simon autem prædictus pecuniarum, & patriæ delator, male loquebatur de Onia, tanquam ipse Heliodorum instigasset ad hæc, & ipse fuisset incentor malorum; prouisoremque ciuitatis, ac defensorem gentis suæ, & æmulatorem legis Dei, audebat insidiatorem Regni dicere.* Ille impius ac proditor Simon sanctum Pontificem Oniam accusat, quasi Heliodorum malis artibus impulisset ad flagella subeunda. Quin & affectati Regni ausus est insimulare procuratorem boni communis fidelissimum tum Ierosolymæ, tum vniuersæ Reipublicæ Iudaicæ. *Sed cum inimicitiæ in tantum procederent, vt etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent: considerans Onias periculum contentionis, & Appollonium insanire vtpotè Ducem Cœlesyriæ, & Phœnicis, ad augendam malitiam Simonis: ad Regem se contulit, non vt ciuium accusator, sed communem vtilitatem apud semetipsum vniuersæ multitudinis considerans, &c.* * Illustre planè exhibet vindicandi iniurias exemplum ad Regem, se confert non *accusator, ciuium*, sed calumniæ depulsor: volnus curans infligere sceleri, non peccatori.] Studet itaque Simonem à sua stultitia auertere. Omnis enim peccator stultitia laborat, non aduertens, quot se implicet periculis, qui delinquere audet.] Igitur ipsemet Onias ad Seleucum Regem profectus est, & detersis calumniis, regia auctoritate petulantiam Simonis compescuit. * Nec enim sanctitatis perfectio prohibet, ne quis boni nominis iura tueatur.]

Calumnia affectus insurge contra calumniam, non contra calumniatorem.

Peccator stultitia laborat.

Non est contra perfectionē bonæ suæ nominis iura tueri.

R.P. Am. de Esc. & Mend. SS. in Scr. tom. VII. p. 2.

2. Iason Oniæ frater Pontificatum emit, à quo per Menelaum exuitur: & hic per Lysimachum.

Vers. 7.8.9.10.11.12.13. Sed post Seleuci vitæ excessum, &c. Mortuo Seleuco, aliud longè dirius malum Oniæ impendit. Nam eius frater Iason ab Antiocho Seleuci fratre & in Imperij successore coëmere intentat maximo pretio Pontificatum, vt sibi fratre extruso vendicet. Intendebat miser, ad religionem Æthnicam se totum transferre, & vna secum trahere vniuersum populum Iudaicum ad ritus Gentilicos. In quem finem maxima vi pecuniæ oblata, curat impetrare à Rege potestatem constituendi gymnasium, & ephebiam, seu impuram scortorum masculorum officinam, ex qua sibi infame lucrum prouenires. * Curans quidem populum a vera fide & religione abstrahere appositè immundis vitiis eum infici satagit. Luxuria enim facit homines à fide deuiare. Testor Henricum VIII. Anglorum Regem fidelissimum primo Ecclesiæ defensorem, postmodom verò periniquum cum Anna Bolena (eius fortasse filia) in Catholicæ fidei persequutorem conuersum totius Regni ruina.] Curat prætetea Iason emere Ierosolymitanis ius ciuium Antiochinorum, cui, (quod ibi sedes esset regia) magna erant annexa priuilegia. *Quod cum Rex annuisset, & obtinuisset Principatum, statim ad Gentilem ritum contribules suos transferre cœpit, &c.* Amotis igitur, & abolitis piis omnibus institutis, sacris ritibus, & honestis exercitiis, quæ a priscis Regibus humanitatis, ac beneuolentiæ causa Iudæis olim indulta fuerant: cœpit contra patriæ iura subrogare praua Gentilium instituta, vsus ad id opera Ioannis diuitis ac præpotentis viri patris Eupolemi, qui posteà fœderis cum Romanis sanciendi causa à Iuda Machabæo Romam fuit immissus. 1. Mach. 8.17. Hæc quidem ge-

Luxuria facit homines à fide deuiare.

rebantur ob immane scelus impij, *& non Sacerdotis* Iasonis. Annon summo Pontificatu fratrem Oniam nudauerat, vt sibi arrogaret? quomodo ergo non Sacerdos appellatur? Erat plane Pseudosacerdos, non verè Sacerdos, qui promouendæ luxuriæ in populo dabat operam. Sacerdotis enim veri officium est, ciuium cœptam iam luxuriei conuersationem dissoluere: promouere autem illam nec impius Sacerdos audebit. Vndè enim Iason cœptam conuersationem vilem promouet, non Sacerdos ostentatur.] * Hinc cum videris Præsulem non solùm publicas scortationes non prohibere, sed occasionem dare sua incuria, vt incrementum lasciuia contrahat, eum non Pontificem, non Sacerdotem quodammodò nominari posse, existima.]

Veri Sacerdotis officiū est cœptam luxuriæ conuersationem intercidere. Præsul, qui sua incuria causa est, vt cœpta luxuries promoueatur, quodāmodò Sacerdos non est.

Vers. 14. 15. 16. 17. *Ita vt Sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, &c. Ita* immutatus est sacrorum ordo, *vt* Sacerdotes etiam, contempto Templo, ad theatra festinarent, vt participes essent profanæ palestræ, seu exhibendæ, seu spectandæ: participes etiam essent iniustæ eius *prabitionis*, hoc est, præmiorum, quæ in ludis hisce, & luctis solent victoribus erogari, vestes, coronæ, aurum, & his similia. Quæ quia non virtutis sed impudentiæ plerumque præmia erant, idcircò *prabitionem iniustam* illorum vocitat. * O quàm indecens Sacerdotali serietati est in theatris assistentia, siquidem vt Auctor exprimat omnimodam populi perditionem, & à fide recessum, annotat Sacerdotes interesse theatris.] Porrò pro *Exercitijs disci*, in Græco est, *Post disci prouocationem*, id est, post inuitationem ad exercitia: quæ quidem fiebat præmiis disco impositis, & in disco per medium studium circum ferri solitis, ad plures agonistas prouocandos in certamen. *Et patrios quidem honores nihil habentes, &c.* Patrios honores, seu leges & instituta Iudaica, in quibus illi gloriari oporteret, pro nihilo ducebant: & Græcorum glorias, seu mores Gentilicos affectabant, & in illis gloriabantur. Præmia illa agonistica (vt aptius exponam) Græcas glorias vocat, quia Græci, hoc est Gentiles his vanitatibus maximè gloriabantur. At non impune hæc omnia. Nam quorum instituta tam anxie æmulabantur, eos postea hostes, & peremptòres (sic Græcè) habuerunt. * Hoc euenit quotidie: illi, ad quos allieiendum tibi, impia eorum curasti sectari vestigia, diriores tibi postmodum hostes existunt.] *In leges enim diuinas impiè agere, impunè, non cedit, &c.* * Nullum audebis patrare contra legem delictum, cuius non in præsenti, vel in sequenti tempore pœnam non experiare.] * Felix qui in presenti corripitur tempore terminabili pœna, vt *sequentis* temporis euadat æternam.]

3. *Sacerdotum corruptio.*

Indecens admodū est Sacerdotes interesse theatris.

Illi, quorum curas impia sectati vestigia, vt eos tibi allicias, postea diriores tibi hostes exsurgunt.

Cuilibet peccato pœna respōdet. Felix, qui in præsenti corripitur. & nō in sæculo sequenti.

Vers. 18. 19. 20. *Cum autem quinquennalis agon Tyri celebraretur. & Rex præsens esset, &c.* Cum quinquennalis agon, & ludi in vrbe Tyri celebrarentur in Herculis honorem Pseudopontifex Iason misit trecentas argenti didrachmas, seu trecentos florinos Belgicos, seu sexcentos regales Hispanicos, pro victimis aliquot coëmendis, & litandis Herculi in sacrificium. Didrachma nummus est duobus Drachmis æquiualens. Vnde trecenti argenti didrachmæ non plus efficiunt, quàm sexaginta scuta Romanæ monetæ. Mirum mihi, tam exiguam pecuniam, aut postulatam in fabricam triremium. Vndè crediderim τὸ *argenti* positum esse pro *pecuniæ*, & didrachmas fuisse aureas, vt sit sensus, tulisse pecuniæ didrachmas aureas trecentas. Sic Galli quodcumque pecuniæ genus etiam aureum, vocant *Argent*. Attamen religiosiores, legati *peccatores*, Græcè *precatores*, vel sacrorum procuratores, rogarunt Regem, ne sacræ pecuniæ, vel à persona sacra submissæ in profani idoli (cuius cultui necessaria non erant) impenderentur. Sed hæ oblatæ sunt quidem ab eo, qui miserat, in sacrificium Herculis: *propter præsentes autem asportatores data sunt in fabricam nauium* * O quàm aptæ insumptæ fuere pecuniæ sacræ in triremibus fabricandis, etiam cum ad vsum profanum & impium offeruntur, Vt à Rege Gentili ediscant Christicolæ Reges pecunias speciatim ab Ecclesia datas in triremium *subsidium*, non oportere alios expendi in vsus.]

Pecuniæ ab Ecclesia datæ Regibus ad triremiū fabricam nō debent in alios vsus impendi.

Vers. 21. 22. 23. 24. 25. 26. *Misso autem in Ægyptum Apollonio Mnesthei filio propter primates Ptolemæi Philometoris Regis: cum cognouisset Antiochus, alienum se à negotijs Regni effectum, &c.* Iustæ igitur petitioni legatorum annuit Rex iussitque, pecuniam illam impendi in triremium fabricam, quibus vteretur in priori sua Ægyptiaca expeditione, quam adornabat specie tenus propter primates Ægyptios, qui à Ptolemæo Philometore defecerant, ad fratrem: eius natu minorem Euergétem. Simulabat enim Antiochus auunculus istorum duorum fratrum, se velle lites eorum componere, ac proindè poscebat tutelam puerorum sibi committi. Sed re vera inhiabat ipsemet sceptro Ægyptio, vt de eo Gabriel Dan. 11. 21. prædixerat. Cum autem rescisset Antiochus alienum se ab his negotiis Ægyptiaci Regni effectum esse, & primates Ægyptios tutelam puerorum Regum nolle sibi deferre, propriæ consulturus vtilitati, In Syriam recurrit. Vbi Ierosolymis magnificè à Pseudopontifice Iasone, & ciuibus susceptus fuit: nihilque tunc Vrbi, vel Iudæi nocuit. *Et post triennij tempus misit Iason Menelaum supradicti Simonis fratrem portantem pecunias Regi, &c.* Post trium annorum interstitium Iason à Menelao Simonis proditoris fratre, quem pro se ad Regem Antiochū cum muneribus, & mandatis legatum mittebat, eodem, quo fratrem ipse suum Oniam (vers. 6.) scelere nuper *captiuauerat*, circumscripserat, & deceperat, iam ipse quoque circumscriptus, & deceptus est. Nam Menelaus cum magnificasset *faciem potestatis*, Antiochi, id est, regiam eius potestatem, ac maiestatem tam magnam esse ostendisset, vt quiduis, etiam in omnia sacra, pro libito posset. Hac adulatione extorsit, vt summus Iudæorum Pontificatus à Iasone in se, qui ne quidem de Tribu Leui, sed solum de Beniaminia erat, inaudito hactenus facinore transferretur. Illud pondera: *Cum magnificasset faciem potestatis eius*, seu cum tam in profanis, quam in sacris absolutum dominatum habere per adulationem asseruisset. Vtinam in Christianorum Regum Curiis non adsint ministri adulatores, qui Principi persuadeant eius potestatem vel ad sacra se extendere: vt pro libito possit rebus Ecclesiæ vti. Si enim huius-

Actum erit de Regno cū aulici Regi persuaserint, posse pro libito in sacris vti facultatibus.

modi

modi pestis vigeret actum iam esse de Regno cordatus quis existimaret.] * Igitur Iason proditoriè à Pontificatu & Principatu deturbatur à fratre: sicut ipse Oniam deturbauerat. Assolet enim Deus agnata seu simili pœna crimina vindicare.

Deus simili pœna solet delicta vindicare.

Vers. 27. 28. 29. Menelaus autem Principatum quidem obtinuit, &c. Porrò cum de pecunia Regi submittenda fidem datam Menelaus falleret accusatus apud Regem à Sostrato vectigalium exactore, citò à Pontificatu fuit amotus, Lysimacho fratre eius æquè impio ac sacrilego forsan & pari fraude, saltem pari Simonia ipsi, suffecto. Sostratus verò ex Solymitanæ arcis præfectura ad Cypri gubernationem fuit eleuatus. * Rigidi enim tributorum exactores, qui nec Pontifici parcunt, hoc est, qui & Ecclesiasticos vrgere non verentur, sunt qui apud minus pios Principes quotidie proficiunt. Quia ergo Sostratus vrgebat Pontificem, vt tributum Regi penderet, ab impio Gentili Rege honoratur, & Cypro præficitur.]

Apud Principes parum pios proficiunt, & augentur, qui cum exactores tributorum sunt, Ecclesiasticos vrgent.

4. *Vers. 30. 31. 32. 33. 34. 35. Et cum hæc agerentur, contigit, Tharsenses, & Mallotas seditionem mouere, &c.* Tharsus & Mallus duæ Vrbes erant insignes Ciliciæ. Hæ quidem indignatæ, quòd in regiæ pellicis, quæ se Antiochidem vocitabat, sumptum donatæ essent, tumultuari, ac rebellare cœperunt. Erat hoc sordidum donationis genus apud Orientis Reges vsitatissimum, teste Plutarcho in Themistocle, & aliis. * Barbarus planè mos. Ex ciuibus enim non sunt exigenda tributa ad Regis delicias, sed ad communem vtilitatem.] *Festinanter itaque Rex venit sedare illos, &c.* Vt autem Rex sedaret tumultum in Ciliciam profectus est, relicto Antiochi Prorege Andronico. *Ratus autem Menelaus accepisse se tempus opportunum, &c.* Curauit Menelaus sacrilegis hisce muneribus sibi animum Andronici deuincere, ratus, se tempus opportunum accepisse. * Et quidem dona ferens nunquam non tempus caperet opportunum. Nam si cum impiis res agitur semper munera aditum inueniunt.]

Onias prodi tur à Lysimacho occidi tur, qui diro fuit supplicio affectus.

Non sunt ex ciuibus exigenda tributa ad Regis delicias, sed ad communem vtilitatem.

Muneribus malò Principum ostium est clausum.

Quod cum certissimè cognouisset Onias, &c. Impia hæc sacrilegia Menelai zelo accensus, arguebat sanctus Pontifex Onias, è sede sua pontificali deturbatus, Pontificis tamen munere fungens, asylo tutus, ad quod profugerat, nempe Antiochiæ, seu in Antiocheno districtu secus templum Daphnes. Græcè clariùs, *in Daphne, quæ iuxta Antiochiam est*, quadraginta studiis ab ea distans. Locus erat amœnus Dianæ & Apollinis luco, ac fano celebris, planéque inuiolabilis. *Vnde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat, vt Oniam interficeret, &c.* Porrò Onias nequitia Menelai & Andronici eductus de asylo, proditoriè interficitur. * Si *suspectus* Oniæ erat accessus illius, cur ex asylo prodiit? Certè quia cum iureiurando asseruisset, Oniæ incolumitatem, sanctus vir sibi persuasit, impossibile esse, vt quis Barbarus licet, auderet iusiurandum violare.] *Ob quam causam non solum Iudæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, &c.* Virtus enim vel apud barbaros æstimatur, & nullus est, cui iniusta proditoria actio non fœda videatur.]

Quasi impossibile debet esse, vt quis audeat iuramentum violare.

Virtus cunctis placet. Probrosa cunctis displicent.

5. *Vers. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. Sed regressum Regem de Ciliciæ locis, adierunt Iudæi apud Antiochiam, simul & Græci, conquerentes de iniqua, nece Oniæ. Contristatus itaque animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad misericordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem, & modestiam.* * Nullus tam impius, qui non doleat vel naturali affectu virum virtute fulgidum deesse Reipublicæ.] *Accensisque animis Andronicum purpura exutum per totam Ciuitatem iubet circumduci, &c.* * Assolet enim Deus impiis supplicium simile sceleri præparare.] *Multis autem sacrilegijs in Templo à Lysimacho commissis, &c.* Lysimachus vero Menelai frater iàm Pseudopontifex, inauditis facinoribus, & sacrilegiis, se omnibus suis reddidit inuisum: magnam enim auri vim è Templo extraxerat. *Turbis autem insurgentibus & animis ira repletis, &c.* Insurrexit ergò in Lysimachum populus, cum conaretur ille tueri se tribus armatorum millibus, duce *tyranno*, Græcè *Aurano* quodam; sed frustra. Iuxtà ærarium enim, seu gasophylacium Templi miser occiditur. * Iuxtà ærarium appositè moritur, vt ostendatur, ereptas ab eo sacras opes ei necem intulisse. Raró videris, à dira morte eximi sacrarum opum expilatores.]

Menelaus suos veros accusatores vincit, & pecunia redimit.

Omnes flere debebant in obitu iusti.

Supplicium à Deo præparatum sceleri solet esse simile.

Raró videris dira à morte eximi, sacratum opum expilatores.

Vers. 43. 44. 45. De his ergo cœpit iudicium aduersus Menelaum agitari, &c. Menelaus autem Lysimachi frater in iudicium vocatur à senioribus, & apud Regem sacrilegij, & perturbatæ publicæ quietis accusatur. *Et cum superaretur Menelaus, &c.* At Menelaus cum superaretur multitudine & euidentia criminum, neque causam suam pessimam defendere posset, corrumpit multa pecunia Ptolemæum Dorimenis filium, (vti à Græco hîc, & alibi vocatur) vt valens apud Regem Menelaum curaret absolui. * O munera quot in orbe iudicia corrupistis.]

Munera iudicia corrumpunt.

Vers. 46. 47. 48. 49. 50. Itaque Ptolemæus in quodam atrio positum quasi refrigerandi gratia Regem adijt, &c. Ptolemæi itaque interuentu Menelaus omnis reus malitiæ & iniquitatis à Rege absoluitur: miseri verò accusatores illius pro præmio, quod merebantur, innocentissimi iniustissima morte afficiuntur, contra ius Gentium, & barbararum morem nationum: nec enim apud barbaros Scythas huiusmodi sententia lata fuisset. Sed nihil iustum proferri potest, vbi ad tribunal auaritia ascendit.] * Vel vbi prauus Consiliarius Regi adhæreścit.] *Citò ergo iniustam pœnam dederunt, &c.* * At vnicum solatium est hominibus apud terrenum tribunal iniuria affectis, ad cœleste supremum tribunal dari appellationem.] *Quam ob rem Tyrij quoque indignati, erga sepulturam eorum liberalissimi extiterunt.* Tyrij, apud quos hæc gerebantur, indignati, & immane detestati scelus, legatos illos, qui in bona causa innoxij occubuerant, honorifica sepultura sunt prosecuti. *Menelaus autem propter eorum, qui in potentia erant, auaritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias ciuium.* Impius denique auaritiam exsatians primatum Antiochi Regis, aliquot annis in pontificia dignitate permansit, post mortem enim Lysimachi loco suo fuit restitutus. Et quando qui primatum auaritiam satiat, omnia pro votis non consequitur?] Nunquàm tamen legitimus Pontifex fuit, cum de Tribu Leui non esset, sed de Benjaminia. Ab Oniæ igitur morte, quæ anno Græcorum centesimo quadragesimo primo con

Iudicium corrumpunt auaritia.

Et cum prauus Consiliarius Regi adhærescit.

Solatium eorū, qui apud terrenum tribunal afficiuntur iniuria, est, ad cœleste appellationem dari.

Qui primatum auaritiā exsatiat, omnia pro votis consequitur.

contigit, vſque ad Mathathiam, qui anno centeſimo quadrageſimo quinto ſurrexit, Pontificatus in manu ſpuria per quadriennium fuit. Licet enim iure deuolui debuiſſet à morte Oniæ tertij ad filium eius Oniam: de facto tamen nunquàm ei obtigit, vtpotè iam in Ægypto profugo (1. Mach. 8. 1.) ſed neque Iaſoni fratri Oniæ ius vllum erat iam ad titus Gentilitios delapſo (hic *verſ.* 7.) & in Ammonitide exulanti (*verſ.* 16.)

CAPVT V.

Iudæi varijs prodigijs in aëre terrentur. Iaſon Ieroſolymam occupat. Rex Antiochus ſpe ſua in Ægypto fruſtratus, omnem iram in Iudæos profundit. Iudas Machabæus cum ſuis in deſertum decedit.

1. EODEM tempore Antiochus ſecundam profectionem parauit in Ægyptum. 2. Contigit autem per vniuerſam Ieroſolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aëra equites diſcurrentes, auratas ſtolas habentes, & haſtis, quaſi cohortes, armatos, 3. & curſus equorum per ordines digeſtos, & congreſſiones fieri cominus, & ſcutorum motus, & galeatorum multitudinem gladiis diſtrictis, & telorum iactus, & aureorum armorum ſplendorem, omniſque generis loricarum. 4. Quapropter omnes rogabant in bonum monſtra conuerti. 5. Sed cùm falſus rumor exiſſet, tamquam vita exceſſiſſet Antiochus, aſſumptis Iaſon non minùs mille viris, repentè aggreſſus eſt ciuitatem: & ciuibus ad murum conuolantibus, ad vltimum apprehenſa ciuitate Menelaus fugit in arcem: 6. Iaſon verò non parcebat in cæde ciuibus ſuis, nec cogitabat proſperitatem aduerſum cognatos malum eſſe maximum, arbitrans hoſtium & non ciuium ſe trophæa capturum. 7. Et principatum quidem non obtinuit, finem verò inſidiarum ſuarum confuſionem accepit, & profugus iterum abiit in Ammaniten. 8. Ad vltimum, in exitium ſui concluſus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatem, omnibus odioſus, vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hoſtis, in Ægyptum extruſus eſt: 9. & qui multos de patria ſua expulerat, peregrè periit, Lacedemonas profectus, quaſi pro cognatione ibi refugium habiturus: 10. & qui inſepultos multos abiecerat, ipſe & illamentatus, & inſepultus abiicitur, ſepultura neque peregrina vſus, neque patrio ſepulchro participans. 11. His itaque geſtis, ſuſpicatus eſt rex ſocietatem deſerturos Iudæos: & ob hoc profectus ex Ægypto efferatis animis, ciuitatem quidem armis cepit. 12. Iuſſit autem militibus interficere, nec parcere occurſantibus, & per domos aſcendentes trucidare. 13. Fiebant ergo cædes iuuenum ac ſeniorum, & mulierum & natorum exterminia, virginúmque & paruulorum neces. 14. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem venumdati. 15. Sed nec iſta ſufficiunt: auſus eſt etiam intrare templum vniuerſa terra ſanctius, Menelao ductore, qui legum & patriæ fuit proditor: 16. & ſceleſtis manibus ſumens ſancta vaſa, quæ ab aliis regibus & ciuitatibus erant poſita ad ornatum loci, & gloriam, contrectabat indignè, & contaminabat. 17. Ita alienatus mente Antiochus, non conſiderabat, quòd propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum deſpectio: 18. Alioquin niſi contigiſſet eos multis peccatis eſſe inuolutos, ſicut Heliodorus, qui miſſus eſt à Seleuco rege ad expoliandum ærarium, etiam hic ſtatim adueniens flagellatus, & repulſus vtique fuiſſet ab audacia. 19. Verùm non propter locum, gentem; ſed propter gentem, locum Deus elegit 20. Ideoque & ipſe locus particeps factus eſt populi malorum: poſtea autem fiet ſocius bonorum: & qui derelictus in ira Dei omnipotentis eſt, iterùm in magni Domini reconciliatione cum ſumma gloria exaltabitur. 21. Igitur Antiochus mille & octingentis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regreſſus eſt, exiſtimans ſe præ ſuperbia terram ad nauigandum, pelagus verò ad iter agendum deducturum propter mentis elationem. 22. Reliquit autem & præpoſitos ad affligen

fligendam gentem: Ierosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus
crudeliorem eo ipso, à quo constitutus est: 23. in Garizim autem Andronicum
& Menelaum, qui grauiùs quàm cæteri imminebant ciuibus. 24. Cúmque ap-
positus esset contra Iudæos, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu,
viginti & duobus millibus, præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres
ac iuuenes vendere: 25. Qui cùm venisset Ierosolymam, pacem simulans, quieuit
vsque ad diem sanctum sabbati: & tunc feriatis Iudæis, arma capere suis præcepit:
26. Omnésque qui ad spectaculum processerant trucidauit: & ciuitatem cum ar-
matis discurrens, ingentem multitudinem peremit. 27. Iudas autem Macha-
bæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertum locum, ibíque inter feras vitam in
montibus cum suis agebat: & fœni cibo vescentes demorabantur, ne participes
essent coinquinationis.

COMMENTARII.

1. *Iudæi varijs prodigijs non terrentur. Iason Ierosolymã occupat.*

VERS. 1.2.3.4.5. *Eodem tempore Antiochus secundam profectionem parauit in Ægyptum.* De expeditionibus Antiochi *Nobilis.* (idem est ac *Epiphanes*) in Ægyptum tam prima, quam secunda lege quæ 340. & pluribus ante annis Archangelus Gabriel Danieli prædixerat cap. 11.23. & sequent. *Contigit autem, per vniuersam Ierosolymorum Ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habentes, &c.* Meteorologica in aëre ostenta Græcus vocat *visionem*, Latinus *monstra*; quia futurum quid monstrabant. Caluinistæ pro libito rideant impiè planè. Ego scio euidenti oculatis testibus experientia constare, non semel huiusmodi monstra in aëre apparuisse. Quibus quidem bella, & imminentes clades præsignabant. Fusè id docet Plinius *lib. 2. cap. 56.* Seneca *natur. qq.* & alij. At cum ea prodigia indifferenter aut felicem, aut infaustum successum prænuncient, piè Iudæi ad Deum preces profundebant, vt illa monstra Iudææ victoriam, hostibus præsignarent exitium. *Sed cum falsus rumor exisset, tanquam vita excessisset Antiochus, assumptis Iason non minus mille viris, repentè aggressus est Ciuitatem: &c.* Profectò horum monstrorum occasione, simul & fama de Regis Antiochi morte aduersarij sui excitatus est Iason Oniæ frater, vt cum paucis armatis ciuitatem Ierosolymam vi aggrederetur: & Pontificatum, è quo per Menelaum extrusus fuerat (cap 4 23.) sibi vindicaret.

Vers. 6.7.8.9.10. *Iason verò non parcebat in cædecuibus suis, &c.* In Vrbem ergo Iason per insidias irrupit, & ingentem ciuium edidit stragem, non cogitans immane scelus esse cognatos perimere, & ciuibus suis exitium excitare. *Et Principatum quidem non obtinuit, &c.* Principatu, seu dominio spiritnali, vel politico frui non potuit. Quin potius fuga quasi Cainica vitam, si saluam vellet, tueri coactus. *Ad vltimum in exitium sui conclusus ab Areta Arabum tyranno fugiens de Ciuitate in Ciuitatem omnibus odiosus, &c.* Tandem Iason ille, qui tot scelerum fuerat perpetrator exitu infelicissimo extinctus est. * Mors etenim vitæ respondet.] *Omnibus* merito *odiosus*. Vel hostibus enim proditoriæ actiones inuisæ ostentantur.] Nec sepultura dignus habetur, qui tot ciuium cadauera insepulta proiecit: & peregre occumbit, qui tot ciues exules vagari fecit. * Deus enim supplicia criminum qualitati accommodat. Vnde peccator Deum videtur edocere, quomodo in eum vindex exsurgat.]

Mors vitæ respondet.

Vel hostibus displicent proditoriæ actiones. Deus supplicium quasi à peccatore edoctus, peccati qualitati accommodat.

Vers. 11.12.13.14. *His itaque gestis, suspicatus est Rex societatem deserturos Iudæos, &c.* Suspicatur Rex Antiochus, Iudæos Societatem & amicitiam, quam hactenus cum eo habuerant, desertutos. Suspicionis argumenta erant, quod mortuum esse Regem victum à Romanis Ægypto excedere iussum sparsissent; quod Lysimachum constitutum à se summum Pontificem lapidassent; quod Iasonem hostem suum, se inscio, quidam reuocassent; quod in factiones discissa Vrbe, pars maior aduersaretur Menelao Pseudopontifici, & consequenter Antiocho Regi, qui mortuo fratre eius Lysimacho, Pontificatum illi reddiderat. Et quidem hi sese ab alijs, qui Antiochi, & Menelai amici erant, se iunxerant, & Regi cum omnibus copiis portas occluserant. Hæ causæ suspicionis illius: cædemque Tyrannum impulere, vt armis vteretur ad Ciuitatem intercipiendam, & ad sæuiendum tam atrociter in optimos quosque ciues, prodente ipsos, & Regem impellente Menelao. *Iussit autem Rex militibus, interficere, nec parcere occurrentibus, & per domos ascendentes, trucidare. &c.* * Preme particulam Rex *efferatus animis Ciuitatem cepit.* Cur non dixit, efferato animo, sed *efferatus*? Quia omnes subditi quodammodo operantur in Rege. Vnde si Regis animus efferatus est, efferatos subditorum animos efficit.]

2. *Antiochus spe sua in Ægypto frustratus, in Iudæos omnem iram effundit.*

Omnes subditi quodammodo sentiunt, & operantur in Rege.

Vers. 15.16.17.18.19.20. *Sed nec ista sufficiunt, &c. Ita alienatus mente Antiochus, non considerabat, quod propter peccata habitantium Ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: &c.* Illud annotat *Modicum Deus fuerat iratus. Modicum* ô benè, ait Deum iratum esse, cum profanantur sancta, cum sacra vasa diripiuntur, cum triduo octoginta millia hominum ferro perimuntur, quadraginta millia vinculis illigantur, & liberi ciues veluti mancipia venduntur? Modicum adhuc Deum iratum esse affirmat. In præsenti enim sæculo grauissima quæque supplicia Deum modicè iratum esse significant: plena Ira Dei ad supplicium reseruatur æternum.] * Habes præterea, omnes labores impiorum à peccatis ducere originem. Quòd si velint, à tribulationibus expediri, necessarium est à criminibus expiari.] *Verum non propter locum, gentem: sed propter gentem, locum Deus elegit.* Ideóque

Grauissima huius sæculi supplicia Deũ modicè iratũ ostendunt: Plena Dei ira ad futurum sæculum reseruatur.

Labores impiorũ à peccatis ducunt originem.

Propter gentis peccata Deus permittit, locum sanctum indecenter tractari. * Cum videtis profanari Templum, Ecclesiam tributariam, attritos Ecclesiæ ministros, crede, planè id ex peccatis populi prouenire.] *Ideoque & ipse locus* facer seu Templum *particeps factus est populi malorum: posteà autem fiet socius bonorum, &c.* & populus qui nunc, peccator, atteritur; pœnitens, à Deo magnis beneficiis donabitur. * Gratia enim ad pœnitentem redit cælestibus donis stipata.]

Ob populi delicta Deus permittit Ecclesiasticam violari immunitatem.

Ad pœnitentem gratia redit cœlestibus donis stipata.

Vers. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. Igitur Antiochus
3. *mille & octingentis ablatis de Templo talentis, velociter Antiochiam regressus est, &c.* Abiens Antiochus, reliqui vbique militares præfectos ad affligendum pro libito suo Iudæos Ieresolymis tygride crudeliorem Philippum: imo ipso diriorem Antiocho, in monte verò Garizim, vbi Samaritanorum erat Templum, (4. Reg 17. 24.) constituit Andronicum, quendam nihilo Philippo mitiorem. Vtrique adiunxit Pseudopontificem Menelaum totius huius tragœdiæ auctorem. *Cumq; appositus esset contrà Iudaos, &c.* Cum autem Antiochus appositus, seu oppositus hostili animo esset contra Iudæos, misit insuper Apollonium eis odiosum admodum Principem, qui paucis antè annis in Ægyptum ab eodemmet Rege missus fuerat: & tempore parentis eius Antiochi Magni, (teste Liuio lib. 37.) classis dextrum cornu duxerat, cum læuum Hannibal teneret. *Qui cum venisset Ierosolymam pacem simulans, &c.* Hic quidem quiete Iudæorum fraudulenter vsus die Sabbati: omnes, qui ad spectanda sacrificia, aliaque festo propria in publicum processerant, ex improuiso extinxit. Iudæis propter festi solemnitatem non ausis arma capere, & tyranno resistere. *Iudas autem Machabaus, qui decimus fuerat, &c.* Portò Iudas Machabæus, qui 4.
Decimus erat (nomen est officij) cum parente Mathathia, fratribus, ac cognatis in desertum locum decesserat: & ne participes essent coinquinationis, id est, ne profano conuictu, vsu, ac consuetudine Gentilium polluerentur, eligebant summa rerum inedia inter feras herbarum, & radicum esu vitam ducere. *Decimus*, inquam tunc erat Iudas, id est, Decadarchus vnus ex Assidæorum Decemuiris. Scio aliquos malle per *Decimum* hîc intelligi Pontificem ordine decimum à tempore Alexandri Magni. Quod verum est inchoando ab Iaddo, & expurios Pontifices Iasonem, Menelaum, Lysimachum & Alcimum excludendo, & includendo Mathathiam. Primam tamen expositionem sequor. * Edocet nos piissima Mathathiæ familia, satius esse cum feris, quàm cum infidelibus, cum hæreticis habitare, quorum societate non semel assolet purissima fidei contaminari stola.)

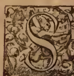
Alia Antiochi crudelis iniquissima actiones.

Mathathiæ familia ad deserta decedit.

Satius est cum feris, quàm cum impiis, quàm cum hæreticis habitare.

CAPVT VI.

Antiochus nouo tortore, nouis tribulationibus Iudæos contundit. Templum Ierosolymitanum Olimpio Ioui dicari iubet. Ad ethnica sacra seu execrando Iudæos cogit. Elcazarus mauult tradi neci, quàm porcinæ carnis esu contaminari.

1. Sed non post multum temporis, misit rex senem quemdam
Antiochenum, qui compelleret Iudæos, vt se transferrent à
patriis & Dei legibus: 2. contaminare etiam quod in Ierosolymis
erat templum, & cognominare Iouis Olympij: & in
Garizim, prout erant hi, qui locum inhabitabant, Iouis
hospitalis. 3. Pessima autem & vniuersis grauis erat malorum
incursio: 4. nam templum luxuria & comessationibus
Gentium erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratísque ædibus
mulieres se vltrò ingerebant, intrò ferentes ea, quæ non licebat. 5. Altare etiam
plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. 6. Neque autem sabbata custodiebantur,
neque dies solemnes patrij seruabantur, nec simpliciter Iudæum se esse
quisquam confitebatur. 7. Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis
regis ad sacrificia: & cùm Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera
coronati Libero circuire. 8. Decretum autem exiit in proximas Gentilium ciuitates,
suggerendum Ptolemæis, vt pari modo & ipsi aduersus Iudæos agerent, vt
sacrificarent: 9. eos autem, qui nollent transire ad instituta Gentium, interficerent:
erat ergo videre miseriam. 10. Duæ enim mulieres delatæ sunt natos
suos circuncidisse: quas, infantibus ad vbera suspensis, cùm publicè per ciuitatem
circumduxissent, per muros præcipitauerunt. 11. Alij verò, ad proximas
coëuntes speluncas, & latenter sabbati diem celebrantes, cùm indicati essent Philippo,
flammis succensi sunt, eò quòd verebantur, propter religionem & obseruantiam,
manu sibimet auxilium ferre. 12. Obsecro autem eos, qui hunç librum

lecturi

lecturi sunt, ne adhorrescant propter aduersos casus, sed reputent, ea quæ accide-
runt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. 13. Etenim multo
tempore non sine re peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltionem adhibere,
magni beneficij est indicium. 14. Non enim, sicut in aliis nationibus, Dominus
patienter expectat, vt eas, cùm iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum
puniat: 15. ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finem deuolutis, ita
demum in nos vindicet. 16. Propter quod numquam quidem à nobis misericor-
diam suam amouet: corripiens verò in aduersis, populum suum non dereliñ-
quit. 17. Sed hæc nobis ad commonitionem legentium dicta sint paucis. Iam
autem veniendum est ad narrationem. 18. Igitur Eleazarus vnus de primoribus
scribarum, vir ætate pronectus, & vultu decorus, aperto ore hians compellebatur
carnem porcinam manducare. 19. At ille gloriosissimam mortem magis quàm
odibilem vitam complectens, voluntariè præibat ad supplicium. 20. Intuens au-
tem quemadmodum oporteret accedere; patienter sustinens, destinauit non ad-
mittere illicita propter vitæ amorem. 21. Hi autem qui astabant, iniqua misera-
tione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum secretò ro-
gabant afferri carnes quibus vesci ei licebat, vt simularetur manducasse, sicut
rex imperauerat, de sacrificij carnibus: 22. vt hoc facto, à morte liberaretur: &
propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem. 23. At
ille cogitare cœpit ætatis ac senectutis suæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobili-
tatis canitiem, atque à puero optimæ conuersationis actus: & secundùm sanctæ, &
à Deo conditæ legis constituta, respondit cito, dicens, præmitti se velle in infer-
num. 24. Non enim ætati nostræ dignum est, inquit, fingere: vt multi adoles-
centium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigena-
rum: 25. & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibi-
lis vitæ tempus decipiantur; & per hoc maculam, atque execrationem meæ
senectuti conquiram. 26. Nam, etsi in præsenti tempore suppliciis hominum
eripiar, sed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam. 27. Quam-
obrem fortiter vita excedendo, senectute quidem dignus apparebo: 28. ado-
lescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo, ac fortiter pro
grauissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. His dictis, confestim
ad supplicium trahebatur. 29. Hi autem, qui eum ducebant, & paulò antè fue-
rant mitiores, in iram conuersi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per ar-
rogantiam prolatos arbitrabantur. 30. Sed, cùm plagis perimeretur, ingemuit, &
dixit: Domine, qui habes sanctam scientiam, manifestè tu scis, quia cùm à morte
possem liberari, duros corporis sustineo dolores: secundùm animam verò propter
timorem tuum libenter hæc patior. 31. Et iste quidem hoc modo vita discessit, non
solùm iuuenibus, sed & vniuersæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis
& fortitudinis derelinquens.

COMMENTARII.

1\. *Nomen turpe missus ab Antiocho Templo abominabile desolationis idolum inducit.*

VERS. 1. 2. 3. 4. 5. *Sed non post multum temporis misit Rex senē quemdam Antiochenum, &c.* Vt magis, ac magis Iudæos affligeret Antiochus immisit ad Iudæā *senem* seu ex ordine Senatorio virum *Antiochenum* (Græcè *Atheneus* vocatur) vel quia inde oriundus erat, vel quia illi proprium id nomen fuit. Probabiliter crediderim fuisse illum Bacchidem, quem Mathathias Ierosolymis interemit. (1. Mach. 2. 1.) Hic Templo profanato Solymitano, nomen illi indidit *Iouis Olimpij*, cum nouo nomine noua dedicatione publicè celebrata. En desolationis idolum, à Daniele cap. 11. 31. deploratum. Cum autem Samaritani publicè *hospites*, & aduenæ vocabantur, imò data ad Antiochum epistola, tales se scribebant: iussit ille Templum, quod extruxerant Samaritæ in monte Garizim, *Iouis hospitalis* vocitari, cui peregrini curæ sint. De hoc Templo dicebat Samaritana Ioan. 4. 20. *Patres nostri in monte hoc adorauerunt.* * Porrò multis pòst sæculis ibi Zeno Imperator aliud nobilissimum Templum in honorem B. Virginis Deiparentis excitauit, peregrinantium in hoc sæculo verè refugij, & piissimi materni receptaculi.] *Pessima autem & vniuersis grauis erat malorum incursio, &c.* * Illa preme: Pessima & grauis erat malorum incursio, seu *concursio* (vt alij) hoc est, omnium malorum colligatio. Omnibus malis crede exundare populum, cum quis ausus fuerit Templum luxuria impudicè contaminare. Deus enim grauissimè vindicat sacrorum locorum violationem.] *Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur.*

Deipara peregrinãtium in hoc sæculo piissimum receptaculum.

Luxuria Tēplum violare, omnium incommodorum ciuibus colligatio est.

2\. *Ad execrandà sacra Iudæi coguntur.*

Vers. 6. 7. 8. 9. Neque autem Sabbata custodiebantur, neque dies solemnes patrij seruabantur: nec simpliciter, seu omninò *Iudæum se esse quisquam confitebatur*, ob necis timorem. *Duceban-*

tur

tur autem cum amara necessitate in die natalis Regis ad sacrificia: & cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire. In die natalis Antiochi Regis (à Gentibus ex antiquissimo vsu Sacer vbique habebatur) *amara necessitate* seu viulenta coactione (* Nam quod violētum est, amarum cuiquam est necessariò] ducebantur Iudæi ad idololatrica sacrificia, maximè autem ad Bacchanalia Libero, seu, Baccho sacra, cui ebrietate, libidine, furore, & insania litare mos erat, præsertim in Oriente, vbi ea Iouis femore Bacchus natus credebetur. Pallas diua Sapientiæ è capite Iouis, Bacchus diuus ebrietatis, ac simul stultitiæ è femore nascitur, quod typus luxuriæ. Profectò stultitia semper cum ebrietate & luxuria colligantur.] *Decretum autem exijt in proximas Gentilium ciuitates, &c.* Ptolemæorum suggestione hæc & alia nefanda scelera patrabantur: non quidem Regum Ægypti Ptolemæi Philometoris, & Euergetis fratrum, vt aliquis putat, quia hi tuto via etant adolescentes; sed aliorum è Ptolomæorum familia, qui pro Rege Antiocho Cœlesyriæ, ac Pœnici præerant, & maritimis regionibus circà Tyrum & Sidonem. suprà cap.4 24. & infrà cap.8.8. Audi crudele nefas.

Quod violentum est, amarum est.

Ebrietas & luxuria cum stultitia colligantur.

Vers. 10.11.12.13.14.15.16.17. *Duæ enim mulieres delatæ sunt, natos suos circumcidisse, &c. Alij verò ad proximas coeuntes speluncas, & latenter Sabbati diem celebrantes, cum indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, &c.* Philippus hic in Sabbatizantes sæuiens est ille, qui iussus fuit ab Antiocho (cap.5. 22.) Ierosolymis Iudæos diuexare. Historia ad longum lib.1. cap.2. 31. narratur. *Obsecro autem eos, qui hunc librum lecturi sunt, nè abhorrescant propter aduersos casus: sed reputent, ea, quæ acciderant, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri.* * Tribulationes, queis hic fideles premuntur, non sunt ad exitium, sed ad correptionem, vt eis repurgati ab æterno interitu liberentur. *Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij* particularis *dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat. &c.* * Habes hinc, beneficium Dei maximum esse, in præsenti peccatores puniri.] * Infidelium incolumitatem à Deo irato procedere.] * Etiamsi Ecclesiam suam Deus diuexari permittat, eam non derelinquere, sed in laboribus ei socium addici.] * Deoique Dei amantis esse suos corripere delinquentès vt peccata peccatis non adiiciant.]

Fidelium tribulationes non sunt ad exitium, sed ad correptionem.

Peccatorem hic puniri, Dei beneficium est.

A Deo irato procedit infidelium incolumitas.

Deus suos non deserit, cum affligi permittit.

Dei amantis est suos corripere cū delinquunt.

Vers. 18.19.20.21.22. *Igitur Eleazarus vnus de primoribus scribarum. &c.* Erat Eleazarus scientia diuinarum litterarum præcellens, Princeps sacerdotuio classis vnius, magister septem pue-
3. rorum Machabæorum, de quibus cap. sequenti.
At ille gloriosiorem mortem magis, quam odibilem vitam complectens, voluntarie præibat ad supplicium. Intuens autem quemadmodum oporteret accedere; patienter sustinens, destinauit non admittere illicita propter vitæ amorem. Hi autem, qui astabant iniqua miseratione commoti propter antiquam viri amicitiam tollentes eum secreto rogabant afferri carnes, &c. * Vetus quidem amicus non est, qui te ad illicita curat allicere.]

Eleazarus maluit mori, quàm carne porcina contra legem vesci.

Non est verus amicus, qui ad illicita te studet allicere.

Vers. 23.24.25.26.27.28. *At ille cogitare cœpit ætatis ac senectutis suæ eminentiam. &c. & secundum sanctæ à Deóque conditæ legis constituta, respondit cito, præmitti se velle in infernum.* Per infernum limbus patrum, seu Abrahæ sinus intelligitur. * Si autem velis per infernum aut sepulchrum, aut tartarum intelligi (vti alij exponunt) constans Eleazari animus ostentatur, & omnis Christiani resolutionem debitam edocemur, præmitti nos scilicet malle in sepulchrum, imo in tartarum, quam peccatum admittere.] *Huiusmodi Eleazarus resolutionem concepit cogitans senectutis suæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis canitiem,* siue antiquissimum stemma. * Aliquando enim oportet ad temporalem gloriam accorrere, vt ea ea animus ad cælestia constantior exsurgat.] * Et quando ingenita nobilitas in ratione operandi ooo agnoscitur] *Non enim ætati nostræ dignum est, inquit, fingere, &c.* Certè mendacium, & simulatio in omnibus taxabilis est, sed in senibus admodum execrabilis.] * Profectò senibus speciale est, adhibendum studium ad legum obseruationem. Nam adolescentes ad libidinem proni existimant se esse irreprehensibiles, si senes eiusdem ægritudinis sancij ostententur.] *Nam etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo, senectutis quidem dignus apparebo. &c. senectutis,* ait, *dignus apparebo.* Indignus quidem est, diu vixisse, qui vitæ infelicem, delinquendo, finem imposuit. Siquidem à Deo longa vita datur, vt nos ad salutarem exitum præparemus.]

Christiani resolutio sit: Prius mors, priùs tartarus, quàm peccare.

Iuuat ad bene operādum temporalis fulgor.

Nobilitas in operandi ratione dignoscitur.

Mendacium in sene execrabile est.

Excusatio iuuenum est senum libido.

Indignum senectute ostenditur, qui vitæ infelicem, peccando, finem imposuit.

Vers. 29.30.31. *Hi autem, qui eum ducebant, & paulo ante fuerant mitiores, in iram conuersi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur. Sed cum plagis perimeretur, ingemuit, & dixit: Domine, qui habes sanctam scientiam, manifestè tu scis, quia cum à morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores, &c. Corporis,* inquit, *sustineo dolores.* Quonam martyrij genere affectus Eleazarus fortissimus fuit? Latinus *supplicium* in genere assignauit, Græcus verò in specie τύμπανον. Erat porrò *tympanum* tormenti genus, quo cruci, vel palo adstricti rei instar tympani distendebantur, tuncque vel baculis contundebantur, vel discindebantur flagellis, vel viui excoriabantur, vel punctim cæsi conficiebantur vulneribus. * O Dulcissima tympani musica cælestis Nominis aures demulcens! Profectò Eleazarum primitias Martyrum veteris testamenti vocat Ambrosius: sicut noui Stephanum; non quod tempore primus fuerit, (nam sic Isaias, Zacharias, ac tot alij Prophetæ Eleazaro fuere priores) sed quod martyrij nobilitate cum primis certarit. Vnde hoc sensu D. Laurentium, Edmundum Campianum, Marcellum Mastrillum, & alios eiusmodi sacros Heroës nouæ Ecclesiæ Protomartyres vocitarim.]

Martyr vulneribus concussus tympani instar, Dei demulcet aures.

Ex nobilitate martyrij potest quis ea recentioribus Diuus Protomartyr vocitari.

CAPVT

CAPVT VII.

Vnius matris Septem filij vna cum matre constantissimè pro religione neci diræ traduntur.

1. CONTIGIT autem & septem fratres vnà cum matre suà
apprehensos, compelli à rege edere contra fas carnes por-
cinas, flagris & taureis cruciatos. 2. Vnus autem ex illis,
qui erat primus, sic ait: Quid quæris, & quid vis discere
à nobis: parati sumus mori, magis quàm patrias Dei leges
præuaricari. 3. Iratus itaque rex, iussit sartagines & ollas
æneas succendi: quibus statim succensis, 4. iussit ei, qui
prior fuerat locutus, amputari linguam: & cute capitis abstracta, summas quo-
que manus & pedes ei præscindi, cæteris eius fratribus & matre inspicienti-
bus. 5. Et, cùm iam per omnia inutilis factus esset, iussit ignem admoueri, &
adhuc spirantem torreri in sartagine: in qua cùm diu cruciaretur, cæteri vnà
cum matre inuicem se hortabantur mori fortiter, 6. dicentes: Dominus Deus
aspiciet veritatem, & consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione can-
tici declarauit Moyses: & in seruis suis consolabitur. 7. Mortuo itaque illo pri-
mo, hoc modo, sequentem deducebant ad illudendum: & cute capitis eius cum
capillis abstracta, interrogabant, si manducaret prius, quàm toto corpore per
membra singula puniretur, 8. At ille, respondens patria voce, dixit: Non fa-
ciam. Propter quod & iste, sequenti loco, primi tormenta suscepit: 9. & in vl-
timo spiritu constitutus, sic ait: Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos per-
dis: sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione
suscitabit. 10. Post hunc tertius illuditur, & linguam postulatus citò protulit,
& manus constanter extendit: 11. & cum fiducia ait: E cælo ista possideo, sed
propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spe-
ro: 12. ita vt rex, & qui cum ipso erant, mirarentur adolescentis animum, quòd
tamquam nihilum duceret cruciatus. 13. Et hoc ita defuncto, quartum vexa-
bant similiter torquentes. 14. Et, cùm iam esset ad mortem, sic ait: Potius est
ab hominibus morti datos spem expectare à Deo, iterùm ab ipso resuscitandos: ti-
bi enim resurrectio ad vitam non erit. 15. Et cùm admouissent quintum, vexa-
bant eum. At ille respiciens in eum, dixit: 16. Potestatem inter homines ha-
bens, cùm sis corruptibilis, facis quod vis: noli autem putare genus nostrum
à Deo esse derelictum. 17. tu autem patienter sustine, & videbis magnam po-
testatem ipsius, qualiter te & semen tuum torquebit. 18. Post hunc duce-
bant sextum, & is, mori incipiens, sic ait: Noli frustrà errare: nos enim propter
nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum, & digna admiratio-
ne facta sunt in nobis: 19. tu autem ne existimes tibi impunè futurum, quòd
contra Deum pugnare tentaueris. 20. Supra modum autem mater mirabilis, &
bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub vnius diei tempore con-
spiciens, bono animo ferebat, propter spem quam in Deum habebat: 21. singu-
los illorum hortabatur voce patria fortiter, repleta sapientia: & femineæ cogita-
tioni masculinum animum inserens, 22. dixit ad eos: Nescio qualiter in vtero
meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam, &
singulorum membra non ego ipsa compegi: 23. sed enim mundi Creator, qui
formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & spiritum vo-
bis iterùm cum misericordia reddet & vitam, sicut nunc vosmetipsos despicitis
propter leges eius. 24. Antiochus autem, contemni se arbitratus, simul & ex-
probrantis voce despecta, cùm adhuc adolescentior superesset, non solùm verbis
hortabatur, sed & cum iuramento affirmabat, se diuitem & beatum facturum, &
translatum à patriis legibus amicum habiturum, & res necessarias ei præbitu-
rum. 25. Sed ad hæc cùm adolescens nequaquam inclinaretur, vocauit rex ma-

trem, & suadebat ei vt adolescenti fieret in salutem. 26. Cùm autem multis eam verbis esset hortatus, promisit suasuram se filio suo. 27. Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce: Fili mi, miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi, & alui, & in ætatem istam perduxi. 28. Peto, nate, vt aspicias ad cælum & terram, & ad omnia quæ in eis sunt: & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus: 29. ita fiet, vt non timeas carnificem istum; sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortem, vt in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam. 30. Cùm hæc illa adhuc diceret, ait adolescens: Quem sustinetis? non obedio præcepto regis, sed præcepto legis, quæ data est nobis per Moysem. 31. Tu verò, qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. 32. Nos enim pro peccatis nostris hæc patimur. 33. Et si nobis propter increpationem & correptionem Dominus Deus noster modicum iratus est: sed iterùm reconciliabitur seruis suis. 34. Tu autem, ò scelestè, & omnium hominum flagitiosissime, noli frustrà extolli vanis spebus in seruos eius inflammatus. 35. nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inspicientis, iudicium effugisti. 36. Nam fratres mei, modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt: tu verò iudicio Dei iustas superbiæ tuæ pœnas exolues. 37. Ego autem, sicut & fratres mei, animam & corpus meum trado pro patriis legibus: inuocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, téque cum tormentis & verberibus confiteri quòd ipse est Deus solus. 38. In me verò & in fratribus meis desinet omnipotentis ira, quæ super omne genus nostrum iustè superducta est. 39. Tunc rex accensus ira, in hunc super omnes crudelius desæuit, indignè ferens se derisum. 40. Et hic itaque mundus obiit, per omnia in Domino confidens. 41. Nouissimè autem post filios & mater consumpta est. 42. Igitur de sacrificiis, & de nimiis crudelitatibus satis dictum est.

COMMENTARII.

1. *Septem Machabæorũ illustrissimum martyrium.*

ERS.1.2.3.4. Contigit autem & septem fratres vna cum matre sua apprehensos compelli à Rege edere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatos. Vt ederent carnes in lege prohibitas septem fratres Machabæus, Aber, Machiri, Iudas, Achas, Areth, Iacob filij fœminæ constantissimæ Machabææ nomine, à tyranno excruciantur loris ex corio, vel neruis tauri confectis. Hi quidem ex Susandro proprio castello ad Antiochum Regem fuere adducti non Ierosolymam, sed Antiochiam, vt probabilius reor. Erant genere illustres, corpore speciosi, celibes plerique: etsi verò quidam illorum nuptiis fuissent alligati, nullus tamen adhuc filios procrearat: affirmante Iosepho Machabæam necdum auiam factam. Omnes autem vocantur Machabæi, vel à matre sua, vel à primo fratrum, vel à fortitudine animi, quâ tyrannum superarunt. Tempus denique quo passi sunt ex historiæ contextu colligo fuisse anno octauo Regni Antiochi Epiphanis, paulo antequam aduersus eum arma Mathathias capesseret. *Vnus autem ex illis, qui erat primus*, nempe Machabæus, *sic ait: Quid quæris, & quid vis discere à nobis? parati sumus mori, magis quam patrias Dei leges præuaricari. Iratus itaque Rex iussit, sartagines, & ollas æneas succendi; quibus statim succensis iussit ei, qui prior fuerat locutus, amputari linguam.* * Nullum illustrius præmium potuit pretiosissimæ & constantissimæ linguæ parari, quam crudelissima illa amputatio: ob quam illa silente, cunctæ in laudem Martyris linguæ loquuntur.] *Et cute capitis abstracta, summas quoque manus, & pedes ei præscindi, cæteris eius fratribus, & matre inspicientibus.* Vt diri martyrij terror eorum constantiam infirmaret.

Pro amputata vna lingua Martyris omnes linguæ de eius laudibus loquũtur.

Vers.5.6. Et cum iam per omnia inutilis factus esset sæculo, iussit Rex ignem admoueri, & adhuc spirantem torreri in sartagine: in qua cum diu cruciaretur, cæteri vna cum matre inuicem se hortabantur mori fortiter, dicentes: Dominus Deus aspiciet veritatem, & consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione cantici declarauit Moyses: Et in seruis suis consolabitur. Deut.32.36. Inuicem se hortabantur Martyres inuictissimi ad constantiam, ne quis à Dei lege deflecteret. * Huiusmodi namque adhortationibus constantia vnius alterius constantiam exacuit. Vnde etiam iis qui constanti animo pollent, vtiles admodum existunt.] His inter alia Machabæi verbis vtebantur: Deus considerabit, expenderque quod est verum, & iustum: *& consolabitur in nobis*, id est, subsidio & solatio nobis erit, quemadmodum Moyses in cantico suo protestatus est, Deum facturum. * Tanta est Dei in suos pietas, vt quodammodo consolationem accipiat, cum illos solatur. Vnde τὸ consolabitur potest ad Deum ipsum, & Dei seruos terminari: In seruis suis consolabitur vel se ipsum, vel ipsos seruos suos.]

Vtile admodum sese fideles inuicē adhortari ad legis custodiam.

Tanta Dei in seruos suos pietas, vt ipse cōsolationē accipiat, cum illos solatur.

Vers.7.8.9. Mortuo itaque illo primo hoc modo, sequentem deducebant ad illudendum: & cute capitis eius cum capillis abstracta, interrogabant, si manducaret prius, quam toto corpore per membra singula puniretur. Ingeniosa enim tyranni crudelitas singulis membris specialem adinuenerat torturam. *At ille respondit patria voce, dixit, &c. sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æterna vita resurrectione suscitabit*, seu in die

nouissi

nouissimo mortuum & attritum cadauer rediuiuum exurget æterna vita potiturum.

Vers. 10. 11. 12. *Post hunc tertius illuditur, &c.*

Spe resurrectionis roboramur ad vitam pro Deo odio habendam.

* Resurrectionis spes valde roborat nos, vt vitam propter Deum odio prosequamur, vti Christus Dominus fidelibus indixit: *Qui odio habet animam,* seu vitam *suam, in vitam æternam custodit eam.*] *Ita* constantem se Martyr ostendit, *vt Rex, & qui cum ipso erant, mirarentur adolescentis animum, quod tanquam nihilum duceret cruciatus.*

Vers. 13. 14. *Et hoc ita defuncto,* quartum vexabant similiter torquentes. *Et cum iam esset ad mortem proximus,* seu cum iam iam halaret spiritum, *sic ait: Potius est ab hominibus morti datos, spem expectare à Deo, iterum ab ipso resuscitandos: tibi enim resurrectio ad vitam non erit.* Morti datis, seu traditis ab hominibus, potius, seu satius nobis est, abiecto vitæ amore, mentis oculis obiicere corporis laniati resurrectionem: & tuam dissimilem omnino sortem futuram. Tu enim qui nos das, seu addicis suppliciis exitialibus non resurges ad vitam: nos verò dati à te neci ad vitam felicissimam resurgemus.

Vers. 15. 16. 17. *Et cum admouissent quintum, vexabant eum, &c.* Humana veteris & corruptibili potestate ad nos torquendum; parumper expecta, & videbis qualiter Deus incorruptibilis & omnipotens te tartaro torquendum post temporalem etiam torturam addicat. * Illam particulam: *Tu autem patienter sustine,* adhuc expendo. An tyrannus patientia indigebat, cum Martyr pœnis cruciabatur? Certè dirioribus Antiochus doloribus afficiebatur inuictam Martyris constantiam annotans, quàm ipse qui torturæ corpus offerebat.

Tyrannus Martyres torquens plusquàm illi torquetur.

Vers. 18. 19 *Post hunc ducebant sextum, & is mori incipiens, sic ait: Noli frustra errare, &c.* Noli ô Rex in errorem induci, existimans nos esse infelices, aut Deo exosos, quod tam diris tormentis afficiamur: te autem, quia nihil aduersi pateris, felicem esse, ac Numini charum. Nos enim in bonum nostrum hæc tormenta patimur, sane digna alioquin admiratione. Quia per illa Deo satisfacimus pro peccatis, quibus illum offendimus. Tibi autem tua scelera in hoc sæculo manent impunita, sed tanto dirius in futuro punienda. * Felicem te existima, ô peccator, cum te Deus in præsenti laboribus dignatur atterere, nec patiens, dum peccas ad futurum sæculum protrahit supplicium.] Et infelicem admodum duc peccatorem, quem hîc ab omni cruciatu alienum aspexeris. Præsens enim illa incolumitas æternæ infelicitatis est argumentum.]

Felix peccator, qui in hoc sæculo punitur.

Infelix peccatoris hic incolumitas.

Vers. 20. 21. 22. 23. *Suprà modum autem mater mirabilis, &c.* Mater Machabæorum verè Machabea, seu animi fortitudine, ac celsitudine præstantissima, patria lingua dicebat: Vitam, qua propter legis obseruationem spoliamini, non perditis, sed traditis Deo custodiendæ. Deus enim qui in vtero meo vos spiritu & vita donauit corruptibili, in die nouissimo redonabit dona æterna.

Vers. 24. 25. 26. *Antiochus autem contemni se arbitratus, &c.* Antiochus autem iudicans se contemptibilem exponi, qui non potuerit adolescentum sex constantiam infirmare exprobrationibus & tormentis, despecta seu reiecta exprobrantis inutili voce, & rogantis ac lenientis assumpta: cum iuramento spondet se adolescenti septimo adhuc superstiti futurum vere amicum, & ei *res necessarias præbiturum,* Græcè, se, *ei crediturum negotia sua,* id est, se illum habiturum inter primos officiales suos, si ad Gentilitios ritus ei transferilibus erit. Itaque ei res necessarias præbere, idem est, ac credere ei negotia, vel officialem suum eum constituere. Huiusmodi enim Regni officiales & necessarius & superfluis abundant.] *Sed ad hæc cum adolescens nequaquam inclinaretur, vocauit Rex, matrem, & suadebat ei, vt adolescenti fieret in salutem,* id est, vt eum ad Regis voluntatem alliciens, à nece liberaret. *Cùm autem multis eam verbis esset hortatus, promisit suasuram se filio suo.* Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce: Fili mi, miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi, & alui, & in ætatem istam *perduxi.* Miserere inquam, mei, nè fœda apostasia miseram tuam matrem excrucies. * Preme illud: *Et lac triennio dedi.* Pro speciali gratitudinis motiuo memorat, se illum lactasse, neç alienis vberibus tradidisse. Sapientum enim opinio est, materna vbera & nati valetudini & moribus influxum exhibere.] Vndè constantia ac pietas Machabæorum maternæ pietatis & constantiæ præstantiam sapiebant.] Peto nate, vt aspicias ad cœlum, & terram, & ad omnia, quæ in eis sunt: & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus: ità fiet, vt non timeas carnificem istum, sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortem, vt in illa miseratione cum *fratribus tuis te recipiam.* A te petij, vt mei misereris, te morti constanter offerendo, vt particeps fieres fratrum triumphi. Si hac miseratione me donare volueris, te cum fratribus iam à me receptis etiam felix recipiam. * Mirabilis namque mater tunc verè putat se filios recipere, cum eos Deo in holocaustum videt offerri.] *Cum hæc illa adhuc diceret, ait adolescens: Quem sustinetis?* seu qualem me expectatis? Certè non alium, quàm quales reliquos fratres meos experti estis, me experiemini. Vndè *non obedio præcepto Regis, &c. Nam fratres mei modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt: tu verò iudicio Dei iustas superbiæ tuæ pœnas exolues.* Fratres mei modico nunc tolerato labore, *sub testamento æternæ vitæ facti sunt,* id est, fruuntur iam vita æterna & immortali ex pacto, & fœdere diuino fidelibus promissa, suoque tempore fruentur & gloria. *Ego autem sicut & fratres mei animam & corpus meum trado pro patriis legibus, &c.*

Idem est officium Regni administrare ac abundare opibus.

Filij à matre lactentur.

Cum lacte pueri solent nutricij mores bibere.

Quod Deo offerimus id verè recipimus.

Vers. 39. 40. 41. 42. *Tunc Rex accensus ira in hunc super omnes crudelius deseuit, indignè ferens, se derisum. Et hic itaque mundus,* seu purus admodum *obiit,* nullum vel leue piaculum ex impatientia, ira, aut vindictæ desiderio admittens, *per omnia in Domino confidens. Nouissimè autem post filios & mater consumpta est.* * Non dixit, cæsa est, sed *consumpta.* Vita enim matris in septem filiis quasi diuisa erat, & in singulis filiis parte quodammodo piæ fœminæ moriente, nouissime occumbente septimo filio, & ipsa omnino consumpta fuit.] * Profectò licet gladius tyranni illam non vulnerasset, vt non semel, sed septies dirè more

Mater quasi viuit, & moritur in filiis.

Lethale vulnus est matri videre filij necem.

R. P. Am. de Esc. & Mend. SS. in Scr. tom. VII. p. 2.

Deiparæ martyriū ex Iesu patientis & morientis aspectu. moreretur sufficeret septem filiorum vidisse martyrium.] * Vt hinc Virginis Deiparentis dirum admodum martyrium meditere, Christum vtique dilectissimi filij crudelissimam mortem aspectantis.] Machabæorum fratrum, & Machabææ matris plurima, ac perillustria encomia apud Serarium nostrum exarata reperies. *Igitur de sacrificiis, & de nimiis crudelitatibus satis dictum est.*

CAPVT VIII.

Iudas Machabæus grauiter Gentiles affligit. Nicanorem, Timothæum, & Bacchidem superat. Supplicio Callisthenem afficit. Nicanor turpem fugam arripiens, apud suos Dei potentiam peruulgat.

1. IVDAS verò Machabæus, & qui cum illo erant, introibant latenter in castella: & conuocantes cognatos & amicos, & eos qui permanserunt in Iudaismo, assumentes eduxerunt ad se sex millia virorum. 2. Et inuocabant Dominum, vt respiceret in populum, qui ab omnibus calcabatur: & misereretur templo, quod contaminabatur ab impiis: 3. misereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ esset illicò complananda, & vocem sanguinis ad se clamantis audiret: 4. Memoretur quoque iniquissimas mortes paruulorum innocentum, & blasphemias nomini suo illatas, & indignaretur super his. 5. At Machabæus, congregata multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur: ita enim Domini in misericordiam conuersa est. 6. Et superueniens castellis & ciuitatibus improuisus, succendebat eas: & opportuna loca occupans, non paucas hostium strages dabat: 7. maximè autem noctibus ad huiuscemodi excursus ferebatur, & fama virtutis eius vbique diffundebatur. 8. Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire, ac frequentiùs res ei cedere prosperè, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ & Phœniceis scripsit, vt auxilium ferret regis negotiis. 9. At ille velociter misit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei de permistis gentibus, armatis non minùs viginti millibus, vt vniuersum Iudæorum genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientissimo. 10. Constituit autem Nicanor, vt regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captiuitate Iudæorum suppleret: 11. statímque ad maritimas ciuitates misit, conuocans ad coemptionem Iudaicorum mancipiorum, promittens se nonaginta mancipia talento distracturum, non respiciens ad vindictam, quæ eum ab Omnipotente esset consecutura. 12. Iudas autem vbi comperit, indicauit his qui secum erant Iudæis, Nicanoris aduentum. 13. Ex quibus quidam formidantes, & non credentes Dei iustitiæ, & in fugam vertebantur: 14. alij verò si quid ei supererat vendebant, simúlque Dominum deprecabantur, vt eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos, priusquam comminus veniret, vendiderat, 15. & si non propter eos, propter testamentum tamen quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem sancti & magnifici nominis eius super ipsos. 16. Conuocatis autem Machabæus septem millibus, qui cum ipso erant, rogabat ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent iniquè venientium aduersum se hostium multitudinem, sed fortiter contenderent, 17. ante oculos habentes contumeliam, quæ loco sancto ab his iniustè esset illata, itémque & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum instituta conuulsa. 18. Nam illi quidem armis confidunt, ait, simul & audacia: nos autem in omnipotente Domino, qui potest & venientes aduersum nos, & vniuersum mundum vno nutu delere, confidimus. 19. Admonuit autem eos & de auxiliis Dei, quæ facta sunt erga parentes: & quòd sub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt: 20. & de prælio, quod eis aduersus Galatas fuit in Babylonia, vt omnes, vbi ad rem ventum est, Macedonibus sociis hæsitantibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cælo, & beneficia pro his plurima consecuti sunt. 21. His verbis constantes effecti sunt, & pro legibus & patria mori parati. 22. Constituit itaque fratres suos duces vtrique ordini, Simonem,

monem, & Iosephum, & Ionathan, subiectis vniculque millenis & quingentis.
23. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro, & dato signo adiutorij Dei, in
prima acie ipse dux commisit cum Nicanore. 24. Et facto sibi adiutore Omnipo-
tente, interfecerunt super nouem millia hominum: maiorem autem partem exer-
citus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere compulerunt. 25. Pecuniis
verò eorum, qui ad emptionem ipsorum venerant, sublatis, ipsos vsquequaque
persecuti sunt, 26. sed reuersi sunt hora conclusi: nam erat ante sabbatum: quam
ob causam non perseuerauerunt insequentes. 27. Arma autem ipsorum & spolia
congregantes sabbatum agebant: benedicentes Dominum, qui liberauit eos in illo
die, misericordiæ initium stillans in eos. 28. Post sabbatum verò, debilibus, &
orphanis, & viduis diuiserunt spolia: & residua ipsi cum suis habuere. 29. His ita-
que gestis, & communiter ab omnibus facta obsecratione, misericordem Domi-
num postulabant, vt in finem seruis suis reconciliaretur. 30. Et ex his, qui cum
Timotheo & Baccide erant contra se contendentes, super viginti millia interfece-
runt, & munitiones excelsas obtinuerunt: & plures prædas diuiserunt, æquam por-
tionem debilibus, pupillis, & viduis, sed & senioribus facientes. 31. Et cùm ar-
ma eorum diligenter collegissent, omnia composuerunt in locis opportunis, residua
verò spolia Ierosolymam detulerunt: 32. & Philarchen, qui cum Timotheo
erat, interfecerunt, virum scelestum, qui in multis Iudæos afflixerat. 33. Et
cùm epinicia agerent Ierosolymis, eum, qui sacras ianuas incenderat, id est,
Callisthenen, cùm in quoddam domicilium refugisset, incenderunt, digna ei mer-
cede pro impietatibus suis reddita. 34. Facinorosissimus autem Nicanor, qui
mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, 35. humiliatus auxilio
Domini, ab his quos nullos existimauerat, deposita veste gloriæ, per mediterra-
nea fugiens, solus venit Antiochiam, summam in felicitatem de interitu sui exer-
citus consecutus. 36. Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de
captiuitate Ierosolymorum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Iu-
dæos, & ob ipsum inuulnerabiles esse, eo quod sequerentur leges ab ipso consti-
tutas.

COMMENTARII.

1.

Iudas Gentibus afflictis, Timotheum, Nicanorem, & alios vincit. Initiû expeditionis bellicæ ab oratione ducendum.

Et belli causa populi defensio, vel Deo illatam iniuriam resarcire.

ERS. 1.2.3.4. *Iudas vero Machabæus, &c. & miseretur Templo, quod contaminabatur*, seu profanabatur, *ab impiis.* * Edocet, pius Iudas, initium bellicæ expeditionis à precibus, ducendum. * Ostendit item, causam arripiendi arma, & instituendi bella debere esse vel populi defensionem, vel studium Deo, aut Ecclesiæ illatam iniuriam resarciendi. Ideo Deum illi precantur, vt respiceret in attritam Iudæam, & Templo profanato misereretur.] *Misereretur etiam exterminio Ciuitatis, quæ esset illico complananda*, seu solo æquanda: *& vocem sanguinis* tot ciuium cæsorum *ad se clamantem audiret, &c.* * Tanta enim est Dei patientia ad tolerandos peccatores, vt quodammodo necessarium sit cum iustos enixe precari, vt irascatur.]

Tanta est Dei patientia ad tolerandum peccatores, vt quodammodo necessarium sit eum precari, vt irascatur.

Vers. 5.6.7. At Machabæus congregata multitudine, intolerabilis Gentibus efficiebatur, eos vndique intermissione diuexans; *ira enim Domini in misericordiam conuersa est.* Vnde imminui cœperunt flagella, quibus suum ante sæuiebat in populum. Et hoc est, quod vltimus septem fratrum cap. præcedenti vers. 38 promiserat, quod *in se fratribus suis.* hoc est, cum martyrio & morte sua, suorumque fratrum *desineret Omnipotentis ira* in Iudæos grassari. Adeò enim validas vires exerit sanguis pro religione effusus, vt valeat Omnipotentis brachia contra impios in terra inoumeros illigare.] *Et superueniens castellis, & ciuitatibus improuisus, succendebat eas, &c.*

Martyrum sanguis Dei brachia contra impios inermia illigat, & enarmat.

Vers. 8.9.10.11. Videns autem Philippus, paulatim virum ad profectum venire, &c. Philippus, qui ab Antiocho Ierosolymis Præfectus erat (cap. 5. 22.) videns Iudam Machabæum paulatim proficere. * (Profectus *paulatim* ductus stabilis procul dubio est, nihil repentè adultum stabile exponitur) & maiores vires acquirere in dies: opem implorat Ptolemei Ducis Cœlesyriæ: à quo Nicanorem Patrocli filium, itemque Gorgiam impetrat cum nationum promiscuarum viginti millibus. Sed longè plura millia postmodum accessere. (1. Mach. 3. 38. & 41.) His copiis præfisus Nicanor Tyriis Sidoniis, aliisque maritimarum Vrbium mercatoribus in castra euocatis, promittit, se nonaginta Iudaica mancipia talento vno, vtique argenteo Attico, id est quingentis aureis scotis distracturum. Nempe vix quinque scuta cum dimidio pro singulis capitibus exegisset: cum paulo antè Hyrcanus quidam vnicum adolescentulum vno talento, & vnicam puellam vno talento coëmisset, auctore Iosepho lib. 12. Antiq. cap. 4. Hæc quidem bilem excitarunt plerisque Iudæis fortioribus.

Profectus paulatim ductus stabilis est.

Vers. 12.13.14.15. Iudas autem vbi comperit, indicant, &c. id est, iustam à Deo vindictam faciendam: *in fugam vertebantur: alii verò si quid eis supererat, vendebant, &c.* Certè animosiores illi, quo expeditiores essent ad certamina, vendebant, si quid adhuc bonorum eis domi supererat; volebant enim toti vacare militiæ. * Spirituales pugnæ edoceot agoni-

 stas,

Ad spiritualem pugnam nuditas necessaria.

stas, nuditatem ad victoriam de innisibili hoste proficere.] Vt autem Deum magis propitium redderent, ei obiiciunt pactum ab ipso eum patribus initium: & quod populus eius peculiaris dicerentur.

Vers. 16.17.18.19.20. *Conuocatis autem Machabaus septem millibus*, *&c.* Porrò pro *septem millibus*, in Græco est, *sex millia.* Et ita requirere videtur vers. 1. & 22. huius capitis. *Nam illi quidem armis confidunt*, *ait simul & audacia*, *&c.* In Babylonica facet exercitus constans ex sex millibus (Græcè ex *octo millibus*) militum, prælium aduersus Galatas instituit, & hostium centum viginti millia peremit; quo nomine Iudæi plurima beneficia consecuti sunt à Rege (existimo hoc sub Antiocho primo, cui cognomen *Soter*, contigisse.) Nam de hoc scribit Appianus in Syriacis, eum Galatas ex Europa in Asiam irruentes eiecisse. Quo vtique nomine consecuti sunt ingentes honores, & priuilegia, quæ tum ab Antiocho Sotere tum ab eius filio Antiocho Deo assecutos fuisse Iosephus scribit lib. 12. Antiq. cap. 3.

Vers. 21.22.23.24.25.26. 27.28. *His verbis constantes effecti sunt*, *& pro legibus*, *& patria mori parati. Constituit itaque fratres suos Duces vtrique ordini*, *Simonem*, *& Iosephum*, *& Ionathan subiectis vnicuique millenis*, *&c.* Iosephus frater Iudæ Serario idem est, ac Ioannes, (1. Mach. 2.2.) In Græco adueitur etiam vers. 23. Eleazarus quartus Iudæ frater; nam pro verbis his: *Ad hoc etiam ab Esdra*, ex Græco quidam vertunt. *Adhuc etiam Eleazarum*, supple præfecit Iudas simili modo mille quingentis viris. Tum noua periodo inchuant versiculum 23. Iudas Pontifex lecto sociis suis sancto libro Deuteronomij, quo Deus timentibus se victoriam promitrit; & signo belli dato sub tessera militari, nempe *Auxilium suis Deus*, ipse Dux Iudas in prima acie init cum Nicanore prælium, alterius partis supremo Duce: è cuius exercitu nouem millia cadunt, reliqui in fugam distrahuntur. *Pecunijs verò eorum*, *qui ad emptionem ipsorum venerant*, *sublatis*, *ipsos vsquequaque persecuti sunt: sed reuersi sunt hora conclusi*, *&c.* Porrò ne ad omnium internecionem Iudæi prosequerentur, præpediti fuerunt *hora*, seu crepusculo vespertino, Sabbati ingruente, quo conclusi propter festi diei reuerentiam à persequendis hostibus in sua fuere castra reuersi. * Vndè habes victorias non adscribi militum multitudini, sed Omnipotentis auxilio, ad quod assequendum necessaria est in exercitu diuinæ legis obseruatio. Quomodò enim Deus ex legibus militibus opportunum exhibebit auxilium, si eum hoste certantes, simul cum Deo hostiliter decertant.] *Arma autem ipsorum*, *& spolia congregantes*, *Sabbatum agebant: benedicentes Dominum*, *qui liberauit eos in isto die misericordia initium stillans in eos.* Tanta enim diuinæ misericordiæ vis, vt magnum illud mirabilis illius misericordiæ beneficium *stilla*, vocitetur.] * *Initium* autem misericordiæ Deus stillauit; hoc enim primum beneficium alia innumera fuere secuta. Vnum namque beneficium collatum iustis plurima alia conferendi Deum efficiunt quodammodo debitorem.] *Post Sabbatum vero debilibus*, *& orphanis*, *& viduis diuiserunt spolia*, *&c* Si spolia egentibus & viduis diuiserunt: quomodo residuis Duces, & milites potiuntur? Certè ex spoliis partem pauperibus diuiserunt, partem sibi reseruarunt. At si τὸ *Diuiserunt spolia* de omnibus spoliis hostibus ereptis libeat intelligere: residua spolia sibi adscripsere. Quod enim pauperibus datur, non amittitur, sed verè retinetur.] O æterna memoria factum dignissimum! O milites non milites, quos vtinam Christicolæ imitarentur.

Victoriæ non militum multitudini, sed Dei auxilio adscribuntur.

Ad hoc assequendum necessum est, milites esse legis obseruatores.

Immensa diuinæ misericordiæ vis. Vnum beneficium collatum iusto, plura alia conferend, Deũ faciunt debitorem.

Quod pauperibus datur, non amittitur, sed retinetur.

Vers. 29. 30. 31. 32. *His itaque gestis*, *&c.* Rogant exinde Deum, vt seruis propitius esse pergat in finem, id est, perpetuò ad plenam vsque à iugo hostili liberationem. * Priusquam prima victoria Hebræi à Domino donarentur, orauerunt, & fructum orationis triumphum assequuntur. Vt autem plenam ab hostili iugo liberationem obtineant, rursus deprecantur. Vult enim Deus vt cuncta ab eo accipienda dona fructus sint orationis.] *Et ex his*, *qui cum Timotheo*, *& Bacchide erant contra se contendentes super viginti millia interfecerunt*, *&c.* Hoc quidem est aliud certamen Iudæ cum Timotheo, & Bacchide, quod paucis, & sine annotatione certi temporis recensetur. *Et Philarchen*, *qui cum Timotheo erat*, *interfecerunt*, *&c.*

Vult Deus, vt omnia ab eo accipienda beneficia fructus sint orationis.

Vers. 33. 34. 35. 36. *Et cum epinicia agerent Ierosolymis*, id est, festa, ac celebritates pro reportato triumpho, *eum*, *qui sacras ianuas incenderat*, *&c.* * Qui incenderat itaque incenditur. Assolet enim Deus in supplicio inferendo modum, seu genus eius ab impiis edoceri.] *Facinorosissimus autem Nicanor*, *qui mille negotiantes ad Iudaeorum venditionem adduxerat*, *humiliatus auxilio Domini*, quo Hebræos donauerat, vt vincerent, *ab his*, *quos nullos existimauerat*, *&c.* *Et qui promiserat Romanis*, *se tributum restituere de captiuitate Ierosolymorum*, seu de Hebræis Solymitanis, quos captiuos, ac tributarios cogitauit efficere.: *prædicabat nunc*, vel inuitus, *protectorem Deum habere Iudaeos*, *&c.* * Si Christiani milites verè sint diuinæ legis obseruatores, pauci quidem ad superandos hostiles exercitus erunt innumerabiles.]

Deus ab impiis edocetur supplicij inferendi eis genus.

Pauci Christiani milites legis custodes erunt hosti velut innumerabiles.

CAPVT

CAPVT IX.

Antiochus impius, & blasphemus à vermibus corrosus in Babylonia extinguitur.

1. EODEM tempore Antiochus inhonestè reuertebatur de
Perside. 2. Intrauerat enim in eam, quæ dicitur Persepo-
lis, & tentauit expoliare templum, & ciuitatem oppri-
mere: sed multitudine ad arma concurrente, in fugam con-
uersi sunt: & ita contigit vt Antiochus post fugam turpiter
rediret. 3. Et cùm venisset circa Ecbatanam, recognouit
quæ erga Nicanorem & Timotheum gesta sunt. 4. Elatus
autem in ira, arbitrabatur se, iniuriam illorum qui se fugauerant, posse in Iu-
dæos retorquere; ideóque iussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter,
cœlesti eum iudicio perurgente, eò quòd ita superbè locutus est se venturum Iero-
solymam, & congeriem sepulchri Iudæorum eam facturum. 5. Sed qui vniuersa
conspicit Dominus Deus Israël, percussit eum insanabili & inuisibili plaga. Vt enim
finiuit hunc ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara in-
ternorum tormenta: 6. & quidem satis iustè, quippe qui multis & nouis crucia-
tibus aliorum torserat viscera, licèt ille nullo modo à sua malitia cessaret. 7. Super
hoc autem superbia repletus, ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens acce-
lerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis
collisione membra vexari. 8. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris impe-
rare, supra humanum modum superbia repletus, & montium altitudines in statera
appendere, nunc humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei
virtutem in semetipso contestans: 9. ita vt de corpore impij vermes scaturi-
rent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore
exercitus grauaretur. 10. & qui paulò antè sidera cæli contingere se arbitrabatur,
eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. 11. Hinc igitur cœpit
ex graui superbia deductus ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per
momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. 12. & cùm nec ipse
iam fœtorem suum ferre posset, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & Morta-
lem non paria Deo sentire. 13. Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo
non esset misericordiam consecuturus. 14. Et ciuitatem, ad quam festinans
veniebat vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrum congestorum faceret, nunc
optat liberam reddere: 15. & Iudæos, quos nec sepultura quidem se dignos habi-
turum, sed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum
dixerat, æquales nunc Atheniensibus facturum pollicetur: 16. templum etiam
sanctum, quod priùs expoliauerat, optimis donis ornaturum, & sancta vasa mul-
tiplicaturum, & pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturum:
17. super hæc, & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulatu-
rum, & prædicaturum Dei potestatem. 18. Sed non cessantibus doloribus (su-
peruenerat enim in eum iustum Dei iudicium) desperans scripsit ad Iudæos in mo-
dum deprecationis epistolam hæc continentem: 19. OPTIMIS ciuibus Iu-
dæis plurimam salutem, & benè valere, & esse felices, rex & princeps Antio-
chus. 20. Si benè valetis, & filij vestri, & ex sententia vobis cuncta sunt, maxi-
mas agimus gratias. 21. Et ego in infirmitate constitutus, vestri autem memor be-
nignè, reuersus de Persidis locis, & infirmitate graui apprehensus, necessarium
duxi pro communi vtilitate curam habere: 22. non desperans memetipsum, sed
spem multam habens effugiendi infirmitatem. 23. Respiciens autem quod &
pater meus, quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit
qui post se susciperet principatum: 24. vt si quid contrarium accideret, aut diffici-
le nuntiaretur, scientes hi qui in regionibus erant; cui esset rerum summa derelicta,
non turbarentur. 25. Ad hæc considerans de proximo potentes quosque & vicinos

tempori

temporibus insidiantes, & euentum expectantes, designaui filium meum Antio-
chum regem, quem sæpè recurrens in superiora regna multis vestrûm commenda-
bam: & scripsi ad eum quæ subiecta sunt. 26. Oro itaque vos & peto, memores
beneficiorum publicè & priuatim, vt vnusquisque conseruet fidem ad me & ad
filium meum. 27. Confido enim, eum modestè & humanè acturum, & sequen-
tem propositum meum, & communem vobis fore. 28. Igitur homicidia & blas-
phemus pessimè percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregrè in montibus misera-
bili obitu vita functus est. 29. Transferebat autem corpus Philippus collacte-
neus eius, qui metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Ægyp-
tum abiit.

COMMENTARII.

I. *Mors Antiochi fusius, quã 1. March 6. perstricta fuit, narratur.*

ERS. 1. 2. 3. 4. *Eodem tempore Antiochus inhoneste reuertebatur de Perside, &c.* Circa Ecbatanam Persidis Vrbem nobilissimam audiit ex nunciis & litteris Antiochus suorum fugam, Lysiæ (1. Mach. 6. 6.) Nicanoris, ac Timothei: & ira accensus vindictam minatur.

Vers. 5. 6. 7. Sed qui vniuersa respicit Deus Israël, percussit eum insanabili, & inuisibili plaga. * Plaga inuisibilis prorsus insanabilis, quia Medici oculos, & mentem fugit causa languoris. Quod speciatim in spiritus morbis experimur. Nam si æger inuisibilem morbum non manifestat, sine medicamine perit. Ideò Dauid. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea.*] *Vt enim finiuit* hunc ipsum sermonem, (nempè, *se venturum Ierosolymam, &c.*) *apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta.*

Plaga spiritus, quæ non exponitur spirituali Medico, omninò insanabilis.

* Ad properam enim vindictam Deum admodùm excitat superba impiorum locutio.] *Et quidèm satis iustè, quippè qui multis, & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret.* Nouus itaque torquendi modus à Deo quasi adinuentus est, ad affligendum Antiochum eo quod ipse *nouis cruciatibus* curauit Iudæorum viscera contorquere. Deus enim modo malitiæ punitionis modum accommodat.] Insanabilem illam plagam Doctores affirmant teterrimam melancholicam, & cholicam fuisse passionem. Et quidem melancholia hipocondriaca vincit (si expertis credendum) cuiusuis ægritudinis diritatem.

Ad properã vindictã Deũ excitat superba impij locutio.

Malitiæ modo Deus supplicij modũ accõmodat.

* Iustè fuit illi inflicta huiusmodi melancholia, qui tyrannide dira sideribus tantæ tristitiæ dedidit occasionem.] *Super hoc autem superbia repletus, ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit, illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis collisione, membra vexari.* Iubens Rex accelerari profectionis negotium, vt primo quoque tempore omnem suam in Iudæos iram posset effundere: dum auriga currum violentius rapit, excutitur Rex, terræ illiditur, & grauissimè læditur.

Melancholia punitur, qui aliis causæ tristitiæ fuit.

* Et quando, quæso, properas ad malitiam non impingit?]

Properans ad malum, semper impingit.

Vers. 8. 9. 10. Isque, qui sibi videbatur, etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, & montium altitudines in statera appendere: nunc humiliatus ad terram, in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans: ità vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius, & fœtore exercitus grauaretur: & qui paulo ante sidera contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. E vulneribus, quæ lapsus ille contraxerat, vermes scaturiunt, & pediculi, carnes putrefactæ defluunt, tanta graueolentia, vt iam à propriis famulis deportari non posset. Legi, grauissimos olim peccatores diuinitus hoc pediculari supplicio affectos fuisse, nempe Herodem Ascalonitam, & Agrippam, Maximianum, Iulianum, Hunericum Vuandalorum Regem, & hæreticum Caluinum.

Vers. 11. 12. 13. Hinc igitur cœpit ex graui superbia deductus agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. Hoc morbo, hoc fœtore intolerabili tandem in prouinciam Babylonis deuehitur: vbi auctis notabiliter doloribus, cœpit è superbiæ tenebris emergere, & ad suæ fragilitatis agnatæ venire cognitionem, videns se hominem esse miserum, non Deum. * Et quidem ægritudines Dei beneficio nobis inflictæ nos cogunt erecta vanitatis supercilia deprimere.] *& cum nec ipse iàm fœtorem suum ferre posset, ita ait: Iustum est, subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus.* Quia non verè, & ex animo, sed fictè, & simulatè orabat, ac pœnitentiam agebat: hoc vnum quærens, vt à doloribus liberaretur, nihilo melius futurus, si conualuisset.

Ægritudines faciunt nos à superbiæ excidere somniata celsitudine.

* Hinc quidem suspectam habe pœnitentiam illius, qui vsque ad mortis articulum eum distulit; Sæpe enim illam ægritudinis dolores extrahunt, non dolor de peccatis.] * Signanter vero dicitur, *Orabat hic scelestus Dominum.* Non iustus, sed scelestus orat, & ideò misericordiam non assequitur. Efficax admodum est oratio peccatoris conuersi iam ad Dominum, sed non illius, qui manens adhuc scelestus deprecatur.] Simile de Esau dicit Paulus Hebr. 12. scilicet, *non inuenisse pœnitentiæ locum, & si cum lacrymis inquisisset eam, &c.* Pœnitentia enim talis non est de offenso Deo, sed de terrenis bonis amissis, seu de malis perpessis.

Suspectã habe pœnitentiam, quæ inter ægritudinis fit dolores.

Oratio illius, qui scelestus manet, dum orat, inefficax est.

Vers. 14. 15. 16. 17. Et Ciuitatem Ierosolymam, *ad quam festinans veniebat, vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrum congestorum* cadauerum *faceret, nunc optat liberam reddere; & Iudæos, quos neque sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum, dixerat: æquales nunc Atheniensibus factum pollicetur.* Pari animo (ficto quidem) Iudæis promittit, seipsos Atheniensibus facturum æquales, nempe vt propriis legibus, propriisque institutis viuere sinerentur. Quo nil felicius Iudæis accidere posse, Antiochus

chus sciebat. *Templum etiam sanctum, quod prius spoliauerat, optimis donis ornaturum, & sancta vasa multiplicaturum, & pertinentes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturum: super hæc, & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulaturum: & prædicaturum Dei potestatem.* Si ex animo Rex hæc Deo polliceretur, incunctanter ad Templum dona illa immitteret, seu saltem de eis diuitiis, quas à Templo abstulerat, restitutionem illico ageret. Hinc illam promissionem suspectam duxerim. * Sicut & dispositionem iubentis in testamento ablata à se restitui post obitum, cum viuens adhuc possit ea restituere, nec curam eam dimittere heredibus.] * Qui nihil prius dant obliuioni, quam pro defuncti debitis in testamento expressis satisfacere.]

Suspecta est promissio hominis in testamento, cũ viuens adhuc possit eam facere. Difficile heredes restituunt defuncti debitum.

Vers. 18. 19. 20 21. 22. Sed non cessantibus doloribus, (superuenerat enim in eum iustum Dei iudicium) desperans scripsit ad Iudæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem: Optimis ciuibus Iudæis plurimam salutem, &c. Gratias agit Deo de Iudæorum felicitate, sed fictè. Memorem se, ait, Iudæorum, & quidem *benignè*, seu beneuolo animo; sed verbis haud respondet affectus.

Vers. 23. 24. 25. 26. 27. Respiciens autem quod & pater meus, &c. Ad hæc considerans de proximo, potentes quosque, & vicinos temporibus insidiantes, & euentum expectantes, designaui filium meum Antiochum Regem, &c. Commendans se se Iudæis sæpè, ait filium suum Antiochum postea dictum Eupatorem: vicissimque se iam commendare illi Iudæos subiecta, seu annexa his ad eum singulari epistola. Meminit verò beneficiorum publicè & priuatim in Iudæos ad se collatorum. Sed mendaciter omnia, cum constet, ipsum perpetuò horribilem Iudæis hostem extitisse. Confidere se ait filium suum Iudæis fore *communem*, seu comem, benignum, beneuolum: sequentem vtique propositum patris. Si intelligat, filium parentis mores imitaturum benignos, & clementes, insigniter mentitur. Sin impios & crudeles, nimis verè loquitur, vt infra patebit. * At si confidit, filium benignum Iudæis fore, quia id ipse illi quasi testamento commendat, omninò de bono effectu desperandum. Rarò enim filij exequuntur, quæ à parentibus in testamento legata accipiunt.]

Rarò filij exsequuntur, quæ eis à parentibus in testamento gerenda iubentur.

Vers. 28. 29. Igitur homicida, & blasphemus pessimè percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregrè in montibus miserabili obitu vita functus est, &c. * In montibus velut exul deperit, qui fecerat plurimos Iudæos à patria abductos in exilio deperire: supplicio sceleri respondente.] Transferens Philippos Antiochiam cadauer metuebat Antiochi filium; causam metus Scriptura non exprimit. Crediderim timuisse Lysiam in cuius potestate Antiochus puerulus morabatur.

Pœna peccato similis.

CAPVT X.

Templum ex idololatriæ sordibus Iudas repurgat. Antiocho Epiphani Antiochus Eupator succedit. Ptolemæus Macer, quia fauet Iudæis, calumnijs apud Regem circumuentus, veneno se vita exuit. Vincuntur Gorgias & Idumæi iterùm à Iudæis. Puniuntur proditores. Timotheus, Chereas, & Appollonius occiduntur, Deo vindici laudes Iudæi modulantur.

1. MACHABÆVS autem, & qui cum eo erant, Domino se pro-
tegente, templum quidem, & ciuitatem recepit: 2. aras
autem, quas alienigenæ per plateas extruxerant, itemque
delubra demolitus est. 3. & purgato templo, aliud altare
fecerunt: & de igniris lapidibus igne concepto sacrificia
obtulerunt post biennium, & incensum, & lucernas, &
panes propositionis posuerunt. 4. Quibus gestis, roga-
bant Dominum prostrati in terram, ne amplùs talibus malis inciderent: sed & si
quando peccassent, vt ab ipso mitiùs corriperentur, & non barbaris ac blasphemis
hominibus traderentur. 5. Qua die autem templum ab alienigenis pollutum
fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, vigesima quinta mensis, qui fuit
Casleu. 6. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recor-
dantes quòd ante modicum temporis, diem solemnem tabernaculorum in monti-
bus & in speluncis more bestiarum egerant. 7. Propter quod thyrsos, & ramos
virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum. 8. Et de-
creuerunt communi præcepto & decreto, vniuersæ genti Iudæorum, omnibus
annis agere dies istos. 9. Et Antiochi quidem, qui appellatus est Nobilis, vi-
tæ excessus ita se habuit. 10. Nunc autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ
gesta sunt narrabimus, breuiantes mala, quæ in bellis gesta sunt. 11. Hic enim
suscepto regno, constituit super negotia regni Lysiam quemdam Phœnicis & Sy-

riæ militiæ principem. 12. Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, iusti tenax erga Iudæos esse constituit, & præcipuè propter iniquitatem quæ facta erat in eos, & pacificè agere cum eis. 13. Sed ob hoc accusatus ab amicis apud Eupatorem, cùm frequenter proditor audiret, eò quòd Cyprum creditam sibi à Philometore deseruisset, & ad Antiochum Nobilem translatus etiam ab eo recessisset, veneno vitam finiuit. 14. Gorgias autem, cùm esset dux locorum, assumptis aduenis frequenter Iudæos debellabat. 15. Iudæi verò, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Ierosolymis suscipiebant, & bellare tentabant. 16. Hi verò qui erant cum Machabæo per orationes Dominum rogantes vt esset sibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum: 17. multaque vi insistentes, loca obtinuerunt, occurrentes interemerunt, & omnes simul non minùs viginti millibus trucidauerunt. 18. Quidam autem, cum confugissent in duas turres valdè munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes, 19. Machabæus ad eorum expugnationem, relicto Simone, & Iosepho, itémque Zachæo, eísque qui cum ipsis erant satis multis, ipse ad eas, quæ ampliùs perurgebant, pugnas conuersus est. 20. Hi verò qui cum Simone erant, cupiditate ducti, à quibusdam qui in turribus erant, suasi sunt pecunia: & septuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere. 21. Cùm autem Machabæo nuntiatum esset quod factum est, principibus populi congregatis, accusauit, quod pecunia fratres vendidissent, aduersariis eorum dimissis. 22. Hos igitur proditores factos interfecit, & confestim duas turres occupauit. 23. Armis autem ac manibus omnia prosperè agendo, in duabus munitionibus plus quàm viginti millia peremit. 24. At Timotheus, qui priùs à Iudæis fuerat superatus, conuocato exercitu peregrinæ multitudinis: & congregato equitatu Asiano, aduenit quasi armis Iudæam capturus. 25. Machabæus autem, & qui cum ipso erant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terra aspergentes, lumbósque ciliciis præcincti, 26. ad altaris crepidinem prouoluti, vt sibi propitius, inimicis autem eorum esset inimicus, & aduersariis aduersaretur, sicut lex dicit. 27. Et ita post orationem, sumptis armis, longiùs de ciuitate procedentes, & proximi hostibus effecti, resederunt. 28. Primo autem solis ortu vtrique commiserunt: isti quidem victoriæ & prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes: illi autem ducem belli animum habebant. 29. Sed, cum vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cælo viri quinque in equis, frænis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes: 30. ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum incolumem conseruabant: in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate confusi, & repleti perturbatione cadebant. 31. Interfecti sunt autem viginti millia quingenti, & equites sexcenti. 32. Timotheus verò confugit in Gazaram præsidium munitum, cui præerat Chæreas. 33. Machabæus autem, & qui cum eo erant, lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. 34. At hi qui intus erant, loci infirmitate confisi, supra modum maledicebant, & sermones nefandos iactabant. 35. Sed cum dies quinta illucesceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant, accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo incedentes ascendebant: 36. sed & alij similiter ascendentes, turres portásque succendere aggressi sunt, atque ipsos maledicos viuos concremare. 37. Per continuum autem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se, in quodam repertum loco peremerunt: & fratrem illius Chæream & Apollophanem occiderunt. 38. Quibus gestis, in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israël, & victoriam dedit illis.

COMMENTARII.

1. *Iudas Templum ex idololatria sordibus expurgat.*

ERS. 1. 2. 3. 4. *Machabæus autem, & qui cum eo erant, Domino se protegente: Templum quidem, & ciuitatem recepit, aras autem quas alienigenæ per plateas extruxerant* idolorum cultui, *itemque delubra demolitus est: & purgato Templo* Ierosolymitano, aliud *altare fecerunt: & de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt post biennium. & incensum, & lucernas, & panes propositionis posuerunt.* Ignitos lapides voco silices, qui ignem in se continere videntur, quem ferro percussi reddunt. Non ignoro ab aliquibus affirmari, precibus ignê de cælo deuocatum lapides ibi forte vicinos inflammasse: vt factum sub Nehemia & alias vidimus. Verùm hæc Templi repurgatio, & noui dedicatio altaris etsi hîc post Antiochi supplicium narretur, certum tamen est, accidisse an-

te

te mortem illius; nam facta est anno Græcorum centesimo quadragesimo octauo (1. Mach. 4. 52.) cum Antiochus mortuus fuerit anno centesimo quadragesimo nono. (1. Mach. 6. 16.) Porrò biennium, cuius hîc fit mentio, inchoatur nun à profanatione Templi, sed à Iudæ principatus initio.

Humilis in oratione habitus ei adfert efficaciam.

Vers. 5. 6. 7. 8. 9. Quibus gestis, rogabant Dominum prostrati in terram, &c. * Prostrati in terram erant, vt vototum obtineant effectum. Humilis enim in oratione habitus ei adiicit efficaciam.] * Petunt autem ab ipso Deo corripi delinquentes, & non ab hominibus barbaris, & blasphemis. Etsi enim Deus ad inferendum supplicium diaboli ministerio vtetetur, vt ad Iobi probationem: mitius diabolus cum eis acturum, quàm iratos homines sperabant.] * *Non*, inquiunt, *à blasphemis hominibus*. Sancti enim Machabæi pro horribili ducebant supplicio Gentilium contra Deum blasphemias audire.] * Hinc D. Ignatij mei erga Dei nomen efferto charitatem asserentis, si infelicissima ei Sors damnationis contingeret, se non tam flammis tartareis, quam blasphemiarum contra Deum auditione torquendum.]

Iusti in manus diaboli, quam in manus hominum iratorum incidere.

Sancti plus torquebant blasphemiæ, quã dira tormenta.

D. Ignatij erga Deũ charitas mira in eum.

Qua die autem Templum, ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vigesima quinta mensis, qui fuit Casleu, Nouembri nostro respondentis. *Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, &c. Propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum.* Thyrsi virgulta sunt, vel hastæ frondibus ornatæ, quibus olim, vbi parta esset victoria, castrorum tabernacula vestiebantur, Plutarcho teste in Æmilio. * Vt Ducis Machabæi pietatem aduertas, qui thyrsis non iubet suum tabernaculum, aut palatium ornari, sed Templum Deo soli adscribens de superatis hostibus victoriam.] *Et decreuerunt communi præcepto, & decreto vniuersæ gentis Iudæorum, omnibus annis agere dies istos.* * Cum quis aliquo speciali beneficio à Deo donatus sit, non ei sufficiat vnicam gratiarum actionem Numini præsentare: sed annis singulis diem illam, qua accepit beneficium iterato gratitudinis sacrificio colere.] Et Antiochi qui *appellatus est Nobilis*, seu Epiphanis (idem est prorsus) *vitæ excessus ita se habuit*, vti cap. præcedenti exposui.

Duces parta victoria Deo non sibi tribuebant.

Qui speciale à Deo beneficium accepit, diem illum singulis annis, oblato sacrificio gratiarum actionis, recolat.

2.

Antiochus Eupator Antiocho Epiphani succedit.

Ptolemæus Macer actus calumnijs, veneno sibi vitã abrumpit.

Vers. 10. 11. 12. 13. Nunc autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ gesta sunt, narrabimus, breuiantes, seu breuiter recensentes *mala, quæ in bellis gesta sunt. Hic enim suscepto Regno, constituit super negotia Regni Lysiam quendam, Phœnicis & Syriæ militiæ Principem.* Lysias hic quem Protegem Eupator constituit, de stirpe erat regia. (1. Mach. 3. 32.) *Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, iusti tenax erga Iudæos, esse constituit, & præcipuè propter iniquitatem, quæ facta erat in eos, & pacificè agere cum eis.* Ex particula causatiua *Nam* colligo Ptolemæum hunc antecessorem Lysiæ fuisse in Protegis dignitate: & eundem ipsum qui cap. octauo Nicanorem, & Gorgiam aduersus Iudæos miserat: sed iam melius instructus de illorum innocentia propter iniquitatem, seu iniustitiam ipsis factam tùm à se, tùm ab aliis, statuit exinceps iustitiæ, & innocentiæ illorum patrocinari. Sed hoc ipsum apud amicos, & Regem peperit & exitium. *Sed ob hoc accusatus ab amicis, falsis vtique.* * Veri enim amici quomodo amicum poterant accusare eum vix vnquam in eo aduertant quod taxabile existat.] *apud Eupatorem, cum frequenter proditor audiret, &c.* Audiebat freqnenter hoc vocabulum *proditor, proditor*, dicebatur enim, à Rege recessisse, & ad Iudæos Regis hostes esse procliuiorem. Dicebatur itaque hoc, sed falsò ab æmulis confictum, alioqui apud Eupatorem filium eius nullum habuisset locum. Macer igitur ex tristitia macie affectus, vltrò se veneno peremit. * Nihil enim sic virum nobilem afficit, quàm falsa famam pertinens accusatio.]

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. tom. VII. p. 2.

Verus amicus nõ inuenit in amico, de quo eum accusare valeat.

Nihil sic virũ nobilem afficit, quam falsa ad famã attinens accusatio.

Vers. 14. 15. 16. 17. 18. 19. Gorgias autem cum esset Dux locorum, &c. Aduenæ vocantur ex copiæ militares, quæ ex Thracibus, Lydis, Galatis, & aliis exteris nationibus erant conductæ. Hæ vers. 24 *exercitus peregrinæ multitudinis* appellantur. *Iudas verò, qui tenebant opportunas munitiones, &c. Iudæi* autem, Græcè *Idumæi*, (& sic legendum, patet ex versu sequenti) reiectitios, & Apostatas Iudæos suis excipiebant arcibus, armisque instruebant: & vna secum aduersus Iudam Machabæum educebant. *Hi verò, qui erant cum Machabæo, per orationem Dominum rogantes, vt esset sibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum, &c.* * Illustrissimus planè orationis effectus, quæ ad debellandos hostes copiosissimi exercitus exerit apparatum.] Porrò qui cædem fugerunt, in Græco fuisse *nouem millia* dicuntur. *Quidam autem cum confugissent, in duas turres valde munitas omnem apparatum ad repugnandum habentes: Machabæus ad eorum expugnationem relicto Simone, & Iosepho*, id est, Ioanne fratribus suis, *itemque Zachæo, eisque, qui cum ipsis erant, satis multis: ipse ad eas, quæ amplius perurgebant, pugnas conuersus est.*

3.

Gorgias & Idumæi vincũtur. Puniũtur proditores.

Oratio fortior est copiosissimo exercitu ad debellandos hostes.

Vers. 20. 21. 22. 23. Hi verò, qui cum Simone erant, cupiditate ducti, à quibusdam, qui in turribus erant, suasi sunt pecunia: & septuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam effugere. Porrò septuaginta millia didrachmæ argenti Atticæ faciunt aurea scuta 5833. cum vna tertia. *Cum autem Machabæo nunciatum esset, quod factum est, Principibus populi congregatis accusauit quod pecunia fratres vendidissent, aduersariis eorum dimissis, &c.* Illa igitur scutorum summa dicit Iudas quosdam Iudæos vendidisse, eo quod aduersarios illorum iam in arctum coactos permisissent effugere. * Salutem enim amicorum prodit, qui inimicos eorum benè facit.] * Meritò proditores interficiuntur, quia militum auaritia rarò esse non assolet victoriæ assequendæ impedimentum.] *Armis autem, ac manibus omnia prosperè agendo, in duabus munitionibus plusquam viginti millia peremit.*

Amicorum salutem prodit, qui eorum inimicis benè facit.

Militum auaritia victoriæ impedimentum.

Vers. 24. 25. 26. 27. 28. At Timotheus, qui prius à Iudæis fuerat superatus, &c. inimicis autem eorum esset inimicus, & aduersariis aduersaretur, sicut lex dicit. Exod 23. 22. vbi legimus: *Quod si audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.* * Cum autem Deus inimicis nostris fit quasi amicus, & affligentibus nos succurrit, signum proculdubio est, nos Dei vocem non audire, eiusque præscripta non obseruate.] *Et ita post orationem sumptis armis, longius de Ciuitate procedentes, & proximi hostibus effecti, resederunt, &c.* * En præclarum obtinendæ victoriæ instru-

4.

Alia Iudæorum victoria.

Cum Deus inimicis nostris fit quasi amicus, signum est, nos eius præcepta violasse.

Instrumentum certissimú obtinendæ victoriæ oratio,& pœnitentia.

Fons exitialis belli cupiditas, ira, ac superbia militum.

mentum Deom per orationem & pœnitentiam inuocatum.Hoc gessere Iudæi.] * E contrario exitiorum in bellis fons, & auctor certissimus is, quem hostes habebant, *dux belli animus*, Græcè, *θυμὸς*, id est, cupiditas, ira, superbia.]

Vers. 29.30.31.32.33.34. *Sed cum vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cælo viri quinque in equis,frenis aureis decori,&c.* Quinque itaque Angeli virorum specie apparuere in equis tutantes vndique Iudæos: in hostes autèm tela omne genus, & fulmina iaculantes. Huiusmodi Angelicis subsidiis plenæ sunt historiæ. Constantino contra Licinium: Theodosio contra Eugenium: Venceslao contra Curiensem Principem: tot Hispanis, & Lusitanis contra Saracenos, Mauros, Indos: & pluribus aliis etiam nostra ætate Ducibus Christianis aduersus Christianæ fidei rebelles Turcas, Gentiles, hæreticos in ipso ardore certaminis fuere Angeli militum forma è cælo submissi. Qui quidem quotidie inuisibiles fidelibus exercitibus adstant aoxiliatores.]

Angeli adstant auxiliarij exercitibus Catholicis.

Vers. 34.35.36.37.38. *At hi, qui intus erant, loci firmitate confisi,&c. viriliter accesserunt ad murum: & feroci animo incedentes, ascendebant. Sed & alij similiter ascendentes:* * Præstaos enim vel paucorum fortitudo in bello multos habet æmulatores.] *Turres, portasque succendere aggressi sunt, sunt, atque ipsos maledicos viuos concremare.* * Nec enim tam irritat ad vindictam vulnus acceptum, quam verbum inurbanus auditum.] *Per continuum autem biduum præsidio vastato, Timotheum occultante se,&c.* Itaque Timotheus, deletis copiis suis, ad maris littora prius confugit, (vti ex Gorionide accepi) vbi collectis è Palestina fuga sociis, iterum cum Suda committit prælium, iterum vincitur, victus se includit non Gazæ, sed Gazaree mænibus. Quâ quinta post die virtute iuuenum viginti Hassamonæorum, expugnata, ibidem cum fratribus suis Chærea, & Apollophane *in loco*, Græcè, *in lacu* quodam fuit interemptus.

Præstans vel paucorú fortitudo in bello multos habet æmulatores.

Non tam irritat ad vindictam vulnus acceptú, quam verbú inurbanus auditum.

CAPVT XI.

Lysiæ ingentes copias Iudas adiutus ab Angelo fundit. Lysias pacem inter Antiochum Eupatorem & Iudæos procurat. Litteræ eorumdem, vti & Romanorum ad Iudæos apponuntur.

1. SED paruo pòst tempore, Lysias procurator regis, & propin-
quus, ac negotiorum præpositus, grauiter ferens de his quæ
accideraut, 2. congregatis octoginta millibus, & equitatu
vniuerso, veniebant aduersus Iudæos, existimans se ciuitatem
quidem captam Gentibus habitaculum facturum, 3. tem-
plum verò in pecuniæ quæstum, sicut cętera delubra Gentium,
habiturum, & per singulos annos venale sacerdotium: 4. nus-
quam recogitans Dei potestatem, sed mente effrænatus, in multitudine peditum,&
in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat. 5. Ingressus autem Iu-
dæam, & appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Ierosolyma interuallo
quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. 6. Vt autem Machabæus, & qui
cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & lacrymis rogabant Do-
minum, & omnis turba simul, vt bonum Angelum mitteret ad salutem Israël. 7. Et
ipse primus Machabæus, sumptis armis, cæteros adhortatus est simul secum pericu-
lum subire, & ferre auxilium fratribus suis. 8. Cumque pariter prompto animo
procederent, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis au-
reis hastam vibrans. 9. Tunc omnes simul benedixerunt misericordem Domi-
num, & conualuerunt animis: non solùm homines, sed & bestias ferocissimas, &
muros ferreos parati penetrare. 10. Ibant igitur prompti, de cælo habentes adiu-
torem, & miserantem super eos Dominum. 11. Leonum autem more impetu ir-
ruentes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille
sexcentos: 12. vniuersos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati
nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. 13. Et quia non insen-
satus erat, secum ipse reputans, factam erga se diminutionem, & intelligens inuictos
esse Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos: 14. promisítque
consensurum omnibus quæ iusta sunt,& regem compulsurum amicum fieri. 15. An-
nuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus vtilitati consulens: & quæcum-
que Machabæus scripsit Lysiæ de Iudæis, ea rex concessit. 16. Nam erant scriptæ
Iudæis epistolæ à Lysia quidem hunc modum continentes: LYSIAS populo Iu-
dæorum salutem. 17. Ioannes & Absalom, qui missi fuerant à vobis, tradentes

scripta,

ſcripta, poſtulabant vt ea, quæ per illos ſigoificabantur, implerem. 18. Quæcumque igitur regi poruerunt perferri, expoſuit: & quæ rex permittebat, concesſi 19. Si igitur in negotiis fidem conſeruaueritis, & deinceps bunorum vobis cauſa eſſe tentabo. 20. De cæteris autem per ſingula verba mandaui, & iſtis: & his qui à me misſi ſunt, colloqui vobiſcum. 21. Bene valete. Anno centeſimo quadrageſimo octauo, menſis Dioſcori die vigeſima & quarta. 22. Regis autem epiſtola iſta continebat: REX Antiochus Lyſiæ fratri ſalutem. 23. Patre noſtro inter deos tranſlato, oos volentes eos, qui ſunt in regno noſtro, ſine tumultu agere, & rebus ſuis adhibere diligentiam, 24. audiuimus Iudæos non conſenſiſſe patri meo, vt transferrentor ad ritnm Græcorum, ſed tenere velle ſuum inſtitutum, ac propterea poſtulare à nobis concedi ſibi legitima ſua. 25. Volentes igitur hanc quoque gentem quietam eſſe, ſtatuentes iudicauimus, templom reſtitui illis, vt agerent ſecundùm ſuorom maiorum conſuetudinem. 26. Bene igitur feceris, ſi miſeris ad eos, & dexteram dederis: vt cognita noſtra voluntate, bono animo ſint, & vtilitatibus propriis deſeruiant. 27. Ad Iudæos verò Regis epiſtola talis erat: REX Aotiochus Senatui Iudæorum, & cæteris Iudæis ſalutem. 28. Si valetis, ſic eſtis vt volumus: ſed & ipſi bene valemus. 29. Adiit nos Menelaüs, dicens velle vos deſcendere ad veſtros, qui ſunt apud nos. 30. His igitur, qui commeant vſque ad diem trigeſimum menſis Xanthici, damus dextras ſecuritatis, 31. vt Iudæi vtantur cibis, & legibus ſuis, ſicut & priùs: & nemo eorum vllo modo moleſtiam patiatur de his quæ per ignorantiam geſta ſunt. 32. Miſimos aotem & Menelaüm, qui vos alloquatur. 33. Valete Anno centeſimo quadrageſimo octauo, Xanthici menſis quiotadecima die. 34. Miſerunt autem etiam Romani epiſtolam, ita ſe habeotem: QVINTVS Memmius & Titus Manilius, legati Romanorum, populo Iudæorum ſalutem. 35. De bis, quæ Lyſias cognatus regis conceſſit vobis, & nos conceſſimus. 36. De quibus autem ad regem iudicauit referendum, confeſtim aliquem mittite, diligentius ioter vos conferentes, vt decernamus, ſicut congruit vobis: nos enim Antiochiam accedimus. 37. Ideóque feſtioate reſcribere, vt nos quoque ſciamus cuius eſtis voluntatis. 38. Benè valete. Anno centeſimo quadrageſimo octauo, quintadecima die menſis Xanthici.

COMMENTARII.

Iudam ab Angelo adiutum Lyſias copijs ſtudet.

ERS.1.2.3.4. Sed paruo poſt tempore. Lyſias procurator Regis, &c. Comperta Gorgię & Timothæi clade. Lyſias vicarius Regis Antiochi Eupatoris iunioris, eiuſdemque conſanguineus, negotiorumque regiorum præfectus ingentes peditum, equitum, & elephantum nouas ſatagit copias conflare: certus ſe facturum Ieroſolymam Gentilium habitaculum, Templumque perpetuum ſuæ auaritię centum, venale vtique Sacerdotibus: haud mente recogitans Deum fortiſſimum eſſe Iudæorum protectorem, horribilemque iniuriæ ſacris illatæ vindicem,* Profectò qui ex Templo, ſeu ex Eccleſiaſtico ſtatu quæſtum facit, vel facere intendit Dei poteſtatem ad puniendum non recogitat. Etenim Deus ad Eccleſiæ ſuę iniurias vindicandas quaſi totam ſuam exerit *poteſtatem.*

Deus vt puniat eos, qui ex templo, ſeu ex Eccleſiaſticis quæſtum [illegible] ſuam poteſtatem exerit.

Verſ.5.6.7. Ingreſſus autem Iudaam, & appropians Bethſura, qua erat in anguſto. Græcè, in munito, ac forti *loco ab Ieroſolyma interuallo quinque ſtadiorum, illud præſidium expugnabat,* ſeu oppugnabat, aut expugnare intendebat. *Vt autem Machabæus, & qui cum eo erant cognouerunt expugnari,* ſeu oppugnari *præſidia, cum fletu, & lacrymis rogabant Dominum, & omnis turba ſimul, vt bonum Angelum mitteret ad ſalutem Iſrael* * Procul dubio quod poſtulant impetrabunt; Oratio enim ſummam ex lacrymis contrahit efficaciam.] * Orabat Iudas, ſocij eius, & omnis turba ſimul. O quam efficax eſt apud uominum communitatis deprecatio.] *Et ipſe primus Machabæus ſumptis armis, cæteros adhortatus eſt, &c.* Somptis armis ſocios adhortatur, vt arma ſumerent. Exemplum enim uucis, & Præſulis fortius eſt ad perſuadendum, quam quæcumque eloquens uratio; imò ipſum eſt eloquentiſſimum.]

Oratio ex lacrymis ſummam cōtrahit efficaciam.

Communitatis Oratio exorat.

Exemplum Præſulis eloquentiſſimum eſt ad perſuadendum.

Verſ.8.9.10.11.12. Cumque pariter prompto animo procederent, Ieroſolymis apparuit precedens eos eques in veſte candida armis aureis haſtam vibrans. Angelus forma equitis Iudæis apparet armis inſtructus auxilium eis & victoriam ſolo aſpectu offerens. Exiſtimo fuiſſe Michaëlem vniuerſæ Eccleſiæ præpoſitum. Quem quidem Catholici eaercitus ducem, & commilitonem ſortiuntur.] *Tunc omnes ſimul benedixerunt miſericordem Dominum, &c. Ibant igitur prompti de cælo habentes adiutorem.* (* Non dixit: Habentes adiutores Angelorum exercitus, ſed *adiutorem.* Vnus enim Angelus ſufficit ad validiſſimas hoſtium acies bellandum.)] *Et miſerantem ſuper eos Dominum.* *Non tam prompti pergunt ad certamina illi, qui peccatis obnoxij ſciunt Deum ſecum pergere non miſerantem, ſed iratum. Vndè temerè admodum exiſtens in ſcelere, cum hoſte confligis.] *Leonum autem more, &c. vniuerſos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati nudi euaſerunt,* id eſt, armis proiectis. * Veſtes enim militis arma ſunt, non profani, queis

Michaël Dux exercituum Catholicorum.

Vel vnius Angeli potentia ineffabilis.

Temerè ad bellum procedis in crimine exiſtens.

Veſtes militis arma ſūt queis dimiſſis, quaſi nudus exponitur.

queîs vtuntur, ornatus. Vnde depositis armis, nudi exponuntur] *Sed & ipse Lysias turpiter fugiens,euasit.*

2\. *Lysias pacē inire inter Antiochum & Iudaos procurat.*

Vers. 13. 14. 15. *Et quia non insensatus erat secum ipse reputans, factam erga se diminutionem &c.* Clade illa commotus Lysias quia expers mente non erat,sed prudens Princeps, videns, factam esse tot millium cæde virium sui exercitus imminutionem : simulque intelligens Hebræus, quamdiu cælesti ope niterentur,esse prorsus inuincibiles : misit ad eos legatos pro pace inter partes concilianda. Et quidem *insensatus* omninò est,qui non intelligit,exitialiter cum Catholico exercitu, cui Deus auxiliator adest, confligere Principem.Nam aduersus illum Cœlum ipsum pugnat.] *Annuit autem Machabaus precibus Lysia, in omnibus vtilitati consulens : & quacumque Machabaus scripsit Lysia de Iudais, carex concessit*, id est, omnes pacis conditiones à Iuda expositas ad Iudæorum commoda pertinentes Rex admisit.

3\. *Epistola Lysia ad Iudaos.*

Vers. 16. 17. 18. 19 20. 21. *Nam erant scripta Iudais epistola à Lysia quidem hunc modum continentes: Lysias populo Iudaorum salutem.&c. Si igitur in negotio fidem seruaueritis,& deinceps bonorum vobis causa esse tentabo,&c.* Si fidem itaque in negotiis tum fœderis huius, tum aliis postmodum cum Rege tractandis, seruaueritis : tentabo & ego deinceps causa bonorum vobis existere; vestris enim commodis, & vtilitatibus perpetuò studebo. At de reliquis articulis à vobis mihi propositis sigillatim respondi & *istis*, Ioanni, & Absalomo legatis vestris,& *his*, qui vna cum istis à me ad vos mittuntur.

Antiqua videtur esse Ministrorū consuetudo non aperiēdi cuncta negotia Regibus.

Ipsi ore tenus omnia vobis exponunt. * Illud quæso expendas : *Quacumque Regi petuerunt perferri, exposui.* Ergo non omnia exposui Regi. Antiqua quidem videtur esse hæc Ministrorum consuetudo non aperiendi cuncta negotia Regibus,sed non quia omnia *perferri* non possint : sed quia nolunt plura ad eorum notitiam venire.] *Benè valete. Anno centesimo quadragesimo octauo, &c.* Anno 148. Græcorum datæ dicuntur tam hæ literæ quas Lysias,quam sequentes, quas Rex ipse Antiochus Eupator ad Iudæos immisit. Mensis verò Dioscori nostro Iunio respondet.

4\. *Epistola Antiochi ad Lysiam.*

Vers. 22. 23. 24. 25. 26. *Regis autem epistola ista continebat : Rex Antiochus Lysia fratri salutem. Patre nostro inter deos* translato, nos volentes *eos, qui sunt in Regno nostro, sine tumultu agere, &c.* Vsitata erat illo tempore adulatio, vt mortui Principes inter Deos recepti dicerentur. Existimo autem illa phrasi significari quod Hispanicè de quocũque diem suũ obeunte dicimus : *Fulano ya esta con Dios. Volentes igitur hanc quoque gentem quietam esse, &c.* Dicit Rex Iudæos à se postulare concedi eis suam legitimam, hoc est, liberum eis permitti suæ religionis exercitium. * Quomodo autem decernit restitui illis Templum, cum constet, iampridem Iudæos habere illud in sua potestate,& victores non pendere à victorum arbitrio? Profectò quia quod pacificè sine oppugnatione non habemus, quasi eo carere nos existimamus.

Quod pacificè non habemus eo nos carere existimamus.

5\. *Epistola Antiochi ad Iudaos.*

Vers. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. *Ad Iudaos verò Regis epistola talis erat,&c. Adiit nos Menelaus dicens,velle vos descendere ad vestros, &c.* A Menelao audiui nonnullos vestrûm expetere nos adire simul cum legatis, vt vestram causam de libertate, & conseruatione rituum apud me dicerent. Qui igitur hac causa *commeant*, seu iam sunt itineri præcincti, habent à me dexteram securitatis, Hispane dixerim, *Pasaporte,vel pase seguro.* vsque ad mensis Xanthici, seu Aprilis diem trigesimam habeant scilicet quindecim dierum spatium; nam epistola data est die decima quinta illius mensis : his quindecim diebus securè poterunt iter agere. Porrò illis verbis, *Qua per ignorantiam gesta sunt,* videtur Rex obliuionem inducere eorum quæ hactenus vtrinque hostiliter gesta fuerant,quæ quasi per ignorantiam commissa excusata censerentur. Et quidem tanta sunt bellorum incommoda, vt ignorans admodum Princeps sit, qui sine maxima necessitate aliis bellum indicit.]

Ignorans videtur esse qui sine maxima necessitate bellum indicit.

6\. *Ad Iudaos Romanorum epistola.*

Vers. 34. 35. 36. 37. 38. *Miserunt autem etiam Romani epistolam ita se habentem, &c.* Erant hi legati Romanorum in Asiam à senatu Populoque Romano immissi,ad res illarum prouinciarum componendas, & cum Iudæorum essent amici,eis offerunt apud Regem Antiochum illorum commoda procurare.

CAPVT XII.

Ex Ducibus Antiochi, & Ioppitis, & Iamniensibus Iudaos infestantibus, Iudas sumit vindictam. Arabes debellat, Vrbem Caspin expugnat, aliaque praclara gerit. Pro defunctis in bello suis sacrificia Deo offerri satagit.

1\.

His factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant. 2. Sed hi qui resederant, Timotheus, & Appollonius Gennæi filius, sed & Hieronymus, & Demophon super hos, & Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere, & quietè. 3 Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrarunt : rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabant, ascendere scaphas, quas parauerant, cum vxoribus & filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subiacentibus.

tibus. 4. Secundùm commune itaque decretum ciuitatis, & ipsis acquiescen-
tibus, pacísque causa nihil suspectum habentibus: cùm in altum processissent, sub-
merserunt non minùs ducentos. 5. Quam crudelitatem Iudas in suæ gentis ho-
mines factam vt cognouit, præcepit viris, qui erant cum ipso: & inuocato iusto iu-
dice Deo, 6. venit aduersus interfectores fratrum, & portum quidem noctu suc-
cendit, scaphas exussit, eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit.
7. Et cùm hæc ita egisset, discessit quasi iterùm reuersurus, & vniuersos Ioppitas
eradicaturus. 8. Sed cùm cognouisset & eos, qui erant Iamniæ, velle pari modo
facere habitantibus secum Iudæis. 9. Iamnitis quoque nocte superuenit, & por-
tum cum nauibus succendit: ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis à stadiis du-
centis quadraginta. 16. Inde cùm iam abissent nouem stadiis, & iter facerent ad
Timotheum, commiserunt cum eo Arabes, quinque millia viri, & equites quingen-
ti. 11. Cúmque pugna valida fieret, & auxilio Dei prosperè cessisset, residui Ara-
bes victi, petebant à Iuda dextram sibi dari, promittentes se pascua daturos, & in ce-
teris profuturos. 12. Iudas autem, arbitratus verè in multis eos vtiles, promisit
pacem: dextrísque acceptis, discessere ad tabernacula sua. 13. Aggressus est au-
tem & ciuitatem quamdam firmam, pontibus murísque circumseptam, quæ à tur-
bis habitabatur Gentium promiscuatum, cui nomen Casphin. 14. Hi verò qui
intus erant confidentes in stabilitate murorum, & apparatu alimoniarum, remis-
sius agebant, maledictis lacessentes Iudam, & blasphemantes, ac loquentes quæ
fas non est. 15. Machabæus autem, inuocato magno mundi Principe, qui sine
arietibus & machinis temporibus Iesu præcipitauit Iericho, irruit ferociter muris:
16. & capta ciuitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit, ita vt
adiacens stagnum stadiorum duorum latitudinis, sanguine interfectorum fluere
videretur. 17. Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, & venerunt
in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianei, Iudæos: 18. & Timotheum quidem
in illis locis non comprehenderunt, nullóque negotio perfecto regressus est, reli-
cto in quodam loco firmissimo præsidio. 19. Dositheus autem & Sosipater, qui
erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio, de-
cem millia viros. 26. At Machabæus, ordinatis circum se sex millibus, & con-
stitutis per cohortes, aduersus Timotheum processit, habentem secum cen-
tum viginti millia peditum, equitúmque duo millia quingentos. 2c. Cogni-
to autem Iudæ aduentu, Timotheus præmisit mulieres, & filios & reliquum
apparatum, in præsidium, quod Carnion dicitur: erat enim inexpugnabile, &
accessu difficile propter locorum angustias. 22. Cúmque cohors Iudæ prima
apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia Dei, qui vniuersa conspicit, &
in fugam versi sunt alius ab alio, ita vt magis à suis deiicerentur, & gladiorum suo-
rum ictibus debilitarentur. 23. Iudas autem vehementer instabat puniens pro-
fanos, & prostrauit ex eis triginta millia virorum. 24. Ipse verò Timotheus inci-
dit in partes Dosithei & Sosipatris: & multis precibus postulabat vt viuus dimitte-
retur, eò quòd multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres, quos morte eius
decipi eueniret. 25. Et cùm fidem dedisset restituturum se eos secundùm consti-
tutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. 26. Iudas autem egre-
ssus est ad Carnion, interfectis vigintiquinque millibus. 27. Post horum fugam,
& necem, mouit exercitum ad Ephron ciuitatem munitam, in qua multitudo di-
uersarum gentium habitabat: & robusti iuuenes pro muris consistentes fortiter
repugnabant: in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. 28. Sed,
cùm Omnipotentem inuocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, cepe-
runt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia prostrauerunt.
29. Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Ierosolymis sexcentis stadiis
aberat. 30. Contestantibus autem his, qui apud Scythopolitas erant, Iudæis,
quod benignè ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis quod modestè se-
cum egerint: 31. gratias agentes eis, & exhortati etiam de cætero erga genus
suum benignos esse, venerunt Ierosolymam die solemni septimanarum instante.
32. Et post Pentecosten abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ. 33. Exiuit
autem cum peditibus tribus, millibus, & equitibus quadringentis. 34. Quibus con-
gressis, contigit paucos ruere Iudæorum. 35. Dositheus verò quidam de Bace-
noris eques, vir fortis, Gorgiam tenebat: & cùm vellet illum capere viuum, eques

quidam

quidem de Thracibus irruit in eum, humerúmque eius amputauit: atque ita Gorgias effugit in Maresa. 36. At illis, qui cum Esdrin erant, diutiùs pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem & ducem belli fieri: 37. incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. 38. Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam: & cùm septima dies superueniret, secundùm consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. 39. Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. 40. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, a quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. 41. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. 42. Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt, vt id quod factum erat delictum obliuioni traderetur. At verò fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. 43. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè & religiosè de resurrectione cogitans: (44. nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret: superfluum videretur & vanum orare pro mortuis) & quia considerabat quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. 45. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis soluantur.

COMMENTARII.

1. *Iudas vindicta sumit ex ducibus Antiochi, ex Iamnensibus, ex Ioppitis in Iudæos infestantibus.*

ERS. 1.2.3.4. *His factis pactionibus, Lysias pergebat ad Regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant, &c.* Octo mensibus Iudæi (vt ex Gorionide accepi) quiete fuere potiti. Interea Iudas Machabæus in quosdam perduelles Iudæos animaduertit. Iudæi & Macedonæ in pluribus Iudææ Vrbibus maxime ad littus maris, simul habitabant, & negotia exercebant. Iudæi igitur firmam post illud fœdus cum Antiocho Eupatore initum fore pacem arbitrati, passim agriculturæ vacabant. At importunitas Ducum Eupatoris (qui duces sunt alij prorsus à supradictis, sic quidem nominatis sed iam occisis) illorum quietem perturbauit. Nam duces illi, qui iuxta Iudæam resederant cum copiis suis, seu præsidiis militaribus hostiliter ergà Iudæos se gerebant. *Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrarunt. Rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabant, ascendere scaphas, quas parauerant, cum vxoribus, & filiis* (recreationis gratia) *quasi nullis inimicitiis inter eos subiacentibus.* Occasione itaque cohabitationis & commercij Ioppenses perfide abusi, ducentos Iudæos subuerterunt. * Reconciliato imprudenter fidit quis inimico.]

Imprudenter quis reconciliato fidit inimico.

Vers. 5.6.7.8.9. Quam crudelitatem Iudas in suæ gentis homines factam vt cognouit, &c. scaphas excussit, eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit. Quid scaphæ deliquerant? Profecto omnia peccati instrumenta Iudas docet esse comminuenda.] *Et cum hæc ita egisset, discessit, quasi iterùm reuersurus, &c. & portum cum nauibus succendit: ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis a stadiis ducentis quadraginta,* seu decem ferè leucis. * Hinc collige, non oportere, vt inter Christicolas permittantur infideles habitare; ex odio enim vel antipathia religionis eiusmodi proditiones solent fidelibus apparare.]

Omnia peccati instrumenta comminuenda sunt.

Periculosè infideles inter Christicolas admittuntur habitaculo.

Vers. 10.11.12. Inde cum iam abissent nouem stadiis, & iter facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo (Iuda scilicet, *Arabes* bellum, *quinque millia viri, & equites quingenti: cumque pugna valida fieret, & auxilio Dei, prosperè* Iudæ certamen *cessisset*, pluribus interemptis: *residui è* cæde *Arabes victi petebant à Iuda dexteram sibi dari: promittentes, se pascua daturos* Iudæis, *&* eis *in cæteris profuturos, Iudas autem arbitratus verè in multis eos vtiles, promisit pacem: dextrisque acceptis,* seu fœdere inito, *discessere ad tabernacula sua.*

Vers. 13.14.15.16. Aggressus est autem & Ciuitatem quandam firmam, pontibus muris circumdatam, opertam, quæ a turbis habitabatur Gentium promiscuarum cui nomen Casphim, &c. Casphim in Tribu Dan collocat Adrichomius prope Iamniam: sed videtur longè vlterius ad Meridiem versus Arabiam constituenda, vt ex hoc loco colligo. *Machabæus autem inuocato magno mundi Principe, qui sine arietibus, & machinis temporibus Iesu naue præcipitauit Iericho, &c. irruit ferociter muris,* id est, in murus *& capta Ciuitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit, &c.*

2. *Vers. 17.18. 9.20.21.22.23.24.25. Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta,* quæ quidem 93. milliaria, & sex insuper stadia efficiunt; vnum enim milliare octo stadia complectitur: *& venerant in Characa ad eos qui dicuntur Tubianæi, Iudæos.* Locus hic Characa nusquam alibi in Script. ita memoratur: videturque esse arte, vel natura munitus, quasi vallu, nam χάραξ Græcis *vallum* significat. Porrò 1. Machab. 5.13 mentio facta est *Tubin*, vndè Tubianæi dicti videntur. *& Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt,* seu non inuenerunt: *nulloque negotio perfecto* Timotheus, qui in loco abdito fortasse latitabat, *egressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio, &c.* (hunc locum Adrichomius trans Iordanem collocat) *erat enim inexpugnabile & accessu difficile propter locorum angustias, &c. vt magis a suis deucerentur, & gladiorum suorum ictibus debilitarentur,* seu interfi

Plura alia facinora Iudas exponit.

terficerentur. Deus itaque vbique est præsens, sed inibi speciali effectu suam præsentiam exposuit illum timorem hostibus incutiendo. *Iudas autem vehementer instabat puniens profanos*, seu Gentiles: *& prostrauit ex eis triginta millia virorum. Ipse verò Timotheus incidit in partes Dosithei, & Sosipatris*, seu in eorum milites: *& multis precibus postulabat, vt viuus dimitteretur, eo quod multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres, quos morte eius decipi eueniret*, id est, quia multi Iudæorum parentes ac fratres captiuos retineret, quos in mortis eius vindictam sui duces interficerent, vel saltem *deciperentur*, seu se deceptos à spe libertatis, quam habuerant, inuenirent. *Et cum fidem dedisset restituturum se eos secundum constitutum*, promissionem, vel pactum, *illæsum eum dimiserunt, propter fratrum salutem.* * Charitatis namque benignitas vel hosti teterrimo parcit, eiusque promissioni, fallaci plerumque se credit ob dubiam fratrum, seu proximorum libertatem, vel commoditatem.]

Charitas benigna est vel hosti, ob dubiam proximi commoditatem.

Vers. 26.27.28. *Iudas autem egressus est ad Carnion, interfectis viginti quinque millibus*, præter eos scilicet, qui in acie ceciderant. *Post horum fugam & necem* (inibi factam) *mouit exercitum ad Ephron Ciuitatem munitam, in qua multitudo diuersarum Gentium habitabat: & robusti iuuenes pro muris consistentes* (seu ad murorum protectionem adstantes) *fortiter repugnabant; in hac autem machina multa, & telorum erat apparatus.* In Ephron Ciuitatem anno centesimo quadragesimo octauo Græcorum incolis omnibus à Iuda exhaustam (1.Mach.5.46.) paulatim promiscua confluxerat multitudo è variis Gentibus. Hæ iterum se iam Iudæ opponunt, sed eodem successu, *Sed cum Omnipotentem inuocassent, &c.* * Quid mirum, tam feliciter rem tam difficilem perfecisse, Omnipotenti inuocato, si oratio feruens ad impossibiles confidenter audet effectus?]

Feruens oratio ad impossibiles audet effectus.

*Vers.*29.30.31. *Inde ad Ciuitatem Scytharum abierunt, &c.* Hæc Ciuitas Scytharum Scythopolis est, quam 1. *Mach.*5.52. Sacer textus Bethan appellat. Nomen habuit hæc Ciuitas à Scythis restauratoribus, & habitatoribus: sita fuit in Tribu Manasse cis Iordanem. * Scythopholis itaque incolæ à Iuda incolumitate donantur eò, quòd ergà Iudæos conciues benignos se ostendissent. Pietas enim & comitas erga exteros hospites nunquam suo munere caret. Vnde vulgare illud: *Haz bien, y no cates à quien.*] Festo autem Pentecostes instante Iudas se ad Ierosolymam contulit. Vocat id solemne *Septimanarum* sacer textus alludens ad locum Leuitici cap.23.18. vbi legimus: *Numerabitis ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies.* Festum ergo celebrarunt.

Pietas & comitas erga hospites nūquā suo munere caret.

Vers. 32.33.34.35.36.37. *Et post Pentecosten abierunt contrà Gorgiam præpositum Idumeæ, &c.* Gorgias itaque Idumææ præpositus exit obuiam Iudæis, pene capitur à Dosithæo de Bacenoris filiis, vel prosapia. Est idem hic Dosithæus cum illo, cuius meminit vers. 19. è primariis Iudæ ducibus *At illis, qui cum Esdin* (nomen proprium cuiusdam Iudæi ducis) *erant diutius pugnantibus, & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem, &c.* * Si initio illius certaminis Iudas Deum precatus fuisset, nec effugisset Gorgias, nec illi pauci de Iudæis fuissent, nec Dosithæi humerus fortè fuisset amputatus. Temere aggreditur pugnam, qui non prius precibus profusis à Deo postulat adiutorium.]

Temerè certamen properat, qui precibus fusis à Deo nō prius postulat auxilium.

Vers. 38.39.40. *Iudas autem collecto exercitu, venit in Ciuitatem Odollam, &c.* Odolla Ciuitas erat vicina loco illi, vbi pugna fuerat commissa, in Tribu Iudæ sita. Superueniente ergo Sabbato, purificantur Iudæi à Sanguinis profusione, & cadauerum contactu, vt Sabbati solemnia gererent. *In sequenti die venit cum suis Iudas, &c.* Feria prima hebdomadæ (nos Dominicam diem iam vocamus) paucos suorum, qui in pugna contra Gorgiam ceciderant, (erant horum quidam ex fortissimis Hasinonæis) sepulturæ mandant. * Vix vllum tàm pium, & solemne munus in bello, quàm humandi suos.] *Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum, &c.* Profectò sub cadauerum tunicis latentem mortis illorum causam deprehenderunt, nempè impura illa è fanis Iamniensibus furta, de quibus supra vers. 9. Quæ lege diuina Deut.7.5. & Exo. 24.13. Iudæis vetantur, iubente Deo, vt etiam bello capta idola, & omnis idololatrica supellex comburatur, nec in vllos domesticos conuertatur vsus. * Impietatis enim reliquiæ non possunt non possidenti impietatem influere. Vnde exitialia tibi fore non dubites ea, quæ ex amasio, vel amasia pignora seruas.] * Iustè illi fuere interempti, qui in ipso belli ardore delinquere non timuere, quando Dei auxilio magis indigebant.] *Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta.* * Agnatum est sceleri, speciatim furti, manifestari ad delinquentis improperium.]

Dux plus curat humari occisorum in bello cadauera.

Amasij. vel amasiæ pignora exitia possidenti.

Taxantur, qui in bello delinquere audent.

Agnatum peccato manifestari.

3.

*Vers.*41.42.43.44.45.46. *Atque ita ad preces conuersi rogauerunt, vt id, quod factum erat, delictum obliuioni traderetur. At verò fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes, quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt.* * Paucorum namque supplicium oculis ubiectum omnium debet esse cautio.] Deum itaque rogant Iudæi, vt obliuioni tradatur delictum. Græcè, *vt perfectè deleatur.* Supponebant enim illorum peccatum saltem in pletisque solùm veniale fuisse ratione vel exiguæ quantitatis, vel finis: vel si lethale fuisset, pœnituisse illos ante mortis articulum. Vers. enim 45. dicitur de iis *cum pietate* dormitionem accepisse. * Dè nullo fideli est præsumendum, indispositum mori.] *Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, &c.* Duodecim millia drachmæ argenti, quas è collatitia pecunia misit Iudas Ierosolymam, vt ex iis sacrificia ibidem Domino pro defunctorum expiando peccato offerrentur, si Atticæ fuerint, mille aurea scuta faciunt: si Hebræa duo millia scutorum: si Romana centum & viginti. * Pecuniam illam collatitiam fuisse textus sacer aduertit, scilicet à ducibus & militibus collata ad suffragium defunctorum. Vndè eleemosyna à fidelibus erogata ad sacrificia vel Missas pro animabus in purgatorio occlusis

Iudas sacrificia pro animabus interfectorum offerri satagit.

Supplicium aliorum, nobis debet esse cautio.

De nullo fideli præsumendum est, indispositum mori.

Pium admodum est, eleemosynam à fidelibus colligi ad animarum purgatorij suffragium.

offerenda, magnam accipiunt commendationem.] *Et quia considerabat, quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant*, in bello pro religione susceptio, *optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* Adeò sunt coniuncti articuli de animæ immortalitate, & corporum resurrectione, vt alterutro posito, vel sublato, ponatur alterum, vel auferatur. Pharisæi affirmabant vtrumque, Sadducæ vtrumque negabant. Christus ex animæ immortalitate probat resurrectionem. Et Paulus 1. *Cor.* 15. mortales esse arguit animas, si non sit resurrectio. Nam si animam efflat, cum sit naturaliter forma corporis, necesse est, ei iterum vniri. Ait autem textus, Iudam considerasse, suos milites in bello interemptos optimam habere *repositam gratiam.* * Quia pie credendum, eos, qui in bello iusto moriuntur, pro religione suscepto, suorum peccatorum pœnitere, speciali eo munere à Domini munificentia donatos, quia neci se ob fidei protectionem exponunt.] Clarissimum hinc habes scripturæ testimonium pro defunctorum suffragiis. * En factum, & exemplum nobilissimum Pontificis, & Ecclesiæ illius temporis à spiritu sancto non modo narratum, sed & laudatum. Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare. Salubris quidem & oranti, & ei, pro quo oratio offertur: hic enim à peccatis & pœnis soluitur, ille autem & augmento gratiæ, & præmio donatur.]

Piè credendum, eos, qui pro religione militantes occumbunt, suorum criminum pœnitere.

Spiritus sanctus laudat eos, qui succurrunt defunctis in purgatorio existentibus.

CAPVT XIII.

Aduersus Iudæos Antiochus & Lysias bellum resumunt. Menelaus pseudo-pontifex ab Antiocho præcipitio datur. Iudas noctu ex Antiochi exercitu plures occidit. Bethsura ab Antiocho capitur: sed à Iuda victus pacem precatur, & impetrat.

1. ANNO centesimo quadragesimo nono, cognouit Iudas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine aduersus Iudæam, 2. & cum eo Lysiam procuratorem & præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia, & equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos. 3. Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum. 4. Sed Rex regum suscitauit animos Antiochi in peccatorem: & suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, iussit (vt eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco necari. 5. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum vndique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps. 6. Inde in cinerem deiici iussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. 7. Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum. 8 Et quidem satis iustè: nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est. 9. Sed rex mente effrænatus veniebat, nequiorem se patre suo Iudæis ostensurus. 10. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt die ac nocte Dominum inuocarent, quò, sicut semper, & nunc adiuuaret eos: 11. quippe qui lege, & patria, sanctóque templo priuari vererentur: ac populum, qui nuper paululùm respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. 12. Omnibus itaque simul id facientibus, & petentibus à Domino misericordiam, cum fletu & ieiuniis, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Iudas vt se præpararent. 13. Ipse verò cum senioribus cogitauit, priùs quàm rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire, & Domini iudicio committere exitum rei. 14. Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori, & exhortatus suos vt fortiter dimicarent, & vsque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus starent, circa Modin exercitum constituit. 15. Et dato signo suis Dei victoriæ, iuuenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam, in castris interfecit viros quatuor millia, & maximum elephantorum cum his qui superpositi fuerant: 16. summóque metu ac perturbatione hostium castra replentes, rebus prosperè gestis, abierunt. 17. Hoc autem factum est die illucescente, adiuuante eum Domini protectione. 18. Sed rex,

rex, accepto gustu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum tentabat:
19. & Bethsuræ, quæ erat Iudæorum præsidium munitum castra admouebat: sed
fugabatur, impingebat, minorabatur. 20. His autem, qui intus erant, Iudas ne-
cessaria mittebat. 21. Enuntiauit autem mysteria hostibus Rhodochus quidam de
Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & conclusus. 22. Iterum rex
sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris: dextram dedit: accepit: abiit.
23. commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum
Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus, Iudæos deprecans,
subditúsque eius, iurat de omnibus quibus iustum visum est: & reconciliatus obtu-
lit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit. 24. Machabæum amplexa-
tus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrones ducem & principem. 25. Vt
autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem,
indignantes ne fortè fœdus irrumperent. 26. Tunc ascendit Lysias tribunal, &
exposuit rationem, & populum sedauit, regressusque est Antiochiam: & hoc modo
regis profectio & reditus processit.

COMMENTARII.

1. *Antiochus & Lysias bellum aduersus Iudam resumunt.*

ERS. 1. 2. 3. Anno centesimo quadragesimo nono Regni Græcorum, *cognouit Iudas, Antiochum Eupatorem venire cum multitudine aduersus Iudæam: & cum eo Lysiam procuratorem, & præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia, & equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos.* Pro centum decem millibus peditum, quinque millibus equitum, & elephantis viginti duobus, habemus 1. *Mach.* 6. vbi hæc eadem Antiochi expeditio describitur, *peditum centum millia, equitum viginti millia, elephantos triginta duos.* Nimirum variis diebus varius erat numerus, pro vt aliquæ copiæ vel de nouo accederent, vel aliò, vt fit, ablegarentur. *Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum non pro patria salute, sed sperans se constitui in Principatum.* Pseudo-pontifex hic iam pridem fuerat ab Antiocho Epiphane constitutus in Pontificatu (2. Mach. 4. 23.) sed à nouo Rege eum sibi stabiliri deposcebat. * *Non pro patria,* inquit, *salute.* Nam qui ambit Principatum, non subditorum sed propriis commodis procul dubio satagit studere.]

Qui ambit Prælaturam, propriis commodis, non saluti subditorum studet.

2. *Menelaus Pseudo-pontifex præcipitatur.*

Vers. 4. 5. 6. 7. 8. Sed Rex Regum suscitauit animos Antiochi in peccatorem: & suggerente Lysia, hunc esse causam omnium malorum, &c. Suggerente Lysia Menelaum esse causam turbationum in Syria, præcepit Rex in eadem illa Syriæ regione, in qua tunc Rex degebat, apprehensum interimi, vt Syris est consuetum, id est, mortis genere, & supplicio, quo solent istic proditores plecti. *Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum aggestum vndique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps: inde in cinerem deiici iussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum, &c.* Periit itaque Menelaus hoc genere mortis: Ex altissima turri, quæ subtus cinerem è sacrificiis vicini forsan delubri colligi solitum in cumulos vndique aggestum habebat, in præceps deiicitur. * Sic profanis cineribus immersus est, qui sacros diuini altaris cineres sacrilegiis suis sæpius contaminarat, supplicio crimini respondente.]

R. P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scrutin. VII. p. 2.

Supplicium crimini modo morem gerit.

Vers. 9. 10. 11. 12. 13. Sed Rex mente effrænatus veniebat nequiorem se patre suo Iudæis ostensurus. Quibus Iudas cognitis præcepit populo, vt die ac nocte Dominum inuocarent, &c. Rex Antiochus pergit in Iudæam procurrere. * At Iudas iubens omnes simul orare victoriam ferè impossibilem facilem reddidit. Omnia enim potest oratio.]

Oratio omnia potest.

3. *Iudas noctu ex Regis exercitu plures occidit.*

Vers. 14. 15. 16. 17. Dans itaque potestatem omnium Deo, mundi creatori, &c. Aduentantem Antiochum Iudas præuertit, & noctu in castra ipsius clam illapsus *dans potestatem Deo,* id est, committens se, suos, & sua omnia nutui, ac beneplacito diuino, dato suis signo, classico *victoria Dei*, sternit, cædit hostium quatuor millia. Qui non propriis viribus fidit, sed Deo soli potentiam attribuit, facit, certam esse victoriam, Dei enim potentiam in obligatione vincendi, quodammodo induxit.] *Hoc autem factum est, die illucescente, adiuuante eum Domini protectione.*

Qui non sibi, sed Deo potentiam attribuit, facit, certam esse victoriam.

4. *Antiochus pacem precatur à Iuda, & impetrat.*

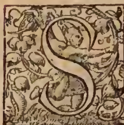
Vers. 18. 19. 20. 21. 22. Sed Rex, accepto gustu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum tentabat, &c. Hoc audaciæ & fortitudinis Iudæorum specimine amara *gustato*, Rex non iam vi, sed arte tentauit difficiliora Iudææ loca sibi vindicare, puta proditione. Sed Rhodochus quidam Iudæus, qui prodere tentabat Bethsuram reserans hostibus Iudæorum arcana, opportune detectus & captus, pœnas dedit. Dein blanditiis, amplis promissis, & muneribus, iterum Rex sermonem habuit, egitque cum iis, qui erant in Bethsura, & ex animi sententia successit, vsi enim beneuolentia Regis præsidiarij, fame iam pene enecti (secretum etenim, quod Rhodochus hostibus reserarat, crediderim fuisse viam, & modum, quo Iudas præsidiarios milites de necessariis prouideret) honestis conditionibus sese, ac locum illi dediderunt. Igitur dextera illis data, & accepta, Rex inde pergit aduersus Iudam, sed inito prælio, superatur.

Vers. 23. 24. 25. 26. Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochia, &c. Sub id tempus

certior factus est Antiochus Philippum se absente rebellasse Antiochiæ, Regnumque Syriacum affectare. Vnde suasu Lysiæ, deprecatur Iudæos, vt pacem admittant. *Subditus eis*, id est, obediens, obsequens, in omnibus, quæ postulabant. Insuper Iudam ipsum Regioni illi Syriacæ à Ptolemaide vsque ad Gerrenos præposuit. *Vt autem venit Ptolemaidam grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem, &c.* Quo comperto Ptolemenses veriti, ne forte Iudas regionum illarum seu possessione, seu administratióne accepta, fœdus recens cum Rege initum mox rumperet, & se, vicinasque regiones aduersus Regem rebellare cogeret, expostulant cum Rege & Lysia super hoc Iudæis concesso tam amplo imperio. Sed Lysias conscenso tribunali, rationem facti exposuit, docens è re non minus ipsorum, quàm Regis esse, cum amicis tam fortibus, tam fidis fœdere iungi, pacemque colere.

CAPVT XIV.

Mortuis Antiocho Eupatore, & Lysia, successor Demetrius Nicanorem cum copiis ingentibus aduersus Iudæos immittit: sed pacem cum illis init. Ægrè id ferens Demetrius, iubet Nicanori, vt ad se Iudam vinctum emittat, qui se tutum subduxit in locum. Nicanor eius loco Raziam ad mortem abripi præcipit, sed is sibi manus violentas inferre maluit, quàm hostibus ludibrio fieri.

1. ED post triennij tempus, cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci, cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna,
2. & tenuisse regiones aduersus Antiochum, & ducem eius Lysiam. 3. Alcimus autem quidam, qui summus sacerdos fuerat, sed voluntariè coinquinatus est temporibus commistionis, considerans nullo modo sibi esse salutem, neque accessum ad altare, 4. venit ad regem Demetrium, centesimo quinquagesimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, super hæc & thallos, qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit, 5. Tempus autem opportunum dementiæ suæ nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus quibus rebus & consiliis Iudæi niterentur, 6. respondit: Ipsi qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse quietum. 7. nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio) huc veni: 8. primò quidem vtilitatibus regis fidem seruans, secundò autem etiam ciuibus consulens: nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non minimè vexatur. 9. Sed oro his singulis, ô rex cognitis, & regioni, & generi, secundùm humanitatem, tuam peruulgatam omnibus, prospice. 10. nam quamdiu superest Iudas, impossibile est, pacem esse negotiis. 11. Talibus autem ad hoc dictis, & cæteri amici, hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflammauerunt Demetrium. 12. Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Iudæam: 13. datis mandatis, vt ipsum quidem Iudam caperet; eos verò, qui cum illo erant, dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. 14. Tunc gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim se Nicanori miscebant; miserias & clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. 15. Audito itaque Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui populum suum constituit, vt in æternum custodiret, quíque suam portionem signis euidentibus protegit. 16. Imperante autem duce, statim inde mouerunt, conueneruntque ad castellum Dessau. 17. Simon verò frater Iudæ commiserat cum Nicanore: sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum. 18. Nicanor tamen, audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant, sanguine iudicium facere metuebat. 19. Quam ob rem præmisit Posidonium, & Theodotium, & Matthiam vt darent dextras atque acciperent. 20. Et cùm diu de his consilium ageretur,

&

& ipse dux ad multitudinem retulisset, omnium vna fuit sententia amicitiis
annuere. 21. Itaque diem constituerunt, qua secretò inter se agerent: & sin-
gulis sellæ prolatæ sunt, & positæ. 22. Præcepit autem Iudas armatos esse lo-
cis opportunis, ne fortè ab hostibus repentè mali aliquid oriretur: & congruum
colloquium fecerunt. 23. Morabatur autem Nicanor Ierosolymis, nihilque iniquè
agebat: gregésque turbarum, quæ congregatæ fuerant, dimisit. 24. Habebat autem
Iudam semper charum ex animo, & erat viro inclinatus. 25. Rogauitque eum
ducere vxorem, filiósque procreare. Nuptias fecit: quietè egit, communitérque
viuebant. 26. Alcimus autem, videns charitatem illorum ad inuicem, & conuen-
tiones, venit ad Demetrium, & dicebat, Nicanorem rebus alienis assentire, Iu-
dámque regni insidiatorem sibi destinasse. 27. Itaque rex exasperatus, & pessi-
mis huius criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicens, grauiter quidem se
ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Machabæum citiùs vinctum mitte-
re Antiochiam. 28. Quibus cognitis, Nicanor consternabatur, & grauiter fere-
bat, si ea, quæ conuenerant, irrita faceret, nihil læsus à viro: 29. sed, quia re-
gi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat, qua præceptum perficeret.
30. At Machabæus, videns secum austerius agere Nicanorem, & consuetum
occursum ferociùs exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam,
paucis suorum congregatis, occultauit se à Nicanore. 31. Quod cum ille co-
gnouit fortiter se à viro præuentum, venit ad maximum & sanctissimum tem-
plum: & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum. 32. Qui-
bus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset qui quærebatur, extendens
manum ad templum, 33. iurauit, dicens: Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis,
istud Dei fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, & templum hoc Li-
bero patri consecrabo. 34. Et his dictis, abiit. Sacerdotes autem protendentes
manus in cælum, inuocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipso-
rum, hæc dicentes: 35. Tu Domine vniuersorum, qui nullius indiges, voluisti
templum habitationis tuæ fieri in nobis. 36. Et nunc sancte sanctorum omnium
Domine, conserua in æternum impollutam domum istam, quæ nuper mundata
est. 37. Razias autem quidam de senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori,
vir amator ciuitatis, & benè audiens: qui pro affectu pater Iudæorum appellaba-
tur. 38. Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, cor-
púsque & animam tradere contentus pro perseuerantia. 39. Volens autem Ni-
canor manifestare odium, quod habebat in Iudæos, misit milites quingentos, vt
eum comprehenderent. 40. Putabat enim, si illum decepisset, se cladem Iudæis
maximam illaturum. 41. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam di-
rumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur, gla-
dio se petiit: 42. eligens nobiliter mori potius, quàm subditus fieri peccatori-
bus, & contra natales suos indignis iniuriis agi. 43. Sed, cùm per festinatio-
nem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia irrumperent, recur-
rens audacter ad murum, præcipitauit semetipsum viriliter in turbas: 44. qui-
bus velociter locum dantibus casui eius, venit per mediam ceruicem: 45. &
cum adhuc spiraret, accensus animo, surrexit: & cum sanguis eius magno flu-
xu deflueret, & grauissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertran-
siit: 46. & stans supra quamdam petram præruptam, & iam exanguis effe-
ctus, complexus intestina sua, vtrisque manibus proiecit super turbas, inuo-
cans dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc illis iterùm redderet: atque ita vita
defunctus est.

COMMENTARII.

1. *Demetrius Nicanorē ad Iudæos debellandos mittit, sed is cum illis pacem init.*

ERS. 1. 2. 3. 4. *Sed post triennij tempus cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, & nauibus per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna, &c.* Tertio anno ab Antiochi Epiphanis morte, quem Au- *R.P. Ant. de Esc. & Mend. SS. in Scr. tom. VII. p. 2.* ctor libri obiisse vult anno centesimo quadragesimo octauo Regni Græcorum; Demetrius Seleuci filius aduersus Antiochum Eupatorem, & ducem eius Lysiam per portum Tripolis cum ingentibus copiis pugnaturus irrupit. De initiis huius Demetrij vide lib. 1. c. 7. *Alcimus autē quidam, &c.* Alcimus, qui hîc dicitur fuisse magnus Sacerdos, nuper ab Antiocho Eupatore post Menelai necem, ad eam euectus dignitatem: quia voluntariè coinquinatus fuit, seu spontè

à vera religione deflexit, & profanis Gentilium ritibus sese contaminauit tempore *commistionis*, seu cum Gentiles Iudæis permiscerentur: desperabat non modo de accessu ad altare, & functionibus pontificiis, sed & salute aut vita sua, si in Iudæam, vbi Iudas æmulus eius Princeps aderat, se conferret. Ergo opem Regis Demetrij imploraturus, offert ei coronam auream, qua regiam illi dignitatem gratulabatur: & palmam auream, qua adprecabatur victoriam: & thallos, id est, ramos, seu surculos oleaginos ex auro, queis pacem deposcebat. Sed de alieno sacrilegus ille liberalis erat, nam clinodia hæc omnia videbantur, seu certò sciebantur esse Templi, è quo ipse furto subduxerat. * Nunquam non videbis apostatam seu à fide, seu à regulari instituto inquietum, & conscientiæ stimulis agitatum.] *Et ipsa quidem die siluit* Nec de querelis, quas aduersus Iudam Machabæum corde fouebat, aliquid tunc exposuit, tempus captans opportunius.

Vita apostatæ à fide, vel à regulari instituto admodum inquieta.

Vers. 5.6.7.8 9. *Tempus autem opportunum dementia sua nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus, quibus rebus, & consiliis Iudæi niterentur, respondit: Ipsi, qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, &c.* * Cautè noluit Iudæ immediatæ culpam turbationom Regni tribuere. Sed Assidæis, quibus præerat Iudas. Præsuli enim subditorum tribuuntur excessus.] *Assidæi*, (vti alibi annotaui) a radice חסד *chasid*, id est, *misericors, sanctus*. Idem enim est misericordem sanctum esse Vnde in iudicio solum Iudex Christus de misericordiis sanctorum memoriam aget; dum enim eos misericordes fuisse affirmat, sanctos extitisse profitetur.] Sancti erant Assidæi tum professione religionis, & fidei, tùm præstantia morum. Porro à Doctoribus iam *Esseni*, iam *Rechabitæ* vocitantur, qui specialibus institutis non minus quam nomine à reliquo populo erant distincti, ferè vt nunc religiosi. Horum Præpositus Generalis iam erat Iudas, antea solum *Decimus*, seu *decbadarchus*, id est, ex *decemuiris* vnus, qui cum Præposito Generali omnia eius Ordinis administrabant. Speciatim hi castitatis fulgebant virtute; vxorem enim vel nunquam, vel admodum serò ducebant. His ergò religiosis viris culpam imputat Alcimus inquietudinis Regni, * Prima enim impiorum iacula ad religiosorum pectora diriguntur, à quorum sanctitate eorum scelera condemnantur.] *Nam & ego* (pergit ille) *defraudatus parentum gloria* (dico *autem summo Sacerdotio*) *huc veni, primo quidem vtilitatibus Regis fidem seruans, secundò autem etiam ciuibus consulens: nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non minimè*, seu non modicum *vexatur.* * O quot calumniæ excitantur, quot iniuriæ fiunt falso illo prætextu, quod *vtilitatibus Regis* fides seruatur!] *Sed oro, his singulis ô Rex, cognitis, &c.*

Præsuli crimina subditorum tribuuntur.

Impiorum agnaiæ contra religiosos inimicitiæ.

Multæ fiunt iniuriæ falso prætextu, quod vtilitatibus Regis fides seruatur.

Vers. 11.12.13.14. *Talibus autem ab hoc dictis, &c. Tunc Gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim se Nicanori miscebant: miserias, & clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes.* Putantes scilicet, tanta eos prosperitate frui, quanta aduersitate Iudæi premerentur. Hos fugientes Iudam ex ipsis Iudæis scelestibus fuisse existimo, quos quidem legis violatores pius Præsul corripiebat. Scio autem ab aliis particulam, Tunc *Gentes* Gentilibus per Iudæam dispersis accommodari. * Si autem primæ expositioni adhæreas, magna est equidem commendatio Præsulis, querulos habere subditos legum violatores.]

Commendatio est Præsulis querulos habere subditos peccatores.

Vers. 15.16.17.18. *Audito itaque Iudæi Nicanoris aduentu, &c.* Audientes Iudæi Nicanorem copiosissimis copiis cinctum aduentare, Deum precantur, vt Iudæam propriam illius hæreditatem nunc custodiret, quomodo euidentissimis miraculis sæpe protegerat. Et animum ex oratione resumentes Iuda sacri exercitus duce imperante, ad castellum Dessau se recepit exercitus. Loco castelli *Dessau* habes 1.Mach.7.31. *Capharsalama*. Sed variis diebus castra varia occupare loca assolent. *Simon vero frater Iudæ commiserat cum Nicanore; sed conterritus* est repentino aduentu aduersariorum. Nicanor autem audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant, *sanguine iudicium facere metuebat*, id est, refugit ferro decernere, & cum hoste confligere qui mori, quam fugere mallet.

Vers. 19.20.21.22.23.24.25. *Quam ob rem præmisit Posidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dexteras, & acciperent, &c.* * Melior enim est pax ante conflictum, quàm post certamina certa victoria. Vndè prudenter se consiliatij illi gesserunt.] *Itaque diem constituerunt, qua secreto inter se agerent, &c.* * Nihil magis necessarium est duci, quam prudentia ac prouidentia ad fortuitos successus præoccupandum; nec enim facilè, ac leuiter hosti fidendum.] *Morabatur autem Nicanor Ierosolymis, nihilque inique agebat: gregesque turbarum, quæ congregata fuerant, dimisit. Habebat autem Iudam semper charum ex animo, & erat viro inclinatus.* Forte legendum, *Non ex animo*, qui pro particula, *Ex animo*, Græcè est, ἐν προσώπῳ, id est, *in facie*, seu *vultu tenus*. Eodemque modo *erat viro inclinatus*, id est, propensum se, & beneuolum erga Iudam gerebat. * Raro aut nunquam videris homines variarum religionum asseclas veram inter se fouere amicitiam. Vnde ne vnquam hæretico Catholicus fidas.] *Rogauitque eum ducere vxorem filiosque procreare. Nuptias fecit, quiete egit, communiterque viuebant.* id est, familiariter, & comiter Nicanor & Iudas Ierosolymis morabantur. Rogauit itaque Nicanor Iudam, vt vxorem duceret, filios vt procrearet tanti parentis æmulatores. Hoc præ se ferebat Gentilis, sed re ipsa intendebat, his nuptiis Iudam à bellandi studio distrahere. Ex his nuptiis accepisse. Sed huius nulla in Scriptura, nec alibi mentio. Fortè præpropera morte sublatus fuit, etiam antè parentem, qui proximo annoè viuis excessit. * Quod si superstes fuit, ei accidit, quod ducum filiis solet accidere, nempe vitam inopem agere post parentum obitum. Facile enim à Principibus mortuorum facinora obliuioni traduntur.]

Melior est pax ante pugnam, quam post eam, vel certa victoria.

Necessaria est duci prouidentia ad fortuitos successus præoccupandum.

Variarum religionũ asseclæ raro veram fouẽt amicitiam.

Militum filij post patris obitum plerumq; vitam inopem & obscuram agunt.

Vers. 26.27.28.29. *Alcimus autem videns charitatem illorum ad inuicem, &c.* Amicitia horum 2.

Damnandum iubet Nicanor

sum

ti, vt Iudam vinctum ad se remittat, qui se à periculis subripit.

tum duorum Principum displicuit Alcimo: Nicanorem hoc nomine, proditionis apud Regem accusat. *Itaque Rex exasperatus, & pessimis huius criminationibus iratus, scripsit Nicanori, dicens, &c.* Rex Nicanori scribit, non sibi pacta cum Iudæis conuenta: iubetque Iudam Machabæum Antiochiam vinctum ad se immitti.

Amicus alter ego.

Imprudens Rex, si credidit veram esse Nicanoris & Iudæ amicitiam. Nam cum amicus sit alter ego, quonammodo poterit quis seipsum proditoriè tradere?] *Quibus cognitis Nicanor consternabatur, &c.* * Hoc quidem verum fuisse eius erga Iudam amorem Nicanor argumentum exposuit. Verus enim amans de amati incommodis affligitur, & consternatur.]

Amans affligitur de amati incommodis.

Sed quia Regi resistere non poterat, &c. * Si hoc egit Nicanor fidelitatis, & obedientiæ affectu, se illustrem admodum ostendit, qui Regis præceptum potenti cordis affectui præposuit.]

Illustre obedientiæ argumentum est, præceptum Præsulis potenti cordis affectui præponere.

Vers. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. At Machabæus, videns secum austerius agere Nicanorem, &c. Facilè aduertit Iudas ex Nicanoris facie animum à se alienatum, aliquidque mali meditari: Vnde cum nonnullis suorum sese occultare studuit. * Cordis affectus, maximè proditorius rarò non prorumpit ad faciem.]

Cordis affectus raro nō prorūpit ad faciem.

Quod cum ille cognouit fortiter se a viro præuentum, &c. Vt autem Nicanor agnouit se à Iuda præuentum *fortiter*, astutia, seu militari stratagemate. (* Non semper fuga infirmitatis est, sæpè est fortitudinis documentum. Maximè si ab animæ hostibus mundo, aut carne recedere cures.)] *minatur* Sacerdotibus se Dei Templum funditus excisurum, & sacraturum Baccho. * Si funditus euertitur, quomodo Baccho consecratur? Certè quia Templum einsmodi immunditia violari, idem est ac euerti.]

Fugere ab hoste animæ, non est infirmitas, sed fortitudo.

Violari immunditia Tēplum, idem est, ac euerti.

Sacerdotes autem protendentes manus in cælum, inuocabant eum, &c. Erit enim ipsi Templo quodammodo in opprobrium, quod *nuper* mundatum, tam cito rursum contaminatum fuerit. * Pudere quidem debet homines Templum Dei heri factos per pœnitentiam mundum, hodie rursum pristina immunditia fœdari.] Arguit enim maximam animi leuitatem.]

Citò vitiis fœdari, qui nuper per pœnitentiā mūdatus fuit, est quidem infamia.

3\. *Vers. 37. 38. 39. 40. 41. 42. Razias autem quidam de senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori, &c.* Iram, quam Nicanor effundere non potuit in Iudam, profudit in Raziam è præcipuis Senatoribus vnum Ierosolymitanis, qui pro pio in commune bonum affectu pater Iudæorum appellabatur. *Hic multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, &c.* Hic in vera Dei religione constanter sese continuit purum, integrumque ab omnibus Gentilium impietatibus. Ex Assidæorum numero fuisse à Doctoribus accepi. *Volens autem Nicanor manifestare odium, quod habebat in Iudæos, misit milites quingentos, vt eum comprehenderent: putabat enim, si illum decepisset,* seu cepisset, *se cladem Iudæis maximam illaturum. Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam disrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur, gladio se petiit, &c.* Petiit quidem se gladio; sed non penitus interemit.

Totam Nicanor iram conuertit in Raziam, qui sibi mortem intulit, ne ludibrio hostium daretur.

Vers. 43. 44. 45. 46. Sed cum per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intrà ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit semetipsum viriliter in turbas, &c. Profectò Razias cum præ festinatione non sat certo ac directo ad cor ictu vulnus sibi inflixisset, ex alto muro præcipitem se in medias turbas egit. Sed ne sic quidem extinctus. Nam turbis locum dantibus, decidit in terram *per mediam ceruicem,* Græcè, *per medium ventrem.* Non inquam decidit prono capite in terram, sed in latus, aut in ventrem, mediam ceruicem terræ allidendo. Vndè spirans adhuc, imò sat adhuc robustus corpore saucio quidem, sed robustissimo spiritu informato: cursu turbam prærumpens, & in præruptam petram ascendens, intestina sua vna & altera manu è visceribus educta in medias turbas proiecit, Deum inuocans, vt hæc iterum sibi in nouissimo iudicij die redderet. Ex qua Dei inuocatione è constanti fide, spe, ac charitate promanante allicior; vt mihi persuadeam, Riziam hoc in actu non deliquisse, sed ex speciali Dei instinctu sibi vim attulisse, vt de Samsone expressi. Suadet hoc pia Raziæ vita tot virtutibus ornata: suadet pia hoc in facinore intentio; *ne subditus fieret peccatoribus,* & forsan vel blanditiis; vel tormentis, aliquid ex ore illius eliceretur, quod vel honori diuino, vel populi commodis officere videretur: suadet pia moribundi oratio; & spiritus diuinas in manus commendatio: suadet denique sacri Scriptoris, seu Spiritus sancti eximia laus, qua factum hoc Raziæ prosequitur, dum illas particulas aceruat, *Nobiliter, Audacter, Viriliter,* Profectò falsum esset, *viriliter,* nobiliterque egisse, nisi spiritus sancti instinctu id egisset. * Cum prorsus abiecti animi pusillique sit, seipsum occidere.]

Pusilli, & abiecti animi est, seipsum occidere.

CAPVT XV.

Nicanor pugnaturus cum Iudæis nouis instructus copijs proficiscitur. Iudas ab Onia & Ieremia in somnis animatus Nicanorem vincit, interimit, eiusque caput & manus è Templi regione suspendit.

1. NICANOR autem, vt comperit Iudam esse in locis Samariæ,
cogitauit cum omni impetu die sabbati committere bellum.
2. Iudæis verò, qui illum per necessitatem sequebantur,
dicentibus: Ne ita ferociter & barbarè feceris, sed hono-
rem tribue diei sanctificationis, & honora eum, qui vniuer-
sa conspicit: 3. ille infelix interrogauit, si est potens in
cælo, qui imperauit agi diem sabbatorum. 4. Et respon-
dentibus illis, Est Dominus viuus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimam
diem. 5. At ille ait. Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, &
negotia regis impleri. Tamen non obtinuit vt consilium perficeret. 6. Et Nica-
nor quidem cum summa superbia erectus, cogitauerat commune trophæum sta-
tuere de Iuda. 7. Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium
sibi à Deo affuturum. 8. & hortabatur suos ne formidarent ad aduentum na-
tionum, sed in mente haberent adiutoria sibi facta de cælo, & nunc sperarent
ab Omnipotente sibi affuturam victoriam. 9. Et allocutus eos de lege & pro-
phetis, admonens etiam certamina quæ fecerant priùs, promptiores constituit
eos. 10. & ita animis eorum erectis, simul ostendebat Gentium fallaciam, &
iuramentorum præuaricationem. 11. Singulos autem illorum armauit, non cly-
pei & hastæ munitione, sed sermonibus optimis, & exhortationibus, exposito
digno fide somnio, per quod vniuersos lætificauit. 12. Erat autem huius-
modi visus: Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum & benignum,
verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in
virtutibus exercitatus sit, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæo-
rum: 13. Post hoc apparuisse & alium virum, ætate & gloria mirabilem, &
magni decoris habitudine circa illum: 14. Respondentem verò Oniam dixisse:
Hic est fratrum amor, & populi Israël: hic est, qui multum orat pro populo,
& vniuersa sancta ciuitate, Ieremias propheta Dei. 15. Extendisse autem Iere-
miam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicentem: 16. Accipe san-
ctum gladium munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israël.
17. Exhortati itaque Iudæ sermonibus bonis valdè, de quibus extolli posset im-
perus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & confligere fortiter,
vt virtus de negotiis iudicaret; eò quòd ciuitas sancta & templum periclitarentur.
18. Erat enim pro vxoribus, & filiis, itémque pro fratribus, & cognatis, mi-
nor solicitudo: maximus verò & primus pro sanctitate timor erat templi. 19. sed
& eos qui in ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his qui con-
gressuri erant. 20. Et, cùm iam omnes sperarent iudicium futurum, hostésque
adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ equitésque opportuno in loco
compositi, 21. considerans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum
varium armorum, & ferocitatem bestiarum, extendens manus in cælum, prodi-
gia facientem Dominum inuocauit, qui non secundùm armorum potentiam,
sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam. 22. Dixit autem inuocans hoc mo-
do: Tu Domine, qui misisti Angelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfe-
cisti de castris Sennacherib centum octogintaquinque millia: 23. & nunc domi-
nator cælorum mitte Angelum tuum bonum ante nos, in timore & tremore magni-
tudinis brachij tui, 24. vt metuant qui cum blasphemia veniunt aduersus sanctum
populum tuum. Et hic quidem ita perorauit. 25. Nicanor autem, & qui cum ip-
so erant, cum tubis & canticis admouebant. 26. & qui cum eo erant, inuoca-

to Deo, per orationes congressi sunt: manu quidem pugnantes, sed Dominum
cordibus orantes, prostrauerunt non minus trigintaquinque millia, præsentia Dei
manificè delectati. 28. Cúmque cessassent, & cum gaudio redirent, cognoue-
runt Nicanorem ruisse cum armis suis. 29. Facto itaque clamore, & perturba-
tione excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebant. 30. Præce-
pit autem Iudas, qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat,
caput Nicanoris, & manum cùm humero abscissam, Ierosolymam perferri.
31. Quo cùm peruenisset, conuocatis contribulibus, & sacerdotibus ad altare,
accersiit & eos qui in arce erant. 32. Et ostenso capite Nicanoris, & manu nefa-
ria, quam extendens contra domum sanctam omnipotentis Dei, magnificè glo-
riatus est: 33. Linguam etiam impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus
dari: manum autem dementis contra templum suspendi. 34. Omnes igitur cæli
benedixerunt Dominum, dicentes: Benedictus, qui locum suum incontamina-
tum seruauit. 36. Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidens
esset & manifestum signum auxilij Dei. 36. Itaque omnes communi consilio de-
creuerunt nullo modo diem istum absque celebritate præterire: 37. habere autem
celebritatem tertiadecima die mensis Adar, quod dicitur voce Syriaca, pridie
Mardochæi diei. 38. Igitur his erga Nicanorem gestis, & ex illis temporibus ab
Hebræis ciuitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis. 39. Et si qui-
dem benè, & vt historiæ competit, hoc & ipse velim: sin autem minus dignè, con-
cedendum est mihi. 40. Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, con-
trarium est; alternis autem vti, delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit ser-
mo, non erit gratus. Hic ergo erit consummatus.

COMMENTARII.

1. *Nicanor motu copijs instructus contra Iudæos proficiscitur.*

ERS. 1. 2. 3. *Nicanor autem vt comperit Iudam, esse in locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die Sabbati committere bellum.* Vt Iudam iuxta Regis præscriptum, Nicanor viuum capere posset, iubet suis, die Sabbati prælium committere, quod speraret, Iudæos ob festi sanctitatem non repugnaturos. Vbi pietas Iudæorum, & Nicanoris imbecillitas annotatur. *Iudæis verò, qui illum per necessitatem sequebantur dicentibus. Ne ita ferociter, & barbarè feceris, sed honorem tribue diei sanctificationis, & honora eum, qui vniuersa conspicit: ille infelix interrogauit, si est potens in cælo, qui imperauit agi diem Sabbatorum.* Porrò Iudæi, qui per vim coacti fuere illum sequi, & contra fratres dimicare, Ne, quæsumus, aiunt, ita immanem te geras, cogens nos die sancto arma sumere: & ne ita tyrannicè & ignobiliter obruas fratres nostros eo tempore, quo ipsi per leges suas putant, sibi non licere vim vi repellere. Infelix autem iustè appellatur, qui insigni superbia se Deo videtur exæquare, eiusque imperium in homines eripere.

Vers. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. Et respondentibus illis. Est Dominus viuus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimam diem. At ille ait: Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia Regis impleri. Tamen non obtinuit, vt consilium perficeret. Vt videret se in terra nihil posse contra Dominantis in cælo, & terra voluntatem. * Adeo præpropera est humiliatio superbiæ.] Non inquam id obtinuit, quia Iudæi fortiter recusarunt, se die festo contra fratres suos arma sumpturos. *Et Nicanor quidem cum summa superbia erectus, cogitauerat commune trophæum statuere de Iuda,* id est, omnes debellare vno Iuda comprehenso. * Et quidem in vno fortissimo duce tota magni exercitus fortitudo infirmatur.] *Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à Deo affuturum: & hortabatur suos, ne formidarent ad aduentum nationum, sed in mente haberent adiutoria sibi facta de cælo: & nunc sperarent ab Omnipotente sibi affuturam victoriam. Et allocutus eos de lege & Prophetis, admonens etiam certamina, quæ fecerant prius, promptiores constituit eos: & ità animis eorum erectis, simul ostendebat Gentium fallaciam, & iuramentorum præuaricationem.* Iudas itaque, vti fortem decebat ducem, suos adhortatur ad fortiter se gerendos: loquitur quæ *de lege, ac Prophetis*, scilicet depromptis inde egregiis præliorum, ac victoriarum exemplis: simulque diuinis de certo auxilio sibi cælitus submittendo promissionibus. * Hanc quidem promissionum Dei certitudinem comparans cum fallaci Gentilium etiam iuramento roborata promissione. Quod barbari impiique est.]

Adeo præpropera est admodũ humiliatio superbiæ.

Victo Duce fortissimo, tota exercitus fortitudo infirmatur.

Barbari, & impij est, promissionẽ iuramento firmatã non implere.

2. *Vers. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Singulos autem illorum armauit non clypei, & hastæ munitione, sed sermonibus optimis, exhortationibus, exposito digno fide somnio per quod vniuersos lætificauit. Erat autem huiuscemodi visus: Oniam, qui fuerat summus Sacerdos, virum bonum, & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit: manum protendentem, orare pro omni populo Iudæorum.* Ad militum fidem, & spem excitandam, exposuit eis Iudas somnio digno admodum fide, per quod illos exhilarauit, animosque adiecit. Vidit ergo summum Pontificem Oniam nuper è viuis proditoriè sublatum (cap. 4. 34.)

Refert fuisse apparuisse sibi in somnio Oniam & Ieremiam, ad bellum accendentes.

è lim

è limbo patrum protendentem ad Deum manus, orantemque pro Iudæorum populo. *Post hoc apparuisse & alium virum ætate & gloria mirabilem, & magni decoris habitudine, circa illum: Respondentem verò Oniam dixisse, Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est, qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta Ciuitate, Ieremias Propheta Dei.* Oniam Iudas ob recentem viri memoriam facile dignouit, sed socium eius, qui longe splendidiore forma simul apparebat, agnoscere non potuit. Sed eum Onias detexit, inquiens, eum esse Prophetam Ieremiam Iudæorum amatorem, qui pro vniuerso populo nunquam non Dominum deprecatur. *Extendisse autem Ieremiam dexteram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicentem, Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israël.* Tunc Ieremias, dextera versus Iudam protensa, ei in manus gladium deauratum tradidit, hac addita monitione: Accipe benedictum à Deo gladium missum tibi ex singulari affectu munus: quo gladio aduersarios Israëlis profligabis. * Ex hac certa visione certissimè colligo sanctos iam vita functos nosse, quæ aguntur in terris, & nostri curam gerere, pro nobis orare, & cum Deo placitum fuerit, etiam nobis opitulari: ac proinde meritò à nobis inuocari, & honorari.] Nec potest Caluinus, aut alij sanctorum hostes hoc telum declinare, nisi libros hos reiiciendo, quos tamen constat ab vniuersa Dei Ecclesia iam inde ab illius exordio pro Canonicis fuisse receptos.

Certo est pro nobis sãctorũ in cœlis intercessio.

3. *Vers.* 17.18.19.20.21. *Exhortati itaque Iudæ sermonibus bonis valdè, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortari: statuerunt dimicare, & confligere fortiter, vt virtus de negotiis indicaret; eo quod Ciuitas sancta, & Templum periclitarentur. Erat enim pro vxoribus, & filiis, itemque pro fratribus, & cognatis minor sollicitudo: maximus vero, & primus pro sanctitate timor erat templi.* Quasi Templi immunitate, & sanctitate ciuium tota populi felicitas, ac securitas niteretur.] * Prudentissimè Iudæi quasi obliti vxorum, filiorum, ac fratrum, solius Templi & sacrorum defensioni student. Dum enim homo de honore Dei defendendo est solicitus, Deus adstat omnia quæ ad ipsum attinent defensurus.] *Sed & eos, qui in Ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his, qui congressuri erant.* Timebant enim, ne pauci cum essent, ab innumerabili hostis exercitu superarentur. *Et cum iam omnes sperarent iudicium futurum*, seu cum iam prælium immineret, quo Dei iudicium de causa ducis vtriusque parte fieret, *hostesque adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiæ, equitesque opportuno in loco compositi: considerans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum variarum armorum, & ferocitatem bestiarum*, seu elephantorum: *extendens manus in cælum, prodigia facientem Dominum inuocauit: qui non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam.* Dignis inquam, id est, eis, qui in eo confidunt, & eius præscripta executioni mandant. * Vnde Reges, & duces bella facturi magis debent esse soliciti de exercitus dignitate, quam de multitudine. Paucis enim dignis dabit victoriam de innumerabilibus copiis indignis adipisci.]

Nicanorem Iudas vincit, eiusque caput & manum è regione Templi suspendi iubet.

Tota populi felicitas ex immunitate Templi, seu Ecclesiæ pẽdet.

Dum homo Dei causam agit, Deus hominis causam protegendam suscepit.

Victoriæ à Deo plerumque dantur non tã multis, quã paucis, qui ex iustitia sunt digni.

Vers. 22.23.24.25.26.27. *Dixit autem inuocans hoc modo: Tu Domine, qui misisti Angelum tuum sub Ezechia Rege Iuda, interfecisti de castris Sennacherib centum octoginta quinque millia: & nunc Dominator cælorum mitte Angelum tuum bonum ante nos, in timore, & tremore magnitudinis brachij tui; vt metuant qui cum Blasphemia veniunt aduersus sanctum populum tuum. Et hic quidem ita perorauit.* Qui Israëliticum exercitum protegisti olim Angelo immisso cælesti, nunc idem cælorum Dominator Angelum immitte, qui tremorem hostibus blasphemis incutiat. *Nicanor autem, & qui cum ipso erant cum tubis, & canticis admouebant. Iudas verò, & qui cum eo erant, inuocato Deo, per orationes congressi sunt; manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostrauerunt non minus triginta quinque millia, præsentia Dei magnifice delectati.* Nicanor & eius copiæ militaribus vociferationibus procedebant, accedebant. Iudas verò & sui orationibus: dum manibus decertant, cordibus exorant. * Et orationi victoria cedit.]

Victoria orationi cedit.

Vers. 28. 29. 30. 31. 32. 33. *Cúmque cessassent, & cum gaudio redirent, cognouerunt, Nicanorem ruisse cum armis suis.* Ex Gorionide lib.3. cap.22. accepi Iudam, cognita morte Raziæ, succensum furore Nicanorem prouocasse in campum apertum: ibique post infelicem pugnam, cum fugam pararet Nicanor, ab ipsomet Iuda in duas fuisse partes dissectum. Ast tanti Auctoris venia, ei historiæ periodo non applaudo. * Nec enim credo Nicanorem singulare id certamen admisisse. Nam qui superbe plura loquitur, pauca agit viriliter.] Reperiunt igitur Nicanoris cadauer in armis velut in feretro aut stygio lecto, *Facto itaque clamore, & perturbatione excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebant: Præcepit autem Iudas, qui per omnia corpore, & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, & manum cum humero abscissam, Ierosolymam perferri. Quo cum peruenisset, conuocatis contribulibus, & Sacerdotibus ad altare, accersit & eos, qui in arce erant* præsidiarios Syriacos, *Et ostenso capite Nicanoris, & manu nefaria quam extendens contra domum sanctam omnipotentis Dei, magnifice gloriatus est. Linguam etiam impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari: manum autem dementis contra Templum suspendi.* Iusto equidem Dei iudicio in caput, manum, & linguam blasphemi Nicanoris sæuitur. Et in perpetuam memoriam tantæ victoriæ manus & caput de muro è Templi regione suspenditur. Iusto, inquam Dei iudicio punitur in capite superbus Nicanor, in manu crudelis, in lingua blasphemus. Hic cœlesti Iudice innuente, membra per quæ deliquit impius, dirioribus in tartaro pœnis afficienda.]

Loquax miles, plerumque imbelis.

Dirioribus pœnis afficiũtur membra, quæ seruierant iniquitati.

Vers. 34. 35. 36. 37. *Omnes igitur cæli benedixerunt Dominum, dicentes: Benedictus qui locum suum incontaminatum seruauit*, id est, Benedixerunt Dominum cæli. Græcè, cælum versus extulerunt vocem grati animi indicem. * Aptè autem dicitur, *cæli benedixerunt Dominum,*

Hominès hymnū gratiarum actio nis proferētes, chorum agunt cum Angelis.

minum; homines enim actionis gratiarum hymnum proferentes chorum agunt cum Angelis.] *Suspendit autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidens esset, & manifestum signum auxilij Dei. Itaque omnes communi consilio decreuerunt, nullo modo diem istum absque celebritate præterire: habere autem celebritatem tertia decima die mensis Adar, quod dicitur voce Syriaca: pridie Mardochæi dies.* Placuit in tam illustris victoriæ memoriam diem festum indici tertia decima die mensis, qui lingua Syriaca dicitur *Adar*, & ferè nostro Februario respondet. Hæc autem tertia decima dies Adar erat pridie diei Mardochæi, quæ consequentibus duabus diebus 14. & 15. Adar celebrabatur (*Est* 9. 27.) Ieiunium verò Esther, quod Iudæi in suo Calendario habent illa ipsa 13. die Adar, verisimilius est, tunc à Synagoga antiquarum tunc, vel in præcedentem diem, aut in aliud tempus translatum; quia triumphali huiusmodi festo ieiunium non congruebat.

Vers. 38. 39. 40. *Igitur his erga Nicanorem gestis, & ex illis temporibus ab Hebræis ciuitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis. Et siquidem benè, & vt historia competit, hoc & ipse velim; sin autem minus dignè, concedendum est mihi.* Huius Libri Auctor sibi petit ignosci non errata, quæ probe sciebat nulla operi suo inesse, seu rem spectes, seu rei circumstantias: sed stylum minus fortè politum, minus tersum, seu *minus dignum*, quam & historiæ grauitas, & diuini verbi maiestas, & delicatæ legentium aures & palata deposcere videbantur. *Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est; alterius autem vti delectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus.* Sicut gratius conuiuis accidit si vino & aqua alternis, vel vino aqua diluto detur vti, quam si semper merum haurire cogantur: sic gratius accidit legentibus, si stylum reperiant exiliorem, neque semper ampla constructione detineantur. * Nec quidquam suauius mortalibus quàm quod apta varietate conditur.] *Hic ergo erit consummatus.* Græcè, *consummatio*, seu finis huius libri. Erit & hic, sed post reliqua libri primi consummatio, & finis antiqui Testamenti, succedente nouo, seu Christo Iesu scopo, fine, complemento legis, Prophetarum, totiusque veteris Testamenti. Nouum ergo Deo auspice exponendum aggrediar, de minus digno stylo, potiori, quam ille, causâ, veniam precaturus.

Varietas apta in libris grata hominibus.

VETERIS TESTAMENTI,

F I N I S.

DEIPARÆ DOMINÆ.

E Ieremia *cap. vltim.* Secundi huius Machabæorum libro dicitur: Hic est, *qui multum orat pro populo, & pro Ciuitate ista.* Si populus Hebræorum nactus fuit Prophetam Ieremiam, qui multum pro Hebræorum antiquo populo precabatur: noua Christianorum Ecclesia felicius nacta est Prophetissam Mariam, quæ non singularis est precatrix, sed ipsa domus orationis est. Audi Richardum Laurent. lib. 10. de laud. Mariæ. *Maria domus orationis est actiuè, & passiuè. De qua dicit Dominus* Isaiæ 36. *Domus mea, id est, Maria domus orationis vocabitur cunctis populis quibus dicit Ecclesia: Omnis homo omni hora ipsam ora. Actiuè quidem, quia assiduè orat pro populo Christiano, & maximè pro amicis suis, exemplo Ieremiæ, de quo dicitur* 2. Mach. vltim. *Hic est, qui multum orat pro populo, & pro Ciuitate ista. Item* Eccli. 50. *In magna domo, (hoc est in Maria) auctus est sonus suauitatis plenus. Quia orationes eius sunt aromaticæ Filio, & toti Trinitati. Passiuè autem, quia iugiter à nobis est exoranda.* Hæc ille

Deipara domus est orationis actiuè & passiuè.

Laus Deo, Virgini, Iosepho, Ignatio, Antonio.

INDEX VNICVS.

MORALES CONCEPTVS ad Concionatores.

Prior numerus paginam : Posterior columnam designat.

Bonum

Facilitas.

Gratia

Incidere.

Facile

Peccare

Horribilis

Pud-

T

Vanitas.

F I N I S.